ShivaDoc.com

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران
شماره ثبت کتاب
کتاب
مؤلف
مترجم
شمارهٔ قفسه

۸۴۰ ۸۴۰
۱۴۷۳۹

تحفه الجریدة فی شرح القصیده الشاطبی

خطی

مجموعه ۱۱ رساله

عربی

قزوینی و شیخ محمود

سنه ۸۸۸

ShivaDoc.com

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران
شماره ثبت کتاب
کتاب
مؤلف
مترجم
شمارهٔ قفسه

۸۴۰
۸۴۰
۱۶۷۳۹

اث طبی
ترجمه الجریدة فی شرح القصیده

طبی

مجموعه ۱۱ رساله

عربی

قزوینی و شیخ محمود

نسخه

۸۸۸

ShivaDoc.com

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران
شمارهٔ ثبت کتاب
کتاب
مؤلف
مترجم
شمارهٔ قفسه

۸۲۰
۸۴۰
۱۴۷۳۹

ترجمة الجريدة فی شرح القصيده ابن طبی

طبی

مجموعه ۱۱ رساله

عربی

قزوینی و شیخ محمود

سنه ۸۸۸

۸۴
۷-ن

۱۶۷۳۹

۸۴۰

ترجمه شرح الخزرجیه
فی شرح القصیده
به فارسی
از قزوینی

۲۵۰۰

۸۲۰ ش
۱۶۷۵۶

قال وخط المولى الكامل الفاضل المولى شمس الملة والدين محمد الحدسي ونقليه وخط المولى العالم الزاهد الرباني
العارف الصمدانی المولی الشیخ محمود الداعی قدس سرهما ونور ضریحهما
درج است که روزی در نزد حضرت رسالت محمد مصطفی صلعم می‌گفتند که در زمان
عیسی علیه السلام وبا واقع شده بود سمع ما صلعم برسید تا چه غایت بود گفتند
که چون ابتدا کرده روز اول نیمهٔ خلق بمردند سمع صلعم ملول شد و سر مبارک بسجده
نهاد و مناجاتی بکرد که درمیان امت من باشد یا نه در حال جبریل علیه السلام بیامد و
وگفت حق تعالی سلام می‌رساند که این دعا را با امتان خود درآموز یا هفت بار بر
سر گوسفند زنده خوانند و انرا بکشند هر کسی که ازان گوشت از طاعون و وبا
ایمن باشد ان شاء الله تعالی و دعا اینست اللهم انا نسألك باسمائك
العظیم یا مؤمن یا مهیمن یا (یا عزیز) مهیمن خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان
یا خالق یا رازق یا دائم خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا جبار یا غفار
یا ستار خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا ذا النعم السابغة یا ذا
الكلمة الظاهرة یا ذا الحجة البالغة (الناطقة) خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان
(یا دائماً) یا قائماً لا یزول یا عالماً لا ینسی یا باقیا لا یفنی خلصنا من الطاعون والوبا یا الله
الامان الامان یا قیوما لا ینام یا ملكا لا یرام یا عزیزا لا یضام خلصنا من الطاعون
والوبا یا الله الامان الامان یا حیا لا یموت یا صمدا لا یطعم یا غنیا لا یفتقر
خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا ارحم من كل رحیم یا اعلم
من كل علیم یا احكم من كل حكیم یا اقدم من كل قدیم یا اعظم من كل عظیم یا
اكرم من كل كریم خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا من هو
فی سلطانه قوی یا من هو فی برهانه قدیم یا من هو فی علمه محیط یا من هو فی عزه
لطیف یا من هو فی لطفه شریف یا من هو فی ملكه غنی خلصنا من الطاعون والوبا
یا الله الامان الامان یا من هو منه یرهب العاصون یا من هو علیه یتوكل المتوكلون
یا من هو الیه یرغب الراغبون یا من هو الیه یلجاء المحبون یا من هو الیه یفزع
المذنبون خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان ونسألك باسمائك
العظیم یا عالم یا قائم یا حاکم یا قاسم یا عفو یا غفور یا شكور یا صبور یا ودود

یا ودود یا رؤف یا غفور یا قدوس یا قیوم یا سمیع یا سریع یا رفیع یا شفیع
یا بدیع یا واسع یا حفیظ یا مقیت یا محی یا ممیت یا خالق النور یا نورا
قبل كل نور یا نورا بعد كل نور یا نورا فوق كل نور یا نورا علی كل نور یا نورا
رافع كل نور خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا من هو قوله
فضل یا من هو ذكره حلو یا من هو انسه لذیذ یا من هو ملكه قدیم یا من هو فعله
لطیف یا من هو عطاؤه شریف یا من هو امره حكم یا من هو عذابه عدل یا من هو
عدله شامل خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا من هو فی الاموات
قدرته یا من هو فی القبور قضاؤه یا من هو فی القیمة حكمه یا من هو فی الموقف
هیبته یا من هو فی العقوبة عدله یا من هو فی النار عذابه یا من هو فی الجنة
نعمته (رحمته) خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان اللهم انا نسألك یا
اول الاولین ویا اخر الاخرین ویا ارحم الراحمین ونسألك بحق هذه الاسماء العظام
ان تصل علی محمد وعلی آل محمد كما صلیت علی ابرهیم وعلی آل ابرهیم انك حمید
مجید یا من هو انت الذی نجیت ابرهیم من نار نمرود فجعلتها علیه بردا وسلاما
یا من هو انت الذی كشفت الضر عن ایوب ووهبت له اهله ومثلهم معهم
رحمة من عندك وذكری للعابدین یا من هو انت الذی نجیت یونس من
بطن الحوت اذ نادی فی الظلمات ان لا اله الا انت سبحانك انی كنت
من الظالمین یا من هو انت الذی سمعت نداء زكریا ووهبت له فی الكبر
غلاما زكیا یا من هو انت الذی مننت علی موسی وهرون ونجیتهما وقومهما
من الكرب العظیم یا من هو انت الذی اخرجت یوسف من الجب والسجن یا من
هو انت الذی رددت علی یعقوب بصره بعد ان ابیض یا من هو انت الذی
نجنا من شر الطاعون والوبا وآفات الدنیا ونجنا من عذاب القبر وتنقذنا من
سوال القبر وسلمنا من عذاب النار وتدخلنا الجنة برحمتك اللهم انت

القاهر ونحن المقهورون وانت المالك ونحن المملوك وانت القوى ونحن الضعفاء
وانت الغنى ونحن الفقراء وانت الغفور ونحن الخاطئون وانت الباقي ونحن الفاني
وانت المعطى ونحن السائل وانت الباعث ونحن المبعوثون وانت الحي الذي لا يموت
ونحن عبيد سوف نموت اجرنا من النار بعفوك وادخلنا الجنة برحمتك
وارزقنا النظر الى لقاء وجهك الكريم في الآخرة بكرمك واصرف عنا الطعن
والطاعون والوبا في الدنيا واغفر لنا ولآبائنا وامهاتنا واخواننا واخواتنا
وازواجنا وذرياتنا واقربائنا واصحابنا ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات
عامة انك على كل شيء قدير وبالاجابة جدير برحمتك يا ارحم الراحمين اللهم انت
المذكر بالذكر احفظني بما حفظت به الذكر وانصرني بما نصرت به الرسل لقولك
وقولك الحق انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون يا من نعمته لا تحصى واوامره لا تنسخ
لا تحصى ونوره لا تطفى يا من شق البحر لموسى اكفني اكفني اكفني بالله
استجرت وبه استخرجت وعليه توكلت وهو حسبي ونعم الوكيل
اللهم سكن هيبة صدمة قهرمان الجبروت بالطمع النازلة الواردة
من فيضان الملكوت حتى نتشبث باذيال لطفك ونعتصم
بك من انزال قهرك يا ذا القوة الكاملة والقدرة الشاملة اغثني
يا غياث المستغيثين اللهم يا ولي الولا ويا سامع الدعا ويا كاشف
الضر والبلا اصرف عنا القحط والطعن والطاعون والوبا والزلازل
والعلل والامراض وموت الفجا والفقر والفاقة والعنا والجور والجفا
بحق محمد المصطفى وعلي المرتضى وفاطمة الزهرا وخديجة الكبرى وحسن الرضى
وحسين شهيد كربلا ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك
انت الوهاب يا وهاب ده نوبت بگوید بعد از آن هب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب
ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا في امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا على القوم الكافرين
برحمتك يا ارحم الراحمين

٣

قال النبي عليه السلام
من صام يوم عاشورا كتب الله له ثواب
الف الف حجة والف الف عمرة واعطاه الله
ثواب الف شهيد

قال النبي صلى الله عليه وآله وسلم
من قال عند ذكر موذن اشهد ان محمدا رسول الله مرحبا بحبيبي وقرة عيني ثم قبل ابهاميه
ومسح بعينيه لم ترمد عيناه ابدا
يا نور بصري ويا حبيب قلبي يا رسول الله

فايده

محمد رسول الله والذين معه اشداء الوقف ههنا كفر لايجوز

كمثل الشيطان اذ قال للانسان الوقف هاهنا كفر بايكم

المفتون الوقف هنا لايجوز فوسطن به جمعا الوقف هاهنا

لايجوز فويل للمصلين الوقف هاهنا

كفر قل يا ايها الكافرون

الوقف ههنا كفر لايجوز

وقال الكافرون الوقف

هاهنا كفر م

فايده

بدانكه در قرآن وقف حرام هژده

جاست كه وقف نشايد كردن اگر

وقف كنند معنى كلام بناداكيد اول كه قلنا

اضاءت ما حوله وبعد ازان ذهب الله ابتدا

كنند دوم فقال لهم الله وقف كنند وبعد ازان

موتوا ابتدا كنند سيم ان الله فقير وقف كنند و

بعد ازان ونحن اغنيا ابتدا كنند چهارم نبعث الله

وقف كنند غرابا ابتدا كنند پنجم وقالت اليهود عزير وقف

كنند ابن الله ابتدا كنند ششم يد الله وقف كنند وبعد ازان فوق

ايديهم ابتدا كنند هفتم قالوا وقف كنند ان الله ثالث ثلثة ابتدا كنند

هشتم مالنا وقف كنند لا نؤمن ابتدا كنند نهم وقالت النصارى المسيح وقف

كنند ابن الله ابتدا كنند دهم لفى ضلال مبين وقف كنند اقتلوا ابتدا

يازدهم الى كفرت وقف كنند بما اشركتمون ابتدا كنند دوازدهم ولم يكن له وقف

كنند شريك فى الملك ابتدا كنند سيزدهم والذاكرين وقف كنند الله كثيرا

ابتدا كنند چاردهم انهم لكاذبون وقف كنند اصطفى البنات ابتدا كنند پانزدهم

بمصيطر وقف كنند وبعد ازان الا من تولى ابتدا كنند شانزدهم لا خير وقف كنند

الا الذى ابتدا كنند هفدهم فويل للمصلين وقف كنند الذين ابتدا كنند اتبع وقف

حرام است اگر وقف كنى [illegible]

من ممتلكات الفقير [illegible]

[illegible]

١٢٧٣٩

الحمد لله الواحد الفرد الذي لا مضارع له في صفاته والصلوة على محمد الذي ناصر اوليائه وقاهر اعدائه اما بعد فان القصيدة الغرا والجريدة الحسنا التي نظمها الشيخ الامام العلامة ولي الله في الدنيا والاخرة ابو محمد قاسم بن فيره ابن ابي القاسم احمد الرعيني ثم الشاطبي فاردنا ان نفهم معنى هذه الكلمات تتبعنا شروحها المتداولة كلها فما وجدنا فيها شيئا يدلنا على ذلك الا وجدنا في بعض الشروح اسم الناظم وابيه وجده مختلفة في كل واحد منها الا ان السخاوي رحمه الله عليه ذكر في شرحه اسم الشيخ وابيه وجده كما ينبغي ان يعتمد عليه وهو مثل ما ذكرنا وذكر انه كان رعينيا ولم يذكر غير ذلك والرعينية بلدة في المغرب والشاطبية قرية قريبة منها فعلم الرعيني ثم الشاطبي مؤذن بان الناظم رحمه الله كان ابوه وجده من الرعينية وولد هو في الشاطبية او بانه ولد في الرعينية وهجر الى الشاطبية فعاش فيها مدة ثم مات بها وما نقل احد على مثل ذلك ثم وجدت شرح المصنف وابيه وجده من كتاب المولى الفاضل الكامل الحافظ المحقق شمس الدين بابا رجب المعروف بالمقرى رحمه الله وابقاكم

وبيان تواريخ ... ستماية ... وبين ادم ونوح عليهما السلام الف ... وبين نوح وابرهيم عليهما السلام الف ... وبين ابرهيم وموسى عليهما السلام ... وبين موسى وداود وعيسى عليهما السلام ... وبين عيسى ومحمد عليهما الصلوة والسلام ستماية ... [illegible]

اداب قرآن خواندن چون خواهد كه قرآن بخواند واغاز قرآن خواند اول استعاذه بخواند ... قال النبي صلعم من اخذ المصحف واراد قرائته ودعا بهذا الدعاء اعطاه الله تعالى بكل حرف حسنة والدعاء هذه اللهم بالحق انزلته وبالحق نزل اللهم عظم رغبتي فيه واجعله نورا لبصري وشفاء لصدري اللهم زين به لساني وجمل به وجهي وقو به جسدي ونور به قلبي وارزقني تلاوته على طاعتك آناء الليل واطراف النهار واحشرني مع النبي محمد وآله الاخيار ... [illegible] ... برحمتك يا ارحم الراحمين

وقال بعض القراء معرفة علامة الوقوف على سبيل المختصر هكذا

م	ط	ج	ز	ص	لا	قف	قفه	ق
وقف لازم	مطلق	جائز	مجوز لمعنى	مرخص لضرورة النفس	لا وقف	وقف كوفي	وقفة يسيرة	قيل وقف

صلى	قلى	صل	ع	قف	ه	ى	٥	د
الوصل اولى	كذلك	كذلك	وصل	ركوع	كذلك	خمس بصري	عشر بصري	خمس كوفي	عشر كوفي

الفصل مسمى العشر والركوع مقولة قراءة عثمان رضي الله عنه في كل ركعة

٥ آية متفق عليها — ٥٥ آية مختلف فيها

الكاف والدال يوضع على رأس الاي بالحمرة اشارة الى ان علامة الوقف ههنا كالتي فيما قبلها يعني كذلك

الوقف فيما تنتهي بحيث والوصل جائز على ان السعة لكل واحد منهما لا ترجح

[illegible] ... الشيخ الامام العلامة ... [illegible]

ما وصی والدی دام ظله

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب ووعد من تلاه وعمل به جزیل الثواب اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له شهادة سالمة من الارتیاب واشهد ان محمدا عبده ورسوله ارسله باوضح طرق السداد والصواب صلی الله علیه وعلی آله وعترته ما لمع سراب وهطل سحاب اما بعد بر نظر اصحاب بصیرت پوشیده نیست که افضل علوم اسلامی علم تفسیر قرآن ومعرفت قرات انست وامام عالم فاضل کامل ابو القاسم شاطبی تغمده الله بغفرانه در فن قرآات ومعرفت اقوال علما سرآمد جهان وفرید عصر بود قصیده بنظم آورد که جامع تر از ان در قرات کتابی نساخته اند نه منظوم ونه منثور وچون حق تعالی این ضعیف قاسم ابن الحاج ابرهیم بن محمد قزوینی را توفیق رفیق گردانید تا مدتی مدید ملازمت استادان که قدوه ومتعین بلاد فارس وحجاز ویمن وشام وسایر بلاد اسلام بودند نمود وعلم قرآن از ایشان استفادت کرد وقصیده شاطبی را کرة بعد اخری وثانیة بعد اولی بر ایشان خواند واجازه عالیه حاصل کرد جمعی از مستفیدان التماس نمودند که او را شرحی بنویسد واز شروح ایجازی بکند واختلافی که مشایخ کبار را بسبب اختلاف روایات وطرق باشد بیان کند وایرادی که شراح کرده باشند بقدر وسع جواب آنچنانچه از مشایخ خود شنیده باشد یاد کند التماس ایشان مبذول داشته شرحی بنوشت ودیباچه او را مشرف گردانید بطراز القاب مخدوم جهانیان غیاث الحق والدنیا والدین وچون آن شرح عربی بود وبعضی را استفادت از ان بواسطه قلت بضاعت محروم میماندند شرحی دیگر مختصر بعد از ان نوشته شد بفارسی تا منفعت آن عام باشد وطلبه اهل مستفید گردند ونام آن ترجمة الجریدة فی شرح القصیدة کرده شد وحسبنا الله ونعم الوکیل نعم المولی ونعم النصیر اگر در نسخ بحسب الفاظ اختلافی افتد چون صحت معانی باشد ضرری نباشد

بدأت ببسم الله فی النظم اولا تبارک رحمانا رحیما وموئلا

یعنی ابتدا کردم ببسم الله درین نظم ومراد قصیده است قوله اولا ای نظما اولا یعنی کسی دیگر سبق نگرفت نظم آوردن این فن بدین اسلوب ومن قوله تبارک یعنی آن خدایست که رسانند است انواع خیر بجمیع خلایق وبعد از ان رحمانا رحیما یعنی از اوصاف حق سبحانه

فرموده

مجردات

یکی آنست که بسیار رحیم است ودیگر آنکه مهربانست بر جمیع خلایق وبعد از بسمله کلمه که بیت را بدان تمام کند که آن کلمه مناسب بسم الله وموافق حدیث نبوی باشد کما قال علیه الصلوة والسلام لا ملجا ولا منجا منک الا الیک وگفت وموئلا یعنی پناهگاه مومنان وخلاص کننده خلقان ودر وصف او ماند کانست

وثنیت صلی الله ربی علی الرضا محمد المهدی الی الناس مرسلا

یعنی نوبت دوم بعد از بسمله صلوات خواستم از حق تعالی یعنی رحمت از بهر کسی که خدای تعالی از وی راضی است واو محمد مصطفی علیه الصلوة والسلام است وحق تعالی او را بهدیه فرستاده است بمردمان تا راه نماید ایشان را در دین لقوله اولی الناس بی اکثرهم علی صلوة وایضا انما انا رحمة مهداة

وعترته ثم الصحابة ثم من تلاهم علی الاحسان بالخیر وبلا

بعد از صلوات بر رسول علیه فرمود صلوات میفرستم بر عترت او که رسول خدای علیه فرموده است که عترتی اهل بیتی بعد از ان صلوات میفرستم بر صحابه یعنی کسی که با وی صحبت داشته است یا رسول الله را علیه دیده باشد که قال رسول الله صلعم من حب جمیع اصحابی وتولاهم واستغفر لهم جعله الله یوم القیامه معهم فی الجنة بعد از ان گفت صلوات می فرستم بر کسی که متابعت صحابه کند بر احسان ومراد آنست اینجا که بر راه ایشان باشد بعد از ان فرموده بالخیر وبلا یعنی حال آنست که بودند صحابه مانند باران بزرگ قطره که باخیر باشد وحق تعالی در حق ایشان فرموده است که والسابقون الاولون من المهاجرین والانصار والذین اتبعوهم باحسان رضی الله عنهم ورضوا عنه

وثلثت ان الحمد لله دائما وما لیس مبدوا به اجذم العلا

یعنی نوبت سیم شکر وسپاس میگویم خدای را جل جلاله وحال آنست که او سبحانه مستحق ستایش در جمیع احوال واوقات وهر کلام که در اول او حمد نباشد آن مقطوع الشرف باشد لقوله علیه کل امر ذی بال لم یبدأ فیه بحمد الله فهو اقطع ودر لغت الجذم القطع یعنی در وی نقصان باشد قوله العلا یعنی الشرف والعلا از بهر وزن شعر او را مقصور گردانید واز ین نوع بسیار باشد درین قصیده

وبعد فحبل الله فينا كتابه فجاهد به حبل العدى متحبلا

بعد از مذکور واسطه که ما را بحق سبحانه وتعالی نزدیک گرداند قرآنست لقوله صلعم ان هذا القرآن
سبب طرفه بید الله وطرفه بایدیکم فتمسکوا به وچون کسی در تک های عمیق عصیان افتاده باشد
که دست بدو نرسد خلاص او بریسمان میسر نشود ناظم رحمة الله علیه باستعارت فرموده که هر کس
که نجات خواهد از دوزخ باید که دست در قرآن زند پس فرموده که هر کس که فجاهد به یعنی بحجج ودلایل
آن جهد کن در آن زمان که دشمنان از شیاطین دام گسترانیده باشند تا بمکر وحیل شما را در دام
خود در آورند بواسطه قرآن شما سیف کبرید وبراهین قرآن ایشان را مقهور گردانید وان عدو

وأخلق به إذ ليس يخلق جدة جديدا مواليه على الجد مقبلا

یعنی چه سزاوارست قرآن که بحجج ودلایل ان جهد کنی با دشمنان زیرا که کهنه نشود نوی قرآن
در هیچ زمانی لقوله صلعم لا یبلی جدته ولا یخلق عن کثرة الرد وقوله جدیدا ای عظیما یعنی حال
آنست که قرآن بزرگست ومتغیر نشود بکثرت رد اشارتست لقوله صلعم لا ینقضی عجائبه
ولا یخلق عن کثرة الرد تا فرق ظاهر شود میان قرآن وغیر آن وقوله موالیه یعنی متابع قرآن
چون بدو مشغول شود وحالة الاقبال از هزل حذر کند وبتدبر بر اوامر ونواهی آن کار کند
بجد واخلاص عند الله وعند الناس معظم ومکرم باشد که در اخبار آمده است که ملایکه
بزیارت قبر او روند چنانکه حاجیان که بزیارت خانه کعبه روند وفقنا الله لما یحب ویرضاه

وقارئه المرضي قر مثاله كالاترج حاليه مريحا وموكلا

یعنی خواننده قرآن که ذکرش رفت پسندیده خصال است ودر حدیث نبوی او را مانند
کرده است بترنج قوله صلعم مثل المؤمن الذی یقرأ القرآن کمثل الاترجة طعمها طیب
وریحها طیب این که گفت ناظم حالیه مریحا وموکلا معنی این حدیث است وقارئه المرضی
اشارت بدین خبر است که فرموده وقال صلعم یقول الله تعالی لحملة القرآن تقربوا
الی بتلاوة کتابی ازددکم حبا واحببکم الی عبادی ویدفع عن مستمع القرآن بلوی الدنیا
وعن قاری القرآن شر الاخرة مراد ناظم آنچه گفت مریحا وموکلا اشارتست بحدیث اول ازین حدیث دویم

هو المرتضى أما إذا كان أمة ويممه ظل الرزانة قنقلا

هو اشارت است بقاری مذکور یعنی پسندیده قاری قرآن در حالتی که قصد قرات قرآن دارد
وچون در قاری انواع علوم جمع آمده باشد با صفات مذکوره پس مقتدا وامام باشد مر خلایق را
کما اشار بقوله امة ای اماما ویممه ظل الرزانة قنقلا یعنی چون در قاری انواع علوم جمع آید
وبمجرد تلاوة قانع نشود سایه سکینه ووقار طالب او باشد در حالتی که چون تاج کسری باشد
وبدین اشارت مراد آنست که چون در قاری صفات مذکوره جمع آید پسندیده باشد که طالبان
علم قرآت قصد صحبت او کنند واعتماد بر قول او کنند ورسول علیه الصلوة والسلام در
حق اهل قرآن فرموده است حامل القرآن حامل رایة الاسلام

هو الحر إن كان الحري حواريا له بتحريه إلى أن تنبلا

پس قاری قرآن آزاد مرد است چون در حاله تحری قرآن حقیق باشد پس معنی حری او را سزاوار باشد
اینجا وچون قاری را دنیا وهوای نفس مسخر نگردانیده باشد وبر اوامر ونواهی کار کند وبرین قصد
باشد تا بوقت مرگ کما اشار بقوله الی ان تنبلا او را حر خوانند پس چنین آزاد مردی سزاوار باشد مر مقبلان
قوم را او مصاحبت قرآن را واعتماد بر قول او باید کردن

وإن كتاب الله أوثق شافع وأغنى غناء واهبا متفضلا

چون از اوصاف قاری مذکور فارغ شد شروع کرده در بیان قرآن فرموده کتاب حق تعالی بهترین
وقوی ترین شفیع است از شفعا لقوله صلعم یجیء القرآن یوم القیمة شفیعا لاصحابه بعد
ازان فرمود که قرآن توانگر توانگر است وحال آنست که قرآن در بخشندگی مفضل است بر غیر خود
واشارتست درین بیت بقوله صلعم القرآن غنی لا فقر معه ولا غنی دونه

وخير جليس لا يمل حديثه وترداده يزداد فيه تجملا

یعنی که از اوصاف قرآن یکی دیگر آنست که بهترین همنشینان است وجلیس بمعنی مجالس است انجا
وصفت دیگر از قرآن آنست که خواننده ومستمع را ملالت نیاید از قرآن وتلاوة چون بتدبر وتفکر
خوانند وشنوند بعد ازان فرمود بوا کردانیدن آن یعنی چون مکرر گردانید قرآن را زیادتی حاصل
شود از فواید علم جلیل وثواب جزیل در قاری حسن وجمال در قرآن که در حدیث آمده است ما جالس

قومٌ في بيت من بيوت الله يتلون كتاب الله ويتدارسونه بينهم الا حفّتهم الملائكة وغشيتهم الرحمة

وحيث الفتى يرتاع في ظلماته من القبر يلقاه سنا متهللا

یعنی دران موضع که مرد بترسد از ظلمات اعمال خود وان زمانی باشد که قاری را دفن کنند واو تنها با معامله خود بماند در گور دران تنهایی و تحیر بها برسد بدو روشنی یعنی نور ظاهر وان قران باشد که با فرح و سرور پیش وی آید از بهر موانست وایمن گرداییدن قاری را از خوف و شدت ظلمات کردار و با ظلمات گور که رسول صلعم فرموده است ما رایت منظرًا قط الا والقبر افظع منه و در خبر امده است للقبر ظلمات لا ینورها الا اصالح الاعمال و هر انکس که نجات یافت درین منزل اول پس در غیر این اسان تر باشد اورا والا سخت تر نعوذ بالله من ذلك

هنالك يهنيه مقيلا وروضة ومن اجله في ذروة العز يجتلا

یعنی دران مکان تحیر که قران برسد بقاری تهنیه کند اورا و گوید خوش باد این خوابگاه و بستان مرترا تا بروز قیامت وامده است القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفر النيران قوله من اجله یعنی آن سبب قران قاری را در موضعی بلند با عز و اکرام حق تعالی فرود آورد و هویدا و روشن چنانکه منظور خلایق و در خبر امده است اقرا وارتق بکل ایة درجة

يناشد في ارضائه لحبيبه واجدر به سؤلا اليه موصلا

یعنی قران از حق سبحانه وتعالی درخواهد که یا رب از دوست من راضی شو و چه سزاوارست قران که طلب خشنودی حق تعالی کند از برای حبیب خود خاصه سوالی که آن سبب اتصال حبیب باشد بمحبوب و مطلوب لقوله صلعم يجئ القران يوم القيامة ويسال الله عزوجل ملحًا في ان يرضى قاريه

فيا ايها القاري به متمسكا مجلا له في كل حال مبجلا
هنيئا مريئا والداك عليهما ملابس انوار من التاج والحلا

یعنی ای کسی که بقرات قران دست در زده یعنی بتلاوت ان مشغولی و برمضمون ان عمل میکنی و

آنست که قران بزرگست پس تعظیم ان از واجبات دان در سرّا و ضرّا و ازین سبب است که ثانیا ناظم اشارت کرد بقوله مبجلا و رسول صلعم فرموده است من قرا القران فقد وقر الله و بشارت دادم قاری مذکور را که تعظیم قران کرده باشد لقوله هنیئا مریئا یعنی خوش گوار باد و نیکو آنچه بتو رسد از سعادت و درجات اخروی بواسطه قران قوله والداك علیهما یعنی مادر و پدر قاری را بپوشانند حلها و کرامت با تاج عزت بواسطه قران خواندن فرزند چنانچه خلایق از نوران متحیر شوند در روز قیامت و در خبر امده است که نوران از نور افتاب زیاده باشد

فما ظنكم بالنجل عند جزائه اولئك اهل الله والصفوة الملا

پس از مذکور فرمود که فرزند انکس که ابا او کرامت مذکور کرده باشد هر انچه ظن شما باشد زیادت ازان یابد آن فرزند روز جزا و رسول خدای صلعم فرمود اهل القرآن اهل الله وخاصته و قوله الملا یعنی اشراف قوم باشد و صفوه خالص هر چیزرا گویند

اولو البر والاحسان والصبر والتقى حلاهم بها جاء القران مفصلا

یعنی اهل قران می باید که موصوف باشد بدین صفات که ناظم یاد کرد یکی انکه نیکو کار و با صلاح باشد دوم انکه متابعت رسول کند در افعال و اقوال نیکو و سیم انکه باید که صابر باشد یعنی حبس نفس کند بر طاعت و اجتناب کند از معصیت و چهارم متقی باشد بعد ازان فرمود که صفات ایشان بر وجه مذکور در قران مفصل امده است یعنی روشن کما قال الله سبحانه وتعالى ان الابرار لفي نعيم وقوله تعالى واصبر نفسك مع الذين يدعون الاية والله يحب المحسنين وقوله والله ولي المتقين

عليك بها ما عشت فيها منافسا وبع نفسك الدنيا بانفاسها العلا

فرمود که بر تو باد ای سامع که این اوصاف که گفتیم حاصل کنی و در دار دنیا چون میدانی که لذت دنیارا بقایی نیست در حالت زندگی بفروش نفس دنی فانی خود را بنفیسهای بلند و گرامی باقی آن جهانی و انفاس جمع نفس است و مراد ارواح است والضمیر فی انفاسها عاید است با صفات و شاید که ضمیر گویم بفروش نفس خود را در نفیسهای بزرگ و بلند قران و در خبر امده است خیرکم من طال عمره وحسن عمله

جزى الله بالخيرات عنا ائمة لنا نقلوا القران عذبا وسلسلا

ShivaDoc.com

یعنی جزا دهاد حق تعالی ایمه قرا را از ما که نقل قران کردند تا ما خوش باسانی بی زیادة و نقصان باسناد متصل از ایشان تا برسول حبیب الرحمان چون این جمله بخوبی دعا کرد مناسب حال ایشان بود ناظم بدان اشارت کرد لقوله علیه الصلوة والسلام من اولی الیکم معروفا فکافیوه فان لم تجدوا فادعوا له صدق رسول الله

فمنهم بدور سبعة قد توسطت سماء العلی والعدل زهرا وکملا

یعنی از ایمه مذکور هفت امام اند که در کمالیت ایشان مانند اند بماه شب چهارده و چون ماه دران شب بمیانه اسمان رسد چنانچه میانش باشد بطرفی و حال ان باشد که نورش تمام بی حجاب و نقصانی بس آن زمان در غایت کمال باشد و چون ایمه سبعه در جمیع علوم با علو اسناد در ضبط و اتقان قرات منسوب بودند ایشان را مانند ببدر کرد و چون در خبر امده است ان القران علی سبعة احرف و نیز مصاحف عثمانی رضی الله عنه که بخط خود نبشته است هفت است موافقت انرا علما عصر اختیار کردند این هفت امام که ذکر ان کرده شد و شیخ المشایخ برهان الدین جعبری در تاریخ سنه ثمان و سبعین و ستمایه در حرم خلیل علیه السلام که مولف این مختصر بروی ختم جمع الجمع می خواند فرمود که هر قراتی که نقل ان بتواتر باشد و موافق عربیت و رسم مصحف عثمانی از حروف سبعه باشد و بعضی که ذکرش کامل نباشد حرفی که مختلف فیه باشد و درین قصیده نیز باشد اعتقاد کند که آن شاذ است و آن خطا باشد حق تعالی عصمت نیز از خطا و زلل نگاه داراد و چون ایمه را نسبت کرد ببدر راویان نیز نسبت کرد بشهب و فرمود

لها شهب عنها استنارت فنورت سواد الدجی حتی تفرق وانجلا

یعنی آن بدور را ستارکانی چند اند که نور از ان بدور گرفته اند و چون این ستاره نور از ان ماه میگیرد مناسب آمد نسبت رواة بستاره کردند بعد ازان فرمود فنورت سواد الدجی روشن کردانید تاریکی شب را تا آن غایت که متفرق شد تاریکی جهل و علم ایشان روشنی عالم را ظاهر کرد یعنی ان رواة راه بدان طریق که ایمه فرا گرفته بودند بعد از ایشان نقل کردند بی زیادة و نقصان و ان نور علم ایشان عالم فرا گرفت و باقی ماند الی یومنا هذا و بالله التوفیق

وسوف تراهم واحدا بعد واحد مع اثنین من اصحابه متمثلا

بعد از ذکر بدور که ایمه سبعه اند و شهب که راویان اند فرمود که زود باشد که ببینی امامی را با دو راوی از رواة او و متمثل یعنی روشن و بعد ازان امام امامی دیگر با دو راوی او و جمله او

تا هفت امام و چهارده راوی او بدین ترتیب مذکور یاد کرده شود و بدانکه این رواة از مشهوران رواة اند و هر یکی را روایتی هست از مشهوران که باصطلاح قرا او را طرق میخوانند بعد ازان اینجا که ناظم رحمة الله علیه گفت لهم طرق یهدی بعد ازان یاد کرده شود

تخیرهم نقادهم کل بارع ولیس علی قرآنه متأکلا

یعنی اختیار کردند ایمه مذکور نقد کنندهٔ ایشان و ناقد کسی باشد که نیک را از بد تمیز تواند کردن و بارع کسی را گویند که در علم و غیره مانند خود ندارد و چون ایمه قرا سبعه علما با عمل بودند التفات بدنیا نکردند و قران را سبب خوردن و آشامیدن نکردانیدند چنانچه فرمود ناظم ولیس علی قرآنه متأکلا پس علما عصر این ایمه را که در قصیده مذکور اند اختیار کردند رحمة الله علیهم اجمعین

فاما الکریم السر فی الطیب نافع فذاک الذی اختار المدینة منزلا

ازین بیت شروع کرد در بیان معرفت ایمه سبعه و ابتدا از نافع کرد متابعت صاحب تیسیر و ابن مجاهد کرد و چون نافع امام مدینه بود و ان اشرف اماکن عند مقلده تمسکا لقوله صلعم اللهم انی اخرجتنی من احب البقاع فاسکنی فی احب البقاع الیک و نافع پسر عبد الرحمن بن ابی نعیم است اصلش از اصفهان از طبقه دوم است و روایت کرده است که بر هفتاد کس قران خوانده ام از تابعین و در علم عربیت و وجوه قرات دانا بوده است و در علم حدیث یگانه وقت و امام مالک رضی الله عنه گفته است که قرات نافع خواندن سنت است و چون نافع سخن گفتی بوی مشک از دهن وی آمدی از وی سوال کردند که این از چه یافتی گفت رسول خدا صلعم در منام لب مبارک بر من نهاد و چیزی در دهن من خواند چون بیدار شدم این رایحه یافتم و ازان وقت باقی ماند پس ازان زمان اقامت کرد در مدینه تا متوفی شد آنجا در سنه تسع و سبعین و مایه

وقالون عیسی ثم عثمان ورشهم بصحبته المجد الرفیع تأثلا

وعیسی نام قالون است و سبب نیکو خواندن قران او را لقب قالون شد و نام پدرش مینا بود و قالون پیش از همه قران خوانده است بر نافع و در لغا داو بود و مولدش در سنه عشرین و مایه بوده است در مدینه و وفاة در سنه خمس و مایتین و ورش راوی دوم است و از شدة بیاض او را لقب ورش گفتند و نام او عثمان است و از مشهوران رواة است و اهل عرب و مصر اعتماد بر قرات او کردند و ولادة او سنه عشر و مایه بوده است و وفاة در مصر سنه سبع و تسعین و مایه و قالون و ورش قران بر نافع خوانده اند بی واسطه و بدان سبب شرف و بلندی و شهرت یافتند کما اشار بقوله المجد الرفیع تأثلا

والاتق الارتقاء الی اعلی ویقال تأثلت الملک اذا جمعته والمعنیان محتملان

ShivaDoc.com

وَمَكَّةُ عَبْدُ اللهِ فِيهَا مَقَامُهُ ۞ هُوَ ابْنُ كَثِيرٍ كَاثِرُ الْقَوْمِ مُعْتَلَا

بعد از نافع شروع کرد در بیان امام دوم که قاری مکه و شیخ در حدیث نبوی واو عبدالله بن کثیر مکی است و بر عبدالله السایب وغیرهم خوانده است کما اشار بقوله کاثر القوم یعنی غلبه کرد بر قوم وغیر خود را در رتبت یا گوییم بسیار خلق بسبب علم او بزرگی یافتند و ولادت او در مکه بود در سنه خمس واربعین و وفات او در سنه عشرین ومایه

رَوَى أَحْمَدُ الْبَزِّي لَهُ وَمُحَمَّدٌ ۞ عَلَى سَنَدٍ وَهُوَ الْمُلَقَّبُ قُنْبُلَا

یعنی احمد بزی و محمد که لقب او قنبل است هر دو باسناد خوانده اند بر عبدالله بن کثیر اما راوی اول که احمد است بر عکرمه خوانده است واو بر شبل بن عبدالله و نیز عکرمه بر اسمعیل قسط خوانده است و شبل و اسمعیل بر ابن کثیر خوانده اند و بزی منسوب است بر ابی بزه وابو بزه از اهل همدان بود از مشاهیر آنجا واو جد احمد بود و نسبت کرد احمد را بدو و معروف شدند بدان سبب واما راوی دوم که قنبل است بر احمد قواس خوانده است و قواس بر ابی الاخریط وهب بن واضح واو بر اسمعیل قسط و اسمعیل بر شبل بن عباد و معروف بن مشکان واین هر دو بر ابن کثیر وچون احمد را اسناد اقرب بود او را مقدم داشت بر قنبل و نسبت ضخامه معروف شد بقنبل و ولادت احمد در سنه سبعین ومایه بود و وفات در سنه خمس وخمسین ومایتین و ولادت قنبل در مکه سنه خمس وتسعین ومایه و وفات سنه احدی وتسعین ومایتین بود

وَأَمَّا الْإِمَامُ الْمَازِنِيُّ صَرِيحُهُمْ ۞ أَبُو عَمْرٍو الْبَصْرِي فَوَالِدُهُ الْعَلَا

یعنی امام سیم از قبیله مازن است واو از عرب العربا است از قبیله مازن و مازن قبیله ایست از قبیله تمیم واز ایمه کبار است در علم عربیت و در قرات از مشاهیر قرا واز اهل دین وورع وکنیة او ابو عمرو است ونامش زبان او عریان او یحیی است و قیل غیر ذلک وچون بمدینه رسید اهل مدینه بروی خواندند قرات وکسی که بروی نخواند او را مقربان نشمردند واو در جمیع مقیم بود و مولودش در مکه بود و در کوفه وفات یافت سنه اربع وخمسین ومایه و قرات بر مجاهد بن جبیر و سعد بن جبیر وغیرهما خوانده است رحمه الله علیهم اجمعین

أَفَاضَ عَلَى يَحْيَى الْيَزِيدِيِّ سَيْبَهُ ۞ فَأَصْبَحَ بِالْعَذْبِ الْفُرَاتِ مُعَلَّلَا

السیب العطا والعذب الفرات الصادق العذوبة والنهل الشرب الاول والعلل الشرب الثانی والعلل ... بعد مرة

چون ابو عمرو درگذشت از مشاهیر روایات او یحیی یزیدی بود که ابو عمرو افاضت کرده بود علم قرات را بروی وچون مشهور شد یزیدی و بهره مند گشت از ابو عمرو و بعلم تمام بر وجهی که اسان بود فرا گرفت از او که صاحب ضبط و ایقان بود بقرات ابو عمرو و بکثرت خواندن یزیدی بر ابو عمرو و قرات ابو عمرو بروی قرار گرفت کما اشار بقوله فاصبح بالعذب الفرات معللا ای سقی مرة بعد اخری واز آن سبب او را یزیدی گفتندی که صحبت با یزید منصور خال مهدی داشتی و مولود او در سنه ثمان وعشرین ومایه بود و وفات در سنه اثنین ومایتین در ایام رشید بن مامون رحمه الله علیهم اجمعین

أَبُو عُمَرَ الدُّورِي وَصَالِحُهُمْ أَبُو ۞ شُعَيْبٍ هُوَ السُّوسِيُّ عَنْهُ تَقَبَّلَا

چون واسطه میان ابو عمرو بن العلا و راویان یزیدی بود فقط او را یاد کرد و بعد از آن فرمود ابو عمر الدوری وابو شعیب هر دو قرات از یزیدی فرا گرفتند کما اشار الیه بقوله تقبلا و نام ابو عمر حفص بن عمر بن صهبان دوری است و دور موضعی است در بغداد وابو شعیب را نام صالح است پسر زیاد بن عبدالله و نسبت کرد او را با سوس وان موضعی است باهواز و مولد دوری ببغداد بود سنه خمسین ومایه ومات بها سنه ست واربعین ومایتین و وفات سوسی در رقه بود سنه احدی وستین ومایتین رحمهم الله تعالی رحمة واسعة

وَأَمَّا دِمَشْقُ الشَّامِ دَارُ ابْنِ عَامِرٍ ۞ فَتِلْكَ بِعَبْدِ اللهِ طَابَتْ مُحَلَّلَا

یعنی امام چهارم عبدالله بن عامر است که دمشق شام سرای اوست زیرا که در دمشق امام و قاضی و قاری بود در زمان خود پس خوش بود فرود آمدن در ان مقام بواسطه فضل علم او و قرات بر مغیره بن ابی شهاب خوانده واو بر امیر المومنین عثمان رضی و بسبب ضبط و اتقان قرات اهل شام بود و اعتماد بر قرات او داشتند و ناظم بسبب علم و فضل او را بر اهل کوفه مقدم داشت و قریه در شام که انرا حیانه خوانند ولادت او بود در انجا و وفات او در روز عاشورا سنه ثمان وعشر ومایه واین خبر مولف این حروف در آن قریه مذکور از مشایخ دمشق شیخ برهان الدین سکندری شنید که بعزم زیارت رفته بود

هِشَامٌ وَعَبْدُ اللهِ وَهُوَ انْتِسَابُهُ ۞ لِذَكْوَانَ بِالْإِسْنَادِ عَنْهُ تَنَقَّلَا

فرمود راوی اول ابن عامر هشام بن عمار دمشقی است و راوی دوم عبدالله بن بشیر بن ذکوان

وقوله بالاسناد عنه تنقلا یعنی هشام قرات بر عراک مُرّی و ایوب بن تمیم خوانده است
وایشان بر یحیی بن الحرث و یحیی بر ابن عامر و ابن ذکوان بر ایوب و او بر یحیی و یحیی بر ابن عامر و بسبب
زیادتی علم و حدیث هشام را بر ابن ذکوان مقدم داشت و ولاده هشام در سنه ثلاث و خمسین
و مایه بود و وفات در سنه خمس و مایتین و ولادة ابن ذکوان سنه ثلاث و سبعین و مایه در روز
عاشورا و وفات در سنه احدی و اربعین و مایتین

وبالکوفة الغرّا منهم ثلثة اذاعوا فقد ضاعت شذا وقرنفلا

می گوید از کوفه مشهور سه امام بودند که علم ایشان منتشر شد در جهان مانند بوی مشک
و قرنفل و ازین استعارت مراد تعظیم ایمه مذکور است و اعتماد بر قرات ایشان بمرتبه ایست که بیان کردن را
منع نباشد زیرا که عاصم مشهور است بامامت و علم و حدیث و زهد و ورع و حمزه بزهد و ورع
درنصابی است که تنبیه کرد ناظم لقوله ما ازکاه من متورع و کسایی مخصوص بود بعلم عربیت
وخصایل محموده و شروع کرد در بیان ایشان بقوله

فاما ابو بکر و عاصم اسمه فشعبة راویه المبرز افضلا
وذاک ابن عیاش ابو بکر الرضی وحفص وبالاتقان کان مفضلا

یعنی عاصم را کنیت ابو بکر است و او پسر ابوالنجود و قرآن بر عبد الرحمن سلمی و بر زر بن حبیش خوانده است
وایشان بر عثمان رضه و بر علی بن ابی طالب رضه و ابی بن کعب رضه و ابوالنجود بفتح نون است و سلمی
بضم سین و فتح لام با علمی تخفیف روایت است و از قرات عاصم و لهجه او خلق تعجب کردندی و قول
بعضی آنست که قران بر عثمان خوانده است و جماعتی بسیار قرآت فرا گرفتند از وی و از آن
جمله دو کس که مشهور تر بودند ناظم ذکر ایشان کرد اول شعبه که پسر عیاش است و کنیت او نیز
ابوبکر است و او را مبرز و افضل خواند زیرا که بسبب علم حدیث و زهد و تقوی یگانه بود در زمان
خود و راوی دوم حفص بن سلیمان بن بزاز غاضری است و در اتقان بقرات عاصم حفص فاضل تر
بود از غیر خود زیرا که از عاصم پنج آیه پنج آیه فرا گرفته بود و بعضی او را مقدم داشته اند بر شعبه
بسبب اتقان و وفات عاصم در کوفه سنه ثمان عشرین و مایه بود و ولادت شعبه سنه اربع

وتسعین بود و وفات سنه خمس وتسعین و مایه و ولادت حفص سنه احدی وتسعین و وفات
سنه ثمانین و مایه

وحمزة ما ازکاه من متورع اماما صبورا للقران مرتلا

فرمود امام دوم از کوفه حمزه بن حبیب الزیات است که بعد از عاصم قرآت بر وی قرار گرفت
وشیخ کسایی بود و بعضی از اوصاف او ناظم یاد کرد و گفت حمزه چه زیرک و دانا بود و عالم
وپرهیزکار و قران بترتیل خواندی یعنی مبین و منقول است از وی که در منام قران بر حق تعالی
خواند و حق تعالی بعد از قرات قران اکرام کرد با وی و فرمود بنشین و بفرمود تا تاج کرامت
برسرش نهادند و کمر زرین در میان بستند و دو ستوانه زرین در دستش کردند و حق تعالی
فرمود یا حمزه این اکرام از بهر قران خواندن و روزه داشتن و تعلیم قران تو کردم و هم چنین با اهل
قران کنم و وفات او بحلوان بود بسنه ثمان و خمسین و مایه

روی خلف عنه وخلاد الذی رواه سلیم متقنا ومحصلا

بدانکه از مشاهیر رواة حمزه سلیم بود و از اصحاب او خلف و خلاد مشهور شدند بقرات
حمزه وقوله رواه سلیم متقنا ومحصلا یعنی که خلف و خلاد روایت می کنند از حمزه در حالتی
که حمزه متقن و محصل بود و شاید که معنی آن باشد که سلیم در حالة الاتقان روایت از حمزه
می کنند و خلف بمرتبه رسیده بود که او را اختیار در قرآت است در بعضی کتب و در بغداد وفات یافت
سنه تسع عشرین و مایتین و خلاد را ولادت در سنه تسع و عشرین و مایه و وفات در سنه ثمان عشر و مایه در بغداد والله

واما علی فالکسائی نعته لما کان فی الاحرام فیه تسربلا

وامام سوم از کوفه علی بن حمزه بن بهمن است و بکسایی مشهور است بدان سبب که در وقت احرام
کسایی در بر زده بود و بعد از ایمه مذکور علم قرات و عربیت بر وی قرار گرفت و وفات او بعد
از هفتاد سال در قریه که آنرا ارنبویه خوانند در ری بود سنه تسع و ثمانین و مایه و محمد بن
حسن با او وفات یافت و قالوا ههنا دفنا العلم والقرات

روی لیثهم عنه ابو الحارث الرضی وحفص هو الدوری وفی الذکر قد خلا

بعد از کسایی از مشاهیر رواة ابو اللیث بن خالد مروزی که ابو الحارث کنیت اوست و حفص
که بدوری مشهور است و یاد کرده شد زیرا که راوی ابو عمرو است **سوال** چگونه معلوم شود
که روایت دوری از ابو عمرو است یا از کسایی **جواب** هر گاه که از کسایی روایت می کنند ناظم او را

ShivaDoc.com

حفص گوید چنانکه فرموده است در باب اماله روٴیا که مع مثوای عنه لحفصهم **سوال** چون حفص
اسمی مشترک است میان راوی عاصم وراوی کسایی که دوری است وچون دوری از کسایی روایت میکند کفته آید
ناظم اورا حفص می گوید پس فرق چگونه پیدا آید میان راوی عاصم وراوی کسایی **جواب** گوییم هرکجا
که مراد ناظم از ذکر حفص راوی عاصم باشد حفص را مقید نکرده اند بذکر مروی عنه یعنی چنانکه در باب
ها الکنایه گفت وفیه مهانا معه حفص اخو ولا وهرکجا که مراد ناظم راوی کسایی باشد ذکر حفص را مقید
کرده اند بذکر مروی عنه یعنی ذکر کسایی چنانکه در باب اماله گفته است وروٴیا که مع مثوای عنه لحفصهم واین
از مشکلات قصیده است وشراح ازین ساکت بوده اند ... بود تعرض آن رسانید ... چنانکه از شیخ
مجد الدین تونسی در دمشق واز شیخ برهان الدین جعبری رحمهما الله استماع شد واما وفات ابو الحارث
در سنه اربعین ومایه بوده است **تنبیه** نقل تواریخ مذکور از شیخ برهان الدین جعبری منقول است
وچون ذکر ائمه ورواة کرد شروع کرد در بیان نسب ائمه نقود

ابو عمرهم والیحصبی ابن عامر صریح وباقیهم احاط به الولا

فرمود که از ائمه سبعه ابو عمرو وابن عامر یحصبی صریح النسب اند یعنی که رق مماس ایشان
واصول ایشان نشده است بلکه اصل هر دو از عرب است ودرباقی قرا دو قول است یکی
آنکه حر الاصل اند وقول دوم آنکه اگر ثابت شود که رق مماس ایشان یا اصول ایشان نشده است
حینئذ حر الاصل باشند

لهم طرق یهدی بها کل طارق ولا طارق یخشی بها متمحلا

یعنی مران رواة مذکوره را روات دیگر هستند که در اصطلاح قرا ایشان را طرق گویند
شاید که مراد ناظم این باشد از آنچه گفت لهم وشاید که مراد آن باشد که ائمه مذکوره را مذاهب
است روشن چنانکه یاد کرده شود که بآن مذاهب راه یابد هر عالمی کما اشار بقوله یهدی بها
کل طارق بعد از آن فرمود نترسد در آن راههای هیچ شب روی ماکر پس حاصل اینکه
که ائمه مذکور را راوی روای هست یا مذاهب که هر طالبی که بدان طرق یا بدان مذاهب قرات
خواند از غایت روشنی ورا هیچ خوفی از خطا وزلل نباشد که سند قراآت ائمه مذکوره
ورواة که درین قصیده اند متصلست تا برسول الله صلی الله علیه وسلم وچون ذکر طرق
شراح نکرده اند وشیخ ما برهان الدین جعبری رحمه الله علیه از مهمات دانسته درین
مختصر یاد کرده شد بدانکه راوی قالون از مشهوران ابو نشیط است وراوی ورش

ورش ازرق است وراوی بزی ابو ربیعه وراوی قنبل ابن مجاهد وراوی دوری ابو الزعرا
وراوی سوسی ابو جریر وراوی هشام حلوانی وراوی ابن ذکوان اخفش وراوی
ابو بکر یحیی بن آدم وراوی حفص عبید بن الصباح وراوی خلف ادریس بن عبد الکریم
وراوی خلاد قاسم بن وزان وراوی ابو الحارث محمد بن یحیی وراوی دوری
جعفر بن محمد بن اسد النصیبی والله اعلم وچون ناظم تغمده الله بغفرانه
بعضی از حروف ابجد مشهور تغییر وتبدیلی کرده است کما سیاتی ونیز اینجا
ذکر طرق کردیم پس از بهر ظهور جدولی بکنیم که شامل جمیع رموز باشد
از رمز صغیر وکبیر ورواد ف وحرف ط علامت راوی راوی باشد
که از طرق گفتیم وذکر اسانید قرا تا رسول الله علیه الصلوة والسلم
بر سر جدول بنویسیم واز رسول تا جبریل واز جبریل تا بالله تبارک وتعالی

نافع است اول ازمدینه منیر	دوم ازمکه باشد ابن کثیر
سیم ازبصره مازنی بوعمرو	وازدمشق است ابن عامر منیر
وان سه قاری دیگر ازکوفه	عاصم وحمزه وکسایی کبیر

ای پسر رمز صغیر را یاد گیر تا شوی سلیم — نافع آمد چون الف قالون چو با ورش است جیم
دال خود ابن کثیر بزی وها قنبل چو زا — حا ابو عمرو است وطا دوری ویا سوسی ندیم
کاف ابن عامر است خود بود هشام لام — ابن ذکوان کرندانی او بود تحقیق میم
عاصم آمد نون ابو بکر است صاد حفص عین — حمزه فا وخلف ضاد وقاف وخلاد ای حکیم
را کسایی سین ابو الحارث بود گفتیم بغیر — تا است دوری یاد کر رش ابن خبیر علم عظیم
ور روادف راندانی تو یقین دان بعد ازین — ثا بود هر کوفیان را اندرین قول متین
خا بود قرای سبعه غیر از نافع همه — ذال بهر کوفیان وابن عامر هم چنین
ظا ز بهر کوفیان ابن کثیر شد متفق — غین ز بهر کوفیان وبو عمرو شان هم قرین
شین بود از حمزه وباشد کسایی نیز هم — این بود گفتم رواد ف تا بدانی این چنین
از کبیر ار رمز خواهی تا بدانی صحبة دان — حمزه باشد با کسایی شعبه بی ریب وگمان
چون صحاب است حمزه باشد با کسایی حفص هم — عم آمد نافع وبا ابن عامر هم چنان
از سما نافع بود ابن کثیر وبو عمرو — حق بود ابن کثیر وبو عمرو گفتم عیان
چون نفر ابن کثیر وبو عمرو بن عامر است — از حرمی نافع وابن کثیر است هر دو شان
حصن بهر کوفیان ونافع آمد متفق — تو بدان رمز کبیر اینست وقول قاریان

الله تبارك وتعالى						
جبرئیل صلوات الله علیه						
محمد صلی الله علیه وعلی آله وسلم						
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ا نافع	د ابن کثیر	ح ابو عمرو	ک ابن عامر	ن عاصم	ف حمزه	ر کسایی

ب	ج	ه	ز	ط	ي	ل	م	ص	ع	ض	ق	س	ت
قالون	ورش	بزی	قنبل	دوری	سوسی	هشام	ابن ذکوان	ابو بکر	حفص	خلف	خلاد	ابو الحارث	دوری
ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط
ابو نشیط	ازرق	ابو ربیعه	ابن مجاهد	ابو الزعراء	ابن جریر	حلوانی	الاخفش	[illegible]	[illegible]	ادریس	[illegible]	[illegible]	[illegible]

ث	خ	ذ	ظ	غ	ش
کوفیان عاصم وحمزه وکسایی	قرا سبعه الا نافع	کوفیان وابن عامر	کوفیان وابن کثیر	کوفیان وابو عمرو	حمزه وکسایی

صحبه	صحاب	عم	سما
حمزه وکسایی وشعبه	حمزه وکسایی وحفص	نافع وابن عامر	نافع وابن کثیر وابو عمرو
حق	نفر	حرمی	حصن
ابن کثیر وابو عمرو	ابن کثیر وابو عمرو وابن عامر	نافع وابن کثیر	عاصم وحمزه وکسایی ونافع
این جدول دالست بر جمیع رموز	الواو فیصل	صغیر وکبیر و روادف واسانید	

وَهُنَّ اللَّوَاتِي لِلْمُوَاتِي نَصَبْتُهَا مَنَاصِبَ فَانْصِبْ فِي نِصَابِكَ مُفْضِلَا

قوله من اللواتی اشارت است بطرق مذکور با مذاهب قراکه ان ادغام واماله و تخفیف همزات وغیر آن وقوله للمواتی نصبتها یعنی طرق مذکوره را بهر کسی است که او موافقت می کند نصب کردم آنرا بر وجهی که از مشایخ کرام بمن رسیده است هر آنکس که انرا بجوانند وبداند صاحب جاه وشیخ زمانه گردد در قراآت بعد ازان فرموده فانصب فی نصابک مفضلا پس مجاهده بر خود نه و زحمتی بکش در نصاب خود یعنی در راس مال خود و مراد نیت شخص است چون نیت خود را مصروف کرداند بدانستن این فن زیادت آید بر کسی که معرفت این علم ندارد چنانچه روایت ناظم است زیرا که کسی که موافقت ناظم نکند و بطریق دیگر که درین قصیده نیست متابعت کند این قصیده را از بهر وی موضوع نیست و بعد ازین سخن شروع کرده در ذکر مصطلح خود بقوله

وَهَا أَنَا ذَا أَسْعَى لَعَلَّ حُرُوفَهُمْ يَطُوعُ بِهَا نَظْمُ الْقَوَافِي مُسَهَّلَا

فرمود که من این زمان سعی میکنم باشد که فرمان برداری کند پیوستن قافیها بآن حروف بطریقی آسان وشاید که مراد بحروف رموز خواهد وشاید که قرات یا هردو

جَعَلْتُ أَبَا جَادٍ عَلَى كُلِّ قَارِئٍ دَلِيلًا عَلَى الْمَنْظُومِ أَوَّلَ أَوَّلَا

یعنی حروف ابجد را موزع کردانیدم از بهر هر امامی و دو راوی چنانچه در قصیده مذکور کرده اند یعنی چون از ذکر یک امام و دو راوی فارغ شوم ذکر امام ثانی و راویان او آغاز کنم تا هفت امام با چهارده راوی تمام شود پس حاصل آن باشد که **ابج** ازان نافع و راویان او باشد **دهز** ازان ابن کثیر و راویان او باشد و واو رمز نیست کما سیاتی **وحطی** ازان ابو عمرو و راویان او باشد **وکلم** ازان ابن عامر و راویان او باشد **ونصع** ازان عاصم و راویان او باشد ازان سبب که ناظم سین سعفص را بجای شین نهاده است در کلمه قرشت وشین را رمز حمزه وکسایی کرده است کما سیاتی و صاد که در آخر سعفص است بجای سین سعفص نهاده وضاد ضظغ را بجای صاد سعفص نهاده پس **فضق** ازان حمزه و راویان او باشد **ورست** ازان کسایی

فضق

ShivaDoc.com

وراویان او باشد **تنبیه** بدانکه از حروف ابجد بعد از حروف مذکوره شش حرف باقی ماندو آن حروف ثخذ ظغش است آنرا بعد ازین با کلمات هشتگانه که آنرا روادف گفتیم بیان خواهیم کردن ان شاء الله تعالی

وَمِنْ بَعْدِ ذِكْرِي الْحَرْفَ أُسْمِي رِجَالَهُ ... مَتَى تَنْقَضِي آتِيكَ بِالْوَاوِ فَيْصَلَا

مراد از حرف اینجا کلمه مختلف فیه از قرآن یعنی بعد از حرف مختلف فیه نام قاری بیارم در اول کلمه دیگر بحرفی از حروف ابجد تا دلالت کند بر آنکه صاحب آن حرف چگونه خوانده است نحو مالک یوم الدین راویه ناصر و چون آن قرآن معلوم شود که مذهب کیست واوی بیاورم از بهر فصل تا معلوم شود که حکم مسئله اول باخر رسید نحو وعد سراطا والسراط قنبلا پس معلوم شود که حکم قرات مالک اثبات الف است و حذف الف و حکم صراط صراط و ...

سِوَى أَحْرُفٍ لَا رِيبَةٌ فِي اتِّصَالِهَا ... وَبِاللَّفْظِ أَسْتَغْنِي عَنِ الْقَيْدِ إِنْ جَلَا

یعنی در بعض مواضع مخالفت شروط مذکور کنم یعنی واو فیصل نیاورم و آن وقتی باشد که حرفی نباشد در آنچه مشتبه شود کلمه مختلف فیه بکلمه دیگر در وقت اتصال کلمات نحو وضم فواق شاع خالصة اضف واو فیصل در میان فواق و خالصة نیاوردم زیرا که لبس نشود از آن سبب که حکم خالصة نوع کفت و حکم فواق نوعی دیگر یکی را قید ضم است و دیگر را اضافت و امثال این قصیده بسیار واقع شود بباید دانستن قوله و باللفظ استغنی عن القید یعنی در بعضی مواضع اختصار کنم بلفظ کلمه مختلف فیه بی قید و این در مواضعی باشد که روشن باشد و بقید حاجت نباشد نحو و مالک یوم الدین راویه ناصر پس اگر روشن نباشد حرف مختلف فیه را مقید گردانم نحو و ما یخدعون للفتح من قبل ساکن و بعد ذکا

وَرُبَّ مَكَانٍ كَرَّرَ الْحَرْفَ قَبْلَهَا ... لِمَا عَارِضٍ وَالْأَمْرُ لَيْسَ مُهَوِّلَا

یعنی در بعضی مواضع حرف رمز را پیش از واو فیصل مکرر گردانم و آن از بهر عارضی باشد و سبب آن باشد که ناظم که بیت تمام شود بدان لفظ یا در آن کلمه معنی نیکو باشد که مکرر شود نحو یمنی غلا علا و اسری اساری حلا حلا بعد از آن فرمود که این چه گفتم امری نیست خوفناک یعنی آسانست و مخالف قاعده سابق نیست

خواهم

وَمِنْهُنَّ لِلْكُوفِيِّ ثَاءٌ مُثَلَّثٌ ... وَسِتَّتُهُمْ بِالْخَاءِ لَيْسَ بِأَغْفَلَا

عَنَيْتُ الْأُولَى أَثْبَتُّهُمْ بَعْدَ نَافِعٍ ... وَكُوفٍ وَشَامٍ ذَالُهُمْ لَيْسَ مُغْفَلَا

شروع کرد در روادف و آن شش حرفست که از حروف ابجد باصطلاح او باقی مانده است و بدانکه ثا علامت کوفیانست و ذکر ایشان رفت پیش ازین و خا علامت شش امام است از قراء و فرمود که مراد من آن ایمه اند که در اول قصیده مذکورند بعد از نافع بعد از آن گفت که ذال علامت کوفیان و ابن عامر شامی است و چون گوید مغفل یعنی نقطه ندارد و مثلث گفت از آنکه سه نقطه دارد و نیز اشارتست بسه امام و هر جا گوید معجما مراد نقطه باشد و اگر گوید مهملا ضد آن باشد

وَكُوفٍ مَعَ الْمَكِّيِّ بِالظَّاءِ مُعْجَمًا ... وَكُوفٍ وَبَصْرٍ غَيْنُهُمْ لَيْسَ مُهْمَلَا

و بدانکه کوفیان با مکی یعنی ابن کثیر چون جمع شوند ظاء معجم علامت ایشان باشد چون کوفیان با ابو عمرو بن العلاء با اهل کوفه جمع شوند علامت ایشان حرف غین باشد

وَذُو النَّقْطِ شِينٌ لِلْكِسَائِي وَحَمْزَةٍ ... وَقُلْ فِيهِمَا مَعْ شُعْبَةٍ صُحْبَةٌ تَلَا

و شین علامت حمزه و کسائی باشد و چون از حروف ابجد فارغ شد باقی ماند مجموع چند از آن هشت کلمه اختیار کرد نام یکی از آن کلمه دلالت کند بر قراء خود اول آن گفت وقل فیهما مع شعبة صحبة تلا یعنی چون با حمزه و کسائی راوی عاصم که شعبه است جمع آید علامت ایشان صحبه باشد

صِحَابٌ هُمَا مَعْ حَفْصِهِمْ عَمَّ نَافِعٌ ... وَشَامٍ سَمَا فِي نَافِعٍ وَفَتَى الْعَلَا

وَمَكٍّ وَحَقٌّ فِيهِ وَابْنِ الْعَلَاءِ قُلْ ... وَقُلْ فِيهِمَا وَالْيَحْصَبِي نَفَرٌ حَلَا

یعنی چون با حمزه و کسائی و حفص که راوی عاصم است جمع آید علامت ایشان صحاب و کلمه عم علامت نافع و ابن عامر شامی است و کلمه سما علامت نافع و ابو عمرو بن العلا و امام مکه یعنی ابن کثیر باشد و قوله و حق فیه حق مبتدا و فیه خبر و ضمیر فیه راجع است با مکی یعنی ابن کثیر و ابو عمرو در قرائتی متفق باشند علامت ایشان حق باشد و چون با ابن عامر هر دو ابن عامر جمع آید علامت ایشان نفر باشد

وَحِرْمِيٌّ الْمَكِّي فِيهِ وَنَافِعٌ ... وَحِصْنٌ عَنِ الْكُوفِي وَنَافِعِهِمْ عَلَا

یعنی چون عبد الله ابن کثیر و نافع متفق باشند در قرائتی علامت ایشان حرمی باشد و الضمیر فی قوله

ShivaDoc.com

فهر عابد است با حرمی و چون مکی از مکه است و نافع از مدینه مناسب آمد قوله حرمی و چون کوفی و نافع متفق باشد در قرائی علامت هر چهار حصن باشد و اشارت کرد بقوله علا یعنی که در قرائی که این جماعت بران متفق باشند شرفی تمام باشد آنرا و چون تامل کنی معلوم شود که حاصل رموز مذکور بر سه قسم است اول رمز صغیر که دلالت بر یک قاری دارد و حرف و قسم دوم شش حرف مذکور از بقیه ابجد که انرا روادف یاد کرده شد و قسم سیم الفاظ هشت کانه است که انرا رمز کبیر می گویند اهل این فن

وَمَهْمَا اَتَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ بَعْدُ كِلْمَةٌ فَكُنْ عِنْدَ شَرْطِي وَاقْضِ بِالْوَاوِ فَيْصَلاَ

یعنی هر گاه کلمه بیاید که در اول او حرفی باشد از رموز که دال باشد بر یک قاری و آن حرف پیش مذکور از کلمه باشد که دال باشد بر جمعی یا خود آن کلمه در اول پس تر باشد بعد از کلمه جمع آید در هر دو صورت آنچه شرط کردم عمل کن و شرط آن که چون از حروف مختلف فیه و قاری آن فارغ شوم واو فیصل بیاورم و بدانکه رمز بر سه قسم است قسم اول آنست که حرف رمز بر یک قاری دلالت کند و آن بعد از قران آید نحو و اضجاع ذکی التوریه مارد حسنة و قسم دوم آنست که کلمه منفرد از کلمات هشت کانه مذکوره که ان دلالت بر جمعی کند این کلمه پیش از حرف قران و بعد از حرف قران آید چنانکه بعد ازین یاد کنیم این قسم را اما قسم که مقصود است ازین بیت آنست که رمز صغیر که دلالت بر یکی قاری دارد و رمز کبیر که دلالت بر جمعی دارد و هر دو با هم جمع آیند حینئذ شاید که رمز صغیر مقدم شود بر رمز کبیر نحو وصیة ارفع صفو حرمیة رضی و شاید که موخر نیز باشد از رمز کبیر نحو و روف فصر صحبته حلا و این دو قسم یفهما من قوله من قبل او بعد کلمة و بر هر دو تقدیر شاید که هر دو مقدم باشند بر قران نحو صفا حق غیب یکتمون و قوله عم علا یعقلون و شاید که موخر باشند از قران نحو روف فصر صحبته حلا و لباس الرفع فی حق نهشلا و از انجا که گفتیم که بر هر دو تقدیر تا اینجا این مجموع یفهم من قوله و مهما اتت من قبل و بعد کلمة و چون معلوم شد که رمز صغیر و کبیر با هم می آیند اگر بعد از دو رمز صغیر و کبیر ثانیا رمز صغیر بعد از هر دو رمز بیاید آن نیز روا باشد نحو وصیة ارفع صفو حرمیة رضی و بباید دانستن که این اقسام مذکور و حل آن از قصیده بتامل حاصل شود

وَمَا كَانَ ذَا ضِدٍّ فَاِنِّي بِضِدِّهِ غَنِيٌّ فَزَاحِمْ بِالذَّكَاءِ لِتَفْضُلاَ

بعد از اقسام مذکوره شروع کرد در بیان اصطلاح خود در عبارات وجوه قراآت و گفت هر وجهی که از برای قاری از قرا یاد کنم ضد آن وجه از برای باقی قرا یاد کنم مثال آن قوله لا تعبدون

الا الله بعضی بیا خوانده اند و بعضی بتا که آن غیب و خطاب است چون ناظم قاری غیب را بگوید معلوم شود که باقی قرا بخطاب خوانند و هم چنین در جمیع اضداد و اکثر اضداد بعد ازین خواهد آمدن و قوله بالذکا لتفضلا یعنی ای طالب فن من زحمت بنمای فکر خود را تا بسرعت فهم خود اصطلاح مرا دریابی و بسبب آن فاضل شوی ان شاء الله

كَمَدٍّ وَاِثْبَاتٍ وَفَتْحٍ وَمُدْغَمٍ وَهَمْزٍ وَنَقْلٍ وَاخْتِلاَسٍ تَحَصَّلاَ

وَجَزْمٍ وَتَذْكِيرٍ وَغَيْبٍ وَخِفَّةٍ وَجَمْعٍ وَتَنْوِينٍ وَتَحْرِيكٍ اُعْمِلاَ

شروع کرد در اضداد می گوید ضد مد قصر است کقوله و فی حاذرون المد ماثل پس حذرون غیر از ابن ذکوان و کوفیان بقصر خوانند و ضد اثبات حذف باشد کقوله و تثبت فی الحالین درا لوامعا یعنی ابن کثیر و هشام اثبات یاآت زواید کنند در وصل و وقف پس غیر ایشان حذف کنند و ضد فتح اماله باشد و چون متنوع است یعنی اماله محض و اضجاع یا تقلیل نیز پس خوف التباس را ناظم نگوید فتح که معلوم نشود که مراد قراآت باقیان اماله و اضجاع است یا اماله تقلیل بین بین اما چون گوید امل یا قلل ضد هر دو نوع فتح باید گرفتن چون این معنی معلوم شود و مراد از قول ناظم که گفت و فتح آن باشد که چون گوید امل یا اضجع که هر دو اماله محض آید یا گوید تقلیل یا بین بین از رهو فلان قاری که آن اماله محض نیست فتح باشد در جمیع صور ضد آن نحو و اضجاع ذکی التوریة مارد حسنة و قلل فی جود و ضد ادغام اظهار باشد کقوله تمد و نس الادغام فاز و ضد همز ترک همز باشد کقوله و تهمز ضیزی و ضد نقل ترک نقل باشد کقوله و نقل ردا عن نافع و ضد اختلاس اکمال حرکت حرف باشد چنانکه اولا بود کقوله و کم جلیل عن الدوری مختلسا جلا و بدانکه اخفا نیز هم چون اختلاس است کقوله و اخفا العین صیغ بد حلا و قوله تحصلا صفت اختلاس است یعنی حاصل کن ای طالب این فن معرفت اختلاس را چنانچه یاد کرده شد و بدانکه ضد جزم باصطلاح ناظم رفع است کقوله و بالقصر للمکی و اجزم فلا یخف و ضد تذکیر تانیث است کقوله و ذکر لم تکن شاع و ضد غیب خطاب کقوله و فی یعملون الغیب حل و ضد خفت ثقل باشد کقوله و شدد حفص منزل و ضد جمع توحید باشد کقوله و جمع رسالاتی حمته ذکوره و ضد تنوین ترک تنوین باشد کقوله لثمود نونوا و ضد تحریک اسکان باشد کقوله و حرک عین الرعب و بدانک در تحریک تفصیلی هست کما قال الناظم

ShivaDoc.com

وَحَيْثُ جَرَى التَّحْرِيكُ غَيْرَ مُقَيَّدٍ هُوَ الْفَتْحُ وَالْإِسْكَانُ آخَاهُ مَنْزِلَا

شروع کرد ناظم در بیان تفصیل مذکور بدانکه قسم اول از تحریکات آنست که غیر مقید باشد کقوله
معًا قدرُ حرّک من صحاب و قسم دوم آنست که مقید باشد کقوله و حرّک لیقطع بکسر اللام کم جنی حلا
این قسم ظاهر است از آن سبب فرمود که ابن عامر و ورش و ابو عمرو لیقطع را بحرکت کسر لام خوانند
و باقی قرا باسکان خوانند و پیش این بیت در اضداد معلوم شد که ضد حرکت اسکانست اما قسم
اول که غیر مقید گفتیم مشکلست از آن سبب که حرکت متنوع است اما چون ناظم گفت هر وقت
که گویم حرّک و مقید نکردم مراد من فتح باشد اشکال زایل شد بعد از آن گفت والاسکان آخاه منزلا
یعنی اسکان ضد حرکات است فرقی نباشد که حرکت مقید باشد یا غیر مقید و این بحث از مشکلات قصیده است
تامل باید کردن در آن والله اعلم

وَآخَيْتُ بَيْنَ النُّونِ وَالْيَا وَفَتْحِهِمْ وَكَسْرٍ وَبَيْنَ النَّصْبِ وَالْخَفْضِ مَنْزِلَا

شروع کرد در بیان اصطلاحی دیگر در اضداد و گفت برادری انداختم میان نون و یا و میان فتح
و کسر و میان نصب و خفض و ذکر نصب بعد از فتح و خفض بعد از کسر با ذکر کردن [illegible] حرکت
اعرابی و بنائی است پس حاصل این باشد چون گوید که از هر قاری در کلمه مختلف فیه بنون خوان
ضد آن قرات بیا باید خواندن از برای باقی قرا و اگر گوید بفتح یا بنصب خوان ضد آن کسر یا خفض
باشد نحو و ندخله نون مع طلاق و نحو ان الدین بالفتح رفلا و هم چنین اگر گوید بیا خوان یا گوید بکسر
خوان ضد یا نون باشد و ضد کسر فتح کقوله و نؤتیه بالیا حماه و قوله و ان الله یکسر فی کلا هر یک
از اینها بجای یکدیگر فرو آیند کما اشار بقوله منزلا چون که معلوم شود این قاعده عمل میکنی امثال اینها

وَحَيْثُ أَقُولُ الضَّمُّ وَالرَّفْعُ سَاكِتًا فَغَيْرُهُمُ بِالْفَتْحِ وَالنَّصْبِ أَقْبَلَا

دیگر باز قاعده میگوید چون گویم از برای قاری بضم خوان و ساکت شوم از قرات باقیان ایشان
بفتح خوانند نحو و فی اذیرون الیاء بالضم کللا و اگر ذکر رفع کنم و ساکت شوم از قرات باقیان
ایشان بنصب خوانند نحو و رفع ولا بابر کلم [illegible] اما اگر قرات باقیان بفتح نباشد در نوع
اول و بنصب نباشد در نوع دوم پس ساکت نشوم از آن کقوله وجزأ وجزء ضم الاسکان صف
وقوله و رضوان اضمم غیر ثانی العقود کسره پس قرات باقیان در جزء اسکان مذکور و در رضوان
بکسر مذکور

وَفِي الرَّفْعِ وَالتَّذْكِيرِ وَالْغَيْبِ جُمْلَةٌ عَلَى لَفْظِهَا أَطْلَقْتُ مَنْ قَيَّدَ الْعُلَا

نوع دیگر از اصطلاح ناظم آنست که چون کلمه مطلق یاد کند غیر مقید و اعراب آن احتمال رفع و نصب
وجر دارد مراد ناظم رفع فقط باشد و اگر آن کلمه را احتمال تذکیر و غیر تذکیر باشد مراد تذکیر باشد و اگر احتمال غیب
و غیر آن باشد مراد غیب باشد و قوله من قید العلا یعنی این قصیده را از هر کسی گفته ام که او را فهمی
و ذهنی باشد و اضداد بر وفق مذکور معلوم کند و مطلق را از مقید تمیز تواند کردن و این سه نوع
مذکور ناظم در سوره اعراف در یک بیت گفته است قوله وخالصة اصل ولا یعلمون قل لشعبة فی
الثانی و بفتح شملا بنا بر آنچه گفته آمد رفع معتبر باشد در خالصة و تذکیر در لا یعلمون و غیبت در بفتح

وَقَبْلَ وَبَعْدَ الْحَرْفِ آتِي بِكُلِّ مَا رَمَزْتُ بِهِ فِي الْجَمْعِ إِذْ لَيْسَ مُشْكِلَا

چون در رمز صغیر که از گفته بود که بعد از کلمه مختلف فیه اورا یاد کنم در رمز کبیر که دلالت بر دو
قاری دارد با بیشتر گفته میگوید یاد کنم بیش از حرف مختلف فیه و بعد از و نیز چنانکه یاد کرده شد در بیت
و مهما اتت من قبل او بعد کلمة و چون قاعده مذکور مقرر شد طالب این قصیده را اشکالی نماند
و بدین اصطلاح آسان شد دانستن رموز و استنباط جمیع قرات و بعضی از قواعد که باقی ماند
در اثنای قصیده معلوم شود

وَسَوْفَ أُسَمِّي حَيْثُ يَسْمَحُ نَظْمُهُ بِهِ مُوضِحًا جِيدًا مُعَمًّا وَمُخْوَلَا

از آن قاعده یکی اینست که هر جا که اسم قاری توان آوردن در نظم پیش از قرآن و خواه بعد
چون نظم بدان مسامحت کند نام قاری بیارم حال گونه موضحا یعنی چون نام قاری بگویم در
مسئله هیچ ابهامی نماند بلکه مانند صفحه عنق طفلی که او را اعمام و اخوال باشد ظاهر باشد در
قبایل عرب یعنی دانستن آن آسان تر باشد کقوله و کوفیهم تساءلون مخففا و حمزة والارحام
بالخفض جملا

وَمَنْ كَانَ ذَا بَابٍ لَهُ فِيهِ مَذْهَبٌ فَلَا بُدَّ أَنْ يُسْمَى فَيُدْرَى وَيُعْقَلَا

دیگر میگوید چون از ائمه سبعه بابی مخصوص باشد بدو و از مهمات باشد نام او گفته و بنام او مذهب
او را ان باب ظاهر کردن تا بدانند قرات او را و معلوم شود مذهب او کقوله و دونک الادغام الکبیر
و قطبه ابو عمرو البصری فیه تحفلا و قوله و حمزة منهم والکسایی بعده اما لا ذوات الیاء حیث تاصلا

أَهَلَّتْ فَلَبَّتْهَا الْمَعَانِي لُبَابُهَا وَصُغْتُ بِهَا مَا سَاغَ عَذْبًا مُسَلْسَلَا

بعد از مذکور آغاز کرد بمدح قصیده و گفت اهلت یعنی آواز بر آورد و ندا کرد طالب این فن
که فوایدی چند در من موجودات زاید از کتب قراء تعجیل کنید پیش از فوات پس از ندا لبیک

كفت خلاصه‌هاى آن معنيها و قوله وصفّق بها ما ساغ عذبا مسلسلا يعنى نظم كردم الفاظ اين قصيده
بروجهى اسان و سهل چنانكه بى مشقت مراد طالب قرات حاصل شود از دانش اين قصيده و اصطلاحات
بگوى ان

وَفِي يُسْرِهَا التَّيْسِيرُ رُمْتُ اخْتِصَارَهُ فَأَجْنَتْ بِعَوْنِ اللهِ مِنْهُ مُؤَمَّلَا

يعنى مراد از نظم اين قصيده ايجاز تيسيرات بروجهى كه اسان باشد و فوايدى كه در انجاست
و از زوايد بسيار درين قصيده جمع كردم بعون الله تعالى دران حالتى كه آن فوايد مع صغر حجمها مطلع
و موصل بوده پس هر كرا علمى باشد چون درين تامل و تفكر كند بهره مند شود و مقصود او از علم
قرات حاصل شود

وَأَلْفَافُهَا زَادَتْ بِنَشْرِ فَوَائِدٍ فَلَفَّتْ حَيَاءً وَجْهَهَا أَنْ تُفَضَّلَا

چون گفته بود اجنت مناسب نگاه داشت و گفت الفافا و ان جمع لف است و قوله تعالى وجنات
الفافا اى ملتفة الاشجار يعنى درين قصيده جمع كردم كتاب تيسير را با زيادتى و فوايدى كه از شرح
كبار رسيده است پس روى خود را بپوشانيد دران حال كه فاضل آمد بر تيسير از حيا از ان
سبب كه اين فرع است و ان اصل

وَسَمَّيْتُهَا حِرْزَ الْأَمَانِي تَيَمُّنًا وَوَجْهَ التَّهَانِي فَاهْنِهِ مُتَقَبَّلَا

ناظم رحمه الله اسم اين قصيده حرز الامانى و وجه التهانى كرد از براى تبرك و حرز موضعى
باشد كه در آنجا اشيا نفيسه باشد يعنى از ايمه و مذاهب ايشان آنچه معتمد عليه بود و منقول
نا برسول صلعم بى ريبى و طعنى درين قصيده ياد كردم چون توفيق رفيق تو شود باشتغال
آن پس تهنيه كن و را دران حال كه فوايد و معانى آن بتو رسد و بدان اكرام و اشتغال تو بان قصيده
مراد حاصل شود مرترا كه اميد است من طلب شيا جدّ وجد

وَنَادَيْتُ اللَّهُمَّ يَا خَيْرَ سَامِعٍ أَعِذْنِي مِنَ التَّسْمِيعِ قَوْلًا وَمَفْعَلَا

يعنى اى بارخداى واى بهترين شنوندگان نگاه دار مرا در گفتار و كردار از ريا در جمع كردن اين
كتاب چون تو عالم الاسرارى كه قصد من اظهار فضل نيست بر مشايخ سلف بلكه ترغيب طلبه اين
فن است از بهر رضاى تو اين سعى ميكنم تا بوجهى آسان ميسر شود مر طالب را

إِلَيْكَ يَدِي مِنْكَ الْأَيَادِي تَمُدُّهَا أَجِرْنِي فَلَا أَجْرِي بِجَوْرٍ فَأَخْطَلَا

بعد از دعا ميگويد دست نياز بتو برداشته ام كه نعمتها و مقصود دو جهانى از تو ميرسد بخلاف

براى نصيب مكردان و نگه دار مرا از هواى نفس پس سخنى نقل كردم منقول نباشد از رسول صلعم
چنانچه بواسطهٔ آن خطا محروم مانم روز جزا از ثواب جزيل و نعيم بسيار كه مخلدان شد

أَمِينَ وَأَمْنًا لِلْأَمِينِ بِسِرِّهَا وَإِنْ عَثَرَتْ فَهْوَ الْأَمُونُ تَحَمُّلَا

چون دعا كرد امين گفت يعنى التماس از حضرت تو ميكنم قبول كن و ببخش امنى مرا امين را كه
بپوشيدهاى اين قصيده يعنى سواير و لطايف اين و اگر دران سهوى يا خطايى باشد و او
مانند ناقه باشد كه ايمن است از سستى آن در حالتى كه بار گران بروى نهند باستعاره مدح قصيده
ميگويد يعنى بر تقدير آنكه خللى يا سهوى باشد اصطلاح ان آسان باشد يعنى كه آن نيز نباشد

أَقُولُ لِحُرٍّ وَالْمُرُوءَةُ مَرْؤُهَا لِإِخْوَتِهِ الْمِرْآةُ ذُو النُّورِ مِكْحَلَا

يعنى خطاب من مرا زادمرد مذكور است چنانكه ياد كرده شد در اوايل قصيده و مرد صاحب
مروت مر برادران خود را مثل آينه است روشن پر نور در حالتى كه برادران مكحل او كنند
پس حاصل سخن اين شد كه ان مرد صاحب مروت هم چون آينه روشن باشد مر برادران
دينى او را چون در وى نظر كنند حال خود را بدانند از خير و شر كما قال رسول الله صلعم
ان احدكم مراة اخيه فاذا راى شيا فليمطه اى يبعده

أَخِي أَيُّهَا الْمُجْتَازُ نَظْمِي بِبَابِهِ يُنَادَى عَلَيْهِ كَاسِدَ السُّوقِ أَجْمِلَا

يعنى اى برادر من كه برين نظم خواهى گذشتن در حالتى كه اين فن را خريدار كم شده است
و باب او ندا كساد سوق در داده بگويى اين قصيده كوى و انوا بذكر جميل ياد كن تا طالبان
اين علم دران رغبت هرچه تمامتر نمايند و اين فن را رواجى حاصل آيد.

وَظُنَّ بِهِ خَيْرًا وَسَامِحْ نَسِيجَهُ بِالْاِغْضَاءِ وَالْحُسْنَى وَإِنْ كَانَ هَلْهَلَا

بعد از ملتمسات مذكور ميگويد اى كسى كه نظر در معانى اين قصيده كنى ظن نيكو برين قصيده
و مسامحت كن در كلام يا ناظم بتغافل از تجنيس اقوال در عربيت و نيكويى كن از تاويلات اگر
در كلام ناظم ضعيفى يابى يا سخن ناموافق از كلالت لفظ

وَسَلِّمْ لِإِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ إِصَابَةً وَالْاُخْرَى اجْتِهَادٌ رَامَ صَوْبًا فَأَمْحَلَا

وفى الحديث اذا اجتهد العالم فاصاب فله اجران و ان خطاء فله اجر ناظم نيز همين گفت يعنى
موافق شو با من و اعتراض مكن كه من ازين دو حال خالى نيستم كه در خبر امده است اگر اجتهاد سخن من راست
آيد دو اجر يافتم و الا يك اجر از ان سبب كه حال من پير زكرى ماند كه تخم كاشت در زمين اندک و فا
طالبهم

طلب نفع را تخم در زمین انداخت و فایده از ان زرع نیافت بسبب انکه خشک سالی پیش آمد و زراعت از باران بی نصیب بود پس تقصیر از زارع نبود از مفهوم این سخن آنست اکر طالب عارف معانی این قصیده باشد سعادت دو جهانی یافت و اکر بر صورت او اختصار کرد از یک فایده خالی نباشد

وَإِنْ كَانَ خَرْقٌ فَادَّرِكْهُ بِفَضْلَةٍ مِنَ الْحِلْمِ وَلْيُصْلِحْهُ مَنْ جَادَ مِقْوَلَا

خرق اینجا عبارتست از خطا چون ذکر نسیج و هلهل رفته بود مناسب آن کفت وان کان خرق یعنی اکر خطایی بود درین قصیده بسبب ضرورة شعر که صنعت آن کوشش نداشته باشد تو بزیادتی علم خود در باب آنرا و از حلم خود مواخذه مکن بلکه اکر جودت زبان مر ترا حاصل است در باب آن خطا را اصلاح کن و این تواضع است که می کوید و اکر نه درین قصیده خطا و خلل کم باشد و آن نیز اکر باشد بر تقدیر اجمالی یا اطلاقی یا فوات اولویتی توان کفت

وَقُلْ صَادِقًا لَوْلَا الْوِئَامُ وَرُوحُهُ لَطَاحَ الْأَنَامُ الْكُلُّ فِي الْخُلْفِ وَالْقِلَا

چون اجازت کرده بود ناظم اصطلاح را اینجا کفت ای کسی که مواخذه می کنی انصاف نکاه دار و بکو سخنی بی میل و محابا که اکر موافقت نباشد در میان خلق و حیوة موافقت پس هلاک شوند همه خلایق بسبب بغض و عداوة و نیز اشارتست بدانکه موافقت بهتر از انکه خللی پیدا کنند تا بعد از ان اصلاح آن کنند که احتمال آن باشد که مراد ناظم معلوم نکرده باشد شروع در سوال و جواب کنند پس کلام اهل علم را او کدا اشتراو نیز

وَعِشْ سَالِمًا صَدْرًا وَعَنْ غِيبَةٍ فَغِبْ تُحَضَّرْ حِظَارَ الْقُدْسِ أَنْقَى مُغَسَّلَا

ناظم رحمه الله بعد از وصیت مذکوره می کوید در زمان حیوة خود چنان باش که سینهٔ تو از بغض و حسد سالم باشد و حدیث اهله است که الغیبة اشد من الزنا از بهر ان تاکید فرمود که از غیبت دور باش اکر خود یک کلمه باشد که در خبر اهله است من ذب عن عرض اخیه رد الله عن وجهه النار هر که عرض برادر مسلمان نکاه دارد مقام او بهشت باقی باشد بعد از ان کناهان آمرزیده و باب مغفرت شسته باشد کما اشار بقوله الناظم تحضر حظار القدس انقی مغسلا

وَهَذَا زَمَانُ الصَّبْرِ مَنْ لَكَ بِالَّتِي كَقَبْضٍ عَلَى جَمْرٍ فَتَنْجُو مِنَ الْبَلَا

وفی الحدیث یاتی علی امتی زمان القابض علی دینه کالقابض علی الجمر ای علی النار ناظم رحمه الله فرمود که زمان ما آن زمان است که رسول خدا صلعم فرموده است که زمانی آید بر امتان من که منکرات ظاهر شود و معروفات پوشیده هر که خواهد که امر معروف کند یا نهی منکر نتواند و مثل او چون کسی باشد که در دست کرفته و بران مشقت صبر می کند تا نجات یابد از بلا خوف انرا که اکر اظهار اظهار کند الم خود کند مشقت او زیادت کرده

ولو ان

۱۸

وَلَوْ أَنَّ عَيْنًا سَاعَدَتْ لَتَوَكَّفَتْ سَحَائِبُهَا بِالدَّمْعِ دِيمًا وَهُطَّلَا
وَلَكِنَّهَا عَنْ قَسْوَةِ الْقَلْبِ قَحْطُهَا فَيَا ضَيْعَةَ الْأَعْمَارِ تَمْشِي سَبَهْلَلَا

می کوید اکر چشم مرا یاری کردی بچکیدی از ابرهای چشم و بجای قطرات خون چکیدی دایم متتابع بر تقصیر خود و بر زمان ناموافق ولکن سبب ناکریستن از سختی دلست که در خبر اهله است اربعة من الشقاء جمود العین وقساوة القلب وطول الامل والحرص علی الدنیا و این مذکور بظهور آمد است پس فرمود ناظم فیا ضیعة الاعمار تمشی سبهللا و معنی سبهللا آنست که نه در کار آخرت باشد و نه در تجارت دنیا یعنی ای قوم حذر کنید از انکه عمر کرانمایه ضایع کنید نه دنیا حاصل و نه آخرت که در آخرت ندامت سود ندارد

بِنَفْسِي مَنِ اسْتَهْدَى إِلَى اللَّهِ وَحْدَهُ وَكَانَ لَهُ الْقُرْآنُ شِرْبًا وَمَغْسَلَا

یعنی نفس من فدای آنکس باد که طلب هدایت حق سبحانه و تعالی تنها کند و از غیر او مستغنی شود و حال آن که در ان هدایت قصد او رضای حق تعالی باشد و هیچ مقصد دیگر نه بری از ریا و نفاق این چنین طالبی را نصیب قرآن بود یعنی چون حق تعالی مردمان را روز جزا نصیب دهد قرآن حظ او باشد و مغتسل یعنی پاک کرداند او را و بمقصود خودش برساند

وَطَابَتْ عَلَيْهِ أَرْضُهُ فَتَفَتَّقَتْ بِكُلِّ عَبِيرٍ حِينَ أَصْبَحَ مُخْضَلَا

ضمیر علیه عاید است با مستهدی و ضمیر ارضه با مستهدی یا با الله یا با مذکور قرآن بدانکه تقدیر که با قرآن عاید باشد معنی آن باشد که خوش شود با مستهدی ارض قرآن و مستفتح شود با انواع روایح ریاحین در ان حال که مخضل کشته باشد و مخضل چیزی را کویند که تر شده باشد یعنی مستهدی مذکور متمتع شود از آیات قرآن با نواع فواید چنانکه از زمین باران دیده متمتع شود با نواع ریاحین و آثار رحمت خود و ثنا بسبب تلاوة او منزل شود بروی چنانکه شبنم بر ریاحین در صبح

فَطُوبَى لَهُ وَالشَّوْقُ يَبْعَثُ هَمَّهُ وَزَنْدُ الْأَسَى يَهْتَاجُ فِي الْقَلْبِ مُشْعَلَا

یعنی جنت مستهدی را باشد در حال که شوق باعث شود او را بر قصد قرآن و آتش حزن منتشر کرده در دل او در ان حال که شعله زننده باشد یعنی شوق مستهدی باعث شود او را بر قصد قرآن و بسبب تقصیر سابق در دل او چون محرق انکیخته شود چنانکه آتش از آتش زنه حاصل شود چنین بهشت او را باشد

هُوَ الْمُجْتَبَى يَغْدُو عَلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ قَرِيبًا غَرِيبًا مُسْتَمَالًا مُؤَمَّلَا

هو عاید است المجتبی با طالب مذکور یعنی اوست برکزیده نزد خدای تعالی بر مردمان همه و حال آن باشد

که رغبت او نسبت باخلاق قریب باشد برحمت حق تعالی و غریب باشد در طریق و مذهب خود و خلا
میل او کنند باسید آنکه از جملهٔ او بهره مند شوند والله اعلم

يَعُدُّ جَمِيعَ النَّاسِ مَوْلًى لِأَنَّهُمْ عَلَى مَا قَضَاهُ اللهُ يُجْرُونَ أَفْعَلَا

يَرَى نَفْسَهُ بِالذَّمِّ أَوْلَى لِأَنَّهَا عَلَى الْمَجْدِ لَمْ تَلْعَقْ مِنَ الصَّبْرِ وَالْأَلَا

یعنی طالب مذکور باید که فریفته نشود بخصال حمیدهٔ خود بلکه همه را بندگان حق داند و باخلق خدای بواسطهٔ افعال خود تکبر نکند و همه را سرور و بهتر از خود داند و چنانکه حق تعالی در ازل الآزال قلم رانده است که سعد کیست و شقی کیست او نیز راضی شود بدان حکم و بدان مشغول گردد اشارالناظم بقوله یری نفسه بالذم اولی و دلیل بر اولویهٔ نفس او بذم آنست که نفس بدرجهٔ شریف وقتی رسد که صبر کند مقام شریف خواهی ترک لذات کن و صبر بر مشقات باید کردن که آمده است در خبر حفت الجنة بالمکاره و حفت النار بالشهوات

وَقَدْ قِيلَ كُنْ كَالْكَلْبِ يُقْصِيهِ أَهْلُهُ وَمَا يَأْتَلِي فِي نُصْحِهِمْ مُتَبَذِّلَا

می گوید ای طالب نظر بخصایص سگ کن و آنچه محمود باشد اختیار کن بر موافقت او تا کسی باشی و از خصایص کلب یکی آنست که صاحب او وقتها او را از خود دور کند و کلب دور نشود تا خود را فدای او کند عمر بن الخطاب گفت رضی الله عنه که سگی را دیدیم که باعربی می رفت گفتم این چیست که با تو همراه شده است گفت این یار منست اگر او را چیزی بدهم شکر کند و اگر برنجانم او را صبر کند عمر رضی الله عنه گفت نکو یاری است پس و رانکه دار ناظم بکنایه می گوید که در طاعت حق تعالی ثابت باش و اگر مرضی یا چیزی پیش آید که خلاف هوای نفس تو باشد صبر کن تا کمتر از سگی نباشی

لَعَلَّ إِلَهَ الْعَرْشِ يَا إِخْوَتِي يَقِي جَمَاعَتَنَا كُلَّ الْمَكَارِهِ هُوَّلَا

شاید ای برادران من حق تعالی آفریدگار عرش مجید نگه دارد ما را از جمیع محنتها و مکاره در آن حال که آن مکاره بغایت صعب باشد بر کوینده و شنونده این قصیده رحمت کناد

وَيَجْعَلُنَا مِمَّنْ يَكُونُ كِتَابُهُ شَفِيعًا لَهُمْ إِذْ مَا نَسُوهُ فَيَمْحَلَا

امید می دارم که حق تعالی ما را از گروهی کرداند که قران شفیع ایشان باشد و قران شفیع کسی باشد که بدو مشغول باشد که اگر قران را فراموش کند ظاهر قران دشمنی کند با او در دنیا و آخرت کقوله تعالی ومن اعرض عن ذکری الی قوله اعمی و رسول الله علیه الصلوة والسلام فرمود که هیچ گناهی از امتان من عظیم تر

از آن نباشد که قران فراموش کند همه را توفیق حفظ کرامت کناد

وَبِاللهِ حَوْلِي وَاعْتِصَامِي وَقُوَّتِي وَمَا لِيَ إِلَّا سِتْرُهُ مُتَجَلِّلَا

یعنی بخداست بازگشتن من و از معصیت بطاعت آمدن من نیست الا بعصمت خدا و نیست مرا قوة بر طاعت خدا الا بتوفیق خدا و نیست مرا پوششی الا پوششی او و حال آنست که بزرگست ستر او در بیت ناظم رحمه الله معنی لا حول ولا قوة الا بالله یاد کرد

فَيَا رَبِّ أَنْتَ اللهُ حَسْبِي وَعُدَّتِي عَلَيْكَ اعْتِمَادِي ضَارِعًا مُتَوَكِّلَا

یعنی ای پروردگار من مرا تو کفایتی از غیر و دفع دشمنان بمدد و معاونت تو توانم کردن و اعتماد بر تو کرده ام در حالتی تضرع و توکل و معنی حسبی الله و نعم الوکیل بگفت اینجا حاصل سخن این باشد که هر که حاجت خود را بدو مفوض کرداند او محروم نماند و بمقصود رسد

بَابُ الْاِسْتِعَاذَةِ

بدانکه باب هر شی که از آن باب بان شی رسند و مراد از استعاذه آنست که قاری پیش از قراءة قران بگوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم یعنی پناه می گیرم از وسواس شیاطین بحق تعالی و آنرا مقدم داشت بر ابواب دیگر متابعت ابو عمرو دانی که در کتاب تیسیر گفته است مذهب قرا بعد از استعاذه ابواب دیگر

إِذَا مَا أَرَدْتَ الدَّهْرَ تَقْرَأُ فَاسْتَعِذْ جِهَارًا مِنَ الشَّيْطَانِ بِاللهِ مُسْجَلَا

شروع کرد در احکام مذاهب قرا در اعوذ بالله فرمود چون قاری خواهد که بقران خواندن مشغول شود در جمیع اوقات سنت است که تعوذ را مقدم دارد بر قران کقوله تعالی فاذا قرأت القران فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم پس از ثبوت تعوذ قرا را دو قولست در آنکه اعوذ بالله بجهر باید گفت یا بسر ناظم آنچه معظم صحابه بر آنند او لا یاد کرد و گفت مسجلا ای مطلقا یعنی از برای اجماع قرا اعوذ بالله در جمیع قران پیش از قراءة قران سنت است بجهر گفتن و کیفیت آنرا فرمود

عَلَى مَا أَتَى فِي النَّحْلِ يُسْرًا وَإِنْ تَزِدْ لِرَبِّكَ تَنْزِيهًا فَلَسْتَ مُجَهَّلَا

یعنی اعوذ بالله چنانکه امر است در سورهٔ نحل بگو و آنکه گفت آن آسان تر است از غیر آن قوله وان تزد لربک تنزیها یعنی اگر زیاده کنی از آنچه در سورهٔ نحل آمده است چنانکه گویی اعوذ بالله العظیم و اعوذ بالله السمیع العلیم جایز باشد از برای آنکه زیادتی است مر تعظیم حق سبحانه و تعالی پس کسی نسبت نتواند کردن ترا بجهل که مستحق زیادت اجر کردی

وَقَدْ ذَكَرُوا لَفْظَ الرَّسُولِ فَلَمْ يَزِدْ وَلَوْ صَحَّ هَذَا النَّقْلُ لَمْ يُبْقِ مُجْمَلَا

می گوید که گفته اند که رسول خدا صلعم تلفظ چگونه فرموده است بتعوذ که ابن مسعود رضی الله عنه

گفت که پیش رسول خدا صلعم قران می‌خواندم گفتم اعوذ بالله السمیع العلیم مرا گفت یا ابن ام عبد
قل اعوذ بالله من الشیطان الرجیم که بر جبریل چنین خوانده‌ام و او بر میکائیل و جبرئیل خوانده است و
گفت که در لوح المحفوظ چنین یافتم تا ناظم رحمه الله گفت اگر این نقل ثابت شود باقی نماند اجمال یعنی زیاده
از اعوذ بالله من الشیطان الرجیم نباید گفت

وَفِيهِ مَقَالٌ فِي الأُصُولِ فُرُوعُهُ فَلَا تَعْدُ مِنْهَا بَاسِقًا وَمُظَلِّلَا

یعنی در تعوذ اقوال بسیار است و فروع آن اقوال در اصول فقه و اصول قرآت مذکور و مثبت است
اما در اصول فقه همچنانکه امر بتعوذ مجهول باشد بر وجوب یا بر ندب یا بر هر دو و اما در اصول قرآت
بحث در احادیثی که در تعوذ آمده است و درست شده است آن می‌باید که از آن تجاوز نکند چنانکه در این
اصول تقریر شده است چون اعتقاد کند و از آن فروع که صحت آن محقق است و سایر است باطل جهت در نگردد

وَإِخْفَاؤُهُ فَصْلٌ أَبَاهُ وُعَاتُنَا وَكَمْ مِنْ فَتًى كَالْمَهْدَوِي فِيهِ أَعْمَلَا

فا فصل اشارتست بحمزه والف اباه بنافع یعنی این دو امام اعوذ بالله بسر
خوانده‌اند و چون ابو عمرو دانی گفته است در تیسیر که در تعوذ خلافی نمی‌دانم میان جهر و سر یعنی که
قرا متفق‌اند بر جهر ناظم اولا اشارت کرد بجهر بقوله مسجلا و ثانیا اینجا در ظاهر بیت فرمود اباه وعاتنا
یعنی که از علما که مشایخ ما منع کرده‌اند از آنکه اعوذ بالله بسر بگویند بر قول اصح اما بر قول غیر اصح
از ائمه سلف مثل احمد بن العمار المهدوی با اخفا خواندن جایز داشته‌اند و بر مشایخ شام و یمن
بجهر خوانده‌اند مولف این مختصر

باب البسملة

بعد از استعاذه شروع کرد در بیان مذاهب قرا در بسم الله
از آن سبب که هر دو مقدم‌اند بر قرات و مناسب‌اند تقدیم آن
بر ابواب دیگر

وَبَسْمَلَ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ بِسُنَّةٍ رِجَالٌ نَمَوْهَا دِرْيَةً وَتَحَمُّلَا

بدانکه میان قراء سبعه خلاف نیست در اول فاتحه بیسم الله گفتن و در ترک بسم الله در اول برائت
اما اختلاف در غیر این سورتها است پس شروع کرد در بیان آن و گفت بسم الله میان دو سوره
گفتن سنت است و بر قاعده مذکور بعد از حرف بسام قرا اشارت کرد و گفت بسنة رجال نموها دریة یعنی
قالون از نافع و کسایی و عاصم و ابن کثیر چون از سوره فارغ شوند بسم الله بگویند تا معلوم شود
مستمع را که آن سوره منقضی شد بعد از آن شروع کند در سورتی دیگر چنانکه خوانده بودند و قرا که
این مردان مذکور نقل کردند از سلف تا خلف رضی الله عنهم اجمعین

وَوَصْلُكَ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ فَصَاحَةٌ وَصِلْ وَاسْكُتَنْ كُلٌّ جَلَايَاهُ حَصَّلَا

وصل آخر سوره منقضی باول سوره ابتدا کردن از باب فصاحت است از آن سبب که در وصل
معنی اعراب و وقف و فرق میان همزات و وصل از همزات قطع ظاهر شود نحو بالنکر الیعش الی امر الله
و رکذا ظم و یحدث الم نشرح و الحاکمین اقرا و حامیة الهیکم و فا فصاحه اشارتست بحمزه
رحمه الله که از وی روایت آمده است که جمیع قران یعنی پیش او هم چون یک سورتست چون در اول فاتحه
بسم الله بگوید کفایت است مرا تا باخر قران و چنانکه در میان بعضی از سور بسم الله نیست در میان
سورتین هم چنان بسم الله نمی‌گوییم و قوله کل جلایاه حصلا کاف کل و جیم جلایاه و حا حصلا اشارتست
با بن عامر و ورش از نافع و ابو عمرو یعنی این سه امام میان سورتین وصل کنند هم چون حمزه و سکت نیز ٢٠
کنند و ناظم نظام لفظ این کلمات اشارت کرد که خواندن و دانستن این وجه یعنی سکت که در جمیع
مشهور و واضح است پس معلوم کن و چون بران عمل کنی یعنی سکت کنی میان دو سوره دلیل کند بر انقضای سوره

وَلَا نَصَّ كَلَّا حُبَّ وَجْهٌ ذَكَرْتُهُ وَفِيهَا خِلَافٌ جِيدُهُ وَاضِحُ الطُّلَى

کاف کلا اشارتست با بن عامر و حا حب با بی عمرو یعنی از ابن عامر و ابو عمرو نصی نیامده در آنکه
فصل کنند بسم الله بین السورتین یا ترک فصل کنند اما آنکه ناظم گفته است وصل و اسکتا وجهی است
محبوب و مشایخ ادا بر سبیل استحباب گفته‌اند کما اشار بقوله حب وجه ذکرته پس بنا بر آنکه در ترک
بسم الله نصی نیامده است جایز باشد بسم الله گفتن و مولف این مختصر بر مشایخ کبار در عرب و حجاز بمذهب
ابن عامر و ابو عمرو بوصل بین السورتین و سکت بی بسم الله خوانده است و بفصل بین السورتین و بسم الله
خوانده است در روایت اول که مشهورتر است یعنی وصل بی بسم الله و فصل با بسم الله بر وجه غیر مشهور
از زیادات قصیده است و شراح را گفتگوی بسیار است در این بیت و آنچه خاصه است از شروح و از نقل
مشایخ شام یافته است گفته شد

وَسَكْتُهُمُ الْمُخْتَارُ دُونَ تَنَفُّسٍ وَبَعْضُهُمُ فِي الْأَرْبَعِ الزُّهْرِ بَسْمَلَا
لَهُمْ دُونَ نَصٍّ وَهْوَ فِيهِنَّ سَاكِتٌ لِحَمْزَةَ فَافْهَمْهُ وَلَيْسَ مُخَذَّلَا

چون ذکر سکت رفته بود بیان می‌کند که سکت مختار پیش قرا کدام است بدانکه آنست که قاری قطع صوت
کند زمانی اندک و بیش از تنفس رجوع کند باز بتلاوه قران که اگر زمان قطع صوت دراز کند الا چنانچه بی
تنفس باشد یا تنفسی باشد بی طول از او قف خوانده قرا انه سکت قوله و بعضهم فی الاربع الزهر بسملا
یعنی بعضی از مشایخ ادا چهار صورت مشهور و آن سورة قیامة و المطففین و البلد و الهمزه است
بسم الله می‌گویند میان سوره مذکور و سورتی که پیش از ایشانست بر سبیل استحباب از بهر آیت

ShivaDoc.com

مذکور که وصل سوره می کنند بی بسم الله و مراد از ایه مذکور ابن عامر و ابو عمرو و ورش است تو انکه
نقص از ایه مذکور یافته باشد ببسم الله کفتن میان سور اربعه چنانکه ناظم کفت لهم دون نص
و غرض از بسم الله کفتن یا سکته کردن آنست که آیت رحمت متصل نشود با آیت عذاب و مقول این
معنی بعد ازین ذکر کرده شود قوله وهو فیهن ساکت لحمزة یعنی آن بعض که در سور اربعه مشهور
بسم الله اختیار کرده اند و مستحب داشته اند سکت کردن بمذهب حمزه چون اختیار او ترک بسم الله است
کما مر و قوله ولیس مخذلا ای لیس متروکا یعنی بسم الله کفتن از بهر انکه وصل می کرد و سکت از بهر حمزه
در سور اربعه وجهی است مشهور نه متروک

وَمَهْمَا تَصِلْهَا أَوْ بَدَأْتَ بَرَاءَةً لِتَنْزِيلِهَا بِالسَّيْفِ لَسْتَ مُبَسْمِلَا

یعنی هر کاه که ابتدا کنی بسوره برات یا وصل کنی برات را بسوره دیگر که پیش از وست ترک بسم الله کنی
بر اجماع قرا از بهر انکه در جمیع مصاحف عثمانی رضی الله عنه مکتوب نیست و ابی بن کعب رضی الله عنه کفت
پیغمبر صلعم در اول هر سوره فرمودی که بسم الله بکویند و در اول براة نفرمودی و ناظم رحمه الله
کفت لتنزیلها بالسیف یعنی بسم الله از برای امانست و در براة امان نیست لقوله تعالی اقتلوا
المشرکین کافة از این سبب در اول براة بسم الله ننوشتند

وَلَا بُدَّ مِنْهَا فِي ابْتِدَائِكَ سُورَةً سِوَاهَا وَفِي الْأَجْزَاءِ خُيِّرَ مَنْ تَلَا

یعنی چون قاری در اول قراءت ابتدا باوایل سور کند واجب باشد بسم الله
کفتن از برای جمیع قرا الا در اول برات که بسم الله نباید کفتن اما در اجزاء
قرآن یعنی بعضی از آیات سور چون خواهد خواندن قاری مخیر باشد
بسم الله کفتن و ترک آن و از مفهوم قول ناظم ظاهر چنانست که در اجزاء
سورت برات نیز مخیر باشد قاری اما وجه مختار ترک بسمله است
مطلقا و از مشایخ کبار مولف در وقت قراءت در مثل حزب الله الا
هو و الیه یرد علم الساعة بعد از استعاذه امر کردندی بسم الله کفتن با
استعاذه از بهر انکه مکروه است استعاذه متصل کردانیدن بآیات رحمت

وَمَهْمَا تَصِلْهَا مَعْ أَوَاخِرِ سُورَةٍ فَلَا تَقِفَنَّ الدَّهْرَ فِيهَا فَتَثْقُلَا

یعنی هر کاه که قاری وصل بسم الله کند باخر سوره کذشته نشاید که وقف
بر بسم الله کند زیرا که بسم الله از سوره آینده است و از منع این وجه معلوم

شود سه وجه دیکر که آن ممنوع نیست یکی وقف بر اخر سوره ثم علی
البسمله و وجه دوم انکه وصل کند اخر سوره ببسم الله و وصل بسم الله
کند باول سوره دیکر و وجه سیم انکه وقف کند بر اخر سوره و وصل بسم الله
باول سوره و ان وجه مختار است کما ذکرت سورة ام القران

وَمَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ رَاوِيهِ نَاصِرٌ وَعِنْدَ سِرَاطِ وَالسِّرَاطَ لِ قُنْبُلَا
بِحَيْثُ أَتَى وَالصَّادَ زَايًا أَشِمَّهَا لَدَى خَلَفٍ وَاشْمِمْ لِخَلَّادِ الْأَوَّلَا

میکوید صاحب راء راویه و نون ناصر کسائی و عاصم مالک در سوره
فاتحه بوزن فاعل خوانند یعنی باثبات الف و باقی قراء بحذف
الف خوانند و چون این قراءت مشهور بود ناظم اکتفا بقید یاد کرد بعد
از ان واو فیصل آورد و کفت وعند سراط والسراط ل قنبلا یعنی
سراط و السراط منکر و معرف قنبل بسین خوانند در جمیع قرآن فرق نیست
که با الف لام تعریف نوشته باشد یا نه و مفرد باشد نحو سراط و مضاف باشد چنانکه سراطی و خلف
در جمیع قرآن صاد الصراط و صراط با شمام زای خواند و مراد از اشمام اینجا آنست خلط
لفظ صاد کند با لفظ زای چنانکه نه سین باشد و نه صاد و نه زای و حقیقت این بمشافهه
از استاد معلوم شود و اشمم لخلاد الاولا یعنی خلاد موافقت کند با خلف در اشمام در
یک کلمه فقط قوله تعالی اهدنا الصراط و در باقی بصاد خواند هم چنانکه قراءت قراء غیر
مذکور و بعضی از مشایخ مولف نقل کرده اند که خلاد هر کجا الصراط معرف باشد باشمام خواند
در جمیع قرآن مراد ناظم بقوله و اشمم لخلاد الاولا اینست و بدین روایت خواندم بر شیخ شهاب الدین
خباز بجامع دمشق فی سنه سبع و تسعین و سبعمایه و در قزوین بر شیخ کمال الدین احمد زاهدان
بطریق غایة الاختصار فی قراءة عشرة الامصار و لا خواننده بودم از بهر خلاد چنانکه از شیخ
شهاب الدین کفته آمد بر معظم آن قرا در دمشق و یمن و غیرهما و قراءت خلاد اهدنا الصراط
باشمام خواندیم فقط و این اصح است و اشهر

عَلَيْهِمْ إِلَيْهِمْ حَمْزَةٌ وَلَدَيْهِمُو جَمِيعًا بِضَمِّ الْهَاءِ وَقْفًا وَمَوْصِلَا

میکوید حمزه رحمه الله علیهم و لدیهم و الیهم این کلمات را بضم ها خواند هر کجا
که در قرآن بیاید در حالت وصل و در حالت وقف و ضمه ضم بر اصطلاح ناظم

ShivaDoc.com

فتح است و چون نیع دین کلام مدخلی ندارد بضرورة از اعراب آن کسر متعین شد پس غیر
حمزه بکسر خوانند در حالت وصل و وقف

وَصِلْ ضَمَّ مِيمِ الْجَمْعِ قَبْلَ مُحَرَّكٍ دِرَاكًا وَقَالُونٌ بِتَخْيِيرِهِ جَلَا
وَمِنْ قَبْلِ هَمْزِ الْقَطْعِ صِلْهَا لِوَرْشِهِمْ وَأَسْكَنَهَا الْبَاقُونَ بَعْدُ لِتَكْمُلَا

بدانکه میم جمع بر دو قسم است قسمی آنست پیش از حرف متحرک باشد و قسم دوم
آنکه پیش از حرف ساکن واقع باشد شروع کرد در قسم اول و گفت که صاحب دال دراکا ابن
کثیر صله کند ضم میم جمع را یعنی اشباع کند چنانکه واوی پیدا شود از ان در حالت وصل نحو
علیهم ءانذرتهم ام لم تنذرهم و هم الا و هم لا یومنون بعد ازان شروع کرد در مذهب باقی قرا
بقوله و قالون بتخییره جلا یعنی قالون از نافع روایة کرده است صله و ترک آن در جمیع قسم اول
و ورش از نافع موافقت ابن کثیر می کند بصله چون بعد از میم جمع همزه قطع بیاید نحو انا معکم
انما نحن مستهزءون و باقی قرا باسکان میم خوانند و چون از قسم اول از میم جمع که پیش از متحرک بود
فارغ شد اشارت کرد بقوله

وَمِنْ دُونِ وَصْلٍ ضَمُّهَا قَبْلَ سَاكِنٍ لِكُلٍّ وَبَعْدَ الْهَاءِ كَسْرُ فَتًى عَلَا
مَعَ الْكَسْرِ قَبْلَ الْهَا أَوِ الْيَاءِ سَاكِنًا وَفِي الْوَصْلِ كَسْرُ الْهَاءِ بِالضَّمِّ شَمْلَلَا
كَمَا بِهِمُ الْأَسْبَابُ ثُمَّ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ وَقِفْ لِلْكُلِّ بِالْكَسْرِ مُكْمِلَا

شروع کرد در قسم دوم از میم جمع که پیش از ساکن واقع شود نحو انتم الاعلون و علیکم الصیام
و گفت جمیع قرا بضم میم خوانند بی صله الا ابو عمرو که بکسر میم خواند بشرط آنکه ما قبل میم ها بود
و ما قبل ها احد الامرین یا یای ساکن یا کسره باشد نحو بهم الاسباب و علیهم القتال پس
نحو انتم الاعلون و لن یوتیهم الله خارج باشد از مذهب ابو عمرو و جمیع قرا متفق اند بضم ها و میم
در حالت وصل و وقف قوله و فی الوصل کسر الها بالضم شمللا یعنی مدلول شین شمللا حمزه و کسائی
در حالت وصل کسر ها که پیش از میم جمع باشد بضم خوانند ازان سبب که ضد ضم چون مقید باشد فتح
نشاید بر اصطلاح ناظم حینئذ کسره متعین شود و باقی قرا بکسر خوانند پس حاصل آنست که در حالت وصل
قرا را سه قرائت در نحو بهم الاسباب و علیهم القتال ابو عمرو بکسر ها و میم خواند و بضمهما حمزه
و کسائی و باقی قرا بکسر ها و ضم میم خوانند قوله وقف للکل یعنی جمیع قرا وقف می کنند بر میم جمع حال

حال آنکه ها مکسور باشد از غیر حمزه در علیهم و الیهم و لدیهم که حمزه این کلمات را در حالت وصل و وقف
بضم ها خوانده است کما مر و قوله و مکملا اشارتست باتمام اقسام مذکور یعنی اتیان تنبیه بما مور حال آنکه کامل
باشی در معرفت آن مذهب حمزه و غیره چنانکه مفصلا گذشت

باب الادغام الكبير

ادغام آنست که حرفی ساکن بحرفی متحرک وصل کنی چنانکه هر دو حرف حرفی مشدد شوند تا سهل باشد
تلفظ کردن بدان آسان آید بر زبان و غرض ازان تخفیف است در کلام و بدانکه ادغام بر دو قسم است
کبیر و صغیر و کبیر بر دو قسم است مثلین و متقاربین و هر یکی نیز بر دو قسم اند در یک کلمه و در دو کلمه آینده شروع
کرد ناظم در باب مثلین و مقدم داشت از القوة بر متقاربین و چون ادغام از مسائل فاتحه است این را مقدم
داشت بر ابواب دیگر از اصول و چون اصل این باب تعلق با ابو عمرو داشت و ادغام منسوبست غالبا
بابی عمرو بوعده مذکور وفا کرد و نام بتصریح گفت بقوله

وَدُونَكَ الْإِدْغَامَ الْكَبِيرَ وَقُطْبُهُ أَبُو عَمْرٍو الْبَصْرِيُّ فِيهِ تَحَفَّلَا
فَفِي كِلْمَةٍ عَنْهُ مَنَاسِكَكُمْ وَمَا سَلَكَكُّمْ وَبَاقِي الْبَابِ لَيْسَ مُعَوَّلَا

قوله دونک اشارت می کند بر صحت ادغام و ثبوت آن و رد بر قول جماعتی از نحات که در قرائة ابو عمرو
آن را انکار کرده اند و ابو عمرو مبالغه کردی درین فصل و گفتی که ادغام ها واجب است در کلام عرب و جاری است
زبان ایشان بران و ابو عمرو رحمه الله از حسن بصری رضی الله عنه روایت کرده است و ازینست که ناظم
او را نسبت کرد بقطب و گفت و قطبه ابو عمرو البصری فیه تحفلا و مراد از تحفل آنست اینجا که در
ابو عمرو جمع امده است روایات در باب ادغام قوله ففی کلمة شروع کرد در قسم اول از مثلین در یک
کلمه و گفت که ابو عمرو ادغام میکند کاف در کاف فی قوله تعالی مناسککم و ما سلککم فقط قوله و باقی الباب
لیس معولا یعنی روایت ادغام در غیر کلمتین که ناظم یاد کرد نحو جباههم معمول نیست بلکه متروک است
و ناظم رحمه الله ادغام کبیر مخصوص کردانید بابی عمرو و تبعا للتیسیر و تخفیف همزات بسوسی چنانکه ذکر آن
بیاید و ابو عمرو را درین باب دو مذهب است اظهار و ادغام و در همزه ساکن دو مذهب تحقیق و تخفیف
و چو این دو باب با هم جمع کنی چهار مذهب حاصل آید اظهار و تحقیق اظهار و تخفیف ادغام و تحقیق
ادغام و تخفیف و از امام هذلی چهار مذهب که مذکور منقولست و شیخ مولف الامام مجد الدین التونسی
که اعلم قرا در دمشق بود چهار مذهب خواندی و شنودی و شیخ برهان الدین جعبری که شیخ حرم خلیل الله
بود غیر از قسم اظهار با تحقیق خواندی و شنودی اما بر باقی ائمه در شام و یمن ادغام با تخفیف همزات

خوانده شد بمذهب سوسی و باظهار و تحقیق بمذهب دوری

وما كان من مثلين في كلمتيهما فلا بد من إدغام ما كان أولا
كيعلم ما فيه هدى وطبع على قلوبهم والعفو وأمر تمثلا

شروع کرد در قسم دوم از باب مثلین در دو کلمه و گفت چون مثلین در دو کلمه باشد نحو قال لهم و ما ربحت تجارتهم واجب باشد ادغام کردن حرف اول را در دوم و آن حرف اگر متحرک باشد کقوله کیعلم ما الی قوله والعفو وامر تمثلا ابو عمرو بعد از سکون ادغام کند و اگر ساکن باشد اولا کقوله تعالی فما ربحت تجارتهم باجماع قرا ادغام کند و این بحث در باب اتفاقهم یاد کرده شود و اما نحو امنوا و جاهدوا و فی العباد یقول ادغام نشاید کردن اگرچه مثلین اند که اگر ادغام کند مد ساقط شود که جان کلمه است و حرف مد مخفی ماند و معنی متزلزل گردد پس اظهار در امثال این نوع واجب و ترک ادغام باید کردن

إذا لم يكن تا مخبر أو مخاطب أو المكتسي تنوينه أو مثقلا
ككنت ترابا أنت تكره واسع عليم وأيضا تم ميقات مثلا

از باب مثلین که ابو عمرو ادغام می‌کند در بیت چهار موضع استثنا کرد یکی آنست که حرف مدغم تا مخبر باشد دوم تا مخاطب سیوم منون چهارم چون حرف مدغم مشدد باشد و در بیت دوم امثله هر چهار بترتیب مذکور یاد کرد

وقد أظهروا في الكاف يحزنك كفره إذ النون تخفى قبلها لتجملا

یعنی رواة ادغام از ابو عمرو و کاف یحزنک در کاف کفره اظهار کرده اند خوف از آنکه نونی که پیش از کاف است مخفی نشود تا جمال کلمه که از اخفا غنه است باقی ماند

وعندهم الوجهان في كل موضع تسمى لأجل الحذف فيه معللا
كيبتغ مجزوما وإن يك كاذبا ويخل لكم عن عالم طيب الخلا

ضمیر عایدانست با رواة ادغام از ابو عمرو یعنی در هر کلمه که معلول باشد بسبب آنکه حرفی حذف کرده باشند حرفی از آن دو کلمه دو وجه از ابو عمرو را باشد در آن یکی ادغام و دوم اظهار و ناظم سه کلمه یاد کرد اما یبتغ از وی یا محذوفست و دیگر یک از وی واو و نون محذوفست و دیگر یخل از وی واو محذوفست و وجه ادغام آنست که از باب مثلین است و وجه اظهار اعلال کامرو قوله عن عالم طیب الخلا ای حسن الحدیث شاید که مراد ابو عمرو دانی باشد و شاید که ناظم باشد والله اعلم بالصواب

ويا قوم ما لي ثم يا قوم من بلا خلاف على الإدغام لا شك أرسلا

قوله تعالی یا قوم ما لی ادعوکم و یا قوم من ینصرنی در مومن و هود از ابو عمرو روایت کرده اند ادغام مطلقا بی خلاف و در آن شکی نیست که از مسایل معلول نیست که در این دو کلمه یاء اضافه محذوفست بخلاف مسایل متقدم که در آن لام الفعل محذوف بود قوله

وإظهار قوم آل لوط لكونه قليل حروف رده من تنبلا
بإدغام لك كيدا ولو حج مظهر بإعلال ثانيه إذا صح لاعتلا
فإبداله من همزة هاء أصلها وقد قال بعض الناس من واو ابدلا

الحاذق الماهر

یعنی جماعتی از نقله ادغام اظهار کرده اند قوله آل لوط و تعلیل ایشان قلت حروف است اقوی ابدلا و جمعی منع کرده اند بدانچه اگر علت قلت حروف بودی پس ادغام در قوله لک کیدا جایز نبودی و هم باتفاق ادغام رواتست پس ناظم رحمه الله فرمود که حجت کسی که اظهار آل لوط گوید بهتر آن باشد که اعلال عین را حجت سازد بر تقدیر ثبوت آن بعد از آن شروع کرد در بیان کیفیت اعلال آن بدو وجه یکی آنکه آل در اصل اهل بوده باشد ابدال ها کردند با همزه آال شد بعد از آن ابدال همزه کردند بالف و وجه دوم آنکه اصلش اول بود نحو قول واو را ابدال کردند بالف بر قاعده اهل تصریف والعلم

وواو هو المضموم هاء كهو ومن فأدغم ومن يظهر فبالمد عللا
ويأتي يوم أدغموه ونحوه ولا فرق ينجي من على المد عولا

فرمود که ابو عمرو واو هو چون ملاقی واو دیگر شود و حال آن باشد که پیش از واو مدغم ها مضموم ضمیر باشد نحو هو و من هو و جنوده او را دو وجه باشد یکی ادغام بر قاعده مذکور و وجه دوم اظهار خوف سقوط مد قوله فادغم امر کرد ناظم بوجه مختار که ادغام است و مذهب او از آن وجه که فساد تعلیل اظهار ظاهر است چون میان نحو هو و جنوده و یاتی یوم فرقی نیست در سقوط مد بن سقوط مد علت اظهار نباشد و در یاتی یوم باتفاق رواة ادغام جایز داشته است ابو عمرو و قوله و واو هو المضموم هاء احتراز کرد از هاء ساکنه نحو فهو ولیهم و هو واقع بهم که ابو عمرو بر اصل خود ادغام

ادغام کند بی خلاف **تنبیه** اسکان ها هو یاد کرده شود در فرش

وقبل یئسن الیا فی اللاء عارض سکونا او اصلا فهو یظهر مسهلا

یعنی یایی که در آخر اللایی است پیش از یا یئسن یعنی واللایی یئسن سکون آن یا و اصلش هردو عارضی است پس از قبیل مسایل مذکور نباشد که در آن ادغام و اظهار جایز بود بلک باجماع اظهار باید کردن کما اشار بقوله فهو یظهر مسهلا و در فرش حروف خواهد آمدن که ابو عمرو اللای یئسن یا را اول را ساکن کرد اند ناظم خوف آنرا که کسی اعتقاد کند که از باب مثلین است آنرا یاد کرد واصل آن اللایی بود چون یا در طرف افتاده بود و ماقبل مکسور بود یا را حذف کردند و همزه را یا کردند اللای شد بعد از آن همزه را ساکن کرده خوانیدند از بهر تخفیف چون یا عارض بود ادغام نکردند اظهار دلیل عروض یا کرده و عروض یا بآسانی معلوم شود فافهم ذلک

باب ادغام الحرفین المتقاربین فی کلمة وفی کلمتین

وان کلمة حرفان فیها تقاربا فادغام للقاف فی الکاف مجتلا

وهذا اذا ما قبله متحرک مبین وبعد الکاف میم تخللا

کیرزقکم واثقکم وخلقکم ومیثاقکم اظهر ونرزقک انجلا

شروع کرد در قسم اول که آن یک کلمه است از متقاربین و آن قسم دوم از ادغام کبیر است یعنی چون دو حرف در یک کلمه جمع آیند که آن دو حرف را قرب مخرج باشد بیکدیگر ابو عمرو ادغام کند از جمله قاف در کاف چون در کلمه مذکور باشد و شرط باشد یکی آنکه ماقبل قاف حرکت ظاهر باشد شرط دوم آنکه بعد از کاف میم باشد که آن میم میان حروف کلمه مذکور و کلمه که بعد از وی متخلل باشد نحو یرزقکم وانعکم وخلقکم اما اگر حرکت پیش از حرف نباشد اگرچه بعد از بنا میم باشد نحو میثاقکم یا میم نباشد و اگرچه حرکت باشد نحو یرزقک اظهار واجب باشد قوله انجلا یعنی ظاهر شد با وجود قیود ادغام و بعدم آن اظهار در یک کلمه

وادغام ذی التحریم طلقکن قل احق وبالتانیث والجمع اثقلا

بدانکه ادغام و اظهار در قوله تعالی ان طلقکن که در سورهٔ تحریم است اصحاب ابو عمرو را خلاف است ناظم رحمه الله میگوید قل احق بگو ادغام اولی است از اظهار از آن سبب که طلقکن ثقیل است بسبب آنکه جمع و تانیث است خفت در وی مطلوب باشد وقال فی التیسیر الزم الیزیدی ابا عمرو ادغام

پس دلالت میکند که روایت یزیدی از ابو عمرو اظهار است و مولف این مختصر از اکثر مشایخ بادغام خوانده است والله اعلم

ومهما یکونا کلمتین فمدغم اوائل کلم البیت بعد علی الولا

شفا لم تضق نفسا بها رم دوا ضن ثوی کان ذا حسن سآ منه قد جلا

اذا لم ینون او یکن تا مخاطب وما لیس مجزوما ولا متثقلا

شروع کرد در قسم دوم از باب متقاربین در دو کلمه می گوید حروفی که ابو عمرو ادغام میکند بین کلمتین شانزده حرف ابو عمرو دانی آنرا در پنج کلمه جمع کرده است قوله سنشد حجتک بذل رض قثم و ناظم آنرا در اوایل بیت شفا که اول آن شین است و آخر آن جیم جلا است جمع کرد و بعد از آن بیان کرد که حروفی از آن شانزده حرف در چند حرف ابو عمرو ادغام کند الا در چهار موضع که استثنا کرد که ادغام نشاید کردن و آن مواضع معتبر گردانید قوله اذا لم ینون یعنی باید که حرف اول از متقاربین منون نباشد نحو ولا نصیر لعذاب و تا مخاطب نباشد نحو لمن خلقت طینا و مجزوم نباشد نحو ولم یوت سعة و مثقل نباشد نحو الحق من ربک کمن کان در امثال این مذکور اظهار باشد ابو عمرو را والله اعلم و مراد از شفا دلی است از حوران بهشت و در عرب زن را تسمیه کنند بدین اسم و از نفسا حسن خلقی یعنی آن زن تنگ خلق نیست بلکه خلق پسندیده دارد ای محب از وی طلب دوای نحافتی که در تو مقیم است و مابوس البرحال آنکه یعنی این صاحب حسن نیکو این محب و این زمان بدحال شده است از آن نحافت و سوء حال او ظاهر شده

فزحزح عن النار الذی حاه مدغم وفی الکاف قاف وهو فی القاف ادخلا

خلق کل شیء لک قصورا واظهرا اذا سکن الحرف الذی قبل اقبلا

شروع کرد در حروف شفا مذکور بترتیب مخارج حروف که حروفی در چند حروف ابو عمرو ادغام کند ابتدا از حا حسن کرد و فرمود که حا در عین مدغم است بقراءت ابو عمرو و آن در یک موضع است قوله تعالی فمن زحزح عن النار و قاف در کاف چون ماقبل قاف متحرک باشد نحو خالق کل شیء و خلق کل شیء و چون ماقبل قاف ساکن باشد ادغام نکنند نحو و فوق کل و کاف در قاف ادغام کنند چون ماقبل کاف و ایضا متحرک باشد نحو لک قصورا و چون ماقبل کاف ساکن باشد نحو و ترکوک قایما ادغام نکنند

وفی ذی المعارج تعرج الجیم مدغم ومن قبل اخرج شطاه قد تثقلا

شروع کرد در حرف چهارم از حروف شفا که آن جیم است بدانکه ابو عمرو جیم را در دو حرف ادغام کند یکی در تا فی المعارج قوله تعالی ذی المعارج تعرج و دوم در شین قوله تعالی فی سورة الفتح اخرج شطاه

وعند سبیلا شین ذی العرش مدغم وضاد لبعض شانهم مدغما تلا

شروع کرد در حرف هفتم از حروف شفا که آن شین است بدانکه شین مدغم است در سین و آن در یک موضع است قوله ذی العرش سبیلا و بدانکه ضاد از حروف ششم از حروف شفا است و آن در یک موضع است قوله لبعض شأنهم ابوعمرو ادغام کند و باقی قرا اظهار

وفی زوجت سین النفوس ومدغم له الرأس شیبا باختلاف توصلا

شروع کرد در حرف هفتم از حروف شفا که آن سین است و فرمود که ابوعمرو آنرا ادغام کند در زا بلا خلاف و در شین بخلاف از ابوعمرو چنانکه روایت بار سین است از وی اما سین در زای قوله تعالی واذا النفوس زوجت و اما سین در شین قوله تعالی الرأس شیبا فی الکهف و مریم

وللدال کلم ترب سهل ذکا شذا ضفا ثم زهد صدقه ظاهر جلا

شروع کرد در حرف هشتم از حروف شفا که آن دال است و گفت که ابوعمرو ادغام کند آنرا در ده حرف و آن ده حرف را جمع کرده در اول ده کلمه که مذکور است نحو ترب سهل تا با قربت نحو المساجد تلک بکاد سنا برقه من بعد ذلک و شهد شاهد من بعد ضراء نرید ثم ظلما یکاد زیتها فی المهد صبیا من بعد ظلمه الخلد جزاء قوله ترب سهل بعضی از شراح گفته اند مراد سهل بن عبد الله التستری مر گوید ترب سهل معروف شد بطیب رایحه زهد و زمان زهد او در آن صدق او در زهد ظاهر و معروف شد در جهان حاصل از حکایت آنست ناظم را چون قاری عمل کند بعضو قرآن هر کسی ذکر او کند و متابعت او از لوازم دانند

ولم تدغم مفتوحة بعد ساکن بحرف بغیر التا فاعلمه واعملا

یعنی ابوعمرو دال را در ده حرف مذکور ادغام کند بشرط آنکه در حالت فتح ما قبل دال ساکن نباشد چنانکه یاد کرده شد قبل البیت و اما اگر احد الامرین یعنی فتح دال و سکون ما قبل که اجتماع ایشان موجب ترک ادغام است منتفی باشد اگرچه آن دیگر موجود باشد ادغام شاید کردن ایضا نحو من بعد ذلک و شهد شاهد اما دال را در تا ادغام کند ابوعمرو مطلقا اگرچه دال مفتوح باشد و ما قبل او ساکن نحو کادت تزیغ و بعد توکیدها بدان سبب که از یک مخرج اند و مثال مفتوح بعد از ساکن غیر از تا نحو بعد ذلک و بعد ضراء و داود زبورا بعد ظلمه بعد ثبوتها را داود شکورا ابوعمرو ادغام نکند در ین مذکور و مانند این پس حاصل سخن در دال سه قسم است یکی آنکه دال در تا مدغم شود مطلقا قسم دوم آنکه در غیر تا نیز مدغم شود اگرچه دال مضموم یا مکسور باشد قسم سیم آنکه مدغم نشود اولا و آن چون دال مفتوح باشد و ما قبل ساکن کما اشار بقوله ولم تدغم مفتوحة بعد ساکن

وفی عشرها والطا تدغم تاؤها وفی احرف وجهان عنه تهللا

شروع کرد در حرف نهم از حروف شفا که آن تا است و گفت که ابوعمرو ادغام تا را در حروف ده کانه که دال از آن

مدغم بود و در طا نیز پس مدغم فیه یازده حرف باشد اما تا در ین قسم از باب مثلین مذکور باشد پس حروف تا در متقارب یزده بماند و بدانکه ضمیر عشرها عاید است با دال و ضمیر تاؤها با حروف شفا و امثله یازده حرف که تا دران مدغم است اینست نحو الشوکة تکون الصالحات سندخلهم و الذاریات ذروا بأربعة شهداء والعادیات ضبحا الصالحات ثم فالزاجرات زجرا فالمغیرات صبحا الملائکة ظالمی الصالحات جنات الملائکة طیبین قوله وفی احرف وجهان عنه تهللا یعنی کلمات معدود و مشهور نزد اهل ادا روایت کرده اند از ابوعمرو تهللا تا را در اظهار و ادغام کند و این حرف را بعد ازین یاد کرد ناظم گفت

فمع حملوا التوریة ثم الزکوة قل وقل آت ذا ولتات طائفة علا

وفی جئت شیئا اظهروا لخطابه ونقصانه والکسر الادغام سهلا

درین دو بیت پنج حرف از حروف مختلف فیه یاد کرد حرف اول التوریة ثم دوم الزکوة ثم سیم آت ذا القربی چهارم ولتات طائفة پنجم جئت شیئا و گفتند اند علت اظهار در جئت شیئا فریا انت که تا در وی از حروف خطاب است اگر ادغام کنند دال بر مخاطب مختفی شود و نیز بسبب حذف عین کلمه نقصان در وی حاصل است اگر تا را نیز از وی ادغام کنند در کلمه بیش از یک حرف ظاهر نباشد موتی بالاجحاف کرده ناظم رحمه الله گفت والکسر الادغام سهلا یعنی دلیل ادغام آنست که کسره بر تا ثقیل است پس ثقل کسره مجوز ادغام

وفی خمسة وهی الاوائل ثاؤها وفی الصاد ثم السین ذال

شروع کرد در حرف دهم و یازدهم درین بیت از حروف شفا که در پنج حرف مدغم است و حروف مدغم فیه را بیان کرد بقوله وهی الاوائل ثاؤها یعنی اوائل ده حروف کدال دران مدغم بود تا نیز ابوعمرو دران حروف ادغام کند و پنج حرف از اول تا ترب است تا ضفا نحو حیث تؤمرون الحدیث سنستدرجهم والحرث ذلک حیث شئتما حدیث ضیف و حرف یازدهم ذال است و آن در دو حرف مدغم شود یکی در صاد نحو ما اتخذ صاحبة و در قرآن دیگر نیست نظیر این و حرف دوم سین است نحو فاتخذ سبیله واتخذ سبیله فقط وقوله تدخلا ای ادغم الحرف فی الحرف

وفی اللام را وهی فی الرا واظهرا اذا انفتحا بعد المسکن منزلا

سوی قال ثم النون تدغم فیهما علی اثر تحریک سوی نحن مسجلا

شروع کرد در حرف دوازدهم و سیزدهم از حروف شفا و گفت ابوعمرو ادغام کند را را در لام و لام را در را

ShivaDoc.com

چون ما قبل هر دو متحرک باشد نحو سبغوننا و کمثل ذلک اما اگر این دو حرف یکی مفتوح باشد و ما قبل آن ساکن اظهار کنند نحو وافعلوا الخیر لعلکم و رسول ربهم اما اگر یکی ازین دو حرف مفتوح باشد و ما قبل ایشان ساکن نباشد یا خود حرکت ایشان فتح نباشد صورتیز مانع ادغام نباشد نحو سخر لکم و المصیر لا یکلف الله و بالذکر لما و جعل لک و یقول ربنا و فضل ربی قوله سوی قال یعنی لام قال ابو عمرو ادغام کند در را مطلقا اگرچه ما قبل او ساکن باشد نحو قال ربی و قال رجلان ازان سبب که مد الف قال قایم مقام حرکت داشته اند قوله ثم النون تدغم فیهما نون از حروف چهارده هم از حروف شفاست ابو عمرو ادغام کند در لام و را بدان شرط که ما قبل او ساکن نباشد نحو اذ تاذن ربک و تؤمن لک و چون ما قبل نون ساکن باشد اظهار کند نحو یخافون ربهم رحمة ربک و یکون لکم الا آنکه نون در کلمه نحن باشد که ادغام کند مطلقا اگرچه ما قبل نون ساکن باشد که اشارت رفت مجملا

وَتُسْكَنُ عَنْهُ الْمِيمُ مِنْ قَبْلِ بَائِهَا عَلَى إِثْرِ تَحْرِيكٍ فَتَخْفَى تَنَزُّلَا

شروع کرد در حرف پانزدهم از حروف شفا و گفت ابو عمرو چون میم بعد از حرف متحرک واقع شده باشد و بعد از سکون مخفی کرده اند پیش حرف با و اخفا بجای ادغام فرو آید نحو یحکم بینهم ازان سبب که در ادغام کردن غنه ساقط می شد و در اخفا همان عوض که از ادغام حاصل می شد باقیست با آنکه غنه نیز که جمال کلمه بدانست موجود و قوله علی اثر تحریک احتراز می کند از آنکه ما قبل میم مذکور ساکن باشد نحو لنا الیوم بجالوت ابرهیم بنبیه که اظهار متعین باشد

وَفِي مَنْ يَشَاءُ بَا يُعَذِّبُ حَيْثُمَا أَتَى مُدْغَمٌ فَادْرِ الْأُصُولَ لِتَأْصُلَا

شروع کرد در حرف شانزدهم که آن حرف آخرین از حروف شفاست و گفت ابو عمرو بای یعذب در میم من یشاء ادغام کند و آن در پنج موضع واقع است یکی در آل عمران و دو در مایده و یکی در عنکبوت و پنجم در سوره فتح و در غیر مذکور نحو ان یضرب مثلا و سنکتب ما قالوا ادغام جایز نباشد قوله فادر الاصول لتاصلا یعنی در باب اصول مذکور را تا اصلی باشد مر ترا که رجوع کنی با آن بی زیادت و نقصان

وَلَا يَمْنَعُ الْإِدْغَامُ إِذْ هُوَ عَارِضٌ إِمَالَةَ كَالْأَبْرَارِ وَالنَّارِ أَثْقَلَا

یعنی که ادغام مانع اماله نشود زیرا که ادغام عارضی است و حال آنکه بسبب تشدید از اماله اثقل است و سبب اماله که کسره است اصلی پس اماله با وجود ادغام جایز باشد طلبا للخفة نحو الابرار ربنا و النار ربنا و با ادغام خوانده شد بر مشایخ مذکور رحمهم الله علیهم اجمعین

وَأَشْمِمْ وَرُمْ فِي غَيْرِ بَاءٍ وَمِيمِهَا مَعَ الْبَاءِ أَوْ مِيمٍ وَكُنْ مُتَأَمِّلَا

واشمم و رم اشارتست بدانکه جماعتی از رواة ابو عمرو روایت کرده اند که ابو عمرو چون ادغام کردی و فی در حرفی از مثلین و متقاربین آن حرف مدغم را اگر مضموم بودی اشمام و روم کردی و اگر مکسور بودی بروم خواندی بر سبیل استحباب تا دلیل بودی بر حرکات حروف قوله فی غیر باء و میمها یعنی چون حروف مدغم با باشد که ملاقی با یا میم شود یا میم باشد که ملاقی با یا میم شود نحو نصیب برحمتنا یعذب من یشاء نعلم بالشاکرین یا خود هو فی منصوب باشد که در جمیع صورت نه اشمام نه روم شاید کردن و مراد از قوله واشمم و رم آنست که اشمام کن بر اصطلاح بصریان و روم بر اصطلاح کوفیان که روم پیش کوفیان اشمام است پس حاصل سخن آن باشد که در حروف مدغم روم جایز نباشد اما اشمام روا باشد الا در صور اربع مذکور که نه روم جایز باشد و نه اشمام قوله و کن متاملا اشارتست به تاویل مذکور و نیز گفته اند که کن متاملا اشارت است بدین معنی که متعذر باشد روم کردن نحو الخلد جزاء یعجبون و یقول له و امثال آن که ابو عمرو چون ادغام کند ترک روم کند تا لفظ را و غیر ادغام کردن با روم

وَإِدْغَامُ حَرْفٍ قَبْلَهُ صَحَّ سَاكِنٌ عَسِيرٌ وَبِالْإِخْفَاءِ طَبَّقَ مَفْصِلَا
خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ ثُمَّ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَفِي الْمَهْدِ ثُمَّ الْخُلْدِ وَالْعِلْمِ فَاشْمُلَا

بدانکه حرف مدغم بر دو قسم است یکی آنکه ما قبل او حرف صحیح ساکن باشد چنانکه ناظم یاد کرد در بیت اول خذ العفو و امر و العلم مالک از باب مثلین و قوله من بعد ظلمه و فی المهد صبیا از باب متقاربین و قسم دوم آنکه ما قبل حرف مدغم حرف مد و لین یا حرف لین باشد نحو داود و جالوت و الحدیث سنستدرجهم و المصیر لا یکلف الله و حیث شئتما و حیث سکنتم در قسم اول ادغام کردن با روم تلفظ بدان صعب باشد از سبب اجتماع ساکنین علی غیر حده پس رجوع کردن از ادغام با اخفا خلاص باشد از نزاع یعنی آنکه در حالت روم و اشمام حرف مدغم را اخفا کرد خلاص یافت و بمقصود رسید کما اشار بقوله طبق مفصلا و اما قسم دوم که حرف مدغم ما قبل او حرف صحیح نباشد ادغام کردن با روم صعب نباشد که مد دران قایم مقام حرکت باشد پس مشقت باقی نماند و قوله فاشملا العقد بو فاشمل الضابط البابین یعنی قاعده مذکور شامل با بین مثلین و متقاربین شد مجموع امثله را از مذکور و غیر مذکور قیاس کن بران و الله اعلم

بَابُ هَاءِ الْكِنَايَةِ

بدان که هاءات مختلف و بر پنج نوع است یکی های ضمیر جمع مذکر نحو علیهم و های ضمیر مفرد منفصل مرفوع نحو هو و های تانیث نحو رحمة و هاء سکت نحو ماهیه و هاء ضمیر مفرد متصل منصوب یا مجرور این باب بر مباحث این قسم اخیر مشتمل است و این هاء ضمیر مفرد متصل منصوب یا مجرور

ShivaDoc.com

باعتبار حرکت و سکون طرفین چهار قسم است زیرا که خالی نیست
از آنکه واقع میان دو ساکن است یا دو متحرک یا مختلفین اول ساکن ثانی متحرک یا بعکس
ازین چهار قسم سه متفق علیه است و یکی مختلف فیه و ابتدا کرد بمتفقات و گفت

وَلَمْ يَصِلُوهَا مُضْمَرٌ قَبْلَ سَاكِنٍ وَمَا قَبْلَهُ التَّحْرِيكُ لِلْكُلِّ وُصِّلَا

یعنی هر کلمه که ما بعدها ساکن باشد قرا صله نکنند ها را و ازین اقسام اربعه دو قسم در بحث مندرج شده
یکی آنکه طرفین ها ساکن باشد نحو یعلمه الله و دوم آنکه ما بعد ساکن باشد و ما قبل متحرک باشد نحو
یعلمه الکتاب و چون ازین هر دو قسم مذکور شد شروع کرد در آنکه ما بعدها متحرک باشد لفظ کلمه
که ما قبل نیز متحرک باشد همه قرا صله کنند نحو خلقه و رزقه

وَمَا قَبْلَهُ التَّسْكِينُ لِابْنِ كَثِيرِهِمْ وَفِيهِ مُهَانًا مَعْهُ حَفْصٌ أَخُو وِلَا

شروع کرد در قسم چهارم که مختلف فیه است گفت که ابن کثیر صله کند ها را چون واقع باشد میان حرف ساکن و حرفی متحرک نحو فیه هدی و حفص بروایت عاصم موافقت او کند فی قوله فیهی مهانا در سوره
فرقان کما اشار بقوله معه حفص اخو ولا

وَسَكِّنْ يُؤَدِّهِ مَعْ نُوَلِّهِ وَنُصْلِهِ وَنُؤْتِهِ مِنْهَا فَاعْتَبِرْ صَافِيًا حَلَا
وَعَنْهُمْ وَعَنْ حَفْصٍ فَأَلْقِهْ وَيَتَّقِهْ حَمَى صَفْوُهُ قَوْمٌ بِخُلْفٍ وَأَنْهَلَا
وَقُلْ بِسُكُونِ الْقَافِ وَالْقَصْرِ حَفْصُهُمْ وَيَأْتِهِ لَدَى طَهَ بِالْإِسْكَانِ يُجْتَلَا
وَفِي الْكُلِّ قَصْرُ الْهَاءِ بَانَ لِسَانُهُ بِخُلْفٍ وَفِي طَهَ بِوَجْهَيْنِ بُجِّلَا

امر کرد ناظم رحمه الله در بیت اول بتسکین ها یؤده و لا یؤده و نوله و نصله و نؤته منها هر کجا که بیاید در
قران مر صاحب فا و صاد و حا و ایشان حمزه و ابوبکر و ابوعمرو اند و ضد اسکان درین قرا تحریک بکسر
باشد برخلاف اصطلاح ناظم رحمه الله ازان که فتح را مدخلی نیست و در بیت چهارم گفته است که قالون
مطلقا و هشام بیک وجه درین کلمات مذکور بقصر ها خوانند پس هشام بوجه دوم و باقی قرا و ایشان
ورش و ابن کثیر و ابن ذکوان و کسایی باشند صله کنند در جمیع و عنهم و عن حفص فالقه یعنی جماعت
مذکور که در بیت اول نام ایشان گفته اند و حفص از عاصم ها فالقه را بتسکین و غیر ایشان از قالون
و هشام و غیرهما بر قاعده مذکور یعنی هشام بصله و قصر و قالون بقصر و ورش و ابن کثیر و ابن ذکوان
و کسایی بصله قوله و یتقه حمی صفوه قوم بخلف یعنی صاحب حا حمی و صاد صفوه و قاف قوم
که ابوعمرو و ابوبکر و خلاد اند باسکان ها خوانند و خلاد بوجه دوم بصله خوانند بقیهم من قوله فی البیت الثانی

قوم بخلف و حفص از عاصم بسکون قاف و قصر ها یتقه خواند کما اشار بقوله وقل بسکون القاف
والقصر حفصهم و قالون و هشام بر قاعده خود باشند و باقی قرا بصله خوانند یعنی قالون بقصر و هشام
بصله و بقصر نیز خوانند و باقی قرا بصله خوانند و قوله و یأته لدی طه بالاسکان یجتلا یعنی صاحب یا یجتلا
که سوسی است باسکان ها خواند قوله و من یاته در سوره طه و چون گفته است ناظم رحمه الله و فی الکل
قصر الهاء بان لسانه بخلف و فی طه بوجهین بجلا پس قالون در جمیع مواضع مذکور بقصر خواند و در یاته
او را قصر باشد و صله ایضا و هشام درین کلمه موافق او باشد در وصله و قصر و باقی قرا بصله
خوانند والله اعلم اما معانی رموز و فواید و زواید در جمیع ابیات و توجیهات و تنبیهات اگر خواهند
در لباب المعانی فی شرح حرز الامانی گفته ام که غرض ازین مختصر کشف قرا آتست

وَإِسْكَانُ يَرْضَهْ يُمْنُهُ لُبْسُ طَيِّبٍ بِخُلْفِهِمَا وَالْقَصْرَ فَاذْكُرْهُ نَوْفَلَا
لَهُ الرُّحْبُ وَالزِّلْزَالُ خَيْرًا يَرَهْ بِهَا وَشَرًّا يَرَهْ حَرْفَيْهِ سَكِّنْ لِيَسْهُلَا

مر کوید صاحب یا یمنه و لام لبس و طا طیب که سوسی و هشام و دوری اند یرضه باسکان
ها خوانند بخلاف عنهما کما سیاتی بعد از آن فرمود که صاحب فا فاذکره و نون نوفلا و لام له
و همزه الرحب که حمزه و عاصم و هشام و نافع اند ها یرضه را بقصر خوانند و وجه دوم ازان
هشام که قصر است و وجه دوم که صله است ازان دوری اینجا معلوم باشد و باقی قرا بصله خوانند
و هم ابن کثیر و ابن ذکوان و کسایی و الزلزال خیرا یره الی آخر البیت می گوید صاحب لام لیسهل هشام باسکان ها
خواند در خیرا یره و شرا یره در سوره زلزال و غیر هشام بصله خواند تنبیه ضد اسکان مطلق در هر
کلمه حرکتی باشد که ممکن بود آن کلمه بحسب استعمال عرب چنانکه ضم در یرضه و خیرا یره و کسر در نوله و نصله

وَعِي نَفَرٌ أَرْجِئْهُ بِالْهَمْزِ سَاكِنًا وَفِي الْهَاءِ ضَمٌّ لَفَّ دَعْوَاهُ حَرْمَلَا
وَأَسْكِنْ نَصِيرًا فَازَ وَاكْسِرْ لِغَيْرِهِمْ وَصِلْهَا جَوَادًا دُونَ رَيْبٍ لِتُوصَلَا

یعنی مدلول نفر که ابن کثیر و ابوعمرو و ابن عامر است قالوا ارجه بهمزه ساکنه خوانند در سوره اعراف و شعرا و باقی
قرا بترک همزه و از جماعت مذکور صاحب لام لف و دال دعواه و حا حرملا هشام و ابن کثیر و ابوعمرو ارجئه
بضم ها خوانند بعد از آن گفت که صاحب نون نصیرا و فا فاز که عاصم و حمزه اند بسکون ها خوانند و غیر مذکور
بکسر ها خوانند و ایشان نافع و ابن ذکوان و کسایی باشند چون از اثبات همزه ارجئه و ضم ها و سکون و کسر
آن فارغ شد شروع کرد در صله ها و اثبات کرد بجیم جوادا و دال دون و را ریب و لام لتوصلا که ورش و ابن کثیر
و کسایی و هشام اند پس معلوم شد که باقی قرا ترک صله کنند پس ابن کثیر و هشام در ضم ها و صله متفق باشند

وکسائی و ورش در کسر ها وصله متفق باشند پس از اصحاب نقر ابو عمرو و ابن ذکوان بمانند ابو عمرو ارجئه بهمز خوانند وضم هاء بی صله و ابن ذکوان بهمز خوانند و کسر ها بی صله وحمزه وعاصم کالمرو قالون ارجه بی همز و بی صله مع کسر الها خوانند و ورش وکسائی باقی مانند از اصحاب کسر ها را صله کنند کالمرو پس قرأ سبعه را از بحث مذکور شش وجه حاصل شود در ارجئه باعتبار همزه واسکان ها وصله و آن شش قرآات چون با مد قالوا ارجه واخاه و تحقیق و تخفیف همزه اخاه با وجوه وقف که خواهد گفتن و آن چون وقف با سکان کنی جائز باشد قصر و توسط و طول در ان و باز با هر یکی اشمام و قسم هفتم روم حاصل از جمیع وجوه مذکور هشتاد دو وجه باشد مر قرا سبعه را و ایشانرا بتفصیل یاد کنیم تا اصلی باشد این تفریع مر طالب این فن را و باقی مسایل بعد از تحقیق بر قواعد ناظم استنباط میکند اما قالون را از جهت مد قالوا ارجه واخاه دو وجه و ورش را یک وجه و ابن کثیر را یک وجه و ابو عمرو را یک وجه و ابن عامر را بروایة هشام یک وجه و بروایة ابن ذکوان یک وجه و عاصم را یک وجه و حمزه را دو وجه از سبب تحقیق و تخفیف اخاه وکسائی را یک وجه مجموع دوازده وجه باشد و چون دوازده در هفت وجه مذکور ضرب کنی هشتاد و چهار شود پس طالب باید که بعد از تامل در عمل آرد تا از خطا ایمن گردد

باب المد والقصر

إِذَا أَلِفٌ أَوْ يَاؤُهَا بَعْدَ كَسْرَةٍ أَوِ الْوَاوُ عَنْ ضَمٍّ لَقِي الْهَمْزَ طُوِّلَا

فَإِنْ يَنْفَصِلْ فَالْقَصْرُ بَادِرْهُ طَالِبًا بِخُلْفِهِمَا يُرْوِيكَ دَرًّا وَمُخْضَلَا

كَجِي وَعَنْ سُوءٍ وَشَاءَ اتِّصَالُهُ وَمَفْصُولُهُ فِي أُمِّهَا أَمْرُهُ إِلَى

چون از ها کنایه فارغ شد شروع کرد در احکام مد و قصر از ان وجه که در حفا مشترک اند و مراد از مد آنست که دراز شود زمان صوت حرف مد و لین و قصر عدم آن باشد و حروف مد بحق اصالة سه اند یکی الف و ما قبل آن البته مفتوح باشد دوم یا چون ما قبل او مکسور باشد سیم واو چون ما قبل او مضموم که اگر یا و واو را ما قبل مفتوح باشد قرا ایشانرا حروف لین خوانند و چون حرف مد و لین ملاقی همزه شود اگر در یک کلمه باشد آنرا مد متصل خوانند و اگر بین کلمتین باشد مد منفصل خوانند اما قسم اول چنانکه جیء و سوء و شاء و قسم دوم چنانکه فی امها امره الی در قسم اول فرمود که قرا سبعه مد باشد و در قسم دوم منفصل کفتیم صاحب با از بادره و طا از طالبا و با از یرویک و دال از درا که قالون و دوری و سوسی و ابن کثیر اند بقصر خوانند و قالون و دوری را وجه دوم که مد گفتیم باشد کما اشار بقوله بادره طالبا بخلفهما و بدانکه از ظاهر لفظ ناظم چنین معلوم گردد که قرا سبعه در مد متصل متفق باشند

و در مد منفصل مختلف کما مر اما اهل اداء و نقله در بن فصل مختلف اند ابو عمرو دانی در تیسیر گفته است که در قسم متصل و منفصل قرا بر پنج مرتبه اند و ورش و حمزه بر یک مرتبه اند و آن مد طویل است و عاصم کمتر از ایشان و ابن عامر و کسائی کمتر از عاصم و قالون و دوری از ابو عمرو بوجهی کمتر از ایشان و بوجه دوم قالون و دوری از ابو عمرو و سوسی و ابن کثیر بقصر خوانند و آن مرتبه آخرین است که گفته اند بعضی حد آن بمقدار یک الف باشد در تقریب و مرتبه اول که از ان ورش و حمزه بود مقدار پنج الف و عاصم چهار و ابن عامر و کسائی سه الف و قالون و دوری دو الف بوجه اول و بدین مراتب مذکور مولف این مختصر بر جمیع مشایخ تعلم خوانده است الا بر شیخ برهان الدین جعبری که در قسم متصل بچهار مرتبه خوانده و در منفصل به پنج مرتبه زیرا که او گفت مرتبه قصر در متصل ساقط شود و باقی مشایخ گفته اند که در متصل بعد از تمکین مد به پنج مرتبه جائز باشد خواندن و اما شیخ برهان الدین اسکندری و شیخ جمال الدین خبیری که از مشایخ دمشق بودند خبر دادند که از مشایخ خود که ناظم رحمه در متصل بمذهب قرا سبعه بدو مرتبه دادی خواندن از بهر حمزه و ورش مد طویل و غیر ایشان را بعد از تمکین مدی دیگر و در منفصل نیز مد ورش و حمزه را یک مرتبه و قالون و ابو عمرو و ابن کثیر را یک مرتبه و ابن عامر و عاصم و کسائی را یک مرتبه حق تعالی همگنانرا توفیق کرداند بطریق صواب انشاء الله

وَمَا بَعْدَ هَمْزٍ ثَابِتٍ أَوْ مُغَيَّرٍ فَقَصْرٌ وَقَدْ يُرْوَى لِوَرْشٍ مُطَوَّلَا

وَوَسَّطَهُ قَوْمٌ كَآمَنَ هَؤُلَا آلِهَةً آتَى لِلْإِيمَانِ مُثِّلَا

چون از قسم مد متصل و منفصل فارغ شد شروع کرد در انکه حروف مد بعد از همزه که تغییر واقع شود جمیع قرا متفق اند که قصر کنند الا ورش که او بمد طویل و توسط نیز خوانده است پس قرا را وجه قصر باشد فقط و ورش را قصر و توسط و طول و امثال انکه حرف مد بعد از همزه ثابت یعنی محقق آید ناظم رحمه الله آمن گفت و مثال همزه مغیر بر سه قسم باشد بتسهیل چنانکه هؤلاء آلهة بقراءة نافع و ابن کثیر و ابو عمرو کما سیاتی فی بابه یا بنقل چنانکه للایمان یا بابدال چنانکه جاء آل لوط کما سیاتی فی قوله والاخری

كَمَدٍّ عِنْدَ وَرْشٍ وَقُنْبُلٍ وَقَدْ قِيلَ مَحْضُ الْمَدِّ عَنْهَا تَبَدَّلَا

سِوَى يَاءِ إِسْرَائِيلَ أَوْ بَعْدَ سَاكِنٍ صَحِيحٍ كَقُرْآنٍ وَمَسْئُولًا اسْأَلَا

وَمَا بَعْدَ هَمْزِ الْوَصْلِ إِيتِ وَبَعْضُهُمْ يُؤَاخِذُكُمْ آلْآنَ مُسْتَفْهِمًا تَلَا

وَعَادًا الْأُولَى وَابْنُ غَلْبُونَ طَاهِرٌ بِقَصْرِ جَمِيعِ الْبَابِ قَالَ وَقَوَّلَا

شروع کرد در کلماتی چند که مستثنی است از قاعده ورش کلمه اول یا اسرائیل دوم در هر موضعی که همزه محقق مذکور بعد از حرفی صحیح واقع شود نحو القرآن والظمآن و مسئولا سیم در مواضعی که حروف مد

ShivaDoc.com

بعد از همزه وصل باشد نحو آئتنی و ایذن لی و ائت و چون از کلمات مذکور که قولا واحدا بمذهب ورش مد در آنها نیامده بود فارغ شد شروع کرد در کلماتی چند که مختلف فیه است کلمه اول یواخذکم و دوم آلان چون همزه در ان از برای استفهام باشد و اگرنه ازین باب نباشد نحو الآن حصحص الحق و الآن خفف الله که قرات ورش با غیر او مساوی باشد و چون استفهام ورش بر اصل خود باشد در مد و ثلثه بر مذهب بعضی از مشایخ قرا کلمه سیم عادا الاولی ورش را درین کلمات دو وجه باشد بنا بر غیر مذهب ابن غلبون که از مشایخ ابو عمرو دانی است که روایت از وی قصر مهم است درین فصل جمیع مذکور کما اشار بقوله قول ای جعل القصر قولا له والله اعلم

وعن كلهم بالمد ما قبل ساكن وعند سكون الوقف وجهان اصلا

و چون از حروف مد و لین که مجاور همزه باشند فارغ شد شروع کرد درین قسم که مجاور ساکن شوند فرمود که جمیع قرا مد کنند و باز فرمود که چون سکون ساکن بسبب وقف باشد قرا را دو وجه باشد که آن مد و توسط است یعنی قصر نیز جایز باشد پس حاصل بحث ازین بحث آن باشد که اگر ساکن لازمی باشد نحو الطامة و الصاخة و اتحاجونی و اتمدون در وار جمع و لا الضالین و الصافات باجماع مد باشد فقط و اما اگر سکون عارضی باشد که بسبب وقف حاصل شده باشد نحو الدین و نستعین و متاب و غفور و قدیر سه وجه جایز باشد و مولف این حروف بر مشایخ کبار سه وجه خوانده است و منع نکردند زیرا که بر مشایخ خود خوانده بودند که القراة سنة متبعة

ومد له عند الفواتح مشبعا وفي عين الوجهان والطول فضلا
وفي نحو طه القصر إذ ليس ساكن وما في ألف من حرف مد فيمطلا

قوله و مد له ضمیر له عاید است با سکون یعنی چون حرف مد و لین ملاقی حروف تهجی شوند در اوایل سور قران مد طویل کنند جمیع قرا و در حرف عین که در اول سوره مریم و شوری است مد طویل و توسط کنند و در نحو حرف طاها که در اول طه است و را و حا و یا در الرا و حم و یس و ایضا طا در اوایل طواسین و در سوری که حروف الفواتح در اول ان واقع شود در جمیع قصر باید کردن و اگرچه بعضی ازین بحث از پیش معلوم شده بود چون خواست که این فصلی باشد مستقل باز اعاده کرد و حاصل این فصل بر چهار قسم آمد قسم اول ثلاثی که وسطش حرف مد و لین باشد نحو میم نون لام کاف صاد درین قسم مد مشبع با توسط و قصر باشد قسم دوم ثلاثی که وسطش حرف لین باشد نحو عین دو وجه جایز باشد کما اشار بقوله و فی عین الوجهان قسم سیم ثلاثی که در وی نه حرف مد و لین باشد و نه حرف لین باشد نحو الف و قسم چهارم که ثنائی باشد نحو طه درین دو قسم قصر متعین باشد کما اشار الیهما بقوله و فی نحو طه القصر الی آخر البیت

وإن تسكن اليا بين فتح وهمزة بكلمة أو واو فوجهان جملا
بطول وقصر وصل ورش ووقفه وعند سكون الوقف للكل اعملا

وعنهم سقوط المد فيه وورشهم يوافقهم في حيث لا همز مدخلا

چون از حروف مد و لین فارغ شد شروع کرد در حرف لین و آن یا ساکن مفتوح ما قبل و واو ساکن مفتوح ما قبل باشد نحو شیء و سوء و آن بر دو قسم باشد قسم اول آنکه مد در آن مجاور همزه باشد و قسم دوم آنکه بجای در سکون باشد ولیه و ان تسکن الیا اشارتست بقسم اول نحو شیء و سوء گفتیم و فرمود ناظم که ورش را دو وجه جمیل باشد مد طویل و یکی قصر و مراد از قصر اینجا توسیط است از آن سبب که بعد از طول توسط باشد و قصر بعد ازین خواهد یاد کرد و قوله بکلمة احتراز می کند از آنکه همزه و حروف علت در یک کلمه نباشد نحو ابنی آدم و آمن که او را نقل همزه باشد با حروف علت کما سیاتی قوله وصل ورش و وقفه تعمیم آن دو وجه مذکور است یعنی که ورش را وصل و وقف مساوی باشد در مد و توسیط و اما در قسم دوم از ساکن وقف گفتیم غیر ورش را از قرا دو وجه مذکور و قصر نیز فهم می شود من قوله وعنهم سقوط المد فیه و ورش موافق قراء سبعه باشد چون در کلمه موقوف علیه همزه نباشد نحو المیت و الموت فهم من قوله و ورشهم یوافقهم اینجا بعد از وجوه ثلثه چون ورش و غیره وقف کنند بروم وجهی دیگر ضم شود با آن پس چهار وجه باشد جمیع را والله اعلم

وفي واو سوآت خلاف لورشهم وعن كل الموؤدة اقصر وموئلا

بعد از قاعده مذکور شروع کرد در کلماتی که ورش تجاوز کرده است از اصل خود که آن کلمه موده و موئلا که او را ساکن ... و توسط نباشد و در کلمه سوآت ورا دو وجه باشد یکی قصر و دوم مد و ثلثه هر جای که واقع شود در قران اما وجه قصر آنست که سکون واو عارضی است زیرا که جمع سوة است و فعله چون اسم غیر صفت باشد جمع او بر فعلات کنند کثمرات و اگر صفت باشد بر فعلات بسکون عین کخدلات تا فرق باشد اسم و صفت و وجه دوم بر قاعده خود ورش را سه وجه مذکور باشد و ان موده و موئلا از وأد و وأل اند و چون میم و واو در اول ایشان زاید ساکن شدند پس سکون ایشان عارضی باشد ازان اعتداد نکرد و حرکت اصلی را اعتبار کرد با آنکه روایت از مشایخ بنا بود بوند و توسط در ان والله اعلم

باب الهمزتين من كلمة

چون از بحث مد و قصر فارغ شد شروع کرد در احکام همزتین در یک کلمه زیرا که همزه را چون تخفیف کنند مد کرده وار تخفیف همزه آنچه مجتمع است مقدم داشت از آن و چه تخفیف مناسب ترتیب و کلف

وتسهيل أخرى همزتين بكلمة سما وبذات الفتح خلف لتجملا
وقل ألفا عن أهل مصر تبدلت لورش وفي بغداد يروى مسهلا

بدانکه ناظم بعد ازین خواهد گفتن که این باب معنی همزتین متفقتین بر سه نوع اند زیرا که هر دو مفتوح باشد یا خود یکی مفتوح و دیگری مکسور یا مضموم نحو اانذرتهم اینا اونزل اشارة کرد بقوله سما که نافع و ابن کثیر و ابو عمرو اند که در انواع

ثلثه مذکوره همزهٔ دوم را تسهیل کنند و چون آن شهرتی دارد و فوقی بر تخفیف دیگر که بدلات اشارت کرد بظاهر لفظ بقوله سما بعد ازان گفت که صاحب لام لتجمل که هشام است در نوع اول که مفتوحتین گفتیم او را دو وجه باشد یکی تسهیل و یکی تحقیق الا موضعی که او و اصحاب تسهیل مذکور از قاعده خود و تسهیل با مد بین الهمزتین بگردیدن باشد چنانکه مفصل یاد کرده آید و چون هشام جمع کرد بین اللغتین بجنس آن اشارت کرد ناظم رحمه بقوله لتجملا و بعد ازان شروع کرد بمذهب ورش بوجه دوم در کیفیت تغیر همزهٔ ثانیه از نوع مفتوحتین فرمود که روایت از اهل مصر آمده است تبدیل همزهٔ ثانیه مفتوحه بالف و باقی قرا بتحقیق همزتین خوانند الا مواضع چند معدود که تابع مغاربه اند و مغاربه ابدال است و روات اهل عراق که بغداد و غیره اند تسهیل کما سیاتی و بیان تسهیل و ابدال در اول باب گفته آید بر وفق قول ناظم رحمه

وَحَقِّقْهَا فِي فُصِّلَتْ صُحْبَةٌ ءَاَعْجَمِيٌّ وَالْاُولَى اَسْقِطَنْ لِتُسَهِّلَا

از مواضع مذکور که اصحاب تسهیل باغراض ایشان را مخالفتی هست در اصل قاعده خود ناظم آنرا مفصل خواهد گفتن اول کلمه اعجمی است در سوره فصلت فرمود که مدلول صحبه یعنی ابوبکر و حمزه و کسایی بتحقیق همزهٔ ثانیه کنند و صاحب لام لتسهلا که هشام است اسقاط همزهٔ اول کند حینئذ اعجمی ازین باب نباشد بنا بر مذهب او باقی قرا نافع و ابن کثیر و ابو عمرو و ابن ذکوان و حفص بتسهیل همزهٔ ثانیه خوانند ابن ذکوان و حفص مخالف اند از قاعده اصل خود و اصحاب بجا بر اصطلاح خود در تسهیل کما مر و در فصل کما سیاتی

وَهَمْزَةُ اَذْهَبْتُمْ فِي الْاَحْقَافِ شُفِّعَتْ بِاُخْرَى كَمَا دَامَتْ وِصَالًا مُوَصَّلَا

کلمه دوم اذهبتم طیباتکم است در سوره احقاف میگوید که صاحب کاف کما و دال دامت ابن کثیر و ابن عامر بتشفیع خوانند یعنی همزه دیگر با همزه اول ضم کنند باقی قرا یک همزه خوانند و هر یک از ابن کثیر و ابن عامر رجوع با اصل مذهب خود در تسهیل و تحقیق با مد و ترک کردن بعد ازان اشارت کرد بجنس تشفیع بقوله وصالا یعنی تشفیع محبوب است و صحیح است در تواتر

وَفِي نُونَ فِي اَنْ كَانَ شَفَّعَ حَمْزَةٌ وَشُعْبَةُ اَيْضًا وَالدِّمَشْقِيْ مُسَهِّلَا

کلمه سیم ان کان ذا مال در سوره نون و القلم میگوید که حمزه و ابوبکر بتشفیع یعنی همزه دیگر با اول ضم کنند و بر اصل مذهب خود بتحقیق خوانند همزتین را و فرمود که ابن عامر تسهیل همزهٔ ثانیه کند هشام بر قاعده اصل خود باشد در تسهیل متقدم کما مر با فصل کما سیاتی زیرا که امر کرد بتسهیل و متعرض مد و فصل نشد مر او را و در تحقیق مخالف اصل خود باشد و ابن ذکوان ایضا مخالف اصل خود است در تحقیق زیرا که او نیز اان کان بدو همزه ثانیه مسهل میخواند بی مد و باقی ...

وَفِي آلِ عِمْرَانٍ عَنِ ابْنِ كَثِيرِهِمْ يُشَفِّعُ اَنْ يُؤْتَى اِلَى مَا تَسَهَّلَا

کلمه چهارم ان یوتی احد در سوره آل عمران فرمود که ابن کثیر تشفیع کند همزه را حینئذ ازین باب شود بعد ازان بر قاعده اصل خود تسهیل همزهٔ ثانیه کند بی مد و ابهر تاکید ثانیا گفت الی ما تسهلا

وَطٰهٰ وَفِي الْاَعْرَافِ وَالشُّعَرَا بِهَا ءَاٰمَنْتُمُ لِلْكُلِّ ثَالِثًا اَبْدِلَا

وحققْ ثانٍ صحبة ولقنبل باسقاطه الاولی بطه تقبّلا

وَفِي كُلِّهَا حَفْصٌ وَاَبْدَلَ قُنْبُلٌ فِي الْاَعْرَافِ مِنْهَا الْوَاوَ وَالْمُلْكِ مُوصِلَا

والملک عطف علی الاعراف

کلمه پنجم آمنتم است در سوره مذکور که قرا سبعه همزهٔ سیم آنرا ابدال بالف بعد ازان فرمود که مدلول صحبه حمزه و کسایی و ابوبکر همزهٔ ثانیه آمنتم که آن همزهٔ قطع است بتحقیق خوانند و قنبل همزهٔ اول را که استفهام است اسقاط کند در سوره طه و در سوره اعراف و ملک همزهٔ اول را ابدال کند بواو و کوید فرعون وامنتم و الیه النشور وامنتم یعنی بواو مفتوحه بعد از همزه مسهله در هر صورت مذکور اما در اعراف بعد از همزه مسهله الفی باشد و در سوره ملک الف نباشد اخبرونی بذلک المشایخ الکبار و حفص از عاصم در مواضع ثلثه باسقاط یعنی همزهٔ اول را بیندازد و تلفظ کند بهمزه محققه بعد از همزه الفی و نافع و بزی و ابو عمرو و ابن عامر در مجموع و قنبل در شعرا بتسهیل همزهٔ ثانیه خوانند و ادخال مد

وَاِنْ هَمْزُ وَصْلٍ بَيْنَ لَامٍ مُسَكَّنٍ وَهَمْزَةِ الْاِسْتِفْهَامِ فَامْدُدْهُ مُبْدِلَا

فَلِلْكُلِّ ذَا اَوْلَى وَيَقْصُرُهُ الَّذِي يُسَهِّلُ عَنْ كُلٍّ كَالْآنَ مُثِّلَا

کلمه ششم در موضعی است که همزه وصل واقع شود باشد میان همزه استفهام و لام تعریف فرمود که جمیع قرا همزه وصل ابدال کنند بالف بر وجه اصح و جایز باشد که تسهیل همزهٔ ثانی کنند ایضا و آن در شش موضع است قل آلذکرین در انعام دو جا و الآن دو جا در یونس و آلله در یونس و نمل و قراءة ابو عمرو آلسحر در یونس ایضا

وَلَا مَدَّ بَيْنَ الْهَمْزَتَيْنِ هُنَا وَلَا بِحَيْثُ ثَلَاثٌ يَتَّفِقْنَ تَنَزُّلَا

یعنی در مواضع سبعه مذکوره باجماع ائمه قرا جایز نباشد بین الهمزتین مد کردن و در آمنتم ایضا کما اشار بقوله و لا بحیث ثلث یتفقن تنزلا

تنبیه قوله اهنا در سوره زخرف بر مذهب آنکه فصل بین الهمزتین کند جایز نیست ایضا مد کردن و ورش بر اصل خود باشد در مد و ثلثه

وَاَضْرُبُ جَمْعِ الْهَمْزَتَيْنِ ثَلَاثَةٌ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ اَئِنَّا ءَاُنْزِلَا

وَمَدُّكَ قَبْلَ الْفَتْحِ وَالْكَسْرِ حُجَّةٌ بِهَا لُذْ وَقَبْلَ الْكَسْرِ خُلْفٌ لَهُ وَلِي

فرمود که انواع همزتین متفقتین درین باب بسه قسم آید و در بیت اول امثله آن یاد کرد بعد ازان فرمود در بیت دوم که همزه مفتوحه با مفتوحه و یا مکسوره نحو ءانذرتهم وائنا ابو عمرو و قالون مطلقا ادخال الف کنند بین الهمزتین و هشام در نوع همزه مفتوحه با مفتوحه در اول باب معلوم شده بود که بتحقیق همزه و بتسهیل خواند ایضا کما اشار بقوله و بذات الفتح خلف لتجملا و درین موضع فرمود که مدلول حا حجه و با بها و لام لذ ابو عمرو و قالون و هشام بین الهمزتین مد خوانند پس هشام را دو وجه باشد درین نوع وجه اول موافق ابو عمرو و قالون

ShivaDoc.com

و بوجه دوم او را مد باشد با تحقیق همزه نیز و در نوع دوم یعنی مفتوحه با مکسوره نحو ائنا ایضا دو وجه باشد لکن وجه اول مد کنند با تحقیق و بوجه دوم قصر با تحقیق والله اعلم

وَفِي سَبْعَةٍ لَا خُلْفَ عَنْهُ بِمَرْيَمٍ وَفِي حَرْفَيِ الْأَعْرَافِ وَالشُّعَرَاءِ
أَئِنَّكَ أَئِفْكًا مَعًا فَوْقَ صَادِهَا وَفِي فُصِّلَتْ حَرْفٌ وَبِالْخُلْفِ سُهِّلَا

یعنی از مواضعی که هشام در فصل بین الهمزتین خلاف کرده در جمیع قولا واحدا مد کنند هفت موضع است اول آن قوله ائذا ما مت در مریم و قوله ائنکم لتاتون الرجال ائن لنا لاجرا در اعراف ائن لنا ایضا در شعرا ائنک لمن المصدقین ائفکا الهة در صافات ائنکم لتکفرون در فصلت لکن در بین حروف هشام را مد با تسهیل و قصر با تسهیل باشد کما اشار بقوله و بالخلف

وَآئِمَّةً بِالْخُلْفِ قَدْ مَدَّ وَحْدَهُ وَسَهِّلْ سَمَا وَصْفًا وَفِي النَّحْوِ أُبْدِلَا

لفظ ائمه در نوع دوم که همزه مکسور بعد از مفتوحه باشد داخل بود لکن چون در حکم آن مخالفتی بود ناظم انرا افراز کرد و مخالفت آنست که ابو عمرو و قالون در ائمه تسهیل همزه ثانیه کنند لکن مد بین الهمزتین نکنند پس مخالف قاعده خود باشند و ورش و ابن کثیر بر قاعده خود اند درین مسئله و هشام را همچنان دو وجه مذکور باقیست یکی مد با تحقیق کما اشار بقوله قد مد وحده و دوم قصر با تحقیق کما اشار بقوله و ائمة بالخلف قوله و سهل سما وصفا اگرچه در اول باب فرموده که نافع و ابن کثیر و ابو عمرو رحمهم الله همزه دوم را تسهیل کنند اما ثانیا یاد کرد تا در محل خلاف نیز مذهب ملاه سما منصوص باشد والله اعلم و بعد از ان فرموده که ائمه نحو قیاسی بر مذهب خود ابدال همزه کرده اند در ائمه بیا محض کما اشار بقوله و فی النحو ابدلا و مراد آن نیست که جمیع قرا تسهیل کنند و جمیع نحویان بلکه اکثر قرا از مشایخ کبار بتسهیل خوانده اند و بعضی با ابدال و اکثر نحویان ابدال کرده اند و اقوال تسهیل و اطلاق ناظم حمل بر اکثر باشد و قوله سما وصفا اشارتست بعلو تسهیل و تسهیل از ان جهت عالیست که اکثر ائمه قرا و اهل عربیت بر آن اند

وَمَدُّكَ قَبْلَ [illegible] الضَّمِّ لَبَّى حَبِيبُهُ بِخُلْفِهِمَا بَرًّا وَجَاءَ لِيَفْصِلَا
وَفِي آلِ عِمْرَانَ رَوَوْا لِهِشَامِهِمْ كَحَفْصٍ وَفِي الْبَاقِي كَقَالُونَ وَاعْتَلَا

یعنی مد اول لابی و حا حبیبه هشام و ابو عمرو مد کنند میان همزتین در موضعی که همزه مفتوحه با مضمومه در یک کلمه جمع آیند و بوجه دوم قصر کنند کما اشار بقوله بخلفهما و مد اول با برا قالون مد کنند بین الهمزتین قولا واحدا قوله لبی حبیبه اشارتست بحسن مد یعنی اجابت کرد مد حبیب خود را و مراد از حبیب قاری است و ضمیر عاید است با مد و قوله جاء لیفصلا ای جاء المد لیحجز بین الهمزتین و بدانکه احکام نوع ثالث تمام کرد درین بیت و آن سه کلمه است در قران قل اونبئکم در آل عمران و ءانزل در صاد و ءالقی در قمر و در بیت ثانی بتمام بیان کلمات مذکوره شروع کرد و در اول باب گفته بود که نافع و ابن کثیر و ابو عمرو تسهیل همزه ثانیه کنند و باقیان

بتحقیق خوانند پس چون بتحقیق با مد و قصر جمع شود بباید دانستن مراتب قرا پس قالون تسهیل همزه ثانیه کنند و پیش از ان ادخال الف کنند قولا واحدا و ورش و ابن کثیر تسهیل همزه کنند بی ادخال الف قولا واحدا و ابو عمرو تسهیل همزه کنند و بیک وجه ادخال الف و بوجه دوم قصر کنند و ادخال الف از زیادات ناظم است و کوفیان و ابن ذکوان تحقیق همزه کنند و ادخال الف نکنند قولا واحدا از ائمه سبعه باقی ماند هشام او را سه وجه است وجه اول تحقیق با قصر در مواضع ثلثه و وجه دوم تحقیق با مد در مواضع ثلثه و وجه سیم مخالفه در مواضع ثلثه کما اشار بقوله و فی آل عمران رووا لهشامهم کحفص یعنی قل اونبئکم در آل عمران بتحقیق خواند بی مد موافق قرات حفص و از بهر وزن شعر تعیین حفص کرد و در سوره ص و قمر قوله انزل و القی بتحقیق خواند و مد و تحقیق و قصر بوجه ثانی در موضعین کما اشار بقوله و مدک قبل الضم لبی حبیبه بخلفهما کما مر و بوجه سیم در موضعین بتسهیل همزه ثانیه خواند کما اشار بقوله و فی الباقی کقالون قوله و اعتلا یعنی وجه سیم از ان هشام که آن مد با تسهیل است قوی تر و مشهور تر است

باب الهمزتین من کلمتین

وَأَسْقَطَ الْأُولَى فِي اتِّفَاقِهِمَا مَعًا إِذَا كَانَتَا مِنْ كِلْمَتَيْنِ فَتَى الْعُلَا
كَجَا أَمْرُنَا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ أَوْلِيَاءُ أُولَئِكَ أَنْوَاعُ اتِّفَاقٍ تَجَمَّلَا
وَقَالُونُ وَالْبَزِّيُّ فِي الْفَتْحِ وَافَقَا وَفِي غَيْرِهِ كَالْيَا وَكَالْوَاوِ سَهَّلَا

شروع کرد در همزتین متفقتین که در دو کلمه باشد و این باب بر دو قسم باشد زیرا که همزتین متفق باشند یا مختلف قسم اول بر سه نوع اید از بهر انکه هر دو مفتوح باشند نحو جاء امرنا یا مکسور باشند نحو من السماء ان یا مضموم باشند نحو اولیاء اولئک و این نوع غیر ازین نمی آید در قران و در بیت اول اشارت که ابو عمرو همزه اول را اسقاط کند در انواع ثلثه در بیت سیم فرموده که قالون و بزی موافقت کنند با ابو عمرو و در همزتین مفتوحتین در اسقاط همزه اول و در غیر مفتوحتین تسهیل همزه اول کنند کالیا در مکسورتین و کالواو در مضمومتین و حسن و لطافت نظم این سه انواع را جمع کرد در یک بیت اشارت کرد ناظم بقوله تجملا

وَبِالسُّوءِ إِلَّا أَبْدَلَا ثُمَّ أَدْغَمَا وَفِيهِ خِلَافٌ عَنْهُمَا لَيْسَ مُقْفَلَا

قوله تعالی بالسوء الا در یوسف علیه السلام که از یک نوع مذکور است فرموده که قالون و بزی را دو وجه است وجه اول آنست که همزه اول را ابدال کنند بواو و بعد از ان ادغام کنند در واو ثانی و وجه دوم تسهیل همزه اول کنند بر قاعده مذکوره و تحقیق همزه ثانیه کنند قوله خلاف عنهما ضمیر عاید است با قالون و بزی و قوله لیس مقفلا یعنی این دو وجه مذکوره که قالون و بزی خوانده اند مشکل نیست بلکه مرویست و اکرم صاحب

ShivaDoc.com

تیسیر را اختصار کرده است بر وجه ابدال و وجه تسهیل مذکور نیز مشهور است از نافع و ابن کثیر رحمهم الله تعالی

وَالاُخْرٰی کَمَدٍّ عِنْدَ وَرْشٍ وَقُنْبُلٍ ۝ وَقَدْ قِیْلَ مَحْضُ الْمَدِّ عَنْهَا تَبَدَّلَا

وَفِی هٰٓؤُلَآءِ اِنْ وَالْبِغَآءِ اِنْ لِوَرْشِهِمْ ۝ بِیَاءٍ خَفِیْفِ الْکَسْرِ بَعْضُهُمُ تَلَا

چون از تخفیف همزه اول در انواع ثلثه مذکوره فارغ شد شروع کرد در تخفیف همزه ثانیه و کیفیت آن به دو وجه یاد کرد از بهر ورش و قنبل وجه اول تسهیل قیاسی کما اشار بقوله والاخری کمد عند ورش و قنبل و وجه دوم ابدال کقوله تعالی محض المد و بیان تسهیل و ابدال در آخر باب بیاید و وجه ابدال از زیادات قصیده است و فی قوله هولاء ان کنتم والبغاء ان اردن بوجه ثالث روایت امده است از ورش کما اشار بقوله بیا خفیف الکسر و آن ابدال همزه ثانیه است بیاء مکسور بکسره خفیفه چنانچه با آن مدی نباشد و همزه اول محقق

تنبیهات چون بعد از همزه ثانیه متحرک باشد نحو جاء احدهم در ان اشکالی نیست اما اگر بعد از همزه ثانیه ساکنی باشد خالی نبا از انچه آن ساکن حرف مد باشد یا نه اگر نباشد نحو جاء امرنا دو وجه جایز باشد وجه اول تسهیل همزه ثانیه و وجه دوم ابدال با مد و در ثلثه بر قاعده اصل ورش و اگر آن ساکن حرف مد باشد نحو جاء ال لوط ایه قرا را در اختلاف است بعضی گفته اند که تسهیل همزه ثانیه و ابدال همزه نیز جایز باشد و اکثر بر انند که تسهیل جایز و ابدال ممنوع و این اصح است و عبارة ناظم رحمه الله دلالت دارد بر دو وجه مذکورین و مولف این مختصر بدو وجه خوانده است بر بعضی از مشایخ شام در جامع دمشق و در حرم خلیل علیه السلام و بر بعضی بیک وجه مشهور که آن تسهیل همزه ثانیه است و امده است که القراة سنة متبعة بعد از ان مخالفت آن کردن قیاس بر اقیسه ضعیفه از قلت علم باشد والله اعلم

وَاِنْ حَرْفُ مَدٍّ قَبْلَ هَمْزٍ مُغَیَّرٍ ۝ یَجُزْ قَصْرُهُ وَالْمَدُّ مَا زَالَ اَعْدَلَا

چون از انواع همزتین متفقتین فارغ شد شروع کرد در احکام حرف مد که پیش از همزه باشد که تغیر ان بتسهیل یا بحذف یا ببدل باشد فرمود جایز باشد که انرا بقصر خوانند زیرا که موجب مد آن بود که مد ملاقی همزه محقق شد و بعد از تغییر موجب نماند و وجه دوم ابقا مد می کند زیرا که تغییر همزه عارضی است و در مصطلح قرا در اکثر مواضع اعتداد عارضی نمی کنند و بحسن این وجه اشارت کرد ناظم بقوله والمد ما زال اعدلا **تنبیه** اولی آن بودی که این بحث در باب مد و قصر بگفتی و لکن چون ذکر تغییر همزه ان مرگفت این مسئله اعادة کرد تا معلوم کرد که این بحث مشترک است بهر دو باب و بدانکه همزه مغیر بتسهیل باشد و بحذف و ابدال نیز مثال تغییر بتسهیل در نحو من السماء ان در قرات قالون و بزی بحذف باشد در قرات بزی و سوسی و در وجه قالون و دوری بر تقدیر انکه همزه اول ساقط باشد و مثال تغییر ببدل فی نحو اباوکم و نسائکم و جاء و شاء در وقف

حمزه چون برسم خط عثمانی رضی الله عنه وقف کند یا بتسهیل قیاسی کما سیاتی ان شاء الله تعالی

وَتَسْهِیْلُ الاُخْرٰی فِی اخْتِلَافِهِمَا سَمَا ۝ تَفِیْٓءَ اِلٰی مَعْ جَآءَ اُمَّةً اُنْزِلَا

نَشَآءُ اَصَبْنَا وَالسَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا ۝ فَنَوْعَانِ قُلْ کَالْیَا وَکَالْوَاوِ سُهِّلَا

وَنَوْعَانِ مِنْهَا اُبْدِلَا مِنْهُمَا وَقُلْ ۝ یَشَآءُ اِلٰی کَالْیَآءِ اَقْیَسُ مَعْدِلَا

وَعَنْ اَکْثَرِ الْقُرَّاءِ تُبْدَلُ وَاوُهَا ۝ وَکُلٌّ بِهَمْزِ الْکُلِّ یَبْدَا مُفَصَّلَا

شروع کرد در همزتین مختلفتین بعد از همزتین متفقتین اشارت کرد که مدلول سما یعنی نافع و ابن کثیر و ابو عمرو تسهیل همزه ثانیه کنند و مراد از تسهیل مذکور مجرد تغییر است در اول بیت زیرا که در بیت دوم تسهیل مصطلح قرا که همزه را بین بین خوانند یعنی میان همزه و حرفی که مجانس حرکت او باشد خواهد گفت اگر اول را حمل بر تغییر نکنیم تکرار لازم اید و چون این مقدمه معلوم شد بدانکه همزتین مختلفتین در کلام مجید بر پنج نوع آید نوع اول آنکه مفتوحه بعد از مکسوره نوع دوم مفتوحه بعد از مضمومه مثالهما تفیء الی و جاء امة و آن در بیت اول یاد کرد نوع سیم مضمومه بعد از مفتوحه و نوع چهارم مکسوره بعد از مفتوحه مثالها نشاء اصبنا والسماء او ایتنا و آن در بیت دوم یاد کرد و نوع پنجم مضمومه بعد از مکسوره نحو من یشاء الی که آن در مصراع آخر بیت سیم یاد کرد و چون در نوع ششم که عکس نوع پنجم باشد نحو رغبت فی دعاء السید که در قران نمی آید از ان ساکت شد و بعد از امثله مذکور شروع کرد در کیفیت تخفیف انواع خمسه مذکوره فرمود فنوعان قل کالیا و کالواو سهلا یعنی نحو تفیء الی همزه دوم را تسهیل کن میان همزه و یا و در نوع دوم نحو جاء امة تسهیل کن میان همزه و واو بعد از ان در بیت سیم فرمود و نوعان منها ابدلا منهما یعنی در دو نوع دیگر از چهار نوع مذکور نحو نشاء اصبنا والسماء او ایتنا ابدال کن من همزتیهما یعنی همزه مضمومه را با واو کردان در نحو نشاء اصبنا و همزه مکسوره را با یا کردان در نحو والسماء او ایتنا و در نوع پنجم از انواع مذکور نحو نشاء الی فرمود کالیاء اقیس معدلا یعنی تخفیف آن همچو یا بقیاس نزدیکتر است از مفهوم کلام ناظم دو وجه معلوم شود وجه اول آنکه همزه ثانی را همچون یا خوانند و وجه دوم چون واو خوانند بعد از ان اشارت بوجه سیم کرد نحو نشاء الی و ان همه ابدال است یعنی بواو محض نحو نشاء و الی و آنرا اضافت کرد با کثر قرا قوله و عن اکثر القراء تبدل واوها بعد از ان فرمود و کل بهمز الکل یبدا مفصلا یعنی جمیع قرا چون بهمزه ابتدا کنند در جمیع انواع ابتدا بهمزه محقق کنند بی تغییر باتفاق جمیع قرا

وَالِابْدَالُ مَحْضٌ وَالْمُسَهَّلُ بَیْنَ مَا ۝ هُوَ الْهَمْزُ وَالْحَرْفُ الَّذِیْ مِنْهُ اُشْکِلَا

شروع کرد در کیفیت ابدال و تسهیل مذکور و فرمود ابدال آن باشد که همزه را ابدال کند بحرفی محض یعنی اگر همزه مکسور باشد بیاء محض کنند و اگر مضموم باشد بواو و اگر مفتوح باشد بالف کنند و گفت تسهیل آن باشد که همزه را بین بین کرده اند میان همزه و حرفی که همزه از و متشکل شده باشد یعنی شکل همزه که آن حرکت است از ان حرف ماخوذ باشد و آن مبنی است برانکه در باب وقف گفته است که حرکات از حروف مد ماخوذ آید فی قوله اوا تا هاؤا و اؤبار

یعنی نظر کنند که همزه دوم مفتوح است یا مکسور یا مضموم اگر همزه مفتوح باشد تسهیل آن باشد که همزه را بین بین
کردانید میان همزه و الف در نحو جاء امرنا و اگر مکسور باشد بین بین یا کردانند در نحو تفیء الی و اگر مضموم باشد با واو کردانند
در نحو جاء امة و دانستن این بحث با تقان موقوف باشد بخواندن بمشافه بر شیخ قرآت

باب الهمز المفرد

إذا سكنت فاء من الفعل همزة فورش يريها حرف مد مبدلا
سوى جملة الإيواء والواو عنه إن تفتح إثر الضم نحو مؤجلا

از احکام
چون همزتین فارغ شد شروع کرد در حکم همز المفرد و ابتدا ببیان مذهب ورش کرد و گفت هر همزه که در فاء
کلمه باشد او ابدال کند بر قاعده ملکه یعنی بعد از فتح الف خواند نحو وامر و بعد از کسره یا نحو ایت و بعد
از ضمه واو نحو اوتمن و مضارع و اسم فاعل از مزید فیه و اسم مفعول ازین قسم باشد نحو یومن و المومنین و ماکول
هم چنانکه ورش ابدال کند بر قاعده خود اما اگر همزه ساکنه فاء الکلمه نباشد نحو الباسا و اقرا ابدال نکند
یا خود همزه فا کلمه باشد و اما از جمله ایوا باشد و مراد از جمله ایوا هر کلمه است که فاء الفعل او همزه باشد
و عین الفعل واو و لام الفعل یا که ورش در مجموع امثله او تحقیق همزه کند نحو الماوی و ماویهم از بهر انکه بر تقدیر
ابدال در بعضی امثله دو واو جمع می شد که ما قبل و مضموم بود و دوم مکسور مودی بزیادتی ثقل می شد
نحو تووی و توویه بعد از ان شروع کرد در بیان حکم همزه که فا کلمه باشد و متحرک کقوله والواو عنه ان تفتح اثر
الضم فرمود که همزه متحرک را نیز ابدال باید کردن بمذهب ورش بواو بشرط انکه مفتوح باشد بعد از ضمه نحو موجلا
و موخر و تواخذ اما اگر مفتوح نباشد نحو تؤزهم ازا یا مفتوح باشد اما بعد از ضمه نباشد نحو تاخر ابدال نکند و هم
نیز ابدال نکند که همزه او فاء الفعل نیست و سوال نیز چنین است که ابدال جایز نباشد و الله اعلم

ويبدل للسوسي كل مسكن من الهمز مدا غير مجزوم اهملا

چون ورش ابدال می کرد در همزه ساکن و متحرک هر دو نوع را بیان کرد بعد از ان شروع کرد در احکام همزه ساکنه
فرمود که سوسی ابدال جمیع همزات کند چون ساکن باشد فرقی نیست که همزه فاء الفعل یا عین الفعل یا لام الفعل
نحو یومن و بیر و فادارءتم و قوله من الهمز صفة است از ان مسکن و قوله مدا مفعول دوم یبدل است یعنی سوسی
ابدال کند همزه ساکن را بحرف مد الا موضعی که آن همزه مجزوم باشد چنانکه اقسام آن یاد کرده آید که ابدال نکند

تنبیه ناظم رحمه الله ابدال را بسوسی مخصوص کردانید و صاحب تیسیر با بی عمرو و در باب ادغام کبیر ذکر آن
کرده پس از قصیده و در تیسیر دو طریق معلوم شود تخفیف سوسی و دوری را و تحقیق دوری را فقط فتامل ذلک

تسؤ ونشأ ست وعشر يشأ ومع يهيئ وننسأها ينبأ تكملا

شروع کرد در بیان مجزوم که مستثنی است و جمیع ان سی و پنج کلمه است که سوسی انرا ابدال نکند و آن
مستثنی در کلام مجید بر پنج قسم می آید قسم اول آنست که سکون همزه علامت جزم است و آن در نوزده کلمه است

چنانکه ناظم یاد کرد اول آن تسؤهم و ان تصبر و در آل عمران و تسؤکم و ان تسؤلکم ها در مایده و ان تصبک
در توبه و ان نشا ننزل علیهم در شعرا و ان نشا نخسف در سبا و ان نشا نغرقهم در یس و اما یشا در ده موضع اول
قوله ان یشا یذهبکم در نسا و من یشا الله یضلله و من یشا یجعله و ان یشا یذهبکم و یستخلف در انعام و ان یشا یذهبکم در
فاطر و ان یشا یسکن الریح فان یشا الله یختم در شوری و یهیئ لکم در الکهف و او ننسها در البقره و ام لم ینبا در نجم
و چون قسم اول تمام شد فرمود تکملا و شروع کرد در قسم دوم که سکون در اینجا علامت بنا باشد لقوله

وهيئ وأنبئهم ونبئ بأربع وأرجئ معا واقرأ ثلاثا فحصلا

بدانکه این قسم دوم مذکور است و آن یازده کلمه است اول ان قوله و هیئ لنا در کهف و انبئهم باسمائهم
در البقره و نبئنا بتاویله در یوسف و نبئ عبادی و نبئهم عن ضیف در حجر و نبئهم ان الماء قسمة در قمر و ارجه و اخاه
در اعراف و شعرا و اقرا کتابک در سبحان و دو موضع در سوره قلم و بعد از ان بوقف و حصول کلمات مذکور اشاره کرد

وتؤوي وتؤويه أخف بهمزه ورئيا بترك الهمز يشبه الامتلا

شروع کرد در قسم سیم که همزه خواندن آسان تر است از ابدال و ان قوله تؤوی الیک من تشا در احزاب و فصیلته
التی تؤویه در معارج و قسم چهارم کلمه رئیا است در مریم قوله اثاثا و رئیا و چون استثناء معنی دیگر کرد سوسی همزه خواند

ومؤصدة أوصدت يشبه كله تخيره أهل الأداء معللا

شروع کرد در قسم پنجم اگر ابدال کردی سوسی بلغتی دیگر هم درین معنی است مشتبه شدی و ان قوله موصدة است
در بلد و همزه و اگر ابدال کردی با وصدت مشتبه شدی پس چون در همزه خواند محذوری نبود ابدال نکرد و چون
و چون در مستثنیات محذور بود مشایخ کبار اختیار کردند انرا بهمز خواندن بسبب علل مذکوره و العلم

وبارئكم بالهمز حال سكونه وقال ابن غلبون بياء تبدلا

چون از اقسام مذکور فارغ شد ناظم رحمه الله شروع کرد در کلماتی بعد از اصول که در سوره البقره ذکر آن
خواهد آمدن که ابو عمرو بصری انرا باسکان همزه خوانده است و ان قوله تعالی بارئکم فاقتلوا و قوله عند بارئکم
پس درین بیت فرمود که بعد از ان که ابو عمرو اسکان کند این دو حرف را دو وجه ثابت است از وجه
اول ترک ابدال و وجه دوم بروایت ابن غلبون که شیخ ابو عمرو دانی است سوسی بر قاعده خود همزه را ابدال
ابدال کند بیا از بهر انکه ساکن است و ما قبل همزه مکسور

ووالاه في بئر وفي بئس ورشهم وفي الذئب ورش والكسائي فأبدلا
وفي لؤلؤ في العرف والنكر شعبة ويألتكم الدوري والإبدال يجتلا
وورش لئلا والنسيء بيائه وأدغم في ياء النسيء فثقلا

وَاِبْدَالُ اُخْرَى الْهَمْزَتَيْنِ لِكُلِّهِمْ اِذَا سَكَنَتْ عَزْمٌ كَآدَمَ اُوهِلَا

جماعتی از قرا که در کلمات معدوده موافقت سوسی می‌کنند در ابدال همزه درین ابیات ذکر ایشان می‌کند مذهب ورش آنست که ابدال همزه کند چون در فاء الفعل واقع شده باشد فرمود که در پنج موضع ابدال کند اگرچه همزه در فاء الفعل نباشد اول آن بئر فرمود دوم بئس سوم الذئب چهارم لئلا پنجم کلمه النسی است که بعد از ادغام همزه نسی اجتماع یائین باشد ادغام ورش یاء اول در ثانی وکسائی متابعت سوسی می‌کند در یک حرف قوله الذئب هر جا که بیاید وشعبه موافقت سوسی می‌کند در کلمه لولو فرقی نباشد که آن معرف بالف ولام یا منکر باشد ودوری بو ابو عمرو قوله لا یلتکم بزیادتی همزه ساکنه خواند وسد لولا یا بجنلا سوسی همزه را ابدال کند بالف بر قاعده خود تنبیه مراد از ابدال در قوله تعالی اللولو ولولو همزه اولست وقوله یالتکم الدوری اذان قبیل است که گفته است ناظم رحمه الله وبالمغظ استغنی وضد همزه ساکنه در یالتکم فتح باشد بر اصطلاح ناظم وان ممکن نیست از جهت عربیت پس ضد سکون اینجا ترک همزه است قوله وابدال اخری الهمزتین لکلهم یعنی چون در کلمه دو همزه جمع آید وهمزه دوم ساکن باشد واجب باشد ابدال آن باجماع ایمه نحو ادم واوهل فافهم ذلک باب نقل حرکة الهمزة الی الساکن قبلها

وَحَرِّكْ لِوَرْشٍ كُلَّ سَاكِنِ آخِرٍ صَحِيحٍ بِشَكْلِ الْهَمْزِ وَاحْذِفْهُ مُسْهِلَا

یعنی هر کلمه که آخر آن حرفی ساکن صحیح باشد وبعد از آن ساکن در اول کلمه دوم همزه باشد ورش حرکت آن همزه نقل کند بان ساکن که پیش از آن همزه باشد وهمزه را اسقاط نحو من آمن ومن اوتی وقل اوحی گویند منامن ومنوتی وقلی وساکن مذکور خالی نباشد یکی از سه قسم اول آنکه منون باشد نحو من نبی الا وکفوا احد مبین ان اعبدوا الله قسم دوم چون ساکن لام تعریف باشد نحو الارض والاخرة والاولی این قسم اگرچه لام تعریف بهمزه متصل است در خط پیش بعضی قرا در حکم منفصل است قسم سیم باقی حروف هجا است نحو من امن ولاذکر اسمعیل والم احسب الناس وقید ساکن صحیح نحو قالوا آمنا وفی انفسکم خارج شود نحو خلوا الی وبنا ابنی آدم داخل که حروف لین در حکم حروف صحیحه آید پیش از ایمه قرا واز این است که ناظم رحمه الله ازان ساکت است وبسیاری از قرا درین مسئله خبط کنند چون درین علم ماهر نباشند فرق نکنند میان حروف لین وحروف مد ولین وبعضی از ایمه عراق در نحو قالوا امنا وفی انفسکم ودر میم جمع که پیش از همزه قطع آید نقل همزه جایز داشته اند وآن مذهب صاحب تیسیر وشاطبی نیست ومولف این مختصر در جمیع بلاد که خوانده است بر مشایخ کبار ترک نقل خوانده است ومختار اینست ودر سورة فاتحه یاد کرده شد که ورش میم جمع را صله کند چون واقع شود پیش از همزه قطع پس بر قاعده خود باشد

وَعَنْ حَمْزَةٍ فِي الْوَقْفِ خُلْفٌ وَعِنْدَهُ رَوَى خَلَفٌ فِي الْوَصْلِ سَكْتًا مُقَلَّلَا

وَيَسْكُتُ فِي شَيْءٍ وَشَيْئًا وَبَعْضُهُمْ لَدَى اللَّامِ لِلتَّعْرِيفِ عَنْ حَمْزَةٍ تَلَا

وَشَيْءٍ وَشَيْئًا لَمْ يَزِدْ وَلِنَافِعٍ لَدَى يُونُسَ آلْآنَ بِالنَّقْلِ نُقِّلَا

شود

قوله وعن حمزة فی الوقف اشاره است بخلافی که از حمزه روایت آمده است که در ساکن مذکور در حالت وقف بر همزه که در اول کلمه آخر باشد حمزه را دو وجه باشد یکی نقل حرکت همزه با حرف ساکن که در ما قبل همزه باشد ووجه دوم نقل یعنی تحقیق قوله وعنده الی قوله وشی وشیا اشارتست بروایت اول در سکت حمزه بر ساکن مذکور یعنی که خلف سکت کند مطلقا بر ساکن موصوف ودر شی وشیا ایضا در حالت وصل یعنی چون کلمه ساکن بر آخر متصل شود بکلمه همزه خلاد را سکت نباشد مطلقا واز معنی وصل معلوم شود اینجا که محل وصل ومحل وقف که بیشتر گفته است مختلف است وقوله وبعضهم الی قوله وشی وشیا اشارتست بطریق دوم یعنی بعضی روایت کرده اند از حمزه که در لام تعریف از کلمات منفصل وبر شی وشیا از متصلات سکت کرده است وبر غیر اینها ترک سکت کرده چون استاد روایت دوم با حمزه کرده هر دو راوی که منفق باشند در روایت دوم حاصل طریق غیر اما اول آنست که خلف بر کل منفصل ولام تعریف وغیر آن ودر شی وشیا سکت کند مطلقا وخلاد بر هیچ یکی از اینها سکت نکند واما حاصل طریق ثانی که خلف وخلاد هر دو سکت می‌کنند بر لام تعریف ودر شی وشیا فقط چون در هر دو روایت را باختلاف مذکور فی قوله وعن حمزة فی الوقف خلف اعتبار کنی در وقف بر شی وشیا سکت ساقط شود ودر وقف بر نحو قد افلح رأسه وجه باشد نقل چنانچه گفت وعن حمزة فی الوقف خلف وسکت باعتبار طریق اول وترک هر دو باعتبار طریق ثانی وخلاد را دو وجه باشد نقل چنانچه ذکر رفت وترک نقل با ترک سکت ودر وقف بر کلمه لام تعریف نحو الارض خلف را دو وجه باشد نقل وسکت نیا بر هر دو طریق وخلاد را سه وجه باشد یکی نقل ودوم سکت باعتبار طریق دوم وترک هر دو باعتبار طریق اول وچون این هر دو روایت و تعریفات چنانچه گفته شد معلوم شود بدانی که خلف را اتفاقست در سکت نحو الارض خلاد را اختلافست در سکت ودر ترک سکت وچون استنباط این مسایل از مشکلات قصیده بود در بسط رفت تا طالب این فن از خبط روایات ایمن باشد

تنبیه مراد از سکت اینجا آنست که قطع کنند آواز را بر ساکن مذکور زمانی یسیر که اگر دراز کشد وقف باشد نه سکت

کما مر قوله ولنافع لدی یونس الان چون از احکام فارغ شد باز رجوع کرد بمذهب نافع که تفرد اوست نقل همزه ثانیه در قوله تعالی آلان وقد کنتم الان وقد عصیت ورش بر قاعده اصل خود وقالون بموافقت او نقل همزه کند کما مر وورش در ملود ودر همزه منقوله بر قاعده خود باشد ودر همزه اول نیز بسه وجه خواند اگرچه در اصل کلمه ساکن بوده است پس سه در سه نه باشد جایز باشد نه وجه خواند در قول الان والله اعلم

وَقُلْ عَادًا الْاُولَى بِاِسْكَانِ لَامِهِ وَتَنْوِينُهُ بِالْكَسْرِ كَاسِيهِ ظَلِّلَا

یعنی مدلول کاف کاسیه وظا ظللا ابن عامر وابن کثیر وکوفیان خوانند در سوره نجم قوله تعالی عادا الاولی بکسر تنوین عادا وسکون لام اول اولی وبعد از لام همزه مضمومه وبعد از همزه واو ساکنه وبعد از واو لام ثانی درحالت وصل وچون در لام تعریف اصل آنست که ساکن باشد وکسر تنوین از برای التقاء ساکنین مدح کرد اورا بقوله

ShivaDoc.com

فرموده

كاسيه ظللا زيرا كه مراد از كاسيه قارى است ميخواهد كه منون خواند از ان سبب كه اصل در التقاء ساكنين كسر است بعد از ان

وأدغم باقيهم وبالنقل وصلهم وبدؤهم والبدء بالاصل فضلا
لقالون والبصري وتهمز واوه لقالون حال النقل بدءا وموصلا

يعنى باقى قراء كه ايشان نافع و ابو عمرو اند را ادغام خوانند در حالت وصل كويند عادا لُّولى بضم لام باسقاط آن بى همزه بعد از ان فرموده اصحاب ادغام مذكور نقل حركت همزه كنند بالام در حالت وصل و در حالت ابتدا ايضا كويند عادا للولى و وصل و وقف بر عادا ابتدا كنند بهمزه و كويند الُولى بعد از ان فرموده كه ابتدا كردن با اصل فاضلتر است بر مذهب قالون و ابو عمرو و اشارتست بوجه دوم يعنى نقل همزه ثانيه نكنند بالام تعريف و تلفظ كنند با اصل چنانچه همزه وصل ثابت باشد و كويند الاولى بعد از ان فرموده كه قالون در حالت وصل و ابتدا واو را مهموز خواند

وتبدأ بهمز الوصل في النقل كله وإن كنت معتدا بعارضه فلا

يعنى در هر كلمه كه لام تعريف باشد نحو الاولى و الارض و الانسان چون ابتدا كنند بر تقدير نقل دو وجه جايز باشد وجه اول اثبات همزه وصل چون اعتبار حركه عارضه منقوله نكنيم كوييم الاولى الانسان و اكر اعتبار عارض بكنيم حذف كنيم همزه وصل نيز ابتدا بكنيم كوييم الُولى والنسان و وجه دوم حذف كنيم چون اعتبار حركت عارضه كنيم پس كوييم لولى و لنسان همزه وصل

ونقل ردا عن نافع وكتابيه بالاسكان عن ورش اصح تقبلا

چون اين كلمه خارج بود از اصل باب يعنى ردا يصدقنى در قصص نافع بروايت قالون و ورش نقل همزه كرده است با دال چنانچه بين اللغتين ناظم انرا در آخر اين باب ياد كرد و نيز در قوله تعالى كتابيه انى در سوره الحاقه خلاف آمده است از ورش نقل و اسكان ناظم رحمه اشارت كرد بدانچه روايت صحيح از ورش اسكان هاء است و مولوى كهر بدليه كه با اسكان خوانده است

باب وقف حمزة وهشام على الهمز

وحمزة عند الوقف سهل همزه اذا كان وسطا او تطرف منزلا

فرموده كه حمزه رحمه الله تسهيل همزه آن در حالت وقف فرقى نباشد كه آن همزه در وسط كلمه باشد يا در آخر مراد از تسهيل درين باب تخفيف است باى وجه كان فرار از ثقل الفعل و چون در غالب امر وقف جايى كنند كه فتور صوت حاصل شده باشد مر قارى را و نفس ضعيف شده تخفيف مناسب باشد در آخر كلمات و چون همزه متوسطه بطرف نزديك بود او را نيز حكم او دادند در تخفيف و نيز تسهيل درين باب مروى است از مشايخ قرا

فأبدله عنه حرف مد مسكنا ومن قبله تحريكه قد تنزلا

يعنى ابدال همزه ساكن كن از براى همزه بجنس حركت ما قبل او و اكر ما قبل همزه ضمه باشد ابدال بايد كردن بواو و اكر فتحه باشد بالف و اكر كسره بيا قوله ومن قبله يعنى آن حرفى كه پيش از همزه باشد او را حركت

ان

آن همزه كه ساكن شده باشد بجاى همزه فرود آورد بدانكه همزه بر دو قسم باشد ساكن و متحرك قسم اول كه ساكن است بيان كرد حكم آن درين بيت و اين همزه ساكن باز بر دو قسم است اول انكه همزه در وسط كلمه باشد نحو يؤمنون و بالمؤمن والذئب و قسم دوم آنست كه همزه در طرف باشد و باز همزه متطرف بر دو قسم است قسم اول انكه همزه متطرف در حالت وصل و وقف ساكن باشد نحو اقرا و هيئ و لم يشأ و نبئ و در قرآن نوع اخرى نمى آيد و قسم دوم از قسمين اول كه متحرك باشد همزه در حالت وصل و بسبب وقف ساكن شود نحو بدا و يبدا و ان امرؤ بود در حالت وقف حكمش هم چون نوع اول باشد پس حمزه در جميع مذكوره ابدال كند كما مر و قوله ومن قبله تحريكه قد تنزلا احتراز مى كند ناظم رحمه از همزه متحرك كه در طرف باشد و آن همزه بعد از حرف ساكن واقع شده باشد نحو السوء و السوء و افئده كه درين نوع ابدال مذكور نباشد و شرح در عقب اين بيت كفته آيد ان شاء الله تعالى

وحرك به ما قبله متسكنا واسقطه حتى يرجع اللفظ اسهلا

قوله و حرك به يعنى حركت ده ما قبل همزه را بحركت همزه متحرك و همزه را اسقاط كن تا كفتن آن كلمه بر تو آسان شود و اين همزه متحرك بر دو قسم آيد اول انكه ما قبل او ساكن باشد و قسم دوم چون ما قبل همزه نيز متحرك باشد حكم آن بعد ازين از بيت و يسمع بعد الفتح والضم همزه و از بيت في غير هذا بين بين معلوم شود اما قسم اول كه ما قبل او ساكن باشد باز بر دو قسم باشد قسم اول آنست كه نقل حركت همزه مذكوره بآن شايد كردن چنانچه كفته آيد درين بيت و قسم دوم انكه نقل همزه نشايد كردن يا آن ساكن كه پيش از متحرك باشد و آن الف است و ... كه زايد باشد چنانچه بعد ازين بيت كفته آيد رجوع كرديم با قسم اول كه همزه متحرك باشد و ما قبل او ساكن و نقل حركت بآن شايد كردن و آن خالى نباشد از سه قسم قسم اول صحيح و دوم حرف لين و سيم حرف مد و لين و هر يكى ازين اقسام متوسط واقع شود و متطرف نيز مثال صحيح متوسط يسئلون و مسئولا و مثال صحيح متطرف جزء و ملء و المرء و مثال حرف لين متوسط كهيئة الطير و سوائكم و مثال حرف لين چون متطرف باشد نحو شئ ظن السوء و مثال حرف مد و لين متوسط سيئت و السوئ و مثال متطرف جئ و السوء و لا المسئ در جميع اقسام مذكوره حركت همزه با حرف ساكن كه پيش از همزه باشد نقل بايد كردن و همزه را اسقاط بايد كردن كما مر و در جميع اقسام اشمام و روم با احدهما جايز باشد كردن لكن در اقسامى كه همزه در طرف افتاده باشد جايز نباشد كما سيأتى و همزه متوسط را درين حكم مدخلى نباشد

همزه متحرك

تنبيهات

بدانكه مراد از بحث مذكور آنست كه نقل حركت همزه با ما قبل در كلمه متصل باشد كه منفصل در باب نقل ياد كرده آمد و اين تسهيل قياسى است كه تخفيف رسمى و احكام آن بعد ازين ياد كرده شود ان شاء الله تعالى

سوى انه من بعد ما الف جرى يسهله مهما توسط مدخلا

ShivaDoc.com

وَيُبْدِلُهُ مَهْمَا تَطَرَّفَ مِثْلَهُ ... وَيَقْصُرُ أَوْ يَمْضِي عَلَى الْمَدِّ أَطْوَلَا

شروع کرد در بیان قسم دوم که همزه متحرک باشد و ما قبل ساکن و نقل نتوان کرد با ما قبل و یک نوع از ان الف است
والف در وسط آید و در تطرف نیز مثال انکه در وسط آید نحو ابناءکم ومن شعائر الله وجآءو وشاءو ومثال انکه
در طرف باشد نحو جاء والضراء وشاء در ان قسم که همزه در وسط افتاده باشد تسهیل باید کردن کما اشار بقوله یسهله
مهما توسط وانجا که در طرف افتاده باشد ابدال باید کرد کما اشار بقوله ویبدله مهما تطرف و درین قسم قصر جایز باشد
وطول نیز چنانکه گفته اند و آن حرف مد قبل همزه مغیر یجز قصره والمد ما زال اعدلا

وَيُدْغِمُ فِيهِ الْوَاوَ وَالْيَاءَ مُبْدِلًا ... إِذَا زِيدَتَا مِنْ قَبْلُ حَتَّى يُفَصَّلَا

شروع کرد در قسم دوم مذکور که همزه متحرک باشد و ما قبل وساکن و نقل با آن ساکن ممنوع باشد وان واو و یا
که اصلی باشد نحو فوق وخطیئة وبری والنسئ همزه که واقع است بعد از واو و یا را با واو کنند و واو در
واو ادغام کنند واگر همزه بعد از یا باشد از با یا کنند و یا را در یا ادغام کنند تا فرق ظاهر شود میان حرف زاید و اصلی
کما اشار بقوله حتی یفصلا و حکم حرف اصلی نحو السوای وجی وسی و در آخر باب ثانیا خواهد گفت که بعضی آنرا
جاری مجری حرف زاید رانده اند وادغام کرده نحو السواء وجی وسی والله اعلم

وَيُسْمِعُ بَعْدَ الْكَسْرِ وَالضَّمِّ هَمْزُهُ ... لَدَى فَتْحِهِ يَاءً وَوَاوًا مُحَوَّلَا
وَفِي غَيْرِ هَذَا بَيْنَ بَيْنَ وَمِثْلُهُ ... يَقُولُ هِشَامٌ مَا تَطَرَّفَ مُسْهِلَا

چون از همزه متحرکه که بعد از انواع ساکن می آمد فارغ شد شروع کرد در احکام همزه متحرکه که بعد از حرکت بیاید وآن منحصر باشد
در نه قسم زیرا که همزه مفتوح باشد یا مکسور یا مضموم و ما قبل هر یک ازینها مفتوح یا مکسور یا مضموم
ونه مثال بگوییم تا بر طالب اسان باشد اول آن مثال مفتوح با حرکات ثلث سالهم یؤید خاطئة مثال مکسور
با حرکات ثلث خاطئین بئس سئلت مثال مضموم با حرکات ثلث روسکم رؤف مستهزءون وناظم در بیت اول اشارت
کرد که چون فتحه بعد از کسره بیاید نحو خاطئة ابدال باید کرد بیا و چون همزه مفتوح بعد از ضمه بیاید نحو یؤلف ابدال
کند حمزه رحمه الله بواو و باقی از احکام نه گانه مذکوره هفت قسم ماند وآن مفتوح باشد بعد از فتحه و مکسوره بعد از حرکات
ثلثه و مضمومه بعد از حرکات ثلثه اشارت فرمود که در بیت دوم که در جمیع حمزه تسهیل کند همزه ثابته را بین بین
بر قاعده مذکوره و چون اقسام همزه ساکنه و متحرکه فارغ شد فرمود که هشام موافقت حمزه کند در تخفیف همزه که
در آخر کلمات باشد از ان سبب که ان محل استراحت است و تخفیف همزه آن متوسط مخصوص است بحمزه رحمه الله

وَرِئْيًا عَلَى إِظْهَارِهِ وَادِّغَامِهِ ... وَبَعْضٌ بِكَسْرِ الْهَا لِيَاءٍ تَحَوَّلَا

كَقَوْلِكَ أَنْبِئْهُمْ وَنَبِّئْهُمْ وَقَدْ رَوَوْا أَنَّهُ بِالْخَطِّ كَانَ مُسَهِّلَا

فَفِي الْيَاءِ يَلِي وَالْوَاوِ وَالْحَذْفِ رَسْمُهُ ... وَالْأَخْفَشُ بَعْدَ الْكَسْرِ ذَا الضَّمِّ أَبْدَلَا
بِيَاءٍ وَعَنْهُ الْوَاوُ فِي عَكْسِهِ وَمَنْ ... حَكَى فِيهِمَا كَالْيَا وَكَالْوَاوِ أَعْضَلَا

وَمُسْتَهْزِءُونَ الْحَذْفُ فِيهِ وَنَحْوِهِ ... وَضَمٌّ وَكَسْرٌ قَبْلُ قِيلَ وَأُخْمِلَا

شروع کرد در احکامی چند که تعلق ببعضی از مسایل مذکوره دارد زیادتی فواید را از ان جمله فرمود که از انواع
همزه ساکنه که ما قبل آن متحرک باشد نحو رئیا فرموده بود که ابدال همزه کنند پس رییا شود درین بیت اشارت کرد
که در ان دو وجه جایز باشد یکی اظهار نظر با اصل کلمه زیرا که بدل عارضی است و وجه دوم ادغام چون مراعات
لفظ کنیم و قیاس برین مسئله در تؤوی و تؤویه دو وجه جایز باشد و انجه ظهور ناظم اختصار کرد بر رییا بعد از آن
فرمود و بعض بکسر الها لیا تحولا کقولک انبئهم ونبئهم یعنی از انواع همزه مذکوره در نحو انبئهم ونبئهم حمزه رحمه الله
چون ابدال کند همزه را ها را بر اصل خود که ضم است باقی بگذارد یا نه ایمه را دران دو وجه است بعضی گفته اند ضم
ها باقی باشد که بدل عارضی است و بعضی گفته اند ها مکسور باشد که اعتداد عارضی می کند قیاس بر ایبهم و اخیهم
وفیهم بعد ازین احکام فرمود قوله وقد رووا انه بالخط کان مسهلا و این اشارت است بروایت سلیم از حمزه که در
همزات متابعت خط مصحف عثمانی رضی الله عنه کردی پس اگر صورت همزه واو باشد ابدال بواو کنند و گویند در نحو ابناؤکم
وانباؤکم و در نحو ابناوکم ونسائکم و در انبائکم ونسائکم بیاء خالص و در نحو سائل وامرائه واشمازت سال وامرته
واشمازت یعنی ابدال کنند بالف و در نحو الموءدة ورباو وشیا گویند الموده ورباو وشی و در مجموع همزه را حذف کنند و در
بعضی مواضع که ابدال الف مودی شود باجماع ساکنین نحو رایت وسالت واحتمال باشد در بعضی صور
که حذف همزه بنا بر خط مصحف متعذر باشد و آن در صورتی باشد که پیش از الف و بعد از و ساکن نحو
السول والنشاه و در بعضی صور اشتباه معانی باشد نحو تجزون و در بعضی صور که بر حذف حرف لین
باشد نحو مسئولا ومذؤما والقران پس حاصل تخفیف رسمی در مذکور و انواع این و مستحسن آن باشد که نظر
کنیم اگر تخفیف قیاسی و رسمی موافق باشد حمل کنیم قولا واحدا و اگر مختلف باشند واتباع رسم متعذر باشد
بر تخفیف قیاسی اختصار کنیم و اگر متعذر نباشد بر تخفیف رسمی نیز عمل کنیم **تنبیه** در ضمیر قوله بانه
بالخط دو وجه گفته اند ایمه شراح وجه اول آنست که ضمیر عاید با حمزه است تا هشام را در تخفیف رسمی مدخل نباشد
واین اصح است زیرا که مؤلف این مختصر بر مشایخ کبار از بهر هشام تخفیف رسمی نخوانده است در بلاد حجاز
اما اگر در بلاد دیگر خوانده است از بهر هشام نیز و وجه دوم انکه ضمیر عاید با هشام است که از وی نیز تخفیف
رسمی در طرف آمده است و هشام اقربست بضمیر و حمزه خود اصل است درین باب احتیاج نباشد بذکر او و چون
هشام که به تبعیت تخفیف رسمی کند آنکه اصل باشد اولی قوله ففی الیا یلی والواو والحذف رسمه رجوع کرد

بامذهب حمزه فرمود که حمزه رحله در رئیا و واو و حذف همزه آن متابعت رسم کند و ذکر الف نکرد زیرا که او نیز در معنی واو و یاست قوله والاخفش بعد الکسر ذا الضم ابدلا بیاء شروع کرد در مذهب اخفش که مخالف سیبویه کرده است در دو نوع نوع اول آنست که همزه مضمومه بعد از کسره باشد نحو سنقریک تغییر بحرکت ما قبل همزه کند اخفش یعنی چون همزه مضمومه بعد از کسره باشد همزه را قلب کند بیا بوجه احسن کما اشار بقوله والاخفش بعد الکسر ذا الضم ابدلا بیاء و بوجه دوم که ضعیف است تسهیل همزه کند مانند یا کما اشار بقوله ومن حکی فیهما کالیاء و در نوع دوم که همزه مکسوره بعد از ضم باشد نحو سئل یک وجه همزه را قلب کند بواو مکسور بوجه احسن کما اشار بقوله وعنه الواو فی عکسه و بوجه دوم که ضعیف است تسهیل همزه کند مانند واو کما اشار بقوله ومن حکی فیهما کالیاء او

و سیبویه در نوع اول نحو سنقریک تخفیف مانند واو کند و در نوع دوم نحو سئل مانند یا کرده است

تنبیه

قوله اعضلا درین لفظ شراح را اختلافست بعضی گفته اند درین دو مسئله مذکور اخفش مخالف سیبویه کرده است متروک است و اعضلا اشارتست بدین و بعضی گفته اند اعضلا از بهر اطلاقست و ضمیر مستکن از آن کسر است محسب سخن رقوله و ضم تمام شد و قوله و کسر قبل ابتدا کلامی دیگر است که اگر مراد این بودی بایستی که گفتی قبلا و اعضلا تا ضمیر عاید بودی با مستثنی و بعد از آن فرمود و مستهزون الحذف فیه و نحوه یعنی مالیون و خاطیون و یستنبونک در امثال این کلمات حمزه چون وقف کند حذف همزه آن کند بنا بر رسم زیرا که درین کلمات در مصحف عثمان صورت همزه مرسوم نیست و چون واو ساکن باشد و ما قبلش مکسور محل خلاف باشد اگر نظر بحذف همزه عارضی کند کسره واو بحال خود باقی بماند و اگر نظر بران کند که در کلام عرب مستنکر است بعد از کسره واو ساکن پس ما قبل واو را مضموم باید کرد ابتدا پس در نحو مستهزون از طریق قصیبی پنج وجه حاصل شود بنا بر تسهیل قیاسی و رسمی وجه اول چنانچه تسهیل قیاسی گفته آمد در اقسام شده در اول باب و وجه دوم ابدال همزه بیا در مذهب اخفش و وجه سیم تسهیل همزه میان همزه و واو که آن وجه اعضل است و وجه چهارم حذف همزه با ضم ما قبل در رسم و وجه پنجم حذف همزه با کسر ما قبل در رسم ایضا اگرچه ضعیف است و مولف این مختصر و اکثر مشایخ بوجوه مذکوره خوانده اند و در بعضی سه وجه مختار که آن معضل و ضعیف نیست و وجه ششم که آن ابدال همزه باشد بواو بر تقدیر آنکه همزه مرسوم باشد بعضی از مشایخ شام خوانده است در سنه خمس و تسعین و ستمائه و از مشایخ مولف شیخ شهاب الدین جباره مقدسی در شرح خود هم جایز داشته است آن والله اعلم

وَمَا فِيهِ يُلْفَى وَاسِطًا بِزَوَائِدٍ دَخَلْنَ عَلَيْهِ فِيهِ وَجْهَانِ أُعْمِلَا

یعنی چون همزه مبتدا متوسط گرده در کلمه بسبب حرفی که در اول آن کلمه در آید دو وجه باشد حمزه را تخفیف و تحقیق چنانکه در همزه متوسط گفته آمد بشرط آنکه از حرف زایدی که در اول کلمه در آید هم چو حرف واو کرده مراد

مراد از زاید آنست که بحذف او در نفس آن کلمه خللی ظاهر نشود نحو ها انتم و در بیت ثانی بعد ازین امثله یاد کرده آید اما اگر بحذف آن حرف زاید در نفس کلمه خللی باشد چنانکه حرف مضارع و میم اسم فاعل و مفعول نحو یوتی الله و ان یاخذ و مومن و ماینا در مجموع وجه تحقیق باشد فقط و بنبوم و هاوم در اعراف و الحاقه ازین قسم است که حمزه را تحقیق باشد انها فقط و خبر چنین داد مولف این حروف را شیخ برهان الدین جعبری که روایت کرد ابتدا از مشایخ در وجوه خلیل علمو در سنه تسع و تسعین و ستمائه

كَمَا هَا وَيَا وَاللَّامِ وَالْبَا وَنَحْوِهَا وَلَامَاتِ تَعْرِيفٍ لِمَنْ قَدْ تَأَمَّلَا

شروع کرد در کلماتی که متوسط شده باشد بسبب زواید در اول آن قوله کها نحو ها انتم و هولاء و نحو یا ایها و نحو لانهم و لالی و نحو بانهم و قوله و نحوها یعنی نحو فامنوا و امنوا و اخفی و فانوهن و کانهم و الانهم و الی و ایذا قوله و لامات تعریف نحو الارض و الاخره و قوله لمن تاملا یعنی یحق من درین سخنان باکسی است که ادراک آن کند و بعد از فکر بقوة علم و ذکا فرق تواند کردن در احکام مذکوره و اقسام مشهوره غیر مذکوره را از انواع آن تواند قیاس کردن و براه صواب تواند رفتن و احکام که بعد ازین باید جمع تواند کردن

وَأَشْمِمْ وَرُمْ فِيمَا سِوَى مُتَبَدِّلٍ بِهَا حَرْفَ مَدٍّ وَاعْرِفِ الْبَابَ مَحْفِلَا

چون بیان همزاتی که در طرف بود کرد درین بیت ضم کرد احکام وقف فرمود که در هر موضعی که نقل حرکت همزه با ما قبل جایز باشد نحو المرء و السوء یا خود ابدال با ادغام جایز باشد نحو قروء و النسیء اشمام در مضموم و روم در مضموم و مکسور یکن از بهر حمزه و هشام اما در کلمه که همزه در طرف آن افتاده باشد و ما قبل همزه حرف مد باشد و ابدال همزه جایز باشد نحو السماء و الباساء و نشاء و یا خود همزه متحرک باشد در طرف بعد از تقدیر سکون ابدال آن جایز باشد در هر دو نوع جایز نباشد روم و اشمام و مثال نوع ثانی نحو یبدأ و تبدی و اللولو و قوله و اعرف الباب محفلا یعنی آنچه گفته آمد از اول باب تا بدین موضع فهم کن که مشکل است ضبط آن کسی را که قواعد ناظم نداند و قوله محفلا یعنی حال آنست که جمیع احکام جمع است درین باب

وَمَا وَاوٌ اصْلِيٌّ تَسَكَّنَ قَبْلَهُ أَوِ الْيَا فَعَنْ بَعْضٍ بِالِادْغَامِ حُمِّلَا

ذکر واو و یا ساکن رفته است که پیش از همزه متحرک باشد آن بر دو قسم بود زاید و اصلی حکم زاید آن بود که ابدال و بعد از آن ادغام و اگر واو و یا اصلی باشد فرقی نباشد که حرف لین باشد نحو سوء یا حرف مد و لین نحو السوء و سیء وجهی که نقل حرکت همزه با ما قبل کند و درین بیت اشاره کرد که بوجهی دیگر غیر از نقل جایز باشد یعنی اصلی را جاری مجری زاید نهاده اند و ادغام کنند و گویند السو کقرو و سو و خطیة پس بر قول بعضی روم جایز باشد در نحو سوء

وَمَا قَبْلَهُ التَّحْرِيكُ أَوْ أَلِفٌ مُحَرَّكًا طَرَفًا فَالْبَعْضُ بِالرَّوْمِ سَهَّلَا

ShivaDoc.com

وَمَن لَّمْ يَرُمْ وَاعْتَدَّ مَحْضًا سُكُونَهُ وَأَلْحَقَ مَفْتُوحًا فَقَدْ شَذَّ مُوغِلَا

می‌گوید در موضعی که همزه متحرک در طرف افتاده باشد و ماقبل آن متحرک نحو بدا و یبدئ و یبدا یا خود ماقبل همزه
متحرکه الف باشد نحو السما و جاو پشا فرمود که هر دو نوع بعضی جایز داشته اند تسهیل با روم و درا و لیبی
فابدله عنه حرف مد مسکنا و از قوله و یبدله مهما تطرف مثله وجه ابدال معلوم شده و تسلیم روایت کرده است
از حمزه که در جمیع این انواع همزه را بین بین خوانده و ان نتوان خواند الا که روم حرکت کنی و از بهر ضرورت در مفتوح
اینجا بعضی روم جایز داشته اند که تسهیل بین بین بی روم متعذر است و نیز جواز آن آمده است از سیبویه کما سیأتی
فی باب الوقف قوله و من لم یرم واعتد محضا سکونه اشارت کرد بقول بعضی دیگر که روا نداشته اند
روم و اشمام مطلقا در انواع مذکوره زیرا که اعتداد ساکن کرده اند قوله و الحق مفتوحا اشارتست بعضی
دیگر از قرا که الحاق کرده اند مفتوحه را بمضمومه و مکسوره در روم و در هر سه نوع روم می کنند و این وجه شاذ است
زیرا که ایمه قرا جایز نداشته اند روم در غیر مضموم و مکسور و قوله فقد شذ موغلا اشارتست بدین معنی پس
حاصل این شد که در انواع مذکوره امده سه وجه باشد وجه اول انکه روم و اشمام نباشد مطلقا و وجه
دوم انکه روم و اشمام باشد مطلقا و وجه سیم که مختارست آنست که در ضم و کسر اشمام و روم باشد و در فتح نیز

وَفِي الْهَمْزِ أَنْحَاءٌ وَعِنْدَ نُحَاتِهِ يُضِيءُ سَنَاهُ كُلَّمَا اسْوَدَّ أَلْيَلَا

قوله انحا یعنی انواع است یعنی در تخفیف همزه انواع طرق بسیارست غیر از مذکورات و آن نزد نحات ثابت است
بحیثیتی که منور کرده اند نور آن هر کلمه مهموز را که مسوده باشد یعنی بر کسی که انواع تخفیف نداند هر کلمه که مهموز
باشد و بروی مشکل شده چون از نحاة آن طرق اخذ کنند نور این طرق مشروح و منور کرده اند آن همزه را نزد وی
دران حال که آن اشکال بر وی شخص مخفی باشد چنانکه لیل الیل یعنی مظلم **تنبیهات** چون از احکام باب
فارغ شدیم مجملا مسایلی چند یاد کنیم مفصلا بترتیب اقسام همزات بر نهج ترتیب ناظم تا طالب این فن را از خبط
ایمن باشد و مبتدی را اصلی باشد درین باب و اول باب از مسایل همزه ساکنه که بعد از حرف متحرک آید شروع
کرده بوی متابعت او کنیم اگر وقف کنی قوله اتانا و رئیا سه وجه جایز باشد وجه اول ابدال همزه و بعد از ابدال
اظهار و ادغام نیز جایز باشد و وجه سیم حذف همزه بنا بر رسم اگرچه گفته بودیم چون تبعیت با اشتباهی باشد عمل
بر رسم نکنیم اما روایت از حمزه آمده است اینجا و اما قوله تعالی الرویا رویاک بر وجه اصح ابدال باید کردن و بعضی
نیز ادغام جایز داشته اند و نیز جایز باشد حذف همزه کردن بنا بر رسم پس گوئی الرویا و رویاک و رویای و اما هیئ و
اقرا و نبئ مشهور از حمزه تخفیف آمده است و بعضی از حمزه و هشام بتحقیق خوانده اند بدان علت که گفته آمد
از بهر سوسی که او نیز بتحقیق خوانده است و از مسایل همزه متحرکه را که ماقبل او حرف ساکن باشد نحو یجرون و یسئلون و

نقل همزه باشد فقط تسهیل و حذف بنا بر رسم جایز نباشد و در نشاة همین حکم مذکور باشد اما در نحو الخبء
دو وجه جایز باشد وجه اول نقل و وجه دوم متابعت رسم و در نحو انبائکم چهار وجه باشد تسهیل قیاسی با مد مختصر
و قصر و متابعت رسم با مد و قصر اما حذف همزه نشاید کردن و نقل الف با همزه که امر و در نحو جزء نقل حرکت
همزه با ماقبل جایز باشد و روم و اشمام نیز حینئذ جایز باشد و جایز باشد حذف همزه بنا بر رسم لکن در رسم
روم و اشمام نشاید کردن و قوله هزوا و کفوا ایمه از حمزه وجهی چند روایت کرده اند و آنچه از ان مختارست ناظم
اشارت کرد بدان بر یکی وجه ابدال همزه بواو مفتوحه چنانچه در مرسوم بیاید و وجه دوم نقل همزه کنند با ماقبل قیاس بر سایر
مذکوره و این دو وجه مشهور و مختار و وجه سیم هزوا و کفوا مشدد خوانده اند روایت از حمزه و وجه آنست
که همزه را در همزه واو در هزوا با زای کرده اند و زاء را در زا ادغام کرده اند و در کفوا هم چنین و مولف این مختصر بعضی
از مشایخ دمشق خوانده است و این مختار نیست بیش اکثر ایمه و در نحو هنیئا و سوء نقل همزه جایز باشد و ابدال با ادغام
نیز جایز باشد اما تسهیل بین بین و اتباع رسم هر دو ممنوع و در نحو موئلا نقل همزه با ماقبل جایز باشد و وجه دوم
همزه را قلب کردن با واو و ادغام کردن واو اول در واو ثانی و وجه سیم وقف بر رسم نحو مولا و اما در نحو الموءدة
چهار وجه امده است وجه اول حذف همزه بعد از انکه نقل کرده باشد نحو المودة و وجه دوم ادغام بعد از قلب
همزه با واو بر قول بعضی نحو الموودة واو اول مشدد و واو دوم ساکن و وجه سیم تخفیف همزه بین بین گوید
الموودة بثلاث واوات و وجه چهارم تخفیف رسمی یعنی یک واو خواند نحو الموده و در وجه سیم و چهارم ضعفی
باشد و در نحو شیء و السوء سه وجه جایز باشد حذف همزه بعد از نقل با روم و اشمام و وجه دوم ابدال
با ادغام مع الروم و الاشمام و وجه سیم حذف همزه فقط بنا بر رسم و از مسایل همزه متحرکه که ماقبل آن الف باشد
و ترا الجمعان و دران شش وجه آمده است وجه اول انکه وقف کند همزه بین بین با اماله همزه و همزه را الف را اماله
کنند و را را نیز بین بین وجه تراء و این وجه مختارست و وجه دوم انکه وقف کنند با الفی واحد ممال که بعد از وی یا ساکن
باشد نحو ترا ی و وجه سیم انکه وقف با الفی واحد ممال بغیر یا کنند ترا و وجه چهارم انکه وقف بر الف کنند بعد از
راء باشد کند نحو ترا ا و وجه پنجم انکه وقف کنند با الفی واحد ممال بعد از را که بعد از الف همزه ساکنه باشد نحو تراء و وجه ششم
انکه وقف کنند بکسر را و اماله الف واقع بعد از را و قلب همزه کنند بیا و الف اخیر را بعد از یا ثابت دارد در نحو ترایا و این
اضعف است که نه روایت معتمد است و نه موافق عربیت و ماباقی وجوه همه مقروات و همه در عربیت جهتی دارد و مخفی
نماند بر کسی که متامل باشد و قوله جزاؤا و امثال این قسم مذکور است در ری راست و جاست یکی از ان هشام و دو از ان حمزه
اما وجه هشام آنست که همزه اول را تحقیق کند و ثانیه را ابدال بالف چنانچه ذکر رفت و مد مشبع کند یا قصر و حمزه
تسهیل همزه اولی کند بین بین و لوالی ثانیه و مد مشبع کند یا قصر بر قاعده مذکور سابقا و وجه دوم انکه ابدال کنند

ShivaDoc.com

مفتوح
همزه اولی را بواو و بنا بر رسم و همزه ثانیه را بالف و مد مشبع کند یا قصر کما ذکر که در بحث هو لا بر واو اول رسابل همزه
بعد از مکسوره نحو لیلا همزه را دو وجه باشد یکی تخفیف و آن ابدال همزه بیا است و وجه دوم تحقیق کامر در نحو قرئ
همزه را ابدال کند بیا و تخفیف قیاسی و رسم متحد باشد و از مسائل همزه مضمومه چون وقف کند حمزه بر نحو یو سکم
تسهیل همزه کند و حذف همزه نیز جایز باشد بنا بر رسم و چون وقف کند بر نحو الهزؤ ابدال همزه کند بواو با شمام
و وجه دوم تسهیل کند بروم و در نحو سیدی و نبئهم ابدال همزه کند بیا بعد تقدیر اسکانها بعد از آن تسهیل همزه کند
بین الهمزة والواو مع الروم موافقت مذهب سیبویه با تسهیل همزه کند بین الهمزة والیا بمذهب اخفش کامر و درین وجه لا نهم
روا باشد و در نحو امرئ ابدال همزه کند و نیز جایز باشد انکه تسهیل کند میان همزه و یا با روم و در نحو یشا دو وجه باشد
تسهیل بین بین وابدال همزه بیا و در نحو ملجا دو وجه باشد وجه اول انکه همزه را ابدال کند بالف و وجه دوم تسهیل
بین بین با روم و در نحو لولو جایز باشد ابدال همزه اخیره بواو و بعد تقدیر اسکانها و بعد از ابدال بمذهب سیبویه تسهیل
همزه باشد میان همزه و یا با روم و بر مذهب اخفش تسهیل باشد میان همزه و واو با روم کامر **تنبیه**
لولو چون مکسور باشد هشام گوید لولو همزه اول را ساکن کند همزه ثانیه را ابدال و حمزه لولو بواو ساکنین
خواند واما لولو چون مرفوع باشد در تخفیف آن سیبویه و اخفش متفق باشند چون وقف کند بران اگر روم
کند تسهیل کند و اگر روم نکند ابدال کند چنانچه در مکسور گفته آمد و هشام همزه ساکنه و واو ساکن خواند چنانچه
در مکسور گفته آمد و باقی قرا چنانچه گفته آمد قیاس کن **باب الاظهار والادغام** بدانکه
ادغام بر دو قسم است ادغام کبیر وادغام صغیر و چون در ادغام تخفیف است مناسب بود بعد از تخفیف همزات
انرا یاد کردن و در فصول چندانرا یاد کرد بر غیر مصطلح خود که در اول قصیده یاد کرده بود کما اشار بقوله

سأذكر ألفاظاً تليها حروفها بالاظهار والادغام تروى وتجتلا

یعنی عن قریب ذکر کنم لفظی چند که در عقب آن الفاظ حروفی که اوایل آن الفاظ دران حروف مدغم می شود مذکور باشد
و در بعضی حروف مذکوره اظهار و ادغام مرویست و روشن شده است بکتب قرآات

فدونك إذ في بيتها وحروفها وما بعد بالتقييد قده مذللا

یعنی از جمله الفاظ موعود بالذکر فرا گیر در لفظ اذ و حروفی که بعد از اذ در اوایل کلمات مذکوره که درین بیت است
و آنچه از الفاظ موعود بعد از ذکر ذال اذ مذکور شود قیاس کن از ابیات ذال اذ بتقیید مذکوره در بیت مذکوره بعد از ین

سأسمي وبعد الواو تسمو حروف من تسمى على سيما تروق مقبلا

و تقیید درین مسائلست که واو میان هر دو مسئله بیاید یعنی چون بعد از ذکر حروف واو مذکور شود بعد از واو ذکر
قرا کنم برمز و بعد از ان واو فصل بیاورم و بعد از واو ظاهر کرده و حروف آن قاری که مسمی شده باشد برمز اذ ذکر ان

ابت
یعنی بعد از واو کلمه چند بگویم که در اوایل آن کلمات حروفی ظاهر شود که نزدیک قاری مسمی برمز آن حروف مدغم فیها است
یا مظهر عندها قوله تروق مقبلا یعنی بشگفت آرد ترا از جهت تقبیل یعنی از جهت انکه بغایت نزدیک بود دیدا انکه طبیعت
وفي دال قد أيضاً وتاء مؤنث وفي هل وبل فاحتل بذهنك أحيلا
از لفظ تا بلفظ بل بقیه الفاظ موعود است قوله فاحتل بذهنک احیلا یعنی درین الفاظ حواله کن ذهن خود را
حال انکه احیل است یعنی اکثر الحیله است یا حکم ذال اذ و چنانکه یاد کردیم اولا ذکر لفظ کنند که در اواخر او
حروف مدغم است و بعد از واو بیارد و بعد از واو کلماتی که در اوایل ایشان حروف مدغم فیها یاد کنند و بعد از ان
واو فصل بیارد و بعد از واو کلماتی که مشتمل آید بر رموز قرا بگوید و باز واو بیاورد در موضعی که اسم قاری برمز بگوید
واگر ثنیا ورد در بقیه الفاظ نیز هم چنین باید کردن و از جمله مصطلحات این باب یکی دیگر آنست که بعد از حروف مدغم فیها
اولا رمز قاری ذکر کنند که در مجموع حروف اظهار کنند یا ادغام بعد از ان واو بیاورد بعد از واو رمز قاری بگوید
که در بعضی حروف اظهار کنند و در بعضی دیگر ادغام و در هر لفظ که اظهار در کل بگوید ساکت شود از ادغام در کل و همچنین
بر عکس و این مخالف قول ناظم است که گفته بود و من بعد ذکری الحرف اسمی رجاله الابیات یعنی بیان اصطلاح کرده تا که
واقع نشود و مقصود مخفی نماند پس واوی که فاصل شود درین باب چهار باشد اول انکه مذکور باشد بعد از ذکر حروف
مدغم فیها دوم انکه بعد از انقضا کلمه رمز قاری مظهر الکل باشد سیم انکه بعد از انقضا رمز قاری مدغم الکل باشد
چهارم انکه مذکور شود بعد از کلمه رمز قاری و مدغم البعض و مظهر البعض **ذکر ذال إذ**
نعم إذ تمشت زينب صال دلها سمي جمال واصلاً من توصلا
فإظهارها أجرى دوام نسيمها وأظهر ريا قوله واصف جلا
وأدغم ضنكا واصل توم درة وأدغم مولى وجده دائم ولا
نعم جواب سوالیست مقدر از بهر انکه چون وعده بذکر الفاظ مذکوره کرد گویا سایلی سوال کرد که بوعده وفا می کنی گفت
نعم و استفتاح بذکر ذال اذ کرد از بهر انکه اذ اسم است و دیگر الفاظ حروف اند و اسم اشرف است از حروف و حروف ذال اذ
شش حرف است که در اوایل کلمات است بعد از اذ مذکور است تجمعها تجز صدت نحو اذ تبرا و اذ زین و اذ صرفنا و اذ دخلوا
و اذ سمعتموه و اذ جاکم قوله فاظهارها اشاره می کند باظهار کلام می گوید که مدلول الف اجری و دال دوام و نون نسیمها
نافع و ابن کثیر و عاصم اظهار می کنند ذال را در پیش این حروف مذکوره و ذکر قرا موخر کردانید تا التباسی نباشد بعد از ان شروع
کرد در اظهار بعضی بقوله واظهر ریا قوله واصف جلا یعنی مدلول را ریا و قاف قوله کسایی و خلاد اظهار می کنند
ذال را در پیش جیم چنانکه در اصطلاح گفته است و رمز را مقدم داشت بعد از ان واو گفت بعد از ان حرف مظهر عندها
گفت بعد از ان شروع کرد در ادغام **قوله** وادغم ضنکا الی آخره یعنی مدلول ضاد ضنکا خلف ادغام کند ذال را

در زا و دال فقط **قوله** وادغم مولی وجده دائم یعنی مدلول میم مولی ابن ذکوان ادغام کند در دال فقط و در ...
بر قاعده سابق اول بر قاری کفت بعد از آن حرف مدغم فیها و واو فاصله کردانید و چون درین باب ذال اذ از ذکر هشام
و ابو عمرو ساکت شده است و اولا اظهار کل کفته معلوم می شود که ابو عمرو و هشام در کل حروف ادغام کنند پس حاصل
این فصل معلوم شد که قراء سبعه بر سه مرتبه باشند مرتبه اول آنکه اظهار کنند در جمیع حروف و ایشان نافع و ابن کثیر
و عاصم باشند مرتبه دوم آنکه ادغام کنند در جمیع حروف و ایشان ابو عمرو و هشام اند و مرتبه سیم از آن کسائی و خلاد
و خلف و ابن ذکوان است که ایشان در بعضی حروف ادغام کنند دال اذ و در بعضی اظهار فاما کسائی و خلاد در
جیم اظهار کنند فقط و اما خلف در تا و دال ادغام کند و در چهار حرف باقی اظهار و اما ابن ذکوان در دال ادغام
کند و در باقی اظهار و اما معانی بعضی الفاظ ابیات در آخر فصول کفته آید **ذکر دال قد**

وَقَدْ سَحَبَتْ ذَيْلاً ضَفَا ظَلَّ زَرْنَبٌ جَلَتْهُ صَبَاهُ شَائِقاً وَمُعَلِّلَا

فَأَظْهَرَهَا نَجْمٌ بَدَا دَلَّ وَاضِحاً وَأَدْغَمَ وَرْشٌ ضَرَّ ظَمْآنَ وَامْتَلَا

وَأَدْغَمَ مُرْوٍ وَاكِفٌ ضَيْرَ ذَابِلٍ زَوَى ظِلَّهُ وَغْرٌ تَسَدَّاهُ كَلْكَلَا

وَفِي حَرْفِ زَيَّنَّا خِلَافٌ وَمُظْهِرٌ هِشَامٌ بِصَادٍ حَرْفَهُ مُتَحَمِّلَا

بعد از ذال اذ شروع کرد در بیان دال قد حروف او در یک بیت یاد کرد و آن هشت حرفست که در اوایل کلمات
که بعد از دال قد مذکورات اول سین سحبت دوم ذال ذیلا سیم ضاد ضفا چهارم ظا ظل پنجم زا زرنب
ششم جیم جلته هفتم صاد صباه هشتم شین شائقا نحو قد سمع و لقد ذرأنا فقد ضل فقد ظلم و لقد زینا قد جاءکم
و لقد صرفنا قد شغفها قوله فاظهرها یعنی که مدلول نون نجم و با بدا و دال دل عاصم و قالون و ابن کثیر دال قد در جمیع
حروف اظهار کنند و بعد از مذکورون شروع کرد در مذهب باقی قراء و فرمود که ورش در ضاد و ظا ادغام کند
دال قد را و در باقی اظهار و چون اسم قاری صریح بود واو نیاورد بعد از اسم او پیش از حروف مدغم فیه که آن ضاد
و ظا است قوله وادغم مرو واکف ضیر ذابل زوی ظله یعنی از باقیان مدلول میم مرو ابن ذکوان در چهار حرف
ادغام کند و آن ضاد و ظا و ذال است مطلقا و زا نیز الا قوله و لقد زینا ابن ذکوان را در آن دو وجه است کما اشار بقوله
و فی حرف زینا خلاف و در باقی حروف اظهار کند بعد از آن فرمود که از باقیان ایضا هشام دال قد را اظهار کند در ص ظا
قوله تعالی لقد ظلمک که واقع است در سوره ص فقط و در باقی حروف هشت کانه و باقی مواقع ظا ادغام کنند پس از آن
سبعه باقی ماند ابو عمرو و حمزه و کسائی در مجموع حروف مذکوره ادغام کنند فتامل ذلک **ذکر تا التانیث**

وَأَبْدَتْ سَنَا ثَغْرٍ صَفَتْ زُرْقُ ظَلْمِهِ جَمَعْنَ وُرُوداً بَارِداً عَطِرَ الطِّلَا

فَإِظْهَارُهَا دُرٌّ نَمَتْهُ بُدُورُهُ وَأَدْغَمَ وَرْشٌ ظَافِراً وَمُخَوِّلَا

وَأَظْهَرَ كَهْفٌ وَافِرٌ سَيْبُ جُودِهِ زَكِيٌّ وَفِيٌّ عُصْرَةً وَمُحَلِّلَا

وَأَظْهَرَ رَاوِيهِ هِشَامٌ لَهُدِّمَتْ وَفِي وَجَبَتْ خُلْفُ ابْنِ ذَكْوَانَ يُفْتَلَى

چون از بیان دال قد فارغ شد شروع کرد در تاء تانیث که در شش حرف
جایز است ادغام کردن و آن شش حرف را در اوایل بیت وابدت
از اول حرف سنا تا جیم جمعن یاد کرد و امثله آن نحو انبتت سبع کذبت ثمود حصرت صدورهم خبت زدناهم
کانت ظالمة نضجت جلودهم قوله فاظهارها یعنی اظهار کنند تا تانیث را درین شش حرف مذکور و مدلول
دال دره و نون نمته و با بدوره ابن کثیر و عاصم و قالون و رمز قرا را موخر کردانید تا التباس نباشد بعد از آن
از باقیان فرمود که ورش در ظا فقط ادغام کند کما اشار بقوله وادغم ورش ظافرا و در پنج حرف باقی اظهار کند
و آن سین و جیم و زا است کما اشار بقوله سیب جوده زکی و در سه حرف باقی که آن صاد و ثا و ظا است
ادغام کند الا یک کلمه که بعد از تا تانیث صاد واقع شود و آن لهدمت صوامع در سوره حج راوی ابن عامر که
هشام است اظهار کند فقط و راوی دیگر که ابن ذکوان است وجبت جنوبها که در سوره حج است یک وجه اظهار
کند و یک وجه دوم ادغام کما اشار بقوله وفی وجبت خلف ابن ذکوان یفتلی از باقیان ابو عمرو و حمزه و کسائی
باشند که تا تانیث را در شش حرف مذکور ادغام کنند **تنبیه** در تیسیر کفته است وجه اظهار ابن ذکوان در وجبت
جنوبها روایت ابن غلبون است و ادغام روایت فارس و ناظم اشارت کرد بقوله یفتلی یعنی تدبر کرده اند آن
قرا تو نیز تدبر کن در آن تا بفهم آن برسی **ذکر لام هل و بل**

أَلَا بَلْ وَهَلْ تَرْوِي ثَنَا ظَعْنِ زَيْنَبٍ سَمِيرَ نَوَاهَا طِلْحَ ضُرٍّ وَمُبْتَلَا

فَأَدْغَمَهَا رَاوٍ وَأَدْغَمَ فَاضِلٌ وَقُورٌ ثَنَاهُ سَرَّ تَيْماً وَقَدْ حَلَا

وَبَلْ فِي النِّسَا خَلَّادُهُمْ بِخِلَافِهِ وَفِي هَلْ تَرَى الْإِدْغَامُ حُبَّ وَحُمِّلَا

وَأَظْهِرْ لَدَى وَاعٍ نَبِيلٍ ضَمَانُهُ وَفِي الرَّعْدِ هَلْ وَاسْتَوْفِ لَا زَاجِراً هَلَا

لا زاجرا هلا

درین فصل نیز بعد از ذکر لام هل و بل حروف مدغم فیه که آن هشت حرف است
بعد از هل و بل در یک بیت یاد کرد و اول آنها از تا تروی تا قوله ضر
و مبتلا ظاهر عبارت ناظم چنان اقتضا می کند که هر یک از لام هل و بل
در هشت حرف که متصلا اسماء آن یاد کرده شود مدغم باشد و نه چنین است
بلکه لام بل در هفت حرف مدغم است و آن نون و ضاد و طا و ظا و ثا و سین
و زا است نحو بل تاتیهم بل ظننتم بل زین بل سولت بل نتبع بل طبع الله بل ضلوا

ولام هل در سه حرف مدغم است وآن نون وتا وثا است نحو هل ثوب الکفار وقل هل ننبئکم وهل تعلمون
تنبیه اگر قایلی گوید حرف مدغم فیه تارة هفت حرف شمرده شد وتارة سه حرف پس مجموع ده باشد
جواب آنست که لام بل مخصوص است در کلام مجید به پنج حرف وآن ضاد وظا وزا وسین است ولام هل مخصوص است
بثا فقط نحو هل ثوب الکفار ومشترک اند در دو حرف وآن نون وتا است نحو هل نحن وهل تعلمون بل نطبع بل تاتیهم
پس مجموع حروف مدغم فیه هشت حرف باشد واین بیانست که ناظم بنا بر آنچه واقع است در کلام مجید اعتبار کرده **وقوله**
فادغمها را واشارتست بدانچه گفته بودیم که ایمه درین فصول بر سه قسم باشند اول آنکه ادغام کنند در جمیع حروف
دوم آنکه در جمیع اظهار کنند سیم آنکه در بعضی ادغام کنند ودر بعضی اظهار پس کسایی درین فصل از قسم اول است یعنی
لام هل وبل در جمیع حروف مذکوره ادغام کند ومدلول را را پیش ازان شروع کرد در مذهب حمزه که در بعضی حروف ادغام
میکند ودر بعضی اظهار بقوله وادغم فاضل بتجد از فا که مدلول حمزه است واو اورد بقوله وقور بعد از واو حروف مدغم فیه
یاد کرد بقوله ثناه سر تیما یعنی در ثا وسین وتا ادغام کند مطلقا ودر باقی حروف اظهار الا قوله بل طبع الله در نسخه
که بروایت خلاد وحمزه دو وجه باشد **قوله** وفی ترى الادغام حب یعنی مدلول حا حب ابو عمرو ادغام کند لام هل
در تا ترى در سوره ملک هل ترى در الحاقه ودر غیر آن موضعین ودر باقی حروف اظهار کند **قوله** واظهر لدی واع نبیل
ضمانه یعنی مدلول لام لدی هشام لام هل وبل را اظهار کند پیش نون نحو هل ننبئکم بل نطنکم ولام بل در ضاد اظهار کند
نحو بل ضلوا عنهم فی الاحقاف وغیر ازین بل که کلمه در قرآن دیگر نیامده است پس ازینجاست که گفته آمد که لام هل را پیش
از ضاد در ادغام مدخلی نباشد چنانچه این مسئله محقق شد باقی ماند از حروف مدغم فیه شش حرف هشام در مجموع ادغام کند
الا لام هل در تا قوله ام هل تستوی در رعد که اظهار کند حمزه وکسایی یستوی بیا خوانند پس از قراء سبعه هیچ کس
ادغام نکنند درین کلمه فافهم ذلک وچون یاد کرده شد مذهب کسایی وحمزه وهشام وابو عمرو باقیانند ابن ذکوان ونافع
وابن کثیر وعاصم لام هل وبل در مجموع حروف ثمانیه اظهار کنند

باب اتفاقهم فی ادغام اذ وقد وتاء التانیث

وَلَا خُلْفَ فِي الْإِدْغَامِ إِذْ ذَلَّ ظَالِمٌ ۔ وَقَدْ تَيَّمَتْ دَعْدٌ وَسِيمًا تَبَتَّلَا
وَقَامَتْ تُرِيهِ دُمْيَةٌ طِيبَ وَصْفِهَا ۔ وَقُلْ بَلْ وَهَلْ رَاهَا لَبِيبٌ وَيَعْقِلَا
وَمَا أَوَّلُ الْمِثْلَيْنِ فِيهِ مُسَكَّنٌ ۔ فَلَا بُدَّ مِنْ إِدْغَامِهِ مُتَمَثِّلَا

یعنی قراء سبعه متفق اند در آنچه ادغام کنند ذال اذ را در ذال وظا نحو اذ ذهب واذ ظلموا الا انکه نحو اذ ظل
ظالم وذال قد در تا ودال نحو قد تبین وقد دخلوا کما اشار بقوله وقد تیمت دعد وتا تانیث در مثل خود
ودر دال وطا نیز نحو کانت تاتیهم واجیبت دعوتکما وقالت طایفة کما اشار بقوله وقامت تریه دمیة طیب
وقل وبل وهل نیز یکی ازین سه در مثل خود ودر را ولام ایمه قراء باجماع ادغام کنند ایضا کما اشار بقوله

وقل وبل وهل راها لبیب نحو قل لهم وبل لهم وقل لنا وبل ربکم وقل رب وبل ران ودر قرآن کسی که سکت کنند
ودر فصل حروف باید که سکت مفهوم حفص است **قوله** وما اول المثلین میگوید قراء سبعه متفق اند در ادغام
حرفی که مثلین باشند وحرف اول ساکن فرقی نباشد که در یک کلمه باشند یا در دو کلمه نحو یدرککم الموت فما ربحت تجارتهم
اما در موضعی که واو مضموم ما قبل یا ساکن باشد نحو آمنوا وعملوا یا یای ساکن مکسور ما قبل نحو الذی یوسوس ادغام نباید
کردن که جای ایشان مداست چنانچه گفته آمد شرح آن در قوله ومن یظهر فبالمد عللا **تنبیهات** در ترجمه باب
ذکر قل یا بل وهل نگفته بود چون در حکم داخل الحاق کرد اینجا ونیز قوله وما اول المثلین الحاق کرد اینجا مسایل
داشت وپیش ازین حکم آن نگفته بود ودرین باب مسایلی چند که ایمه قرا در اظهار وادغام آن متفق اند یا
اختلافی دارند یاد کنیم زیادتی فواید را بدانکه اجماع قراست اظهار کردن در موضعی که بعد از ضاد تا بیاید یا ظا
نحو فاذا افضتم وقد فرضتم وفیما عرضتم غلظت بر مذهب مختار وچون بعد از دال یا ذال حرفی از سه حرف
که آن با ولام ونون وفا وراست نکی بیاید باجماع اظهار کنند نحو لقد بعثنا ولقد لقینا وقد نری وفقد فاز
ولقد راه واذ بوانا واذ لم یهتدوا واذ فرقنا واذ نتقنا واذ فرعون واذ رمیت ودر نحو واسمع غیر مسمع
ومن تبع خطوات واصفح عنهم واجب باشد اظهار کردن بین کلمتین وچون بعد از میم جمع واو یا فا بیاید
اظهار باید کردن نحو انهم وعدهم فی طغیانهم اما چون با بیاید نحو وهم بهم فاحکم بینهم دو وجه جایز باشد
یعنی اظهار واخفا وانچه گفته اند ادغام نشاید کردن هر موضعی است که بعد از آن کلمه که در آخر آن فا باشد وبعد
ازان واو یا میم بیاید نحو لا تخف ولا تحزن ونحو نلف ما صنعوا وتخطف من ارضنا وچون بعد از لام بل جیم بیاید
اظهار باید کردن نحو بل جئناک وچون بعد از طا ساکن تا بیاید واجب باشد ادغام کردن نحو لئن بسطت واحطت
وفرطتم وچون بعد از سین ساکن تا بیاید نحو نستعین وقول المستقیم اخفا باید کردن ودر نحو راودتن وحصدتم وما
اشهدتهم والم نخلقکم واجب باشد ادغام کردن وبر مذهب بعضی در الم نخلقکم جایز داشته اند اظهار کردن
وان ضعیف است وعمل بران نیست وازین انواع آنچه یاد نکردیم قیاس بر آنچه گفته آمد میکند وبالله التوفیق
اما بدانکه در معانی الفاظ این فصول در شروح بسط کرده اند وبقدر وسع مختصری ازان یاد کنیم تا طالب
این فن ازان نیز بهره مند شود ان شاء الله تعالی بدانکه در اول باب وعده کرده بود بذکری وفرمود که ساذکر الفاظا بعد
ازان شروع کرد در وفا بدان وعده وآن ذکر زینب است فرمود نعم الی آخره یعنی زینب که محبوب است وگفته اند حرمی
مراد است از نسا آخرت وچون آن زینب تمشی کند یعنی تبختر کند صال دلها یعنی مستطیل وبسیار شود تکبر او
بر محبان وحال آنکه او مرتفع الحال است وآن عجب وتکبر او واصل باشد بهر کسی که تقرب کند بسوی او یعنی تکبر او
واصل کسی باشد که تقرب کند بدو وغرض ازین استعارت اعراض طالب است از معصیت ورغبت در طاعت

ShivaDoc.com

بعد ازان فرمود فاظهارها یعنی اظهار عشق زینب روان می کند بوی خوش را و را دایما و اظهار می کند طیب نفس خود که صفت زینب می کند حال آنکه ظاهر است صفت زینب **قوله** وادغم ضنکا الی آخره یعنی اخفا می کند از جهت بخل آن کسی که وصل زینب یافته است وصل را و مراد راحت وصل است و ازان استعاره کرده است بدانکه کرده است لغیرته و اخفا میکند **قوله** معلی یعنی محبی که دایما از هجران او در تعب و عنا است از آنچه از وی بسبب تجا بد محافظت او کرده باشد **قوله** وقد سحبتنا الی آخره این ابیات هم از تتمه غزلست اما ازهر آن افراز کردنا مقصود قرآن که حکم دال قدست معلوم گردد معنی آنست که بدرستی که زینب در آن حال که اظهار عجب می کند میکشد دامن خود را از آن دامنی که تمام و بی نقصانست حال آنکه هم چو زرنب را که جلوه می دهد باد صبا خوش بوی معلل آنست و مراد از زرنب شجره طیبة الرایحه است آنچه تشبیه می کند دامن و برابر زرنب در آن حال که نسیم صبا بروی دمد و معنی معلل سیراب کننده است و مراد از طیب آنچه عرف زرنب **قوله** فاظهرها الی آخره مراد از نجم نسب زینب است با نور روی وی یعنی ظاهر می گرداند حال زینب با نسب ظاهر وی با نور روی وی و دلالت می کند بروی حال آنکه دلالت نسب وی واضح است و اخفا می کند با فتن وصل او و هجر که از تشنگی هجران بمحبان رسیده است **قوله** وادغم مروالی آخره مر و کنایت است از وصل و و اکف صفت اوست وضیر نضیح است و و عز حراره یعنی وصل راحت رسان زینب اخفا می کند مضرت محبی را که نحیف و نزار شده است و انوار عشق آتشی بر سینه وی مستولی شد و او را نحیف گردانید بحیثیتی که سایه وی را زایل کرده است **قوله** وفی حرف بینا الی آخره مراد از حرف اول جانب است یعنی دراکه وصل اخفا می کند مضرت هجر را خلافی نیست چنانچه در بیت سابق معلوم شد اما در طرف تزیین محب بوصل خلاف است بعد ازان فرمود که اظهار می کند کرم صدقه را با آنکه در صاد حرف خود را حرف می کند و معنی صاد دیگر است و معنی حرف ناقه و غرض ازین کلام آنست که تزیین بوصل محبوب آن طالبی باشد که بذل جهد خود کند در طلب و مجد باشد در نیل مطلوب و الا در تزیین او خلاف است تحریص می کند عابد را بزیادتی طاعت **قوله** وابدت سنا ثغر یعنی در حال عشق زینب تبسم میکند و اظهار می کند دندانهای منور خود را آن دندانی که صفت او آنست که صف زده است در دهن او از نعان اب دهن عذب او **قوله** جمعن و رود بارد یعنی جمع شده است بر آتش خود بارد **قوله** عطر الطلا یعنی خوشگوار خوش بوی مسلسل او **قوله** فاظهرها دراالی آخره معنی آنست که آنچه اظهار می کند زینب در حال تبسم دری چند است که مرتفع القدر است بدو ر یعنی کواکب آن درها و اخفا میکند ادراک وصل و مضرت هجران را در آن حال که ظفر یافته باشد در وصل و مالک وصل شده **قوله** واظهر کهف الی آخره یعنی اظهار می کند کهف تمام عطا با کل خلق صاحب وفا حال آنکه عصرة و محلات یعنی ملجا و ملاذ است آنچه از وصل باید مقصود ازین بیت آنست که هر که موصوف باشد بدین صفات او با کی ندارد از اظهار آنچه حق تعالی او را بدان اطلاع دهد **قوله** واظهر راویه هشام الی آخره مراد آنست که اصحاب کهف

مذکور دو فرقه اند یکی آنکه اظهار می کند حال وصل را و می گوید که اگر این کهف بودی که اعمال ما منهدم و محبط بودی و ازین معنی تعبیر کرده بقوله واظهر راویه هشام لهدمه و مراد از کهم هشام آنست که سبق و فرقه دوم آنکه توقف میکند میان خوف و رجا و افشا نمی کند یعنی ایشان را در آنکه بجرد این اعمال وصل از حق دایم باشد یا نه خلاف حو ناظم رحمه الله آنرا که کامل است بدین ابن ذکوان خوانده یعنی زیرک و ازین معنی تعبیر کرد **بقوله** وفی وجبت خلف ابن ذکوان بفتیلی یعنی در وجوب وصل ما را خلاف آن کسی که زیرک باشد محبت است **قوله** الابل وهل الی آخره بل کلمه اضرابست یعنی اخراج از کلامی با کلامی دیگر معنی بیت آنست که آیا دیدی که گردانید سفر کردن زینب کسی را که ملاس دور از اوست و در فراق او محنت زده است با سباب مضرت و مشقت و مبتلا کرد او را اشارت است بدانکه آن کسی که محروم باشد از لقاء الله بسبب اعمال سیئه دایما مبتلا باشد با نواع مشقت **قوله** فادغمها را و الی آخره معنی آنست که اخفا میکند حدیث زینب راویها او و مراد از اخفا ستر زینب است و اخفا میکند آن فاضلها و قال که صفت او آنست که ثنا را و شاد می کند عاشق را و حال آنکه شریف است ثنا او **قوله** وبل فی النسا الی آخره آخر کرد با کلامی دیگر فرمود آنکه مقیم محبانست در محبت ثابت شد محبت او و بنسا آخر بسبب مخالفت او در نفس او و بنسبت آنکه چون کسی از وی سوال کند از حال محبوب او اخفا کند سر دوست دارد اخفای سر کردن **قوله** واظهر لدی واع الی آخره فرمود که اظهار محبت جایز باشد نزد کسی که واعی نفس و حافظ باشد مر سر ترا و بزرگ باشد ضمان او یعنی التزام او مر اخفا سر را بعد ازین فرمود که خطاب کن در حالت آرعاد و بگو آیا دیدی مثل آنچه ترا فرمود پس استیفا کن مجموع این وصایا را حال آنکه تکلفی و مشقتی باشد و بی اجحاف خیلی باشد **قوله** ولا خلف فی الادغام الی آخره مقصود آنست که در اخفا محبت با غیر واعی مذکور هیچ خلافی نیست محققان را بعد ازان اشارة فرمود بسوی علت **قوله** اذل ظالم یعنی چون ذلیل شد آنکه ظلم کرد بر نفس خود مراد منصور حلاج است یعنی چون اظهار محبت بکرد در مذلت افتاد پس چه اظهار نشاید کردن و دیگر آنکه نبلاء خود می کرد اند محبوب محب خود را وقتی که اظهار محبت میکند و قطع وصلت میکند از وی و بدین معنی اشارت فرمود **بقوله** وعد تیمت الی آخره و قامت ترید دمیة الی آخره معنی دمیه که مراد از وی زینب است بدین پسر می برد دایما که نگران و مستغرق طیب وصف خود است و می نماید طیب وصف را با محبان تا شیفته می شوند بعد ازان فرمود بل یعنی اضراب از غیر حدیث وی و بر طریق استفهام و فرمود هل راها لبیب و یعقلا یعنی هیچ عاقلی دید زینب را و حال آنکه بر عقل ماند و مراد نفس است یعنی هیچ عاقلی او را ببیند الا آنکه از عقل باز ماند **قوله** وما اول المثلین الی آخره مراد آنست که احد المتماثلین را از محبت چون سکینه باشد لابد است از آنکه اطفاء آن مثل دیگر کند اشارت با آنکه چون عاشق در محبت صادق باشد با سکینه و وقار باشد و چون محبت مجازی پیدا شود او را لابد است از آنکه اطفاء او

لغما ان کند و بدان ملتفت نشود تا امتثال کرده باشد بحق محبت حقیقی بابحر وفغرت مجاجها

وَإِدْغَامُ بَاءِ الْجَزْمِ فِي الْفَاءِ قَدْ رَسَا حَمِيدًا وَخَيِّرْ فِي يَتُبْ قَاصِدًا وَلَا

چون از الفاظ سابقه فارغ شد شروع کرد در کلماتی که متفرق آمده است فرمود که مدلول قاف قد و را رسا و حا حمیدا خلاد و کسایی و ابو عمرو ادغام کنند با ساکنه را در فا و آن در پنج موضع است اول یغلب فسوف در نسا و ان تعجب در رعد و قال اذهب فمن تبعک در سبحان و فاذهب فان لک در طه و من لم یتب فاولئک در حجرات و خلاد را در کلمه آخرین دو وجهست ادغام و اظهار کما اشار بقوله و خیر فی یتب قاصدا ولا و بصحت روایت خلاد اشارت کرد بقوله قد رسا و نیز رد بر آنکه ادغام در مواضع مذکوره ضعیف دارد والله اعلم

وَمَعْ جَزْمِهِ يَفْعَلْ بِذَلِكَ سَلَّمُوا وَنَخْسِفْ بِهِمْ رَاعُوا وَشَذَّا تَثَقَّلَا

یعنی مدلول سین سلموا ابو الحارث لام یفعل را در ذال ذلک در جمیع قرآن ادغام کند بشرط آنکه لام مجزوم باشد نحو و من یفعل ذلک و مدلول را راعوا کسایی ادغام کند فا نخسف را در با بهم در سبا قوله و من جزمه ضمیر مجهول است ما بعد او مفسر اوست کقوله تعالی انه من یأت ربه مجرما فان له جهنم و قوله سلموا اشارتست بصحت روایت یعنی چون در روایت ادغام ثابتست التفات بقول معترض نباید کردن و رعایت نقل باید کردن

وَعُذْتُ عَلَى إِدْغَامِهِ وَنَبَذْتُهَا شَوَاهِدُ حَمَّادٍ وَأُورِثْتُمُو حَلَا
لَهُ شَرْعُهُ وَالرَّاءُ جَزْمًا بِلَامِهَا كَوَاصْبِرْ لِحُكْمِ طَالَ بِالْخُلْفِ يَذْبُلَا

یعنی مدلول شین شواهد و حا حماد حمزه و کسایی و ابو عمرو ادغام کنند ذال را در تا فی قوله تعالی عذت بربی در سوره غافر و دخان و فنبذتها در طه و مدلول حا حلا ابو عمرو و لام له و شین شرعه ابو عمرو و هشام و حمزه و کسایی ادغام کنند در سوره اعراف و زخرف قوله اورثتموها ثا را در تا و مدلول طا طال دوری را مجزوم در لام بیک وجه ادغام کند و بوجه دوم اظهار کما اشار بقوله طال بالخلف و مدلول یا یذبلا سوسی ادغام کند قولا واحدا و معانی رموز اشارتست بصحت قراآت و وجوه آن یعنی ادغام در کلمات مذکوره ادله عالی است که مستحق حمایت و حفاظت روایت او محمود زیرا که موافقت عربیت است و قوله طال بالخلف یذبلا اشارتست بشهرت ادغام دوری از ابو عمرو از جهت قوت مانند شهر جبل و قوله له شرعه ضمیر اول راجع است با حماد و ثانی با ادغام

وَيس أَظْهِرْ عَنْ فَتًى حَقُّهُ بَدَا وَنُونَ وَفِيهِ الْخُلْفُ عَنْ وَرْشِهِمْ خَلَا
وَحِرْمِيُّ نَصْرٍ صَادَ مَرْيَمَ مَنْ يُرِدْ ثَوَابَ لَبِثْتُ الْفَرْدُ وَالْجَمْعُ وُصِّلَا

یعنی مدلول عین عن و فا فتی و حقه و بدا حفص و حمزه و ابن کثیر و ابو عمرو و قالون اظهار کنند نون یاسین در واو والقرآن و نون ثانی در سوره ن در واو والقلم و باقی قرا غیر از ورش در موضعین ادغام کنند و ورش بوجه دوم

اظهار کند کما اشار بقوله و فیه الخلف عن ورشهم خلا و مدلول حرمی و نون نصر نافع و ابن کثیر و عاصم اظهار کنند صاد کهیعص در ذال ذکر و دال یرد در ثا ثواب و ثا لبثت و لبثتم در تا در مواضع لبثتم در تا و باقی قرا ادغام کنند در کلمات مذکوره **تنبیهات** از قید صاد مریم صاد والقرآن بیرون رود و چون رمز مقدم بود بر کلمات مختلف فیه فرمود وصل یعنی ملحق گردان برد ثواب و لبثت و لبثتم بصاد مریم قوله و حرمی نصر اشارتست بوجه اظهار در صاد مریم چنانکه گفته آمد در نون یسین

وَطَاسِينَ عِنْدَ الْمِيمِ فَازَ اتَّخَذْتُمُ أَخَذْتُمْ وَفِي الْإِفْرَادِ عَاشَرَ دَغْفَلَا

یعنی مدلول فا فاز حمزه اظهار کند نون طاسین پیش میم که بعد از نون آمده است و مدلول عین عاشر و دال دغفلا حفص و ابن کثیر ذال اتخذتم و اخذتم و اخذت اظهار کنند در تا در مجموع قرآن و باقیان ادغام کنند **تنبیهات** از قید میم طاسین نمل خارج باشد و قوله فاز یعنی که اصطلاح ناظم داند خلاص یابد از خبط و اصطلاح ناظم آنست که هر مسئله که تعلق او با ما قبل دیگر نباشد واو فصل بیارد و اگر اصطلاح ناظم نداند توهم کند که اتخذتم و اخذتم و اخذت از تتمه مسئله سابق است پس رمز عاشر دغفلا از حکم خالی ماند و بوجه قرآت اظهار و کثرت وقوع دلایل آن اشارت کرد بقوله عاشر دغفلا

وَفِي ارْكَبْ هُدًى بَرٍّ قَرِيبٍ بِخُلْفِهِمْ كَمَا ضَاعَ جَا يَلْهَثْ لَهُ دَارِ جُهَّلَا
وَقَالُونُ ذُو خُلْفٍ وَفِي الْبَقَرَهْ فَقُلْ يُعَذِّبْ دَنَا بِالْخُلْفِ جَوْدًا وَمُوبَلَا

یعنی مدلول ها هدی و با بر و قاف قریب بزی و قالون و خلاد اظهار کنند با ارکب را در میم معنا بیک وجه و بوجه دوم ادغام کنند و مدلول کاف کما و ضاد ضاع و جیم جا ابن عامر و خلف و ورش اظهار کنند بی خلاف و باقیان قنبل و ابو عمرو و عاصم و کسایی ادغام کنند قوله یلهث له دار جهلا یعنی مدلول لام له و دال دار و جیم جهلا هشام و ابن کثیر و ورش ثا یلهث در ذال ذلک اظهار کنند و باقیان غیر از قالون ادغام کنند و قالون را دو وجه باشد کما اشار بقوله و قالون ذو خلف و فی البقرة فقل یعذب دنا بالخلف جودا یعنی مدلول دال دنا و جیم جودا ابن کثیر و ورش با یعذب در میم من یشا اظهار کنند و ابن کثیر بوجه دوم ادغام کند کما اشار بقوله دنا بالخلف و از باقی قرا ابن عامر و عاصم نغفر و نعذب برفع را و با خوانند کما سیاتی فی آخر البقرة و نیز مذهب نافع و ابن کثیر با عمرو و حمزه و کسایی یاد کند آنجا که نغفر و نعذب بجزم خوانند پس از بهر ایضاح یاد کنیم مذاهب قرا را که از فا فیغفر تا همزه یعذب من یشاء هر یکی را چند وجه باشد چون احکام ادغام و اظهار و مد و وقف بسکون و روم و اشمام با آنچه گفته آمد منضم نخوه باهم فاما قالون را جزم را یغفر با اظهار را پیش لام لمن باشد و جزم با یعذب با ادغام در میم من یشا و وجوه وقف علیه که مذکور در باب مد و قصر و اشمام و روم در باب وقف بر تقدیر آنکه در مد متصل دو وجه خواند دو وجه در علیه و چهارده باشد قالون را و دوری را ابو عمرو داخل باشد با او در یک وجه اظهار یغفر لمن یشا و در وجه دوم که را یغفر در لام لمن ادغام کند با وجوه وقف علیه وجه باشد دوری را و ورش را اظهار یغفر و یعذب و مد طویل

ShivaDoc.com

و وجه وقف هفت وجه باشد و ابن کثیر را چهار وجه زیرا که مذهب او را دو وجه است دو در هفت وجه و وقف چهار وجه باشد و سوسی را هفت وجه باشد و هشام را سه وجه دو وجه ابدال همزه منطرف کند یک وجه قطع و دوم مد باشد او را دو وجه تسهیل با روم و حمزه را بروایت خلف هم نه وجه باشد و خلاد را سه وجه باشد زیرا که سبب مد مخالف هشام باشد و بسبب ادغام باغنه مخالف خلف و ابن ذکوان را هفت وجه باشد و عاصم را هفت وجه باشد و کسائی بسبب مد داخل نباشد و وجوه قالون بسیار و ابن را نیز هفت وجه باشد و چون ابعد الادر و مد منفصل بر پنج مرتبه چنانچه ابو عمرو دانی یاد کرده جاری داریم قرا سبعه را هشتاد دو وجه باشد کما تری و چون طالب این فن عارف این تفریع شود باقی تفاریع بر وی آسان شود جمع کردن

باب احکام النون الساکنة والتنوین

وکلهم التنوین والنون ادغموا بلا غنة فی اللام والرا لیجملا

بدانکه نون ساکن بر دو قسم است قسم اول آنست که در لفظ و خط ثابت باشد و در وصل و وقف و در وسط کلمه و در آخر کلمه باشد و مثال قسم دوم در آخر کلمه باشد لیکن در لفظ ظاهر شود دون الخط آنرا تنوین خوانند مثال قسم اول نحو صنوان و من ربهم و قسم دوم نحو محیط بالکافرین بعد این مقدمه باید دانستن که چون حروف تهجی که آن بیست و هشت حرف است از پس نون ساکن یا تنوین آید خالی نباشد بیکی از چهار قسم قسم اول ادغام قسم دوم اظهار قسم سیم قلب قسم چهارم اخفا و باز قسم اول بر دو قسم آید قسم اول ادغام بی غنه و قسم دوم ادغام با غنه و غنه آوازی باشد که از بینی بیرون آید صاحب نون ساکن یا تنوین باشد پس ناظم شروع کرد در قسم اول کما اشار بقوله وکلهم التنوین والنون ادغموا بلا غنة فی اللام والرا لیجملا یعنی جمیع قرا تنوین و نون ساکن را ادغام کنند در لام و را بی غنه نحو من لدنک و من ربهم و هدی للمتقین و اخذة رابیة و بعضی از قرا در قسم مذکور جایز داشته اند ادغام باغنه و مختار و اصح اینست که ناظم یاد کرد موافق صاحب تیسیر و اشارت کرد بدان بقوله لیجملا زیرا که لفظ با ادغام بی غنه نیکوست و خالی از کلفت و نیز بر قول بعضی لام و را و نون از یک مخرج اند پس ادغام بی غنه جمیل است

وکل بینمو ادغموا مع غنة وفی الواو والیا دونها خلف تلا

یعنی جمیع قرا در قسم دوم مذکور ادغام کرده اند تنوین و نون ساکن را در حروف ینمو نحو یومئذ یصدعون و من یقول و یومئذ ناعمة و من نور نحو و کصیب من السماء و من مال و نحو یومئذ واهیة و من وال قوله وفی الواو والیا دونها خلف تلا یعنی خلف مخالف قرا کرده است در واو و یا که او ادغام کند بی غنه در حرفین و گوید منوی متقول

وعندهما للکل اظهر بکلمة مخافة اشباه المضاعف اثقلا

یعنی چون واو و یا بعد از نون ساکن واقع شوند در یک کلمه نحو قنوان و صنوان و دنیا ائمه قرا بر خلاف قاعده مذکور اظهار کنند که اگر ادغام کنند مشتبه شود بمضاعف پس ثقیل شود و غرض از ادغام تخفیف است

وعند حروف الحلق للکل اظهرا الا هاج حکم عم خالیه غفلا

شروع کرد در قسم دوم میگوید اگر بعد از نون ساکن و تنوین حرفی از حروف حلق شش گانه که در اوایل مصراع بیت یاد کرده واقع شود جمیع قرا اظهار کنند و هر حرفی را سه مثال گفته باشیم بگوییم تا نون ساکن که در وسط کلمه باشد آنرا نیز مثال باشیم نحو من آمن و ینأون و شیء اذ کانوا و نحو من هاجر و منهم و جرف هار و نحو من حرج و انحر و نار حامیة و نحو من علق و انعمت و خاشعة عاملة و نحو من خلقهم و المنخنقة یومئذ خاشعة و نحو من غفور فسینغضون و عفو غفور **تنبیه** معنی الا هاج الی آخره تنبیه است بدانکه این حکم که بر انگیخته شد در مصراع سابق عام است مر جمیع قرا را و کلم که مذکور شد مر ایشان را است و اگر الف را هم نقل است باو نکرد زیرا که اول الف ساکن نباشد

وقلبهما میما لدی البا واخفیا علی غنة عند البواقی لیکملا

شروع کرد در قسم سیم یعنی نون ساکن و تنوین چون ملاقی با شوند اینرا قلب کنند بمیم نحو من بعد و انبئهم و محیط بالکافرین و در این قسم تشدید نباشد زیرا که قلب است نه ادغام **قوله** واخفیا الی آخره چون از سه قسم مذکور فارغ شد شروع کرد در قسم چهارم که اخفا است فرمود که نون ساکن و تنوین پیش باقی حروف تهجی که آن پانزده حرف است اخفا باید کردن و اخفا حالتی باشد میان ادغام و اظهار خالی از تشدید بجمعها تجد ذ ث س ش ص ض ط ظ ف ق ک نحو ان تبتم و جنات تجری نحو من ثمرة ازواجا ثلثة نحو ان جنحوا ولکل جعلنا نحو و من دخله و عملا دون نحو من ذی الذی وظلا ذی ثلث نحو فان زللتم و نفسا زکیة نحو ان سکون و رجلا سلما نحو من شاء و شیء شهید نحو لمن صبر و عملا صالحا نحو منضود و غدا باضعفا نحو فان طبن و صعیدا طیبا نحو ان ظنا و ظلا ظلیلا نحو فان فاءوا و سفر قعدة نحو و ان قیل و ینقلب و تتابع قبلهم نحو انکالا و ان کان و رزقا کاثنا و چون از احکام مذکور فارغ شد اشارت کرد بالکار و اشمام آن بقوله لیکملا **تنبیه**

از برای آسانی حفظ این فصل بنظم آورده شد

شعر

از پس تنوین و نون ادغام شش حرف را
با نون و میم و واو و لام و رای با خبر

لیک در چار اول ادغام باغنه
ترک غنه دو حرف آخر آمد در خبر

غیر مثل دنیا و قنوان که مضطر باشدا
با مضاعف تا نگردد مشتبه اندر عبر

همزه ها و حا و عین و خا و غین اظهار کن
شش حروف حلق قاسم که نظم پدر در

حرف با قلب است و از قلبی این مکن غایب همی
تا نگردی قلب پیش مقربان معتبر

چون الف حکمی ندارد پانزده باقی بماند
هست اخفا نزد قرا حکمشان شد مختصر

ShivaDoc.com

بَابُ الْفَتْحِ وَالْإِمَالَةِ وَبَيْنَ اللَّفْظَيْنِ

بدانكه فتح عبارتست از استقامت نطق
واماله عبارتست از انحراف نطق واماله منقسم است بدو نوع اول کبری ونوع دوم صغری وباصطلاح
اضجاع وبطح ومحض مجموع اماله کبری خوانند واماله بین بین وبین اللفظین وتقلیل صغری خوانند ودر اماله کبری
انحراف تمام باید کردن ودر صغری انحراف بین الفتح والکسر واسباب اماله بیش قراء هفت چیز است اول کسره
دوم یا سیم انقلاب از یا چهارم مشبه بمنقلب از یا پنجم مجاوره اماله ششم مجاوره کسره ما قبل در بعضی احوال هفتم
آنکه الف متطرف باشد در کلمه که زاید باشد بر سه حرف وجمیع این هفت که مذکور شد عاید شود با کسره ویا اما کسره
نحو الدار واما یا نحو حیران در قرات ورش واما انقلاب از یا نحو طاب وخاب ورمی واما مشبه بمنقلب از یا
نحو سیمیهم احدی واما مجاوره اماله نحو رای ونای واما مجاوره کسره ما قبل نحو خاف وخافوا واما الف متطرف
که زاید باشد بر سه حرف نحو تدعی واذا بتلی

وَحَمْزَةُ مِنْهُمْ وَالْكِسَائِي بَعْدَهُ أَمَالَا ذَوَاتِ الْيَاءِ حَيْثُ تَأَصَّلَا

گفته بود ناظم رحمه الله یا آنی که مخصوص باشد ببعضی از ایمه نام ایشان صریح بگویم پس درین بیت وفا کرد
بدان شرط بدانکه جمیع ذوات الیا حمزه وکسائی اماله کنند وورش موافقت ایشان کند لکن باماله بین بین بخلاف [illegible]

وَتَثْنِيَةُ الْأَسْمَاءِ تَكْشِفُهَا وَإِنْ رَدَدْتَ إِلَيْكَ الْفِعْلَ صَادَفْتَ مَنْهَلَا

چون دانستن اماله موقوف بود بر دانستن اصل الف ناظم فرمود که اگر کلمه اسم باشد چون تثنیه کند از او روشن شود
که ذوات الیاست واگر فعل باشد چون رد فعل کنی با نفس خود معلوم شود ومکشوف کرده که ذوات الیاست واگر
ظاهر شود که الف منقلب از واو است نحو عفا وعصا حمزه وکسائی اماله نکنند پس نحو ایشان بطریق ولی که بفتح خوانند
وقوله صادفت منهلا اشارتست بدین اصل مذکور یعنی چون طالب این علم اصل معلوم کند بمقصود رسید واو را
مانند کرد بکسی که تشنه باشد باب رسد سیراب شود

هَدَى وَاشْتَرَاهُ وَالْهَوَى وَهُدَاهُمُ وَفِي أَلِفِ التَّأْنِيثِ فِي الْكُلِّ مَيَّلَا
وَكَيْفَ جَرَتْ فَعْلَى فَفِيهَا وُجُودُهَا وَإِنْ ضُمَّ أَوْ يُفْتَحْ فَعَالَى فَحَصِّلَا

در صدر این بیت مثال دو اصل مذکور یاد کرد وفرمود هدی واشتراه یعنی چون رد کنی این دو فعل با نفس خود گوئی
هدیت واشتریت بعد از آن ذکر اسم کرد گفت والهوی وهداهم در حال تثنیه گوئید هویان وهدیان پس ظاهر شود
در هر دو اصل که اسم است یا فعل وچون معلوم شود که ذوات الیا اند از ایمه قراء هر آنکه مذهبش اماله باشد اماله
کند پس در نحو صفا وشفا وسنا برق وعصاه وابا احد جایز نباشد اماله کردن که اگر ایشان تثنیه کنی باید گفتن
صفوان وشفوان وسنوان وعصوان وابوان اما مواضعی چند از ذوات الواو که اماله در آن آمده است کما سیاتی

بنا بر علتی در موضع خود یاد کرده بشود **قوله** وفی الف التانیث یعنی در هر کلمه که الف تانیث باشد
حمزه وکسائی اماله کنند وآن بر سه نوع باشد اول آنکه منقلب باشد از حرف اصلی نحو هدی یا ان کما مر
ونوع ثانی آنکه منقلب باشد از حرف مزید وآن نیز بر دو نوع است اول آنکه از برای تانیث آید نحو بشری ونوع
دوم آنکه از بهر الحاق کنند نحو معزی پس الف مزید را اماله کنند زیرا که در تثنیه عود کند نحو بشریان ومعزیان
قوله وکیف جرت فعلی چون ذکر الف تانیث کرده بود شروع کرد که آن چگونه آید ودر پنج ابنیه یاد کرد
اول فَعلی بفتح فا دوم بکسر فا سیم بضم فا کما اشار بقوله وکیف جرت فعلی وفُعالی چون مضموم فا ویا
مفتوح فا باشد کما اشار بقوله وان ضم او یفتح فعالی پس در جمیع انواع پنجگانه مذکور حمزه وکسائی
ومتابعان ایشان اماله کنند هر کسی بر اصل مذهب خود **ومثال** نوع اول السلوی الموتی واسری
ومرضی والتقوی ونجویهم والنجوی ودعویهم وسکری وما هم بسکاری وتتری در قرات کسی که منون
نخواند وصرعی وشتی وتقویها وبطغویها **ومثال** نوع دوم یعنی فِعلی که بکسر فا باشد
نحو بسیماهم واحدیهما واحداهن والذکری وذکریهم وضیزی والشعری **ومثال** نوع سیم یعنی فُعلی
بضم فا نحو الدنیا والقربی وبشری والاخری والانثی وبالانثی والحسنی واخریهم واولیهم والقصوی والسفلی
والعلیا والبشری والطوبی والاولی والمثلی والسوی وزلفی والرؤیا والکبری وسقیاها والعزی
وعقباها والیسری والعسری والرجعی **ومثال** نوع چهارم یعنی فعالی بضم فا وفتح عین نحو اساری
وسکاری وکسالی وفرادی **ومثال** نوع پنجم نحو فعالی بفتح فا وعین نحو النصاری والیتامی والحوایا
والایامی در مجموع انواع خمسه حمزه وکسائی باماله کبری خوانند الا رؤیا که حمزه اماله نکند لاتباع الاثر
وورش را اماله بین بین باشد در مجموع وابو عمرو در موضعی که حرف مماله حرف را باشد اماله محض کند نحو بشری
والنصاری واساری واگر را نباشد بین اللفظین خواند ودر قوله تعالی یا بشری در سوره یوسف ورا دو وجه
باشد کما سیاتی وجه اول فتح ووجه دوم بین بین چنانچه مذهب ورش است وورش را در ابنیه مذکور بین اللفظین
خواند وباقی قرا بفتح خوانند **تنبیه** ایمه قرا را در موسی وعیسی ویحیی دو قول است بعضی گفته اند که ابو عمرو
اماله بین اللفظین کند واین روایت مولف این مختصر است وعلت آن گفته اند که اینها اسما عجمی اند وایشا نرا اشتقاق
نیست وبعضی گفته اند که اماله نکنند که موسی بر وزن مُفعَل است ویحیی بر وزن یفعل وعیسی بر وزن فعلی
ونحو مشایخ حجاز که در سنه حسن وسحر وستمایه که خوانده شد باماله بین بین دادند خواندن

وَفِي اسْمٍ فِي الِاسْتِفْهَامِ أَنَّى وَفِي مَتَى مَعًا وَعَسَى أَيْضًا أَمَالَا وَقُلْ بَلَى

بدانکه بعضی انی استفهام از باب فعلی شمرده اند ونیز الف تابع است وازین که مرسوم است بیا

ShivaDoc.com

والماعتی بعضی گفته اند که الف او منقلب است از یا بدلیل آنکه چون تثنیه کنند متیان گویند اورام و اما عسی از باب ذوات الیا است بدلیل قوله هل عسیتم و اما بلی الف مجهولست بر تانیث و بلی چون از حروف معانی است جایز نشد دخول حرف تانیث در وی چنانکه در ریب پس بنا برین وجوه ناظم فرمود که در مجموع این کلمات حمزه و کسایی اماله کنند و ورش را درین کلمات دو وجه باشد و ابو عمرو بروایت دوری در انی که استفهام باشد بین بین خوانند و باقی قرا بفتح خوانند

تنبیه بدانکه این کلمات داخل است در اصول سابق و فایده اعاده آنست که چون این کلمات سبب اماله در اینها مختلف فیه است اگر ناظم ساکت شدی معلوم نشدی که حمزه و کسایی در ایشان سبب اماله اعتبار کرده اند که اماله واجب باشد یا نه پس ناظم بخصوص ذکر کرد تا معلوم شود که درین کلمات سبب اماله اعتبار کرده اند پس اماله باید کردن و اسباب در اول باب گفته آمد و بدانکه انی استفهام در قران بیست و هشت موضع می آید نه در البقره و چهار در آل عمران و یکی در مایده و دو در انعام و یکی در توبه و دو در یونس و دو در مریم و یکی در مومنین و یکی در عنکبوت و یکی در سبا و یکی در ص و یکی در یسین و یکی در زمر و دو در غافر و یکی در زخرف و یکی در دخان و یکی در قتال و یکی در منافقون و یکی در فجر و قوله غیر الاستفهام تا انا نا فی الارض و ام یحسبون انا و انا ظننا خارج باشد که از قرا کسی اماله نکرده است

وَمَا رُسِمُوا بِالْيَا غَيْرَ لَدَى وَمَا زَكَى وَإِلَى مِنْ بَعْدِ حَتَّى وَقُلْ عَلَى

چون از آن قسم که حمزه و کسایی اماله کنند بعضی دیگر آنست که مرسوم باشد بیا از جهت مناسبتی که اصل آن واوی باشد درین قسم نیز اماله کنند موافقت رسم نحو ضحی و علی و ازین مذکور کلماتی چند استثنا کرد که مرسوم اند بیا و اماله کردن ممنوع است کما اشار بقوله غیر لدی الی قوله و قل علی و ورش موافقت کند با حمزه و کسایی درین قسم بر قاعده خود یعنی بین اللفظین و باقیان بفتح خوانند و این کلمات در مصحف امام بیا نوشته اند حروف اللباس لها اما لدی تا فرق باشد از اسم اشاره چون کذا زید و اما الی فرق باشد میان آن و میان الا که مشدد باشد و اما علی تا فرق باشد میان آن و علا که فعل باشد نحو فرعون علا و اما حتی تا فرق باشد چون داخل شود در ظاهر و مضمر نحو حتی زید و حتاه و اما زکی بیا نوشته اند مناسب ما قبل را قوله و لکن الله یزکی و قوله من بعد بضم دال و جر جایز باشد

وَكُلُّ ثُلَاثِيٍّ يَزِيدُ فَإِنَّهُ مُمَالٌ كَزَكَّاهَا وَأَنْجَى مَعَ ابْتَلَى

فرمود که حمزه و کسایی اماله کنند هر کلمه را که اصل او ثلاثی باشد و واوی از اسم و فعل مثال اسم نحو الاعلی و فعل مثالش از ثلاثی واوی باشد که او را با حدی از ابواب مزید فیه نقل کرده باشد نحو زکیها و انجی و ابتلی از بهر آنکه اگر اسم باشد چون تثنیه اش کنند در تثنیه یا شود و اگر فعل در فعل متکلم یا گردد قوله

وَلَكِنْ أَحْيَا عَنْهُمَا بَعْدَ وَاوِهِ وَفِيمَا سِوَاهُ لِلْكِسَائِي

مُيِّلا

ورؤیای

ورؤیای والرؤیا و مرضاة کیف ما اتی وخطایا مثله متقبلا و محیاهم ایضا و حق تقاته وفی قد هدانی لیس امر کل مشکلا وفی الکهف انسانی و من قبل جا من عصانی و اوصانی بمریم یجتلا وفیها و فی طاسین آتانی الذی اذعت به حتی تضوع مندلاه

وحرف تلاها مع طحاها وفی سجی وحرف دحیها وهی بالواو تختلا

عنهما اشاره است بحمزه و کسایی یعنی کلمه احیا حمزه و کسایی اماله کنند بشرط آنکه بعد از احیا واو باشد نحو لما ثم احیا و نموت و نحیی و اگر بعد از احیا واو نباشد حمزه اماله نکند و کسایی و ورش بر قاعده اصل خود اماله کنند و کلماتی چند که کسایی اماله می کند فقط در نه بیت بعد ازین یاد کرد کلمه اول رؤیای که مضاف باشد بیا متکلم و کلمه دوم الرؤیا که معرف باشد بالف و کلمه سیم مرضات فرقی نباشد که منصوب یا مجرور یا مضاف باشد بقوله و مرضات کیف ما اتی و چهارم خطایا و قوله مثله یعنی هر نوع که آید نحو خطایاکم و خطایا هم و خطایاهم و پنجم محیاهم و ششم حق تقاته و هفتم قد هدانی و هشتم در سوره کهف و ما انسانیه و نهم در ابراهیم و من عصانی فانک کما اشار بقوله و من قبل جا من عصانی و دهم و یازدهم در سوره مریم و اوصانی و آتانی الکتاب و دوازدهم در نمل فما آتانی الله و سیزدهم و چهاردهم در سوره والشمس والقمر اذا تلیها والارض و ما طحیها و پانزدهم در سوره والضحی واللیل اذا سجی و شانزدهم در سوره والنازعات والارض بعد ذلک دحیها کسایی در جمیع مواضع مذکوره اماله کند و ورش را دو وجه باشد در کلمات مذکوره کما سیاتی و ابو عمرو رؤیای و الرؤیا و تلاها و طحیها و سجی و دحیها را بین اللفظین خواند کما سیاتی و حمزه و باقی قرا بفتح خوانند

تنبیهات قوله رؤیای والرؤیا یکی را اضافه کرد بیای متکلم و یکی با لام تعریف تا قوله تعالی لا تقصص رؤیاک در یوسف بیرون برود که بعد ازین ذکر آن بیاید و تقاته مقید کردانید بحق تا من هم تقاة خارج باشد و قال انی هدانی و لو ان الله هدانی و قوله و لیس امر کل مشکلا یعنی آنچه مقید کرده ام اماله کن از هر کسایی که آنچه گفتم این نیست مشکل بلکه آسانست مر آن کسی را که فهمی دارد قوله حتی تضوع مندلا یعنی که انفراد کسایی را برو جهی بیان کردم مضبوط که مانند است ببوی خوش مندل که خلایق از طیب آن آسایش یابند و مندل عود طیب است و بعضی گفته اند که مندل موضعی است در بلاد هند که بویهای خوش را نسبت بدان موضع کنند

وَأَمَّا ضُحَاهَا وَالضُّحَى وَالرِّبَا مَعَ الْقُوَى فَأَمَالَاهَا وَبِالْوَاوِ تُخْتَلَا

چون از انفراد کسایی فارغ شد رجوع کرد با کلماتی مذکور که درین بیت آورده است که حمزه و کسایی اماله کنند کما اشار بقوله فاما لاها بعد از آن فرمود که مصحف عثمانی مرسوم بواو ند این چهار کلمه کما اشار بقوله فامالاها و بالواو تختلا

تنبیه این کلمات چهارگانه مذکور غیر از ربوا اگرچه داخلست در حکم فواصل اما ناظم رحمه الله مجموع را منصوص کردانید تا اصل را بشان نیز بیان کند و این کسی دریابد که او ذکابی باشد

یا مرضات [illegible]

ShivaDoc.com

ورؤياك مع مثواي عنه لحفصهم ومحياي مشكاة هداي قد انجلا

یعنی حفص دوری بروایت کسایی اماله کند قوله رویاک و مثوای و مشکوة و هدای وحمزه وابو الحارث و با قی قرا غیر از ورش و ابو عمرو جمله بفتح خوانند کلمات مذکوره و ورش را دو وجه باشد یکی فتح و یکی اماله بین بین زیرا که بعضی گفته اند الف او منقلب از واو است که چون جمع کنند مشکوات شود پس آنکه اماله جایز نمی دارد می گوید که الف او اگر چه واو است اماله در موضع لازم است که حرف رابع است و نیز ما قبل و ما بعد الف کسره است از اسباب اماله است واما ابو عمرو از کلمات مذکوره رویاک اماله کند کما مر تنبیهات از قید مثوای مثوه بیرون رود و انحصار بحیاهم و از هدای فمن تبع که ابو الحارث وحمزه در هر سه کلمه موافق باشد در اماله با دوری

ومما أماله أواخر آي ما بطه وآي النجم كي تتعدلا
وفي الشمس والأعلى وفي الليل والضحى وفي اقرأ وفي والنازعات تميلا
ومن تحتها ثم القيامة ثم في المعارج يا منهال أفلحت منهلا

یعنی از آنجمله که حمزه و کسایی اماله می کنند باتفاق بلا ذکر کلمات است که در اواخر این سوره که ناظم یاد کرد واقع شده باشد

اول سوره طه یاد کرد دوم والنجم سیم والشمس چهارم سوره الاعلی پنجم واللیل ششم والضحی هفتم اقرأ هشتم والنازعات نهم سوره عبس کما اشار بقوله ومن تحتها دهم القیامه یازدهم المعارج تنبیهات قوله کی اشارتست بوجه اماله یعنی تا آیات مناسب یکدیگر باشند وچون سوره مذکوره بر شمرد بر وجهی که ضبط آن آسان باشد اشارت کرد بقوله یا منهال افلحت منهلا یعنی ای تشنه وصل یافتی خلاص یافتی از تحیر در این طریق چنانکه عطا کردم مر ترا آنچه می جستی و بعضی گفته اند که مراد از این اشارت آیات که ای کسی که معرفت اختلاف رؤس آیات دانسته خلاص یافتی از تحیر پس بر مذهب امام که بیش او کلمه آیت باشد اماله کن که اگر قاری معرفت رؤس آیات نداند خوف خبط باشد مر او را پس لا بد باشد دانستن آن تا مذهب مدینه و مکه و شام و غیرهم و اختلاف ایشان معلوم کند و مسئله یاد کنیم از اختلاف ایشان تا باقی بر آن قیاس کنند قوله تعالی منی هدی که در سوره طه پیش اهل کوفه آیت نیست و قوله من طغی در نازعات اهل مدینه آیت نمی شمرند و در سوره اقرا الذی ینهی آیت نمی شمرند اهل شام

رمى صحبة أعمى في الاسراء ثانيا سوى وسدى في الوقف عنهم تسبلا
وراء تراءى فاز في شعرائه وأعمى في الاسرا حكم صحبة أولا

شروع کرد در کلمات که جماعتی از قرا موافقت حمزه و کسایی می کنند در اماله آن و فرمود که مدلول صحبة حمزه و کسایی و ابو بکر و لکن الله رمی در انفال و قوله فهو في الآخرة اعمی که آن حرف ثانی است در سبحان و قوله سوی در طه

و قوله سدی در سوره قیامه در چهار کلمه مذکوره اماله کنند در حالة وقف و قرا سبعه در حالت وصل متفق اند در فتح سوی و سدی که و بحسب این کلمات که در این بیت جمع فرمود بنظم او در اشارت کرد بقوله تسبلا ای حسن بعد از آن فرمود که مدلول فا ز فاز یعنی حمزه اماله کند راء تراءی در شعرا در حالت وصل و در حالت وقف یاد کرده شد حکم آن وأعمى في الاسرا حکم صحبة اولا یعنی اعمی اولی که اول است در سبحان مدلول حا حکم و صحبة ابو بکر و حمزه و کسایی و ابو عمرو اماله کنند تنبیه ابو عمرو از اصل خود تجاوز کرد یعنی از اماله بین بین رجوع کرد باماله محض

وما بعد راء شاع حكما وحفصهم يوالي بمجراها وفي هود أنزلا

یعنی مدلول شین شاع و حا حکم حمزه و کسایی و ابو عمرو اماله محض کنند مر الفی که آن واقع باشد بعد از را خواه منقلب باشد از یا نحو اشتری و تمارا و یا خود آن الف از بهر تانیث باشد نحو ذکری و اساری و یا الف از بهر الحاق باشد نحو تتری در وقف بمذهب کسی که منون خواند و چون اماله در این باب مشهور بود ناظم اشارت کرد بآن بقوله شاع حکما حفص بروایت عاصم موافقت مذکوره ون اماله کرده است قوله مجراها فقط و در غیر این باب خفی

نأى شرع يمن باختلاف وشعبة في الاسرا وهم والنون ضوء سنا تلا

می فرماید که مدلول شین شرع و یا یمن حمزه و کسایی بی خلاف و سوسی بخلاف قوله ونأی بجانبه در سوره فصلت و سبحان اماله الف یای کنند و سوسی در موضع بوجه ثانی با باقی قرا بفتح خوانند و شعبه در سوره اسرا اماله کند و در فصلت بفتح خواند قوله والنون ضوء سنا تلا یعنی مدلول ضاد ضوء و سین سنا و تا تلا خلف و ابو الحارث و دوری نون نای در سورتین بخلاف عنه و ابو بکر اماله کند در سبحان فقط و خلاد اماله همزه کند در هر دو سوره و خلف و کسایی اماله همزه و نون کنند در هر دو سوره تنبیه قوله وهم اشارتست بجماعة مذکوره که پیش از شعبه و قوله والنون ضوء سنا تلا او کلامی دیگر است و قوله شرع یمن اشارتست بصحت وجه قرائت و ظهور آن و قوله والنون ضوء سنا تلا اشارتست بظهور وجه اماله نون و آن را صفت کرد که بمنزلت ضوء برق است

إناه له شاف وقل أو كلاهما شفا ولكسر أوليا تميلا

فرمود که مدلول لام له و شین شاف هشام و حمزه و کسایی غیر ناظرین اناه در سوره احزاب اماله کند و مدلول شین شفا حمزه و کسایی قوله او کلاهما در سبحان اماله کنند تنبیه قوله شاف اشارتست بصحت روایت و مجاورة کسره همزه اناه و قوله شفا اشارتست بتوجیه اماله او کلاهما کما اشار بقوله ولکسر اولیا تمیلا یعنی اماله

ابات

اعلی

اما بعد از تنظیم سوره بنیاد ...

ShivaDoc.com

کسره کافرین است یا خود الف که منقلب است از یا و ورش در اماله بر قاعده خود باشد

وَذُو الرَّاءِ وَرْشٌ بَيْنَ بَيْنَ وَفِي أَرَاكَهُمْ وَذَوَاتِ الْيَا لَهُ الْخُلْفُ جُمِّلَا
وَلَكِنْ رُؤُسُ الْآيِ قَدْ قَلَّ فَتْحُهَا لَهُ غَيْرَ مَا هَا فِيهِ فَاحْضُرْ مُكَمَّلَا

شروع کرد در اماله صوری فرمود که ورش در کلماتی که در آن رای باشد و بعد از را الف باشد کاملاً در مجموع اماله بین بین کند نحو ترى و اذرى و بشرى و از این قسم قوله تعالی ولو اریکهم کثیرا استثنا کرد که ورش را در آن دو وجه است یعنی از آن فرمود که او را در ذوات الیا نیز دو وجه است یعنی فتح و اماله بین بین و مراد از ذوات الیا آن نیست که منقلب از یا باشد فقط بل که اعم از آنکه الف منقلب از یا باشد نحو خطایاکم یا خود اصل او واو باشد اما در بعضی احوال مردود بیا شود یا بلفظ اعلى یا مرسوم باشد بیا نحو متى پس حاصل آن باشد که جمیع باب تا بدین موضع آنچه حمزه و کسایی اماله می‌کنند باتفاق یا بانفراد ورش را دو وجه باشد و مولف نیز دو وجه خوانده است بر اکثر مشایخ شام بدو وجه و بر بعضی مشکوة و مرضات و الربوا بفتح خوانده است و باقی باب بدو وجه و این روایت صحیح تر است زیرا که اکثر شراح برین اند لکن قول اول اکثر چون روایت امام است جایز باشد خوانده‌اند **قوله** ولکن رؤس الآی قد قل فتحها یعنی آنکه ذوات الیا در آخر ایات سور احدی عشر مذکور باشد ورش قولا و لحدا بامالة بین بین خواند غیر از کلماتی که در اواخر آیات سور آید و در آن کلمات ها باشد نحو ضحیها که ورش اماله نکند پس حاصل آن شد که رؤس آی ذوات الراست یا نه اگر ذوات الرا باشد نحو ذکریها ورش قوله واحدا اماله کند و اگر نباشد خالی نباشد از آنچه در وی ها باشد یا نه اگر نباشد نحو اذا یغشی و تجلی او را دو وجه است کاملاً و اگر ها باشد نظر کنیم تا آن کلمه واوی است نحو ضحیها ورش اماله نکند و اگر یایی باشد نحو بنیها و سویها ورش را دو وجه باشد و اگر گوییم **قوله** قد قل فتحها مراد آنست که روایت فتح اندک آید بر تقدیر آنکه حذف مضاف کرده باشد بر قول بعضی از شراح معنی آن باشد که اکثر اصحاب ورش بر آنند که رؤس آیی اماله کند ورش الا آنکه در رؤس آی ها باشد که اکثر با آنست که فتح کند فرقی نباشد که ذوات الواو باشد نحو ضحیها یا از ذوات الیا نحو بنیها اما در ذوات الواو اصحاب اماله اندک است و در ذوات الیا اصحاب اماله بسیار فافهم ذلک ما ذکرنا ففیه ادنی غموض والله اعلم

وَكَيْفَ أَتَتْ فَعْلَى وَآخِرَ آيِ مَا تَقَدَّمَ لِلْبَصْرِي سِوَى رَاهُمَا اعْتَلَا

یعنی ابو عمرو بصری دحله الف فعلى و فُعلى و فِعلى و کلماتی که در آخر سور احدی عشر مذکور واقع شده باشد مجموع اماله بین بین کند الا آنکه ذوات الرا باشد نحو للیسرى و للعسرى که اماله محض کند که روایت از کسایی آمده اند که او گفت عهد را در کسره مقصد است که در غیر آن نباشد و از نیست که اصحاب مجاهد در کلمه که را باشد اماله کنند فقط

وَيَا وَيْلَتَى أَنَّى وَيَا حَسْرَتَى طَوَوْا وَعَنْ غَيْرِهِ قِسْهَا وَيَا أَسَفَى الْعُلَا

یعنی دوری از ابو عمرو که مدلول او طا طووا است اماله بین بین کند قوله یا ویلتی و آن در کلام مجید در سه موضع است

قوله یا ویلتی أعجزت و یا ویلتی ءالد و یا ویلتی لیتنی در سوره مایده و هود و فرقان و الف انی نیز کاملاً در همه جا در سوره زمر و یا اسفی در یوسف و قوله و عن غیره قسها یعنی غیر از دوری از حمزه و کسایی و ورش هر کلمه جمع کنند با اصل منفصل خود و بصیانت روایت دوری اشارت کرد بقوله طووا

وَكَيْفَ الثُّلَاثِي غَيْرَ زَاغَتْ بِمَاضِي أَمِلْ خَابَ خَافُوا طَابَ ضَاقَتْ فَتُجْمِلَا
وَحَاقَ وَزَاغُوا جَاءَ شَاءَ وَزَادَ فُزْ وَجَاءَ ابْنُ ذَكْوَانٍ وَفِي شَاءَ مُيِّلَا
فَزَادَهُمُ الْأُولَى وَفِي الْغَيْرِ خُلْفُهُ وَقُلْ صُحْبَةٌ بَلْ رَانَ وَاصْحَبْ مُعَدَّلَا

یعنی در کلماتی که غیر الفعل آن الف ثانی باشد منقلب از یا که مدلول فاء فز حمزه اماله محض کند و آن ده کلمه است زاغ و خاب و خافوا و طاب و ضاقت و حاق زاغوا و جاء و شاء و زاد بعد از آن فرمود که ابن ذکوان موافقت حمزه کند در دو کلمه و آن جاء و شاء است و نیز در قوله تعالی فزادهم الله مرضا اماله کند قولا واحدا و در غیر این کلمه در مجموع قرآن هر جا که بیاید او را دو وجه باشد **قوله** وقل صحبة بل ران یعنی حمزه و کسایی و شعبه در سوره مطففین قوله بل ران اماله کنند و قوله معدلا اشارتست بعدالت جماعه مذکوره و تنبیه آنکه روایت ایشان معنعن است تا برسول صلعم **تنبیهات** فارفقوا فتحصلا شاید که هر دو رمز باشند و شاید که احدی و قوله غیر زاغت و آن در دو موضع آید یکی در احزاب و قوله و اذ زاغت الابصار و دوم در صاد قوله ام زاغت عنهم الابصار در این خلاف نیست بل که حمزه و باقی قرا بفتح خوانند و قوله و کیف الثلاثی غیر زاغت بماضی احتراز کرد از فعل رباعی و از مستقبل نحو فاجاءها و ازاغ الله و یشاء و ولا یحاف و خافون کم اوست که در فتح این نوع خلاف نیست

فتجملا

وَفِي أَلِفَاتٍ قَبْلَ رَا طَرَفٍ أَتَتْ بِكَسْرٍ أَمِلْ تُدْعَى حَمِيدًا وَتُقْبَلَا
كَأَبْصَارِهِمْ وَالدَّارِ ثُمَّ الْحِمَارِ مَعْ حِمَارِكَ وَالْكُفَّارِ وَاقْتَسْ لِتَنْضُلَا

یعنی مدلول تا تدعی و حا حمیدا دوری از کسایی و ابو عمرو اماله محض کنند الفاتی را که واقع باشد پیش از راء مکسوره که آن در طرف کلمه باشد لفظا یا حکما که اشارت کرد بقوله کابصارهم الی قوله والکفار با وجود قیود اماله جایز باشد که ... در طرف باشد لفظا اما متوسط باشد حکما یعنی غیر کلمه باشد نحو فلا تمار فیهم یا خود متطرف نباشد نه لفظا نه حکما نحو نمارق نشاید اماله کردن آنها و این جهات قوله الی الحوار نیز از ایمه سبعه کسی اماله نکرده است قوله واقتس لتنضلا یعنی آنچه از این اصل باشد یا مشابه این باب قیاس کن و اماله کن هر جا غلبه کنی بخجب منکران اماله را

وَمَعْ كَافِرِينَ الْكَافِرِينَ بِيَائِهِ وَهَارٍ رَوَى مُرْوٍ بِخُلْفٍ صَدٍ حَلَا

ShivaDoc.com

بدارِ وجبّارينَ والجارِ تمّموا ... وورشٌ جميعَ البابِ كانَ مقلِّلا

وهذانِ عنهُ باختلافٍ ومعهُ في البوارِ وفي القهّارِ حمزةُ قلّلا

ومع کافرین عطف است بر قوله وفی الفات قبل را طرف یعنی دوری کسائی و ابو عمرو لفظ کافرین فرقی نباشد که معرف باشد یا منکر که اماله کنند بدان شرط که مرسوم باشد یا قوله وهار رو من مرو بخلف صحّ حلا یعنی مدلول را راوی و میم مرو بخلاف عنه و صاد صد و حا حلا و با بدار کسائی بی خلاف و ابن ذکوان بخلاف یعنی بفتح و اماله و ابوبکر و ابو عمرو و قالون بی خلاف قوله هار در سوره توبه اماله کنند و مدلول تا تمموا دوری کسائی قوله جبارین والجار در مایده و نسا اماله کنند قوله و ورش جمیع الباب کان مقللا یعنی آن بیت که ناظم فرمود وفی الفات قبل را طرف تا بقوله وجبارین والجار ورش مجموع را اماله بین بین کند ولکن در جبارین والجار اماله کند و فتح نیز کما اشار بقوله وهذان عنه باختلاف بعد از آن فرمود که حمزه در اماله بین بین موافقت کند با ورش در دو کلمه و آن دار البوار است در ابراهیم و حرف القهار در جمیع قرآن و غیر این کلمتین بفتح خواند **تنبیهات** از قید کافرین بیاید کافرون که بواو باشد و کافر که بی واو باشد بیرون رود بر مونا اشارت کرد که تا قل اماله هار تنبیه زیادتی علم است از شرح که با فتح است از قلب و اماله و تمموا التمام اشارت است باماله محض برد دو ربرا در جبار

وإضجاعُ ذي راءينِ حجّ رواتُهُ ... كالابرارِ والتقليلُ جادلَ فيصلا

یعنی مدلول حا حج و را رواته ابو عمرو و کسائی اماله محض کنند در موضعی که اجتماع را آمین را بیش از الف و یکی بعد از الف نحو الابرار و القرار و مدلول جیم جادل و فا فیصل ورش و حمزه باماله بین بین خوانند و مولج رواته اشارت بصحت روایت و رد بر آنکه گوید که اماله ضعیف است درین باب و قوله جادل فیصلا اشارت بدانچه حمزه را بین بین نگاه داشت که آن اماله بین بین است نه بفتح خوانند و نه باماله محض

وإضجاعُ أنصاري تميمٌ وسارعوا ... نسارعُ والباري وبارئكم تلا

وآذانِهم طغيانِهم ويسارعونَ ... آذانِنا عنهُ الجوارِ تمثّلا

يواري أواري في العقودِ بخلفهِ ... ضعافًا وحرفا النملِ آتيكَ قوّلا

شروع کرد در کلماتی چند که تفرد دوری کسائی است و غیر از وی از قرّاء سبعه کسی را در آن مدخلی نیست از آن کلمات یکی انصاری است در آل عمران و سوره صف دوم سارعوا در آل عمران و سوره الحدید سیم نسارع در مومنین فقط و چهارم باری و آن در سه موضع است دو در البقره و یکی در سوره حشر پنجم آذانهم در البقره و انعام و سبحان و دو در کهف و یکی در فصلت و یکی در نوح و ششم طغیانهم در البقره و در انعام و اعراف و در یونس و در مومنین و هفتم یسارعون دو در آل عمران و سه در مایده و ششم در انبیا و هفتم در مومنون و هشتم در فصلت قوله وفی

وفی آذاننا و قوله لا نظیر له و هشتم الجوار در حم عسق و سوره رحمان و کورت در جمیع مذکور قوله واحد دوری اماله کند فقط قوله یواری او اری یعنی قوله یواری سوءة اخیه فاواری سوءة اخی درین حرف دوری را دو وجه باشد قوله ضعافا و حرفا النمل اتیک قولا بخلف ضممناه یعنی مدلول قاف قولا خلاد بخلاف عنه و ضاد ضممناه خلف قولا واحدا قوله تعالی ضعافا در سوره النساء و قوله انا اتیک به قبل ان یرتد در سوره نمل اماله کنند و خلاد بوجه دوم بفتح خواند **تنبیه** از قید ما بعد یواری سوءة که در اعراف بیرون رود و جواری شاید که بی یا نیز خوانند و قوله تمموا اشارت است با تمام اماله و چون از تفرد دوری کسائی فارغ شد شروع کرد در اتمام انفراد حمزه بعد از آن

بخلفٍ ضممناهُ مشاربُ لامعٌ ... وآنيةٍ في هل أتاكَ لأعدلا

وفي الكافرونَ عابدونَ وعابدٌ ... وخلفهمُ في الناسِ في الجرِّ حُصِّلا

یعنی مدلول لام لامع و لام لاعدلا هشام قوله مشارب در یس و آنیه در هل اتیک اماله محض کند و بقید هل اتیک آنیه من فضة در سوره انسان خارج باشد بعد از آن عطف کرد بر بیت اول قوله عابدون و عابد که در کافرون است که هشام این دو حرف را نیز اماله کند پس بقید کافرون عابدون که در غیر این سوره واقع باشد خارج باشد نحو لنا عابدون قوله وخلفهم فی الناس یعنی که مدلول حا حصل ابو عمرو بیک وجه هر جا که کلمه الناس بیاید اماله کند و بوجه دوم بفتح خواند **تنبیه** مسایلی که بعد از انصاری یاد کرد که اماله کنند اصحاب رموز مراد اماله محض است که بعد از انصاری امده اند و کذا اضجاع است در آن و بدانکه ابو عمرو را در غیر را اماله کبری نباشد الا در الناس مجرور و در قوله ومن کان فی هذه اعمی و در یا و ها در فواتح مریم و طه و اماله صغری نباشد در را و در الف قوله بشری و لها علم و بدانکه در کلمه الناس که مجرور باشد نقل را در آن سه وجه است ابو عمرو دانی در کتاب اماله قطع کرده است بر اماله و بعضی دو وجه نقل کرده اند و بعضی گفته اند که دوری و سوسی هر یکی را دو وجه باشد کما اشار بقوله وخلفهم فی الناس فی الجر حصلا و بعضی گفته اند که اماله از آن دوری است و فتح از آن سوسی و این نقل سخاوی است ایضا از ناظم و مولف این مختصر بر اکثر مشایخ شام خیر خوانده است که نقل سخاوی است و بر بعضی باماله خوانده بروایت دوری و سوسی و قوله حصلا اشارت است بدین وجوه یعنی که بعد از معرفت اقوال که ائمه در کتب قراآت گفته باشند عمل کنند تا از خطا ایمن شوند

حمارِكَ والمحرابِ إكراهِهنَّ والـ ... ـحمارِ وفي الإكرامِ عمرانَ مُثِّلا

وكلٌّ بخلفٍ لابنِ ذكوانَ غيرَ ما ... يُجرُّ منَ المحرابِ فاعلمْ لتعملا

یعنی که مدلول میم مثلا ابن ذکوان اماله محض کنند در کلمات مذکوره که درین بیت است و مواضع آن از تفصیل یاد کنیم از آنکه ظهور کلمه اول قوله وانظر الی حمارک در البقره و کمثل الحمار در جمعه و کلمه دوم قوله یصلی فی المحراب در آل عمران و علیهم من المحراب در مریم و اکراههن کلمه سیم است و آن قوله تعالی من بعد اکراههن در نور و چهارم کلمه عمران در قرآن هر جا که بیاید و قوله کل بخلف

ShivaDoc.com

لابن ذکوان یعنی در مجموع کلمات مذکور ابن ذکوان را دو وجه باشد یکی اماله کامل دوم فتح اما در موضع مذکور که گفته آمد

که محراب مجرور را اماله کنند او را در آن خلاف نیست یعنی در موضع اماله باشد و را فقط و از اینست که بعد از علم بقراة

ابن ذکوان فرمود که عمل کن بر آنچه گفته آمد کما اشار بقوله فاعلم لتعملا **تنبیه** از قید محراب مجرور غیر مجرور خارج

شود و عمران غیر از مفتوح در قرآن نمی آید پس مقید نکرد آنرا و آن کلمات مذکور که در بین بیت قوله حمارک و الحمار و رش

و ابو عمرو و دوری از کسایی بر قاعده خود اماله کنند و رمز و اشارات ناظم در نیاید الا علمان کامر

وَلَا يَمْنَعُ الْاِسْكَانُ فِي الْوَقْفِ عَارِضًا ... اِمَالَةَ مَا لِلْكَسْرِ فِي الْوَصْلِ مُيِّلَا

این بیت از تتمه آنست که گفته بود و فی الفات قبل را طرف و مراد آنست که چون بر نحو الابرار و بقنطار و النار و قف کنی

اسکان که بسبب وقف حاصل آید مانع اماله نشود که آن اماله بسبب کسره جایز بود کردن زیرا که اسکان عارضیست و کسره

باقی حکما پس اصحاب اماله بر قاعده خود هر یکی اماله کنند و اعتبار آن سکون عارضی نکنند

وَقَبْلَ سُكُونٍ قِفْ بِمَا فِي اُصُولِهِمْ ... وَذُو الرَّا فِيهِ الْخُلْفُ فِي الْوَصْلِ يُجْتَلَا

كَمُوسَى الْهُدٰى عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَالْقُرٰى الَّتِي ... مَعْ ذِكْرَى الدَّارِ فَافْهَمْ مُحَصِّلَا

یعنی در موضعی که الف ممال در طرف افتاده باشد و بعد از الف ساکنی باشد کما مثل الناظم بقوله کموسى الهدى مذهب صحیح آنست

که اصحاب اماله هر یکی بر قاعده اصل خود اماله کنند در حالت وقف و اگر بعد از ساکن حرف ممال را باشد مدلول یا یجتلا یعنی

یعنی سوسی اماله محض کند بیک وجه در حالت وصل و بوجه دوم ترک اماله کند کما اشار بقوله و ذو الرا فیه الخلف نحو القرى

التی و ذکری الدار **تنبیهات** بدانکه نحو او لم یر الذین و لم یر الانسان از قبیل مذکور نیست و از اینست که ائمه قرا

در فتح آن متفق اند و اما در نحو نری الله در حالت وصل بر این تقدیر که سوسی اماله کند اختلاف مشایخ را بعضی تفخیم خوانده اند

و بعضی بترقیق و کلام احتمال هر دو وجه دارد لهذا ترقیق از قوله و کل لدی اسم الله من بعد کسرة ترقیقها معلوم شود و اما

تفخیم از قوله کما تفخیم بعد فتح و ضمة در باب لامات معلوم شود و علت آنست که فتح اصلست و اماله را عارضی اگر اعتبار

عارضی کنیم ترقیق باید کردن و اگر اعتبار عارض نکنیم و نظر باصل کنیم که فتح است پس تغلیظ کنیم و روایت مشایخ

کبار مولف این مختصر خوانده است بترقیق و تغلیظ نیز و بقوله فافهم محصلا اشارتست بآنچه گفته آمد در کلمات مذکوره

وَقَدْ فَخَّمُوا التَّنْوِينَ وَقْفًا وَرَقَّقُوا ... وَتَفْخِيمُهُمْ فِي النَّصْبِ اَجْمَعُ اَشْمُلَا

مُسَمًّى وَمَوْلًى رَفْعُهُ مَعْ جَرِّهِ ... وَمَنْصُوبُهُ غُزًّى وَتَتْرًى تَزَيَّلَا

مراد از تفخیم درین موضع عبارتست از فتح و ترقیق عبارتست از اماله بدانکه ائمه را اختلافست در ساکن

منفصل که آن تنوینست نحو مسمًّى و مولًى و غزًّى و تترًى که در حالت وقف اماله کنند یا نه ناظم سه قول یاد کرد قول

اول آنکه حرف که منون باشد چون بر آن وقف کنند مطلقا اماله کنند و هر یکی بر قاعده خود کما اشار بقوله و قد فخموا التنوین

وقفا و قول دوم آنکه اماله نکنند مطلقا کما اشار بقوله و رققوا و قول سیوم آنکه منصوب را اماله کنند و مجرور و مرفوع را

نکنند کما اشار بقوله و تفخیمهم فی النصب اجمع و اشملا و بعد از احکام مذکوره مثال آنکه یاد کرد یعنی هر یکی از مسمى و مولى مجرور

و مرفوع واقع شود نحو او اجل مسمًّى و قوله تعالی الى اجل مسمًّى چون مسمى اول صفت اجل است پس مرفوع باشد و ثانی صفت

مجرور پس مجرور باشد و قوله لا یغنی مولى عن مولى چون مولى فاعل یغنی باشد پس فاعل باشد بخلاف عن مولى که مجرورست

بعن پس بعضی ازین نوع اماله نمی کنند و در منصوب نحو غزًّى او تترًى اماله می کنند که غزًّى خبر کانوا است پس منصوب باشد

و تترًى در موضع نصبست که حالست از آن ارسلنا یعنی فرستادیم رسولان را حال آن بود که متتابع بودند پس از نوع

بعضی اماله نکردند تا فرق باشد میان منصوب و غیر منصوب کما اشار بقوله تزیلا یعنی تزیلت الشیء ای فرقته والله اعلم

بَابُ مَذْهَبِ الْكِسَائِيِّ فِي اِمَالَةِ هَاءِ التَّاْنِيثِ فِي الْوَقْفِ

خلاف کرده اند در محل اماله درین فصل بعضی گفته اند محل اماله آن حرفیست که پیش از هاء تانیث است فتحه از حرف بکسره

بدل کنند کما کسایی رحمه الله و بعضی گفته اند که محل اماله خود هاء تانیث است و آن حرف نیز کما قبل هاءست و اما اختیار ناظم آنست کما اشار بقوله

وَفِي هَاءِ تَاْنِيثِ الْوُقُوفِ وَقَبْلَهَا ... مُمَالُ الْكِسَائِيْ غَيْرَ عَشْرٍ لِيَعْدِلَا

وَيَجْمَعُهَا حَقٌّ ضِغَاطٌ عَصٍ خَطَا ... وَاَكْهَرُ بَعْدَ الْيَاءِ يَسْكُنُ مُيِّلَا

اَوِ الْكَسْرِ وَالْاِسْكَانُ لَيْسَ بِحَاجِزٍ ... وَيَضْعُفُ بَعْدَ الْفَتْحِ وَالضَّمِّ اَرْجُلَا

لِعِبْرَهْ مِائَهْ وِجْهَهْ وَلَيْكَهْ وَبَعْضُهُمْ ... سِوَى اَلِفٍ عِنْدَ الْكِسَائِيِّ مَيَّلَا

فرمود که کسایی اماله هاء تانیث کند و ما قبل او نیز در حالت وقف دون الوصل الا در صورتی که آن حرف که پیش از

هاء تانیث باشد یکی از حروف استعلا باشد و آن ده حرفست کما اشار بقوله حق ضغاط عص خطا نحو النطیحة

والحاقة و قبضة و بالغة و الصلاة و بسطة و قارعة و خصاصة و خاصة و موعظة این ده حرف مانع اماله اند

قوله و اکهر بعد الیا یسکن میلا او الکسر یعنی این ده که موانع اماله حروف استعلا اند ثانیا می گوید که حروف اکهر نیز

موانع اند چون از اهل الشرط نیکی باشد یعنی یاء ساکن باشد و نه کسره پیش از هاء تانیث نحو النشاة و التهلکة و

السفاهة و بررة در امثال این انواع ضعیف باشد اماله کما اشار بقوله و یضعف بعد الفتح والضم ارجلا قوله ارجلا

جمع رجل است اما اگر پیش از هاء تانیث یاء ساکن باشد نحو لیکة یا کسره باشد نحو لعبرة اگرچه در میان حاجزی هست

اماله کردن جایز باشد کما اشار بقوله و الاسکان لیس بحاجز و کاف و را که از حروف اکهر اند در لیکة و عبرة مانع نباشد

و ناظم اختصار کرد بر چهار مثال لعبرة و وجهة کامر و مایة و لیکة مثال آنکه از حروف اکهر هم بعد از کسره و کاف

ShivaDoc.com

بعد از یای ساکن واقع شده آید حاصل سخن آن شد بعد از حکم چهارده حرف مذکور پانزده حرف باقی از حروف هجی کسائی اماله
کند مطلقا نحو درجه و فاحشة و خافیة و کاملة و خائنة و هامزة و بغتة و الموقوذة و مبثوثة و المقدسة و بارزة
و کافة و قوة و حبة و نحو و بعضی را مذهب آنست که جمیع حروف اماله کند الا الف نحو الصلوة و الزکوة و الحیوة کما اشار
بقوله و بعضهم سوی الف عند الکسائی میلا زیرا که اعتبار موانع نکنند برین قول **تنبیه** قوله حق ضغاط
عص خظا معنی ضغاط عصر است و معنی خظا سمن اشارتست بآنکه ضغط عاصی در قبر حق است

باب مذاهبهم فی الراآت بعد از اماله هاء تانیث شروع کرد در ترقیق راآت که نوعی است
از اماله و اصل درین باب تفخیم است که محتاج نیست بسببی و را ساکن باشد و متحرک ساکن را حکم متفق علیه است و متحرک را
در حالت وصل حکمی است و در حالت وقف حکمی دیگر حکم وقف را در آخر باب خواهد گفت و در حالت وصل خالی نباشد یکی
از سه قسم مضموم باشد یا مفتوح یا مکسور در مکسور اتفاقست که ترقیق کنند و در آن دو قسم دیگر که مضموم و مفتوح
است همه قراء تفخیم کنند غیر از ورش که بعضی را تفخیم کند و بعضی را ترقیق و ورش را درین اقسام اصول مضبوط است
ازین جهت ناظم شروع کرده بعد ازین و فرمود

وَرَقَّقَ وَرْشٌ كُلَّ رَاءٍ وَقَبْلَهَا مُسَكَّنَةً يَاءٌ اَوِ الْكَسْرُ مُوصَلَا

یعنی چون را مفتوح یا مضموم باشد و پیش از و یا ساکن باشد نحو خیرا خبیرا یا خود مفتوح باشد و پیش از و کسره لازمی
باشد متصل بیان کلمه که را در آن باشد نحو مرا و سراجا ورش ترقیق کند و باقیان تفخیم که اگر کسره منفصل باشد از کلمه
مذکوره نحو بامرکم ورش نیز تفخیم کند

وَلَمْ يَرَ فَصْلًا سَاكِنًا بَعْدَ كَسْرَةٍ سِوَى حَرْفِ الِاسْتِعْلَا سِوَى الْخَاءِ فَكَمَّلَا

یعنی اگر میان را و کسره ساکنی حایل شود ورش اعتداد آن ساکن نکند نحو الذکر و وزرک در امثال این ترقیق کند الا
بعد از این نوع استثنا کرد حروف استعلا را که پیش از را باشد و حال آن باشد که ساکن باشد و ما قبل حرف استعلا کسره
باشد نحو فطرة الله و اصرهم و وقرا که قراء سبعه متفق اند در تفخیم این نوع قوله سوی الخاء استثنا کرد از استثنا یعنی
اگر پیش از را حرف ساکن خا باشد نحو اخراج و اخراجا که ورش ترقیق کند و اگرچه حرف استعلا موجود است زیرا
که خا درین نوع حکم حروف استعلا ندارد و چون این قسم که را بعد از کسره باشد عام شد اشارت کرد بقوله فکملا

وَفَخَّمَهَا فِي الْاَعْجَمِيِّ وَفِي اِرَمٍ وَتَكْرِيرِهَا حَتَّى يُرَى مُتَعَدِّلَا

گفته بود که هر رائی که بعد از کسره باشد ورش آنرا بترقیق خواند درین بیت خاص واکرد و فرمود که اگر کسره مذکوره در اسماء
اعجمی باشد نحو ابرهیم و عمران و اسرائیل و یا خود کلمه ارم باشد و یا خود در کلمه مذکوره دو را باشد نحو فرارا و مدرارا
درین هر سه نوع ورش و غیره تفخیم را کنند **وقوله** حتی یری متعدلا اشارتست بنوع اخیر که را مکرر است آن

سبب که را الخبیر باتفاق تفخیم میبایست کردن پس را اول را نیز موافقت ثانی تفخیم کردند

وَتَفْخِيمُهُ ذِكْرًا وَسِتْرًا وَبَابَهُ لَدَى جِلَّةِ الْاَصْحَابِ اَعْمَرُ اَرْحُلَا
وَفِي شَرَرٍ عَنْهُ يُرَقِّقُ كُلُّهُمْ وَحَيْرَانَ بِالتَّفْخِيمِ بَعْضٌ تَقَبَّلَا

ناظم گفته بود که چون را مفتوح بعد از کسره باشد ورش آنرا بترقیق خواند اینجا اشارت کرد اگر منون باشد از معظم
رواة ورش روایت آنست که بتفخیم خوانده است از آن سبب که را نیز بسا کثیر افتاده است پس ترجیح تفخیم بر ترقیق ازین سبب است
کما اشار بقوله اعمر ارحلا و ارحل بمعنی سار است و آن قوم که ترقیق اختیار کردند نحو مصرا و اصرا و فطرا نیز تفخیم خوانده اند
ازین سبب حرف استعلا و بعضی از اصحاب تفخیم درین فصل صهرا بترقیق خوانده اند لخفائها پس حاصل سخن سه قسم اند
قسم اول آنکه در جمیع تفخیم کنند الا صهرا و یا جمیع را ترقیق کنند الا مصرا و اصرا و قطرا و هر سه وجه مروی است و مولف
این مختصر خوانده است و هر قسم بر بعضی از مشایخ شام قوله وفی شرر عنه یرقق کلهم در مسئله قیاس آن بود که را اول
برای ورش بتفخیم خواند که بعد از یا ساکن نیست و نه بعد از کسره کما مر و از بیت اول معلوم شد بر ترقیق قوله حیران اما
ترقیق اینجا فرموده بود که قوله شرر بترقیق نیز خوانده اند و بعضی حیران بتفخیم خوانده اند پس در کلمتین از مفهوم ناظم معلوم
شد در هر یکی دو وجه و آن روایت مولف حرزوا است و بعضی حیران بتفخیم خوانده اند و بنا بر قول این بعض می بایستی که
جایز بودی بترقیق خواندن در قوله اولی الضرر و قوله شرر و مولف این مختصر در شرر و حیران بدو وجه خوانده است در دمشق

وَفِي الرَّاءِ عَنْ وَرْشٍ سِوَى مَا ذَكَرْتُهُ مَذَاهِبُ شَذَّتْ فِي الْاَدَاءِ تَوَقُّلَا

درین بیت ذکر کلماتی چند می کند که خارج است از قواعد مذکوره و اصول مطرده بعضی اصحاب ورش در غایة بعد است
کما اشار بقوله شذت فی الاداء توقلا از آن جمله وزر اخری و وزرک یعنی از ورش دو وجه روایت کرده اند و بعضی تفخیم
فقط و اصل آنست که بترقیق خوانند کما مر تا قاعده مطرده باشد و نیز بعضی نحو حذرکم و لعبرة و اجرامی و عشرون
و حصرت صدورهم و نحو ینتصران و ساحران و نحو سراعا و افترا و ابو جهیر خوانده اند بنا بر قیاسه ضعیفه چنانچه در طول الرسائل
آن گفته آید و آن معتمد علیه نیست و مشایخ کبار بدان التفات نکنند و مولف این مختصر بر مشایخ بترقیق خوانده است مجموع مذکوره

وَلَا بُدَّ مِنْ تَفْخِيمِهَا بَعْدَ كَسْرَةٍ اِذَا سَكَنَتْ يَا صَاحِ لِلسَّبْعَةِ الْمَلَا
وَمَا حَرْفُ الِاسْتِعْلَاءِ بَعْدُ فَرَاؤُهُ لِكُلِّهِمُ التَّفْخِيمُ فِيهَا تَذَلَّلَا
وَيَجْمَعُهَا قِظْ خُصَّ ضَغْطٍ وَخُلْفُهُمْ بِفِرْقٍ جَرَى بَيْنَ الْمَشَايِخِ سَلْسَلَا

یعنی که قراء سبعه ورش و غیره متفق اند در ترقیق را ساکنه چون بعد از کسره باشد نحو فرعون و یغفر لکم و شرعة و نیز قراء سبعه متفق اند
در تفخیم را ساکنه مطلقا و فرقی نیست که را ساکن باشد یا متحرک چون در هر دو نوع حرفی از حروف استعلا بیاید مثال ساکنه
نحو رصادا و قرطاس و لبالمرصاد و مثال متحرکه نحو صراطک و اعراضا و انه الفراق کما اشار بقوله وما حرف الاستعلا بعد

فراوه لكلهم التفخيم فيها اذللا و حروف استعلا را در سه کلمه جمع کرده بقوله قظ خص ضغط و این قسم یک کلمه است
کرد کما اشار بقوله وخلفهم بفرق که دران دو وجه از ورش روایت آمده است و اشارت کرد بوجه آن بقوله سلسلا یعنی وجه
تفخیم و ترقیق سهلست از جهت عربیت زیرا که چون نظر بران کنیم که را میان دو کسره افتاده است ترقیق مستحسن باشد
و اگر نظر بحرف استعلا کنیم تفخیم نیکو باشد اخوتم فاعله نباشد یعنی تفخیم درین قسم آسان و لیز نیز از ترقیق است کما اشار
بقوله تذللا **تنبیهات** حروف استعلا درین باب که بعد از را باشد و متصل بکلمه در کلام مجید بیش از سه حرف نیامده
و آن قاف و صاد و طا است نحو هذا فراق و علیکل عرضهم و هذا صراط و رش و غیره امثال این را مجموع قرا بتفخیم
خوانده اند که حروف استعلا از کلمه منفصل باشد نحو لینذر قوما و عنکم الذکر صفحا در امثال این قسم ورش بترقیق خوانده
و الرقاق گوید که ناظم آنچه گفت وما حرف الاستعلاء بعد مطلق گفت شامل مجموع حروف استعلاست که بعد از را
آیند گویم اگرچه عام گفته است مراد خاص است یعنی سه حرف از حروف استعلا مراد است کما مر که موافق روایت است
فافهم ذلک و معنی قظ خص ضغط آنست که مقیم شو در گرمای تابستان در خانه تنگ و مراد تحریص است بر قناعت
یعنی از دنیا راضی شو بمثل آنچه کفایت شود و الله اعلم

وما بعد کسر عارض او مفصل ففخم فهذا حکمه متبذلا

یعنی چون را بعد از کسره عارضی باشد یا بعد از کسره منفصل یعنی ورش و غیره جمله بتفخیم خوانده اند آن را مذکور را مثال
کسره عارضی نحو ارتضی و ارتابوا و ارجعوا و ارجعی و مثال کسره منفصل در برا رجعون و برسول و لیهم و شاید که کسره عارضی
و منفصل با هم جمع شوند نحو ان ارتبتم و ام ارتابوا و چون از احکام مذکور فارغ شد و نظم موافق و متفاوت ناظم شد
با تمام آن اشارت کرد بدان بقوله فهذا حکمه متبذلا **تنبیهات** بدانکه حاصل کسره بر چهار قسم آمده متصله
لازمه و عارضه و منفصله لازمه و عارضه ناظم تفخیم بعد از سه قسم یاد کرد و آن غیر متصله لازمه است زیرا که در منفصله
لازمه نحو مرفقا و المحراب اتفاق بر تفخیم نباشد بلکه نحو مرفقا متفق الترقیق است و نحو محراب مختلف الترقیق است ورش
بترقیق خواند و سایر قرا بتفخیم چنانکه سابقا معلوم شد

وما بعد کسر او الیا فما لهم بترقیقه نص وثیق فیمثلا
وما القیاس فی القراة مدخل فدونک ما فیه الرضی متکفلا

می فرماید که در موضعی بعد از را کسره باشد نحو المرء یا بعد از را یایی باشد نحو مریم و البحرین بعضی از ایمه قرا بروایت ورش
ترقیق خوانده اند لکن نصی که بران اعتماد باشد نیست اینها را و بعضی دیگر تفخیم اختیار کرده اند و این وجه مختار است **تنبیه**
ظاهر لفظ ناظم چنین اقتضا می کند که فاعل مذکور درین بیت عامست و روایت از محققان شایع چنین است بلکه مراد او
کلماتی معدودات است و آن لفظ قریه است هر جا که بیاید در قرآن و دیگر کلمه بین المرء است در البقره و انفال و دیگر مریم است

و قوم که ترقیق جایز داشته اند آن نیز قیاس کرده بنا بر وجهی ضعیف و قیاس درین نوع
مثل ایمه قرا مدخلی ندارد کما اشار بقوله وما القیاس فی القراة مدخل پس اعتماد بر صحت
نقل و متابعت روایت باید کردن و اتخاذ ایمه سلف بعد از محافظت قبول کرده اند
و خواهند از آن نشاید تجاوز کردن کما اشار بقوله فدونک ما فیه الرضی متکفلا

وترقیقها مکسورة عند وصلهم وتفخیمها فی الوقف اجمع اشملا
ولکنها فی وقفهم مع غیرها ترقق بعد الکسر او ما تمیلا
او الیا تاتی بالسکون ورومهم کما وصلهم فابل الذکاء مصقلا

بعد از احکام را ساکنه شروع کرد در احکام را متحرکه و آن خالی نباشد از آنکه مفتوح باشد یا مضموم یا مکسور فرمود
چون مکسوره باشد قرا سبعه باتفاق ترقیق کنند در حالت وصل فرقی نباشد که را در اول کلمه باشد نحو رجال یا در وسط
نحو آخرین یا در آخر باشد چون کسره لازم باشد نحو فی الزبر و الابصار و نحو یا عارضی باشد نحو و اذکر اسم و انذر الناس
و قوله و تفخیمها فی الوقف اجمع اشملا ضمیر عاید است بر را مکسوره مذکوره یعنی چون وقف کنند بر را مکسوره و حال آن
باشد که حرکت او را روم نکنند و نیز پیش از را او کسره نباشد و یا ساکنه نیز نباشد و نه حرف ممال نحو من مطر و القمر و البحر و در و النار
و العزو چون شروط مذکوره باشد اکثر قرا تفخیم کنند در حالت وقف اما بعضی از ورش نقل کرده اند ترقیق چنانچه از مفهوم
قول ناظم قوله اجمع اشملا معلوم می شود آن نیز روایت آمده است زیرا که نظر با صل کرده اند و سکون وقف عارضی است و معنی
اجمع اشملا آن باشد که جمیع قرا تفخیم کرده باشند بلکه تفخیم اقوی باشد **قوله** ولکنها فی وقفهم مع غیرها یعنی آنچه در بیت
سابق گفت مطلق بود درین بیت استدراک کرد و شروع کرد در تخصیص حکم مکسوره در حالت وقف فرمود که مکسوره و
مکسوره مفتوحه و مضمومه چون وقف کنند بر وی بسکون یعنی روم نکنند ترقیق باید کردن چون از سه شرط یکی موجود باشد
شرط اول کسره و دوم آنکه پیش از را حرف ممال باشد شرط سیم آنکه پیش از را یا ساکن باشد نحو و لا تنصر فقد قدر الا من مع الابرار
من شیء و افعلوا الخیر قدیر **قوله** و رومهم کما وصلهم بیش از این معلوم شد که را را تفخیم و ترقیق می کنند در حالت اسکان تمام
فرمود که اگر روم کنند نظر بوصل کنند که در حالت وصل آن را حکم تفخیم است پس ترقیق اگر تفخیم باشد در حالتی که روم کنند بتفخیم
کنند و اگر بترقیق باشد بترقیق روم کنند و چون از احکام را آت فارغ شد فرمود امتحان کن ذهن خود را در احکام
حال آنکه صاف است ذهن تو کما اشار بقوله فابل الذکاء مصقلا

وفیما عدا هذا الذی قد وصفته علی الاصل بالتفخیم کن متعملا

در اول باب مذهب ورش بیان کرد که کجا ترقیق کند و در اثنای باب مذهب قرا سبعه را و در آخر باب ذکر وقف کرد

ShivaDoc.com

که چون باسکان وقف کنند ترقیق کجا کنند و تفخیم کی کنند و درین بیت فرموده در غیر مذکور بتفخیم خوانند که اصل آنست کما اشار بقوله علی
الاصل بالتفخیم کن متعملا

باب اللامات

چون این باب مناسبتی داشت بباب راآت از جهت ترقیق و تفخیم در عقب آن یاد کرد

وَغَلَّظَ وَرْشٌ فَتْحَ لامٍ لِصَادِهَا أَوِ الطَّاءِ أَوْ لِلظَّاءِ قَبْلُ تَنَزُّلا
إِذَا فُتِحَتْ أَوْ سُكِّنَتْ كَصَلاتِهِمْ وَمَطْلَعِ أَيْضاً ثُمَّ ظَلَّ وَيُوصَلا

فرموده که در هر موضعی که لامی باشد مفتوح و پیش از لام یکی حرف از سه حرف که صاد و طا و ظا است یکی باشد ورش تغلیظ کند
آن لام را یعنی که بتفخیم خواند فرقی نباشد که حروف مذکوره مفتوح یا ساکن باشد نحو الصلوة و مفصلات و فصل الخطاب و نحو
الطلاق و معطلة و ظللنا و نحو الا من ظلم و بظلام و اظلم در مجموع تفخیم کند فرقی نباشد که مخفف باشد یا مشدد و فرقی نباشد
که حروف استعلا مفتوح یا ساکن

وَفِي طَالَ خُلْفٌ مَعْ فِصَالاً وَعِنْدَمَا يُسَكَّنُ وَقْفاً وَالْمُفَخَّمُ فُضِّلا

فرموده که در نحو طال و فصالا ورش را دو وجه است یعنی تفخیم و ترقیق و هر جا که الف حایل باشد میان لام و حروف استعلا
مذکوره که پیش از لام باشد نحو ان یصالحا و افطال علیکم ورش را دو وجه مذکوره باشد پس تقدیر کلام خبر باشد و فی کطال خلف
و کسی که مراد ناظم ندانسته باشد اعتقاد کند که خلاف در طال و فصالا است فقط پس در روایت خبط کند قوله و عندما یسکن وقفا
یعنی چون لام مفتوح در طرف افتاده باشد و پیش از وی حرفی از حروف سه گانه مذکوره نحو یوصل و ظل و بطل و طال در حالت وقف ورش را
ترقیق باشد و تفخیم نیز لکن تفخیم افضل باشد از ترقیق

وَحُكْمُ ذَوَاتِ الْيَاءِ مِنْهَا كَهَذِهِ وَعِنْدَ رُؤُوسِ الآيِ تَرْقِيقُهَا اعْتَلا

یعنی حکم ذوات یا ازین لامات مذکوره هم چون حکم این لامات است که میان ایشان و حروف اطباق حایل الف است تا بسبب وقف ساکن
شده اند چنانکه گفته آمد یعنی درین ذوات الیاء هر دو وجه که تفخیم و ترقیق است باشد لکن درین قسم ترقیق افضل باشد پس حاصل
سخن درین فصل آن شد که لام مفتوح چون پیش از الف باشد و حال آن باشد که الف منقلب باشد از یا و پیش از لام حرفی
از حروف اطباق مذکوره نظر کنیم با آن لام در رؤس آیات است یا نه بر هر دو تقدیر تفخیم و ترقیق باشد مذهب ورش تفخیم
بر تقدیر فتح و ترقیق بر تقدیر اماله اما در غیر رؤس آیات تفخیم افضل باشد و در رؤس آیات ترقیق افضل باشد بدانکه آنچه واقع
در قرآن از حروف استعلا حرف صاد است فقط که پیش از لام مفتوح می آید و آن بر دو قسم است قسم اول آنکه پیش از لامی باشد که آن
رؤس آیات نباشد و آن در شش موضع می آید فقط در سورة البقرة قوله مصلی در حالت وقف فقط و در سبحان قوله جهنم یصلیها
و در انشقاق و یصلی سعیرا و در غاشیه قوله تصلی نارا حامیه و در سوره واللیل لا یصلیها و در تبت سیصلی و قسم دوم
که رؤس آیات باشند و این در سه موضع است اول در سوره قیامة قوله فلا صدق و لا صلی دوم در سبح اسم قوله ربه فصلی
و در علق قوله اذا صلی **تنبیه** بدانکه در هر موضعی که گویند ورش را دو وجه است درین باب تفخیم و ترقیق مراد آن باشد

که در حالت فتح و ضمه او را تفخیم باشد و در حالت اماله ترقیق

وَكُلُّ لَدَى اسْمِ اللهِ مِنْ بَعْدِ كَسْرَةٍ يُرَقِّقُهَا حَتَّى يَرُوقَ مُرَتَّلا
كَمَا فَخَّمُوهُ بَعْدَ فَتْحٍ وَضَمَّةٍ فَتَمَّ نِظَامُ الشَّمْلِ وَصْلاً وَفَيْصَلا

می گوید که قراء سبعه متفق اند در ترقیق لام الله سبحانه چون واقع شود لفظ الله بعد از کسره فرقی نباشد که آن لازم باشد
نحو بایات الله و یا عارضی باشد نحو ما یفتح الله و حسبنا الله و یا خود آن کسره بر حرفی باشد که او زاید باشد نحو بالله
والله که در جمیع ترقیق باید کردن بعد از آن فرمود که قراء سبعه متفق اند در تفخیم لام الله سبحانه چون بعد از فتحه یا ضمه باشد نحو
قال الله و یفعل الله قوله وصلا و فیصلا یعنی لام الله که بعد از فتحه و ضمه باشد تفخیم آن واجب بود فرقی نباشد که
وصل کنند یا فصل وصل کامل و فصل چنانکه وقف کنند بر حرفی که پیش لفظ الله باشد نحو قال الله یعنی وقف کنند بر قال
بعد از آن گویند الله زیرا که تفخیم لام درین صورت از برای تعظیم حق سبحانه است و بعضی دیگر گفته اند تا فرق باشد میان
اسم باری تعالی و لات که اسم صنم است بخلاف قسم اول که لام الله را بعد از کسره واجب است ترقیق کردن زیرا که
تلفظ از تسفل بتصعد مستحسن نمی دارند پس بعد از کسره نمی خواستند تفخیم لام کنند رجوع کردند با ترقیق که آن
بود در کسره و بدان مناسبت حاصل آمد کما اشار الناظم بقوله حتی یروق مرتلا و قوله فتم نظام الشمل وصلا و فیصلا اشارت
باحکام مذکوره یعنی لام الله که بعد از فتحه و ضمه در حالت وصل و فصل و بعد از کسره بر وجه مذکور چون معلوم کند طالب
این فن را کفایت باشد و حاجتمند نشود بکتب قراآت

باب الوقف علی اواخر الکلم

در مواضع چند ذکر وقف کرده بود و شروع کرد در بیان آن بدانکه وقف عبارتست از حبس لسان از اسباب اعمال و
پس چون وقف کند بر حرفی پس ابتدا کند بحرفی دیگر عمل لسان منقطع شود و آن حرف اولی منقطع باشد از دوم

وَالاسْكَانُ أَصْلُ الْوَقْفِ وَهْوَ اشْتِقَاقُهُ مِنَ الْوَقْفِ عَنْ تَحْرِيكِ حَرْفٍ تَعَزَّلا

معنی آنست که اسکان در وقف اصل است و علتش آنست که وقف ضد ابتدا است و حرکت ضد سکون پس علامت هر یکی
ضد علامت آن دیگر باشد و چون ابتدا مخصوص شده است بحرکت زیرا که ابتدا بسکون متعذر است پس سکون خاص شده بوقف
بعد از آن فرمود که اشتقاق وقف از انجا است که عرب گوید وقفت عن کذا معنی آن باشد که باز ایستادم از آن پس چون وقف مصطلح
آنست که از حرکت باز می ایستد مناسب بود او را بوقف تسمیه کردن

وَعِنْدَ أَبِي عَمْرٍو وَكُوفِيِّهِمْ بِهِ مِنَ الرَّوْمِ وَالاشْمَامِ سَمْتٌ تَجَمَّلا

یعنی روایت اصحاب از ابو عمرو و روایت اهل کوفه که ایشان در حالت وقف روم و اشمام نیز کنند تا دلالت کند بر حرکت اعراب
و چون این روایت مذکوره طریقی نیکو بود و با فایده بدان اشارت کرد بقوله سمت تجملا

وَأَكْثَرُ أَعْلامِ الْقُرَانِ يَرَاهُمَا لِسَائِرِهِمْ أَوْلَى الْعَلائِقِ مِطْوَلا

ShivaDoc.com

یعنی بیشتر مشاهیر ائمه قراء اختیار کرده اند روم و اشمام از جمیع قراء و هم المذکورون و غیرهم و اگرچه ازان غیر حمزه نافع و کثیر
و ابن عامر نصی نیامده است در روم و اشمام و علاء جمع علاقه است مطول حبل است اشارة کردند آنچه روم و اشمام اولی
و اسطا است در دلالت بر اصل حرکت موقوف علیه

وَرَوْمُكَ إِسْمَاعُ الْمُحَرَّكِ وَاقِفًا بِصَوْتٍ خَفِيٍّ كُلَّ دَانٍ تَنَوَّلَا

یعنی روم آنست که بشنوانی کسی را که نزدیک تو باشد و از تو فرا گیرد آن حرف موقوف علیه را و حرکات آن حرف را که وقف کرده باشی بران با آوازی پوشیده

وَالْاِشْمَامُ إِطْبَاقُ الشِّفَاهِ بُعَيْدَ مَا يُسَكَّنُ لَا صَوْتٌ هُنَاكَ فَيَصْحَلَا

یعنی اشمام آن باشد که هر دو لب را گرد کنی بعید ما یسکن یعنی چون محرک را ساکن کرده باشی عقیب آن بی
توقفی بلبها اشارت کنی بحرکت آن حرف که سکون کرده باشی بران که اگر بصیر حاضر باشد دریابد اعراب آن ساکن را که اعمی را
ازان حظی نباشد هم چنانکه در روم اصم را ازان حظی نباشد قوله لا صوت هناک فیصحلا یعنی باید که قاری احتراز کند
ازان که آوازی بعد از اسکان واقع آید که از بحه خوانند و آن آوازی ضعیف باشد که دلالت کند بر اعراب آن ساکن که اگر آن قید
شرط نکند گو ناظم گفت احتمال دارد که اشمام مبدل شود بروم و آن مذهب کوفیانست که ایشان اشمام را روم می خوانند

وَفِعْلُهُمَا فِي الضَّمِّ وَالرَّفْعِ وَارِدٌ وَرَوْمُكَ عِنْدَ الْكَسْرِ وَالْجَرِّ وُصِّلَا
وَلَمْ يَرَهُ فِي الْفَتْحِ وَالنَّصْبِ قَارِئٌ وَعِنْدَ إِمَامِ النَّحْوِ فِي الْكُلِّ أُعْمِلَا

یعنی اشمام و روم بمذهب ائمه قراء در ضم و رفع جایز باشد و در کسر و جر نیز روم روا باشد لکن در فتح و نصب جایز نباشد
و پیش سیبویه که امام نحو است جایز است و ائمه کبار در وقت قرآن اجازه نداده اند نحو الذین آمن و گفته اند که روایت تابع کردن است

وَمَا نَوَّعَ التَّحْرِيكَ إِلَّا لِلَازِمٍ بِنَاءً وَإِعْرَابٍ غَدَا مُتَنَقِّلَا

شروع کرد در فایده آنکه در بیت سابق انواع اسامی حرکات را ذکر کرده است چنانکه گفت فی الضم والرفع می گوید این حرکات
که متنوع شده است یعنی در مبنیات ضم و فتح و کسر می گویند و در معربات رفع و نصب و جر تنوع آن نیست الا از جهت
حرکتی لازم از جهت بنا و حرکتی اعرابی که منتقل شود یعنی که روم و اشمام در معربات و مبنیات هست که اگر اسامی یک
قسم را ذکر کردی و هم آن بودی که روم و اشمام دران قسم دیگر نیست پس هر دو قسم را یاد کرد

وَفِي هَاءِ تَأْنِيثٍ وَمِيمِ الْجَمِيعِ قُلْ وَعَارِضِ شَكْلٍ لَمْ يَكُونَا لِيَدْخُلَا

یعنی که روم و اشمام در های تانیث و میم جمع و عارض شکل در نیاید های تانیث نحو رحمه و نعمه و جنبه و اما در نحو بیوت و جنات
و جنت نعیم روم و اشمام جایز باشد بر مذهب کسی که وقف او بتا باشد کما سیاتی زیرا که مرسوم اند بتا و نیز در نحو
و نعمه روم و اشمام جایز باشد ازان سبب که های نعمه های تانیث نیست اما میم جمع خالی نباشد از آنکه بعد از او ساکن باشد
یا متحرک نحو انتم الاعلون و علی سمعهم و علی ابصارهم در هر دو قسم روم و اشمام نشاید کردن بر مذهب ابو عمرو دانی و ناظم

و بعضی در قسم دوم که بعد از حرف متحرک آید بر مذهب جماعتی که صله نکنند میم جمع را جایز داشته اند روم و اشمام
و آن ضعیف است پس ناظم بدان التفات نکرد و اما عارض شکل در وی نیز اشمام و روم باشد و آن بر دو قسم است یکی آنکه
حرکت حرف از بهر التقای ساکنین باشد نحو قل ادعوا و ان امرؤ و من شاقق و یومئذ و حینئذ و قسم دوم آنکه حرکت حرف از بهر
نقل باشد چنانکه گفته آمد بمذهب ورش در حالت وصل نحو قد افلح و در مذهب حمزه در حالت وقف نحو دفء و ملء پس
بدانکه هر یکی ازین دو قسم عارض شکل دو نوع است اما قسم اول از بهر آنکه آن حرکت بسبب ساکنی که معدوم است نحو حینئذ و امس
یا از بهر ساکنی که موجود است نحو قل ادعوا و اما قسم دوم خالی نیست از آنکه حرکت از همزه متصل منقولست نحو دفء و ملء یا از همزه
منفصل نحو قل اوحی نوع اول ازین هر دو قسم جاری مجری آن لازم است و قول ناظم مترلست بر نوع دوم از هر دو نوع

وَفِي الْهَاءِ لِلْإِضْمَارِ قَوْمٌ أَبَوْهُمَا وَمِنْ قَبْلِهِ ضَمٌّ أَوِ الْكَسْرُ مُثِّلَا
أَوُ امَّاهُمَا وَاوٌ وَيَاءٌ وَبَعْضُهُمْ يَرَى لَهُمَا فِي كُلِّ حَالٍ مُحَلِّلَا

یعنی بعضی از اهل ادا منع کرده اند در های ضمیر روم و اشمام چون پیش از و دو شرط مذکوره یکی باشد و آن ضمه است یا کسره
نحو یعلمه و من خزجه و یا خود پیش از های ضمیر از دو حرف که از ایشان ضم و کسره حاصل شود باشد یکی باشد و آن واو و یا است
نحو عقلوه و ابیه که دران نیز روم و اشمام ممنوع باشد کما اشار بقوله او اماهما ای اصلاهما یعنی اصل ضمه و کسره ازان واو
و یا است پس از مفهوم قول ناظم معلوم شد از قید مذکوره که های ضمیر است چون ما قبل او مفتوح باشد یا غیر واو و یا باشد
روم و اشمام دران جایز باشد نحو خلقه و عنه و اجتباه و چون بیان مذهب مختار نمود بمذهب غیر مختار رو فرمود که بعضی
جایز داشته اند روم و اشمام مطلقا در جمیع کلمات که های اضمار در آخر آن باشد کما اشار بقوله و بعضهم الی آخره تنبیه
بدانکه استثنا در مواضع مقید که قوم منع کرده اند از زیادت تفصیلات فافهم ذلک

باب الوقف علی مرسوم الخط

وَكُوفِيُّهُمْ وَالْمَازِنِيُّ وَنَافِعٌ عُنُوا بِاتِّبَاعِ الْخَطِّ فِي وَقْفِ الِابْتِلَا
وَلِابْنِ كَثِيرٍ يُرْتَضَى وَابْنِ عَامِرٍ وَمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ حَرٍ أَنْ يُفَصَّلَا

چون این باب نیز تعلق بوقف میداشت در عقب باب مذکور یاد کرد و فرمود که اهل کوفه و ابو عمرو و نافع و ابو جعفر رعایت
خط مصحف عثمانی رضی الله عنه کرده اند در وقف اختیار کما اشار بقوله فی وقف الابتلا پس از مهمات شد مرسوم دانستن تا چون
که خواهد قاری بر مثبت و محذوف و مقطوع و موصول و غیر آن وقف کند در وقت ضرورت که انقطاع نفس باشد بر آخر کلمات علم
باشد هر کسی اینان و ناظم در مرسوم قصیده کما از عقیلة اتراب القصاید فی اسنی المقاصد می خوانند جمیع احکام آن گفته است
فعلیک بمعرفة ذلک یعنی بعضی از ائمه قراء اختیار کرده اند متابعت مرسوم از بهر ابن کثیر و ابن عامر و اگرچه از ایشان نصی نیامده است
اما ائمه پسندیده داشته اند بر مذهب ایشان نیز متابعت رسم کردن قوله و ما اختلفوا فیه می فرماید بعضی که مخالفت رسم
کرده اند در کلماتی چند کما سیاتی پس سزاوار شد بیان کردن آن کما اشار بقوله حر ان یفصلا زیرا که نظم از بهر این معنی موضوع است
و آنچه قراء را اختلافست دران شروع کرد

بقوله

اِذَا كُتِبَتْ بِالتَّا هَا مُؤَنَّثٍ فَبِالْهَا قِفْ حَقًّا رِضًى وَمُعَوَّلَا

یعنی مدلول حقا ورا رضی ابن کثیر و ابو عمرو و کسایی چون بتا مرسوم باشد هاء تانیث وقف کنند بها و غیر ایشان وقف کنند بتا **تنبیه** بدانکه هاء تانیث در مصحف کریم بر دو قسم است قسم اول بها قسم دوم بتا در قسم اول قرا متفق اند که در حالت وقف بها خوانند چنانچه معلوم شد در اول باب و قسم دوم مختلف در آن حالت وقف کار پس بعضی کلمات یاد کنیم که مرسوم است بها و بعضی که مرسوم است بتا تا دال باشد مر قاری را بر قاعدهٔ آن از آن جمله رحمت هفت موضع مرسوم است بتا در البقره اولئک یرجون رحمت الله و در اعراف ان رحمت الله قریب و در هود رحمت الله و برکاته و در مریم ذکر رحمت ربک و در روم الی آثار رحمت الله و در زخرف اهم یقسمون رحمت ربک و ایضا و رحمت ربک خیر و نعمت در یازده موضع مرسوم است بتا در البقره نعمت الله علیکم و در آل عمران نعمت الله علیکم اذ کنتم و در مائده نعمت الله علیکم اذ هم و آن حرف دوم است که حرف اول واذکروا نعمة الله علیکم و میثاقه و حرف سیم واذکروا نعمة الله علیکم اذ جعل که مرسوم بها اند و در ابرهیم نعمت الله کفرا و ان تعدوا نعمت الله و در نحل و بنعمت الله هم یکفرون و یعرفون نعمت الله ثم ینکرونها و در طور بنعمت ربک و امرأت در هفت موضع است در آل عمران امرأت عمران و در یوسف در دو موضع امرأت العزیز و در قصص امرأت فرعون و در تحریم سه حرف قوله تعالی امرأت نوح و امرأت لوط و امرأت فرعون و سنت در پنج موضع است فقد مضت سنت الاولین و در فاطر سه حرف فهل ینظرون الا سنت الاولین فلن تجد لسنت الله تبدیلا و لن تجد لسنت الله تحویلا و در غافر سنت الله التی قد خلت و لعنت دو موضع بتاست در آل عمران فنجعل لعنت الله و در نور والخامسة ان لعنت الله و معصیت در مجادله قوله و معصیت الرسول و معصیت الرسول و تناجوا و قرت عین در قصص بتاست فقط و در تحریم و مریم ابنت بتاست فقط و در اعراف و تمت کلمت ربک الحسنی بتاست فقط و قوله فطرت الله التی در روم بتاست و شجرت الزقوم در دخان بتاست و غیر مذکور از کلمات معدود در مجموع قران مرسوم بهاست و چون قاری از مرسوم غافل باشد در جواب سؤالات ممتحن عاجز باشد و در وقف قران مجید پس مرد کاهل و قتی باشد که در باب مرسوم سعی بلیغ نماید

وَقِفْ لَاتَ مَعْ مَرْضَاتِ مَعْ ذَاتَ بَهْجَةٍ فَلَاتَ رِضًى هَيْهَاتَ هَادِيهِ رُفِّلَا

یعنی مدلول را رضی کسایی وقف کند بر قوله تعالی اللات والعزی و مرضات در جمیع قران و قوله ذات بهجة و لات حین مناص در مجموع بها و باقیان وقف کنند بتا و مدلول ها هادیه و راء رفلا بزی و کسایی بر قوله هیهات در حالت وقف بها وقف کنند و باقیان بتا **تنبیه** از قید ذات بهجة ذات الشوکة و ذات بینکم بیرون روند که بتا نیث وقف کنند همه قرا بران و قوله رضی خبر مبتدا محذوف ای ذلک رضی اشارتست بوجه قراءت کسایی که بر اصل قاعدهٔ خود است پس هاء هادیه و فلا اشارتست بهدایت بزی که موافقت کرده با کسایی بر قاعدهٔ که آن اصل بود اورا کما مر بخلاف ابو عمرو که از قاعدهٔ خود نجاوز کرد و اما کوفیان غیر کسایی بر قاعدهٔ خود اند و نیز نافع و ابن عامر پس حاصل سخن آن شد که کفته

بود بر مواضعی که قراء سبعه مخالف مذهب خود باشند در این باب ناظم آن را مفصل کند چنانچه اینجا کرد و در باقی کلمات

وَقِفْ يَا أَبَهْ كُفْؤًا دَنَا وَكَأَيِّنِ الْوُقُوفُ بِنُونٍ وَهْوَ بِالْيَاءِ حُصِّلَا

یعنی مدلول کاف کفوا و دال دنا ابن عامر و ابن کثیر وقف کنند بر قوله یا ابت بها و مدلول حاء حصلا ابو عمرو وقف کند بیا بر قوله و کاین و آن مرسوم است بنون پس ابو عمرو مخالفت کرده است مرسوم را و باقی قرا موافقت مرسوم کرده اند در کاین و یا ابت مرسوم است بتا پس ابن عامر مخالف قاعدهٔ خود است که وقف کرده است بها در یا ابت و ابو عمرو و کسایی نیز مخالف قاعدهٔ خود اند که وقف کنند بنون و ابن کثیر از آن وجه که وقف بهاست و نافع و عاصم و حمزه از آن که وقف بتا کرده اند جمله بر قاعدهٔ خود اند

وَمَالِ لَدَى الْفُرْقَانِ وَالْكَهْفِ وَالنِّسَا وَسَالَ عَلَى مَا حَجَّ وَالْخُلْفُ رُتِّلَا

یعنی مدلول حاء حج ابو عمرو وقف کند بر ما از مال در این چهار موضع مذکور یعنی فرقان و کهف و نسا و معارج و مدلول را رتلا کسایی بیک وجه موافقت کند با ابو عمرو و بوجه ثانی موافقت کند با باقی قرا پس ابو عمرو مخالف قاعدهٔ خود است زیرا که نمی خواست که لام چونکه عاملست از معمول خود جدا شود پس در جهت غالب آمد کما اشار بقوله حج و کسایی مراعات این کرد بیکی جهت ابو عمرو و در دوم نظر مرسوم و باقی قرا موافقت مرسوم کرده اند

وَيَا أَيُّهَا فَوْقَ الدُّخَانِ وَأَيُّهَا لَدَى النُّورِ وَالرَّحْمَنِ رَافَقْنَ حُمَّلَا
وَفِي الْهَا عَلَى الْإِتْبَاعِ ضَمُّ ابْنِ عَامِرٍ لَدَى الْوَصْلِ وَالْمَرْسُومُ فِيهِنَّ أَخْيَلَا

یعنی مدلول را رافقن و حاء حملا کسایی و ابو عمرو وقف کنند در ایها بر الف و آن در سه موضع می آید قوله یا ایها الساحر در زخرف و ایها المؤمنون در نور و ایه الثقلان در رحمن و باقی قرا وقف کنند بر ها و حذف الف کنند و ابن عامر در حالت وصل بضم ها خوانند متابعت یا ایه کما اشاره الناظم قوله والمرسوم فیهن اخیلا یعنی در مواضع ثلثه الف با ایه محذوف است در رسم و اخیلا نام مرغی است ملون و مراد از آن اشارتست بجنس وجه قراءت ابن عامر پس در این کلمات کسایی و ابو عمرو مخالف قاعدهٔ خود اند زیرا که رجوع کرده اند با اصل کلمه و مصاحبت نقل کرده اند کما اشار بقوله رافقن حملا **تنبیه** بدانکه ابو عمرو و کسایی با ایها در حالت وصل بحذف الف و ابقاء فتح خوانند و ابن عامر در حالت وقف باسکان ها خوانند مع جواز الروم والاشمام و نافع و ابن کثیر و عاصم و حمزه در حالت وصل بفتح ها خوانند و در حالت وقف باسکان و در غیر این سه موضع مذکور نحو یا ایها الناس و یا ایتها النفس قرا متفق باشند در وصل و وقف فافهم ذلک

وَقِفْ وَيْكَأَنَّهْ وَيْكَأَنَّ بِرَسْمِهِ وَبِالْيَا قِفْ رِفْقًا وَبِالْكَافِ حُلِّلَا

فرمود که بر مذهب قراء سبعه غیر از کسایی و ابو عمرو وقف کن بر قوله ویکانه و ویکان الله چنانکه در مصحف کریم مرسوم است و بدانکه ویکانه مرسوم است بها و ویکان بنون و اما کسایی و ابو عمرو که مدلول ایشان راء رفقا و حاء حللا است فرمود که وقف کند کسایی بیا و ابو عمرو بر کاف و بعضی وجه این قرآت را مستبعد داشته ناظم فرمود که وجه قراءت کسایی جایز است و وجه ابو عمرو جایز بعلاوه جواب منکر باید کفت کما اشار بقوله رفقا و حللا

وآتانِ بياءٍ ما تُنفي وسواهما بما وبوادِ النملِ بالياء سَنا تَلا

مدلول رمز

یعنی شعبه حمزه وکسائی وقف کنند بر الف مبدله که آن عوض تنوین است در آباوآن در سوره سبحان است وباقی قرا وقف کنند بر ما وابتدا کنند بتدعوا ومدلول سین سنا ونا تلا لیث ودوری که راویان کسائی اند وقف کنند بر یاء وادی در سوره نمل وباقیان بحذف یا خوانند **تنبیه** قوله تنفی اشارتست بوجه قرا حمزه وکسائی ونیز بظهور انکه قوله آتانی قید کفت نیرا که ازان قبیل است که گفته است وباللفظ استغنی عن القید وچون وادی در حالت وصل از بهر التقاء ساکنین یای او محذوفست وازان بسی درحالت وقف آنچه موجب حذف بود باقی بماند پس کسائی اثبات یا کرد ازان جهت

وفیمه ومِمّه قِف وعَمّه بِمَه بخُلفٍ عنِ البزّیّ وادفع مُجَهّلا

یعنی بزی از ابن کثیر روایت کرده است که چون وقف کردی بر ما استفهامی که مقصور باشد بحرفی از حروف جار کلمات بالقدر دو وجه جایز داشتی اولی وقف برها سکت ودوم وقف بر میم بغیرها بعد ازان فرمود که دفع کن بحجت صحیح وجوه روایت صحیح کسی را که تورا درین روایت نسبت دهد با جهل کما اشار الیه بقوله وادفع مجهلا وفیمه یعنی فیم انت من ذکریها ومم یعنی مم خلق وعمه یعنی عم یتساءلون ولمه یعنی لم یکتمون وبمه یرجع المرسلون وامثال این مجموع بزی را دو وجه است وباقی قرا وقف کنند بغیرها ومجموع این کلمات مرسوم اند بغیرها حجت بزی آنست که محافظت حرکت میم می کنند کردآنست بر الف محذوفه اگرچه مخالف رسم است وغیر او که وقف میکنند بغیرها حجت آنست که سکون عارض است موافقت رسم میکنند

باب مذاهبهم فی یاآت الاضافة

چون از اصول فارغ شروع کرد در بیان یاآت اضافه ویاء اضافه عبارتست از یاء ضمیر متکلم وان بفعل واسم وحرف متصل باشد نحو لیبلونی وسبیلی وانی وچون ناظم درین باب قواعد یاآت خواهد گفت وتعیین خواهد کردن یک یک را واجب شد اول ضابطه گفتن که بدان اضافه

ولیست بلام الفعل یاء اضافةٍ وما هی من نفس الاصول فتُشکلا ولکنها کالهاء والکاف کلُّ ما تلیه یُرى للهاء والکاف مدخلا

یعنی یاء اضافه لام کلمه نیست واز نفس کلمه نیست تا مشکل شود بر مبتدی تمیز کردن آن از حروف دیگر که یاء اضافه کلمه ایست برأسه که متصل می شود بآخر کلمه دیگر همچنانکه هاء ضمیر غایب وکاف ضمیر مخاطب در هر کلمه که یاء اضافه داخل شود هاء ضمیر وکاف ضمیر نیز شاید که داخل شود دران کلمه خواه که فعل باشد وخواه اسم وخواه که حرف نحو لیبلونی لیبلوک سبیلی سبیلک سبیله انی انه انک پس طالب باید که بنا بر این قاعده کند تا هیچ فردی از افراد بروی مخفی نماند

وفی مائتی یاءٍ وعشرٍ منیفةٍ وثنتین خُلفُ القوم احکیه مجملا فتسعون مع همزٍ بفتحٍ وتسعُها سما فتحُها الا مواضعَ هُمّلا

یعنی جمیع یاآت اضافه که قراء سبعه را در عددان اختلافست وحال آنست که دویست ودوازده یاست وقوله

فما آتانی الله وفبشر عبادی الذین ناظم از باب زواید گرفته است وبعضی آنرا ازیاء اضافه می شمرند وچون در رسم محذوفست یا آنرا ناظم از باب زواید شمرده واین باب را بر شش قسم نهاده است قسم اول آنکه یاء اضافه بیش از همزه قطع مفتوحه باشد دوم بیش از همزه مکسوره سیم بیش از همزه مضمومه وچهارم بیش از همزه وصل که از همزه مصاحب لام تعریف باشد وپنجم آنکه بیش از همزه وصل منفرد از لام تعریف واقع باشد ششم آنکه واقع باشد پیش از غیر همزه از باقی حروف شروع کرد درین بیت بقسم اول وفرمود که نود ونه یا است که مدلول سما نافع وابن کثیر وابو عمرو وجمله یاآت بفتح خوانده الا مواضعی چند کما سیاتی که از سما بعضی کم شود ویا خود با سما بعضی دیگر منضم شود کما اشار بقوله الا مواضع هملا یعنی در مواضع سما از قاعده خود که آن فتح است اهمال کنند **تنبیه** بدانکه درین باب فتح واسکان ضد یکدیگر اند اگر ناظم اشارت کند بفتح مر قومی را باقیان باسکان خوانند وکذلک بالعکس واما قوله مصحرخی در موضع خود حکم آن گفته اند وقوله منیفة ای زایدة ودرین باب چون گوییم فلان قاری بفتح خواند مراد فتح یا باشد دران کلمه

فارنی وتفتنی اتبعنی سکونها لکلٍّ وترحمنی اکن ولقد جلا

اشارت کرد باتفاق قراء سبعه که در چهار کلمه از قسم اول که آن همزه مفتوحه است بعد از یاء اضافه که باسکان خوانند اول ارنی انظر دوم تفتنی الا سیم فاتبعنی اهدک چهارم ترحمنی اکن ووجه آن بعد از اتباع اثر گفته اند که تا جمع باشد میان لغتین ونیز بعضی از کلمات ماقبل ایشان ساکن است وبعضی ما بعد نحو ابدلنی قبل تفتنی ولن ترانی وسوف ترانی بعد ارنی پس مناسب باشد موافقت سکون این آیات یا در موافقت ایشان را حلاوتی باشد وبظهور وصحت این معنی اشارة کرد بقوله ولقد جلا

ذرونی وادعونی اذکرونی فتحها دوا واوزعنی معا جاد هطلا

دوا رمز

یعنی ابن کثیر که مدلول دال دوا است بر قاعده خود ذرونی اقتل وادعونی استجب لکم واذکرونی اذکرکم بفتح خواند وقوله دوا اشارتست بدانکه او بر قاعده خود است ودرین کلمات نافع وابو عمرو مخالف قاعده خود اند وعلت اتباع اثر است ونیز گفته اند که سبب بسیار حروفست درین کلمات مذکور قوله واوزعنی معا جاد هطلا یعنی مدلول جیم جاد وها هطلا ورش وبزی اوزعنی ان اشکر بفتح یا خوانند وقوله معا یعنی اوزعنی در دو موضع می آید یکی در نمل ویکی در احقاف وقوله جاد هطلا هطل باران را گویند که متتابع باشد یعنی که ایشان بعد از اتباع اثر مستمر اند بر قاعده خود واما قالون وقنبل وابو عمرو مخالف قاعده خود اند وعلت آن است که چون بعد از اوزعنی قوله تعالی انی واصلح لی ودر یتی جمیع ساکن الیا اند پس مناسب نیکو داشتند بعد اتباع الاثر ودرین باب چون ازین نوعی

لیبلونی معه سبیلی لنافعٍ وعنه وللبصری ثمانٍ تُنُخِّلا

بیوسف انی الاولان ولی بها وضیفی ویسر لی ودونی تمثلا

ShivaDoc.com

وَبَاآنَ فِي اِجْعَلْ لِي وَاَرْبَعٌ اِذْ حَمَتْ هُدَاهَا وَلٰكِنِّي بِهَا اثْنَانِ وَكَلَا
وَتَحْتِي وَقُلْ فِي هُودَ اِنِّي اَرٰيكُمُ وَقُلْ فَطَرَنْ فِي هُودَ هَادِيهِ اَوْصَلَا

یعنی بدانکه نافع قوله لیبلونی در نمل و سبیلی ادعوا در یوسف بفتح خواند بر قاعده خود و ابن کثیر و ابو عمرو برخلاف قاعده خود موافقت باقی قرا کنند در اسکان قوله معه ضمیر عاید است با نافع و قوله و عنه للبصری ثمان ضمیر عاید است با نافع ایضا یعنی نافع و ابو عمرو در هشت موضع یا را مفتوح کرداند و ناظم انرا یاد کرد بر وجهی که مشتبه نشوند بغیری و نیز غیر از هشت یا چیزی دیگر در نیاید کما اشار بقوله بیوسف انی الاولان یعنی انی دون ارانی و ثانیا انی دون ارانی قوله و لی بها یعنی با سیم قوله یاذن لی ابی است در یوسف و چهارم ضیفی الیس در هود پنجم و یسر لی امری در طه و ششم در کهف من دونی اولیا و هفتم اجعل لی آیه در مریم و هشتم ایضا اجعل لی آیه در آل عمران کما اشار بقوله و یا آن اجعل لی و قوله اربع اذ حمت هداها یعنی مدلول همزه اذ و حا حمت و ها هداها نافع و ابو عمرو و بزی بر قاعده خود بفتح خوانند قوله و لکنی اریکم در دو موضع کما اشار بقوله و لکنی بها اثنان یعنی در هود و احقاف و من تحتی در زخرف و انی اریکم بخیر در هود **تنبیهات** قوله انی الاولان از قید بقوله الاولان انی اری سبع و انی انا اخوک خارج باشد از هشت که مذکور و قوله اذ حمت هداها اشارتست بدان با صحاب فتح یعنی که قاری که بفتح خواند خلاص یافت از منع ازان سبب که فتح اصل است و نیز بر قاعده خود است و قوله و لکنی بها ضمیر بها راجع است به لکنی تقدیر کلام کلمتی لکنی قوله و کلا ای کلاهما یعنی در فتح در کلمتین مذهب جماعه مذکور است قوله و قل فطرن الی آخره یعنی مدلول ها هادیه و همزه اوصلا بزی و نافع بر قاعده خود فطرنی در هود بفتح خوانند و ابو عمرو و قنبل برخلاف قاعده باسکان خوانند و قوله هادیه اوصلا یعنی ناقل فتح بما رسانید حجت را که آن اصل است یعنی فتح

وَيَحْزُنُنِي حِرْمِيُّهُمْ تَعِدَانِنِي حَشَرْتَنِي اَعْمٰى تَاْمُرُونِّي وُصِّلَا

یعنی نافع و ابن کثیر قوله یحزننی ان تذهبوا در یوسف و اتعداننی در احقاف و حشرتنی اعمی در طه و تامرونی در زمر بفتح خوانند بر قاعده خود و ابو عمرو برخلاف قاعده خود مطلق موافقت باقی قرا کند **تنبیه** قوله وصلا چون جمع کنی مجموع یا آت مذکوره با این یا آت که درین بیت یاد کرد بیست و چهار کلمه باشد غیر از نافع و ابن کثیر و ابو عمرو درین محل نداشتند و بعد ازین آنچه درین قسم از یا آت اضافه که بعضی از ائمه قرا موافقت کرده اند با سما خواهد گفت کما اشار بقوله

اَرَهْطِي سَمَا مَوْلًى وَمَالِي سَمَا لَوًى لَعَلِّي سَمَا كُفْؤًا مَعِي نَفَرُ الْعُلَا
عِمَادٌ وَتَحْتَ النَّمْلِ عِنْدِي حُسْنُهُ اِلٰى دُرِّهِ بِالْخُلْفِ وَافَقَ مُوهِلَا

یعنی مدلول سما و میم مولی حرمیان و ابو عمرو و ابن ذکوان ارهطی اعز علیکم بفتح یا خوانند سما بر قاعده خود و ابن ذکوان بخلاف قاعده خود قوله مالی سما لوی یعنی مدلول سما و لام لوی حرمیان و ابو عمرو و هشام قوله یا قوم مالی

ادعوکم در غافر بفتح خوانند هشام مخالف قاعده خود است درین حرف و قوله لعلی سما کفوا یعنی مدلول سما و کاف کفوا حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر قوله لعلی ارجع در یوسف و لعلی آتیکم در طه و لعلی اعمل در مومنین و لعلی آتیکم و لعلی اطلع در قصص و لعلی ابلغ الاسباب در غافر درین شش موضع مذکوره بفتح خوانند سما بر قاعده خود و ابن عامر بخلاف آن و قوله معی نفر العلا عماد یعنی مدلول نون و الف العلا و عین عماد یعنی ابن کثیر و ابن عامر و ابو عمرو و نافع و حفص معی ابدا در سوره براءه و معی او رحمنا در ملک بفتح خوانند بر قاعده خود اند و باقیان مخالف قوله و تحت النمل عندی حسنه الی دره بالخلف یعنی مدلول حا حسنه و همزه الی و دال دره بخلاف عنه ابو عمرو و نافع و ابن کثیر بیک وجه عندی اوتیته علی علم عندی اولم یعلم در قصص بفتح خوانند بر قاعده خود و ابن کثیر بخلاف قاعده خود بوجه ثانی باسکان خواند **تنبیه** ناظم خلاف را با ابن کثیر اضافه کرد پس بزی و قنبل هر یکی را دو وجه باشد و بعضی از ائمه فتح با بزی روایت کرده اند و اسکان از قنبل و اختیار خلاف از ابن کثیر بنا بر روایت معتمد است چنانکه ناظم فرمود وافق موهلا یعنی در اختیار خلاف موافق کسی است که اهل است از کلمه ارهطی تا قوله معی ده کلمه باشد که بعضی از قرا منضم باشند با سما و اما یا عندی بروایت اسکان ملحق شود به بیست و چهار یا مقدم و بروایت فتح ملحق شود بباقی یا آت که ناظم ذکر کرده است از نود و نه پس مجموع نود و نه یا بر چهار قسم باشد قسمی انکه از مدلول سما در فتح کسی خارج است و این بیست و چهار است و دوم انکه غیر از سما در فتح موافق سما اند و آن ده کلمه است و سیم انکه سما فتح کنند بی زیادتی و نقصان و آن شصت و چهار کلمه است و چهارم انکه مختلف فیه است بروایت فتح ملحق است به بیست و چهار و بروایت اسکان ملحق است بشصت و چهار و آن یک کلمه است یعنی عندی اولم در قصص و چون حکم نود و نه یا معلوم شد چنانچه در اقسام اربعه یاد کرده آمد معلوم شود که ارنی و تفتنی و اتبعنی و ترحمنی در عدد از نود و نه یا مذکور نیست پس آنچه از یا آت اضافه که سما متفق اند در فتح و باقی قرا در اسکان آن شصت و چهار یا اند و آنرا منفصل یاد کنیم در سوره البقره انی اعلم ما تبدون و انی اعلم غیب و در آل عمران انی اخلق و در مایده انی اخاف و انی اریک و در اعراف انی اخاف و من بعدی اعجلتم و در انفال انی اری و انی اخاف و در یونس ما یکون لی و انی اخاف و در هود فانی اخاف و انی اخاف و انی اعظک و انی اعوذ بک و انی اخاف و شقاقی و در یوسف ربی احسن و ارانی اعصر و ارانی احمل و انی اری و ابی او یحکم و انی انا اخوک و انی اعلم و در ابرهیم انی اسکنت و در حجر عبادی انی و انی انا النذیر و در کهف ربی اعلم و بربی احدا و ربی ان یوتین و ربی احدا و لم تکن و در مریم انی اعوذ و انی اخاف و در طه انی آنست و انی انا ربک و انی انا الله و در شعرا انی اخاف ان یکذبون و انی اخاف علیکم و ربی اعلم و در نمل انی آنست و در قصص عسی ربی ان یهدینی و انی انا الله و انی اخاف ان یکذبون و ربی اعلم و انی اعلم و در یس انی آمنت و در صافات انی اری فی المنام و انی اذبحک و در صاد انی احببت و در زمر انی اخاف ان عصیت ربی و در غافر انی اخاف ان یبدل و انی اخاف علیکم و انی اخاف علیکم یوم و در دخان انی آتیکم و در احقاف انی اخاف علیکم و در حشر انی اخاف الله و در نوح انی اعلنت و در جن ربی امدا و در فجر ربی اکرمن و ربی اهانن والله اعلم

وثنتان مع خمسين مع كسر همزة بفتح أولي حكم سوى ما تعزلا

شروع کرد در قسم دوم که یا اضافه پیش از همزه مکسوره باشد فرمود که آن پنجاه و دو موضع است مدلول همزه اولی و حا حکم آنرا بفتح خوانند یعنی نافع و ابو عمرو الا مواضعی چند که می آید که مخالف اصل خود کنند

بناتي وأنصاري عبادي ولعنتي وما بعده إن شاء بالفتح أهملا

یعنی مدلول همزه اهملا نافع قوله بناتي ان کنتم در حجر و انصاری الی الله در آل عمران و صف و بعبادی انکم در شعرا و لعنتی در صاد و ستجدنی در کهف و قصص و صافات بفتح خوانند کما اشار بقوله و ما بعده ان شاء و ابو عمرو موافقت با فی قرا کنند و ترک فتح کنند و قوله اهملا

وفي إخوتي ورش يدي عن أولي حمى وفي رسلي أصل كسا وافي الملا

یعنی ورش قوله اخوتی ان در یوسف بفتح خواند و قالون و ابو عمرو مخالفت کنند در قاعده خود موافقت کنند با اصحاب اسکان و قوله یدی عن اولی حمی یعنی مدلول عین عن و همزه اولی و حا حمی حفص و نافع و ابو عمرو یدی الیک در مائده بفتح خوانند و قوله عن اولی حما اشارتست بوجه قرائت حفص که چون در فتح که آن اصل است موافقت کرد و در حمایت جبی نافع و ابو عمرو ا بود در آمد قوله وفی رسلی اصل کسا یعنی مدلول همزه اصل و کاف کسا نافع و ابن عامر قوله و رسلی الی الله در مجادله بفتح خوانند ابن عامر و ابو عمرو مخالف قاعده خود اند و ثنا گفت بر قاری فتح بقوله کسا وافی الملا الوافی التام من الثیاب والملا الملاحف الابیض یعنی قاری فتح بپوشید خود را تمام بملاحف سفیدی یعنی که حجت او ظاهر است

وأمي وأجري سكنا دين صحبة دعائي وآبائي لكوف تجملا

یعنی مدلول دال دین و صحبة ابن کثیر و حمزه و کسائی و ابو بکر باسکان خوانند قوله و امی الهین در مائده و یا اجری هر کجا که بیاید در قرآن و باقی قرا بفتح خوانند نافع و ابو عمرو بر قاعده خود و ابن عامر و حفص مخالف قاعده بعد از فرمود قوله دعایی الا فرارا در نوح و ابایی ابرهیم در یوسف کوفیان باسکان خوانند و باقی قرا بفتح خوانند پس ابن عامر مخالف قاعده خود اند در موضعین **تنبیه** از ابن کثیر رجوع کرد از فتح باسکان و مراد از قولهٔ دین اینجا عبارتست یعنی ابن کثیر که بر عهد مشهور است و اهل کوفه نیز قاعده خود که اسکانست نگاه داشتند و حال آنست

وحزني وتوفيقي ظلال وكلهم يصدقني انظرني وأخرتني إلى

وذريتي يدعونني وخطابه وعشر يليها الهمز بالضم مشكلا

فعن نافع فافتح وأسكن لكلهم بعهدي وآتوني لتفتح مقفلا

یعنی مدلول ظا ظلال کوفیان و ابن کثیر باسکان خوانند قوله و حزنی در یوسف و ما توفیقی در هود و باقی قرا نافع و ابو عمرو بر قاعده خود و ابن عامر مخالف آن بفتح خوانند و ناظم فرموده اند که از مختصرات در حلالت و شادی یاد آن توفیق یافتم که این علم شریف بدین نمط رسانیدم و جمع کردم در این قصیده کما اشار بقوله وحزنی

و توفیقی قوله و کلهم یصدقنی یعنی در قصص یعنی همه بسکان خوانند این کلمات که یکی یصدقنی انی در قصص دوم و سیم و چهارم قوله انظرنی الی یوم یبعثون در سیم اعراف و حجر و صاد پنجم قوله اخرتنی در منافقین ششم در احقاف ذریتی انی هفتم در یوسف یدعوننی هشتم و نهم در غافر و تدعوننی الی النار تدعوننی الیه کما اشار بقوله یدعوننی وخطابه **تنبیه** این نه کلمه در عدد از پنجاه و دو یا مذکور نیست و چون شمار کنی یائی که خارج شده آید از پنجاه و دو از قاعده نافع و ابو عمرو مجموع بیست و پنج کلمه اید و بدانکه اول آن یا بناتی است و آخر آن یا توفیقی چنانچه از پیش یاد کرده شد مواضع آنکه که در عدد نه کلمات است و آن بنقصان بیرون رفته است از بناتی است تا اخوتی و یکی یا بیرون رفت بنقصان و زیادت و رسلی ان الله پس از بیست و پنج یا پانزده یا باقی ماند که آن بزیاده بیرون رفت یعنی که ابو عمرو ترک فتح کرد و ابن عامر ترک سکون و هر یکی مخالف اصل خود اند و چون از بیست و پنج کلمه پانزده ما بیرون رفت بزیاده یکی از آن یدی الیک و چهارده دیگر ثانیا از بهر وضوح یاد کنیم اول امی در مائده و اجری در نه موضع و ان در یونس در یک موضع و در هود دو موضع و پنج موضع در شعرا و یک موضع در سبا و دعایی در نوح و ابایی و حزنی در یوسف و توفیقی در هود پس باقی ماند از پنجاه و دو یا بیست و هفت یا که نافع و ابو عمرو بر قاعده خود اند یعنی مجموع آن بفتح خوانند و از بهر ظهور آنرا بر شمریم در البقره منی الا من و در آل عمران فتقبل منی و در انعام ربی الی صراط و در یونس نفسی ان اتبع و ربی انه و در هود عنی انه و نصحی ان و انی اذا و در یوسف ربی انی و نفسی ان النفس و ربی ان ربی و ربی انه و بی اذ اخرجنی و در سبحان ربی اذا و در مریم ربی انه کان و در طه لذکری ان و علی عینی اذ تمشی و لا برأسی انی و در انبیا انی الذکر و در شعرا الی الارض و لابی انه و در عنکبوت الی ربی انه و در سبا ربی انه و در ربی انی اذا و در صاد من بعدی انک و در مومن امری الی الله و در فصلت ربی ان لی بربک و چنانکه در آخر فصلت خواهد گفت که قالون را فتح باشد و اسکان نیز و بعد از قسم دوم شروع کرد در قسم سیم کما اشار بقوله وعشر یلیها الهمز بالضم مشکلا یعنی یا اضافه پیش از همزه قطع که آن مضموم باشد و اشارت کرد که عدد آن ده است و فرمود که از نما نافع مجموع آنرا بفتح خواند و از قسم مضمومه دو یا را استثنا کرد قوله بعهدی و اتونی در البقره و کهف و این دو کلمه از اعداد مذکور نیست که آن مختلف فیه است و اما مختلف فیه ده کلمه است از بهر ظهور بر شمریم در آل عمران انی اعیذها در مائده انی ارید و فانی اعذبه و در انعام انی امرت و در اعراف عذابی اصیب و در هود انی اشهد و در یوسف انی اوفی و در نمل انی القی و در قصص انی ارید و در زمر انی امرت و قوله لتفتح مقفلا یعنی قفل ای بدین علیها از همزه قرا چنانچه ذکر رفت تا فتح کنی آنچه بر تو معقل بود یعنی پوشیده بود

وفي اللام للتعريف أربع عشرة فإسكانها فاش وعهدي في علا

وقل لعبادي كان شرعا وفي الندا حمى شاع آياتي كما فاح منزلا

شروع کرد در قسم چهارم و فرمود که آن چهارده موضع است که بعد از یا اضافه الف و لام تعریف باید مدلول فا فاشی

حمزه مجموع را باسکان خوانند و مدلول فا فی و عین علا حمزه و حفص عهدی در البقره باسکان خوانند و بعد الله
فرمود مدلول کاف کان و شین شرعا ابن عامر و حمزه و کسائی در سوره ابرهیم قل لعبادی الذین باسکان خوانند
بعد از آن فرمود که حا حمی و شین شلشاع ابو عمرو و حمزه و کسائی در عنکبوت یا عبادی الذین و در زمر یا عبادی الذین
اسرفوا باسکان خوانند و بعد از آن فرمود که مدلول کاف کلا و فا فاح ابن عامر و حمزه در سوره اعراف عن آیاتی الذین
باسکان خوانند پس حاصل سخن آن باشد که از مواضع چهارده موضع مذکور بعضی از قرا در پنج موضع با حمزه موافقت
میکنند کما مر و در یک موضع دیگر تفرد حمزه باشد که باسکان خواند فافهم ذلک **تنبیه** قوله و فی النداء حج شاع
لفظ دلالت بران میکند که قوله یا عبادی الذین امنوا در زمر نیز داخل باشد لکن از آن سبب که یا اضافه از این کلمه محذوف
و در جمیع مصاحف داخل نباشد هم چنانکه یا قوم و یا عباد فاتقون که چون یا آنها محذوفند امثال اینها داخل نباشد

فخمس عبادی اعدد وعهدی ارادنی وربی الذی آتان آیاتی الحلا
واهلکنی منها وفی صاد مسنی مع الانبیا ربی فی الاعراف کملا

شروع کرد در بیان چهارده حرف یا که در مصاحف لام تعریف باشد که مختلف فیه اند تا غیر آن که قراء سبعه متفق
در فتح یا خارج شوند نحو نعمتی التی و بلغنی الکبر و ما مسنی السوء و اما چهارده یا که مختلف فیه است پنج کلمه از آن حرف
عبادی است چنانچه سه از آن یاد کرده شد یعنی قل لعبادی در ابرهیم و یا عبادی الذین در عنکبوت و یا عبادی الذین
اسرفوا در زمر و چهارم در انبیا قوله عبادی الصالحون و پنجم عبادی الشکور در سبا ششم عهدی الظالمین که
و هفتم ان ارادنی الله در زمر و هشتم ربی الذی یحیی در البقره و نهم آتانی الکتاب در مریم و دهم آیاتی الذین یتکبرون در اعراف
که مر و یازدهم اهلکنی الله در ملک و دوازدهم مسنی الشیطان در صاد و سیزدهم مسنی الضر در انبیا
و چهاردهم ربی الفواحش در اعراف **تنبیه** بدانکه از قیود مذکوره و شعر معدوده نحو مسنی السوء
و مسنی الکبر و ربی الله خارج باشد و قوله کملا اشارتست با تمام چهارده یا مذکوره

وسبع بهمز الوصل فردا وفتحهم اخی مع انی حقه لیتنی حلا
ونفسی سما ذکری سما قومی الرضی حمید هدی بعدی سما

شروع کرد در قسم پنجم که بعد از یا اضافه همزه وصل بی لام تعریف باشد و آن در هفت موضع است
کما اشار الناظم فی البیت و فرمود که مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو از این هفت موضع مذکور قوله اخی اشدد و انی اصطفیتک
که در طه و اعراف می آید بفتح یا خوانند و مدلول حا حلا ابو عمرو یا لیتنی اتخذت در فرقان بفتح خوانند و مدلول سما
حرمیان و ابو عمرو نفسی اذهب در طه بفتح خوانند و مدلول سما ایضا ذکری اذهبا در طه بفتح خوانند و مدلول
همزه الرضی و حا حمید و ها هدی نافع و ابو عمرو و بزی قوله قومی اتخذوا در فرقان بفتح خوانند و مدلول

سما و صاد صفوه حرمیان و ابو عمرو و ابوبکر قوله من بعدی اسمه در صف بفتح خوانند و معانی رموز اشارتست بحسن
فتح در مواضع مذکوره و قوله و لا اشارتست بتتابع مسایل معدوده

ومع غیر همز فی ثلاثین خلفهم ومحیای جی بالخلف والفتح خولا

شروع کرد در قسم ششم و فرمود که مراد بعد از این قسم در سی موضع اختلافست که یا اضافه باشد و بعد از آن حرفی متحرک باشد
غیر از همزه و ابتدا کرد بقوله محیای که در آخر انعام می آید و گفت که مدلول جیم جی بخلاف عنه یعنی ورش بفتح خواند بیک وجه
و بوجه دوم باسکان خواند چنانکه در آخر انعام گفته است و الاسکان صح یعنی اسکان اقوی و ارجح از فتح بروایت ورش و از
ظاهر لفظ که ناظم گفت خولا نیز معلوم شد که وجه روایت فتح ضعیف است و مولف این حروف برایه قرا بدو وجه خواند
و قالون باسکان خواند قولا واحدا باختیار ناظم و ابو عمرو دانی و بعضی که وجه قرآن ورش را انکار کنند مخالفت روایت مشهور
کرده باشد بقول ایشان التفات نکنند و غیر از نافع بفتح خوانند کما اشار بقوله خولا

وعم علا وجهی وبیتی بنوح عن لوی وسواه عد اصلا لیحفلا

یعنی مدلول عم و عین علا نافع و ابن عامر و حفص وجهی لله در آل عمران و وجهت وجهی در انعام بفتح خوانند و مدلول
عین عن و لام لوی حفص و هشام بیتی مومنا در سوره نوح بفتح خوانند و غیر از سوره نوح هر جا که لفظ بیتی بیاید مدلول
عین عد و همزه اصلا و لام لیحفلا حفص و نافع و هشام بفتح خوانند و آن در قرآن در دو موضع است بیتی للطائفین در البقره
و در حج فقط باجماع حفص و ورش و هشام اشارت کرد بقوله لیحفلا

ومع شرکای من ورای دونوا ولی دین عن هاد بخلف له الحلا

یعنی مدلول دال دونوا ابن کثیر قوله این شرکائی در فصلت و من ورائی در مریم بفتح خواند و چون روایت فتح از وی
ثابت است اشارت کرد بصحت آن بقوله دونوا بعد از آن اشارت کرد که مدلول عین عن
و ها هاد و لام له حفص و بزی بخلاف عنه و هشام و نافع قوله ولی دین بفتح خوانند
و بزی بوجه دوم با باقی قرا باسکان خوانند و قوله الحلا اشارتست بحسن قرات
ابن کثیر از آن سبب که جمع کرد بین اللغتین

مماتی اتی ارضی صراطی ابن عامر وفی النمل مالی دم لمن راق نوفلا

یعنی مدلول همزه اتی نافع قوله مماتی لله در انعام بفتح خواند و ابن عامر در عنکبوت
قوله ان ارضی واسعة و قوله و ان هذا صراطی مستقیما در انعام بفتح خواند و مدلول
دال دم و لام لمن و را راق و نون نوفلا ابن کثیر و هشام و کسائی و عاصم قوله ما لی لا اری

الهدهد در نمل بفتح خوانند و قوله انی اشارتست بثبوت روایت نافع و قوله دم امر کرد مخاطب را
بردوام قبول روایت صحیح و بصوب روایت کسایی اشارت کرد بقوله راق و بکثرت علم و ادب عمل

ولی نعجة ما کان لی اثنین مع معی ثمان علا والظلة الثان عن جلا

یعنی مدلول عین علا حفص بفتح خواند قوله ولی نعجة در صاد و قوله ما کان لی در ابرهیم و قوله و ما کان لی من علم
در صاد و قوله معی در هشت موضع است اول آن در اعراف قوله معی بنی اسرائیل دوم در توبه قوله معی عدوا ...
و پنجم قوله معی صبرا سه کان در کهف و ششم در انبیا قوله ذکر من معی و هفتم در قصص قوله معی ردا و هشتم در شعرا قوله ان معی
ربی این یازده کلمه مذکور تفرد حفص است که بفتح خواند و باقی قرا باسکان خوانند قوله والظلة الثان عن جلا
یعنی قوله و من معی من المومنین مدلول عین عن و جیم جلا حفص و ورش بفتح خوانند و این حرف دوم است از شعرا که اشارت
تنبیه بدانکه معی ابدا و معی او رحمنا درین کلمات داخل نیست که این قسم نیست که حکم آن در قسم اول که بعد از یا یه
اضافه همزه قطع باید گفته آمد که نافع و ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر و حفص در موضعین بفتح خوانند پس چون ثانی شعرا نفاق
و حرف توبه و ملک با هشت موضع جمع کنی یازده موضع باشد که حفص در مجموع بفتح خواند هشت بانفراد و سه موضع با
نافع در ثانی شعرا و در توبه و ملک بفتح خوانند و ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر در توبه و ملک بفتح خوانند کاملا و در باقی
باسکان و حمزه و کسایی و ابو بکر و در یازده موضع مذکور باسکان خوانند **تنبیه** ناظم فرمود ما کان لی
اثنین لی را مقید کردانید بما کان تا نحو فاستجبتم لی و ربی و لا هب لی خارج باشد زیرا که با کلمه لی ما کان لی منضم
نیست و قوله جلا اشارتست بظهور وجه قرات ورش و حفص و قوله ثمان علا اشارتست بر ثبت روایت حفص

ومع تؤمنوا لی یؤمنوا بی جا و یا عبادی صف والحذف عن شاکر دلا

یعنی مدلول جیم جا ورش قوله و لیؤمنوا بی در البقرة قوله فان لم تؤمنوا لی در دخان بفتح خواند در موضعین و
مدلول صاد صف شعبه در زخرف یا عبادی لا خوف بفتح خواند در حالت وصل و در حالت وقف یا ساکن
و مدلول عین عن و شین شاکر و دال دلا حفص و حمزه و کسایی و ابن کثیر بحذف یا خوانند در حالة وصل و وقف
و باقی قرا نافع و ابو عمرو و ابن عامر باثبات یا ساکن خوانند در حالت وصل و وقف **تنبیه** قوله جا یعنی
مدلول فتح یا در موضعین مذکورین بروایت صحیح از ورش آمده است و قالون و باقی قرا باسکان خوانند
قوله یا عبادی صف یعنی یاد کن قصه یا و یا عباد اشارتست بدانکه در بعضی مصاحف یا دران مثبت است و در بعضی
محذوف و چون قرات حمزه و کسایی و حفص موافق مصحف ایشانست اشارت کرد بدان بقوله والحذف عن شاکر دلا
و معنی کلمات آنست که چون محتاج آب کرد دلو او پر شود بمقصود رسد جماعت مذکور نیز بسبب موافقت قرات
با مصحف بمقصود رسند و حاجت ندارند بوجهی دیگر

وفتح ولی فیها لورش و حفصهم و ما لی فی یس سکن فتکملا

یعنی ورش و حفص قوله ولی فیها مآرب اخری در طه بفتح خوانند و مدلول فا فتکملا و مالی لا اعبد در یس
باسکان خوانند و قوله فتکملا اشارتست باتمام باب یا با اقسام سته مذکوره **تنبیه** بدانکه مدار تعلیل
درین باب آنست که آنکه یا را مفتوح کند نظرش بر اصل باشد و اگر اسکان کند نظرش بر تخفیف باشد و نیز قلت
حروف در کلمه و کثرت اعتبار می کند قرا پس نحو ولی فیها و نحو و مالی نظر بر قلت مفتوح می کردانند نحو فاذکرونی و تجدونی
ساکن می کردانند **باب مذاهبهم فی الزوائد** بدانکه یا آتی که درین باب مذکور می شود بر دو قسم است
یکی آنکه یا اصلی باشد و دیگر آنکه زاید قسم اول در اسما باشد نحو الداع و در افعال نحو یبغی و یسری و قسم دوم باز
بر دو نوع است زیرا که مصاحب نون وقایه باشد یا نه اگر باشد نحو یدعونی و آن در افعال باشد و اگر نباشد
آن در اسما باشد نحو دعای و نذیر و نکیری و باز آن زواید یا در راس آیه باشد یا در غیر راس آیه چنانکه هر یک

ودونک یاآت تسمی زوایدا لان کن عن خط المصاحف معزلا

بعد از یاآت اضافه شروع کرد در یاآت زواید اشارت کرد که آنرا قرا یعنی یاآت زواید الخارجة از قرآن
تمیز کن و بعد از ان مذهب قرا جاری کردان در ان و زوایدش از ان میخوانند که در مصاحف عثمان رضی الله عنه ثابت نیست

وتثبت فی الحالین درا لوامعا بخلف واولی النمل حمزة کملا

یعنی بعد از معرفت زواید معلوم کن که اثبات یاآت در وقف و وصل مدلول دال درا و لام لوامعا ابن کثیر قولا
واحدا و هشام بیک وجه کنند و بوجه دوم با باقی قرا متفق اند در حذف یا و از یاآت حمزه قوله اتمدونن بمال در نمل
باثبات یا خوانند در حالت وصل و وقف و ادغام نون در نون اتمدونن باید در فرش حرف و از قید اولی النمل ثانی بیرون رود

وفی الوصل حماد شکور امامه وجملتها ستون واثنان فاعقلا

یعنی مدلول حا حماد و شین شکور و همزه امامه ابو عمرو و حمزه و کسایی و نافع در حالت وصل باثبات یا خوانند و باقی
قرا غیر از ابن کثیر و هشام کلام بحذف خوانند و کسایی و نافع و باقی قرا کلام بحذف خوانند پس حاصل سخن آن باشد
که در مجموع یاآت مذکوره ابن کثیر مطلقا و هشام بیک وجه اثبات کنند در حالین و ابو عمرو و حمزه و کسایی و نافع در حالت
وصل اثبات کنند و در حالت وقف حذف و هشام بوجه ثانی و ابن ذکوان و عاصم بحذف خوانند در حالین و چون از قواعد
قرا فارغ شد فرمود که مجموع آن شصت و دو یاست **تنبیه** قوله ثم کیدون در اعراف هشام بوجهین مذکورین
و ابو عمرو بیک وجه در حالت وصل اثبات یا کند کالسابق و هشام بغیر ازین حرف اثبات یا نباشد و بظهور مذهب هشام
اشارت کرد بقوله لوامعا و چون ابو عمرو و حمزه و کسایی جمع می کنند بین الامرین مدح و جزای ایشان کرد بقوله حماد شکور امامه
و قوله فاعقلا امر است یعنی آنچه از قواعد این باب فهم کن تا کامل شوی درین فن والله اعلم

فيسري الى الداع الجوار المنادِ يهـ ... ـدين يؤتين مع أن تعلمني ولا
وأخرتن الاسرا وتتبعن سما وفي الـ ... كهف نبغ يأت في هود رفلا
سما ودعائي في جنا حلو هديه ... وفي اتبعوني اهدكم حقه بلا
وان ترن عنهم تمدونني سما ... فريقا ويدع الداع هاك جنا حلا

می فرماید قوله یسری در فجر و قوله الی الداع در قمر و الجوار در شوری و المناد در قاف و یهدین ربی و ان یؤتین و ان تعلمن در کهف و قوله اوتنی در اسرا و الا تتبعن در طه این همه کلمه مذکور مدلول سما یعنی نافع و ابن کثیر و ابو عمرو با اثبات یا خوانند بر قاعده مذکور و مدلول را رفلا و سما کسائی و نافع و ابن کثیر و ابو عمرو و ما کنا نبغ در کهف و قوله یوم یات در هود با اثبات یا خوانند بعد از آن فرمود و دعائی فی جنا حلو هدیه حمزه و ورش و ابو عمرو و بزی قوله و تقبل دعاء در ابرهیم با اثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود و قوله اتبعون اهدکم حقه بلا یعنی مدلول حقه و با بلا ابن کثیر و ابو عمرو و قالون قوله و اتبعون اهدکم در غافر با اثبات یا خوانند کما اشار و ان ترن عنهم و هر یکی رجوع کنند با قاعده خود در وود جمیع نظایر مذکور درین باب قوله اتمدونن در نمل با اثبات یا خوانند و قوله و یدع الداع هاک جنا حلا یعنی مدلول ها هاک و جیم جنی و حا حلا بزی و ورش و ابو عمرو و یوم یدع الداع که آن در قمر است یعنی از یدع یا اثبات یا الی الداع المذکور خوانند **تنبیهات** بدانکه قاعده ناظم است که چون ذکر حرفی کند که آن مختلف فیه باشد و اورا نظیری باشد اگر مقید کرده است غیر مقید خارج باشد و اگر مطلق باشد منزل بران باشد که مقدم باشد در تلاوة چنانکه اینجا ذکر جوار کرد کما اشار بقوله الی الداع الجوار پس منزله عسق باشد و حرف سوره رحمن و کورت خارج باشد یعنی الجوار المنشآت و قوله الجوار الکنس و نیز بدان که در حالت وصل درین دو موضع ممکن نیست اثبات یا کردن زیرا که بعد از ایشان ساکن واقع است و نیز آن یهدینی مراد حرف کهف است که در یهدینی سوره قصص خلاف نیست کما اشار بقوله و لا مراد آنست که در تلاوة مقدم و نیز در آخر باب بیاید یهدینی در قصص مرسوم است بیا در وصل و وقف و نیز لئن اوتنی که در مقید کرده اند بالاسرا تا حرف سوره منافقین قوله اوتنی الی خارج باشد قوله نبغ مقید کرد بکهف تا قوله نبغی در سوره یوسف بیرون رود و تبعید قوله یات بالشمس و یوم یاتی بعض بیرون رود و مراد از دعائی حرف ابرهیم است که دعائی نوح یاد کرد که در یاآت اضافه و از قید اتبعونی اهدکم قوله فاتبعونی یحببکم الله بیرون رود و از قالون در قوله اتبعونی اهدکم در حالت وصل اثبات و حذف روایت آمده است و روایت ناظم اثبات یا آنست کما اشار بقوله حقه بلا و چون هر دو کلمه را بنوعی یاد کرد ناظم که بروی اخذی نتوانند کردن با حسن الفاظ اشارت کرد بدان بقوله هاک جنی حلا فافهم ذلک

وفي الجار بالوادي دنا جريانه ... وفي الوقف بالوجهين وافق قنبلا

یعنی مدلول دال دنا و جیم جریانه ابن کثیر و ورش با اثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود و قنبل را در حالت وقف دو وجه باشد یکی اثبات یا و یکی حذف یا کما اشار بقوله و فی الوقف بالوجهین وافق قنبلا اما در حالت وصل موافق بزی و ورش باشد در اثبات یا **تنبیه** از قید وادی بنجر بالواد المقدس طوی بیرون رود و قوله دنا جریانه اشارت کرد باستمرار قاعده ابن کثیر و ورش یعنی حسن وادی بجریان آب باشد در ان پس نیکویی قرآت نیز آن وقت باشد که هر یکی اصل قرات خود گوش دارند والله اعلم

وأكرمني معه أهانن إذ هدى ... وحذفهما للمازني عُدّ أعدلا

یعنی مدلول همزه اذ و ها هدی نافع و بزی قوله اکرمنی و اهانن در سوره فجر با اثبات یا خوانند و هر یکی بر قاعده خود باشند در وصل و وقف قوله و حذفهما یعنی در موضعین مذکورین ابو عمرو حذف یا کند در حالت وصل و وقف قوله و بزیدی مروایت کرده است از ابو عمرو که وی را مخیر کرده بودی در حالت وصل میان اثبات یا و حذف یا و بدین معنی اشارت کرد ناظم بقوله عد اعدلا یعنی چون کلمتین روس آیت اند در نزد ایشان حذف یا اولیتر است از روی قیاس پس وجه جواز نیز معلوم شود و از مفهوم کلام ناظم معلوم شود قوله اکرمنی اهانن ابو عمرو در حالت وقف بحذف یا خواند قولا واحدا

وفي النمل آتاني ويفتح عن أولي ... حمى وخلاف الوقف بين حلا علا

یعنی مدلول عین عن و همزه اولی و حا حمی قوله فما آتانی الله در نمل با اثبات یا خوانند در حالت وصل و در حالت وقف و ورش بحذف یا خوانند و قالون و ابو عمرو و حفص بیک وجه با اثبات یا خوانند و بوجه ثانی حذف یا کنند کما اشار بقوله و خلاف الوقف بین حلا علا و غیر جماعت مذکور بحذف یا خوانند در حالتین و معانی رموز اشارت است بدانچه اصحاب فتح در حالت وجه قرات اند یعنی که از جهت عربیت قوتی دارد

ومع كالجواب البادِ حق جناهما ... وفي المهتد الاسرا وتحت أخو حلا

یعنی مدلول حق و جیم جناهما ابن کثیر و ابو عمرو و ورش کالجواب در سبا و قوله والباد در سوره حج با اثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود و جون رعایت لام کردند اصحاب اثبات که آن حق است و نیز از اشارت کرد بدان بقوله حق جناها قوله و فی المهتد یعنی در اسرا و کهف که بعد از اسرا است اثبات یا کنند در حالت وصل و چون محا فقطا مرین کنند یعنی اثبات کردند در وصل و حذف یا در وقف و نیز محا فقط رسم کردند صحیح کرد قرات ایشان را بقوله اخو حلا و قوله المهتدی و من یضلل فاولئک خارج باشد از قید اسرا و کهف

الاسرا و تحت یعنی مدلول همزه اخو و حا حلا قوله فهو المهتد در سوره

وفي اتبعن في آل عمران عنهما ... وكيدون في الاعراف حج ليحملا

قوله عنهما ضمیر عاید است با نافع و ابو عمرو یعنی قوله و من اتبعن و قل للذین در آل عمران با اثبات یا خوانند و مدلول حاجج و لام لیحملا ابو عمرو و هشام قوله ثم کیدون در اعراف با اثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود

ShivaDoc.com

وهشام بخلف بوجه دوم حذف یا کند در حالتین **تنبیه** از قید آل عمران و من اتبعنی که در یوسف است بیرون رود
که مرسوم است بیا و بقید اخافون فکیدونی در هود بیرون رود که آن نیز مرسوم است بیا و در مرسلات نیز کیدون
خارج باشد و این یحذف الیا است در رسم و بصحت روایت ابو عمرو اثبات یا در حالت وصل و وجهین هشام

بخلف وتؤتونی بیوسف حقه وفی هود تسألنی حواریه جملا

قوله بخلف از تتمه ما قبل است که هشام از دو وجه است در کیدون کما مر بعد از آن فرمود که مدلول حقه ابن کثیر
وابو عمرو قوله تؤتونی موثقا در یوسف یا اثبات یا خوانند بر قاعده خود هر یکی از ایشان و قوله حقه اشارتست بدانچه گفته آمد
و قوله تسألنی در هود مدلول حا حواریه و جیم جملا با اثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود **تنبیه** از قید هود
قوله تسألنی در کهف بیرون رود و خلاف ابن ذکوان در آخر باب بیاید و معنی در قرآت که اثبات یا حق است زیرا که آن اصل
و یاء را حقیه آن موافقت تمی جمیل کردمات یعنی متابعت اثر و محافظت آن از لوازم است

وتخزون فیها حج اشرکتمون قد هدان اتقون یا اولی اخشون مع ولا

یعنی مدلول حا حج ابو عمرو اثبات یا تخزون کند در سوره هود چنانچه اشارت کرد بدان بقوله فیها ای فی هود زیرا که در بیت
سابق ذکر هود رفته بود ولا تخزون در حج خارج باشد که در رسم محذوف الیا است قوله ولا یعنی چهار یا که بعد از تخزون
تفرد ابو عمرو است و آن قوله اشرکتمون در ابراهیم و قد هدان در انعام و اتقون یا اولی در البقره و نیز کلمه دیگر که بعد
ازین خواهد آمد و آن قوله وخافون ان کنتم مؤمنین در آل عمران کما اشار بقوله

وعنه وخافونی ومن یتقی زکا بیوسف وافی کالصحیح معللا

ضمیر عنه عاید است با ابو عمرو کما مر بعد از آن فرمود که مدلول زای زکا قنبل و من یتقی و یصبر در یوسف با اثبات
یا خواند در وصل و وقف **تنبیه** قوله قد هدان که در بیت اول یاد کرد آنرا مقید کرد بقد تا قوله وان الله
هدانی بیرون رود و از قید یا اولی قوله انا ربکم فاتقون در مؤمنین و یا عباد فاتقون در زمر بیرون رود که در زمر ضمیر
بحذف یا مرسوم اند و واخشون مقید کرد بقوله الا انا قوله واخشونی ولاتم بیرون رود در سوره البقره و قوله
و من یتق از آن مقید کرد بسوره یوسف تا قوله انه من یتق در زمر بیرون رود و معنی وافی کالصحیح معللا آنست که
از اجله قرآت روایت صحیح آمده است از قنبل که یتقی را مثل صحیح خوانده است یعنی با اثبات لام کلمه حالت
آنکه با صحیح روایت معلل است زیرا که حرف جازم چون در کلمه آید حرکت بیفتد از این جا این مجری صحیح کرده اند فافهم ذلک

وفی المتعال دره والتلاق والتناد دری باغیه بالخلف جهلا

یعنی مدلول دال دره ابن کثیر قوله المتعال در رعد با اثبات یا خواند و مدلول دال دری با غیه و جیم جهلا ابن کثیر
و ورش قوله ولعدا و قالون بیک وجه قوله التلاق و التناد در غافر با اثبات یا کند در حرفین هر یکی بر قاعده خود

وقالون بوجه ثانی موافقت باقی قرا بحذف یا خوانند در حالتین و چون اثبات اصل است اینجا بدین جهت
دفع کند قاری فتح مرکبی را که جاهل باشد بعلم عربیت کما اشار بقوله دری باغیه بالخلف جهلا

ومع دعوة الداع دعانی حلا جنی ولیسا لقالون عن الغر سبلا

یعنی مدلول حا حلا و جیم جنی ابو عمرو و ورش قوله اجیب دعوة الداع و قوله اذا دعان فلیستجیبوا لی
در البقره با اثبات یا خوانند در حالت وصل و قوله ولیسا لقالون عن الغر سبلا یعنی اثبات یا و فی مذکورین برای
مشهور از قالون نیامده است یعنی بروایت غیر مشهور اثبات یا آمده است از وی پس او را دو وجه باشد یکی
حذف یا که آن مشهور است و یکی اثبات که غیر مشهور است و مولف این حروف بدو وجه خوانیده است

نذیری لورش ثم تردون ترجمون فاعتزلون ستة نذری جلا
وعیدی ثلاث ینقذون یکذبون قال نکیری اربع عنه وصلا

بدانکه در بیتین اشارت کرد بنوزده کلمه که در مجموع اثبات یا در حالت وصل تفرد ورش است رحمه الله کلمه
اول نذیری فستعلمون کیف نذیر در ملک دوم تردین در صافات سیم و چهارم در دخان یعنی ترجمون فاعتزلون
و نذر شش کلمه است مجموع در سوره قمر و وعید سه کلمه است یکی در ابراهیم و دو در ق پس چهار مذکور باشد
نذر و سه وعید سیزده باشد چهاردهم قوله ولا ینقذون در یس و پانزدهم در سوره قصص ان یکذبون و شانزدهم قوله
نکیر در حج و هفدهم نکیر در سبا و هجدهم قوله نکیر در فاطر و نوزدهم قوله کان نکیر در ملک **تنبیه** از قید یکذبون بقال
قوله انی اخاف ان یکذبون در شعرا خارج باشد که محذوف الیا است و قوله عنه وصلا ضمیر عاید است با ورش و وصلا اشارتست
بجمیع کلمات که در مجموع با اثبات خواند کما مر و قوله جلا اشارتست بکلمات سوره قمر که عدد آن ظاهر است کما مر

فبشر عبادی افتح وقف ساکنا یدا واتبعون حج فی الزخرف العلا

یعنی مدلول یا یدا سوسی قوله فبشر عبادی الذین در زمر در حالت وصل بفتح یا خوانند و در حالت وقف بسکون یا و باقیان
بحذف یا خوانند در حالتین و مدلول حا حج قوله واتبعون هذا در زخرف در حالت وصل با اثبات یا خوانند و از قید زخرف قوله
فاتبعونی یحببکم الله در آل عمران و قوله فاتبعونی واطیعوا امری در طه بیرون رود **تنبیه** همزه العلا رمز نیست زیرا که
از متعلقات ترجمه است و قوله یدا اشارتست بصحت قرات سوسی و مراد از یدا درین موضع نعمت است

وفی الکهف تسألنی عن الکل یاؤه علی رسمه والحذف بالخلف مثلا

میگوید که اجماع قرات اثبات یا در قوله فلا تسألنی در کهف و غیر مدلول میم مثلا که ابن ذکوان است او را دو وجه است یکی اثبات در حالتین

وفی نرتعی خلف زکا وجمیعهم بالاثبات تحت النمل یهدینی تلا

یعنی قوله یرتعی در یوسف و مدلول زای زکا قنبل را دو وجه است در یکی اثبات یا در حالتین و قوله زکا اشارتست بدین دو وجه که هم

حذف یا است در حالتین قوله وجیعهم بالاثبات تحت النمل یعنی قوله آن یهدین در قصص در اثبات یا در آن ایمه قرا متفق اند

تنبیه بدانکه ناظم درین باب و یاکه قرا در اثبات آن متفق اند یاد کرد یعنی تسئلنی در کهف و یهدینی در قصص و غرض آن بود که در کهف خلاف ابن ذکوان معلوم شد اما یهدینی را اطلاع کند که نافع و ابن کثیر و ابو عمرو با اثبات یا خوانند در کهف اگرچه از قید کهف گفته بودیم که غیر آن خارج باشد اما تا ثانیا از بهر تاکید و رفع اشتباه را یاد کرد یهدینی که در قصص است تا معلوم شود که مختلف و متفق این نوع در قرآن غیر این کلمتین نمی آید و چون طالب این فن از اول باب یا آت اضافه تا باخر باب زواید چنانچه یاد کرده شد ضبط کند با تقان اقسام مذکور در یا آت اضافه و یا آت زواید مذاهب ایمه سبعه و روات ایشان عشر تواند معلوم کردن که چگونه خوانده اند و در چند موضع از اصل خود تجاوز کرده اند و آن بعد از تامل حاصل شود و جمع از

فهذی اصول القوم حال اطرادها اجابت بعون الله فانتظمت حلا

یعنی مجموع احکام قرآن و اصول آن بمذاهب قرا سبعه اینست که یاد کرده شد و حال آنست که آن اصول جاریست نظم یعنی منتظم از آن سبب که بر نیکوترین وجهی بنظم آورده است آنچه دیگران بنثر بیان کرده بودند ناظم رحمه الله بطریق اختصار منظوم یاد کرد و بروایه

وانی لارجو لنظم حروفهم نفایس اعلاق تنفس عطلا

نفایس جمع نفیسه است و مراد از اعلاق حلی است و عطل جمع عاطل است یعنی امید میدارم که درین نظم و وعی که مختلف فیه قرا است چنانکه منظوم شود که بدان مزین و با زیور شود کسی که معطل باشد ازین مباحث یعنی چون اینها ادراک کند مباحث او را با زیور کرده اند بعد از آن

سامضی علی شرطی وبالله اکتفی وما خاب ذو جد اذا هو حسبلا

می گوید التزامی که در اول قصیده کرده ام زود باشد که بیان و قایم در فرش حروف نیز یعنی آن حروف مختلف فیه را بنظم آورم و آنچه ملتزم گفته بودم رعایت کنم یعنی اگر رمز صغیر باشد بعد از کلمه قرآن آورم و رمز کبیر پیش از حرف مختلف فیه و بعد از و یاد کنم فرق بنا شد که رمز صغیر منظوم باشد یا او یا نه و نیز حرف مختلف فیه مقید آید و مطلق نیز و واو فصل بعد از آن یاد کنم و شاید که تکلم اگر اشتباه می باشد و با مثال این شروط و قایم در فرش و بدانچه شرط کرده ام حق سبحانه کفایت است مرا که توفیق دهد بر اتمام این قصیده که دارم و زیان کسی که مجتهد بود در اقوال خیر خاصه کسی که اعتماد بر حق تعالی کرده و از غیر او قطع طمع کرده اشارت بقوله حسبلا چون بلی گویند حسبی الله از سر صدق و نیاز و افعال او موافق اقوال او باشد کفایت باشد مرا و را آن کلمه

باب فرش الحروف

فرش در لغت بسط است و این حروف را فرش خوانند بسبب آنکه بسطی دارد زیرا که یک یک را بجای خود ذکر می کند بخلاف اصول که در هم کشیده آمد احکام او منبسط نیست و دیگر آنکه مباحث اصول را میان فاتحه و البقره آورده است حاصل متعلقا ن کرده است **سورة البقرة**

وما یخدعون الفتح من قبل ساکن وبعد ذکا والغیر کالحرف اولا

یعنی مدلول ذال ذکا ابن عامر و کوفیان قوله وما یخدعون با سکان خا و ما قبل و ما بعد خا مفتوح خوانند با حذف الف قبل بضم یا و فتح خا و اثبات الف و کسر دال خوانند **تنبیه** مراد از قوله ساکن سکون خاست و چون از قید مذکور فارغ شد قرات

باقیان را یاد کرده و حواله کرد با حروف الف که مجمع علیه است و قاعده ناظم در فرش آن باشد که مسایل را بترتیب تلاوت یاد کند الا در مواضع چند که بسبب ضیق نظم تقدیم و تاخیر کند و در آن خللی نباشد

وخفف کوف یکذبون وساکن بفتح ولدنا قبل ضم و ثقلا

یعنی عاصم و حمزه و کسایی ذال یکذبون مخفف کرده اند و یا آن مفتوح پس از فتح یا بتخفیف ال سکون کاف معلوم شد و لکن تتمیم

وقیل وغیض ثم جیء یشمها لدی کسرها ضما رجال لتکملا

وحیل باشمام وسیق کما رسا وسیء وسیئت کان راویه انبلا

یعنی مدلول رجال و لام لتکملا کسایی و هشام اشمام کنند کسره قاف قیل و غین غیض و جیم جیء بضم خوانند و مدلول کاف کما و را رسا ابن عامر و کسایی حا حیل و سین سیق را اشمام کنند و مدلول کاف کان و را راویه و همزه انبلا ابن عامر و کسایی و نافع اشمام سین سیء و سیئت کنند پس حاصل سخن آن شد که کسایی و هشام در مجموع کلمات هفتگانه مذکوره اشمام کنند و ابن ذکوان موافقت کند در چهار کلمه یعنی حیل و سیق و سیء و سیئت و نافع موافقت کند در سیء و سیئت و باقی قرا در مجموع کلمات بکسر خوانند

تنبیهات از تعیین کلمات معلوم شد که در غیر مذکوره نحو ومن اصدق من الله قیلا و قیله یا رب والا قیلا سلاما سلاما و اقوم قیلا قرا سبعه را اختلاف نیست و اشمام آن جایز نیست و در اصطلاح ناظم این اشمام از انواع سیم است و خلاف آن اشمام که در باب وقف گفته است و نیز بخلاف آنست که گفته بود والصاد زایا اشمها الذی خلف و قوله رجال لتکملا اشارتست بصحت روایت و نیکویی اشمام که دلالت میکند بر اصل آن که ضم است و معانی رموز اشارتست بوجوه قرآت

وها هو بعد الواو والفا ولامها وها هی اسکن راضیا باردا حلا

وثم هو رفقا بان والضم غیرهم وکسر وعن کل یمل هو انجلا

یعنی مدلول را راضیا و با باردا و حا حلا کسایی و قالون و ابو عمرو با سکان ها هو و هی خوانند چون و قوع بعد از واو و یا فا و یا لام باشد نحو و هو فهو و لهو و نحو و هی و فهی و لهی قوله و ثم هو رفقا بان والضم غیرهم یعنی مدلول را رفقا و با بان کسایی و قالون در سورة قصص قوله ثم هو با سکان ها خوانند و قوله و عن کل یمل هو انجلا اشارتست بظهور روایت قرا سبعه که در یمل خلاف نیست و نقلی که کرده اند بعضی از کسایی با سکان ها بطریق ناظم و ابو عمرو دانی بدان عمل کرده نجایز نیست زیرا که آن معتمد علیه نیست **تنبیه** قوله اسکن راضیا باردا حلا اشارتست بدانکه خوردن آب چون بارد باشد در آن حلاوت زیاده باشد یعنی در کلمات مذکوره در حالت اسکان چون خفتی دارد حلاوتش زیاده است از آنچه متحرک باشد و قوله ثم هو رفقا بان اشارتست بقابلی که منکر اسکان باشد درین حرف و قوله یمل را جواب او بکو برو فق عربیت ناظم اشعر وجه آن بعد از اتباع اثر

وفی فازال اللام خفف لحمزة وزد الفا من قبله فتکملا

یعنی قوله فازلهما حمزه بتخفیف لام خواند و پیش از لام اثبات الف کند پس کلمه از زوال باز ول کرده و کما اشارتست بقوله فتکمل با قیان بحذف الف و تشدید لام خوانند

وآدم فارفع ناصبا كلماته بكسر وللمكي عكس تحولا

يعنی که قراء سبعه غیر ابن کثیر فتلقی آدم برفع میم خوانند و کلمات بکسره و ابن کثیر بنصب آدم و رفع کلمات خواند کما اشار بقوله وللمکی عکس تحولا **تنبیهات** دو قرات یاد کرد در کلمات زیرا که نصب از اصطلاح خارج بود و مراد از عکس آنست که اعراب معکوس شود نه آنکه کلمه معکوس شود والله اعلم

ویقبل الاولی انثوا دون حاجز وعدنا جمیعا دون ما الف حلا

یعنی مدلول دال دون و حا حاجز ابن کثیر و ابو عمرو ولا تقبل منها شفاعة بتا تانیث خوانند قوله وعدنا جمیعا دون ما الف حلا یعنی مدلول حا حلا ابو عمرو لفظ وعدنا در قرآن هر جا که بیاید بی الف خواند و باقیان بالف **تنبیه** تقبل مقید کرد باول تا ثانی بیرون رود و هو قوله ولا یقبل منها عدل و واعدنا مطلق یاد کرد و مراد مقید است یعنی وعدنا چون وعدنا بطور باشد و آن در سه موضع است در البقره و اعراف و طه ابو عمرو بحذف الف خوانند پس نحو افمن وعدناه و وعدنا هم خارج باشد و در دانستن این بحث دقتی بود و در فهم کردن آن حلا و هی و نیز در رسم محذوف الالف بود و عدنا اشارت کرد بقوله دون ما الف حلا و قوله دون حاجز بروایت صحیح و نقل معتمد دال که در آخر حاجز است مهمله آمده است یعنی مانعی نیست در آنچه ابو عمرو روایت کرده است و از بعضی روایت آمده است بزا منقوطه

واسکان بارئکم ویامرکم له ویامرهم ایضا وتامرهم تلا
وینصرکم ایضا ویشعرکم وکم جلیل عن الدوری مختلسا جلا

ضمیر عاید است با ابو عمرو یعنی که ابو عمرو این شش کلمه مذکور را باسکان خواند و بعضی از مشایخ کبار روایت کرده اند از دوری بروایت ابو عمرو وجه دوم که ناظم آنرا تعبیر باختلاس کرد و اختلاس حالی باشد میان اسکان و حرکت و در بعضی مواضع تعبیر این نوع باخفا نیز کنند کما سیاتی **تنبیهات** باصطلاح ناظم ضد اسکان در این کلمات منزلات بر فتح لکن چون از قراء هیچکس فتح روایت نیامده است در بارئکم ضد اسکان کسر است در باقی کلمات ضد اسکان رفع است بر خلاف مصطلح ناظم و این نوع در قصیده می آید بر خلاف مصطلح و عذر آن خواسته الله منع باشد از روی لغت ان الفاظ که مصطلح باشد بنا مده باشد و این معنی مخفی نباشد بر کسی که او را بر معانی لغت اطلاع باشد و امثال اینها در اول قصیده عذر خواسته است کما اشار بقوله ولیصلحه من جاد مقولا وقوله وسامح بالاغضا او الحسنی وان کان هلهلا

وفیها وفی الاعراف نغفر بنونه ولا ضم واکسر فاءه حین ظللا
وذکر هنا اصلا وللشام انثوا وعن نافع معه فی الاعراف وصلا

یعنی مدلول حا حین و ظا ظللا ابو عمرو و ابن کثیر و کوفیان قوله نغفر لکم در البقره و در اعراف بنون مفتوحه خوانند و کسر فا و مدلول همزه اصلا نافع در البقره یغفر بتذکیر خواند یعنی بیا مضمومه و فتح فا قوله وللشام انثوا یعنی ابن عامر بتا

اعراف

تانیث خوانند در موضعین قوله وعن نافع معه فی الاعراف وصلا یعنی که نافع با ابن عامر موافقت کند در تانیث تغفر در اعراف پس حاصل سخن آن باشد که ابو عمرو و ابن کثیر و کوفیان بنون خوانند در موضعین و ابن عامر بتا تانیث خواند و نافع بتذکیر در البقره و بتانیث در اعراف **تنبیهات** فتح نون نغفر از نفی ضم که گفت ولا ضم معلوم شد پس عدول کرد از فتح تا ضد آن مختلف نشود و معلوم ضم نغفر مر نافع و ابن عامر را از ضد قرات اصحاب منکور قرات نافع که تذکیر است از ضد قرات اول معلوم شد و قرات ابن عامر از ضد قرات نافع معلوم شود و چون قرات نغفر بنون مناسبتی با ما قبل که از قلنا داشت و با ما بعد نیز که سنزید است بیان اشارت کرد بقوله حین ظللا

وجمعا وفردا فی النبی وفی النبوة الهمز کل غیر نافع ابدلا
وقالون فی الاحزاب فی للنبی مع بیوت النبی الیا شدد مبدلا

یعنی مجموع قرا ابدال همزه کنند در کلمه نبی فرقی نباشد که مفرد باشد یا جمع سلامت یا جمع تکسیر نحو النبیین و النبیون و الانبیاء و النبوة و النبی الا نافع که در مجموع بهمزه خواند بی ابدال و قالون مخالفت نافع کند در موضعین مذکورین یعنی قوله تعالی نفسها للنبی و بیوت النبی در احزاب که با ابدال خواند و ناظم بیان کیفیت ابدال کرد بقوله الیا شدد مبدلا یعنی که همزه چون در طرف افتاده باشد ابدال کند بیا بر قاعده عربیت بعد از آن یا ساکن در یا مبدل ادغام کند همچنانکه در قوله بالسوء الا ما رحم ربی کما مر **تنبیهات** فایده ابدال در وصل ظاهر شود از آن سبب که بواسطه التقاء ساکنین ابدال می کنند چون در حالت وقف آن محذور باقی نماند که بسبب وقف زایل شد پس قالون بر اصل خود موافق نافع باشد و بهمزه خواند چنانچه ابو عمرو دانی در تیسیر تصریح یاد کرد

وفی الصابئین الهمز والصابئون خذ وهزؤا وکفؤا فی السواکن فصلا
وضم لباقیهم وحمزة وقفه بواو وحفص واقفا ثم موصلا
وفی الوقف عنه الواو اولی وضم غیره ولحفص الواو وقفا ووصلا

یعنی مدلول خا خذ که جمیع قراء اند الا نافع قوله صابئین و الصابئون منصوب و مرفوع مجموع بهمزه خوانند و نافع بترک همزه و آن در البقره و در مایده و در حج می آید و ناظم در قرات نافع متعرض یا مرفوع نشد زیرا که با وجود واو ساکن مع ترک همزه ضم یا لازم آید بعد از آن فرمود که مدلول فا فصل حمزه هزوا و کفوا باسکان زا و فا خواند هر جا که بیاید و باقی قرا ضم زا و فا خوانند زیرا که فتح در اصطلاح ناظم که ضد اسکان گفته بود ممکن نیست پس ضم متعین شود بعد از آن فرمود که حمزه در حالت وقف بواو خواند و حفص در حالتین بواو خواند و دلیل وقف حمزه معلوم شده بود تخفیف قیاسی و رسمی ذکر آن تا بنا عوض آن بود تا کسی اعتقاد نکند که حمزه در این کلمه رجوع کرده است از تخفیف رسولها عم

وبالغیب عما تعملون هنا دنا وغیبک فی الثانی الی صفوه دلا

ShivaDoc.com

یعنی مدلول دال دنا ابن کثیر قوله عما تعملون افتطمعون بغیب خواند و باقیان بخطاب و قوله هنا یعنی درین موضع که بعد
ازو واست در تلاوت بعد ازان و فهم که مدلول همزه الی و صاد صفو و دال دنا نافع و ابوبکر و ابن کثیر قوله عما تعملون اولئک الذین
بغیب خواند و باقیان بخطاب کما اشار بقوله و غیبک فی الثانی و در عشر با نون تعملون دو کلمه دیگر باید حکم آن بگوید در موضع

وَفِي خَطِيئَتُهُ التَّوْحِيدُ عَنْ غَيْرِ نَافِعٍ وَلَا يَعْبُدُونَ الْغَيْبُ شَايَعَ دُخَّلَا

یعنی قراء سبعه و احاطت به خطیئته بتوحید خوانده الا نافع که بجمع سلامت خواند بعد ازان که مدلول شین شایع و
دال دخللا حمزه و کسایی و ابن کثیر لا یعبدون الا الله بغیب خوانده و باقیان بخطاب **تنبیهات** بدانکه
اصطلاح ناظم آنست که چون در موضع احتمال جمع سلامت و تکسیر باشد حمل بر جمع سلامت کنند و قوله شایع دخللا
اشارت بوجه قرات یعنی چون ما قبل لا یعبدون غیبت کرده ان اخذنا است مناسب ما قبل مستحسن بنگاه داشته اند

وَقُلْ حَسَنًا شُكْرًا وَحُسْنًا بِضَمِّهِ وَسَاكِنِهِ الْبَاقُونَ وَاحْسِنْ مُقَوَّلَا

یعنی مدلول شین شکرا حمزه و کسایی قوله حسنا بفتح حا و سین خوانده و باقیان بضم حا و اسکان سین
تنبیهات قرات حمزه و کسایی از لفظ معلوم شد که حا و سین را حرکت دهند و از ضمه تنبیه قرات باقیان که ضم و سکون است
فتح حا و سین قوله حسنا معلوم شود نه از لفظ کما اشار بقوله و احسن مقولا و فایده ذکر لفظ اولی آنست که اگر اختصار
کردی بر لفظ ثانی موهم آن بودی که با الف است بر وزن فعلی لیکن چون لفظ اول گفت متحرک کرد بعد ازان لفظ ثانی
نیز گفت و بیان کرد میان لفظ اولی و ثانی مخالفت در دو حرکت بیش نیست معلوم شد که لفظ ثانی تنوین است

وَتَظَّاهَرُونَ الظَّاءُ خَفَّفَ ثَابِتًا وَعَنْهُمْ لَدَى التَّحْرِيمِ أَيْضًا تَحَلَّلَا

یعنی مدلول ثا ثابتا عاصم و حمزه و کسایی تظاهرون علیهم و ان تظاهرا در تحریم بتخفیف ظا خوانده و باقیان بتشدید و اشارت که

وَحَمْزَةُ أَسْرَى فِي أُسَارَى وَضَمُّهُمْ تُفَادُوهُمُ وَالْمَدُّ إِذْ رَاقَ نُفَّلَا

یعنی حمزه خواند اساری اسری بر وزن فعلی و باقیان بر وزن فعالی و مدلول همزه اذ و را راق و نون نفلا
نافع و کسایی و عاصم قوله تفادوهم بضم تا و فتح فا و اتباع با الف بعد از فا خوانده و باقیان بفتح تا و اسکان فا و حذف الف
تنبیهات بذکر قرائتین مستغنی شد از قیود و فتح همزه اسری دانسته شد از متفق و ضم همزه اساری از تشبیه کردن بکسالی
در بنا جمع و بدانکه چون تلفظ کند بدو قرات واحدی متعارف فی باشد آنچه مقترن باشد بلفظ فی ازان مسکوت عنه باشد و ان
دیگر ازان مذکور و بدانکه فا تفادوهم از لفظ معلوم شد و سکون از هم مسکوت عنه از نظر که الا یخادع و یخادع است و مکان
مذکر الف است بعد از فا از لفظ معلوم شد و قوله اذ راق نفلا اشارت بثنا بر قرات اساری زیرا که مراد
از نفل اینجا زیادتی است که انکه اساری با الف خواند بحسنات او زیادت باشد

وَحَيْثُ أَتَاكَ الْقُدْسُ إِسْكَانُ دَالِهِ دَوَاءٌ وَلِلْبَاقِينَ بِالضَّمِّ أُرْسِلَا

یعنی مدلول دال دوا ابن کثیر قوله القدس هر کجا که بیاید باسکان دال خواند و چون ضد آن فتح است ممکن نیست خواندن
زبود و للباقین بالضم ارسلا و چون وجه فتح در عربیت نیامده است اشارت کرد بدان بقوله دوا

وَيُنْزِلُ خَفِّفْهُ وَتُنْزِلُ مِثْلُهُ وَنُنْزِلُ حَقٌّ وَهْوَ فِي الْحِجْرِ ثُقِّلَا
وَخُفِّفَ لِلْبَصْرِي بِسُبْحَانَ وَالَّذِي فِي الْأَنْعَامِ لِلْمَكِّي عَلَى أَنْ يُنَزِّلَا
وَمُنْزِلُهَا التَّخْفِيفُ حَقٌّ شِفَاؤُهُ وَخُفِّفَ عَنْهُمْ يُنْزِلُ الْغَيْثَ مُسْجَلَا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو قوله ینزل و جمیع آنچه زیاده میگردد در اول فعل ماضی از برای فعل مستقبل که آن
یا باشد یا تا یا نون نحو ینزل و تنزل و ننزل علیکم و تنزل و اذ ننزل علیهم باسکان نون و تخفیف زا خوانده اند
غیر از یک حرف که قراء سبعه در فتح نون ثانی و تشدید زای آن متفق اند و آن در حجر است قوله و ما ننزله الا بقدر معلوم
و باقی قراء در مجموع بفتح نون و تشدید زای خوانده اند الا مواضعی چند که بعضی از اصل خود تجاوز کرده باشند کما سیاتی
اما ابن کثیر مخالف اصل خود است در انعام که لابن کثیر سبحان قوله حتی تنزل علینا کتابا نقرءه که ابو عمرو او را بتخفیف خوانده و ابن کثیر
بتثقیل خوانده کما اشار بقوله و خفف للبصری بسبحان و ابو عمرو بخلاف اصل خود است در انعام که ابن کثیر قوله ان ینزل آیه
بتخفیف خوانده و ابو عمرو بتثقیل کما اشار بقوله والذی فی الانعام للمکی علی ان ینزلا بعد ازان فرمود که مدلول حق و شین
شفاؤه ابن کثیر و ابو عمرو و حمزه و کسایی مخالف قاعده خود اند یعنی و ابن کثیر و ابو عمرو و کسایی و حمزه در یعنی قوله
تنبیهات و ینزل الغیث باسکان نون تخفیف زای خوانده کما اشار بقوله و خفف عنهم ضمیر عاید است با جماعت مذکوره
عموم در کلمات ینزل معروف و مجهول از ضم اول لفظ معلوم شد و اسکان نون از لفظ ینزل معلوم شد و فتح ینزل
از کلمه مجموعه یعنی و ما ننزله در حجر و مکرر کرد کلمه ینزل تا مندرج شود فعل مستقبل که در اولش نون یا تا باشد کما هو
و سبحان مطلق گفت تا شامل هر دو موضع باشد کما مر و بقید علی ان ینزل قوله ما لم ینزل که بعد از ینزل اینجا آید در انعام
خارج باشد که ابو عمرو بر قاعده خود بتخفیف خوانده و منزلها ضم کرد موافقت ینزل الغیث را و ازین اصل قوله نزله
در شعرا و ما نزل من الحق در حدید و منزلین در آل عمران و منزل من ربک در انعام باقی است در مواضع خود گفته آید قوله
حق شفاؤه ثنا است بر وجه قرات حمزه و کسایی و چون تشاکله در کلام قوم مطلوب است اشارت کرد
بقوله مسجلا یعنی مطلقا ینزل الغیث و منزلها که ما قبل او انزل علینا است و التفات باصل مذهب خود نکنند

وَجِبْرِيلَ فَتْحُ الْجِيمِ وَالرَّا وَبَعْدَهَا وَعَى هَمْزَةٌ مَكْسُورَةٌ صُحْبَةٌ وِلَا
بِحَيْثُ أَتَى وَالْيَاءُ يَحْذِفُ شُعْبَةٌ وَمَكِّيُّهُمْ فِي الْجِيمِ بِالْفَتْحِ وُكِّلَا
وَدَعْ يَاءَ مِيكَائِيلَ وَالْهَمْزَ قَبْلَهُ عَلَى حُجَّةٍ وَالْيَاءُ يُحْذَفُ أَجْمَلَا

یعنی کلمه جبریل مطلقا مدلول صحبه بفتح جیم و فتح را خوانده و بعد ازان را بحافظ همزه مکسوره کنند

ShivaDoc.com

بوزن جبرعیل قوله والیا بحذف شعبة یعنی شعبه از جبریل حذف یا کند یعنی شعبه بوزن جبرعل خواند بعد از آن
کذا ابن کثیر جیم جبریل بفتح خواند و ترک همزه کند بوزن فعلیل و باقی قرا بکسر جیم و را خوانند و حذف همزه و اثبات یا بوزن قندیل
مکسور الفا قوله دع یا میکاییل یعنی مدلول عین علی و حا حجه حفص و ابو عمرو ترک همزه و یا میکاییل کنند یعنی بوزن مفعال
شود و مدلول همزه اجلا نافع یا را حذف کند و همزه را باقی رها کند بوزن میکاعل شود و باقی قرا باثبات همزه و یا
بعد از همزه خوانند بوزن میکاعیل خوانند پس حاصل سخن در مسئلتین چون با هم جمع کنند نافع خواند جبرئل و میکائل
بوزن فعلئل و مفعاعل و ابن کثیر کفعلیل و مفعال و ابو عمرو و حفص کقندیل و مفعال و ابن عامر کفعلیل
و مفعاعل و ابو بکر کفعلئل و مفعاعل و حمزه و کسایی کفعلئیل و مفعائیل

ولکن خفیف والشیاطین رفعه کما شرطوا والعکس نحو سما العلا

یعنی مدلول کاف و کاف و شرطوا ابن عامر و حمزه و کسایی قوله ولکن الشیاطین کفروا بتخفیف نون و کسر نون خوانند در حالت
وصل و برفع شیاطین و باقی قرا که مدلول ایشان نون نحو و سما است یعنی عاصم و حرمیان و ابو عمرو بتشدید نون ولکن
با فتحه و بنصب نون شیاطین خوانده اند کما اشار بقوله والعکس نحو سما العلا پس عکس اینجا ضد قراة اول باشد **تنبیهات**
کما شرطوا اشارتست بوجه قرائتین مذکورتین بعضی گفته اند لکن چون مخفف باشد عمل نکند و چون مشدد باشد بکند
و بدانکه اسکان نون لکن معلوم شد از لفظ ناظم و کسر آن در حالت وصل بر کسی که بتخفیف خواند و فتح آن بر قاری مشددا

وننسخ بضم وکسر کفی وننسها مثله من غیر همز ذکت الی

یعنی مدلول کاف کفی ابن عامر ما ننسخ من آیة بضم نون حرف مضارع و کسر سین و غیر او بفتح نون و سین خوانند و
مدلول ذال ذکت و همزه الی ابن عامر و کوفیان و نافع او ننسها بضم نون و کسر سین و حذف همزه خوانند و ابن کثیر و ابو عمرو
بفتح نون و سین و بعد از سین همزه ساکنه خوانده اند **تنبیهات** معنی کفی آنست که قید مذکور کفایت است قرائت
ابن عامر را بکثرت تابعه قرا اشارت کرد بقوله ذکت الی و سکون همزه در قرائت ابن کثیر و ابو عمرو از اصطلاح ناظم معلوم شود
که اگر گوید حرفی را یا ذکر و متحرک باشد مقید کرده اند والاطلاق گوید

علیم وقالوا الواو الاولی سقوطها وکن فیکون النصب فی الرفع کفلا

وفی آل عمران فی الاولی ومریم وفی الطول عنه وهو باللفظ اعملا

وفی النحل مع یاسین بالعطف نصبه کفی راویا وانقاد معناه یعملا

یعنی مدلول کاف کفلا ابن عامر قالوا اتخذ الله ولدا بغیر عاطفه خواند و از آن مقید کرده اند بقوله علیم تا قوله بما
تعملون بصیر و قالوا لن یدخل بیرون رود و واو در کلمه تا ثانی بیرون رود و باقیان باثبات واو خوانند
بعد از آن فرمود که مدلول کاف کفلا یعنی ابن عامر در چهار موضع که مذکور است در نظم بنصب خواند یعنی قوله کن

فیکون و قالوا در البقره و کن فیکون و یعلمه در آل عمران و کن فیکون و ان الله در مریم و کن فیکون الم تر در طول و باقی قرا
برفع خوانند بعد از آن فرمود که مدلول را راویا و کاف کفی ابن عامر و کسایی قوله کن فیکون والذین هاجروا در نحل
و قوله کن فیکون فسبحان در یاسین بنصب خوانند و غیر کسایی و ابن عامر برفع خوانند **تنبیهات** مسئله قالوا
و کن فیکون در آل عمران باول مقید کرده اند تا ثانی قوله کن فیکون الحق بیرون رود و قوله کفلا اشارتست به انکه غیر
نحل و یاسین کن فیکون منصوب است زیرا که جواب امر است اما در نحل و یاسین عطف است بر قوله نقول
که پیش از یکون است و قوله کفی راویا اشارتست بدین معنی که گفته آمد و بعضی از نحاة که موافق اند درین دو موضع
یعنی نحل و یس کما اشار بقوله وانقاد معناه یعملا و یعملا اشتر فرمان بردار را گویند تنبیه است بر موافقت نحاة درین
دو موضع که در آن چهار موضع دیگر انکار کرده اند بر قراة ابن عامر که آن امر نیست

وتسئل ضم التا واللام حرکوا برفع خلودا وهو من بعد نفی لا

یعنی مدلول خا خلودا قرا سبعه الا نافع ولا تسئل عن اصحاب الجحیم بضم تا خوانند و حرکت لام برفع خوانند و نافع بفتح تا
و اسکان لام خواند **تنبیهات** چون اکثر قرا مساوی بودند در رفع و لا تسئل اشارت مقدم داشت و گفت حرکوا
تا از آن اسکان که ضد حرکت است معلوم شود که اگر گفتی رفعوا ضد آن نصب بودی و اگر اختصار کردی بر حرکوا
کردندی بر فتحه و آنچه گفت واللام حرکوا از آن سبب لام را مقید کرد که جمع قرا را غیر از نافع صلاحیت حرکت بود و قوله
خلودا حال است از رفع و معنی آنست دایم است قراة نافع و ابن اشارتست بصحت معنی و قوله وهو من بعد نفی لا اشار

وفیها وفی نص النسا ثلث عشرة اواخر ابراهام لاح وجملا

ومع آخر الانعام حرفا براءة اخیرا وتحت الرعد حرف تنزلا
وفی مریم والنحل خمسة احرف وآخر ما فی العنکبوت منزلا
وفی النجم والشوری وفی الذاریات والحدید ویروی فی امتحانه الاولا

ووجهان فیه لابن ذکوان ههنا واتخذوا بالفتح عم واولا

بدانکه لفظ ابرهیم در مجموع قرآن شصت و نه موضع است سی و سه موضع از آنها مختلف فیه است و سی و سه
مختلف فیه مدلول لام لاح یعنی هشام مجموع را بالف خواند و غیر او بیا خوانند الا ابن ذکوان که اینجا بیاید که حکم
ابرهیم او را دو وجه باشد در سوره البقره و در غیر البقره موافق قرا باشد و از بهر ظهور را فرا یاد کنیم بدانکه پانزده
کلمه در البقره می آید و سه در آخر نسا قوله واتبع ملة ابراهیم واتخذ الله ابراهیم واوحینا الی ابراهیم و در آخر انعام ملة ابراهیم
و در آخر توبه قوله وما کان استغفار ابراهیم و ان ابراهیم لاواه و در ابراهیم و اذ قال ابراهیم رب و در نحل ان ابراهیم کان
و ان اتبع ملة ابراهیم و در مریم قوله فی الکتاب ابراهیم و الهتی یا ابراهیم و من ذریة ابراهیم و در عنکبوت و لما جاءت

ShivaDoc.com

ورسلنا ابرهیم ودر شوری ما وصینا به ابرهیم ودر ذاریات ضیف ابراهام ودر نجم وابراهام الذی ودر حدید وحا وابراهام
ودر امتحان حسنة فی ابراهام **تنبیهات** بدانکه قراءة هشام از لفظ ناظم معلوم شد زیرا که ابراهام بالف
میخوانند یا بیا وکلمه مختلف فیه را چون نظیری باشد متفق علیه یاد کند ناظم انا وآنا الف است لبنی وقاعده او آن باشد
که حوالت کند ان وجه دیگر را که غیر مخالف است براجماع ودرین اشارت کرد بقوله لاح وقوله عم اشارتست بعموم اخبار در انی
علام ابراهیم که روایت بنسبت با ما وانها کرچنین ازما بوده اند واو غلاء از انعال است اشارتست بتحقیق قرات مذکور بعد و دیگر

ف ارناو ارنی ساکن الکسر دم بد او فی فصلت یروی صفا
واخفاهما طلق وخف ابن عامر فامتعه اوصی یوصی کما اعتلا

یعنی مدلول دال دم وبا بیدا ابن کثیر وسوسی قوله وارنا مناسکنا ولبی ارنی فارنا الله جهرة وارنی انظر
الیک کسره ارنی باسکان خوانند در مواضع مذکوره وقوله فی فصلت یروی صفا درع کلا یعنی
مدلول یا یروی وصاد صفا ودال درع وکاف کلا مضموم که مشتق از کلا باشد سوسی وابو بکر وابن کثیر
وابن عامر ونیز جمه مذکوره خوانند ارنا اللذین در فصلت پس ابو بکر وابن عامر در غیر فصلت یعنی باقی قراء
غیر از ابن کثیر وسوسی در کلمات مذکوره تمام کسره را خوانند قوله واخفاهما طلق یعنی عائد است با کلمتین
یعنی ارنا وارنی ونظائر آن ومدلول طاء طلقه دوری بود ابو عمرو در مجموع کلمات ما اخفاء کسره خوانند
یعنی باختلاس قوله وخف ابن عامر فامتعه یعنی تاء فامتعه را مخفف کرده اند واز تخفیف تا سکون میم
لازم آید وباقی قراء بفتح تا وفتح میم خوانند قوله اوصی یوصی کما اعتلا یعنی همزه مفتوحه میان دو واو واو
ثانی را ساکن کرده اند وصاد را مخفف خوانند وباقیان واو را بفتح خوانند وصاد را مشدد
وهمزه را محذوف وناظم هر دو قرات از بهر ظهور تلفظ کرد بقوله اوصی یوصی کما اعتلا **تنبیهات**
مراد از اخفا حرکت سستی حرف وسکون میم امتعه از لفظ معلوم شود وقرات با اخفا نیز ضد اسکان
وآن فتح باشد که مر وارنا مقدم داشت بر امتعه در تلاوت لطف تلفیق النظم وچون در اسکان ارنی
بحسب بود اشارت کرد بثنا بر قاری آن لقوله دم بدا وچون در حرف فصلت موافقی بود ابو بکر را
با ایمه مذکور تشبیه کرد قرات او را ابن لبنی که در لستان جمع شود از بهر صورت بقوله صفا درع کلا
وقوله طلق یعنی ظاهر است وجه دوری زیرا که قراءت او امر سبب بین امرین

وفی ام تقولون الخطاب کما علا شفا ورؤف قصر صحبة حلا

یعنی مدلول کاف کما وعین علا وشین شفا ابن عامر وحفص وحمزه وکسایی ام تقولون ان ابرهیم بتا خطاب خوانند
وباقیان بغیب ومدلول صحبة وحا حلا ابو بکر وحمزه وکسایی وابو عمرو رؤف در جمیع قرآن بقصر خوانند یعنی بعد از

از همزه واوی نباشد وباقیان بمد خوانند یعنی بعد از همزه واو باشد **تنبیهات** مراد از ام یقولون آنست که بعد از وابرهیم
می آید تا ام یقولون علی الله وآن بنا بر ترتیب مسایل است ورؤف عام است کما مر وقوله صحبة اشارتست بدین معنی که قصه الله
وحذف لام کرد از رؤف تا نظایر او را دخل نباشد وقول کما علا شفا اشارتست بثنا بر قاری خطاب زیرا که حمل کرده است
بر ما قبل وما بعد وچون آن غریب در لفظی موجع جمع کرد اشارت کرد بدان بقوله قصر صحبة حلا

وخاطب عما تعملون کما شفا ولام مولیها علی الفتح کملا

وفی یعملون الغیب حل وساکن بحرفیه یطوع وفی الطا ثقلا
وفی التاء یا شاع والریح وحدا وفی الکهف معها والشریعة وصلا
وفی النمل والاعراف والروم ثانیا وفاطر دم شکرا وفی الحجر فصلا
وفی سورة الشوری ومن تحت رعده خصوص وفی الفرقان زاکیه هللا

یعنی از این نظایر یعملون مختلف فیه موضع یاد کرده شد ودرین مکان دو حرف دیگر یاد کرد ناظم در عقب یکدیگر ومسئله مولیها
در وسط آن وبعد از آن مسئله یطوع وبعد از آن مسایل ریاح ودر یک فصل مجموع را بیان کنیم وما الله بغافل عما یعملون
سیم که بعد از ولئن اتیت می آید مدلول کاف کما وشین شفا ابن عامر وحمزه وکسایی بخطاب خوانند ویعملون چهارم
که بعد از ومن حیث خرجت می آید مدلول حا حل ابو عمرو فقط بغیب خوانند وچون جمع کنی یعملون را چهار کانه قراء سبعه
در آن پنج مرتبه باشد نافع وابو بکر در اول وچهارم تا خطاب خوانند وابن کثیر در سه موضع بغیبت خوانند ودر اخیر
بخطاب وابو عمرو بعکس ابن کثیر خوانند وحفص اول ودوم وچهارم بخطاب خوانند وسیم بغیب وابن عامر وحمزه وکسایی
در جمیع بخطاب خوانند ولکل وجهة ومدلول کاف کملا ابن عامر مولیها فاستبقوا الخیرات بفتح لام واثبات الف بعد از لام
خوانند وباقیان بکسر لام وبعوض الف یا ساکن خوانند **تنبیهات** الف مولاها از لفظ ناظم معلوم شد زیرا
که لفظ صحیح دایر است میان الف ویا پس فتح دلالت بر الف کند وقوله کملا اشارتست بدین معنی یعنی کامل یافت
فتح لام با الف ومعلوم شد یا مولیها در قراءت از کسر لام زیرا که الف چون ما قبل او مکسور باشد منقلب
شود بیا قوله وساکن بحرفیه یطوع وفی الطا ثقلا وفی التا یا شاع یعنی مدلول شین شاع حمزه وکسایی قوله ان یطوف بهما
ومن تطوع وقوله فمن تطوع خیرا بسکون عین وتشدید طا ویا مفتوح که دو نقطه در زیر باشد پیش از طا خوانند
در هر دو کلمه وناظم عین را مقید کرد انید باسکان تا از ضد آن فتح حاصل شود وطا را مقید کرد انید بتشدید تا ضد
آن تخفیف باشد وبجای تا یا آورد پس باقی قراء تطوع عین را بفتح خوانند وطا را بتخفیف وعوض یا تا خوانند قوله
والریح وحدا کلمه ریح که مختلف فیه است مجموع یازده کلمه است از انها ترتیب قصیده یاد کنیم وتصریف الریح در البقرة
ودر کهف تذروه الریاح ودر جاثیه وتصریف الریاح ودر نمل ومن یرسل الریاح ودر اعراف وهو الذی یرسل الریح ودر روم

ShivaDoc.com

الله الذی یرسل الریح وثانی مقید کرد تا قوله ومن ایاته ان یرسل الریح خارج باشد که در جمیع آن خلاف نیست و در فاطر
الله الذی ارسل الریح و در حجر وارسلنا الریاح لواقح و در شوری یسکن الریح و در ابرهیم اشتدت به الریح و در فرقان
ارسل الریح بشرا فاما حرف البقره حمزه و کسائی بتوحید خوانند کما اشار بقوله وحدا و بعد از آن عطف کرد سوره البقره
حجر و کهف و جاثیه یعنی که این نیز حمزه و کسائی بتوحید خوانند قوله وفی النمل والاعراف والروم ثانیا وفاطر دم شکرا یعنی
مدلول دال الدم و شین شکرا ابن کثیر و حمزه و کسائی درین موضع چهارگانه بتوحید خوانند و قوله وفی الحجر فصلا یعنی مدلول
فا فصلا حمزه در سوره حجر بتوحید خوانند و قوله وفی السورة الشوری ومن تحت نعلی خصوص یعنی مدلول خا خصوص
قرا سبعه غیر نافع در سوره شوری و در ابرهیم که تحت سوره رعد است ریح بتوحید خوانند پس ریاح بجمع در دو موضع
تفرد نافع باشد قوله وفی الفرقان زاکیه هلا یعنی بزی و قنبل در فرقان بتوحید خوانند **تنبیهات**
مسئله ریح دایر است میان توحید و جمع زیرا که آن دو قرات مشهور است و چون تامل کنی در آن که گفته آمد
مذاهب ایمه سبعه جمله معلوم شود و از بهر ظهور مذهب هر یکی باز کنیم اما نافع در پانزده موضع مذکور جمله بجمع خوانده است
و ابن کثیر در البقره و کهف و جاثیه و حجر بجمع خوانده است و ابو عمرو و ابن عامر و عاصم در مجموع غیر از ابراهیم بجمع خوانده اند
و در سوره ابرهیم بتوحید و در فرقان بجمع خوانده است فقط و در باقی بتوحید و کسائی در حجر و فرقان بجمع خوانده است
فقط و در باقی بتوحید و حمزه فی تخلف فیه از مذکور دیگر آن نیست

وای خطاب بعد عم ولو تری وفی اذ یرون الیا بالضم کللا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر قوله ولو تری الذین ظلموا بخطاب خوانند و باقیان بغیبه و مدلول کاف کللا ابن عامر
اذ یرون العذاب بضم یا خوانند و باقی قرا بفتح **تنبیهات** قوله عم اشارتست یعنی آیت زیرا که اخلاق
در آنکه هر رسول علیه السلام با خود جمیع خلایق را و اکلیل جامه باشد بجواهر مرصع گردانیده پس معنی آن باشد که
صورت ضم اذ یرون بر یاست پوشانیده است آنرا مانند کلیل پس ناظم بدین معنی اشارت کرد بقوله
بر قاری و قرات او که بضم خوانده است بقوله کللا

وحیث اتی خطوات الطا ساکن وقل ضمه عن زاهد کیف رتلا

یعنی غیر مرموزین قوله ولا تتبعوا خطوات الشیاطین و نظایر آن در مجموع قران باسکان طا خوانده اند و باقی قرا
که رمز ایشان عین عن و زا زاهد و کاف کیف و را رتلا است یعنی حفص و قنبل و ابن عامر و کسائی بضم طا خوانند
تنبیه هر دو قرات یاد کرد زیرا که از اصطلاح بیرون رفته بود و معنی رمز اشارتست بزهد قاری و صحت وجه قرات

وضمک اولی الساکنین لثالث بضم لزوما کسره فی ند حلا

قل ادعوا او انقص قالت اخرج ان اعبدوا ومحظورا انظر مع قد استهزئ اعتلا
سوی او وقل لابن العلا وبکسره لتنوینه قال ابن ذکوان مقولا

بخلف له فی رحمة وخبیثة ورفعک لیس البر ینصب فی علا

بدانکه قرا سبعه را اختلافست در کسر و ضم لام و واو و تا و نون و دال چون از این پنج حرف مذکور و تنوین که شش است
در آخر کلمه باشد و حال آن باشد که ساکن باشد و ملاقی حرف ساکن شوند که آن اول حرف باشد از کلمه ثانیه و بعد از ساکن
ثانی ضمه لازم باشد که آن ضمه واقع شده باشد در حرف سیم کلمه ثانیه چون شروط مذکوره موجود باشد پس مدلول
فا فی و نون ند و حا حلا حمزه و عاصم و ابو عمرو حرف آخر را از کلمه اولی مکسور کرده اند و باقی قرا بضم مثال لام قوله
قل ادعوا و مثال واو او انقص و مثال تا قالت اخرج و مثال نون ان اعبدوا و مثال تنوین محظورا انظر
و مثال دال ولقد استهزئ از اصحاب کسر ابو عمرو در لام و واو موافقت اصحاب ضم کرده است کما اشار بقوله سوی
او وقل لابن العلا و ابن ذکوان نیز از ضم با کسره در تنوین فقط الا در دو حرف که اگرچه بعد از تنوین باید که او در قاعده
خود بضم خواند و آن دو حرف یکی در اعراف قوله برحمة ادخلوا و حرف دوم در ابرهیم قوله خبیثة اجتثت و بوجه دوم
ابن ذکوان در حرف مذکورین بکسر خواند کما اشار بقوله قال ابن ذکوان مقولا بخلف له فی رحمة وخبیثة **تنبیهات**
قوله مقولا اشارتست بدانکه گفته آمد که ضم طریق ابن نضر است و کسر طریق نقاش و چون اصل کسر است در التقای ساکنین
آسان کرد بخلاوه آن بقوله فی ند حلا و قوله بضم لزوما احتراز کرد از آنچه در حرف ثالث حرکت عارض باشد نحو
ان امشوا که از این باب نباشد و قوله در کسر آن متفق باشد و نیز در کسره نون ان امرؤ اختلاف نیست زیرا که ضمه در وی
تابع حرکت اعرابی است و مبدل شود بفتحه در رایت امرء و اگر قایلی گوید که اینچه ناظم فرمود بضم لزوما کسره
منقوض است بقوله قل الروح ان الحکم و نحو ذلک گوییم لا نسلم زیرا که ضمه همزه وصل تابع حرف ثالث بود بل چنانچه
ناظم یاد کرد قل ادعوا و نحو ذلک بخلاف ضم مقاربه قل الروح و ان الحکم و غلبت الروم قوله ورفعک لیس البر
ینصب فی علا یعنی مدلول فا فی و عین علا حمزه و حفص قوله لیس البر ان تولوا بنصب را خوانند و باقیان برفع زیرا
که بخفض خواندن از روی عربیت جایز نبود اگرچه مصطلح ناظم ضد نصب خفض فرموده است و از اینست که
تلفظ کرد او لا رفع که قرات باقیان است و قوله ولیس البر بان تاتوا البیوت ایمه در ضم آن متفق اند و قوله فی علا
اشارتست بدین معنی که حرف اول که اعلاست خلافست پس حرف اسفل خلاف نباشد فافهم ذکر اشاره الناظم رحمه

ولکن خفیف وارفع البر عم فیهما وموص ثقله صح شلشلا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر ولکن البر من امن و قوله ولکن البر من اتقی بتخفیف نون خوانند و بعد از آن برفع را
قوله البر خوانند در موضعین مذکورین و باقی قرا بتشدید نون خوانند در حالت وقف و در حالت وصل نون را بفتح
بتشدید و نصب را قوله البر خوانند قوله فیهما ضمیر عاید است با موضعین مذکورین و باقی قوله موص ثقله صح شلشلا
یعنی مدلول صح ابو بکر و شین شلشلا حمزه و کسائی فمن خاف من موص بفتح واو و تشدید صاد خوانند و باقیان باسکان واو و تخفیف خوانند

تنبیه کسر نون لکن و فتح آن و فتح واو موصی و اسکان آن از اجماع معلوم شود و بعموم تخفیف در رفع
و انتشا ر آن اشارت کرد بقوله عم فیهما و چون موصی مخففه مشدد هردو در معنی موافق اند و در ترک تشدید خفتی

وفدیة نون وارفع الخفض بعد فی طعام لدی غصن دنا وتذللا
مساکین مجموعا ولیس منونا ویفتح منه النون عم وانجلا

یعنی مدلول لام لدی و غین غصن و دال دنا هشام و کوفیان و ابو عمرو و ابن کثیر قوله فدیة منون خوانند
و طعام مخفوض را برفع ایضا که آن بعد از فدیه می آید و باقی بترک تنوین و خفض طعام خوانند بعد از آن
فرمود که مدلول عم نافع و ابن عامر مساکین را بجمع و ترک تنوین با فتح خوانند و باقی قرا بافراد و تنوین خوانند
و کسر نون پس حاصل سخن آن باشد که نافع و ابن ذکوان باضافه و جمع خوانند و باقیان بتنوین و توحید خوانند

تنبیهات قوله لدی غصن دنا اشارتست بوجه قرات اضافه یعنی از قرات مدلول دنا و غصن دنا
بر شاخ درخت رام متمم است و قوله عم اشارتست بعموم جمع مساکین و قوله انجلا من انجلا
یعنی کفی پس معنی آن باشد که کفایتست انتشار جمع با ثبوت روایت مر قاری جمع را

ونقل قران والقران دواؤنا وفی تکملوا قل شعبة المیم ثقلا

یعنی مدلول دال دوانا ابن کثیر کلمه قران هرجا که بیاید بنقل حرکت همزه کرده است بار را در حالت وصل و وقف
فرقی نباشد که محلی بالف و لام باشد یا نه و فرقی نباشد که نکره باشد یا معرفه نحو القران و قران و قرانا و ایت
بقران و اشارت کرد بصحت قرات بقوله دوانا و نیز در ضمن دوانا معنی حسنیست یعنی خوانده قران شفا دل
غم زدگانست و باقی قرا بهمز خوانند بعد از آن فرمود که شعبه قوله و لتکملوا العدة بفتح کاف و تشدید میم خواند
و باقیان بتخفیف و اسکان خوانند **تنبیهات** اشاره ناظم بقوله و نقل قران والقران دلالت می کند بر عموم
خلاف و اگر نه لفظ که در سوره بودی ضم نکردی با آن و حمزه در وقف بر قاعده خود و سکون کاف لتکملوا از لفظ
معلوم شد و فتح آن از آنکه قرات مجمع علیها است که بیشتر از این و نیست پس چون تلفظ کند با حدی میکند آن دیگر باشد

وکسر بیوت والبیوت یضم عن حمی جلة وجها علی الاصل اقبلا

یعنی مدلول عین عن و حا حمی و جیم جلة حفص و ابو عمرو و ورش قوله بیوت و البیوت خواه معرفه خواه نکره
مجموع آن بضم با خوانند نحو بان تاتوا البیوت و غیر بیوتکم و لا تدخلوا بیوتا و باقی بکسر خوانند و نظایر آن در سوره
ها بیاید و چون ضم با اقوی از کسر بود اشاره کرد بدان بقوله حمی جلة وجها

ولا تقتلوهم بعده یقتلوکم فان قتلوکم قصرها شاع وانجلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی قوله و لا تقتلوهم عند المسجد الحرام حتی یقتلوکم فیه فان قتلوکم در اول

ثلثه بقصر الف یعنی بحذف و بفتح تا اول و اسکان قاف در کلمتین اولیین و ما بعد قاف مضموم خوانند و باقی قرا
بضم تا اول و فتح قاف در هردو کلمه و ما بعد قاف مکسور و باثبات الف میان قاف و تا خوانند و در فتح تا
و قاف کلمه ثالثه قراء سبعه متفق باشند و روایت قصر مشهور است و وجه آن ظاهر کما اشار بقوله شاع و انجلا

وبالرفع نونه فلا رفث ولا فسوق ولا حقا وزان مجملا

یعنی مدلول حقا ابن کثیر و ابو عمرو فلا رفث و لا فسوق برفع ثا و قاف خوانند زیرا که قرات ایشان محمول است بر نهی
و بر صحت ایشان اشاره کرد بقوله حقا بعد از آن فرمود و زان مجملا یعنی مزین کرد این معنی قرات ایشان حامل را
از جهت افاده معنی مقصود و باقیان بفتح ثا و قاف خوانند بی تنوین

وفتحک سین السلم اصل رضی دنا وحتی یقول الرفع فی اللام اولا

یعنی مدلول همزه اصل و را رضی و دال دنا نافع و کسایی و ابن کثیر قوله فی السلم کافة بفتح سین خوانند و باقیان بکسر
و مدلول همزه اولا نافع حتی یقول برفع لام خوانند و باقیان بفتح **تنبیهات** و ان جنحوا للسلم و تدعوا
الی السلم در انفال یاد کرده شود و نیز اختلاف یقول در ما بعد بیاید و گفته اند مراد از کسر سلم اسلام است و فتح صلح
پس آنکه صلح کند در اسلام نیز شاید که آمده باشد و بدین معنی اشاره کرد بثنا بر وجه قاری فتح بقوله اصل رضی دنا و قوله
اولا یعنی رفع یقول بعد از حتی ما اول است و نا ولیس آنست که حتی یقول ابتدا کلام است و زلزلوا و غیره که
پیش از آنست منقطع شد و چون حتی ابتدایی باشد ما بعد او مرفوع باشد زیرا که شرط نصب او تعلق است بما قبل و چون ابتدا

وفی التاء فاضمم وافتح الجیم ترجع الامور سما نصا وحیث تنزلا

یعنی مدلول سما و نون نصا حرمیان و ابو عمرو و عاصم ترجع الامور هرجا که بیاید بضم تا و فتح جیم خوانند و باقیان
بفتح و کسر و در تلاوت ترجع الامور مقدم بر حتی یقول و نظایر آن نحو ترجعون الی الله و ترجع الامور و الینا لا یرجعون در مواضع خود بیاید

واثم کبیر شاع بالثاء مثلثا وغیرهما بالباء نقطة اسفلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی قل فیهما اثم کثیر بثای مثلثه خوانند و باقیان بیا **تنبیهات** قوله مثلثا و قوله
نقطة اسفلا از آن سبب گفت که بتصحیف خوانده و اسفل را بهر تاکید گفت و نظر ابن سعد قوله لعنا کثیرا در احزاب بیاید و اما قوله
حوبا کبیرا ائمه متفق اند بر با آن و وجه قرات حمزه و کسایی شهرتی دارد و از کثرتست که شارب الخمر را گناهی بسیار است

قل العفو للبصری رفع وبعده لاعنتکم بالخلف احمد سهلا

یعنی ابو عمرو قل العفو برفع خواند و باقیان بنصب بعد از آن فرمود که احمد بزی را لاعنتکم دو وجه باشد وجه اول تسهیل
همزه و وجه دوم تحقیق همزه [illegible] و حمزه بر قاعده خود باشد و این سه بعد از قل العفو می آید کما اشار الناظم

ویطهرن فی الطاء السکون وهاؤه یضم وخفا اذ سما کیف عولا

يعني مدلول سما و كاف كيف و عين عولا حرميان و ابو عمرو و ابن عامر و حفص حتى يطهرن را باسكان طا و ضم ها و تخفيف
طا و ها خوانده اند و باقيان بفتح و تشديد خوانده اند و حمزه اذ دريه نيست و بسمو معنى يطهرن مخففه دو احتمال دارد
يكي آنكه مراد از وي غسل با شد و ديگر انقطاع دم و حمزه دو احتمال دارد شايد كه اشارت بقوله سما كيف عولا يعني قرات
تخفيف علوي دارد و معتمد است بهر وجه كه معنی او اعتبار كني

وضم يخافا فاز والكل ادغموا تضار وضم الراء حق وذو جلا

يعني مدلول فا فاز حمزه الا ان يخافا بضم يا خوانده است و باقيان بفتح بعد از آن فرمود كه قرا سبعه ادغام كرده اند
را اول را در لا تضار در را ثاني و بعد از ادغام مدلول حق ابن كثير و ابو عمرو ضم را اختيار كرده اند و باقيان فتح را
تنبيه مراد از ضم و فتح آنست كه ذو ثانيه تضار را بضم يا بفتح خوانند كه ضد يكديگر اند و اشارت كرد بحسن معنى ضم ...

وقصر اتيتم من ربا واتيتم هنا دار وجها ليس الا مبجلا

يعني مدلول دال دار ابن كثير قوله اذا سلمتم ما اتيتم و قوله ما اتيتم من ربا در البقره و روم بقصر خواند يعني بحذف الف و
باقيان باثبات در سوره تنبيهات از قيد من ربا وما اتيتم من زكوة در روم خارج باشد و قوله دار وجها
ليس الا مبجلا اشارت بتصحيح وجه قرات ابن كثير و ضعف قول منكر آن

معا قدره حرك من صحاب وحيث جا بضم تمسوهن وامدده شلشلا

يعني مدلول ميم من و صحاب ابن ذكوان و حمزه و كسايي و حفص قدره و على المقتر قدره در موضع بفتح دال خوانده اند كه في المصطفى
و باقيان باسكان خوانده اند و مدلول شين شلشلا حمزه و كسايي كلمه تماسوهن هر جا كه بيايد بضم تا خوانده و بعد از ميم اثبات الف كنند و باقيان بفتح
و حذف الف خوانده اند تنبيهات در تلاوت تمسوهن مقدم است و قوله شلشلا اي خفيفا يعني خفتي دارد در دل و جه قرات
حمزه و كسايي زيرا كه از باب مفاعله باشد كه از دو جانب هر يكي مس آن ديگر كنند

وصية ارفع صفو حرمیه رضى ويبصط عنهم غير قنبل اعتلا
وبالسين باقيهم وبالخلق بصطة وقل فيهما الوجهان قولا موصلا

يعني مدلول كلمه صفو و حرمي و را رضى ابو بكر و نافع و ابن كثير و كسايي وصية لازواجهم برفع تا خوانده اند و باقيان بنصب
و جماعت مذكور غير از قنبل والله يقبض و يبصط در البقره و في الخلق بصطة در اعراف بصاد خوانده اند و قنبل و باقي قرا در موضع مذكور
بسين خوانده اند و مدلول قاف قولا يعني خلاد او را دو وجه باشد در موضع مذكورين وجه اول سين خوانده و وجه دوم بصاد خواند
و صحيح روايت او حمزه اشارت كرد بقوله قولا موصلا

يضاعفه ارفع في الحديد وههنا سما شكره والعين في الكل ثقلا
كما دار واقصر مع مضعفة وقل عسيتم بكسر السين حيث اتى انجلا

يعني مدلول سما و شين شكره حرميان و ابو عمرو و كسايي و حمزه فيضاعفه اضعافا في البقره و يضاعفه في الحديد برفع فا خوانده
و مدلول كاف كما و دال دار ابن عامر و ابن كثير بتشديد عين خوانده در موضع مذكورين و در آنچه نيز از نظاير آن باشد
در جميع افعال مضارع خواه كه مبني باشد از براي فاعل و خواه از براي مفعول نحو يضاعف بفتح العين و كسر عين و نحو
يضعفها و يضعف و مضعفه و بدين وجه گفته آمد اشاره كرد بقوله كما دار پس حاصل سخن در سوره آن باشد چهار
قرات باشد قرا سبعه را فافهم ذلك و قوله يضاعف لها العذاب در احزاب ياد كرده شود و قوله عسيتم بكسر سين يعني
مدلول همزه انجلا نافع قال هل عسيتم هر جا كه بيايد بكسر سين يعني مدلول و آن در دو موضع بيش نيست درين سوره
و در قتال فهل عسيتم و بعضي گفته اند كسر سين عسيتم چون با مضمر است و ما بعد سين يا ست افصح باشد الا فتح سين

دفاع بها والحج فتح وساكن وقصر خصوصا غرفة ضم ذو ولا

يعني مدلول خا خصوصا قرا سبعه غير از نافع درين سوره و در حج قوله دفاع بفتح دال و سكون فا و قصر الف يعني حذف الف
خوانده و نافع بكسر دال و فتح فا و اثبات الف خوانده و مدلول ذال ذو و ولا ابن عامر و اهل كوفه بضم عين خوانده و باقيان بفتح
تنبيه در تلاوت غرفه پيش از دفاع است و از لفظ دفاع معلوم شد كه الف بعد از فا است و قوله خصوصا اشارت بعلم مخصوصات
بسي نيز و قوله ذو ولا اشارت كه آنچه قرا سبعه خوانده اند و روايت آن متصل است و در صحت آن ريبي نيست تا بمحمد مصطفى صلعم

ولا بيع نونه ولا خلة ولا شفاعة وارفعهن ذا اسوة تلا
ولا لغو لا تاثيم لا بيع مع ولا خلال بابراهيم والطور وصلا

يعني مدلول ذال اذ و همزه اسوة ابن عامر و اهل كوفه و نافع قوله لا بيع فيه ولا خلة ولا شفاعة درين سوره و قوله من قبل
ان ياتي يوم لا بيع فيه ولا خلال در ابرهيم و قوله لا لغو فيها ولا تاثيم در طور برفع كلمات مذكور خوانده اند با تنوين و باقيان
بفتح و ترك تنوين خوانده اند تنبيه طور برابرهيم مقدم داشت بحسب نظم و تنبيه كرد بر مبالغه سلف بقوله ذا اسوة تلا

ومد انا في الوصل مع ضم همزة وفتح اتى والخلف في الكسر بجلا

يعني مدلول همزه اتى نافع قوله انا احيي و اميت چون بعد از انا قطع مضمومه آيد اثبات الف كند ميان نون و همزه
و نظير آن قوله انا انبئكم در يوسف و ازين نوع غير از موضعين مذكورين در قرآن نمي آيد و چون همزه
مفتوحه بعد از انا بيايد هم چنان اثبات الف كند و آن در ده موضع مي آيد قوله و انا اول
المسلمين در انعام و انا اول المومنين در اعراف و انا اخوك در يوسف و انا اقل در كهف
و انا اتيك به قبل ان تقوم و انا اتيك به قبل ان يرتد در نمل و انا ادعوكم در غافر و انا اول
العابدين در زخرف و انا اعلم در ممتحنه در مجموع باب نافع باثبات الف خوانده و مدلول با بجلا قالون چون
بعد از انا همزه مكسوره آيد بيك وجه اثبات الف كند و بوجه دوم موافقت ورش و باقي قرا كنند يعني بحذف الف خوانده اند

ShivaDoc.com

کما اشار بقوله والخلف فی الکسر بجلا وآن در سه موضع است ان انا الا نذیر وبشیر در اعراف ان انا الا نذیر مبین در شعرا وما انا
الا نذیر مبین در احقاف وورش وباقی قرا بحذف الف خوانند **تنبیه** بدانکه اختلاف در کلمات حالت وصل است یعنی
در حالت وقف قرا سبعه متفق اند در اثبات الف مذکور یعنی که حرف مد را زیاده کنند و بجلا اشارت است بحظ و حرات

وننشزها ذاک وبالرا غیرهم وصل یتسنه دون ها شمردلا

یعنی مدلول ذال ذاک ابن عامر واهل کوفه کیف ننشزها بزاء معجمه خوانند وباقیان برا مهمله ومدلول شین شمردلا
حمزه وکسایی لم یتسنه در حالت وصل بی ها سکت خوانند وباقیان باثبات ها **تنبیه** قوله شمردلا اشارت بمذهب
وکسایی که چون حذف ها کنند بی توقفی وصل کنند یتسنه را باما بعدکه در وقف قرا سبعه متفق اند در اثبات ها سکت

وبالوصل قال اعلم مع الجزم شافع فصرهن ضم الصاد بالکسر فصلا

یعنی مدلول شین شافع حمزه وکسایی فلما تبین له قال اعلم بوصل همزه اعلم وجزم میم خوانند بر صیغه امر وابتدا بکسر همزه قطع
کنند وقوله شافع یعنی اعلم بصیغه امر شافع است با ما تقدم که انظر الی الحمار وانظر الی العظام است واین اشارت است بجمع
قران که درو تناسبی هست ومقید کردانید اعلم را بقال تا قوله واعلم ان الله بیرون رود که در ان اختلاف نیست وقوله
فصلا یعنی مبین شد قراة حمزه از غیر او وبدانکه مقید کردانید ضد ضم را که در قرات حمزه است بکسر که اگر مقید نکردی مبین
نشدی زیرا که ضد ضم در اصطلاح ناظم فتح است

وجزا وجزء ضم الاسکان صف وحیث ما اکلها ذکری وفی الغیر ذو حلا

یعنی مدلول صاد صف ابوبکر قوله جزءا وجزء منصوب ومرفوع هرکجا که بیاید بضم زای خوانند وباقیان باسکان وجزء منصوب در البقره
وزخرف فقط ومرفوع در حجر ومدلول ذال ذکری ابن عامر واهل کوفه کلمه اکلها که مضاف باشد با ضمیر مونث هرکجا که بیاید
اسکان کاف را مضموم خوانند وانچه مضاف با مونث نباشد آن باشد که مضاف نباشد یا اضافتش با مذکر باشد نحو الاکل واکله
واکل این کلمات را مدلول ذال ذو وحا حلا بضم کاف خوانند وایشان جماعت مذکور اند اولا وابوعمرو واینجا موافقت ایشان کرد پس
از قرا سبعه باقی بماند نافع وابن کثیر در این انواع کلمات باسکان کاف خوانند **تنبیهات** از انچه جزءا مرفوع با منصوب ضم
کرد معلوم شد که خلاف عام است در هر دو نوع وضم کرد باب اکلها با کلمات جزء در یک ترجمه از بهر ایجاز وبدین معنی اشارت
کرد بقوله ذکری یعنی یادکن کلمه جزء که ضم اسکانست در باب اکل از بهر صاحب رمز

وفی ربوة فی المومنین وههنا علی فتح ضم الرا نبهت کفلا

یعنی مدلول نون نبهت وکاف کفلا عاصم وابن عامر قوله الی ربوة در مومنین وجنة بربوة درین سوره بفتح را خوانند وباقیان
بضم در سورتین **تنبیه** فتح را مقید کردانید تا ضد آن منصوص باشد وکفلا اشارت بضم کردن کلمتین که در مومنین والبقره است

وفی الوصل للبزی شدد تیمموا وتا توفی فی النسا عنه مجملا

سه قرات جمع شود حمزه خواند ان تضل بکسر همزه وبتثقیل کاف فتذکر وضم را آن وابوعمرو وابن کثیر بفتح همزه وبتخفیف ونصب فتذکر
وباقی قرا بفتح همزه وبتثقیل ونصب فتذکر **تنبیهات** سکون ذال فتذکر دانسته شد از لفظ ناظم مرقاری بتخفیف او وفتح فتذکر
مرقاری مثقل را از ضد فتح وتنبیه کرد بقوله مرقاری کسر ان تضل را زیرا که در قرات اولی شرط باشد وچون بیشتر اهل عربیت
در تخفیف فتذکر خفی بود تنبیه کرد بدان بقوله حقا وچون گفته اند که در قرات حمزه ان بکسر همزه شرطی باشد فتذکر برفع را
جواب شرط باشد پس کلام مستقیم باشد کما اشار بقوله فیعدلا بر حد قوله ومن عاد فینتقم الله منه

تجارة انصب رفعه فی النسا ثوی وحاضرة مع ههنا عاصم تلا

یعنی مدلول ثا ثوی کوفیان الا ان تکون تجارة در نسا بنصب خوانند وعاصم درین سوره ودر سوره نسا تجارة بنصب خوانند
ونصب حاضرة نیز وقوله معها ضمیر عاید است با تجارة پس نصب تجارة وحاضرة درین سوره تفرد عاصم باشد ودر نسا
عاصم وحمزه وکسایی بنصب خوانند وباقی قرا غیر از اهل کوفه در نسا ودرین سوره برفع خوانند

وحق رهان ضم کسر وفتحة وقصر ویغفر مع یعذب سما العلا
شذا الجزم والتوحید فی کتابه شریف وفی التحریم جمع حمی علا

یعنی مدلول حق ابن کثیر وابوعمرو فرهان مقبوضة بضم را وها خوانند بی الف وباقیان بکسر را وفتح ها واثبات الف بعد از ها
خوانند ومدلول سما وشین شذا حرمیان وابوعمرو وحمزه وکسایی فیغفر لمن یشاء ویعذب من یشاء بجزم یغفر ویعذب خوانند
وابن عامر وعاصم یغفر ویعذب برفع را وبا خوانند ودر باب حروف قربت مخارجها یاد کرده شد که را ساکن ابوعمرو
ادغام کند در لام سوسی مطلقا ودوری بوجه مشهور ادغام کند وبوجه غیر مشهور اظهار وبا یعذب در میم من یشاء قالون
وابوعمرو وحمزه وکسایی ادغام کنند پس از اصحاب جزم با یعذب ورش وابن کثیر باقی بمانند باظهار خوانند وابن کثیر بوجه ثانی بادغام
با در میم می خواند **وتفریع** از قوله فیغفر لمن یشاء الی قوله ویعذب من یشاء در باب حروف قربت مخارجها یاد کرده شد
قوله والتوحید فی کتابه شریف یعنی مدلول شین شریف حمزه وکسایی وکتابه ورسله درین سوره بتوحید خوانند وباقیان
وکتبه بجمع خوانده اند قوله وفی التحریم جمع حمی علا یعنی مدلول حا حمی وعین علا ابوعمرو وحفص وکتبه وکانت در تحریم بجمع
خوانند وباقیان بتوحید وکلمه انبیا قود الکتب کما بدانا در موضع خود بیاید

وبیتی وعهدی فاذکرونی مضافها وربی وبی منی وانی معا حلا

بدانکه یا آت اضافه را در آخر سورتها یاد کرد تا یکی ظاهر شود از بهر ظهور بخلاف یا آت زواید چون که مجموع را مفصل
ذکر کرده بود احتیاج باعاده کردن آن نبود از بهر ظهور یا آت محذوف را نیز یاد کنیم لکن در باب ذکر اضداد بکنیم چون گوییم
که فلان قاری بفتح خواند باقیان باسکان خوانند واگر گوییم که فلان قاری باثبات خواند باقیان بحذف خوانند وکذلک بالعکس
ویا آت اضافه بترتیب فصول شرح بکنیم وبعد از یا آت محذوف وادغام کبیر بشمریم در آخر سوره تا معلوم شود اعداد آن چند است
وبالله التوفیق

ShivaDoc.com

قوله وبیتی یعنی بیتی للطایفین نافع وهشام وحفص بفتح خوانند و عهدی الظالمین حمزه و حفص باسکان خوانند
فاذکرونی ابن کثیر بفتح خواند فقط و ربی الذی حمزه باسکان خواند فقط و بی لعلهم ورش بفتح خواند فقط و منی
من اغترف نافع وابو عمرو بفتح خوانند و انی اعلم ما لا و انی اعلم غیب حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و جا حلا رمز
بیت زیرا اشاره که رمزی برجمه پس عرض ناظم شمردن یا آنست و اما یا آت محذوفه درین سوره سه است قوله الداع
و قوله اذا دعان و قوله فاتقون یا اولی ابو عمرو هر سه را با ثبات یا خوانند در حالت وصل و ورش غیر اولی را
با ثبات خواند و قالون را دو وجه باشد کما مر فی الاصول و اما ادغام کبیر درین سوره هشتاد و چهار موضع
قوله فیه هدی و اذا قیل لهم لا تفسدوا و اذا قیل لهم امنوا لذهب بسمعهم الذی خلقکم جعل لکم و اذ قال ربک و نحن نسبح
و نقدس لک قال اعلم ما لا و اعلم ما تبدون حیث شئتما ادم من ربه انه هو التواب و یستحیون نساءکم من بعد ذلک انه هو
لن نؤمن لک حتی ثم قیل لهم من بعد ذلک فلولا من بعد ذلک فهی یعلم ما یسرون الکتاب بایدیهم اسرائیل لا تعبدون
الزکوة ثم قیل لهم بالبینات ثم العظیم ما ننسخ کذلک قال یحکم بینهم و من اظلم ممن یقول له کذلک قال الذین
هدی الله هو الهدی من العلم ما لک قال لا ینال ابرهیم مصلی و اسمعیل ربنا اذ قال له اذ قال لبنیه و نحن له مسلمون
و نحن له مسلمون فان و نحن له عابدون و نحن له مخلصون و من اظلم ممن کتم لنعلم من یتبع فلنولینک قبلة او توا الکتاب بکل و اذا
قیل لهم و العذاب بالمغفرة نزل الکتاب بالحق فدیة طعام مسکین شهر رمضان حتی یتبین المساجد تلک حیث ثقفتموهم
مناسککم من یقول ربنا من یقول ربنا در موضعین یعجبک قوله قیل له التقوی زین للذین کفروا و الکتاب بالحق لیحکم بین ما
اختلفوا فیه المتطهرین نساؤکم ایات الله هزوا النکاح حتی یعلم ما فی فقال لهم الله موتوا فقال لهم نبیهم و قال لهم ان ایة
جاوزه هو و الذین بخلاف عن ابی عمرو و قتل داود جالوت من قبل ان یاتی یوم یشفع عنده یعلم ما بین قال لبثت فلما
تبین له الانهار له و یعذب من یشاء المصیر لا یکلف الله

سورة ال عمران

وَاَضْجَاعُكَ التَّوْرٰيةَ مَا رُدْ حُسْنُهُ وَقُلِّلَ فِي جَوْدٍ وَبِالْخُلْفِ بُلِّلَا

یعنی مدلول میم ما و را رد و حا حسنه ابن ذکوان و کسایی و ابو عمرو لفظ توریة در جمیع قران با ماله محض خوانند و مدلول
فا فی و جیم جود او با بللا حمزه و ورش بخلاف و قالون بخلاف عنه با ماله بین بین خوانند و قالون بوجه دوم موافق باقی قرا
باشد در فتح **تنبیهات** اصطلاح ناظم آنست که چون در فرش اطلاق کند در مسله منزل باشد بر یک مسله و اینجا خلاف
لکن علما در تنبیه کرده است بعموم این مسله بقوله فی جود که جود دلالت بر کثرت مطر بسیار می کند یعنی استعار بمجموع
کلمات توریة می خواهد و چون اصل الف توریة یا است پس ذکر دان با اصلی حسنی داشت تنبیه کرد بدان بقوله ما رد حسنه

وَيَغْلِبُونَ الْغَيْبَ مَعْ يُحْشَرُونَ فِي رِضًى وَيَرَوْنَ الْغَيْبَ خُصَّ وَخُلِّلَا

یعنی مدلول فا فی و را رضی حمزه و کسایی سیغلبون و یحشرون الی جهنم بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول خا خص

قرا سبعه الا نافع یرونهم بغیب خوانند و نافع بخطاب و اگر چه تنبیه نفرمود بخطاب می خوانند که غیب نیز در یغلبون مرضی است
کما اشار بقوله فی رضی و قوله خص و خللا اشارتست بثنا بر وجه قرات غیب

وَرُضْوَانٌ اضْمُمْ غَيْرَ ثَانِي الْعُقُودِ كَسْرُهُ صَحَّ اَنَّ الدِّينَ بِالْفَتْحِ رُفِّلَا

یعنی مدلول صاد صح شعبه قوله و رضوان در جمیع قران بضم را خوانند الا قوله من اتبع رضوانه که آن حرف ثانی عقود است
با قرا متفق باشند در کسر آن و مدلول را رفلا کسایی ان الدین بفتح همزه خواند و باقیان بکسر و قوله صح اشارتست بوجه
مشهور نیز از شعبه بضم رضوان و قوله رفل ای عظم یعنی چون در دین شاهدان ملائکه و اولوا العلم باشند آن عظیم باشد

وَفِي يَقْتُلُونَ الثَّانِ قَالَ يُقَاتِلُو نَ حَمْزَةُ وَهْوَ الْحَبْرُ سَادَ مُقَتَّلَا

یعنی حمزه رحمه الله خوانده است و یقتلون الذین بضم یا و فتح قاف و اثبات الف بعد از قاف و کسر تا و باقیان بفتح یا
و اسکان قاف و حذف الف و ضم تا **تنبیهات** تلفظ کرد بهر دو قرات تا مستغنی باشد از ترجمه و چون یختلف فیها
مقید کرد بثانی تا اول بدر رود و اشارت کرد بفضایل حمزه بقوله و هو الحبر و چون او موصوف بامور دینی بسیار بود نسبت
کرد بقوله ساد مقتلا و مقتل کسی را گویند که مجرب باشد با مور دینی و دنیاوی

وَفِي بَلَدٍ مَّيْتٍ مَعَ الْمَيْتِ خَفَّفُوا صَفَا نَفَرًا وَالْمَيْتَةُ الْخِفُّ خُوِّلَا
وَمَيْتًا لَدَى الْاَنْعَامِ وَالْحُجُرَاتِ خُذْ وَمَا لَمْ يَمُتْ لِلْكُلِّ جَا مُثَقَّلَا

یعنی مدلول صاد صفا و مدلول نفرا و مدلول خا خذ قرا سبعه الا نافع ابا بکر و ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر خوانده اند الی بلد میت
و البلد میت و یخرج الحی من المیت و یخرج المیت من الحی و مانند آن از لفظ میت هر جا که در قران بتخفیف یا یعنی بسکون یا
و مدلول خا خولا یعنی قرا سبعه الا نافع خوانده اند در یس و ایة لهم الارض المیتة بتخفیف یا کما اشار بقوله و المیتة الخف خولا
و مدلول خا خذ قرا سبعه الا نافع در سوره انعام و قوله او من کان میتا و در حجرات لحم اخیه میتا بتخفیف یا خوانده اند
چنانکه اشارت کرد بدان بقوله و میتا لدی الانعام و الحجرات خذ پس هر آنکسی که در ترجمه مذکور که تخفیف است داخل نباشد
بتثقیل خواند و ایشان نافع و حفص و حمزه و کسایی اند و قوله ما لم یمت للکل جا مثقلا یعنی هر چه از الفاظ میت باید
و مراد از وی حی باشد نحو و ما هو بمیت و انک میت و انهم میتون بمجموع قرا بتثقیل خوانند که در آن اختلاف نیست
حاصل سخن آنکه بر سه قسم آمد قسم اول مختلف فیه که اولا ناظم ذکر آن کرد و قسم دوم آنچه در تثقیل آن اختلاف نیست
چنانچه در آخر یاد کرد و قسم سیوم آنچه در تخفیف آن اختلاف و آن نحو المیتة و الدم و ان یکون میتة و الا ان یکون میتة
و بلدة میتا اشارت بقوله و فی بلد میتا انفهمید که بلد کرد نحو بلدة میتا بیرون رود زیرا که در بلد هانیست و قوله و المیتة
الخف خولا اشارتست بدانکه مراد از وی میتة مباح است با عطا و آن ارض یابسه است پس قوله تعالی حرمت علیکم المیتة
و الدم درما یعنی و نحل بیرون رود زیرا که ایشان حرام اند و چون حرف اشباه کلمات مختلف فیه بود بکلام متفق علیه
اشارت فرمود بدان بقوله خول یعنی محافظت آن کوش دار از ضبط مسائل درین فصل

وَكَفَّلَهَا الْكُوفِي ثَقِيلًا وَسَكَّنُوا وَضَعْتُ وَضَمُّوا سَاكِنًا صَحَّ كُفَّلَا

یعنی اهل کوفه خوانده اند بتشدید فا کفلها و باقیان بتخفیف و مدلول صاد صح و کاف کفلا شعبه و ابن عامر خوانده اند
بما وضعت باسکان عین وضم تا و باقیان بفتح عین و اسکان تا **تنبیهات** ضمیر و سکنوا راجع نیست بکوفیان
زیرا که وضموا معطوفست بر سکنوا که اگر ضمیر و سکنوا بکوفیان راجع باشد ضمیر وضموا نیز بکوفیان راجع باشد پس
صح کفلا از رمزیت معطل باشد بلکه ضمیر و سکنوا مجهول است و مفسر او صح کفلا باشد و کفلا بخلاف ترتیب نظم است مقدم

وَقُلْ زَكَرِيَّا دُونَ هَمْزٍ جَمِيعِهِ صِحَابٌ وَرَفْعٌ غَيْرُ شُعْبَةَ الَاوَّلَا

یعنی مدلول صحاب حمزه و کسایی و حفص زکریا در جمیع قرآن بی همزه خوانند و باقیان بهمزه خوانند بعد از الف قوله و رفع غیر شعبة
الاولا یعنی جمیع قرا که اصحاب مد اند قوله و کفلها زکریا برفع همزه خوانند غیر از شعبه که او بنصب خوانده و در غیر این کلمه شعبه
و اصحاب همزه در باقی کلمات زکریا بحسب اعراب خوانند پس حاصل سخن آن شد که حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر و کفلها
بتخفیف خوانند و زکریا بمد و رفع و شعبه بتشدید و مد و نصب و حمزه و کسایی و حفص بتشدید و قصر و در غیر حرف اول که مذکور
از کلمات زکریا اصحاب بقصر خوانند و شعبه و باقی قرا بمد و حرکت همزه بحسب اعراب خوانند والله اعلم

وَذَكِّرْ فَنَادَاهُ وَأَضْجِعْهُ شَاهِدًا وَمِنْ بَعْدُ أَنَّ اللَّهَ يُكْسَرُ فِي كَلَا

یعنی مدلول شین شاهدا حمزه و کسایی فنادته الملائکة بتذکیر خوانند و در اماله بقاعده خود باشند که اشارت بقوله
اضجعه و باقیان بتانیث خوانند و مدلول فا فی و کاف کلا حمزه و ابن عامر فی المحراب ان الله بکسر همزه خوانند و باقیان بفتح
تنبیهات مراد از قوله و ذکر اینست که تا تانیث را بیاء تذکیر مبدل کردان و قوله کلا ای حفظ یعنی نگاه دار اشاره
کرده مرا که ان الله مقید کردم ببعد تا قوله ان الله یرزق که پیش از ناداه است معلوم کنی که در آن خلاف نیست و نیز ان الله
اصطفیک داخل نباشد در کلام ناظم اگرچه بعد از ناداه می آید زیرا که ان الله یبشرک قریبست و در تلاوت مقدم است بر ان الله اصطفیک

مَعَ الْكَهْفِ وَالْإِسْرَاءِ يَبْشُرُ كَمْ سَمَا نَعَمْ ضُمَّ حَرِّكْ وَاكْسِرِ الضَّمَّ أَثْقَلَا
نَعَمْ عَمَّ فِي الشُّورَى وَفِي التَّوْبَةِ اعْكِسُوا لِحَمْزَةَ مَعْ كَافٍ مَعَ الْحِجْرِ أَوَّلَا

بدانکه قد اسبعد از کلمات یبشر اختلاف است چون فعل مضارع باشد و آن در نه موضع می آید دو در این سوره است و یکی در کهف
و قوله یبشر المومنین در سبحان و یکی در شوری و یکی در توبه و دو در مریم و قوله انا نبشرک بغلام علیم که از اول است در حجر که در دوم حجر
خلاف نیست یعنی فبم تبشرون از مواضع مذکوره در بیت اول اشارة کرد بمدلول کاف کم و سما و نون نعم یعنی ابن عامر و حرمیان
و ابو عمرو و عاصم قوله یبشرک بیحیی و یبشرک بکلمة در آل عمران و قوله و یبشر المومنین در سبحان و کهف درین چهار موضع بضم یا
و فتح با و تشدید شین خوانند و در بیت ثانی فرمود که مدلول نون نعم و عم یعنی عاصم و نافع و ابن عامر در شوری ذلک الذی
یبشر الله بترجمه مذکور خوانند و ابن کثیر و ابو عمرو و حمزه و کسایی درین موضع مذکور بفتح یا و اسکان با و تخفیف شین

در غیب ترجعون که ما قبل ترجعون یبغون است و حفص بغیب می خوانند تنبیه کرد بدان بقوله عاد و آن حمل
یرجعون لیکونا علی لفظ واحد و ما قبل یبغون قوله تعالی فمن تولی بعد ذلک فاولئک هم الفاسقون است و اولئک اسم اشارت

وَبِالْكَسْرِ حَجُّ الْبَيْتِ عَنْ شَاهِدٍ وَغَيْبُ مَا تَفْعَلُوا لَنْ تُكْفَرُوهُ لَهُمْ تَلَا

یعنی مدلول عین عن و شین شاهد حفص و حمزه و کسایی ولله علی الناس حج البیت بکسر حا خوانند و باقیان
بفتح و قوله لهم تلا یعنی جماعت مذکوره و ما یفعلوا و یکفروه در هر دو کلمه بغیب خوانند و باقیان بخطاب **تنبیهات**
حج را مقید کردانید ببیت تا نحو و اذن فی الناس بالحج بیرون رود و قوله تلا ای تبع یعنی قاری غیب متابعت ما قبل کرد
و آن قوله یتلون آیات الله الی آخر الآیة است و قوله عن شاهد اشارت بوجه قراءة کسر حج البیت [illegible]

يَضُرُّكُمْ بِكَسْرِ الضَّادِ مَعْ جَزْمِ رَائِهِ سَمَا وَيَضُمُّ الْغَيْرُ وَالرَّاءَ ثَقَّلَا

یعنی مدلول سما حرمیان و ابو عمرو لا یضرکم بکسر ضاد و تخفیف و سکون را خوانند و باقیان بضم ضاد و را و تشدید را خوانند **تنبیهات**
تخفیف را مرقاری تخفیف را معلوم از لفظ ناظم و از ضد تشدید نیز و مقید کردانید بضد قرائة ولی را از ... خارج شود

وَفِي مَا هُنَا قُلْ مُنْزِلِينَ وَمُنْزِلُو نَ لِلْيَحْصُبِي فِي الْعَنْكَبُوتِ مُثَقِّلَا
وَحَقٌّ نَصِيرٌ كَسْرَ وَاوِ مُسَوِّمِينَ قُلْ سَارِعُوا لَا وَاوَ قَبْلُ كَمَا انْجَلَا

یعنی ابن عامر که مخصوص است بیحصب قوله تعالی من الملائکة منزلین درین سوره و انا منزلون در عنکبوت بفتح نون و تشدید
زای خوانند و باقی قرا باسکان نون و تخفیف زای و مدلول حق و نون نصیر ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم مسومین بکسر واو خوانند و
باقیان بفتح و مدلول کاف کما و همزه انجلا ابن عامر و نافع سارعوا الی مغفرة بی واو عاطفه خوانند و باقیان بواو **تنبیهات**
بدانکه اختلاف در منزلین و منزلون در تخفیف و تثقیل زای است بیان تثقیل فتح نون معلوم شود و از قرائت تخفیف سکون نون
که ضد فتح است معلوم شود و از قید سوره تنزیل خیر المنزلین و ما کنا منزلین داخل نباشد و قوله قل سارعوا قاف قل صلاحیت
رمزیت ندارد زیرا که مسئله سابق منقضی شد و در مسئله لاحق رمز صغر است و معلوم شد است که آن بر حرف مختلف فیه مقدم
نشود و قوله لا واو و مراد واو اولست که عاطفه است و او ضمیر و این مسئله از باب حذف و اثبات و بظهور صحت قرائت اشارت کرد بقوله کما انجلا

وَقَرْحٌ بِضَمِّ الْقَافِ وَالْقَرْحُ صُحْبَةٌ وَمَعْ مَدِّ كَائِنْ كَسْرُ هَمْزَتِهِ دَلَا
وَلَا يَاءَ مَكْسُورًا وَقَاتَلَ بَعْدَهُ يُمَدُّ وَفَتْحُ الضَّمِّ وَالْكَسْرِ ذُو وِلَا

یعنی مدلول صحبة ان یمسسکم قرح فقد مس القوم قرح مثله و من بعد ما اصابهم القرح بضم قاف خوانند و باقیان در مجموع بفتح خوانند
و مدلول دال دلا ابن کثیر و کاین در جمیع قرآن بالف و همزه مکسوره میان کاف و نون خوانند و باقیان بهمزه مفتوحه و یای مکسوره مشدده
خوانند و مدلول ذال ذو ولا ابن عامر و کوفیان قاتل بفتح قاف و اثبات الف بینهما خوانند و باقیان بضم قاف و کسر تا
و حذف الف **تنبیهات** کلمات قرح را خواه معرف و خواه منکر یاد کرد تا معلوم شود عموم آن در جمیع قرآن و ...

وفی آل عمران له لا تفرقوا ... والانعام فیها فتفرق مثلا
وعند العقود التاء فی لا تعاونوا ... ویروی ثلاثا فی تلقف مثقلا
تنزل عنه اربع وتناصرو ... ن نارا تلظی اذ تلقون ثقلا
تکلم مع حرفی تولوا بهودها ... وفی نورها والامتحان وبعد لا
فی الانفال ایضا ثم فیها تنازعوا ... تبرجن فی الاحزاب مع ان تبدلا
وفی التوبة الغرا قل هل تربصو ... ن عنه وجمع الساکنین هنا انجلا
تمیز یروی ثم حرف تخیرو ... ن عنه تلهی قبله الهاء وصلا
وفی الحجرات التاء فی لتعارفوا ... وبعد ولا حرفان من قبله جلا
وکنتم تمنون الذی مع تفکهو ... ن عنه علی وجهین فافهم محصلا

بدانکه ناظم تاآت بزی را که در اوایل افعال مستقبل می آید درین بیت جمع کرده و مجموع آن در سی و سه موضع می آید
که بزی آن را قولا واحدا ادغام کند در حال وصل الا در دو موضع که او را دران دو وجه باشد یکی ادغام و دوم اظهار
و آن دو موضع است قوله ولقد کنتم تمنون در آل عمران و تفکهون در واقعه کما ذکرنا الناظم فی قوله وکنتم تمنون الذی
مع تفکهون عنه علی وجهین فافهم محصلا در بیت دهم و اما مواضع اتفاق را که آن سی و یک کلمات باشد بعد از آن
اخراج کلمتین مختلفتین مذکور بترتیب ناظم بیان کنیم والله التوفیق و آن اینست قوله ولا تیمموا در بقره ان الذین توفاهم
در نسا ولا تفرقوا در آل عمران فتفرق بکم در انعام ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان در مایده و تلقف ما یافکون در اعراف
و تلقف ما صنعوا در طه و تلقف ما یافکون در شعرا کما اشار بقوله ویروی ثلاثا فی تلقف مثقلا و ما تنزل الملائکه در حجر و علی
من تنزل الشیاطین تنزل علی کل افاک در شعرا و شهر تنزل در سوره القدر کما اشار بقوله تنزل عنه اربع و مالکم لا تناصرون در صافات
فانذرتکم نارا تلظی در لیل و اذ تلقونه بالسنتکم در نور ولا تکلم نفس و ان تولوا فانی اخاف فان تولوا فقد ابلغتکم در هود کما
بقوله تکلم مع حرفی تولوا بهودها و قوله فان تولوا فانما در نور و قوله و ظاهروا علی اخراجکم ان تولوهم در امتحان کما اشار بقوله وفی
نورها والامتحان و قوله ولا تولوا عنه ولا تنازعوا در انفال و قوله ولا تبرجن تبرج و ان تبدل بهن در احزاب کما اشار
بقوله وبعد لا الی قوله فی الاحزاب مع ان تبدلا و قوله قل هل تربصون در توبه و بعضی قراء بزی این حرف را بتشدید
خواندن منع کرده اند که اجتماع ساکنین است ناظم رد قول ایشان را اشاره کرد بقوله وجمع الساکنین هنا انجلا یعنی ظاهر
شد اینجا که بروایت صحیح جایز است و قوله تکاد تمیز در ملک و قوله لما تخیرون در نون و قوله عنه تلهی در عبس و قوله لتعارفوا
ولا تنابزوا ولا تجسسوا در حجرات کما اشار بقوله وبعد ولا حرفان یعنی این دو حرف مذکور که بعد از تعارفوا یاد کرده شد
در سوره حجرات است **تنبیه** بدانکه در غیر این موضع سی و سه کلمه اختلاف نیست و این تعیین مواضع کرده تا غیر این
مجموع خارج باشد و در حالت وقف چون ابتدا کنی بزی تا آن را با باقی قرا موافق باشد و در ترک ادغام فافهم ذلک

یا را بقوله ولا یا مکسورا چنانچه بعد ازین بیاید معلوم شود که در ضد این قرات یا مکسورات و مقید کرد قاتل بعد تا کو
او قتل تا تقلیبهم بیرون رود و معنی تو و لا آنست که مجتبی تابع الف در قاتل و قوله و لا اشارت بکثرت استعمال مد این

وحرک عین الرعب ضما کما رسا ... ورعبا وتغشی انثوا شایعا تلا

یعنی کاف کما و را رسا ابن عامر و کسایی بضم عین الرعب خوانند در جمیع قرآن فرقی نباشد که معرف باشد یا منکر و آن
در پنج موضع می آید درین سوره و انفال و احزاب و حشر و حرف پنجم منکر است و باقی محل بالف و لام و قوله تغشی انثوا شایعا
تلا یعنی مدلول شین شایعا حمزه و کسایی یغشی طایفه بتای تانیث خوانند و باقیان بتذکیر **تنبیهات** معلوم شد عموم الرعب
از اینجه ضم کرد منکر با معرف و قوله کما رسا دلالت بر ثبوت و استقرار می کند یعنی که حرکت عین رعب ثابت است از جهت عرب
و بعضی گفته اند اسکان اصل است و ضم تابع اسکان کالصبح والصبح پس ناظم اشارت کرد بوجهین بقوله کما رسا

وقل کله لله بالرفع حامدا ... بما یعملون الغیب شایع دخللا

یعنی مدلول حا حامدا ابو عمرو قل ان الامر کله لله برفع لام خواند و باقیان بنصب و مدلول شین شایع حمزه و کسایی بما یعملون
بصیر بغیب خوانند و باقی قرا بخطاب **تنبیهات** بدانکه یعملون مختلف فیه آنست که بعد از وی بصیر می آید فی والله بصیر
بما یعملون خارج باشد که قرا در تذکیر آن متفق اند و این مسئله از ترتیب مسایل معلوم شود و لفظ الغیب

ومتم ومتنا مت فی ضم کسرها ... صفا نفر ورد وحفص هنا اجتلا

یعنی مدلول صا صفا و نون نفر شعبه و ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر متم و متنا و مت و نحو ذلک بضم میم خوانند هر کجا
که بیاید و حفص درین سوره فقط موافقت اصحاب مذکور کند و در باقی کلمات با باقی قرا موافق باشد در کسر میم
تنبیهات مراد از متم عموم اوست نحو اذا متنا و اینما متم و فان مت داخل باشد و قوله صفا نفر وردا اشارت بترجیح
ضم میم که آن لغتی مشهور است و قاریان آن تمسک بوجه روشن کرده است و حفص در یک موضع با قرا موافقت کرد تا
جمع باشد بین اللغتین و چون قرات حفص مناسبتی داشت با ما قبل و ما بعد تنبیه کرد بدان بقوله وحفص هنا اجتلا

وبالغیب عنه تجمعون وضم فی ... یغل وفتح الضم اذ شاع کفلا

یعنی بما تجمعون و لئن متم حفص بغیب خواند و غیر حفص بخطاب و مدلول همزه اذ و شین شاع و کاف کفلا نافع و حمزه و کسایی
و ابن عامر و لنبی ان یغل بضم یا و فتح غین خوانند و باقیان بفتح یا و ضم غین **تنبیهات** عین عنه راجع بحفص است
زیرا که ضمیر عاید است با حفص و اگر و مرکب تو ضرر نباشد و فتح را مقید کرد اند زیرا که اصطلاح ناظم آنست که چون فتح
را اطلاق کند و ساکت شود از ضد فتح کسر باشد پس مقید گردانید بضم تا معلوم شود ضد آن اینجا ضم است و از ترتیب
کلمه معلوم می شود که قوله وضم فی یغل منزلت یا و فتح الضم منزلت بر عین و معنی شاع کفلا آنست که قرات حمزه
و کسایی مشهور است و ایمه سلف کافل و حامل وی اند آن بجمع اند

بما قتلوا التشدید لبی وبعده ... وفی الحج للشامی والآخر کملا

نِعِمَّا مَعاً فِي النُّونِ فَتْحٌ كَمَا شَفَا وَإِخْفَاءُ كَسْرِ الْعَيْنِ صِيغَ بِهِ حُلَا

یعنی مدلول کاف و کما و شین شفا ابن عامر و حمزه و کسایی ان تبدوا الصدقات فنعما درین سوره و ان الله نعما در نسا بفتح نون خوانند و باقی قراء غیر از ابوبکر و قالون و ابو عمرو باسکان خوانند و ابوبکر و قالون و ابو عمرو باخفاء کسر عین خوانند چنانچه اشارت کرد بمدلول ایشان بقوله صیغ به حلا **تنبیهات** مراد از اخفا اینجا اخفاء کسره است و در تیسیر اصحاب اخفا را اسکان نیز روایت کرده است و فتح و کسر عین نعما درین موضع اصل است تنبیه کرد بدان بقوله کما شفی و بحلاوه اخفا اشارت کرد

وَيَا وَنُكَفِّرْ عَنْ كِرَامٍ وَجَزْمُهُ أَتَى شَافِياً وَالْغَيْرُ بِالرَّفْعِ وُكِّلَا

یعنی مدلول عین عن و کاف کرام حفص و ابن عامر و نکفر عنکم بیا خوانند و مدلول همزه اتی و شین شافیا نافع و حمزه و کسایی بنون خوانند و بجزم را و باقی قرا بنون خوانند و برفع را **تنبیه** از اشارت بجزم رفع که ضد جزم است معلوم شد اما از بهر اتمام بیت و وضوح قرات فرمود والغیر بالرفع وکلا و چون قرات بیا خواندن مناسبتی با ما قبل که یعلمه داشت تنبیه کرد بنا بر آن بقوله عن کرام و چون قرات جزم عطف است بر فعل مجزوم که جواب شرط است تنبیه کرد بدان اتی شافیا و آنکه برفع خوانده است عطف کرده است بر محل ما بعد فا فنعما مراد از قوله و کلا ...

وَيَحْسَبُ كَسْرُ السِّينِ مُسْتَقْبِلاً سَمَا رِضَاهُ وَلَمْ يَلْزَمْ قِيَاساً مُؤَصَّلَا

یعنی مدلول سما و را رضاه حرمیان و ابو عمرو و کسایی یحسبهم و یحسبون و یحسبه و یحسب چون فعل مستقبل باشد بکسر سین خوانند و باقیان بفتح سین **تنبیهات** شرط کرد که فعل باید که مستقبل باشد یعنی که از حروف استقبال باشد و چون در حسب قیاس آنست که مستقبل آن بر وزن یفعل آید نحو علم یعلم و مرض یمرض پس کسر سین یحسب بر خلاف اصل است و لکن صحیح روایت بکسر سین آمده است و موافقت لغت حجاز پس قرات کسر سین شرفی یافته خواندن مرضی شد کما اشار بقوله سما رضاه والله اعلم

وَقُلْ فَأْذَنُوا بِالْمَدِّ وَاكْسِرْ فَتًى صَفَا وَمَيْسُرَةٍ بِالضَّمِّ فِي السِّينِ أُصِّلَا

یعنی مدلول فا فتی و صاد صفا حمزه و ابوبکر فاذنوا بحرب بفتح همزه و اثبات الف بعد از همزه و بعد همزه ذال بکسر خوانند و باقی قرا باسکان همزه و حذف الف و فتح ذال خوانند و قوله فتی صفا تنبیه کرد بمنع قول منکران قرات حمزه و چون قرات نافع موافق لغت اهل حجاز بود اشارت کرد باصلا

وَتَصَّدَّقُوا خِفٌّ نَمَا تُرْجَعُونَ قُلْ بِضَمٍّ وَفَتْحٍ عَنْ سِوَى وَلَدِ الْعَلَا

یعنی مدلول نون نمی عاصم و ان تصدقوا بتخفیف صاد خواند و غیر او بتشدید و قرا سبعه غیر از ابو عمرو ترجعون بضم تا خوانند و فتح جیم و ابو عمرو بفتح تا و کسر جیم **تنبیه** تصدقوا خف مراد تخفیف صاد است و در تشدید دال متفق اند و سبق صاد از ترتیب معلوم شد ...

وَفِي أَنْ تَضِلَّ الْكَسْرُ فَازَ وَخَفَّفُوا فَتُذْكِرَ حَقًّا وَارْفَعِ الرَّا فَتَعْدِلَا

یعنی مدلول فا فاز حمزه ان تضل احدهما بکسر همزه خواند و باقیان بفتح و مدلول حقا ابن کثیر و ابو عمرو فتذکر باسکان ذال و تخفیف کاف خوانند و باقیان بفتح ذال و تشدید کاف خوانند و مدلول فا فتعدلا حمزه برفع را فتذکر و باقیان بنصب پس چون قرات ان تضل با فتذکر جمع کنی

مع الضم خوانند که ضد قرات مذکور است پس از آن فرمود و فی التوبة اعکسوا الحمزة مع کاف مع الحجر اولا یعنی حمزه در مواضع ثلثه و آن قوله یبشرهم ربهم و انا نبشرک و لتبشر به المتقین در توبه و مریم است و قوله انا نبشرک بغلام علیم که در حجر است اول در مجموع بعکس قرات عاصم و موافقان او خوانند پس درین چهار موضع بفتح یا و اسکان با و تخفیف شین مع الضم خوانند پس حاصل سخن از بیتین آن شد که نافع و ابن عامر و عاصم در مواضع تسعه بتثقیل خوانند و ابن کثیر و ابو عمرو در شوری بتخفیف خوانند و حمزه در مجموع بتخفیف خوانند و کسایی در موضعین آل عمران و در اسرا و کهف و شوری بتخفیف خوانند و در چهار موضع باقی و آن توبه و اول حجر و موضعین مریم است بتثقیل خواند

يُعَلِّمُهُ بِالْيَا نَصٌّ أَئِمَّةٍ وَبِالْكَسْرِ إِنِّي أَخْلُقُ اعْتَادَ أَفْضُلَا

یعنی مدلول نون نص و همزه ائمه عاصم و نافع قوله و یعلمه بیا خوانند و باقیان بنون و مدلول همزه اعتاد نافع انی اخلق لکم بکسر همزه خواند و باقیان بفتح **تنبیهات** کن فیکون یاد کرده شد در سوره البقره و انی قد جئتکم با اخلق تا انی قد جئتکم خارج باشد و چون قرات غیب مناسبت داشت با قوله یبشرک اشارت کرد بدان بقوله نص ائمه و چون قرات کسر همزه ان الله که کلام مستانف باشد و وقف مستحسن بر ما قبل و زیرا که این متعلق با قبل ... بقوله اعتاد افضلا

وَفِي طَائِراً طَيْراً بِهَا وَعُقُودِهَا خُصُوصاً وَيَاءٌ فِي نُوَفِّيهِمُ عَلَا

یعنی قرا سبعه الا نافع قوله فیکون طیرا باذن الله درین سوره و فیکون طیرا باذنی در مایده بیا ساکنه خوانند که در میان طا و را است و نافع بالف و همزه مکسوره میان الف و را خوانده است بوزن فاعل و مدلول عین علا حفص فیوفیهم بیا غیب خواند و باقیان بنون که ضد یا است **تنبیهات** بذکر قرائتین مستغنی شد از ترجمه و بتعیین سورتین نحو و لا طایر و نحو الطیر خارج باشد و از لفظ ناظم معلوم شد که طایرا منصوب یاد کرد بی الف و لام که الطیر خارج باشد و قوله خصوصا تنبیه است بدین معنی که خلاف مخصوص است بموضعین آخرین مذکورین در سورتین

و اعلم

وَلَا أَلِفٌ فِي هَا هَأَنْتُمْ زَكَا جَنًى وَسَهِّلْ أَخَا حَمْدٍ وَكَمْ مُبْدِلٍ جَلَا

وَفِي هَائِهِ التَّنْبِيهُ مِنْ ثَابِتٍ هُدًى وَإِبْدَالُهُ مِنْ هَمْزَةٍ زَانَ جَمَّلَا

وَيَحْتَمِلُ الْوَجْهَيْنِ عَنْ غَيْرِهِمْ وَكَمْ وَجِيهٍ بِهِ الْوَجْهَيْنِ لِلْكُلِّ حَمَّلَا

یعنی مدلول زا زکا و جیم جنا قنبل و ورش قوله ها انتم هر جا که بیاید حذف الف کنند که آن میان ها و همزه واقع است و باقیان اثبات الف کنند قوله و سهل اخا حمد یعنی مدلول همزه اخا و حا حمد نافع و ابو عمرو تسهیل همزه هانتم کنند و در مد هر یکی بر قاعده خود باشند از قالون و ابو عمرو و ورش بیک وجه تسهیل کنند بی مد و بوجه دوم ابدال همزه کنند کما اشار بقوله وکم مبدل جلا جیم جلا اشارتست بوجه ابدال ورش پس قنبل خواند هأنتم بوزن هعنتم بحذف الف و تحقیق همزه و باقی و ابن عامر و کوفیان خوانند ها انتم بمد و تحقیق همزه و هر یکی از ائمه قرا اند که بر قاعده اصل خود باشد که بتسهیل خوانند یا بتحقیق والله اعلم

وچون از مذهب قرا فارغ شد شروع کرد در توجیه ها ها انتم فرمود که مدلول میم من وتما ثابت وها هذا یعنی ابو ذکوان و کوفیان و بزی که پیش ایشان ها تنبیه است و مدلول ذا زان و جیم جملا قنبل و ورش هاء مبدل از همزه استفهام است بر مذهب مسکوت عنهم که قالون و ابو عمرو و هشام اند احتمال دو وجه دارد کما اشار بقوله و یحتمل الوجهین عن غیرهم بعد از ان فرمود که بعضی از ایمه قرا که ایشان صاحب وجاهت اند روایت کرده اند که قراء سبعه را درین ها دو وجه است یکی آنکه ها تنبیه باشد و یا بدل باشد از همزه

وَبَعْضٌ فِي التَّنْبِيهِ ذُو الْقَصْرِ مَذْهَبًا وَذُو الْبَدَلِ الْوَجْهَانِ عَنْهُ مُسَهِّلَا

یعنی هر که از قرا اثبات الف ها کند و ها را از بهر تنبیه گیرد و مذهب او آن باشد که در همزه منفصل قصر کند او را قصر الف باشد خواه تحقیق همزه کند و خواه تخفیف و آنکه ها را از بهر تنبیه گیرد و او را در همزه منفصل مد باشد و نیز آنکه ها را مبدل گیرد از همزه او را مد متعین باشد خواه تحقیق همزه کند و خواه تخفیف و قوله ذو البدل الوجهان مراد از وی ورش است زیرا که از همزه ها انتم هیچ کس را ابدال نیست الا ورش را که وی را در احدی الوجهین ابدال با شد فرمود او را دو وجه باشد در ها انتم یکی حذف الف و تسهیل همزه و دیگر ابدال همزه کند بالف با وجوه الفها و بمعانی رموز اشاره فرمود بعلو مراتب اصحاب رمز و بصحت قرات که مسندات ایشان

وَضُمَّ وَحَرِّكْ تَعْلَمُونَ الْكِتَابَ مَعْ مُشَدَّدَةٍ مِنْ بَعْدُ بِالْكَسْرِ ذُلِّلَا

یعنی مدلول ذ الذال ابن عامر و کوفیان تعلمون الکتاب بضم تا و حرکت عین یعنی بفتح عین و بعد از فتح عین بکسر لام با تشدید خوانده و باقیان بفتح تا و سکون عین و فتح لام با تخفیف خوانده و ذللا اشارت بدانچه قرات کوفیان نزدیک است بفهم بسبب قیود مذکوره و بعضی گویند روایت از جهت عربیت

وَرَفْعُ وَلَا يَأْمُرْكُمُ رُوحُهُ سَمَا وَبِالتَّاءِ آتَيْنَا مَعَ الضَّمِّ خُوِّلَا

یعنی مدلول را روحه و سما کسایی و حرمیان و ابو عمرو و لا یامرکم ان تتخذوا برفع را خوانده و باقیان بنصب و مدلول خا خولا قراء سبعه الا نافع لما آتیتکم من کتاب تای که میان یا و کاف واقع است از مضموم کنند و حذف الف کنند و نافع ابدال کند تا را بنون با مفتوحه و بعد از نون اثبات الف کند پس آتیناکم شود قوله و لا یامرکم با سکان را با صله میم نیز جایز باشد و ابو عمرو برقاعده خود

وَكَسْرُ لِمَا فِيهِ وَبِالْغَيْبِ تُرْجَعُونَ عَادَ وَفِي تَبْغُونَ حَاكِيهِ عُوِّلَا

یعنی مدلول فا فیه حمزه لما بکسر لام خوانده و باقیان بفتح آن و مدلول حا حاکیه و عین عولا ابو عمرو و حفص افغیر دین الله یبغون بغیب خوانده و باقیان بخطاب و مدلول عین عاد حفص و الیه یرجعون بغیب خوانده و باقیان بخطاب پس حاصل سخن آن باشد که حفص در کلمتین بغیب خوانده و باقیان غیر از ابو عمرو بخطاب و ابو عمرو یبغون بغیب خوانده و ترجعون بخطاب تنبیهات حرف آتیتکم از ضم معلوم شود و بقراءة نافع تلفظ کرد که از ضد معلوم نمی شود و آتیتکم بحسب نظم بر لما مقدم داشت و نیز ترجعون و قوله روحه سما اشارت بدانچه قرات رفع و لا یامرکم دلالت بر استیناف دارد و روح آمدن بوی خوش است و داول رومیس بدین استعارت نسبت کرد قرات رفع را بدان و قوله خولا اشارت بحصول قرات نافع از اصطلاح ناظم در بیت مذکور و از بیشتر که چون کسی محافظت شئ کند بر وجهی نیکو کند و گویند خال المال ای حفظه و چون حفص مناسبت نگاه داشت

ذَرَاكَ وَقُدْ فَالْا فِي الْاَنْعَامِ قَتَّلُوا وَبِالْخُلْفِ غَيْبًا يَحْسَبَنَّ لَهُ وَلَا

یعنی مدلول لام لبی هشام لو اطاعونا ما قتلوا بتشدید تا خوانده و ابن ذکوان و باقی قرا بتخفیف و ابن عامر و الذین قتلوا که بعد از حرف مذکور است و ثم قتلوا که در سوره حج است بتشدید تا خوانده و باقیان بتخفیف تا خوانده و قوله و الآخر کملا دراک یعنی مدلول کاف کملا و دال دراک ابن عامر و ابن کثیر قوله و قتلوا الا کفرة در آخر این سوره بتشدید تا خوانده و باقیان بتخفیف تا و قوله و قد فالا اشارت با بن کثیر و ابن عامر که در سوره انعام قد خسر الذین قتلوا اولادهم بتشدید تا خوانده و غیر ابن کثیر و ابن عامر بتخفیف تا خوانده اند قوله و بالخلف غیبا یحسبن له و لا یعنی مدلول لام له هشام و لا یحسبن الذین قتلوا بر دو وجه بغیب خوانده و بوجه دوم موافقت با قیان کند یعنی بخطاب خوانده تنبیهات بعد از ذکر نقل کلمات قتلوا یاد کرد که مختلف فیه است پس معلوم شد که ما ماتوا و ما قتلوا قراء سبعه متفق اند در تخفیف آن و قوله لبی اشارت باجابت کردن مر هشام را یعنی چون هشام طالب تشدید بود درین موضع پس تشدید اجابت می کرد یعنی حاصل وی او از آنجا که لبی اسناد کردیم با تشدید بدین موضع معلوم شد که آنچه وضع کرده اند و بعد وی شاید که متعلق مسئله هشام باشد باطل است و واو بعد وی فاصله است و قوله کملا اشارت بدانچه درین سوره کلمات مختلف فیها تمام شد و قوله دراک یعنی قرا کبران مذاهب را و قوله و لا ای ذو و لا یعنی صاحب وجوه است قاری این کلمه

وَاَنِ اكْسِرُوا رِفْقًا وَيَحْزُنُ غَيْرَ الْاَنْبِيَاءِ بِضَمٍّ وَاكْسِرِ الضَّمَّ اَحْفَلَا

یعنی مدلول را رفقا کسایی قوله تعالی و ان الله لا یضیع بکسر همزه خوانده و باقیان بفتح و مدلول همزه احفلا نافع قوله و لا یحزنک و یحزنهم و نحو ذلک هر جا که بیاید بضم یا و کسر زای خوانده الا قوله و لا یحزنهم الفزع در انبیا که در ان اختلاف نیست و باقی قرا بفتح یا و ضم زای خوانده تنبیهات از قرینه استثنا عموم باب یحزن معلوم شد که خلاف در کلمات متعدد است از قول ناظم که گفت و اکسر الضم معنی آنچه زای کلمه دایر باشد میان ضم و کسر و ازین است که مقید کرد پس کلمات لازم بیرون رفت نحو و لا هم یحزنون و لا تحزنوا و لا تحزن علیهم و قوله احفلا ای حافلا یعنی جامعت قراءة نافع میان صحت روایت و عربیت

وَخَاطِبْ حِرْفًا يَحْسَبَنَّ فَخُذْ وَقُلْ بِمَا يَعْمَلُونَ الْغَيْبُ حَقٌّ وَذُو مَلَا

یعنی مدلول فا فخذ حمزه بخطاب خوانده است قوله و لا یحسبن الذین کفروا انما نملی و قوله و لا یحسبن الذین یبخلون بما آتیهم الله و باقیان در موضعین بغیب خوانده و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو و الله بما تعملون خبیر لقد سمع الله بغیب خوانده و باقیان بخطاب تنبیهات قوله فخذ امر فرمود ناظم بخطاب تا رد باشد بر قول آنکس که در ان حمزه را ضعیف داند و قوله حق اشارت باثبات قرات ابن کثیر و ابو عمرو زیرا که ما قبل تعملون یبخلون و سیطوقون است که بلفظ غیب

يَحْزُنُ مَعَ الْأَنْفَالِ فَاكْسِرْ سُكُونَهُ وَشَدِّدْهُ بَعْدَ الْفَتْحِ وَالضَّمِّ شُلْشُلَا

یعنی مدلول شین شلشلا حمزه و کسایی عبز الخبیث درین سوره و لیمیز الله الخبیث در انفال بضم یا اول و فتح میم و کسر یای ثانی و تشدید آن خوانند و باقیان بفتح یا و کسر میم و تخفیف یا و اسکان آن خوانند **تسهیل** کسر را مقید کرد انید از هر انکه از مصطلح خارج بود و فتح را از ضم موخر کردانید زیرا که میان ضم و تشدید بتعقیب ... پس در تقیید قرات ...

سَنَكْتُبُ يَاءٌ ضُمَّ مَعَ فَتْحِ ضَمِّهِ وَقَتْلَهُمُ رَفْعٌ وَيَاءٌ يَقُولُ فُكِّلَا

یعنی مدلول فا فکلا حمزه قوله سنکتب ما قالوا بیا مضمومه خوانند و تا را که مضموم باشد بفتح خوانند و قتلهم برفع لام خوانند و یقول بیا غیب و باقیان سنکتب بنون و ضم تا و قتلهم بنصب و نقول بنون خوانند **تسهیل** فرمود یا را مضموم کرداند و تا را که مضموم کردانی یا را تا از یا نون که ضد یا است معلوم شود و از ضم یا فتح و فتح را مقید کرد انید زیرا که مخالف قاعده خود کرد بعد ...

وَبِالزُّبْرِ الشَّامِي كَذَا رَسْمُهُمْ وَبِالْكِتَابِ هِشَامٌ وَاكْشِفِ الرَّسْمَ مُجْمِلَا

یعنی ابن عامر شامی و قوله بالزبر بزیادتی با خواند موافق مصحف خود و هشام زیاده کند باحرنا در قوله و بالکتاب المنیر و باقیان حذف با کنند در موضعین **تنبیه** قوله واکشف الرسم اشارتست بانچه با و بالکتاب در مصحف شامی مثبوتست یا محیطی لکن در با و بالزبر متفق است

صِفَا حَقُّ غَيْبٍ يَكْتُمُونَ يُبَيِّنُنْ لَا يَحْسَبَنَّ الْغَيْبُ كَيْفَ سَمَا اعْتَلَا

وَحَقًّا بِضَمِّ الْبَا فَلَا يَحْسَبُنَّهُمْ وَغَيْبٌ وَفِيهِ الْعَطْفُ أَوْ جَا مُبْدَلَا

یعنی مدلول صفا و حق شعبه و ابن کثیر و ابو عمرو لیبیننه للناس و لا یکتمونه بغیب خوانند و باقیان در موضعین بخطاب خوانند و مدلول کاف کیف و سما ابن عامر و حرمیان و ابو عمرو و لا یحسبن الذین یفرحون بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول حقا ابن کثیر و ابو عمرو فلا یحسبنهم بغیب خوانند و بضم با نیز و باقیان بخطاب و فتح خوانند پس حاصل سخن آنست که ابن کثیر و ابو عمرو یحسبن و یحسبنهم در موضعین بغیب خوانند و نافع و ابن عامر در اول بغیب خوانند و در دوم بخطاب **تسهیل** از هر ضیق نظم یکتمونه مقدم داشت بر یبیننه و حروف زواید را بعد اخت و تنبیه کرد بقوله صفا حق بتوجیه قرات غیب و آن مناسبت ما قبل و ما بعد و تنبیه کرد بعلو مراتب قرا و صحت قرات بقوله سما اعتلا و قوله و فیه العطف اشارتست بتوجیه قرات ابن کثیر و ابو عمرو یعنی یحسبنهم اگر عطف بر یحسبن باشد که ازین بدل است جایز باشد اگر مسند و الذین یفرحون بود بر تقدیر اگر مسند با رسول صلعم باشد بدل ...

هُنَا قَاتَلُوا أَخِّرْ شِفَا وَبَعْدُ فِي بَرَاءَةَ أَخِّرْ يَقْتُلُونَ شَمَرْدَلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی درین سوره قاتلوا و قتلوا خوانند قتلوا و قاتلوا یعنی قاتلوا که مقدم است موخر کرد انید و در سوره براة یقتلون اول که مفتوح است موخر کردانید و یقتلون ثانی مضموم که موخر است مقدم کردانید **تسهیل** و قوله شمردلا اشارتست بدانچه گفته آمد یعنی شتاب کن در انچه گفتیم از تقدیم و تاخیر و درین موضع از مصطلحات اعتداد کنی ذکر معلوم شد و لین تقدیم و تاخیر است و بصحت قرات حمزه و کسایی اشارت کرد بقوله شفا

وَيَا آتِهَا وَجْهِي وَإِنِّي كِلَاهُمَا وَمِنِّي وَاجْعَلْ لِي وَأَنْصَارِي الْمَلَا

فصل که درین سوره از یاآت اضافه شش یاست اسلمت وجهی و انی اعیذها و انی اخلق فتقبل منی رب اجعل لی آیة و من انصاری الی الله و در مجموع نافع بفتح یا خوانند و باقی قرا باسکان خوانند در مجموع الا ابن عامر و حفص و ابن کثیر و ابو عمرو فاما ابن عامر و حفص موافقت کنند در یک حرف و ان قوله وجهی و ابن کثیر موافقت در انی اخلق فقط و ابو عمرو موافقت کنند در ان قوله انی اخلق و تقبل منی رب اجعل لی آیة و اما یاآت محذوفه درین سوره دو است و ان قوله و من اتبعن و قوله و خافون ان کنتم ابو عمرو در موضعین باثبات یا خوانند و نافع موافقت او کنند در و من اتبعن و باقیان بحذف خوانند در موضعین و ادغام کبیر درین سوره بنج موضع است الکتاب بالحق زین للناس و الحرث ذلک لا اله الا هو و الملائکة لیحکم بینکم و نعلم ما فی و الله اعلم بما قال رب انی فی ارب اجعل لی ربک کثیرا یقول له فاعبدوه هذا الحواریون نحن یوم القیامة ثم فاحکم بینهم قال له و النبوة ثم یقول للناس و اسلم من و نحن له یبتغ غیر لمن بعد ذلک من بعد ذلک و لکن فذوقوا العذاب بما رحمة الله هم و یرید ظلما و المسکنة ذلک کمثل ریح اذ تقول للمومنین یغفر لمن و یعذب من و الرسول لعلکم الرعب بما العذاب فلکم الاخرة ثم یوم القیامة ثم من قبل لفی الذین نافقوا و قیل لهم و الله اعلم بما فاللهم الا یجعل لهم فضله هو لن نومن لرسول زحزح عن الغرور لتبلون و النهار لآیات عذاب النار ربنا مع الابرار ربنا لا اضیع عمل عامل

سوره النساء

وَكُوفِيُّهُمْ تَسَّاءَلُونَ مُخَفَّفًا وَحَمْزَةُ وَالْأَرْحَامِ بِالْخَفْضِ جَمَّلَا

یعنی اهل کوفه تساءلون بتخفیف سین خوانند و باقیان بقوله بتشدید و قوله و الارحام حمزه بخفض میم خوانند و باقیان بنصب **تسهیل** بدانکه از اول قصیده تا بقوله مخففا تتمه کتابست باعتبار اثبات و اثبات مجموع مذکور با نفراد و اجتماع و مصرح علامت بقوله جملا اشارتست بتوجیه قرات حمزه یعنی که قرات حمزه در قوله و الارحام تنکوئیست از جهت روایت صحیحه و عربیت زیرا که واو و الارحام جایز است که قسم باشد کقوله تعالی و الطور و التین و جواب قسم ان الله کان علیکم رقیبا باشد و عادت بودی که قسم بارحام یاد کردندی پس حق تعالی خطاب کرد با ایشان بدانچه تعظیم آن کردندی پس منکر قرات حمزه مخطی است که مخالفت ایمه سبعه کردن از جهل باشد

وَقَصْرُ قِيَامًا عَمَّ يَصْلَوْنَ ضُمَّ كَمْ صَفَا نَافِعٌ بِالرَّفْعِ وَاحِدَةٌ جَلَا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر جعل الله لکم قیما بحذف الف خوانده اند و باقیان باثبات و مدلول کاف کم و صاد صفا شعبه و ابن عامر و سیصلون سعیرا بضم یا خوانند و باقیان بفتح قوله و ان کانت واحدة نافع برفع خوانند و باقیان بنصب **تسهیل** مراد از قصر حذف الف و سبک سیصلون را حذف کرد تا ضم منزل برا که حرف اول است و مراد از حرف مختلف فیه واحدة است که بعد از سیصلون می آید که اگر مختلف فیه الا نعدلوا واحدة بودی که از یصلون انرا ذکر کردی و جیم جلا

ShivaDoc.com

ومر ذنا شد که بدانکه اسم نافع یاد کرده است وجوه قرات نافع که اسم کاذبست ظاهر نیست تنبیه کرد بدان بقوله حلا

ویوصی بفتح الصاد صح کما دنا ووافق حفص فی الاخیر مجملا

یعنی مدلول صاد صح وکاف کما ودال دنا شعبه وابن عامر وابن کثیر یوصی بها او دین ویوصی بها او دین غیر مضار در یوصی بفتح صاد خوانند وباقیان غیر حفص بکسر خوانند وحفص در یوصی ثانی بفتح خواند ودر اول بکسر خواند

تنبیه فلامه در تلاوه مقدم است پس دلیل باشد بر آنکه در موضع کلمه یوصی ثانی از لفظ که تربیت نگاه دارد وقوله صح کما دنا اشارتست بوجه قرات فتح واز فتح یوصی معلوم شود اتباع الف ویا یوصی از نظر که یوصیکم است معلوم شد

وفی ام مع فی امها فلامه لدی الوصل ضم الهمز بالکسر شمللا
وفی امهات النحل والنور والزمر مع النجم شاف واکسر المیم فیصلا

یعنی مدلول شین شمللا حمزه وکسائی قوله فلامه الثلث فلامه السدس که در سوره نسا بقوله فی امها در قصص وفی ام الکتاب در زخرف بکسر همزه در حالت وصل خوانند ومدلول شین شاف حمزه وکسائی من بطون امهاتکم در نحل وبیوت امهاتکم در نور ویخلقکم فی بطون امهاتکم در زمر واجنة فی بطون امهاتکم در نجم بکسر همزه خوانند ومدلول فا فیصلا حمزه بکسر میم کلمات اربعه نیز خواند وباقیان در مجموع کلمات هشتگانه همزه آنرا مضموم کرده اند ودر چهار کلمه آخر میم امهات را مفتوح کرده اند

تنبیه مراد از وصل درین موضع وصل حرف است به وصل کلمه تا در قوله فلامه حلاف عام در حالت وصل ووقف در غیر این صورت خاص باشد بحالت وصل وتعیین کردن مواضع مذکوره قوله وعلی ام الکتاب وقوله فواد ام موسی وامهاتکم اللاتی ارضعنکم بیرون شوند ومعلوم شد از قید وصل که اگر ابتدا کنند قراء سبعه در کلمات مذکوره همه متفق باشند در ضم همزه وقوله شمللا اشارتست بسرعت لفظ کسره در حالت وصل وقوله شاف اشارتست بنا بر قرات کسر همزه ام ومانند آن مناسبت کسر میم با وی ومعنی فیصلا حاکم است وچون حمزه شیخ کسائی بود وفاضلتر از وی اوصاف مذکوره که در اول قضیه یاد کرده شد اشارت کرد بقوله فیصلا

وندخله نون مع طلاق وفوق مع نکفر نعذب معه فی الفتح اذ کلا

یعنی مدلول همزه اذ وکاف کلا نافع وابن عامر ندخله جنات وندخله نارا در سوره نسا ومن یطع الله ورسوله یدخله ومن یتول یعذبه در فتح ومن یومن بالله ویعمل صالحا یدخله در طلاق بنون خوانند وباقی قرا بیا خوانند **تنبیه** اعجاز ایجاز این کلمات مذکوره جمع کرد درین موضع وقوله کلا احفظ یعنی قرائت این قرات را از آنکه روایتش محفوظ است از خطا والله اعلم

وهذان هاتین اللذان اللذین قل یشدد للمکی فذانک دم حلا

فرمود که ابن کثیر مکی قوله اللذان یاتیانها منکم در نسا وان هذان لساحران در طه وهذان خصمان در حج وهاتین در قصص وارنا اللذین در فصلت بتشدید نون خواند ومدلول دال دم وحا حلا ابن کثیر وابو عمرو نون فذانک در قصص مشدد خوانند وباقی

باشد

قراء در مجموع کلمات ابو عمرو در غیر فذانک مخفف خوانند **تنبیه** از اطلاق ناظم دانسته شد عموم هذان پس کلمه هذان داخل ومعلوم شد که مراد از قوله تشدد تشدید نون است زیرا که عطف کرده است بر نون ودانسته شد که نون در فذانک معطوفست بر تشدید وقوله دم حلا اشارتست بدعای قاری را بدوام بقا وثنا است بر قراة تشدید

وضم هنا کرها وعند براءة شهاب وفی الاحقاف ثبت معقلا

یعنی مدلول شین شهاب حمزه وکسائی قوله ان ترثوا النسا کرها در سوره نسا وقل انفقوا طوعا او کرها در توبه بضم کاف خوانند وباقیان بفتح ومدلول ثا ثبت ومیم معقلا کوفیان وابن ذکوان امه کرها ووضعته کرها در احقاف بضم کاف خوانند وباقیان بفتح **تنبیه** قوله شهاب اشارتست بشهرت قرات ضم از جهت عربیت وروایت صحیحه ومعقلا اشارتست که یعنی عاصم وابن ذکوان نگاه داشتند موافقت در ضم کرها در احقاف حمزه وکسائی

وفی الکل فافتح یا مبینة دنا صحیحا وکسر الجمع کم شرفا علا

یعنی مدلول دال دنا وصاد صحیحا ابن کثیر وشعبه بفاحشة مبینة در سوره نسا ودر طلاق وبفاحشة مبینة در احزاب بفتح یا خوانند وباقیان بکسر ومدلول کاف کم وشین شرفا وعین علا ابن عامر وحمزه وکسائی وحفص بکسر یا آیات مبینات ولقد انزلنا الیکم آیات مبینات در نور وآیات مبینات بفتح در طلاق بکسر یا خوانند وباقیان بفتح پس حاصل آن شد که ابن کثیر وشعبه در هشت مواضع مذکوره بفتح خوانند وابن عامر واصحاب بکسر ونافع وابو عمرو بکسر واحد وفتح جمع خوانند **تنبیه** قوله دنا اشارتست بقرب یعنی بفهم نزدیک است ضبط مسایل مذکوره

وفی محصنات فاکسر الصاد راویا وفی المحصنات اکسر له غیر اولا

یعنی مدلول را راویا وضمیر له کسائی قوله محصنات والمحصنات هر کجا که بیاید خواه نکره باشد وخواه معرفه بکسر صاد خواند الا قوله والمحصنات من النسا که آن حرف اول است در نسا که اشار بقوله اکسر له غیر اولا وغیر کسائی بفتح صاد خوانند در مجموع پس کسائی در غیر حرف اول بکسر صاد خواند ودر اول بفتح **تنبیه** المحصنات معرفه است واعاده حرف جر کرد یعنی که با استثنا منحصر باشد در المحصنات که معرف است بالف ولام ومحصنات منکر مقدم داشت بر مسئله احل واحصن لضیق النظم ونیز منبه است که بیان کند در محصنات اول خلاف نیست

وضم وکسر فی احل صحابه وجوه وفی احصن عن نفر العلا

یعنی مدلول صحاب حمزه وکسائی وحفص واحل لکم بضم همزه وکسر حا خوانند وباقیان بفتح هر دو ومدلول عین عن ونون نفر وهمزه العلا حفص وابن کثیر وابو عمرو وابن عامر ونافع فاذا احصن بضم همزه وکسر صاد خوانند وباقیان بفتح هر دو خوانند **تنبیه** ترجمه فعل ثانی معلوم شد که ضم همزه وکسر صاد است از آنچه عطف کرد بر فعل اول واز این بود که اعاده کرد حرف جر را وقوله صحابه وجوه یعنی قراء قرات احل بضم همزه از وجوه مشهور واعیان اند چنانچه شرط ایشان وفضایل کلیه

معا نجح ضموا مدخلا خصه وسل فسل حرکوا بالنقل راشده دلا

یعنی مدلول خا خصه قراء سبعه الا نافع قوله مدخلا کریما در این سوره و مدخلا یرضونه در حج بضم میم خوانند و نافع در هر دو موضع
بفتح میم خواند و مدلول را راشده و دال دلا ابن کثیر و کسائی واسئلوا الله من فضله در این سوره و واسئلوا اهل الذکر در نحل
و نحل بغیر همزه خوانند و سین را مفتوح کرده اند و در امثال آن در جمیع قرآن از فعل امر من سال یسال چون در اول آن واو
و یا فا در آید فرقی نباشد که مسند باشد بضمیر واحد یا جماعت نحو واسئل القریة التی فسئل الذین واسئلوا الله من فضله فسئلوا اهل الذکر
در مجموع بغیر همزه خوانند و ابن عموم از تکرار لفظ سل مستفاد باشد **تنبیها** مدخلا مخصوص کرده اند بسورتین تا قوله
ادخلنی مدخل صدق خارج باشد و تنبیه کرد بذکر بقوله خصه و از لفظ ناظم که وسل فسل که صیغه امر آورد بلفظ واو و فا
تا معلوم شود که مراد امر حاضر است با واو و فا و بدین قیود نحو لا یسأل عما یفعل وهم یسألون و لیسألوا ما انفقوا بیرون رود و قوله
راشده دلا یعنی آنکه طریق نقل راه راست دانسته یعنی سالک با مقصود باشد و ایمن از خبط مثل کسی که اخراج دلو کند از آب چاه آنگه مملو باشد

وفی عاقدت قصر ثوی ومع الحدید فتح سکون البخل والضم شمللا

یعنی مدلول ثا ثوی اهل کوفه والذین عاقدت ایمانکم بحذف الف خوانند و باقیان با اثبات و مدلول شین شمللا حمزه و کسائی قوله
بالبخل در این سوره و یامرون الناس بالبخل در حدید بفتح با و خا خوانند و باقیان بضم با و سکون خا خوانند در هر دو موضع **تنبیها**
مراد از قصر در عاقدت حذف حرفی که بعد از عین است و عقدتم که در مائده است ضم نکرد اینجا زیرا که در حکم مختلف اند
و مقید کرده اند فتحتین بخل تا که از مصطلح خارج است و چون قصر در قوله عاقدت با رحمت نقل عربیت اشاره کرده بود

وفی حسنة حرمی رفع وضمهم تسوی نما حقا وعم مثقلا

یعنی مدلول حرمی نافع و ابن کثیر و ان تک حسنة برفع خوانند و باقیان بنصب و حرف حسنة یضاعفها جمع کنی سه قراء اصل
نافع خواند حسنة برفع و یضاعفها بالف و تخفیف عین و ابن کثیر برفع و قصر و تشدید و باقیان بنصب و تخفیف و مدلول نون
نما و حقا عاصم و ابن کثیر و ابو عمرو لو تسوی بضم تا خوانند و باقیان بفتح **تنبیها** قوله نما حقا اشارتست بوجه ضم در تسوی
یعنی اشتهار آن منتشر است از جهت معنی و روایت و تشدید تسوی از وی عربیت عام تر است کما اشار بقوله وعم مثقلا

ولامستم اقصر تحتها وبها شفا ورفع قلیل منهم النصب کللا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی او لامستم النساء در این سوره و در مائده بقصر خوانند و باقیان در هر دو موضع بالف خوانند بعد از لام و مدلول
کاف کللا ابن عامر ما فعلوه الا قلیل بنصب لام خوانند و باقیان برفع **تنبیها** مراد از قصر حذف الف است پس ضد آن اثبات الف
و از لفظ ناظم معلوم شد که الف بعد از لام لامست و تنبیه کرد بدانچه در رسم بی الف است بقوله شفا و قوله کللا اشارتست بدانکه نصب
قلیل مشهور است در عربیت همچون شهرت سحاب و کلل یعنی سحاب براق

وانث تکن عن دارم یظلمون غیب شهد اذغام بیت فی حلا

کسائی حمزه و

یعنی مدلول عین عن و دال دارم حفص و ابن کثیر کان لم تکن بتانیث خوانند و باقیان بتذکیر و مدلول شین شهد و دال دنا
و ابن کثیر و لا یظلمون فتیلا بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول فا فی و حا حلا حمزه و ابو عمرو تا بیت ادغام کنند در طائفة
و باقیان باظهار خوانند **تنبیها** چون میان کان لم یکن و قوله و لا یظلمون لبسی نبود واو فیصل نیاورد و قوله تعالی و لا یظلمون
فتیلا انظر جمیع قراء در تذکیر آن متفق اند که اگر مختلف فیه بودی چون در تلاوه مقدم است در موضع خود یاد کردی و در ادغام
بیت طائفة ابو عمرو را با حمزه یاد کرد و در صافات قوله تعالی صفا و زجرا و ذکرا ذکر حمزه کرد و ابو عمرو زیرا که ابو عمرو که در صافات
بر قاعده خود ادغام کند با روم و حمزه را روم نباشد فافهم ذلک فانه دقیق غموض و تلفظ کرد بتا مفتوحه در بیت تا معلوم شود
که قاری مظهر مفتوح خواند و قوله فی حلا اشارتست بثنا بر ادغام یعنی ادغام را ستایش است هم چنانکه حلاوت و بجلاوة و وجه غیب یظلمون
اشارت کرد بقوله شهود و بدانکه قریب الفهم است وجه تذکیر یظلمون فرمود دنا و دارم و در لغت متقارب الخطوات و چون ...

واشمام صاد ساکن قبل داله کاصدق زایا شاع وارتاح اشملا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسائی هر کلمه که در قرآن بیاید و در آن صاد باشد ساکن و بعد از صاد دال بود نحو و من اصدق اشمام
حرف که میان صاد و زا باشد و باقیان بصاد خالص خوانند و مجموع دوازده کلمه است و من اصدق من الله حدیثا و من اصدق من الله
قیلا در نسا و قوله الذین یصدفون الی قوله یصدفون در انعام و الا مکاء و تصدیة در انفال و قوله و لکن تصدیق الذی در یوسف و فاصدع
بما تؤمر در حجر و قصد السبیل در نحل و حتی یصدر در قصص و یومئذ یصدر در زلزال **تنبیها** علوم کلمات از ضابط معلوم
شد که آن سکون صاد و لحوق دال بعد و بشهرت وجه قرائت اشمام اشارت کرد بقوله شاع و اشملا تمامست و نیز شمال خلق کریم
پس و ارتاح اشملا یعنی آنکه در اینجا که قاری اشمام مرتاح است و بشهرت وجه اشمام از جهت عربیت مستند بود

وفیها وتحت الفتح قل فتثبتوا من الثبت والغیر البیان تبدلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسائی که ذکر ایشان رفت خوانند فتثبتوا و لا تقولوا فمن الله علیکم فتثبتوا در این سوره و قوله
نبا فتبینوا در حجرات بثا و بعد از ثا تا که مدعای ایشان از ثبت است حروف منکره و باقیان بعد از تا منقوطه بیا منقوطه بنقطتین
بیای منقوطه بنقطه واحده و باء منقوطه بنقطتین ما تحته در موضع ثلثه و آن مشتق بود از بیان و قاعده ناظم آنست که چون ...
شود از ترجمه حمل بر ما قبل و ما بعد هر کدام توان کردن بکنند و اینجا قوله و الغیر البیان را حمل بر ما بعد نتوان کردن پس حمل و

وعم فتی قصر السلام مؤخرا وغیر اولی بالرفع فی حق نهشلا

یعنی مدلول عم و فا فتی نافع و ابن عامر و حمزه و لا تقولوا لمن القی الیکم السلام بحذف الف خوانند و باقیان بنصب و مدلول فا فی
و حق و نون نهشلا حمزه و ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم غیر اولی الضرر برفع را غیر خوانند و باقیان بفتح **تنبیها** حرف مختلف فیه
مقید کرده اند با خبر تا قوله و القوا الیکم السلام که حرف اول و دوم اند در این سوره بیرون روند و قوله و عم فتی یعنی قرائت قصر
قوله السلام عام تر است زیرا که بمعنی انقیاد است و استسلام چنانچه فرمود حق تعالی و القوا الی الله یومئذ السلم و قوله فی حق نهشلا
اشارتست بمعنی آنکه در حق مضطرب بلا است

وَيُؤْتِيهِ بِالْيَا فِي حِمَاهُ وَضَمُّ يَدْخُلُونَ وَفَتْحُ الضَّمِّ حَقٌّ صِرًى حَلَا
وَفِي مَرْيَمٍ وَالطَّوْلِ الَاوَّلِ عَنْهُمُ وَفِي الثَّانِ دُمْ صَفْواً وَفِي فَاطِرٍ حَلَا

یعنی مدلول فا فی و حا حماه حمزه و ابو عمرو فسوف یؤتیه بیا خوانند و باقیان بنون و مدلول حق و صاد صری ابن کثیر و ابو عمرو و شعبه فاولئک یدخلون الجنة در این سوره و اولئک یدخلون الجنة در مریم و اولئک یدخلون الجنة در غافر بضم یا و فتح خا خوانند و باقیان بفتح یا و ضم خا خوانند و مدلول دال دم و صاد صفوا ابن کثیر و شعبه در ثانی غافر و سیدخلون جهنم بضم یا و فتح خا خوانند و باقیان بفتح یا و ضم خا خوانند و مدلول حا حلا ابو عمرو در فاطر قوله یدخلونها جنات عدن بضم یا و فتح خا خوانند و باقی قرا بفتح یا و ضم خا خوانند **تنبیه** قوله فی حماه یعنی وجه یؤتیه در حمایت یا است یعنی از ظهور وجه یا و قوله صری حلا صری آب صافی را گویند یعنی استعارت اشارت می‌کند بصحت و راستی وجه یدخلون و یا فی رموز اشارتست بوجه قرآت و حسن آن و دعا بر قاری بدوام خلوص اعتقاد و قرآت و غیر آن

وَيَصَّالَحَا فَاضْمُمْ وَسَكِّنْ مُخَفِّفاً مَعَ الْقَصْرِ وَاكْسِرْ لَامَهُ ثَابِتاً تَلَا

یعنی مدلول ثا ثابتا کوفیان علیهما ان یصلحا بضم یا و تخفیف صاد و اسکان آن و حذف الف خوانند و باقیان بفتح یا و صاد و تشدید و اثبات الف خوانند **تنبیه** دانسته شد قرآت باقیان از ضد و نیز از لفظ ناظم معلوم شد و بالتزام اسکان متوضح تخفیف شعار بهر ضد و قوله تلا اشارتست بصحت قرآت کوفیان

وَتَلْوُوا بِحَذْفِ الْوَاوِ الُاولَى وَلَامَهُ فَضُمَّ سُكُوناً لَسْتَ فِيهِ مُجَهَّلَا

یعنی مدلول لام لست و فا فیه و میم مجهلا هشام و حمزه و ابن ذکوان حذف واو اول کنند و لام که پیش از واو ساکن باشد مضموم کنند و باقی قرا باسکان لام و بعد از لام بدو واو واو اول مضموم و واو دوم ساکن خوانند **تنبیه** واو اول در تلووا مقید کرد انید تا واو ثانی معلوم شود که باقیست و ضد حذف اثبات باشد پس قرآت باقیان بدو واو باشد و از لفظ ناظم ضد واو معلوم شود و چون از مصطلح بیرون رفته بود ضم را مقید کرد انید و قوله لست مجهلا اشارتست بدانچه حذف واو اول در قرات ابن عامر و حمزه ثابتست بروایت صحیحه و قاری آنرا نسبت با جهل کردن از جهل باشد و الله اعلم

وَنُزِّلَ فَتْحُ الضَّمِّ وَالْكَسْرِ حِصْنُهُ وَأُنْزِلَ عَنْهُمْ عَاصِمٌ بَعْدُ نَزَّلَا

یعنی مدلول حصن کوفیان و نافع و الکتاب الذی نزل و الکتاب الذی انزل در کلمتین بفتح زا خوانند و در کلمه اول بفتح نون و در دوم بفتح همزه و بعد از همزه نون ساکن خوانند و باقیان بضم نون و کسر زا در فعل اول و بضم همزه و کسر زا در دوم خوانند و قوله عاصم بعد نزلا یعنی عاصم و قد نزل علیکم که بعد از کلمتین مذکورتین است بفتح نون و فتح زا خوانند و باقیان بضم نون و کسر زا **تنبیه** قوله حصنه اشارتست باستواری قرآت کوفیان که ایشان یعنی از بهر فاعل می‌خوانند و فاعل اسم الله است تعالی و قرآت ایشان حصن

وَيَا سَوْفَ نُؤْتِيهِمْ عَزِيزٌ وَحَمْزَةٌ سَيُؤْتِيهِمُ فِي الدَّرْكِ كُوفٍ تَحَمَّلَا

بِالِاسْكَانِ تَعْدُوا سَكِّنُوهُ وَخَفِّفُوا خُصُوصاً وَأَخْفَى الْعَيْنَ قَالُونُ مُسْهِلَا

یعنی مدلول عین عزیز حفص سوف یؤتیهم بیا خوانند و حمزه سیؤتیهم بیا خوانند و باقیان در موضعین بنون خوانند و کوفیان یعنی عاصم و حمزه و کسائی فی الدرک باسکان را خوانند و باقیان بفتح و قرا سبعه غیر از نافع لا تعدوا فی السبت باسکان عین و تخفیف دال خوانند و نافع بتشدید دال و فتح عین خوانند قوله و اخفی العین قالون مسهلا یعنی قالون بروایت نافع باخفا عین خواند یعنی موافقت نکند با ورش پس نافع را بروایت ورش اتمام حرکت عین باشد و بروایت قالون اخفا

وَفِي الْأَنْبِيَا ضَمُّ الزَّبُورِ وَهَهُنَا زَبُوراً وَفِي الْاسْرَا لِحَمْزَةَ اسْجَلَا

در سوره حمزه و اتینا داود زبورا در این سوره و در اسرا و انبیا در مواضع ثلثه بضم زا خواند و باقیان بفتح قوله اسجلا ای اطلق اشارتست بوجه صحت قرآت حمزه و یاء اضافه و زواید نیست در این سوره و اما ادغام کبیر در جمله پنج موضع است الذی خلقکم فکلوه هنیئا بالمعروف فاذا بالمعروف فان والله اعلم بایمانکم یبین لکم للغیب بما تخافون نشوزهن و الصاحب بالجنب لا یظلم مثقال والرسول لو تسوی اعلم باعدائکم الصالحات سندخلهم واذا قیل لهم والرسول اولئک استغفر لهم الرسول لوجدوا الله فما لهم القال لولا من عند کل حیث ثقفتموهم فتحریر رقبة فتحریر رقبة و تحریر رقبة کذلک کنتم الملائکة ظالمی ولنات طایفة الکتاب بالحق لتحکم من بعد ما تبین له الهدی المؤمنین نوله و قال لا تتخذن الصالحات سندخلهم ولا یظلمون نقیرا علی ذلک قدیرا یریدون ان یفرقوا بینهم للکافرین نصیب یحکم بینهم و بقولهم قلوبنا لن نؤمن حرم علیهم الراسخون فی العلم منهم البینات کلم بایدیهم

وَسَكِّنْ مَعاً شَنْآنُ صَحَّا كِلَاهُمَا وَفِي كَسْرِ اَنْ صَدُّوكُمُ حَامِدٌ دَلَا

یعنی مدلول صاد صحا و کاف کلاهما ابو بکر و ابن عامر قوله شنئان قوم در موضعین مذکورین این سوره باسکان نون خوانند و باقیان بفتح و مدلول حا حامد و دال دلا ابو عمرو و ابن کثیر ان صدوکم بکسر همزه خوانند و باقیان بفتح **تنبیه** ورش در مد بر قاعده خود باشد در شنئان و حمزه نیز در وقف و کسر همزه ان صدوکم را مقید کرد چه و ان تعتدوا بیرون رود و معنی صدوکم

مَعَ الْقَصْرِ شَدِّدْ يَا قَاسِيَةً شَفَا وَأَرْجُلَكُمْ بِالنَّصْبِ عَمَّ رِضًى عَلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی قلوبهم قاسیة بحذف الف و تشدید یا خوانند و باقیان باثبات الف بعد از قاف خوانند بتخفیف یا و مدلول عم و را رضی و عین علا نافع و ابن عامر و کسائی و حفص و ارجلکم بنصب لام خوانند و باقیان بخفض **تنبیه** در تلاوت ارجلکم بنصب لام مقدم داشت بر قاسیه و مراد بقصر حذف حرف مد است و چون در تشدید قسیة مبالغه بود اشارتست بقوله شفا بر قاری آن و چون در نصب ارجلکم وجه قرآت ظاهر بود و نیز قلت تکلف موجود تعبیر کرد بدان بقوله عم رضی علا

وَفِي رُسْلِنَا مَعْ رُسْلِكُمْ ثُمَّ رُسْلِهِمْ وَفِي سُبْلِنَا فِي الضَّمِّ الِاسْكَانُ حُصِّلَا
وَفِي كَلِمَاتِ السُّحْتِ عَمَّ نُهَى فَتًى وَكَيْفَ أَتَى أُذْنٌ بِهِ نَافِعٌ تَلَا
وَرُحْماً سِوَى الشَّامِيِّ وَنُذْراً صِحَابُهُمْ حَمَوْهُ وَنُكْراً شَرْعُ حَقٍّ لَهُ عُلَا

ShivaDoc.com

وَنَكِّرْ دُنَا وَالْعَيْنَ فَارْفَعْ وَعَطْفَهَا رِضًى وَالْجُرُوحَ ارْفَعْ رِضًى نَفَرٍ مَلَا

یعنی مدلول حا حصلا ابو عمرو حرف دوم که آن سین است از کلمه رسل که مضاف باشد با ضمیر متکلم نحو رسلنا و یا ضمیر متکلمین نحو رسلکم و یا با ضمیر غایبین نحو رسلهم و نیز حرف دوم که آن با است کلمه سبلنا در مجموع مذکور حرف مضموم را باسکان خوانده و مدلول عم و نون نفر و فا فتی نافع و ابن عامر و عاصم و حمزه باسکان حا خواندند که آن حرف دوم از کلمه سحت است و نافع باسکان خواند حرف ثانی اذن فرقی نباشد که موحد باشد یا مثنی نحو الاذن و اذن و کان فی اذنیه وقرا و قرا سبحا الا ابن عامر باسکان رحما در کهف و مدلول صحاب رحا حمزه و کسایی و حفص و ابو عمرو باسکان خواندند ثانی او نذرا در مرسلات و مدلول شین شرع او شرح و مدلول حق و لام له و عین علا حمزه و کسایی و ابن کثیر و ابو عمرو و هشام و حفص باسکان خواندند ثانی نکرا فالم اقل در کهف و نکرا فذاقت در طلاق و مدلول دال دنا ابن کثیر باسکان خواند ثانی الی شی نکر در قمر و باقی قرا در مجموع کلمات مذکوره که آن ضم است خواندند و مدلول را رضی کسایی و قف کند بر قوله و کتبنا علیهم فیها ان النفس بالنفس و قوله والعین و معطوفات آن قوله والانف بالانف والاذن والسن والجروح در کلمات مذکوره جمیعا برفع خواندند و مدلول نفر ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر موافقت کنند با کسایی در کلمه اخیر یعنی والجروح و باقی قرا در کلمات خمسه و نیز در الجروح بنصب خواندند **تنبیها** از انواع کلمات مذکوره قدس در البقره ذکر کرد و قریه در موضع خود بیاید و نحو رسل و رسلا و رسله و سبل السلام خارج باشد که در ان اختلاف نیست کما و از قول ناظم معلوم شد که کلمات السحت مختلف فیها است در جمیع قران و نیز کلمات اذن کذا اشار بقوله و کیف اتی اذن و اسکان را مقید کرد بقوله فی الضم از جهت آنکه از مصطلح خارج بود و هم چنین نیز سلا اشارت نیست بفتح قرا رفع جروح و قوله دنا یعنی اسکان نکر قریب الاجتناب از هم خفت و بعیر نمی فتحی اشارت کرد بقوله و کثر علیه

وَحَمْزَةُ وَلْيَحْكُمْ بِكَسْرٍ وَنَصْبِهِ يُحَرِّكُهُ تَبْغُونَ خَاطَبَ كُمَّلَا

یعنی حمزه ولیحکم اهل الانجیل بکسر لام و نصب میم خواند و باقیان باسکان لام و جزم میم و مدلول کاف کملا ابن عامر تبغون بخطاب خواند و باقیان

وَقَبْلَ يَقُولُ الْوَاوُ غُصْنٌ وَرَافِعٌ سِوَى ابْنِ الْعَلَا مَنْ يَرْتَدِدْ عَمَّ مُرْسَلَا
وَحَرِّكْ بِالِادْغَامِ لِلْغَيْرِ دَالَهُ وَبِالْخَفْضِ وَالْكُفَّارِ رَاوِيهِ حُصَّلَا

یعنی مدلول غین غصن ابو عمرو و اهل کوفه و یقول الذین امنوا باثبات واو عطف خوانده اند و باقیان بحذف و اوله که بنا اثبات واو کنند و انکه حذف بجموع متفق اند در رفع لام یقول الا ابو عمرو که او بنصب خواند و مدلول عم نافع و ابن عامر من یرتدد منکم بدو دال خوانند و دال اول مکسور و مخفف خوانند و دال دوم را ساکن و باقیان بیک دال مفتوح مشدد خوانند و مدلول دال راویه و حا حصلا کسایی و ابو عمرو قوله والکفار اولیا در مایده بجر خوانند و باقیان بنصب و کسایی و ابو عمرو در اماله آن بر قاعده خود باشد **تنبیها** قوله الواو مراد اثبات واو است و ضد آن حذف کامر و قوله مرسلا اشارت است باظهار دال مر یرتدد و از قید قوله بالادغام قرات باقیان معلوم شد که با ادغام است لکن اکتفا کرد در بیان حرکت دال و معلوم نشد که این جهت مقید کرد بقوله بالخفض

(ابو عمرو فراتر بلادم)

و حرکت تا فتح دال از مطلق تحریک معلوم شد بر اصطلاح ناظم کامر و غصن اشارت است بحسن قرات و بقوله بواو عطف که ارتباط کلام حاصل

وَبَا عَبَدَ اضْمُمْ وَاكْسِرِ التَّا بَعْدُ فِي رِسَالَاتِهِ وَاكْسِرْ اجْمَعَ التَّا كَمَا اعْتَلَا
صَفَا وَيَكُونُ الرَّفْعُ حَجَّ شُهُودُهُ وَعَقَّدْتُمُ التَّخْفِيفَ مِنْ صُحْبَةٍ وَلَا
وَفِي الْعَيْنِ فَامْدُدْ مُقْسِطًا فَجَزَاءُ نَوِّنُوا مِثْلُ مَا فِي خَفْضِهِ الرَّفْعُ ثُمِّلَا

یعنی مدلول فا فاز حمزه و عبد الطاغوت بضم با عبد و کسر تا طاغوت خواند و باقیان بفتح با و نصب تا و مدلول کاف کما و عین علا و صاد صفا ابن عامر و نافع و شعبه فما بلغت رسالته با اثبات الف و کسر تا که جمع مونث سالم است خوانند و باقیان بحذف الف و نصب تا که واحد است خوانند و مدلول حا حج و شین شهود حمزه و کسایی و ابو عمرو و حسبوا الا تکون برفع نون خوانند و باقیان بنصب و مدلول میم من و صحبه و ابن ذکوان و شعبه و حمزه و کسایی بما عقدتم الایمان بتخفیف قاف خوانند و باقیان بتشدید و مدلول میم مقسطا ابن ذکوان بمد عین عقدتم خواند یعنی قصر متعین باشد مر باقیان را و مدلول ثا ثملا غیر کوفیان فجزا بحذف تنوین و مثل بجر لام خوانند **تنبیها** تعبیر حرکت اعراب در رساله بکسر کرد تا ضد آن که فتح است از بهر باقی قرا مستخرج شود و اگر بجمع اقتصار کردی هم معلوم شدی اما چون علامت نصب است در جمع مخالف علامت نصب است در مفرد هم چنان که منصوص باشد و قوله و امدد اشارت است باثبات الفی بعد از عین در عاقدتم و در فتح جز امقید کرد اید بخفض بسبب آنکه از اصطلاح خارج بود و قوله فی یعنی ظ با فت بر فتح طاغوت که موجب فوز است و قوله کما اعتلا صفا اشارت است بعلو و صفا قرات رسالاته و قوله حج شهوده تنبیه است بر قوت وجه قرات رفع در الا تکون زیرا که در حسبوا الجولت بر معنی علموا و آن معول است بر مخففه و ضمیر شان بعد او و اضمیر بر اسمیت او و تکون مرفوع بر خبریت و فلا جرم تامل است مصطلح الکوید یعنی

وَكَفَّارَةٌ نَوِّنْ طَعَامُ بِرَفْعِ خَفْضِهِ دُمْ غِنًى وَاقْصُرْ قِيَامًا لَهُ مُلَا

یعنی مدلول دال دم و غین غنی ابن کثیر و ابو عمرو و کوفیان او کفارة طعام بتنوین خوانند و طعام برفع نافع و ابن عامر بترک تنوین خوانند در کفاره و بجر در طعام و مدلول لام له و میم ملا هشام و ابن ذکوان قیما للناس بقصر خوانند یعنی حذف الف کنند و باقیان بمد یعنی اثبات الف **تنبیها** رفع را مقید کرد تا بیدا از هم ضد و ضد قصر مد باشد و در جمع مساکین قرا متفق اند در ین موضع و از هم خفیه معنی راویان ابن عامر را

وَضُمَّ اسْتُحِقَّ افْتَحْ لِحَفْصٍ وَكَسْرَهُ وَفِي الْأَوْلَيَانِ الْأَوَّلِينَ فَطِبْ صِلَا

فرمود حفص من الذین استحق بفتح تا و حا خواند و باقیان بضم و کسر و مدلول فا فطب و صاد صلا حمزه و شعبه علیهم الاولین بتشدید واو و کسر لام و یا و کسر نون و اثبات الف جمع از نون خوانند بلفظ تثنیه **تنبیها** فتح تا استحق مقید کرد بضم زیرا که خارج بود از اصطلاح اما فتح حا که مقید کرد بکسر و اگر چه خارج نبود از اصطلاح از آنکه می خواست تقید مناسب تقیید تا باشد و هر تا فتح را مقید کرد از بهر ضد چنانچه نیز مقید کرد بکسر از بهر مناسبت و قوله فطب صلا اشارت بعرف قرات سابق بقوه ذکا

وَضَمَّ الْغُيُوبِ يُكْسَرَانِ عُيُونِ الْعُيُونِ شُيُوخًا دَانَهُ صُحْبَةٌ مَلَا

جيوب منير دون شك وساحر بسحر بها مع هود والصف شمللا

یعنی حمزه و شعبه العیوب بکسر عین خوانند هرجا که بیاید چنانچه تنبیه کرده دال بضمیر بکسر ان و غیر از حمزه و شعبه بضم عین خوانند و مدلول دال دانند و صحبه و میم ملا ابن کثیر و حمزه و کسایی و شعبه و ابن ذکوان بکسر خوانند عین العیون را هرجا که بیاید فرقی نباشد که معرف باشد یا منکر نحو فی جنات و عیون و فجرنا الارض عیونا و فجرنا فیها من العیون و قراء مذکور شین شیوخا نیز بکسر شین خوانند و نافع و ابوعمرو و هشام و حفص بضم اوایل کلمات مذکوره خوانند و مدلول میم منیر و دال دون و شین شک یعنی ابن ذکوان و ابن کثیر و حمزه و کسایی جیوبهن بکسر جیم خوانند و باقیان بضم جیم و مدلول شین شملا حمزه و کسایی الا سحر مبین در این سوره و الا سحر مبین در هود و سحر مبین در صف بفتح سین و اثبات الف بعد از سین و بعد از الف حا را مکسور خوانند و باقیان بکسر سین و اسکان حا و حذف الف خوانند سبهات قید کرد کرعی عیون را زیرا که از مصطلح ببعض شیء و عموم عیوب معلوم شعار رسایل مکر که با آن ختم کرد و قوله جیوب منیر دون شک اشارت بود بظهور آن از جهت عربیت و روایت بی شبهت که ثبوته الی رسول الله صلی الله علیه و سلم

وخاطب في هل يستطيع رواته وربك رفع البا بالنصب رتلا

یعنی با رواته و رتلا کسایی هل تستطیع ربک بتا خطاب و نصب ربک خوانند و باقیان بیا غیب و رفع خوانند سبهات کسایی برفاعل خود باشد در ادغام هل تستطیع و از اتمام بیت رمز مکرر کرد و نصب با معقید کرد زیرا که از مصطلح بر رفع بود و قوله رتلا اشارت است بدانچه معاذ بن جبل رضه گفته است که قرات ما بمعنی رسول خدای صلعم موافق قرات کسایی بود

ويوم برفع خذ واني ثلاثها ولي ويدي امي مضافاتها العلا

یعنی مدلول خا خذ قرا سبعه غیر از نافع قال الله هذا یوم ینفع برفع میم خوانند و نافع بنصب خوانند و یاآت اضافه در این سوره شش است انی اخاف الله حرمیان و ابوعمرو بفتح خوانند و انی ارید و فانی اعذبه نافع بفتح خوانند و یدی الیک نافع و ابوعمرو و حفص بفتح خوانند و امی الهین نافع و ابن عامر و ابوعمرو و حفص بفتح خوانند و لی ان اقول حرمیان و ابوعمرو بفتح خوانند و یا محذوفه در این سوره قوله و اخشون و لا تشتروا است فقط ابوعمرو در حالت وصل باثبات یا خوانند و اما قوله و اخشون الیوم باجماع محذوف الیاست و اما ادغام کبیر در این سوره پنجاه و دو موضع است یحکم ما یرید و انتکم تطلع علی یبین لکم الکم یغفر لمن و یعذب من یبین لکم قال رجلان قال رب ادم بالحق قال لاقتلنک لا قتلنک قال ذلک کتبنا بالبینات ثم من بعد ظلمه یعذب من و یغفر لمن من بعد ذلک یحکم بها مریم مصدقا فیه هدی الکتاب بالحق تقولون نخشی حزب الله هم اعلم بما ینفق کیف ان الله هو ثالث ثلثه نبین لهم الایات ثم و الله هو السمیع العلیم و رزقکم الله تحریر رقبه ذلک کفاره الصالحات جناح من الصید تناله یحکم به طعام مسکین و القلاید ذلک یعلم ما فی و یعلم ما تبدون و لو اعجبک کثره و اذ اتیهم الموت تحبسونهما یعلم ما فی السموات و لا اعلم ما فی نفسک قال الله هذا

سورة الانعام

وصحبة يصرف فتح ضم وراءه بكسر وذكر لم يكن شاع وانجلا

یعنی مدلول صحبه حمزه و کسایی و شعبه من یصرف عنه بفتح یا و کسر را خوانند و باقیان بضم یا و فتح را و مدلول شین شاع حمزه و کسایی ثم لم یکن بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث سبهات فتح را مقید کرد انیدا زبهر ضد و قوله شاع و انجلا اشارت باختلاف نقله که ابو العز قلانسی از ابی بکر نقل کرده است و ناظم و ابوعمرو دانی قطع کرده اند بر تانیث زیرا که روایت مشهور تانیث است و مختار اینست کما اشار بقوله شاع و انجلا و الله اعلم

وفتنتهم بالرفع عن دين كامل وباربنا بالنصب شرف وصلا

یعنی مدلول عین عن و دال دین و کاف کامل حفص و ابن کثیر و ابن عامر فتنتهم برفع خوانند و باقیان بنصب و چون فتنتهم با قول لم یکن جمع کنی سه قرات حاصل آید نافع و ابوعمرو و شعبه خوانند لم تکن بتانیث و فتنتهم بنصب و ابن کثیر و ابن عامر و حفص بتانیث و رفع و حمزه و کسایی بتذکیر و نصب و مدلول شین شرف حمزه و کسایی و الله ربنا بنصب با خوانند و باقیان بخفض تنبیه قوله عن دین کامل یعنی مروی است از کسانی که او در دین کامل است و بدین کامل نسبت کرده نظر طریق مجاز است و اشارت بکمال ایمه است که آنچه روایت ایشان اصل است صحیح است از جهت نقل و ثابت است از جهت عربیت و از کمال فضایل و ورع ایشان بود که ایمه ایشان را اختیار کردند و قوله شرف و صلا اشارت بشرف این قرات از جهت صحت روایت

نكذب نصب الرفع فاز عليمه وفي ونكون انصبه في كسبه علا

یعنی مدلول فا فاز و عین علیمه حمزه و حفص و لا نکذب بنصب با خوانند و باقیان برفع و مدلول فا فی و کاف کسبه و عین علا حمزه و ابن عامر و حفص و نکون من المومنین بنصب خوانند و باقیان برفع پس حاصل از مسئله آن شد که حمزه و حفص هر دو اخیر در موضع بنصب خوانند و حرمیان و ابوعمرو و شعبه و کسایی برفع خوانند و ابن عامر برفع اول و نصب ثانی خوانند سبهات نصب را مقید کرد انید تا ضد محل نشود و اعاده ها انصبه کرد با رفع مذکور نشاید که عاید بود با نکون زیرا که متوهم بود که واو نکون واو فصل است و تعلق با قبل ندارد و قوله فاز علیمه اشارت بنجاة از اعتراض مر قاری نصب نکذب را و نیز در قوله فی کسبه علا تنبیه است یعنی مذکور بصحت روایت

وللدار حذف اللام الاخرى ابن عامر والاخرة المرفوع بالخفض وكلا

یعنی ابن عامر و للدار الاخرة بحذف لام تعریف و جر تا الاخرة خوانند و باقیان باثبات لام و رفع تا الاخرة خوانند سبهات لام را مقید کرد انید بقوله الاخری تا نص باشد از آنکه لام محذوف لام تعریف است نه لام ابتدا پس از تقیید معلوم شود که دال مخفف باشد در قرات ابن عامر از بهر آنکه لام ابتدا در دال مدغم نشود و تشدید دال از بهر باقیان از لفظ ناظم معلوم شود و خفض را از بهر تنصیص ضد مقید کرد و وکلا یعنی موکل باشد خفض بر الاخرة چون لام تعریف حذف کنند

وعم علا لا يعقلون وتحتها خطابا وقل في يوسف عم نيطلا

ويس من اصل ولا يكذبونك الخفيف اتى رحبا وطاب تاولا

یعنی مدلول عم و عین علا نافع وابن عامر وحفص افلا تعقلون در سوره [انعام] افلا تعقلون در اعراف بخطاب خوانند
وباقیان بغیب ومدلول عم ونون نبطلا نافع وابن عامر وعاصم افلا تعقلون در یوسف بخطاب خوانند وباقیان بغیب
ومدلول میم سنی وعین اصلها ابن ذکوان ونافع افلا تعقلون در یس بخطاب خوانند وباقیان بغیب پس حاصل آنکه نافع
وابن ذکوان در مجموع کلمات بخطاب خوانند وابن کثیر وابو عمرو بغیب در مجموع وهشام وحفص بغیب در موضع اخیر که در یس است
ودر باقی بخطاب وشعبه بخطاب خواند در موضع یوسف وآن در سوره یوسف است ودر باقی بغیب ومدلول حرف اول قد رحبا
نافع وکسائی فانهم لا یکذبونک باسکان کاف خوانند وتخفیف ذال وباقیان بفتح کاف وتشدید ذال خوانند سهلا مراد آنچه
گفت وتحتا حرف اعراف است وقوله قل یعنی حرف اعراف ضم کن با حرف انعام واز ترتیب مسایل معلوم شود لعلکم تعقلون در انعام
افلم تکونوا تعقلون در یس در خطاب آن خلاف نیست واحتمال دارد که تعقلون مذکور بخطاب در مواضع مذکوره مراد هم مخاطبان
وهم غایبان باشد پس تغلیب مخاطب کرده باشد وبخطاب خوانده پس عم علا وعم نبطلا بدین معنی اشارت بود یعنی عام است حاضران
وغایبان را نیز ونبطل نصیب را گویند یعنی خطاب نصیب عام است از مخاطبان وغیر ایشان وانی رحبا اشارت است بوسعت
وجه این قرائت وطاب تا ولا تنبیه است بر طیب تاویل وجه قرائت والله اعلم

رایت فی الاستفهام لا عین راجع وعن نافع سهل وکم مبدل جلا

یعنی مدلول راء رجیع کسائی در کلمه ارایت وارایتکم وارایتک ونحو ذلک حذف همزه کند که بیش از را باشد وآن همزه عین کلمه است
وبیش از همزه مذکوره همزه استفهام باشد در اول کلمه ونافع همزه مذکوره که کسائی حذف میکرد بیک وجه تسهیل کند بین بین وبوجه
دوم ابدال کند همزه را بالف بر قاعده خود کما اشار بقوله کم مبدل جلا وجیم جلا رمز است از ورش وباقیان باثبات همزه
محقق خوانند سهلا دانسته شد عموم باب ارایت از قول ناظم که فرمود فی الاستفهام ونحو رایت خارج باشد که همزه استفهام
معدوم است در ان وقوله لا عین راجع یعنی حرف ساقط در حرف مستقبل که عین الفعل بود در ماضی باز نیاید بلکه در ماضی
نیز ساقط باشد بر مذهب کسائی وقوله جلا اشارت است بظهور وجه قرائت ورش وصفت روایت والله اعلم

اذا فتحت شدد لشام وههنا فتحنا وفی الاعراف واقتربت کلا

یعنی ابن عامر شامی فتحنا در این سوره ولفتحنا در اعراف وحتی اذا فتحت در انبیا وفتحنا در قمر در مجموع بتشدید تا خوانند
وباقیان بتخفیف سهلا مواضع مذکوره معین کرد تا قوله ولو فتحنا در حجر واذا فتحنا در مومنین ونحو ذلک خارج
باشد وقوله کلا ای حفظ یعنی محافظت روایت باید کردن در مواضع اتفاق ومتابعت اختلاف کردن در مواضع اختلاف

وبالغدوة الشامی بالضم ههنا وعن الف واو وفی الکهف وصلا

یعنی ابن عامر شامی بالغدوة والعشی در این سوره ودر کهف بضم غین واسکان دال وحذف الف وفتح واو خوانند وباقیان
بفتح غین ودال واثبات الف بعد از دال خوانند سهلا در قرائت اول متوجه شد سکون دال او در قرائت دوم

فتح غین را زیرا که سکون دال معلوم شد مر ضم آن را از لفظ ناظم وفتح واو از اجماع ودر فتح ما قبل الف انبینه و معترض
واو شد از بهر الف وواجب بود ذکر ضم وفتح دال معلوم شد مر فاتح را از ضرورة مجانست دال که بیش از الف بود

وان بفتح عم نصرا وبعد کم نما نستبین صحبة ذکروا ولا

یعنی مدلول عم ونون نصرا نافع وابن عامر وعاصم انه من عمل بفتح همزه خوانند ومدلول کاف کم ونون نما ابن عامر وعاصم
فانه غفور بفتح همزه خوانند وباقیان بکسر پس حاصل آنکه نافع بفتح همزه اول وکسر ثانی خواند وابن عامر وعاصم بفتح هر دو
وباقیان بکسر هر دو ومدلول صحبة حمزه وعلی وشعبه ولیستبین بتذکیر خوانند وباقیان بتانیث سهلا قوله عم نصرا
تنبیه است بوجه قرائت فتح همزه انه زیرا که بدل باشد از قوله الرحمة وقوله ولا ذو متابعت یعنی حمزه وکسائی در تستبین
سبیل المجرمین متابعت سبیل کرده اند که تذکیر وتانیث در سبیل جایز است قوله تعالی وان یروا سبیل الرشد وقوله قل هذه سبیلی

سبیل برفع خذ ویقض بضم ساکن مع ضم الکسر شدد واهملا
نعم دون الباس وذکر مضجعا توفیه واستهوته حمزه منسلا

یعنی مدلول خا خذ قراء سبعه الا نافع سبیل المجرمین برفع خوانند ونافع بنصب وچون سبیل با تستبین جمع کنی سه قرائت حاصل شود
صحبه بتذکیر تستبین ورفع سبیل خوانند وتر وحفص بتانیث ورفع ونافع بخطاب ونصب ومدلول نون نعم ودال
دون وهمزه الباس عاصم وابن کثیر ونافع یقص الحق بضم قاف وصاد مهمله مضمومه مشدده خوانند وباقیان باسکان قاف بضاد
معجمه مکسوره مخففه خوانند بعد از ان فرمود که حمزه توفته رسلنا وکالذی استهوته الشیاطین بالف ممال خواند بعد کاف در پیش از هما
در کلمتین وحال آن باشد که تذکیر مقدم داشته باشد بر اماله کما اشار بقوله منسلا وبدانکه معنی انسلال تقدم است ومراد از
اضجاع اماله محض باشد کامر سهلا قید ضجیع کرد زیرا که در اصطلاح بیرون اماله رفته بود ومراد از تانیث الحاق تا تانیث
باخر کلمه وچون الحاق تا تانیث کند حذف الف ضرور باشد از بهر التقاء ساکنین ومعنی تذکیر حذف تا تانیث است وچون حذف تا
کنی الف عود کند از انجه گفت مضجعا دانسته شد که توفته واستهوته را اماله کرد وقوله خذ یعنی قرات رفع سبیل نگاه دار که وجه آن در عربیت
ظاهر است الکل قرا ابراند وقوله نعم دون الباس یعنی یقص بسبب قیود لبسی ندارد بخلاف قرات یقص الحق که در ان لبسی یافت زیرا که

معا خفیه فی ضمه کسر شعبة وانجیت للکوفی انجا تحولا
قل الله ینجیکم یثقل معهم هشام وینسینک ثقلا

یعنی شعبه قوله تدعونه تضرعا وخفیة در این سوره ودر اعراف بکسر خا خواند وباقیان بضم وکوفیان تحویل کنند قرات انجیتنا که مذهب
نافع وابن کثیر وابو عمرو وابن عامر است با نجانا واز لفظ ناظم بقراین معلوم شد که در قرات کوفیان میم جیم ونون یا مثناة تحت وتاء
مثناة فوق مفتوح باشد وحمزه وکسائی در اماله بر قاعده خود باشد بعد از ان فرمود که هشام با کوفیان قل الله ینجیکم بتثقیل خوانند

ولابن عامر وله يبسنك بتثقيل خواند پس كسی كه در ترجمتين مذكور نباشد بتخفيف خوانند در موضع **بسنها** از قد
قل الله يحكم وقل من يحكم خارج شود كه قد لبثت بدان متقبل بدو معلوم شود ه فتح نون هر قاری حفص را از بجمع عليه
وسكون نون هر قاری بخفيف را از لفظ ناظم و نيز هم جنز يبسنك و قوله مهم اشارتست بكوفيان مذكور

وحرفي رأى كلاً امل مزن صحبةٍ وفي همزه حسنٌ وفي الرا يجتلا
بخلفٍ وخلفٌ فيهما مع مضمرٍ مصيبٌ وعن عثمان في الكل قللا
وقبل السكون الرا امل في صفا يدٍ بخلفٍ وقل في الهمز خلفٌ يقي صلا

يعنی مدلول ميم مزن و صحبه ابن ذكوان و حمزه و كسائی و شعبه باماله دار رای و همزه آن خوانند در جميع قرآن فرقی نباشد
كه رای متصل باشد بحكمی بانه نحو رای كوكبا و رای ايديهم و اذا رآك و فلما راها فرآه حسنا ابو عمرو اماله همزه كند و مدلول يا يجتلا
سوسی بيك وجه اماله را نيز كند و بوجه دوم اماله همزه كند دون الرا در كلمات مذكوره و مدلول ميم مصيب ابن ذكوان در رای با ضمير
مضموب متصل شود او را دو وجه باشد كما اشار بقوله بخلفهما ای في الحرفين كه ان را و همزه است اذا رآك و راها وجه اول اماله
و وجه دوم فتح و در غير مضمر مذكور نحو رای ابن ذكوان اماله را و همزه كند بی خلاف كما مر فرقی نباشد كه در رای ضمير مستكن
فاعل باشد و آن در دو موضع می آيد نحو ما كذب الفؤاد ما رای و قوله لقد رای من آيات در نجم و با وجود رای متصل شود بمظهر
و آن در نه موضع می آيد قوله رای كوكبا در انعام و لما رای ايديهم در هود و قوله لولا ان رای برهان ربه و فلما رای قميصه در يوسف
و قوله اذ رای نارا در طه و اما مضمر منصوب المحل كه ابن ذكوان را دو وجه است در نه موضع می آيد قوله و اذا رآك در انبيا فلما
راها فلما رآه در نمل و لقد رآه بالافق در نجم و ان رآه استغنی در اقرا و قوله عن عثمان في الكل قللا يعنی ورش در جميع شانزده
موضع مذكور اماله بين بين كند قوله و قبل السكون الرا امل في صفا يد بخلف يعنی مدلول فا و صاد صفا و يا يد حمزه و ابو بكر و سوسی بخلاف
و سوسی بخلاف اماله كنند را رای كه پيش از ساكن باشد و آن در شش موضع می آيد قوله رای القمر و رای الشمس در ين سوره و قوله و اذ
رای الذين ظلموا و اذا رای الذين اشركوا در نحل و رای المجرمون در كهف و لما رای المؤمنون در احزاب سوسی را دو وجه باشد در ين كلمات
يعنی اماله را و فتح و حمزه و ابو بكر اماله فقط و قوله و قل في الهمز خلف يقي صلا يعنی در مواضع مذكوره سوسی و ابو بكر را دو وجه
در همزه يكی اماله و دوم فتح زيرا كه قاعده نظم آنست كه چون ذكر خلاف پيش از رمز قاری كند عايد بقاری باشد خواه كه قاری يكی باشد
يا زياده از يكی و مؤلف اين مختصر بدو وجه خوانده است از برای سوسی و بر بعضی از مشايخ دمشق بچهار وجه يعنی بفتح و فتح
و بكسرهما و كسر را با فتح همزه و بالعكس **تنبيهات** قوله مزن صحبة مزن در لغت ابر سفيد را گويند و مطر نيز و علم با تشبيه
كند بمطر زيرا كه زمين و دل بياران و علم زنده شوند پس معنی آن شود كه علم صحبه و قوله حسن و قوله يجتلی اشارتست با اماله
بعض كه اماله همزه رای حسن دارد و نيز منكشف شده است در كتب قرائت بر سوسی با و قوله مصيب اشارتست بصحت روايت
ابن ذكوان كما مر و قوله يقي صلا اشارتست بدانكه موقف علم قرائت و نقل آن چنانچه آمده است حاصل كردن و تبليغ كردن آن سبب نگاه داشتن
از آتش دوزخ

وقف فيه كالاولى ونحو رأت رأوا رأيت بفتح الكل وقفاً وموصلا

فرموده كه چون وقف كنی بر كلمات مذكوره كه پيش از ساكن است هم چنان وقف كن كه در قسم اول گفته آمد يعنی نحو رای كوكبا
پس اصل مذهب هر قاری محافظت بايد كردن از فتح و اماله محض و بين بين و اماله او و رات و رايت قرا متفق اند در فتح را
آن در حالت وصل و وقف و مراد از روا نحو فرآه و واذا رآوك و راوا و قوله رات يعنی نحو اذا رايتهم و فلما رآه و قوله
رايت نحو رايتهم لي ساجدين و حمزه چون وقف كند بر قاعده خود با شيخنا چنانچه ياد كرده شد در اصول فافهم ذلك

وخفف نوناً قبل في الله من له بخلفٍ اتی والحذف لم يك اولا

يعنی مدلول ميم من و همزه اتی نافع و ابن ذكوان نون اتحاجونی في الله بتخفيف خوانند بالخلاف و مدلول لام له هشام را دو وجه
يعنی بتخفيف و تشديد كما اشار بقوله بخلف و باقيان بتشديد خوانند **تنبيه** مراد از قوله في الله آنست كه كلمه كه پيش از قوله في الله است
مختلف فيه است و چون اتحاجونی در نظم آوردن موزون نمی آمد رجوع كرد بعبارت مذكوره و بعضی انكار كرده اند بر قرآن

وفي درجات النون مع يوسفٍ ثوی وفي اليسع الحرفان حرك مثقلا
وسكن شفاءً واقتده حذف هائه شفاءً وبالتحريك بالكسر كفلا
ومد بخلفٍ ماج والكل واقفٌ باسكانه يذكو عبيراً ومندلا

يعنی كه مدلول ثا ثوی كوفيان نرفع درجات در ين سوره و در سوره يوسف بتنوين خوانند و باقيان بی تنوين يعنی بی تنوين
و مدلول شين شفا حمزه و كسائی در ين سوره و در صاد قوله و الليسع بفتح لام با تشديد و اسكان يا خوانند و باقيان
بتخفيف لام و اسكان لام خوانند و بعد از لام يا را مفتوح كردانند و مدلول شين شفا كه ثانيا ذكر كرد يعنی حمزه و كسائی قوله
اقتده بحذف ها خوانند در حالت وصل و مدلول كاف كفلا ابن عامر بكسر ها خوانند و مدلول ميم ماج ابن ذكوان بيك وجه خواند
اقتده هي يعنی بعد از ها اثبات يا كند و بوجه دوم بقصر خواند كما مر و قوله و الكل واقف باسكانه يذكو عبيرا و مندلا يعنی جميع
در حالت وقف باسكان ها خوانند و اشارت بدين وجه يذكو و ما نند كرد بعبير و عود هندی **تنبيه** تغيير كرد از تنوين
بنون و آن از قبيل اثبات و حذف است و تشديد لام اليسع معلوم شد از لفظ ناظم و سكون يا نيز و حركت اعتيد كرد زيرا كه از
اصطلاح بيرون رفته بود و از ابن عامر حذف ها نيز آمده است اما آن مذهب ناظم نيست پس از ان ساكت شد

ويبدونها يخفون مع يجعلونه على غيبه حقاً وينذر صندلا

يعنی مدلول حق ابن كثير و ابو عمرو يجعلونه قراطيس يبدونها و يخفون در مواضع ثلثه بغيب خوانند و باقيان بخطاب
و مدلول صاد صندلا شعبه و لينذر ام القری بغيب خوانند و غيرا و بخطاب **تنبيهات**
تجعلونه در تلاوت مقدم است بر اخواتش و عطف كرد لينذر بر كلمات سابق و حذف
لام لينذر كرد از بهر نظم و بوجه قرات كلمات مذكوره باستعارت ثنا كرد بقوله
حقا و صندلا و صندل ادرختی باشد خوش بوی ۞ والله اعلم

وبينكم ارفع في صفا نفر وجاعل اقصر وفتح الكسر والرفع ثملا
وعنهم بنصب الليل واكسر مستقر القاف حقا خرقوا ثقله اخلا

يعني مدلول فا في وصا د صفا ونفر حمزه وابو بكر وابن كثير وابو عمرو وابن عامر لقد تقطع بينكم برفع خوانند وباقيان بنصب ومدلول ثا ثملا كوفيان وجعل الليل بحذف الف خوانند عين ولام را مفتوح كرد انند والليل منصوب باشد در قرات ايشان وباقيان باثبات الف بعد از جيم وبكسر عين ورفع لام وجر ليل ومدلول حقا ابن كثير وابو عمرو فمستقر ومستودع بكسر قاف خوانند وباقيان بفتح ومدلول الف اخلا نافع وخرقوا له بتشديد را خوانند وباقيان بتخفيف **تنبيه** قوله تعالى مودة بينكم كه نظير كلمه اين سوره است در موضع خود بيايد وار لفظ ناظم معلوم شد كه الف جاعل بعد از جيم باشد واگر گفتي فتح عين ولام ضد معلوم نشد كه اين مقيد كردانيد از حصر تنصيص بر ضد وچون فتح لام وعين سبب قصر است بدان اشارت است بمدح قارى وحقا بصحت وجه واخلا بصحت روايت

وضمان مع ياسين في ثمر شفا وكا رهت حق مده ولقد حلا
وحرك وسكن كافيا واكسر انها حمى صوبه بالخلف در واوبلا

يعني مدلول ثمر شفا حمزه وكسائي الى ثمره وكلوا من ثمره در اين سوره وليا كلوا من ثمره در يس بضم ثا وميم خوانند وباقيان بفتح ثا وميم در مواضع ثلثه ومدلول حق ابن كثير وابو عمرو وليقولوا درست باثبات الف خوانند وباقيان بحذف ومدلول كاف كافيا ابن عامر بفتح سين واسكان تا خوانند وباقيان باسكان سين وفتح تا خوانند پس حاصل سخن آن باشد كه نافع وكوفيان درست بقصر واسكان سين وفتح تا خوانند وابن كثير وابو عمرو بمد واسكان خوانند وابن عامر بقصر وفتح سين واسكان تا خوانند ومدلول حا حمى ودال در ابن كثير وابو عمرو وما يشعركم انها بكسر همزه خوانند ومدلول صاد صوبه شعبه بيك وجه بكسر انها خوانند وبوجه دوم بفتح وباقيان بفتح خوانند **تنبيه** بانضمام حرفي بهم بقوله وضمان مع پس عموم آن معلوم شد ودر كهف نظير ان يا ذكر كند واينجا ذكر نكرد زيراكه قرا مختلف اند در ضم وفتح واسكان آن ومعاني رموز سابق شد والله اعلم

وخاطب فيها يؤمنون كما فشا وصحبة كفؤ في الشريعة وصلا

يعني مدلول كاف كما وفا فشا ابن عامر وحمزه اذا جاءت لا يؤمنون بخطاب خوانند وباقيان بغيب ومدلول صحبة وكاف كفؤ شعبه وحمزه وكسائي وابن عامر والجاثيه يؤمنون در جاثيه بخطاب خوانند وباقيان بغيب پس حاصل سخن آن شد كه ابن عامر وحمزه در موضعين بخطاب خوانند ونافع وابن كثير وابو عمرو وحفص در موضعين بغيب خوانند وشعبه وكسائي در انعام بغيب ودر جاثيه بخطاب خوانند **تنبيه** قوله كما فشا يعني قرات خطاب در انعام از حمزه وابن عامر شهرت دارد وقوله وصلا يعني پيوسته شد حرف جاثيه با انعام در ترجمه بدان معني كه ترجمه هر دو موافق يكديگر است

وكسر وفتح ضم في قبلا حمى ظهيرا وللكوفي في الكهف وصلا

يعني مدلول حا حمى وظا ظهيرا ابو عمرو وابن كثير وكوفيان قبلا ما كانوا در اين سوره بضم قاف وبضم با خوانند وباقيان بكسر قاف وفتح با خوانند بعد از آن فرمود كه كوفيان در سورة كهف قبلا بر ترجمه اول خوانند يعني بضم قاف وبا قوله وصلا اشارت است بدين معني وباقيان بكسر قاف وفتح با خوانند پس حاصل آن باشد كه كوفيان بضم وضم خوانند در موضعين ونافع وابن عامر بكسر در هر دو موضع وابن كثير وابو عمرو بضم در انعام وبكسر در كهف **تنبيه** قيد ضم كرد لخروج عن المصطلح وقوله ظهيرا اي معينا اشارت بصحت وجه قرات ضم قبلا ضم حاجة قاري آن كند حال آنكه معين وي باشد بسبب آنكه معتمد عليه است از جهت روايت

وفي كلمات جمع ما الانس ثق وفي يونس والطول حاميه ظللا

يعني مدلول ثا ثق عاصم وحمزه وكسائي وتمت كلمت بحذف الف خوانند بر صيغه توحيد وباقيان باثبات الف بر صيغه جمع ومدلول حا حاميه وظا ظللا ابو عمرو وابن كثير وكوفيان وحقت كلمت وقوله حقت عليهم كلمة در يونس وقوله وكذلك حقت كلمة در طول بحذف الف خوانند پس متعين شد مر ان كس را در ترجمتين مذكورتين كه باثبات الف خوانند پس حاصل آن باشد كه كوفيان در مواضع چهارگانه بتوحيد خوانند ونافع وابن عامر بجمع وابن كثير وابو عمرو در اول بجمع ودر سه موضع باقي بتوحيد **تنبيه** قوله كلمات در تلاوة مؤخر است ومنزل مقدم وبر حرم مؤخر است وفصل مقدم بر ان ومعاني رموز گذشت

وشدد حفص منزل وابن عامر وحرم فتح الضم والكسر اذ علا
وفصل اذ ثنى يضلون ضم مع يضلوا الذي في يونس ثابتا تلا

يعني حفص قوله منزل من ربك بتشديد زاي خوانند وفتح نون وباقيان باسكان نون وتخفيف زاي خوانند ومدلول همزه اذ وعين علا نافع وحفص ما حرم عليكم بفتح حا خوانند وباقيان بضم وكسر ومدلول همزه اذ وثا ثنى نافع وكوفيان خوانند وقد فصل لكم بفتح فا وصاد وباقيان بضم فا وكسر صاد پس نافع وحفص بفتح فعلين خوانند وابن كثير وابو عمرو وابن عامر بضم هر دو وصحبه بفتح فصل وضم حرم ومدلول ثا ثابتا كوفيان بضم يا يضلون خوانند در ان كثيرا ليضلون وربنا ليضلوا در يونس وباقيان بفتح خوانند در سورتين **تنبيه** تشديد نون منزل از نظاير آن معلوم شد وسكون نون مرقاري تخفيف را از لفظ ناظم وفتح را مقيد كردانيد از بهر ضد وترجمه فصل را عطف بر حرم معطوف شد وحذف لام ليضلون وليضلوا كرد از بهر وزن وار قيد انعام ويونس يضلون صاد بيرون رفت كه قرا در فتح يا آن متفق اند وقياس آن در قرات مدخلي نيست ونشايد از جهت فرق است ميان آنكه يكي بمعني مستقبل است وآن ديگر نه وباقي نظاير يضل در ابرهيم بيايد ومعاني رموز سابق شد

رسالات فرد وافتحوا دون علة وضيقا مع الفرقان حرك مثقلا
بكسر سوى المكي وراء حرجا هنا على كسرها الف صفا وفي تصعد شد

يعني مدلول دال دون وعين علة ابن كثير وحفص بحذف الف ثانيه خوانند از قوله رسالته وبعد از لام تا را مفتوح كردانند بر صيغه توحيد كما اشار بقوله فرد وباقيان باثبات الف وكسر تا خوانند بر صيغه جمع وقراء سبعه غير از مكي قوله ضيقا حرجا وقوله مكانا ضيقا

در انعام و فرقان بکسر تا و بتثقیل خوانند و ابن کثیر بتخفیف یا و اسکان خوانند و مدلول همزه الف و صاد صفا نافع و شعبه حرجا بکسر را خوانند
و باقیان بفتح **تنبیه** ضیق در آخر نحل و در نمل است در آخر نحل ذکر آن بیاید و قوله حرجا مقید کرد اند بدین سوره کما اشار بقوله
و را حرجا هنا خوف توهم عموم را و میتا در آل عمران یاد کرد و قوله دون علا اشارتست بوجه قرات توحید رسالته که بسیط ظاهر بود
احتیاج بعلت نیارد و قوله الف صفا و توسلا اشارتست بحجت اسم صفا و تقرب بحق سبحانه و تعالی

وَيَصْعَدُ خِفٌّ سَاكِنٌ دُمْ وَمَدُّهُ ... صَحِيحٌ وَخِفُّ الْعَيْنِ دَاوَمَ صَنْدَلَا

یعنی مدلول دال دم کاتبا یصعد بتخفیف صاد و اسکان خوانند و باقیان بتشدید صاد و فتح خوانند و مدلول صاد صحیح با الف بعد از صاد خوانند و مدلول دال داوم و صاد صندلا ابن کثیر و ابوبکر بتخفیف عین خوانند و باقیان بتشدید پس حاصل بحث آنست
که ابن کثیر یصعد خواند بتخفیف و حذف الف و ابوبکر یصاعد خواند بتخفیف و الف و باقیان بتثقیل عین و حذف الف خوانند **تنبیه**
اشارت کرد بتخفیف صاد باسکون زیرا که صلاحیت اسکان مر صاد را بود عرض آنکه ضد معلوم شود مر قرات باقیان را و مراد از آنچه
گفت و مده صحیح زیادتی مد الف است زیرا که بعد از فتحه می آید و معانی رموز سابق شد

وَيَحْشُرُ مَعْ ثَانٍ بِيُونُسَ وَهْوَ فِي ... سَبَا مَعْ يَقُولُ الْيَا فِي الْاَرْبَعْ عُمِّلَا

یعنی مدلول عین عملا حفص بیا غیب خواند و یوم یحشرهم در این سوره و یوم یحشرهم در یونس و یوم یحشرهم در سبا و باقیان
در افعال اربع مذکوره بنون خواند **تنبیه** از ترتیب مسایل معلوم شد که در اول انعام که و یوم یحشرهم جمیعا ثم نقول الخ
بنسا ایمه را و ارقید ثانی یونس که در اول یونس و یوم یحشرهم جمیعا ثم نقول للذین اشرکوا مکانکم اختلاف نیست در نون
آن و قوله فی الاربع تا نص باشد برآنچه یقول از حروف مختلف فیه است و موضع فرقان موخر داشت موافقت صاحب تیسیر را
و قوله عملا یعنی باقل حجت قرات غیب بحشرهم کما مر و غیره کواشت

وَخَاطَبَ شَامٍ يَعْمَلُونَ وَمَنْ تَكُو ... نُ فِيهَا وَتَحْتَ النَّمْلِ ذَكِّرْهُ شُلْشُلَا

یعنی ابن عامر شامی عما یعملون بخطاب خوانند و باقیان بغیب و مدلول شین شلشلا حمزه و کسایی من یکون له در این سوره و در قصص
بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث **تنبیه** یکون بر مکانات مقدم داشت از جهت نظم کما اشار بقوله شلشلا ای خفیفا

مَكَانَاتِ مَدَّ النُّونَ فِي الْكُلِّ شُعْبَةٌ ... بِزُعْمِهِمُ الْحَرْفَانِ بِالضَّمِّ رُتِّلَا

یعنی شعبه هر کجا که بیاید باثبات الف خواند بعد از نون بر صیغه جمع و باقیان بحذف الف بر صیغه توحید و آن در این سوره است
و در هود دو موضع و در یس یک موضع و یکی در زمر و مدلول را رتلا کسایی لله بزعمهم و الا من شا بزعمهم در هر دو موضع بضم زا
خواند و باقیان بفتح **تنبیه** ضم مکانا تکم حذف کرد تا شامل مخاطبان و غایبان باشد و تعبیر از اثبات الف بمد نون کرد در
فتحه را اشباع کنی الف حاصل آید و مراد از آنچه گفت زعمهم آنست که اختلاف در زعمهم که بعد از یکدیگر می آیند در این سوره

وَزُيِّنَ فِي ضَمٍّ وَكَسْرٍ وَرَفْعُ قَتْـ ... ـلُ اَوْلَادَهُمْ بِالنَّصْبِ شَامِيُّهُمْ تَلَا

وَيُخْفَضُ عَنْهُ الرَّفْعُ فِي شُرَكَاؤُهُمْ ... وَفِي مُصْحَفِ الشَّامِينَ بِالْيَاءِ مُثِّلَا
وَمَفْعُولُهُ بَيْنَ الْمُضَافَيْنِ فَاصِلٌ ... وَلَمْ يُلْفَ غَيْرُ الظَّرْفِ فِي الشِّعْرِ فَيْصَلَا
كَلِلَّهِ دَرُّ الْيَوْمَ مَنْ لَامَهَا فَلَا ... تَلُمْ مِنْ مُلِيمِي النَّحْوِ اِلَّا مُجَهِّلَا
وَمَعْ رَسْمِهِ زَجَّ الْقَلُوصَ اَبِي مَزَادَهْ ... الْاَخْفَشُ النَّحْوِيُّ اَنْشَدَ مُجْمِلَا

یعنی ابن عامر شامی خوانند زین بضم زا و کسر یا و قتل برفع و اولادهم بنصب و شرکایهم بجر و باقیان خوانند بفتح زا و یا
و قتل بنصب و اولادهم بجر و شرکاؤهم برفع قوله و فی مصحف الشامین تا آخر ابیات اشارتست بوجه قرات ابن عامر
یعنی وجه قرات ابن عامر آنست که در مصحف شامی شرکایهم چون بیا مکتوب بود بنابران ابن عامر شرکایهم مجرور خواند و وجه
قرا بیش آنست که فرمود و مفعوله بین المضافین فاصل یعنی در قرات ابن عامر فاصله میان مضاف و مضاف الیه واقع شده است
بعد از آن فرمود و لم یلف غیر الظرف فی الشعر فیصلا یعنی که فاصله میان مضاف و مضاف الیه بغیر ظرف جایز نیست بمذهب بعضی
از نحاة و آنکه در شعر آمده است از ظرف چنانچه فرمود لله در الیوم من لامها در مضاف است با من لامها و الیوم فاصله ظرف است
و این اتفاق جایز نیست آنگاه فرمود که باید که ملامت نکند کسی که از ملامت کنندگان نباشد الا آنکه مجهل باشد و این اشارتست بدانکه
نحاة ملامت کنندگان بر دو قسم اند یکی آنکه تخطیه مردم [illegible] کنند و دیگر آنکه از جهل تخطیه بر مردم کنند فرمود آنکس که خواهد
رد قرات ابن عامر کند باید که از آنها نباشد که مجهل باشد نه از آنها که جاهل باشد یعنی چون تخطیه باجتهاد کند ایشان را خود
معلوم شود که قرات ابن عامر مردود نیست قوله و مع رسمه حال است از آن فلا تلم یعنی باید که رد قول ابن عامر نکنند و حال آنکه
رسم مطابق و موافق قرات اوست و با آنکه رسم موافق ابو الحسین نحوی که مشهور است باخفش و از وی روایت ثابت است
که انشا کرده است بیتی که در آن فاصله بین المضافین بغیر ظرف واقع است و آن بیت اینست فزججتها بمزجة زج القلوص ابی مزاده
زج مضاف است با فاعل که ابی مزاده است و مفعول که القلوص است فاصله شده است پس اگر فاصله بغیر از ظرف جایز نبودی
ابو الحسن انشاد نکردی این بیت را پس قرات ابن عامر ثابت باشد و وجه آن در نحو صحیح **تنبیه** خفض که ناظم گفته است
بنا بر اصطلاح کوفیان است که ایشان جر را خفض می گویند و خفض را مقید کرد اند زیرا که از مصطلح خارج بود و ابی مزاده
بجا ساکنه مرویست در بیت شعر زیرا که در آخر بیت است بنا بر قیاس وقف در صلا تا بیت اما در بیت قصیده بروایت بجای کا

وَاِنْ يَكُنِ انِّثْ كُفْؤُ صِدْقٍ وَمَيْتَةٌ ... دَنَا كَافِيًا حَصَادِ كَذِي حُلَا
نَمَا وَسُكُونُ الْمَعْزِ حِصْنٌ وَاَنَّثُوا ... تَكُونَ كَمَا فِي دِينِهِمْ مَيْتَةٌ كَلَا

یعنی مدلول کاف کفوا و صاد صدق ابن عامر و شعبه و ان یکن بتانیث خوانند و باقیان بتذکیر و مدلول دال دنا و کاف کافیا
ابن کثیر و ابن عامر میتة برفع خوانند و باقیان بنصب پس حاصل بحث آن باشد که ابن کثیر و ان یکن میتة برفع و بتذکیر
خوانند و میتة برفع و شعبه یکن بتانیث و میتة بنصب نافع و ابو عمرو و حمزه و کسایی و حفص یکن بتذکیر و میتة بنصب

ShivaDoc.com

ومدلول كاف كذا وحا حلا ونون نمى ابن عامر وابو عمرو وعاصم يوم حصاده بفتح حا خوانند وباقيان بكسر ومدلول حصن نافع
وكوفيان من المعز اثنين باسكان عين خوانند وباقيان بتذكير ومدلول كاف كافى ودال دينهم ابن عامر وحمزه وابن كثير
الا ان تكون بتانيث خوانند وباقيان بتذكير ومدلول كاف كلا ابن عامر قوله ميتة نعم فيه برفع خوانند وباقيان بنصب
پس حاصل آن باشد كه ابن عامر الا ان تكون ميتة بتانيث ورفع خواند وابن كثير وحمزه بتانيث ونصب ونافع وابو عمرو
وعاصم وكسايى بتذكير ونصب **تانيث** قوله كفى صدقا اشارتست بوجه قرات تانيث وان يكن زيرا كه تانيث
فعل از براى تانيث لفظ ميتة خوانده اند وقوله ذا كافيا اشارتست بوجه تذكير يكن ورفع ميتة يعنى چون تانيث ميتة
غير حقيقى است تذكير فعل نزد كل است با فهام وكافى از جهت عربيت زيرا كه ميتة وميتا يك معنى است وبحس وانتشار
قرات ابن عامر وابو عمرو وعاصم واتفاق ايشان در فتح حصاد اشارت كرد بقوله حلا نما وچون جميع ائمه در قرات اسكان
معز بود اشارت كرد بدان بقوله حصن وچون ائمه كه ابشان ابن عامر وحمزه وابن كثير متفق اند در رفع ميتة ومحافظت اهل عربيت كرده اند
تنبيه كرد بدان بقوله كافى دينهم وبر قرات تكون بتا وميتة برفع كان تامه باشد مستغنى از خبر پس محافظت اهل عربيت كرده باشند

وَتَذَّكَّرُونَ الْكُلُّ خَفَّ عَلَى شَذًا وَاَنِ اكْسِرُوا شَرْعًا وَبِالْخِفِّ كُمِّلَا

يعنى مدلول عين على وشين شذا حفص وحمزه وكسايى تذكرون در جميع قران بتخفيف ذال خوانند وباقيان بتشديد ومدلول شين
شرع حمزه وكسايى قوله وان هذا صراطى بكسر همزه خوانند وباقيان بفتح ومدلول كاف كملا ابن عامر بتخفيف نون قوله وان خوانند وباقيان
بتثقيل پس حاصل از آنچه گفته امد سه قرات باشد **تنبيه** مراد انست بتذكرون كه در اول مضارع او تا باشد بخلاف نحو اولا يذكر
الانسان كه ذال آن مخفف است باجماع قرا ونيز بايد كه اگر تا باشد در اول مضارع منفرد باشد زيرا كه نحو افلا يتذكرون ائمه متفق اند در تخفيف
وقوله على شذا على بمعنى مع باشد وبالف بنز على هذا اشارتست بطيب وجه قرات صحابه وقوله شرعا اى طريقا وكملا اى تمما

وَيَاتِيَهُمْ شَافٍ مَعَ النَّحْلِ فَارَقُوا مَعَ الرُّومِ مَدَّاهُ خَفِيفًا وَعُدِّلَا

يعنى مدلول شين شاف حمزه وكسايى الا ان تاتيهم الملائكة درين سوره ودر نحل بتذكير خوانند وباقيان بتانيث وحمزه وكسايى ايضا
فارقوا دينهم درين سوره ودر روم باثبات الف خوانند بعد از فا وباقيان بحذف الف خوانند **تنبيه** ترجمه ياتيهم معلوم شد از اطلاق
وقوله شاف اشارتست بوجه قرات تذكير ياتيهم بر معنى جمع نحو وقال نسوة وقوله عدلا اى اصلح يعنى مد در فارقوا باصلاح آورد
تخفيف اگر ملازم وى هست ومعلوم است كه قارى حذف الف فرقوا بتشديد را خواند

وَكَسْرٌ وَفَتْحٌ خَفَّ فِى قِيَمًا ذَكَا وَيَا اَنَّهَا وَجْهِى مَمَاتِىَ مُقْبِلَا
وَرَبِّى صِرَاطِى ثُمَّ اِنِّى ثَلٰثَةٌ وَمَحْيَاىَ وَالْاِسْكَانُ صَحَّ تَحَمُّلَا

يعنى مدلول ذال ذكا ابن عامر وكوفيان قوله دينا قيما بكسر قاف وفتح يا وتخفيف خوانند وباقيان بفتح قاف وكسر يا
وتثقيل خوانند بعد از ان شروع كرد در يا آت اضافه درين سوره وآن در هشت موضع مى آيد اول لا وجهى الذى نافع وابن عامر

وحفص بفتح خوانند ومماتى لله نافع بفتح خوانند فقط وربى الى صراط نافع وابو عمرو بفتح خوانند وصراطى مستقيما
ابن عامر بفتح خوانند فقط وانى امرت نافع بفتح خوانند فقط وانى اخاف وانى اراك حرميان وابو عمرو دو بفتح خوانند
ومحياى نافع باسكان خوانند فقط واختلاف رواة در محياى يادكرده شد در اصول وقوله والاسكان صح تحملا تنبيه است
بدانچه قالون بى خلاف خواند باسكان يا واشارتست بعدم التفات بقول طاعن كه دليل از اجتماع ساكنين باشد زيرا كه نافع ثابت
شده است بروايت صحيح واما ورش را اسكان باشد كامر ووجه دوم فتح چنانچه باقى قرا خوانده اند واما يا محذوفه قوله فهلا
ابو عمرو باثبات يا خوانند فقط در حالت وصل واما ادغام كبير درين سوره جمله نهات خلقكم ونعلم ما تكسبون وعليك كتابا
الا هو وان بعكس بخلاف عن ابى عمرو ومن اظلم ممن او كذب باياته ثم نقول للذين ولا نكذب بايات العذاب بما صبدل للكلمات
وزين لهم الايات ثم يسهم العذاب بما اكل لكم ولا اقول لكم با علم بالشاكرين واعلم بالظالمين الا هو ويعلم بخلاف عن ابى عمرو ويعلم ما فى
ويعلم ما جرحتم الموت توفته وكذب به هدى الله هو ابرهيم ملكوت الليل راى قال لا احب قال لئن لم اظلم ممن جعل لكم وخلق كل شى

سورة الاعراف

خالق كل لا هو واعرض بخلاف عن ابى عمرو ولا مبدل لكلماته اعلم من اعلم بالمهتدين وقد فصل لكم اعلم بالمعتدين زين للكافرين
يجعل رسالاته وهو وليهم زين لكثير مما رزقكم الله الانثيين نبونى اظلم ممن كذلك كذب نحن نرزقكم اظلم ممن كذب بايات الله

وَتَذَكَّرُونَ الْغَيْبَ زِدْ قَبْلَ تَائِهِ كَرِيمًا وَخِفُّ الذَّالِ كَمْ شَرَفًا عَلَا

يعنى مدلول كاف كريما ابن عامر قليلا ما تذكرون قبل از تا يا زيادت كند پس يتذكرون شود وباقيان بحذف يا خوانند وقوله خف الذال
كم شرفا علا يعنى مدلول كاف كم وشين شرفا وعين علا ابن عامر وحمزه وكسايى وحفص بتخفيف ذال خوانند وباقيان بتشديد **تسهيل**
تخفيف تذكرون وتثقيل در آخر انعام ذكر رفت ايضاح تا بيا ياد كرد وابن عامر را صفت كرد بكرم وچون در قرات حمزه وموافقان او
خفتى بود وايضاحى از جهت نقل وعربيت اشاره كرد بدان بقوله كم شرفا علا فافهم ذلك

مَعَ الزُّخْرُفِ اعْكِسْ تَخْرُجُونَ بِفَتْحَةٍ وَضَمٍّ وَاُولَى الرُّومِ شَافِيهِ مُثِّلَا
بِخُلْفٍ مَضَى فِى الرُّومِ لَا يَخْرُجُونَ فِى رِضًى وَلِبَاسُ الرَّفْعُ فِى حَقِّ نَهْشَلَا

يعنى مدلول شين شافيه وميم مثلا حمزه وكسايى وابن ذكوان قولا واحدا قوله ومنها تخرجون
درين سوره وقوله فانشرنا به بلدة ميتا كذلك تخرجون در زخرف بفتح تا وضم را خوانند در موضع وباقيان بضم تا
وفتح را خوانند قوله واولى الروم شافيه مثلا بخلف يعنى قوله وكذلك تخرجون كه حرف اول است در روم حمزه
وكسايى بى خلاف وابن ذكوان بخلاف ترجمه مذكور يعنى فتح تا وضم را خوانند وابن ذكوان بوجه دوم موافقت كند
با باقى قرا يعنى بضم تا وفتح را خوانند ومدلول فا فى ورا رضا حمزه وكسايى قوله لا يخرجون منها در جاثيه بفتح يا
وضم را خوانند وغير حمزه وكسايى لا يخرجون بضم يا وفتح را خوانند ومدلول فا فى وحق ونون نهشلا حمزه وابن كثير
وابو عمرو وعاصم ولباس التقوى برفع سين خوانند وباقيان بفتح **تسهيل** مراد از آنچه گفت مع الزخرف اعكس آنست

که فتحه را مقدم داری وضم را مؤخر وضد آن ترک عکس باشد ودر این ذکر آنرا اعاده کرد در قوله تخلف مضی تا حرف دوم مخصوص شود بدانچه مختلف فیه است واول رؤم را مقید گردانید تا ثانی حرف دوم قوله اذا لم تخرجون خارج باشد ومراد آنچه گفت لا تخرجون حرف ثانیه است نه حرف سوم حشر زیرا که در تلاوة کلمه ثانیه مقدم است که اگر کلمه حشر نیز مختلف فیه بودی مقید گردانیدی وقوله فی رضا اشارتست بدانچه کفار بروند باشند از آتش دوزخ وحال آنکه حق تعالی از ایشان خشنود باشد بلکه نقل کنند از عذابی با عذابی وقوله فی حق نهشلا اشارتست ببزرگی قاری از جهت علم وسن وغیر آن والله اعلم

وخالصة اصل ولا يعلمون قل لشعبة في الثاني ويفتح شمللا
وخفف شفا حكما وما الواو دع كفى وحيث نعم بالكسر في العين رتلا

یعنی مدلول الف اصل نافع خالصة برفع خواند وباقیان بنصب وشعبه لا یعلمون بغیب خوانند وباقیان بخطاب ومدلول شین شمللا حمزه وکسائی لا یفتح لهم بتذکیر خوانند وباقیان بتانیث قوله وخفف شفا حکما یعنی مدلول شین شفا وحا حکما حمزه وکسائی وابو عمرو لا تفتح بتخفیف تا خوانند وباقیان بتثقیل پس حاصل از تراجم مذکور آن باشد که حمزه وکسائی بتخفیف وتذکیر خوانند وابو عمرو بتخفیف وتانیث وباقیان بتانیث وتثقیل قوله وما الواو دع کفی یعنی مدلول کاف کفی ابن عامر حذف واو کنند از وما کنا لنهتدی وباقیان اثبات واو کنند ومدلول را رتلا کسائی بکسر عین نعم خواند هر کجا که باید وباقیان بفتح تنبیه درین موضع سه مسئله که در آن رفع وغیب وتذکیر بود چنانچه در اول قصیده در مصطلح خود یاد کرده بود ممثل گردانید بخالصة وقوله ولا یعلمون او قوله یفتح پس چون در سه موضع مقید نگردانید رفع در خالصة وغیب در لا یعلمون وتذکیر در یفتح معین شود مر قاری مذکور را وقوله لا یعلمون مقید کردانید بثانی تا قوله وان تقولوا علی الله ما لا تعلمون خارج باشد واز آنچه مقیدست یعلمون بر لا قوله لقوم یعلمون خارج باشد با آن که لا منضم نیست وقوله وما الواو دع یعنی ترک کن واو وما کنا لنهتدی وایراد رقوله ونزعنا ما فی صدورهم اخلاء نیست اگرچه بر قول ناظم خوف التباس هست زیرا که در تلاوة ونزعنا ما فی صدورهم مقدم است بر وما کنا لکن چون در تیسیر مقید کرده است وما کنا را باعتماد کرد ناظم بر تیسیر وانتشار اختلاف در وما کنا کنا اشاره بقوله کفی وچون اهل ایمان را باصالت آفرید وکفار را بتبعیت اشاره کرد بدان بقوله اصل

وان لعنة التخفيف والرفع نصه سما ما خلا البزي وفي النور اوصلا

یعنی مدلول نون نصه وسما عاصم وحرمیان وابو عمرو وغیر از بزی قوله ان لعنة الله درین سوره بتخفیف نون خوانند ونیز نون را ساکن کنند ولعنة الله برفع تا خوانند ایضا وبزی وابن عامر وحمزه وکسائی بفتح نون ان با تشدید ونصب تا لعنت خوانند ومدلول همزه اوصلا نافع در سوره نور لعنة الله علیه بتخفیف نون ان خواند وبرفع تا لعنت وغیر نافع بتشدید ونصب خوانند تنبیهات مراد از تخفیف آنست که نون ان مخفف کردانند نه نون لعنة الله زیرا که نون ان ساکن است ومراد از رفع تا لعنت است که صلاحیت اعراب از آن ایشان در آخر کلمات وسکون نون از لفظ ان وتشدید از ضد وفتح از رفع معلوم شد وبیم ما خلا رمز نیست زیرا که قایم مقام استثناست واختلاف در نون ان لعنت است نه در نون ان غضب زیرا که نون ان لعنة مماثل حرف مختلف فیه است وحکم نون ان غضب بیانی فی توضیح والله اعلم

ويغشي بها والرعد ثقل صحبة ووالشمس مع عطف الثلاثة كملا
وفي النحل معه في الاخيرين حفصهم ونشرا سكون الضم في الكل ذللا
وفي النون فتح الضم شاف وعاصم روى نونه بالبا نقطة اسفلا

یعنی مدلول صحبة حمزه وکسائی وشعبه یغشی اللیل النهار درین سوره ودر رعد بفتح غین وتشدید شین خوانند وباقیان باسکان غین وتخفیف شین خوانند ومدلول کاف کملا ابن عامر والشمس والقمر والنجوم مسخرات درین سوره ودر نحل در مجموع اسما اربعه اواخر ایشان برفع خوانند وحفص موافقت ابن عامر کند در حرفین اخیرین در نحل یعنی والنجوم مسخرات وباقی قرا در اسما اربعه درین سوره نیز بنصب خوانند ومدلول ذال ذللا ابن عامر وکوفیان قوله نشرا هر کجا که باید بسکون شین خوانند پس غیر شود مر نافع وابن کثیر وابو عمرو را که بضم شین خوانند بعد از آن فرمود که مدلول شین شاف حمزه وکسائی قوله نشرا بفتح نون خوانند پس معلوم شود که غیر از حمزه وکسائی بضم نون خوانند بعد از آن فرمود که از اصحاب اسکان شین نشرا عاصم نون نشرا را با مبدل کرد اندپس از ترجمه سه کانه مذکور چهار قرات حاصل شود نافع وابن کثیر وابو عمرو بضم نون وشین نشرا خوانند وابن عامر بضم نون وسکون شین خوانند وحمزه وکسائی بفتح نون وسکون شین خوانند وعاصم بضم با وسکون شین خواند تنبیهات فتح غین یغشی مر قاری مشدد را از نظایر معلوم شود واسکان مخفف از لفظ ناظم وقوله نقطة اسفلا احتراز کرد از تصحیف وتغییر که یاد کرده شد در انعام وابقره وقوله کملا اشارتست بدانچه ابن عامر در مجموع اسما اربعه برفع خوانده کامل وقوله مع عطف الثلاثة بعضی گفته اند که در ظاهر لفظ اشکال وارد است زیرا که معطوف دواست وجواب آنست که عطف در لغت رد است وچون اعراب مسخرات مردود بود باعراب ماقبل از آنجهت لغت معطوف گرفت پس برین تقدیر معطوف سه باشد ودیگر آنست که عطف بمعنی اصطلاحی دیگر حمل کنیم محمول بر تغلیب باشد یعنی گوییم که معطوف دواست ومذکور سه آن یکی را که معطوف نیست بحکم تغلیب معطوف گرفت نحو قوله تعالی وکانت من القانتین وقوله ذللا بحقیقت یعنی که در وجه قرات نشرا بضم نون وسکون شین حقیقی هست وگویند دابة ذلول

وها مزاله غيره خفض رفعه بكل رسا والخف ابلغكم حلا
مع احقافها والواو زد بعد مفسدين كفا وبالاخبار ائنكم علا
الا وعلى الحرمي ان لنا هنا واو امن الاسكان حرميه كلا

یعنی مدلول را رسا کسائی ما لکم من اله غیره هر کجا که باید بخفض را وکسر ها وبعد از ها اثبات یا خوانند در حالت وصل ووقف وباقیان برفع را وضم ها واثبات واو خوانند بعد از ها ومدلول حا حلا ابو عمرو ابلغکم در موضعین این سوره والحکم در احقاف باسکان با وتخفیف لام خوانند وباقیان بفتح با وتشدید لام خوانند ومدلول کاف کفا ابن عامر در قصه صالح قوله مفسدین قال الملا اثبات واو کنند بعد از مفسدین وباقیان حذف واو کنند ومدلول عین علا وهمزه الا حفص ونافع ائنکم لتاتون الرجال بهمزه مکسوره خوانند بر صیغت خبر وباقیان بهمزتین خوانند همزه اول مفتوحه وثانیه مکسوره بر صیغت استفهام.

ومدلول عين علا وحرمي حفص ونافع وابن كثير إن لنا الأجر بهمزه مكسوره
بر صيغه خبر خوانده‌اند و باقیان بهمزتین بر صیغه استفهام همزه اول مفتوح وثانیه مکسور تنبیها حفص را مقید کرد
زیرا که از اصطلاح خارج بود و از قرینه ضم عموم الملکم معلوم شد و از لفظ ناظم سکون با مخفف معلوم شد و فتح قاف مشدد
از نظیر و مقید کردانید قال معتدین تا نحو قوله وان خیر الغا یحیی قال الملو بیرون رود و مقید کردانید از لنا درین سوره
تا این لنا لاجرا در شعرا بیرون رود که در هر دو بی اختلاف ثابت و قراء سبعه هر یکی بر قاعده خود باشد در تسهیل و تحقیق
وغیر آن و ورش در نقل او امن بر اصل خود باشد و بسط در لفظها از پیش یاد کرده شد و معانی رموز کامر

علیم علی حصوا وفی ساحر بها ویونس سحار شفی وتثقلا

یعنی مدلول خا حفص قراء سبعه غیر از نافع حقیق علی بغیر الف خوانند یعنی با الف و نافع چنانچه ناظم تلفظ کرد بدان یعنی یا
مشدد مفتوح بی الف خواند و مدلول تبیین شفی حمزه و کسائی با آتوک بکل ساحر درین سوره و قوله تعالی و قال فرعون ائتونی بکل ساحر
در یونس بتقدیم حا بر الف مع تشدید الحا بوزن فعال خوانند و باقیان بتقدیم الف بر حا و کسر حا و تخفیف حا خوانند بوزن فاعل
تنبیها قوله علی علی از تلفظ بوجهین کردن مستغنی شد از ترجمه قرات هر یکی اما در قرات نافع احتمال آن دارد که بخوانند علی علی حصوا
پس محتمل شود و قوله حصوا اشارت است بدانکه اختلاف درین لفظ مخصوص است درین سوره بین حرف فقط و نیز شاید که تنبیه باشد بانچه
مراد بقول ناظم علی آن باشد که اولا یاد کرده شد که غیر آن معنی مستقیم ندارد پس احتمال و اختلاف را در سخن ناظم مدخل نباشد و قوله
شفا و تثقلا اشارت است بصحت نقل و روایت و ارجحیه قد سبق والله اعلم

وفی الکل تلقف خف حفص وضم فی سنقتل واکسر ضمه متثقلا
وحرک ذکا حسن وفی یقتلون خذ معا یعرشون الکسر ضم کذی صلا

یعنی قوله تلقف در جمیع قرآن حفص باسکان لام و تخفیف قاف خواند و آن درین سوره و طه و شعرا آمده فقط و غیر از حفص بفتح
لام و تشدید قاف خوانند و مدلول ذال ذکا و حا حسن ابن عامر و کوفیان و ابو عمرو سنقتل ابناءهم بضم نون و فتح قاف و کسر تا
با تشدید خوانند و نافع و ابن کثیر بفتح نون و اسکان قاف و ضم تا و تخفیف آن خوانند و مدلول خا خذ قراء سبعه الا نافع یقتلون ابناءکم
بضم یا و فتح قاف و کسر تا با تشدید خوانند و نافع بفتح یا و اسکان قاف و ضم تا با تخفیف تا خوانند و مدلول کاف کذی و صاد صلا ابن عامر
و ابو بکر وما کانوا یعرشون درین سوره و مما یعرشون در نحل بضم را خوانند و باقیان بکسر در هر دو موضع تنبیها سکون لام تلقف در قرآن
حفص معلوم شد از آنچه گفته وفی الکل تلقف خف حفص و فتح لام مر قاری مثقل را معلوم شد از لفظ ناظم که در بود در سوره البقره
ویرده فی تلقف مثلا و از آن معلوم شد که تشدید در قاف است و تشدید بزی نیز گفته آمد در البقره و جزم ابی ذکوان در تخفف
که در طه است گفته آید و ضم و کسر را مقید کردانید زیرا که از اصطلاح بیرون رفته بود و تنبیه کرد بقوله خذ بدانچه ترجمه یقتلون ماخوذ است
از ترجمه سنقتل و مسلم آنست در باب همزه نیز گفته آمد و قوله ذکا بضم ذال و مد شمس را گویند مدح قاری می گوید یعنی حرکت ده لفظ
مذکور را حال آنکه مشابه شمس حسن باشی در افادت ازین قرات والله اعلم

وفی یعکفون الضم یکسر شافیا وأنجی بحذف الیا والنون کفلا

یعنی مدلول شین شافیا حمزه و کسائی علی قوم یعکفون بکسر کاف خوانند و باقیان بضم و مدلول کاف کفلا ابن عامر اذ
انجاکم بحذف یا و نون خواند تنبیها قید کسر کرد که از مصطلح بیرون رفته بود و از انجاکم کاف و میم را حذف کرد از بحر وزن و در قول
ناظم که فرمود بحذف الیا نظر است زیرا که ابن عامر حذف یا نمی کند بلکه یا را قلب می کند بالف اما حذف نون و الف می کند و نیکوتر آن بودی

ودکا لا تنوین وامدده هامزا شفا وعن الکوفی فی الکهف وصلا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی جعله دکا بمد و همزه بی تنوین خوانند درین سوره و در کهف و عاصم موافقت کند در کهف
کما اشار بقوله وعن الکوفی فی الکهف وصلا اخبار کرد بقوله وصلا بانضمام عاصم با حمزه و کسائی در کهف پس قراء غیر
از عاصم در سوره نیز بقصر و تنوین بی همزه خوانند و عاصم درین سوره موافقت قراء کند و در کهف موافق حمزه و کسائی تنبیها
مراد از مد اثبات الف است و مراد از قوله هامزا زیادتی همزه است و ضد همزه ترک همزه نباید و الکهف خوانند بر قاعده خود بیاید

وجمع رسالاتی حمته ذکوره وفی الرشد حرک وافتح الضم شلشلا
وفی الکهف حسناه وضم حلیهم بکسر شفا واف والاتباع ذو حلا

یعنی مدلول حا حمته و ذال ذکوره ابو عمرو و ابن عامر و کوفیان علی الناس برسالاتی
بالف خوانند بر صیغه جمع و باقیان نافع و ابن کثیر بحذف الف خوانند بر صیغه توحید
و چون مایده و انعام با اعراف جمع کنی قراء سبعه بر پنج مرتبه باشد ابن کثیر بجموع رسالات
بر صیغه توحید خواند و شعبه بعکس او و نافع بتوحید در اعراف و در باقی بجمع و حمزه
و کسائی و ابو عمرو بتوحید در مایده و بجمع در انعام و اعراف و حفص بجمع در اعراف
و بتوحید در مایده و انعام و مدلول شین شفا حمزه و کسائی سبیل الرشد بفتح را
و شین خوانند و باقیان بضم و اسکان و مدلول حا حسنا ابو عمرو در سوره کهف
قوله مما علمت رشدا بفتح را و شین خواند و باقیان بضم و اسکان تنبیهات
فتح را مقید کردانید زیرا که از مصطلح بیرون رفته بود و قوله وفی الکهف حسنا
تنبیه است بدانچه حرف مختلف فیه حرف ثالث کهف است و آن قوله مما علمت رشدا
و حسن آن از آنست که در قصه موسی است و نیز در میان قراء مشهور است باختلاف بخلاف حرف اول قوله وهیئ لنا من امرنا
رشدا و قوله لاقرب من هذا رشدا که دوم است و قراء در فتح موضعین متفق اند و اگر گفته بودی و آخر کهف حسن مقصود
حاصل بودی بی تکلف و چون حمزه و کسائی مناسبت لام حلیهم حاء آنرا مکسور کردانیدند تنبیه کرد بر شیوع و فایده آن بقوله
بکسر شفا واف و الاتباع ذو حلا و چون در تبعیت کسر حا کسر لام را سبقی و زینتی داشت می نمود و الاتباع ذو حلا والله اعلم

وَخَاطَبَ تُرْحَمُونَ وَتَغْفِرْ لَنَا شَذًا وَيَا رَبَّنَا رَفْعٌ لِغَيْرِهِمَا انْجَلَا

یعنی مدلول شین شذا حمزه وکسایی یرحمنا ربنا ویغفر لنا بخطاب خوانند وربنا بنصب وباقیان در هر دو موضع بغیب خوانند وربنا برفع

وَيَا ابْنَ أُمَّ اكْسِرْ مَعًا كُفْءُ صُحْبَةٍ وَآصَارَهُمْ بِالْجَمْعِ وَالْمَدِّ كُلِّلَا

یعنی مدلول کاف کف وصحبة ابن عامر وشعبه وحمزه وعلی قال ابن ام در این سوره وطه بکسر میم خوانند وباقیان بفتح میم در دو موضع

ومدلول کاف کللا ابن عامر ویضع عنهم اصرهم بفتح همزه واثبات الف بعد از همزه وبعد از همزه فتح صاد وبعد از صاد اثبات الف یعنی

خوانند بصیغه جمع وغیر از ابن عامر بکسر همزه وسکون صاد وحذف الف خوانند بصیغه [illegible] فرمود کم

وتلفظ بجمع کرد آن تا تنبیه باشد بدانچه کسره حرکت اتباعی است نه اعرابی وکسر را مقید کرد تا بعموم [illegible]

اول که همزه است لازم وبقوله کف صحبه اشارت کرد بکفایت لفظ ام بکسر میم و یا در دلالت بر معنی وبحسن قرات ابن عامر اشارت کرد

خَطِيئَاتُكُمْ وَحِّدْهُ عَنْهُ وَرَفْعُهُ كَمَا أَلِفُوا وَالْغَيْرُ بِالْكَسْرِ عُدِّلَا

وَلَكِنْ خَطَايَا حَجَّ فِيهَا وَنُوحِهَا وَمَعْذِرَةً رَفْعٌ سِوَى حَفْصِهِمْ تَلَا

ضمیر عنه عاید است با ابن عامر یعنی خطیئتکم ابن عامر بتوحید خواند وباقیان بجمع قوله ورفعه کما الفوا یعنی مدلول همزه الفوا وکاف

کما نافع وابن عامر خطیئتکم برفع خوانند وباقیان بکسر تا خوانند کما اشار بقوله والغیر بالکسر عدلا وگفته بود در البقره که ابن عامر

ونافع نغفر در این سوره بتا مضمومه وفتح فا خوانند پس حاصل آن باشد از مذکور که ابن عامر ونافع نغفر در این سوره ودر

البقره بضم تا وفتح فا خوانند وباقیان نغفر بنون مفتوحه وکسر فا خوانند وخطیئتکم ابن عامر ونافع بضم تا خوانند لکن

ابن عامر خطیئتکم بر صیغه توحید خواند ونافع بر صیغه جمع وبکسر تا وابوعمرو خواند نغفر لکم خطایاکم نغفر بنون مفتوحه

وکسر فا وخطایاکم در این سوره ودر نوح بغیر همزه وبغیر تا مثل قضایاکم کما اشار بقوله ولکن خطایا حج فیها ونوحها وحج

اشارتست بابی عمرو وضمیر نوحها عاید است با خطایا ومقید کرد آنرا بسوره اعراف ونوح تا معلوم شود که در سوره البقره

خلاف نیست در تا وهمزه آن که قرا سبعه خواند خطایاکم بوزن قضایاکم در البقره قوله ومعذرة برفع سوی حفصهم تلا یعنی

قرا سبعه غیر از حفص قالوا معذرة برفع خوانند وحفص بنصب خواند والله اعلم

وَبِيسٍ بِيَاءٍ أَمَّ وَالْهَمْزُ كَهْفُهُ وَمِثْلَ رَئِيسٍ غَيْرُ هَذَيْنِ عَوَّلَا

وَبَيْئَسٍ اسْكِنْ بَيْنَ فَتْحَيْنِ صَادِقًا بِخُلْفٍ وَخَفِّفْ يُمْسِكُونَ صَفَا وِلَا

یعنی مدلول همزه ام نافع بعذاب بیس بکسر با وبعد از با یای ساکن خواند همچو عیس ومدلول کاف کهفه ابن عامر بکسر با وبعد از با

همزه ساکنه همچو بئر خواند وباقیان غیر از ابوبکر بفتح با وبعد از با همزه آنگه یای ساکن خوانند بوزن فعیل وابوبکر بیکی وجه موافق

باقیان باشد وبوجه دوم بر وزن فیعل ومدلول صاد صادقا ابوبکر والذین یمسکون باسکان میم خواند وتخفیف سین

وباقیان بفتح میم وتشدید سین تنبیهات ناظم تلفظ کرد در بیان قرات نافع بوجه ابن عامر تا معلوم شود که یایی که از همزه

قرات نافع می آرد بجای همزه است ونیز معلوم شود که با در هر دو قرات بکسر باشد وبعد از آن تلفظ کرد بوجه باقیان نیز تا که معلوم

نشد بوجه وشعبه را موخر کرداند تا معلوم شود که وجه دوم قرات وی ماخوذ است از قرات باقیان وقوله الاعقلون ذکر

رفت در انعام وقوله صفا ولا اصفا در لغت سنگ خالص سخت را گویند واینجا بدین استعارت تحریص می کند قاریرا بر قرات بسکون

از جهت قوت وجاه در عربیت یعنی تخفیف کند در سکون حال انکه مشابه صفات در قوت وجه والله اعلم

وَيَقْصُرُ ذُرِّيَّاتِ مَعْ فَتْحِ تَائِهِ وَفِي الطُّورِ فِي الثَّانِي ظَهِيرٌ تَحَمَّلَا

وَيَاسِينَ دُمْ غُصْنًا وَيُكْسَرُ رَفْعُ أَوَّلِ الطُّورِ لِلْبَصْرِي وَبِالْمَدِّ كَمْ حَلَا

یعنی مدلول ظا ظهیرا ابن کثیر وکوفیان قوله من ظهورهم ذریتهم در این سوره والحقنا بهم ذریتهم که ثانی حرف طور است بحذف الف

وفتح تا بر صیغه توحید خوانند وباقیان بالف وکسر تا بر صیغه جمع خوانند بعد از آن فرمود که مدلول دال دم وغین غصنا

ابن کثیر وابوعمرو وکوفیان در سوره یاسین حملنا ذریتهم بتقیید مذکور خوانند پس متعین شود که قرات باقیان بعکس

آن باشد بعد از آن فرمود که ابوعمرو بصری قوله واتبعناهم ذریتهم که اول حرف طور است بکسر تا بجای رفع خواند که در غیر قرات

او برفع است پس قرات رفع تا متعین باشد مر باقیانرا قوله وبالمد کم حلا یعنی مدلول کاف کم وحا حلا ابن عامر وابوعمرو ذریتهم

که در اول طور است ادخال الف کنند در میان یا وتا کلمه یعنی خوانند ذریاتهم وباد کرده شد که ابوعمرو بکسر تا خواند وابن عامر

بضم خواند پس حاصل سخن در ذریات اعراف ویاسین وموضع طور ثانی آنست که ابن کثیر وکوفیان در مجموع بتوحید خوانند

وبفتح تا الا در اول طور که برفع خوانند وابوعمرو در یاسین موافقت کند با ابن کثیر وکوفیان یعنی بتوحید وفتح تا خواند ودر

اعراف وموضع طور بجمع خواند وکسر تا ودر سوره طور یاد کرده شد که واتبعناهم تفرد ابوعمرو بالا که بجمع قطع واسکان تا

واسکان عین خواند وبعد از عین نون والف اثبات کند پس گوید واتبعناهم ذریتهم بایمان الحقنا بهم ذریتهم وابن عامر

در جمیع مواضع اربعه بجمع خواند وبکسر تا ذریاتهم الا در اول طور که بضم تا خواند واز قرا سبعه نافع باقی ماند در اعراف

ویس وثانی طور بجمع وکسر تا خواند ودر اول طور بتوحید ورفع تا ووجوه اوراق این مسایل از مشکلات قصیده بود بسطی کرده شد

يَقُولُوا مَعًا غَيْبٌ حَمِيدٌ وَحَيْثُ يُلْحِدُونَ بِفَتْحِ الضَّمِّ وَالْكَسْرِ فُصِّلَا

وَفِي النَّحْلِ وَالَاهُ الْكِسَائِي وَجَزْمُهُمْ يَذَرْهُمْ شَفَا وَالْيَا غُصْنٌ تَهَدَّلَا

یعنی مدلول حا حمید ابوعمرو قوله شهدنا ان تقولوا وقوله او تقولوا انما اشرک بغیب خواند وباقیان بخطاب ومدلول

فا فصل حمزه قوله یلحدون فی اسمایه در این سوره ویلحدون در نحل ویلحدون در فصلت بفتح یا وحا خواند وکسایی متابعت

حمزه کند در نحل فقط ودر باقی قرا در مواضع ثلثه بضم یا وکسر حا خوانند ومدلول شین شفا حمزه وکسایی ویذرهم بجزم را

خوانند وباقیان بغیب ومدلول غین غصن ابوعمرو وکوفیان ویذرهم فی طغیانهم بیا خوانند وباقیان بنون پس در حاصل

قرا سبعه راسه قرات حاصل شود فافهم ذلک تنبیها قوله فصل ای بین یعنی وجه قرات حمزه معلوم ومبین شد

ازقراءت باقيان و قوله حميد نعيد است بحسن قراءت ابو عمرو زيرا كه مناسب ما قبل و ما بعد است و قوله والياء غصن
ويقول يعني بكثير واسم خاست يعني وبدان اشارت كرد بكثرة رواة قراءت كوفيان و ابن عامر يعني قراءت ايشان را رواة

وحرك وضم الكسر وامدده هامزا ولا نون شركا عن شذ نفر ملا

يعني مدلول عين عن و شين شذا و نون نفر حفص وحمزه وكسايي و ابن كثير و ابو عمرو و ابن عامر قوله شركا فيما آتيهما بضم
وفتح را و باثبات الف بعد از كاف و بعد از الف همزه مفتوحه خوانند نحو الحقتم به شركا و نافع و شعبه بكسر شين و اسكان را
و تنوين كاف و حذف الف و همزه خوانند چنانچه ناظم تلفظ كرد بدان تنبيها ضم را قيد كرد كه از مصطلح بيرون رفته بود و مراد از مد
اثبات الف است و ملاحم ملى است و اشارت بعدالة نقله و وضوح وجه قراءت ايشان

ولا يتبعوكم خف مع فتح بائه ويتبعهم في الظلة احتل واعدلا

يعني مدلول همزه احتل نافع لا يتبعوكم سه جا در بني و يتبعهم در شعرا بتخفيف تا و اسكان آن و فتح با خوانند و باقيان بفتح تا و تشديد
آن و كسر با خوانند در دو موضع تنبيها سكون تا تخفيف از تلفظ ناظم معلوم شد و فتح نام قاري مشدد از مجمع عليه و همزه وصل
در احتل رمز كرده اند و آن مستغنى است از حلول و قوله اعدلا اشارت است بثناء بر قاري مخفف

وقل طائف طيف رضى حقه ويمدون فاضمم واكسر الضم اعدلا

يعني مدلول را رضى وحق كسايي و ابن كثير و ابو عمرو اذا مسهم طايف بياء ساكن نحو ضيف خوانند و باقيان بالف و همزه مكسوره خوانند
و مدلول همزه اعدلا نافع واخوانهم يمدونهم بضم يا و كسر ميم خوانند و باقيان بفتح يا و ضم ميم تنبيها از تلفظ نفر ابتر كرد نه
مستغنى شد از تصحيح و قوله فاضمم يعني يا را مضموم كردان و قوله واكسر الضم يعني مكسور كردان ميم را و قوله اعدلا اشارت است
بوجه قراءت ضم كه بعضى كفته اند قراءت ضم از امداد است و آن در خير استعمال كند و قوله انما نمدهم به من مال و مدد در شر كه وعد بعلى ظفايم

وزخمى مع بعدي و انى كلاهما عذابي اياتي مضافاتها العلا

و موده كه درين سوره علت يا اضافت است حرمي ربي الفواحش حمزه باسكان خوانند فقط و معى بني اسرائيل حفص بفتح خوانند فقط
و من بعدي اعجلتم و انى اخاف نافع و ابن كثير و ابو عمرو بفتح خوانند و انى اصطفيتك ابن كثير و ابو عمرو بفتح خوانند و عذابي اصيب
نافع بفتح خوانند فقط و آياتي الذين يتكبرون ابن عامر و حمزه باسكان خوانند و علا جمع عليا است و آن صفت مضافات
و يا محذوفه درين سوره قولهم كيدون است فقط اثبات كرد آن در وصل و وقف هشام كند و ابو عمرو اثبات كند در حالت وصل و ادغام
بنجا و پنج موضع اذ امرتك قال جهنم منك حيث شئتما ينزع عنهما هو وقبيله بخلاف عن ابي عمرو امر ربي من الرزق قل اظلم ممن
او كذب باياته قال لكل العذاب بها جهنم مهاد رسل ربنا رزقكم الله الذين يشترون رسل ربنا النجوم مسخرات اعلم من الله ويوقع عليكم
على رسل منكم اذ قال لقومه ما سبقكم ونطبع على انا ليكون نحن السحرة ساجدين آذن لكم تنقم منا والمنكر قال وما نحن لك وقع عليهم
ويستحيون نساكم لاخيه هرون قال رب قال لن تراني افاق قال قوم موسى امر ربكم قال رب اغفر لي السيئات ثم قال رب

اصيب به ويضع عنهم قوم موسى قيل لهم حيث شئتم واذ قيل لهم تأذن ربك سيغفر لنا ادم من ظهورهم اولئك كالانعام
يسلونك كانك الذي خلقكم ولا تستطيعون نصرهم العفو وامر الشيطان نزغ

سورة الانفال

وفي مردفين الدال يفتح نافع وعن قنبل يروى وليس معولا

قوله تعالى من الملائكة مردفين اشارت كرد كه نافع بفتح دال خوانند و از قنبل نيز روايت آمده است فتح دال و مولف ابن عروف بر جميع
مشايخ از قنبل بكسر خوانده است چنانچه ناظم اشارت كرد بدان بقوله وليس معولا و اما بر شيخ شهاب الدين جبارة كه منصور بن ابي العلا
قراءت و امام در عربيت و عارف در راه سلوك در مسجد جامع دمشق خوانده شد در سنه خمس و تسعين و ستمايه از قنبل بفتح دال و اورد روايت
از شيخ كمال الدين ضرير و او از ناظم و لكن اصحاب شيخ كمال الدين منكر روايت شيخ شهاب الدين بودند پس اولى آن باشد كه روايت قنبل موافق
باقي قرا باشد كه آن كسر دال مردفين است و مشايخ كبار بر اين بوده اند در زمان تفرد قاري آن كه در نقل روايت سبعه احتياط شرطست

ويغشى سما خفا وفي ضمه افتحوا وفي الكسر حقا والنعاس ارفعوا ولا

يعني مدلول سما ابن كثير و نافع و ابو عمرو اذ يغشاكم باسكان غين و تخفيف شين خوانند و باقي قرا بفتح غين و تشديد شين و مدلول حقا يعني
ابن كثير و ابو عمرو پيش از غين ساكن و بعد از غين حرفي يا نيز مفتوح خوانند يعني يا و شين را كما اشار بقوله وفي ضمه افتحوا وفي الكسر حقا چون
شين مفتوح شود اثبات الف ظاهر شود بعد از شين قوله والنعاس ارفعوا ولا ضمير در ارفعوا عايد است با مدلول حقا يعني ابن كثير و ابو عمرو
قوله النعاس برفع خوانند پس از سما نافع باقي بماند كه او يغشيكم بضم يا خوانند و قرا النعاس بنصب و تخفيف شين از پيش معلوم شد
و اسكان غين نيز و باقي قرا ابن عامر و كوفيان يغشيكم بضم يا و كسر شين و بعد از شين يا ساكن و النعاس بنصب خوانند پس قرا سبعه بر سه
مرتبه باشند در كلمتين فتامل ذلك تنبيها الرعب و ليميز در آل عمران ياد كرده شد و چون قراءت سما اسناد فعل است با حق سبحانه و تعالى
تنبيه كرد بدان بقوله سما و قوله حقا اشارت است بظهور وجه قراءت ابن كثير و ابو عمرو كه در قراءت ايشان اسناد فعل است با نعاس و قوله ولا
اشارت است بمتابعت رفع نعاس بر قراءت تخفيف را يعني رفع نعاس نباشد الا در قراءت كسى كه يغشى بتخفيف خواند و الله اعلم

وتخفيفهم في الاولين هنا ولكن الله وارفع هاه شاع كفلا

يعني مدلول شين شاع و كاف كفلا ابن عامر و حمزه و كسايي ولكن الله قتلهم ولكن الله رمى بتخفيف نون خوانند يعني باسكان نون مخففه
خوانند در حالت وقف و چون ساكن باشد لازم باشد در حالت وصل كه بكسر خوانند از جهة التقاء ساكنين و برفع ها الله خوانند
از جهة كلمتين مذكوره نيز و باقيان بفتح نون و تشديد آن و نصب اسم الله خوانند در كلمتين تنبيها از قيد اولين حرف ثالث
و رابع قوله ولكن الله سلم ولكن الله الف بيرون رود كه در تشديد ايشان خلاف نيست در كسر نون و فتح آن قوله ولكن الله در حالت
وصل بر قراءت تخفيف از تلفظ ناظم معلوم شد كه بكسر نون خوانند و در حالت وقف واجب باشد باسكان خواندن و معاني بسوز كلام

وموهن بالتخفيف ذاع وفيه لم ينون لحفص كيد بالخفض عولا

يعني مدلول ذال ذاع ابن عامر و كوفيان و ان الله موهن باسكان واو و تخفيف ها خوانند و باقيان بتشديد ها و فتح واو خوانند

ومدلول عین عولا حفص درین حرف یعنی موهن بترک تنوین کند و قوله کید بخفض دال خواند و باقیان بتنوین و نصب خوانند پس حاصل

از ترجمتین سه قرات باشد **نسها** سکون واو مخفف معلوم شد از لفظ ناظم و فتح آن مر قاری مشدد را از نظیر و ضد

نفی در قوله لم ینون اثبات باشد و معانی رموز اشارت بشهرت و صحت قرات

وبالعدوة الکسر حقا الضم واعدلا وفیهما العدوة الکسر حقا الضم واعدلا

یعنی مدلول عم و عین علا نافع و ابن عامر و حفص وان الله مع بفتح همزه خوانند و باقیان بکسر و مدلول حقا ابن کثیر و ابو عمرو اذ انتم

بالعدوة الدنیا وهم بالعدوة القصوی بکسر عین در موضعین خوانند و باقیان بضم خوانند **نسها** ان مقید کرد بمجرد موضع

تا ان الله که بعضی از نوعی است خارج باشد و قوله عم علا اشارت بوجه فتح آن یعنی فتح ان علم ترا است از جهت انکه بعد از علم

واقع است تقدیرا ای ولکنه با علموا الله و وجهی دیگر علی تقدیر اللام ای لو کثرت لان الله و قوله حقا اشارت بکسر عین عدوة برای

ومع احیی اکسر مظهرا اذ صفا هدی وانی تتوفی انثوه له ملا

یعنی مدلول همزه اذ و صاد صفا و ها هدی نافع و شعبه و بزی من حی عن بینة باظهار یا اول و کسر آن خوانند و باقیان باسکان یا و ادغام

آن کنند در یا ثانی و مدلول لام له و میم ملا هشام و ابن ذکوان قوله اذ یتوفی بتانیث خوانند و باقیان بتذکیر

وبالغیب فیها تحسبن کما فشا عمیما وقل فی النور فاشیه کحلا

یعنی مدلول کاف کما و فا فشا و عین عمیما ابن عامر و حمزه و حفص ولا تحسبن الذین کفروا سبقوا درین سوره بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول

فا فاشیه و کاف کحلا حمزه و ابن عامر ولا تحسبن الذین کفروا در نور بغیب خوانند و باقیان بخطاب **نسها** قوله فشا عمیما اشارت

باشتهار غیب تحسبن مر حفص را در انفال هم چنانکه شهرت غیب ابن عامر در انفال و نور پس تنبیه است بر بطلان قول کسی که

نقل کرده است غیب تحسبن مر حمزه را فقط در موضعین یعنی در انفال و نور والله اعلم

وانهم افتح کافیا والسلم والشعبة السلم واکسر فی القتال فطب صلا

یعنی مدلول کاف کافیا ابن عامر انهم لا یعجزون بفتح همزه خوانند و باقیان بکسر قوله

وان جنحوا للسلم درین سوره شعبه بکسر سین خوانند و غیر شعبه بفتح خوانند

ومدلول فا فطب و صاد صلا حمزه و ابو بکر در سوره القتال الی السلم بکسر سین

خوانند و باقیان بفتح

وثانی یکن غض وثالثها ثوی وضعفا بفتح الضم فاشیه نفلا

وفی الروم صف عن خلف فصل وانث ان تکون مع الاسری الاساری حلا

یعنی مدلول غین غض ابو عمرو و کوفیان هو لو ان یکن منکم مایة یغلبوا بتذکیر خوانند وان دوم است کما اشار بقوله

وثانی یکن و باقیان بتانیث خوانند و مدلول ثا ثوی کوفیان فان یکن منکم مایة صابرة که ان ثالث است بتذکیر خوانند

کما اشار بقوله وثالثها ثوی و باقیان بتانیث خوانند پس حاصل آن باشد که کوفیان بتذکیر خوانند در موضعین و حرمیان

و ابن عامر بتانیث و ابو عمرو در اول بتذکیر خواند و در ثانی بتانیث و مدلول فا فاشیه حمزه و نون نفلا عاصم قوله

ان فیکم ضعفا بفتح ضاد خوانند درین سوره و باقیان بضم و مدلول صاد صف و عین عن و فا فصل ابو بکر و حفص و حمزه

الله الذی خلقکم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوة ثم جعل من بعد قوة ضعفا بفتح ضاد خوانند در مواضع ثلثه و حفص در ثانی

موافقت کند با فی قرا یعنی بضم خواند چنانچه اشارت کرده بدان بقوله عن خلف و مدلول حا حلا ابو عمرو ان یکون له اسری

بتانیث خواند و نیز قوله قل لمن فی ایدیکم من الاسری بر صیغه فعالی مضموم الفا خواند بغیر ابو عمرو و ان یکون بتذکیر خوانند اسری

بر صیغت فعلی مفتوح الفا خوانند **نسها** بقید ثانی و ثالث اول و رابع بیرون رفتند یعنی ان یکن منکم عشرون و ان یکن

منکم الف که قرا متفق اند در تذکیر موضعین و از اطلاق یکن مستغنی شد از بحث آن و فتح مقید کرد انه بضم ضد و قوله بخلف

بعد از مر حفص بکفت تا معلوم شود که حفص را دو وجه است کا مر و اسری مقید کرد انه بان یکون تا قل لمن فی ایدیکم من الاسری

خارج باشد و تلفظ کرد بقرائتین تا مستغنی از ترجمه و قرا بر اصل خود باشند در اماله و معانی رموز اشارت بوجه

ولایتهم بالکسر فز وبکهفه شفا ومعا انی بیا این اقبلا

یعنی مدلول فا فز حمزه مالکم من ولایتهم بکسر واو خواند درین سوره و در سوره کهف و مدلول شین شفا حمزه و کسایی قوله

هنالک الولایة بکسر واو خوانند و باقی قرا غیر از کسایی در موضعین بفتح خوانند و کسایی در کهف موافقت کند در کسر با حمزه

کا مر و درین سوره موافقت کند با باقیان در فتح و یا آت اضافه دو موضع است درین سوره قوله انی اری ما لا ترون و

انی اخاف الله حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند **نسها** قوله فز اشارت بوجه قرات حمزه زیرا که هر فعلی که آن از جنس

صنعتها باشد مکسور می آید چنانچه قصارت و خیاطت و چون کسایی با حمزه متفق شد در کهف بمعنی قوت وجه قرات

تنبیه کرد بقوله شفی و قوله اقبلا اشارت است بیا این اضافه و درین سوره یا محذوف نیست و اماله علم کبیر یا نور ده است

بغیر راجی و حکم آن قد سبق فتامل ذلک قل لا تعلمونهم الشوکة تکون و رد و فکم من الطعام العذاب بما متاع قلیلا زین لهم

وقال الیوم الفئتان نکص انه هو حسبک الله هو **سورة التوبة**

ویکسر لا ایمان عند ابن عامر وحد حق مسجد الله الاول لا

یعنی ابن عامر قوله لا ایمان لهم بکسر همزه خواند و باقیان بفتح و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو ان یعمروا مساجد الله بتوحید خوانند

و باقیان بجمع **نسها** مساجد الله مقید کرد انه باول تا ثانی قوله انما یعمر مساجد الله بیرون رود که هیچ کس از قرا الا بتوحید نخواند الله

و ابیه و یبشرهم و کرها قد سبق

عشیرات الکسر بالجمع صدق ویتوا عزیز رضی نص وبالکسر وکلا

یعنی مدلول صاد صدق شعبه درین سوره با اثبات الف خواند بر صیغت جمع و باقیان بحذف الف بر صیغت توحید و مدلول را رضی و نون نص

کسائی و عاصم و قالت الیهود عزیر بتنوین خوانده‌اند و باقیان بی تنوین و قوله بالکسر وکلا یعنی بواسطه تنوین نون تنوین را مکسور داشته‌اند
از برای التقاء ساکنین وچون ضمه لازمی نیست از این سبب قال تنوین را مکسور کرده‌اند پس عاصم درین مسئله بر اصل مذهب خود است
اما کسائی درین باب اصل مذهب او آن بود که بضم خواند کما فی قوله وقل اولی الساکنین لکن عدول کرد بالکسر کلام و بصحبت قرآن
تنوین اشارت کرد بقوله رضی نفس **تنبیها** در عشیرات لفظ جمع مطلق است تا معلوم شود که مراد جمع سلامت نه جمع مکسر که عشائر
و نه لغت عشیرات مدالوا صدق تا توهم نکنند در حذف ضمیر که کلمه عشیرات علم است چنانچه در مکانات زیرا که چون کلمه بصیغه جمع معین
ذکر کرد مراد آن یکی لفظ باشد و چون بر طریق کلی گوید یعنی قیود از وی حذف کند مراد عام باشد فافهم ذلک

يُضَاهُونَ ضَمَّ الْهَاءِ يَكْسِرُ عَاصِمٌ وَزِدْ هَمْزَةً مَضْمُومَةً عَنْهُ وَاعْقِلاَ

فرمود که عاصم یضاهون بکسر ها با اثبات همزه مضمومه بعد از ها خوانده و باقیان بضم ها و حذف همزه خوانده‌اند **تنبیها**
مقید کرده‌اند کسر را از بهر ضد و قوله واعقلا اشارت است بوجه قرائت عاصم که آن لغتی مشهور است و بعضی گفته‌اند که بهمزه خواندن لغت
اهل طایف است و بصحت این لغت اشارت کرد که اعقلا یعنی درین باب انزا والتفات مکن بر قول جاهل این لغت

يُضَلُّ بِضَمِّ الْيَاءِ مَعْ فَتْحِ ضَادِهِ صِحَابٌ وَلَمْ يَخْشَوْا هُنَاكَ مُضَلِّلاَ

یعنی حمزه و کسائی و حفص یضل به الذین بضم یا خوانده‌اند و فتح ضاد و باقیان بفتح یا و کسر ضاد **تنبیها** چون یضل بفتح و کسر ضاد
مسند با کفار است و اهل بدعت بدین مایل نشدند قوله اشارتی است و لم یخشوا هناک مضللا یعنی که حق فی نفسه بدین نیت اثر آنکه
اصحاب بدعت بدین استدلال کنند و این مضلل ایشان باشد زیرا که اسناد فعل با کفار حقیقی نیست بلکه مجاز است بسبب آنکه

وَإِنْ يُقْبَلِ التَّذْكِيرُ شَاعَ وِصَالُهُ وَرَحْمَةٌ الْمَرْفُوعُ بِالْخَفْضِ فَاقْبَلاَ

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسائی قوله ان یقبل منهم بتذکیر خوانده‌اند و باقیان بتانیث و مدلول فا فاقبلا حمزه و رحمة للذین
بجر خوانده‌اند و باقیان برفع **تنبیها** تنبیه کرد بظهور وجه قوله یقبل شاع وصاله زیرا که اسناد فعل است بانفقات و تانیث آن حقیقی نیست

وَيُعْفَ بِنُونٍ دُونَ ضَمٍّ وَفَاؤُهُ يُضَمُّ تُعَذِّبْ تَاؤُهُ بِالنُّونِ وُصِّلاَ
وَفِي ذَالِهِ كَسْرٌ وَطَائِفَةٌ بِنَصْبِ مَرْفُوعِهِ عَنْ عَاصِمٍ كُلُّهُ اعْتَلاَ

فرمود که عاصم خوانده است ان نعف بنون مفتوحه و بضم فا نعف و نعذب بعد از وی است بنون مضموم و کسر ذال
و طایفة بنصب تا و باقیان بیا تذکیر و ضم یا و یعف بفتح فا و تعذب بتا تانیث مضموم و فتح ذال **تنبیها** نفی ضم کرد بقوله
دون ضم تا ضد آن که فتح است ثابت شود و گفت و فاؤه یضم زیرا که رفع در مصطلح وی نصب مقید کرده‌اند بنا و زیرا
که از مصطلح خارج بود و بوصلا اشارت کرد بتبعیت نون نعذب متابعت یعف و نصب را مقید کرد از بهر ضد و چون اسم کلمه
یاد کرد و ذکر عاصم در آخر کرد از کلمات اولین در بیوا از بهر تنصیص فرمود کله اعتلا تا معلوم شود که هر سه ترجمه از آن عاصم است

وَحَقٌّ بِضَمِّ السُّوءِ مَعْ ثَانِ فَتْحِهَا وَتَحْرِيكُ وَرْشٍ قُرْبَةٌ ضَمُّهُ جَلاَ

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو دایرة السوء درین سوره و در فتح بضم سین خوانده‌اند و درین دو موضع و باقیان بفتح و ورش
قوله الا انها قربة لهم بضم را خوانده و باقیان باسکان را خوانده‌اند **تنبیهات** در سوء فتح را مقید کرد بثانی
تا قوله تعالی ظن السوء و ظننتم ظن السوء که اول است بیرون رود و از ترتیب مسائل و نیز از قول ناظم که موضع ثانی
فتحها معلوم شد نحو الجهر بالسوء و مطر السوء داخل نباشد و تحریک را مقید کرده‌اند بضم در قربة که مصطلح او است که مطلق

وَمِنْ تَحْتِهَا الْمَكِّي يَجُرُّ وَزَادَ مِنْ صَلاَتَكَ وَحِّدْ وَافْتَحِ التَّا شَذًا عَلاَ
وَوَحِّدْ لَهُمْ فِي هُودَ تُرْجِي هَمْزُهُ صَفَا نَفَرٍ مَعْ مُرْجَوْنَ وَقَدْ حَلاَ

یعنی ابن کثیر باثبات حرف من پیش از تحتها الانهار که آن بعد از السابقون الاولون می آید خوانده‌اند و تا ثانی از تحتها بسبب من
که در اول آن در آید بجر خوانده کما اشاره بقوله من تحتها المکی یجر و باقیان بحذف من و نصب تحتها خوانده‌اند زیرا که مفعول فیه
باشد و مدلول شین شذا و عین علا حمزه و کسائی و حفص ان صلاتک سکن درین سوره و قوله اصلوتک در هود بتوحید
خوانده و باقیان بجمع قوله وافتح التا یعنی قاری بتوحید درین سوره بفتح تا خوانده و در هود بضم تا و قاری جمع درین سوره
بکسر تا خوانده و در هود بضم تا پس قراء سبعه در ضم تا متفق باشند در هود زیرا که درین سوره مقید یاد کرده و در هود مطلق
و مصطلح ناظم آنست که مطلق محمول باشد بر رفع و بعد از آن فرمود که مدلول صاد صفا و نفر یعنی ابوبکر و ابن کثیر و ابو عمرو و
ابن عامر قوله ترجی من تشاء در احزاب و قوله مرجون لامر الله درین سوره همزه مضمومه بعد از جیم زیادت کنند در کلمتین و باقیان
بحذف همزه مطلقه خوانده‌اند **تنبیها** و وحد لهم فی هود و نگفت و عنهم بهود تا نص باشد در آن که اختلاف هود در توحید است
فقط نه در اعراب اما اگر گوید و عنهم این ترجمه معطوف بر ترجمه سابق باشد که گفته است صلاتک وحد وافتح صلوتک مضمومیست
کسی را وهم آمدی که آنجا نیز منصوب است و قوله شذا علا اشارتست بثنا بر قرائت صلوتک بتوحید که مراد از وی جنس عبادت
و چون بعضی از ائمه تجوید همزه ترجی کرده‌اند بر مقتضی قول ایشان بصفا و حلاوت آن اشارت کرد بقوله صفا نفر و قد حلا

وَعَمَّ بِلاَ وَاوٍ الَّذِينَ وَضُمَّ فِي مَنَ اسَّسَ مَعْ كَسْرٍ وَبُنْيَانُهُ وِلاَ

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر قوله والذین اتخذوا بحذف واو خوانده و باقیان باثبات و ایضا مدلول عم قوله فمن اسس
بنیانه و ام من اسس بنیانه در کلمتین بضم همزه و کسر سین اول و رفع بنیانه در موضعین خوانده و باقیان بفتح همزه و سین در موضعین و نصب بنیانه

وَجُرْفٍ سُكُونُ الضَّمِّ فِي صَفْوِ كَامِلٍ تَقَطَّعَ فَتْحُ الضَّمِّ فِي كَامِلٍ عَلاَ

یعنی مدلول فا فی و صاد صفو و کاف کامل حمزه و ابوبکر و ابن عامر علی شفا جرف باسکان را خوانده و باقیان بضم را خوانده و مدلول
فا فی و کاف کامل و عین علا حمزه و ابن عامر و حفص تقطع قلوبهم بضم تا خوانده و باقیان بفتح **تنبیها** قوله صفو کامل
اشارتست بثنا بر قاری اسکان جرف زیرا که را و فیست مکرر پس حقست در وی مناسب باشد و نیز در تقطع بسبب فتح از جهت عربیت

يَزِيغُ عَلَى فَصْلٍ تَرَوْنَ مُخَاطَبٌ فَشَا وَمَعِي فِيهَا بِيَاءَيْنِ جُمِّلاَ

ShivaDoc.com

یعنی مدلول عین علا وفا نصل حفص و حمزه ما کاد تزیغ بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول فشا حمزه اولا تزون بخطاب خوانند و باقیان بغیب و فرمود که با اضافه دو است درین سوره با اول معی ابدا حرمیان و ابو عمرو و حفص بفتح خوانند و یا دوم معی عدوا حفص بفتح خوانند فقط و قوله علی فصل اشارتست بدانکه دخول کاد بر تزیغ که جایز است بنابر آن است که ضمیر شان مقدر در کاد فاصله آنست و اگر نه دخول فعل بر فعل جایز نبودی و اما یاء محذوفه درین سوره یا مره است و ادغام کبیر بیست و هفت کلمه است درین سوره من بعد ذلک علی المشرکون بخمس ذلک قوله ارسل رسوله زین لهم اذا قیل لکم یقول لصاحبه و کلمات الله هی العلیا یتبین لک الفتنة سقطوا و نحن نتربص و یومن للمومنین و المومنات جنات و طبع علی لیوذن لهم لن نومن لکم ینفق قربات نحن نعلمهم ان الله هو یقبل و ان الله هو التواب ما یبین لهم فلما تبین لهم حتی یتبین لهم کاد تزیغ ان الله هو التواب و لا ینفقون نفقة زاد کنم و بالله التوفیق

واضجاع را کل الفواتح ذکره حمی غیر حفص طاو یا و لا
وکم صحبة یا کاف والخلف یاسرٌ وها صف رضی حلوا و تحت جنی حلا
شفا صاد ذفا حامیم مختار صحبة و بصر و هم ادری و بالخلف مثلا
وذو الرا لورش بین بین و نافع لدی مریم ها یا و حا جیده حلا

یعنی مدلول ذال ذکره و حا حمی ابو عمرو و ابن عامر و کوفیان غیر از حفص الف را را از الف را که در اوایل یونس و هود و یوسف و رعد و ابرهیم و حجر است با ماله محض خوانند و مدلول صحبة ابو بکر و حمزه و کسایی اماله محض کنند در الف طا طه و طا سین سه گانه و الف یا از یاسین و مدلول کاف کم و صحبة ابن عامر و حمزه و کسایی و ابو بکر اماله محض کنند در الف یا از کهیعص و مدلول یا یاسر سوسی در الف یا مذکور را اماله کند بیک وجه و بوجه دوم بفتح کما اشار بقوله والخلف یاسر و مدلول صاد صف و را رضی و حا حلوا شعبه و کسایی و ابو عمرو اماله کنند ها فاتحه مریم را و مدلول جیم جنی و حا حلا و شین شفا و صاد صاد فا ورش و ابو عمرو و حمزه و کسایی و شعبه اماله محض کنند ها طه و مدلول میم مختار و صحبة و ابن ذکوان و حمزه و کسایی و شعبه اماله کنند حا حم هفت گانه و قوله و بصر و هم یعنی ابو عمرو و صحبة اماله کنند الف ادری در مجموع قران نحو و لا ادریکم و ما ادریک قوله بالخلف مثلا یعنی در جمیع باب ادری ابن ذکوان را دو وجه باشد یکی اماله و دوم فتح و ذو الرا و ورش بین بین یعنی در مواضع مذکوره در صور سابق نحو الر الم را و الف لام میم یا و یا با در ورش با ماله بین اللفظین خوانند و قوله نافع لدی مریم ها یا یعنی نافع بروایة ورش و قالون و ابو عمرو ها و یا مریم و حا حامیم هفت گانه را با ماله بین بین خوانند و باقی قرا از قوله و اضجاع را تا بقوله و حا جیده حلا در مجموع بفتح خوانند

زاد کنیم و بالله التوفیق

تنبیهات چون ناظم اصحاب اماله را درین موضع یاد کرد ما نیز از بهر ظهور اصحاب فتح را که متفق اند در هو حروفی از کلمات مذکوره بدانکه قالون و ابن کثیر و حفص در فتح را آت متفق اند و حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر و حفص در طا آت و یاسین و ابن کثیر و ابن عامر و حفص و ابو عمرو و غیر از سوسی در یک وجه در فتح یا مریم و ابن کثیر و ابن عامر و حفص و حمزه و هشام در ها مریم و قالون و ابن کثیر و ابن عامر و حفص در ها طه و قالون و ابن کثیر و هشام و حفص در حا آت حامیم هفت گانه و حرمیان و حفص و ابن عامر غیر از ابن ذکوان در یک وجه در با ادری والله اعلم و معانی رموز چنانچه از پیش یاد کرده شد

یفصل ما حق علا ساحر ظبی و حیث ضیاء وافق الهمز قنبلا

یعنی مدلول حق و عین علا ابن کثیر و ابو عمرو و حفص یفصل الایات بیا خوانند و باقیان بنون و مدلول ظا ظبی ابن کثیر و کوفیان ان هذا لساحر مبین بفتح سین و بعد از سین الف و کسر حا خوانند و باقیان بکسر سین و اسکان حا بی الف خوانند و قنبل ضیاء بهمزه مفتوحه بعد از ضاد خوانند در جمیع قران و باقیان در مکان همزه یای مفتوحه خوانند **تنبیها** ضیاء در قران سه موضع است درین سوره و انبیا و قصص در تلاوة قوله ضیاء مقدم است بر یفصل و از بهر وزن موخر افتاده است و قیراین سبب لام لساحر حذف کرد و از لفظ ناظم معلوم شد که از بهر قاری مذکور ساحر بوزن فاعل است و چون از پیش معلوم شد از آنکه در سوره المائده و اعراف یاد کرد که ضد ساحر سحار می آید حالانکه در آخر این سوره موافق اعراف و سحر می آید بر وزن فعل چنانکه در مائده و اینجا می شاید که ضد سحار باشد و الا با خیفت در آخر این سوره می آید یاد کرده بودی پس متعین باشد که ضد اینجا سحر است که بر وزن فعل چنانچه اشارت کرد بدان بقوله ظبی یعنی مستنبط باشد ضد آن قراتی که سهل او را جدتی در ذکا بود فافهم ذلک

ویقضی الفتحان مع الف هنا وقل اجل المرفوع بالنصب کملا

یعنی مدلول کاف کملا ابن عامر لقضی الیهم اجلهم بفتح قاف و ضاد و اثبات الف بعد از ضاد و بنصب اجلهم خوانند و باقیان بضم قاف و کسر ضاد و بعد از ضاد یای مفتوحه و اجلهم برفع خوانند **تنبیها** لام لقضی و ضم اجلهم حذف کرد از بهر وزن و ترجمه یا قضی از لفظ ناظم معلوم شد و کسر ضاد از ضد فتح و ضم قاف از نظیر که در سوره زمر و موسوم و ضم قضی معلوم شد و از آنچه گفت هنا دو فایده است یکی آنکه قضی عام نیست و فایده دوم اشارت است بموضع زمر که بعضی ترجمه تعلق بدان می دارد و نصب را مقید کرد از بهر ضد و قوله کملا اشارتست بوجه قراءت ابن عامر

وقصر ولا ها ادبخلف زکا و فی القیامة لا الاولی و بالحال اولا

یعنی مدلول زا زکا قنبل و لا ادریکم به و لا اقسم بیوم القیمة بحذف الف لا خوانند در موضعین و مدلول ها هادیزی بیک وجه موافق قنبل باشد در حذف و بوجه دوم موافق باقی قرا باشد در اثبات الف در موضعین **تنبیها** از قید قیمة قوله لا اقسم بهذا البلد بیرون رود و از قید اول ثانی قیامة بیرون رود و قوله و بالحال اولا تنبیه است بتعلیل قصر ای لانا اقسم

وخاطب عما تشرکون هنا شذا و فی الروم و الحرفین فی النحل اولا

يعني مدلول شين شذا حمزه وكسايى قوله تعالى سبحانه وتعالى عما يشركون وما كان الناس الا در سوره قوله سبحانه وتعالى عما يشركون
وسبحانه وتعالى عما يشركون جل ولا شانه در نحل وسبحانه وتعالى عما يشركون در روم بتا خطاب خوانند وباقيان در مواضع
بغيب مسعر بقيد عما قوله اذا فريق منهم بربهم يشركون در سوره روم بيرون رود وبقيد اول النحل حرف ثالث قوله اذا فريق
منهم بربهم يشركون بيرون رود وبدانكه حمزه اولا از روايات است وچون از قيود مذكوره ممتاز شد حرف مختلف از متفق بيه كرديد

يسيركم قل فيه ينشركم كفى متاع سوى حفص برفع تحملا

يعني مدلول كاف كفى ابن عامر هو الذي ينشركم بفتح يا ونون ساكن بعد از يا وشين معجمه مضموم بعد از نون خواند وباقيان
بضم يا وسين مهمله مفتوحه وبعد از آن يا مكسوره مشدده خوانده وقرا سبعه غير از حفص متاع الحيوة الدنيا
برفع عين خوانند وحفص بنصب عين خواند تنبيها قوله كفى اشارت لفظيه [illegible]

واسكان قطعا دون ريب ورده وفي با تبلوا التا شاع تنزلا

يعني مدلول دال دون وراء ريب ابن كثير وكسايى قطعا من الليل باسكان طا خوانده وباقيان بفتح ومدلول شين شاع
حمزه وكسايى هنالك تتلوا بتاين خوانده وباقيان بتا وبا خوانده قوله تحزه كما لم وليصلوا در انعام ياد كرده شد ومعانى [illegible]

ويا لا يهدي اكسر صفيا وهاه نل واخف بنو حمد وخفف شلشلا

يعني مدلول صاد صفا شعبه قوله امن لا يهدي بكسر يا خوانده وباقيان بفتح ومدلول نون نل عاصم بكسر ها خوانده وباقيان
بفتح پس عاصم را دو قراءت باشد ومدلول با بنو وحا حمد قالون وابو عمرو باختلاس خوانند كه قراءت سيم باشد وباقيان
باتمام فتح خوانند ومدلول شين شلشلا حمزه وكسايى بتخفيف دال خوانند كه قراءت چهارم است وباقيان كه ايشان ورش وابن كثير
وابن عامراند بتجه مذكوره كه فتح يا وها است بتشديد دال كه ضد قراءت حمزه وكسايى است خوانند پس حاصل از بيت مذكور پنج
قراءت حاصل آيد فتامل ذلك تنبيها يهدي مقيد كردانيد بلا تا قوله من يهدي الى الحق وقل الله يهدي للحق وافمن
يهدي الى الحق مجموع بيرون رود ومراد از اخفا اينجا اختلاس فتحه ها است نه كسره ها وقطع كرد بنا بر مذهب مشهور مر ابو عمرو
وقالون را بنوات اختلاس كما اشار بقوله بنو حمد وتنبيه كرد بخف وجه قراءت حمزه وعلي يعني كسايى بقوله شلشلا وقوله صفيا
اشارت است باصل وجه قراءت ابو بكر كه يهدي بود تا را در دال ادغام كردند وحركت تا را كه حذف كرده بودند با ها بدادند پس التقاسا كرديد

ولكن خفيف وارفع الناس عنهما وخاطب فيما يجمعون له ملا

قوله عنهما ضمير عايد است با حمزه وكسايى بتخفيف نون ولكن آن ورفع الناس خوانند وباقيان قوله ولكن الناس بفتح نون با مع
التشديد ونصب الناس خوانند ومدلول لام له وميم ملا راويان ابن عامر خير مما يجمعون بخطاب خوانند وباقيان بغيب تنبيها
كسر نون ولكن مر قاريان بتخفيف را در حالت وصل معلوم شد از كلمه يجمع عليه واسكان نون را در حالت وقف از لفظ ناظم وفتح نون مشدده
از نظير وبنا بر قراءت خطاب اشارت كرد بقوله ملا وصله آلان ومدود ورش در اصول ياد كرده شد در باب نقل

ويعزب كسر الضم مع سبا رسا واصغر فارفعه واكبر فيصلا

يعني مدلول را رسا كسايى وما يعزب درين سوره وسبا بكسر زاء خواند وباقيان بضم در سورتين ومدلول فا فيصلا حمزه
ولا اصغر من ذلك ولا اكبر برفع را خوانده وباقيان بنصب خوانند در موضع يونس ودر رفع قوله ولا اصغر من ذلك ولا اكبر در سبا قرا سبعه متفق اند
وازينجاست كه ناظم مطلق ياد كرد وقوله فيصلا اشارت بفرق بين السورتين يعني كه حمزه در يونس برفع خوانده ودر سبا بنصب

مع المد قطع السحر حكم تبوا بيا ووقف حفص لم يصح فيحملا

يعني مدلول حا حكم ابو عمرو ما جئتم به السحر بقطع همزه خوانده وبعد از همزه قطع اثبات الف خوانده وباقيان بهمزه وصل خوانند
وبعد از همزه حذف الف كنند وبعضى روايت كردهاند از حفص كه چون وقف بر قوله ان تبوا كنند بيا وقف كند ناظم فرمود كه آن روايت صحيح
نيست بلكه حفص وباقى قرا متفق اند بر آنكه وقف بهمزه كنند تنبيها بر آنكه ابو عمرو را وقف بكوى باشد بر قوله ما جئتم به ودر آلسحر دو وجه
بالتسهيل والابدال ياد كرده شد نحو الذكرين

وتتبعان النون خف مدى وماج بالفتح والاسكان قبل مثقلا

يعني مدلول ميم مدا ابن ذكوان قوله ولا تتبعان بتخفيف نون خوانده وباقيان بتثقيل بعد از آن فرمود كه مدلول ميم ماج ابن ذكوان وجه
ثاني خوانده ولا تتبعان بفتح با واسكان تا ثاني وبتثقيل نون وباقيان بكسر با وتثقيل نون خوانند پس در تتبعان سه قراءت باشد دو
ابن ذكوان ويكى بر باقى قرا سبعه وچون ما اول قرار در روايت ابن ذكوان مختلف بود كما اشار بقوله ماج الى اضطراب تنبيه كرد معلوم شود

وفي انه اكسر شافيا وبنونه ونجعل صف وانجي نجي رضى علا
وذلك هو الثاني ونفسي يا وها وربي مع اجرى واني ولي حلا

يعني مدلول شين شافيا حمزه وكسايى انه بكسر همزه خوانده وباقيان بفتح ومدلول صاد صف شعبه ونجعل الرجس بنون خوانده وباقيان
بيا ومدلول را رضى وعين علا كسايى وحفص علينا ننجي المومنين باسكان نون ثانيه خوانده وتخفيف جيم وباقيان بفتح نون وتشديد جيم خوانند
تنبيها از قيد ثاني قوله ننجي رسلنا كه اول است بيرون رود واز لفظ ناظم سكون نون ننج معلوم شد مر قاريان بتخفيف را وفتح نون مر قاريان
مشدده را از اجماع وقاريان مخفف ومشدده متفق باشند در وقف بغير يا موافقت مرسوم را وبحث روايت شعبه در نجعل وروايت
كسايى وحفص از جهت نقل وعربيت در قوله ننج اشارت كرد بقوله صف وقوله ننج رضى علا وبعد از آن فرمود كه يا آت اضافه درين
سوره نه است نفسي ان اتبع وربي انه لحق نافع وابو عمرو در موضعين بفتح خوانند وان اجري الا على الله نافع وابو عمرو وابن عامر
وحفص بفتح خوانند واني اخاف وما يكون لي ان ابدله حرميان وابو عمرو بفتح خوانند ويا آت زوايد درين سوره نيامده است
بيت ومشكل كلمه است درين سوره منازل لتعلموا بالخبر لقضى [illegible] خلايف في اظلم ممن كذب بآياته من بعد ضرا الساحر
يقول للذين من يوتيكم كذلك كذبا اعلم بالمفسدين قيل الذين اذن لكم لا مبدل لكلمات الله جعل لكم الليل لتسكنوا اذ قال لقومه
نطبع على قلوب [illegible] قال لهم آمنت موسى الغرق [illegible]

سوره هود عليه السلام

واني لكم بالفتح حق رواته وبادي بعد الدال بالهمز حللا

يعني مدلول حق ابن كثير وابو عمرو وراء روايه كسائي انكم بفتح همزه خوانده وباقيان بكسر و مدلول حا حلالا ابو عمرو
همزه مفتوحه خوانده بعد از دال وباقيان بيا مفتوحه بعد از دال **تنبيها** همزه را مقيد كرد ابد بعد از دال تا كسى متوهم نشود كه
عوضا از همزه الفى است كه بعضى از بين دالست ومعلوم شد از رسم بادى كه ضد همزه يا است وقوله حلالا اشارتست به همزه مفتوحه

وعن كل نون مع قد افلح عالما فعميت اضممه وثقل شذا علا

يعني مدلول عين عالما حفص من كل زوجين در بن سوره ودر قد افلح لام كل منون خوانده وباقيان ترك تنوين كنند در
موضعين و مدلول شين شذا وعين علا حمزه وكسائي وحفص فعميت عليكم بضم عين وتشديد ميم خوانده وباقيان
بفتح عين وتخفيف ميم **تنبيها** قراء سبعه متفق اند در فتح فعميت عليهم در قصص واز اطلاق لفظ ناظم معلوم شد اتفاق در آن
وقوله فعميت در تلاوت مقدم است بسبب وزن نظم مؤخر شد و تقيد روايت حفص بتبشير كرد بقوله تعالى والله اعلم

وفي ضم مجراها سواهم وفتح يا بني هنا نص وفي الكل عولا
وآخر لقمان يواليه احمد وسكنه زاك وشيخه الاولا

يعني سواهم عبارتست از حمزه وكسائي يعني كه غير از جماعه مذكور بسم الله مجريها بضم ميم خوانده پس قراء حمزه وكسائي وحفص
بفتح ميم خوانده و مدلول نون نص عاصم يا بني اركب در بن سوره بفتح يا خواند وباقيان بكسر و مدلول عين عولا حفص يا بني هر جا كه
بيايد بفتح يا خواند و در آخر لقمان يا بني اقم الصلوة احمد بزى موافقت كند با حفص در فتح يا و قنبل حرف مذكور را باسكان
خواند پس حاصل و ابن كثير در لقمان يا بني لا تشرك بالله باسكان خواند پس حاصل قراءت ابن كثير آن شد كه در حرف اخير لقمان بروايت
احمد بزى بفتح يا خواند بروايت قنبل باسكان و حرف اول لقمان يا بني و قنبل باسكان يا خواند و در حرف وسط لقمان يا بني انها ان تك
بزى و قنبل بكسر يا خوانده و در غير لقمان ابن كثير بكسر يا خواند وباقي قراء غير از عاصم در مجموع يا بني بكسر يا خواند و عاصم در بن
سوره بفتح يا خوانده و در غير هود بروايت ابو بكر در مجموع كلمات يا بني بكسر يا خواند و بروايت حفص بفتح يا خواند فافهم ذلك
تنبيه قاري بافتح مجريها و قاري بضم هر يكي بمقابل عدم جواز باشد در اماله والله اعلم

وفي عمل فتح ورفع ونونوا وغير ارفعوا الا الكسائي ذا الملا

از سوره كه قراء سبعه غير از كسائي انه عمل غير بفتح ورفع لام وتنوين وغير برفع را خوانده وكسائي بكسر ميم وفتح لام بي تنوين و
نصب غير خوانده **تنبيه** ضد بفتح در مصطلح ناظم نصب باشد چون ضيق مكان بود در عبارت مسامحت كرد

وتسألن خف الكهف ظل حمى وها هنا غصنه وافتح هنا نونه دلا

يعني مدلول ظا ظل وحا حمى ابن كثير وكوفيان وابو عمرو فلا تسالني عن شيء در كهف باسكان لام وتخفيف نون خوانده و مدلول
و مدلول غين غصنه ابو عمرو واهل كوفه فلا تسالن ما ليس در بن سوره باسكان لام وتخفيف نون خوانده پس متعين شد
مر ان قاريان را كه در ترجمتين مذكور نيست در موضعين بتثقيل خواند بعد از آن فرمود كه مدلول دال دلا ابن كثير در بن سوره بفتح

نون خواند در باب زوائد ياد كرده شد اختلاف ايمه در اثبات وحذف يا و فيتن مذكورين و معاني رموز كامه

ويومئذ مع سال فافتح اتى رضى وفي النمل حصن قبله النون ثملا

يعني مدلول همزه اتى و را رضى نافع وكسائي ومن خزي يومئذ در بن سوره ومن عذاب يومئذ در معارج بفتح ميم خوانده وباقيان بجر
در موضعين و مدلول حصن نافع وكوفيان من فزع يومئذ در نمل بفتح خوانده وباقيان بجر و مدلول ثا ثملا كوفيان من فزع در نمل
بتنوين خوانده وباقيان بحذف تنوين پس حاصل سخن از فزع و يومئذ قراء سبعه را چهار قرائت باشد فتامل ذلك **تنبيه**
ضد فتح ابجا جر است و مراد از نون تنوين و معاني رموز اشارتست بوجه قرائت و صحت آن

ثمود مع الفرقان والعنكبوت لم ينون على فصل وفي النجم فصلا
نما لثمود نونوا واخفضوا رضى ويعقوب نصب الرفع عن فاضل كلا

يعني مدلول عين على وفا فصل حفص و حمزه الا ان ثمود كفروا در بن سوره وعادا وثمودا در فرقان وعادا وثمودا در عنكبوت
بي تنوين خوانده و مدلول فا فصل و نون نما حمزه و عاصم وثمودا فما ابقى در نجم بي تنوين خوانده پس متعين شد كه قاريان مسكوت عنهم
بتنوين خوانده و مدلول را رضى كسائي الا بعدا لثمود در بن سوره بكسر دال بجر و تنوين خوانده وباقي قراء بترك تنوين خوانده و دال را
مفتوح كرده اند پس حاصل سخن آن شد كه حرميان وابو عمرو وابن عامر در مواضع اربعه بتنوين خوانده و در لثمود بترك تنوين و فتح
در مواضع ثلثه اول بتنوين خوانده و بترك تنوين در اخيرين و حفص و حمزه ترك تنوين كنند در مواضع خمسه مذكوره و كسائي بعكس حفص
و حمزه خوانده يعني در مجموع بتنوين و مدلول عين عن وفا فاصل وكاف كلا حفص و حمزه وابن عامر ومن وراء اسحق يعقوب بنصب با
خوانده وباقيان برفع **تنبيها** دانسته شد كه حرف مختلف فيه الا ان ثمود است پس والى ثمود خارج باشد كه از مختلف فيه نيست
كه اگر مختلف فيه بودي بعد از يومئذ ياد كردي وار بهر ضيق نظم يعقوب را بر سلام مقدم داشت والله اعلم

هنا قال سلم كسره وسكونه وقصر وفوق الطور شاع تنزلا

يعني مدلول شين شاع حمزه وكسائي قال سلم فما لبث در بن سوره و قال سلم قوم در ذاريات بكسر سين واسكان لام و حذف الف
خوانده وباقيان بفتح سين ولام واثبات الف بعد از لام خوانده در سورتين **تنبيه** سلم مقيد كرد ابد بقال تا نحو قالوا سلاما
بيرون رود و مراد از قصر اينجا حذف حرف مد است كما مر وسين ياد كرده شد در البقره وقوله على فصل اشارتست بفتح وجه عموم آن تو
عن فاضل كلا اشارتست بقول سيبويه كه گفته يعقوب منصوب است بفعل مضمر و آن وهبنا است

وفاسر ان اسر الوصل اصل دنا وههنا حق الا امراتك ارفع وابدلا

يعني مدلول همزه اصل و دال دنا نافع وابن كثير قوله فاسر باهلك در بن سوره و در حجر و در دخان و در طه و در شعرا بوصل همزه خوانده
در مواضع خمسه مذكوره و در حرف طه و شعرا بكسر نون نيز خوانده وباقيان بقطع همزه مفتوحه خوانده در مواضع ثلثه اول و در موضع اخيرين
بقطع همزه واسكان نون خوانده و حمزه بر اصل خود باشد در وقف و مدلول حق ابن كثير وابو عمرو ولا يلتفت منكم احد الا امراتك برفع خوانده

ShivaDoc.com

و باقیان بنصب ننسه مراد از وصل اینجا آنست که حمزه قطع و وصل کرده پس در حالت وصل از بهر التقاء ساکنین نون مکسور شود
و متعین که قراء باقیان بجز قطع باشند که آن مقتضی اسکان نون مانند و قوله واهلکا الامر که در عنکبوت قراء سبعه را از غیب
آن اتفاق است و بجواز وجهین اینجا اشارت کرد بقوله حق و نیز رد بر کسی که قراءة رفع ضعیف دارد قوله اصلوتکم مکانتکم
یاد کرده شد و قوله اصل دنا تنبیه است بوجه خفت در قراءة نقل قوله فاسر

وَفِي سَعِدُوا فَاضْمُمْ صِحَابًا وَسَلْ بِهِ وَخَفِّفْ وَإِنْ كُلًّا إِلَى صَفْوِهِ دَلَا
وَفِيهَا وَفِي يَاسِينَ وَالطَّارِقِ الْعُلَى يُشَدِّدُ لَمَّا كَامِلٌ نَصَّ فَاعْتَلَا
وَفِي زُخْرُفٍ فِي نَصِّ لُسْنٍ بِخُلْفِهِ وَيُرْجَعُ فِيهِ الضَّمُّ اِذْ عَلَا

یعنی مدلول صحابا حمزه و کسایی و حفص و اما الذین سعدوا بضم سین خوانده و باقیان بفتح و مدلول صفوه الی و صاد صفوه
و دال دلا نافع و شعبه و ابن کثیر و ان کلا بتخفیف نون و اسکان آن خوانده و باقیان بتشدید نون و فتح آن خوانده و مدلول کاف کامل
و نون نص و فا فاعتلا ابن عامر و عاصم و حمزه لما در این سوره و لما جمیع در یس و لما علیها در طارق بتشدید میم خوانده و باقیان
بتخفیف و مدلول فا فی و نون نص و لام لسن حمزه و عاصم مطلقا و هشام بیک وجه لما متاع در زخرف بتشدید میم خوانده و هشام
بوجه ثانی موافقت باقی قراء کند در تخفیف میم و چون آن بالما جمیع از جمیع چهار قراء حاصل شود هر قرا سبعه را فاصل ذلک
و مدلول حمزه اذ و عین علا نافع و حفص و الیه یرجع الامر بضم یا و فتح جیم و باقیان بفتح یا و کسر جیم سهوا قوله و سل به یعنی
اعتماد کن بر قراءت اصحاب ضم در قوله سعدوا الکریم تجاوز کرده اند از بنا فاعل بمفعول که آن نیز صحیح دارد بجهت روایت
و مراد از تخفیف ان کلا تخفیف ادات تخفیف کلا زیرا که لفظ آن سابق است پس حکم بر آن منزل باشد و لما که مختلف فیه است

وَخَاطَبَ عَمَّا تَعْمَلُونَ بِهَا وَآخِرَ النَّمْلِ عِلْمًا عَمَّ وَارْتَادَ مَنْزِلَا

یعنی مدلول عین علما و عم حفص و ابن عامر و نافع در این سوره و در آخر نمل عما تعملون بخطاب خوانده و باقیان بغیب در سوره
سهوا تعملون مقید کرد تا بیرون رود قوله بما یعملون بصیر و عما یعملون خبیر بیرون رود و معانی رموز اشارت بعضی ایشان امام
اشارتست بعموم حکم یعملون زیرا که مراد مجموع خوانندگی است که دعوت بوی دست و علی اشارتست بظهور وجه خطاب یعملون
و ارتاد منزلا یعنی مطلوب شد یعملون از بهر آنکه تا محل خطاب باشد

وَيَا آتِهَا عَنِّي وَإِنِّي ثَمَانِيًا وَضَيْفِي وَلَكِنِّي وَنُصْحِي فَاقْبَلَا
شِقَاقِي وَتَوْفِيقِي وَرَهْطِي عُدَّهَا وَمَعْ فَطَرَنْ اَجْرِي مَعًا تُحْصِ

شروع کرد در یاآت اضافه و فرموده که مجموع آنکه در این سوره امده است از عدد هجده یا آمده است عنی ان فتح نافع و ابو عمرو بفتح خوانده
فانی اخاف علیکم و انی اخاف علیکم و انی اعظک و انی اعوذ بک و انی اخاف علیکم عذاب بوجه حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده در مواضع
خمسه مذکوره و انی اذا لمن الظالمین نافع و ابو عمرو بفتح خوانده و انی اشهد الله نافع بفتح خوانده و انی اریکم بخیر نافع و ابو عمرو

و بزی بفتح خوانده و ضیفی نافع و ابو عمرو بفتح خوانده و لکنی اریکم نافع و ابو عمرو و بزی بفتح خوانده و نصحی ان اردت
نافع و ابو عمرو بفتح خوانده شقاقی نافع و ابن کثیر و ابو عمرو بفتح خوانده و فطرنی افلا نافع و بزی بفتح خوانده و ان اجری
در مواضع نافع و ابو عمرو و ابن عامر و حفص بفتح خوانده و قوله لم تحص مشکلا اشارتست بعدد یاآت این سوره
کاملا آن محذوفه در این سوره سه است فلا تسئلن ما لیس و قوله و لا تخزون و قوله یوم یات کلمه اول نافع و ابو عمرو
و ورش و ابو عمرو باثبات یا خوانند در حالت وصل و کلمه دوم ابو عمرو در حالت وصل باثبات یا خوانده و کلمه سیوم نافع
و ابو عمرو و کسایی در حالت وصل باثبات خوانده و اما ادغام کبیر در این سوره بیست و هفت موضع است یعلم ما
و یعلم مستقرها و من اظلم ممن یا قوم من اقول لکم اقول للذین اعلم بما فی قال لا عاصم الیوم من امر الله قال رب قال رب
بما نحن لک غیره هو و من خزی یومئذ جاء امر ربک اطهر لکم لتعلم ما نرید قال لو ان رسل ربک المرفود ذلک امر ربک و
الاخرة ذلک الناس لهم فاختلف فیه الصلوة طرفی النهار السیئات ذلک جهنم من الجنة

سورة یوسف علیه السلام

وَيَا أَبَتِ افْتَحْ حَيْثُ جَا لِابْنِ عَامِرٍ وَوَحِّدْ لِلْمَكِّي آيَاتُ الْوَلَا

فرمود ابن عامر قوله یا ابت هر جا که در قرآن باید بفتح تا خوانده و باقیان بکسر و ابن کثیر قوله آیات للسائلین بغیر الف بر صیغت
توحید خوانده و باقیان بالف بر صیغت جمع سهوا محل فتح یا ابت معین نکرده اند لکن در باب وقف بیان کرده که ابیه
وقف بر تا کنند و اینجا حکم وصل بیان کرد و در سوم ایت قوله و لا بعض کلمه ابیت در عقب یا ابت تا غیر آن خارج

غَيَابَاتِ فِي الْحَرْفَيْنِ بِالْجَمْعِ نَافِعٌ وَتَأْمَنُنَا لِلْكُلِّ يُخْفِي مُفَصِّلَا
وَاَدْغَمَ مَعْ اِشْمَامِهِ الْبَعْضُ عَنْهُمُ نَرْتَعْ وَيَلْعَبْ يَاءُ حِصْنٍ تَطَوَّلَا
وَنَرْتَعِ سُكُونُ الْكَسْرِ فِي الْعَيْنِ ذُو حِمًى وَبُشْرَايَ حَذْفُ الْيَاءِ ثَبْتٌ وَمُيِّلَا
شِفَا وَقَلِّلْ جَهْبَذًا وَكِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ الْعَلَا وَالْفَتْحُ عَنْهُ تَفَضَّلَا

فرمود که نافع فی غیابات الجب یلتقطه و فی غیابت الجب و اوحینا بر صیغت جمع خوانده یعنی غیابات و باقیان بحذف
الف بر صیغت توحید در موضعین و ایمه سبعه قوله لا تامنا تا اخفا حرکت نون اول خوانده بیک وجه و بوجه دوم ادغام
نون اول در نون ثانی با اشمام خوانده اند و مدلول حصن کوفیان و نافع یرتع و یلعب بیا نقطه بزیر خوانند در هر دو
و باقیان بنون و مدلول ذال ذو و حا حمی ابن عامر و کوفیان و ابو عمرو باسکان عین قوله یرتع خوانده و باقیان بکسر
عین و قنبل باثبات یا خوانده چنانچه در اصول یاد کرده شد اختلاف آن پس حاصل سخن آن مجموع مذکور شش قرا باشد
قراء سبعه را از جهت ظهور یاد کنیم نافع یرتع و یلعب بیا خوانده در حرفین و بکسر عین یرتع و بزی بنون خوانده در حرفین و بکسر عین
یرتع و قنبل بیک وجه موافق بزی باشد و بوجه دوم یرتعی باثبات یا خوانده و بنون در حرفین و ابو عمرو و ابن عامر بنون
خوانده در حرفین و یرتع باسکان عین و کوفیان باسکان عین یرتع و بیا خوانده در هر دو بعد از آن فرمود که مدلول

ShivaDoc.com

ثالثهن کوفیان بالبشری را حذف کنند وار کوفیان مدلول شین شفا حمزه و کسائی را بالبشرا با اماله خوانند ومدلول جیم جهدا
ورش باماله بین اللفظین خوانند وابوعمرو بیک وجه موافقت کند با ورش وبوجه دوم موافقت کند با حمزه وکسائی یعنی با یا بشری
وباماله محض خوانند وبوجه ثالث ترک اماله بین بین واماله محض کنند وموافقت باقی قرا کنند در فتح را بشری وناظم ذو نمود که
وجه ثالث که آن فتح است نیکو نیست قوله والفتح عنه تفضلا وبعضی از شراح منع اماله محض کرده اند ومولف از مختصر شاطبی
کبار از ابوعمرو سه وجه خوانده است در بلاد یمن وشام وابشان نقل صحیح کرده اند از سلف کبار رضوان الله علیهم اجمعین

وهیت بکسر اصل کفوء وهمزه لسان وضم الناء لوی خلفه دلا

یعنی مدلول همزه اصل وکاف کفوا نافع وابن عامر هیت لک بکسر ها خوانند وباقیان بفتح ومدلول لام لسان هشام بهمزه
ساکنه خوانند در مکان یا که بعد از ها می آید ومدلول دال دلا ولام لوی ابن کثیر بی خلاف وهشام بخلاف بضم تا هیت خوانند
وباقیان بفتح تا پس از تراجم مذکوره پنج قرائت حاصل آید نافع وابن ذکوان خوانند هیت بکسر ها وبیا ساکن وفتح تا وابن کثیر هیت
بفتح ها واسکان یا وضم تا وهشام بکسر ها وبعد از ها همزه ساکنه وفتح تا وبوجه دوم ضم تا وکوفیان وابوعمرو بفتح ها و
ویا ساکن وفتح تا فافهم ذلک **تنبیه** اسکان همزه از اطلاق ناظم معلوم شد که آن مکان یا ساکنه است ومعلوم شد
که ضد همزه یا است که مرسوم یا است وقوله وهمزه لسان یعنی را هیت بهمزه خوانند مع ضم التا یعنی هیت بضم خوانند

وفی کاف فتح اللام فی مخلصا ثوی وفی المخلصین الکل حصن تجملا

یعنی مدلول ثا ثوی کوفیان انه کان مخلصا در سوره مریم بفتح لام خوانند وباقیان بکسر ومدلول حصن نافع وکوفیان المخلصین
که در صیغه جمع باشد ومعرف بلام نحو من عبادنا المخلصین هر کجا که بیاید بفتح لام خوانند **تنبیه** از قید مخلصا بکاف
باقی کلمه مخلصا که جمع نباشد نحو قل الله اعبد مخلصا خارج باشد واز قید جمع که بلام تعریف باشد نحو مخلصین خارج شد
وقوله المخلصین الکل مراد از آن است که در اول مخلصین لام تعریف باشد کما مر

معا وصل حاشا حج دابا لحفصهم تحرک وحاطب یعصرون شمردلا

یعنی مدلول حا حج ابوعمرو قلن حاشا لله ما هذا وقلن حاش لله ما علمنا بالف خوانند بعد از شین در حالت وصل ودر حالت
وقف حذف الف کنند وباقیان بحذف الف خوانند در حالتین وقوله دابا فما حصدتم حفص بفتح همزه خوانند وباقیان باسکان
ومدلول شین شمردلا حمزه وکسائی وفیه یعصرون بخطاب خوانند وباقیان بغیب **تنبیه** مراد از وصل آنست که ابوعمرو در
حالت وصل با اثبات الف خواند پس ضد وصل وقف باشد یعنی در وقف اثبات نکند کما مر وچون لفظ حاشا دو جا است
میان الکه الف اخیره در وی ثابت است نحو حاشا ولکه محذوف است نحو حاش معلوم شود که مراد اثبات وحذف است
در الف اخیره وقوله اشارتست بظهور حجت مثبت الف زیرا که قرائت او بر اصل است

ویکتل بیا شاف وحیث یشا نون دار وحفظا حافظا شاع عقلا

وفتیته

وفتیته فتیانه عن شذا ورد بالاخبار قالوا اءنک دع غفلا

یعنی مدلول شین شاف حمزه وکسائی اخانا نکتل بیا خوانند وباقیان بنون ومدلول دال دار ابن کثیر یتبوأ منها حیث یشاء بنون
خوانند وباقیان بیا ومدلول شین شاع وعین عقلا حمزه وکسائی وحفص فالله خیر حافظا بفتح حا واثبات الف خوانند وبکسر حا وباقیان
بکسر حا واسکان فا وحذف الف خوانند ومدلول عین عن وشین شذا حفص وحمزه وکسائی وقال لفتیانه با اثبات الف بعد از یا خوانند
وبعد از الف نون مکسوره کرده اند وباقیان لفتیته بعد از یا تا مکسوره میان یا وها بی الف ونون خوانند ومدلول دال دع غفلا
ابن کثیر قالوا اءنک لانت یوسف بهمزه مکسوره بر صیغه خبر خوانند وباقیان بر صیغه استفهام **تنبیه** ترتیب مسایل
آن بود که نشا یاد کند بعد از لفتیته بعد از آن نکتل بعد از آن حفظا اما از بهر نظم چنانچه اتفاق افتاد یاد کرد ونشا مقید کرد
بحیث تا من نشا متفق النون بیرون رود وتلفظ کرد بلفظ فتیته وفتیانه تا مستغنی باشد از ترجمه که معدوم داشت بر قلنا
استیاسوا از بهر نظم وقرا بر اصل خود باشند در تسهیل وتحقیق وفصل وحمزه در وقف بر قاعده خود وورش بر قاعده
خود باشد در مد ودرجات از بیش گفته شد وقوله دع غفلا استحاد نیست که از بهر تحریض بر اتحاد قرائت مذکوره یاد کرده است

ویایس معا واستیأس استیأسوا وتیأسوا اقلب عن البزی بخلف وابدلا

قوله معا یعنی یایس در سوره رعد قوله تعالی انه لا ییأس من وقوله افلم ییأس الذین وقوله واستیأس استیأسوا
یعنی اذا استیأس الرسل وفلما استیأسوا منه وقوله وتیأسوا یعنی ولا تیأسوا من روح الله وقوله اقلب عن البزی بخلف یعنی
بزی بیک وجه کلمات مذکوره در مکان یا ساکنه آن الف خواند ودر مکان همزه متحرکه یا مفتوحه خواند ومراد از قلب آنست که تغیر را
با موضع فا آورد وبوجه دوم موافق باقی قرا باشد که خوانند کلمات مذکوره باسکان یا وهمزه مفتوحه میان یا وسین زیرا که ترک
قلب ابدال باشد در قرات باقیان **تنبیه** مراد از ابدال آنست که همزه با الف خواند وبخلاف اشاره کرد بانچه ابوعمرو دانی نوشته
کرده است که بر فارسی در کلمات خمسه بقلب وابدال خوانده است وهما بن غلبون همچون قرات جماعت رحمهم الله تعالی

ونوحی الیهم کسر حا جمیعها ونون علا یوحی الیه شذا علا

یعنی مدلول عین علا حفص الا رجالا نوحی در یوسف والا رجالا نوحی در نحل وانبیا بنون وکسر حا خوانند وغیر حفص
بیا وفتح حا خوانند ومدلول شین شذا وعین علا حمزه وکسائی وحفص من رسول الا نوحی الیه که ثانی انبیا است بنون وکسر حا خوانند
وباقیان بیا وفتح حا **تنبیه** مراد از جمیعها نظایر مختلفه است یعنی حفص همه کلمات بدین ترجمه خواند ونوحی بر دو وجه ذکر
کرد یکی مقید بضمیر جمع مذکر غایب وآن منزلست میان حفص وغیر او ودیگر مقید کرد بضمیر مفرد وآن نوحی حفص است پس
معلوم شد که آنچه از کلمات یوحی با یکی ازین قید باشد از ترجمه خارج باشد نحو ما یوحی الیک ویوحی که در شوری است ذکر کرده شود والله اعلم

وثانی ننجی احذف وشدد وحرکا کذا نل وخفف کذبوا ثابتا تلا

یعنی مدلول کاف کذا ونون نل ابن عامر وعاصم فنجی بحذف نون ثانیه وتشدید جیم وفتح یا خوانند وباقیان

ShivaDoc.com

باثبات نون ثانیه وحال آنکه ساکن باشد و تخفیف جیم واسکان باخوانند و مدلول ثا ثابتا کوفیان قوله قد کذبوا بتخفیف ذال خوانند
وباقیان بتشدید **ملسها** قوله ثانی ننجی احذف محذوف نون اولست و در عبارت ناظم تسامحست و غرض از آن اختصار
لفظ بود زیرا که اگر گفتی نون اول حذف کن ثانی را متوضی بایستی شدن بضم از جهت آنکه تا ترجمه ثانیه تبار بوکند که نون ثانی
حذف کن و مراد آنست که نون مضموم مفرد در اول کلمه بیارد و حرکت نزلاست بر یا وتشدید بر جیم کلمه و تخفیف بر عین بنا بر اصطلاح
ناظم در فعل و چون کذبوا در تلاوت مقدم بود بر ننجی ناظم فرمود که تلا یعنی کذبوا تابع ننجی شد در نظم از بهر سهولت نظم و معانی رموز طلبیه

وَاِنِّي وَاَنِّي الْخَمْسُ رَبِّي بِاَرْبَعٍ اَرَانِي مَعًا نَفْسِي لَيَحْزُنُنِي حُلَا
وَفِي اِخْوَتِي حُزْنِي سَبِيلِي بِي وَلِي لَعَلِّي اٰبَائِي اَبِي فَاخْشَ مُوحَلَا

در این دو بیت تنبیه کرد بدانچه در این سوره بیست و دو یاء اضافت است قوله وانی یعنی انی اوفی الکیل نافع بفتح خوانند وقوله انی
یعنی احدیهما انی و قال للاخوانی وانی اری سبع بقرات وانی انا اخوک وانی اعلم در مواضع خمسه نافع وابوعمرو بفتح خوانند
وابن کثیر موافقت کنند در حرف اول وثانی وقوله ربی باربع یعنی ربی احسن حرمیان وابوعمرو بفتح خوانند و مما علمنی ربی انی
والا ما رحم ربی واستغفر لکم ربی نافع وابوعمرو بفتح خوانند در مواضع ثلثه وقوله ارانی معا یعنی ارانی اعصر وارانی احمل
حرمیان وابوعمرو بفتح خوانند و لیحزننی حرمیان بفتح خوانند و بین اخوتی ورش بفتح خوانند و حزنی الی الله نافع وابوعمرو
وابن عامر بفتح خوانند و سبیلی ادعوا نافع بفتح خوانند وقد احسن بی اذ اخرجنی و یاذن لی ابی نافع وابوعمرو بفتح خوانند و
آبائی ابراهیم و لعلی ارجع حرمیان وابوعمرو وابن عامر در موضعین بفتح خوانند وابی او یحکم الله حرمیان وابوعمرو بفتح خوانند
وقوله فاخش موحلا یعنی حذر کن از آنچه در غلط افتی یعنی از آنچه ناظم اشارت کرد بر وجه مذکور تجاوز کنی و کلماتی که مختلف فیه
نباشد از مختلف فیه شمری چنانچه قوله ربی لطیف ضم کنی یا ربی مذکور قوله و لی ساجدین ضم کنی یا قوله یاذن لی پس بر اشارت
ناظم محافظت کردن از مهماتست تا از محذورات ایمن باشد قاری و بر مصطلح وی برود و یاآت زواید دو است در این سوره
قوله تؤتون وقوله یتقی بزی باثبات یا خوانند در حالت وقف و وصل وقنبل موافقت کند در تؤتونی وابوعمرو در حالت وصل
وتؤتونی باثبات یا خوانند و باقیان باسکان در موضعین خوانند واما ادغام کبیر سی و هفت است در این سوره تعقلون نحن
نحن نقص و الغمر ایتهم لکید ایخل لکم دراهم معدودة لیوسف فی لکفال و شهد شاهد انک کنت قال رب الذهو قال ربا لیحکا
وقال للذی ذکر ربه من بعد ذلک سبع من بعد ذلک عام لیوسف فی نصیب برحمتنا یوسف فخلوا کیل لکم وقال لفتیته ذلک کیل یسیر
قال لن ارسله نفقد صواع کذلک کدنا یوسف فی اعلم بما یوسف قلن باذن لی انه هو واعلم من الله قال الا تری واعلم من الله
استغفر لکم انه هو تاویل رویای انه هو والاخر توفنی

سورة الرعد

وَزَرْعٌ نَخِيلٌ غَيْرُ صِنْوَانٍ اَوَّلًا لَدَى خَفْضِهَا رَفْعٌ عَلَى حَقِّهِ طُلَا

یعنی مدلول عین علا و حقه حفص و ابن کثیر و ابوعمرو قوله وزرع ونخیل صنوان وغیر در کلمات اربعه حرف اخیر را برفع

خوانند و باقیان بجر **سقیها** صنوان مقید کرد باول تا صنوان دوم بیرون رود که در جر آن متفق اند و رفع را مقید
کرده اند از بهر ضد و یغشی و ثانیش در اعراف و یوسف یاد کرده شد وطا طلا رمز نیست و جمع طلیه است که مراد اعناق
اشارتست بثنا بر وجه قرات رفع کلمات اربعه زیرا که زرع و نخیل عطف است بر جنات و صنوان صفت نخیل است و غیر
معطوف بر صنوان پس ظهور وجه رفع همچو اعناق است که همه کس بیند آنرا والله اعلم

وَذَكِّرْ يُسْقَى عَاصِمٌ وَابْنُ عَامِرٍ وَقُلْ بَعْدَهُ بِالْيَا يُفَضِّلُ شُلْشُلَا

فرمود که عاصم و ابن عامر قوله یسقی بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول شین شلشلا حمزه و کسائی نفضل بعضها
بیا خوانند و باقیان بنون و قوله شلشلا تنبیه است بخفت و صحت وجه قاری قرات بیا که حمل کرده اند بر ما قبل حرف و مختلف
فیه انچه آنکه اسناد کرده است با ضمیر اسم الله فی قوله تعالی الله الذی رفع السموات

وَمَا كُرِّرَ اسْتِفْهَامُهُ نَحْوُ اَئِذَا اَئِنَّا فَذُو اسْتِفْهَامٍ الْكُلُّ اَوَّلَا
سِوَى نَافِعٍ فِي النَّمْلِ وَالشَّامِ مُخْبِرٌ سِوَى النَّازِعَاتِ مَعْ اِذَا وَقَعَتْ وَلَا
وَدُونَ عِنَادٍ عَمَّ فِي الْعَنْكَبُوتِ مُخْبِرًا وَهُوَ فِي الثَّانِي اَتَى رَاشِدًا وَلَا
سِوَى الْعَنْكَبُوتِ وَهْوَ فِي النَّمْلِ كُنْ رِضًى وَزَادَاهُ نُونًا اِنَّنَا عَنْهُمَا اعْتَلَا
وَعَمَّ رِضًى فِي النَّازِعَاتِ وَهُمْ عَلَى اُصُولِهِمُ وَامْدُدْ لِوًى حَافِظٍ بِلَا

فرمود ناظم که چون دو کلمه جمع آید که در هر یکی از آن کلمه دو همزه باشد یکی همزه استفهام و دیگر همزه از نفس کلمه نحو ائذا کنا
ترابا ائنا و مجموع این ضرب در یازده موضع می آید در این سوره موضعی و در سبحان دو موضع و در مومنین موضعی و در نمل
موضعی و در عنکبوت موضعی و در سجده موضعی و در صافات دو موضع و در واقعه موضعی و در نازعات موضعی ناظم فرمود که قرا
سبعه در اول کل مواضع استفهام کنند الا نافع که در سوره نمل در اول اخبار کند و در غیر نمل با دیگر قرا متفق باشد الا در اول
کما سیاتی آنجا نیز در اول با اخبار خواند مخالف قاعده خود والا ابن عامر که او در غیر نازعات و اذا وقعت در اول اخبار کند
و در نازعات و اذا وقعت با باقیان موافق باشد که باستفهام خوانند والا ابن کثیر و حفص و نافع و ابن عامر که مدلول
ایشان دال دون و عین عناد و عم است که در عنکبوت اول اخبار کنند و در غیر اول عنکبوت موافق باقیان باشند پس
ابن عامر بر قاعده اصل خود باشد کما مر و ابن کثیر و حفص مخالف اصل خود باشند در اول عنکبوت و نافع ایضا کما مر بعد از آن
فرمود که در کلمه ثانیه از مواضع احد عشر اخبار کند و مدلول همزه اتی و را راشدا نافع و کسائی الا در عنکبوت که در ثانی
استفهام کنند چنانکه باقی قرا بعد از آن فرمود که اخبار در ثانی نمل از آن مدلول کاف کن و را رضی ابن عامر و کسائی است
پس ابن عامر در این موضع نیز از اصل عدول کرد و کسائی بر اصل خود است و بعد از آن فرمود که ابن عامر و کسائی نونی زیاده کنند
در ثانی نمل گویند اننا و بعد از آن اخبار کرد که مدلول عم و را رضی نافع و ابن عامر و کسائی در ثانی نمل و نازعات اخبار کنند

ShivaDoc.com

بس غیر از نافع وکسایی وابن عامر در مجموع ثانی مواضع وابن عامر در غیر این دو موضع مذکور ونافع در نمل استفهام کنند وبعد از آن
که قرا بر اصل خود باشند هر یکی در تحقیق وتخفیف ومد وقصر بعد از آن فرمود که مدلول لام لوی وحا حافظ وبا بلا هشام وابو عمرو
وقالون بفصل خوانند بینا الهمزتین وشیخ عبدالله فارسی روایت کرده است که هشام را قصر نیز باشد والله اعلم از آنکه
باعثها دانکه در اصول معلوم شد ومؤلف این حروف بیک وجه خوانده است بر اکثر مشایخ از هشام وآن مد است وبر بعضی بود
وآن مد وقصر است پس حاصل در مواضع مذکوره بر دو قسم شد یکی آنکه حکم استفهام متفق است وآن هفت موضع اول در رعد
أئذا کنا ترابا أئنا لفی ودوم وسیم در سبحان أئذا کنا عظاما ورفاتا أئنا در موضعین وچهارم در مومنین أئذا متنا وکنا ترابا
وعظاما أئنا لمبعوثون وپنجم در سجده وقالوا أئذا ضللنا فی الأرض أئنا وششم وهفتم در صافات أئذا متنا وکنا ترابا وعظاما
أئنا لمبعوثون وأئذا متنا وکنا ترابا عظاما أئنا لمدینون وحکم این هفت موضع است که نافع وکسایی در اول استفهام کنند ودر
ثانی خبر وابن عامر در اول خبر کند ودر ثانی استفهام وباقی در اول ودر ثانی استفهام کنند وقسم دوم است که استفهام در حکم
متفق نیستند بلکه هر یکی را حکمی است علی حده وآن چهار موضع است در سوره نمل أئذا کنا ترابا وآباؤنا أئنا لمخرجون
وحکم او آنست که نافع در اول اخبار کند ودر ثانی استفهام وابن عامر وکسایی استفهام کنند در اول وخبر در دوم وباقیان هر دو
باستفهام ودوم در عنکبوت أئنکم لتأتون الفاحشة أئنکم لتأتون الرجال وحکمش آنست که ابن کثیر وحفص ونافع وابن عامر
در اول اخبار کنند ودر ثانی استفهام وباقیان در اول وثانی استفهام کنند وسیم در سوره واقعه وکانوا یقولون أئذا متنا وکنا
ترابا وعظاما أئنا وحکمش آنست که نافع وکسایی در اول استفهام کنند ودر ثانی اخبار وباقیان هر دو باستفهام وچهارم در سوره نازعات
أئنا لمردودون فی الحافرة أئذا وحکمش آنست که نافع وابن عامر وکسایی در اول استفهام کنند ودر دوم خبر وباقیان هر دو باستفهام
تنبیها معلوم شد که در ثانی عنکبوت واول والنازعات واذا وقعت قرا سبعه متفق اند در استفهام وقوله ودون عناد عم فی العنکبوت
یعنی خبر در عنکبوت عام است بی عنادی یعنی بی انکار واصاعدی باشد والی راشد اشارتست بر شدو قرات مذکوره وقوله کن رضی یعنی خبر در نمل
مرضی است واعلا اشارتست بعلو شهرت زیادتی نون در اننا ولوی حافظ بلا لوی استعارتست از کثرت شهرت مد یعنی مشهور است مثل
حافظی که عالم است ویرا داران حافظ مدلول لام وحا وبا است

وهاد ووال قف وواق بیائه وباق دنا هل یستوی صحبة تلا

یعنی مدلول دال دنا ابن کثیر وقوله لکل قوم هاد ومن وال وما لهم من الله من واق وما عند الله باق در مجموع قرآن چون این الفاظ
اربعه یکی باید در آخر آن باثبات یا خوانند در حالت وقف وباقیان بحذف یا خوانند ومدلول صحبة حمزه وکسایی وابوبکر ام هل
تستوی الظلمات بتذکیر خوانند وباقیان بتأنیث تنبیها محل خلاف را مقید کردانید بوقف تا معلوم شود که قرا سبعه
در وصل متفق اند در حذف یا وازقید وبعد صحاب توقدون معلوم شد که یستوی دومین است بسبب اقربیت پس اوسطین
باشد وازترجمه تذکیر از اطلاق معلوم شود والله اعلم

وبعد صحاب یوقدون وضمهم وصدوا ثوى مع صد فی الطول وانجلا

یعنی مدلول صحاب حمزه وکسایی وحفص مما توقدون بغیب خوانند وباقیان بخطاب ومدلول ثا ثوی کوفیان وصدوا عن السبیل
وقوله وصد عن السبیل در غافر بضم صاد خوانند وباقیان بفتح تنبیها ترجمه توقدون از اطلاق معلوم شد وضمیر وضمهم عاید
باصحاب بسبب آنکه درین ترجمه رمز کوفیان میگوید پس آنکه بعد از ترجمه رمزی آید معلوم گردد این ضمیر بهم وآن رمز که بعد از وست مغیر اوست

ویثبت فی تخفیفه حق ناصر وفی الکافر الکفار بالجمع ذللا

یعنی مدلول حق ونون ناصر ابن کثیر وابو عمرو وابن عامر وعاصم ما یشاء ویثبت باسکان ثا وتخفیف با خوانند وباقیان بفتح ثا
وتشدید با ومدلول ذال ذللا ابن عامر وکوفیان وسیعلم الکفار بضم کاف وتقدیم فا بر الف وفتح فا بر صیغت جمع خوانند وباقیان
الکافر بفتح کاف وتاخیر فا وکسر فا بر صیغت توحید خوانند تنبیها سکون ثا از لفظ ناظم معلوم شد مر فا در بخفف او فتح ثا
مر شدد را من قوله یثبت الله واز لفظ کافر وکفار مستغنی شد از ترجمان واز هم وزن شد قید جمع یاد کرد وتخفیف لفظ اشارت کرد
بقرات جمع تا لفظ موافق معنی باشد بقوله ذللا ودرین سوره یاء اضافه نیست واما یا محذوفه قوله الکبیر المتعال ابن کثیر باثبات یا خواند
در حالت وصل ووقف وادغام کبیر درین سوره سیزده است الثمرات جعل یعلم ما بالنهار له فضیب بها المحال له خالق کل
الامثال للذین الصالحات طوبی أو کلم به زین للذین من العلم مالک یعلم ما تکسب الکفار لمن

سوره ابراهیم علیه السلام

وفی الخفض فی الله الذی الرفع عم خالق امدده شکلشلا
وفی النور واخفض کل فیها والارض هاهنا مصرخی اکسر لحمزة مجملا
کها وصلا أو للساکنین وقطرب حکاها مع الفراء مع ولد العلا

یعنی مدلول عم نافع وابن عامر قوله الی صراط العزیز الحمید الله برفع ها الله خوانند وباقیان بجر ومدلول شین شکلشلا حمزه وکسایی
ان الله خلق السموات والارض درین سوره وقوله والله خلق کل دابة در نور باثبات الف بعد از خا وکسر لام ورفع کاف خوانند وجر ارض دردین
سوره وجر لام کل در نور خوانند وقوله مصرخی حمزه بکسر یا خواند وغیر او بفتح یا تنبیها رفع را مقید از کوهنود وضد رفع نیز
اصطلاح ناظم نصب باشد لکن اینجا فتح مرادست ودر عبارة مساهله کرده است از جهت آنکه فتح متشابه نصب است در اکثر
علامات اوست اما اکرکفتی واضم القاف بهتر بودی ومیم مجملا رمز نیست از جهت تصریح واماله الرا وعصائی واخلاق
والریح وخبیثة اجتثت ولا بیع ولا خلال سابق شد وقوله کها وصل او للساکنین اشارتست بمصرخی که علت کسر مصرخی شاید
آن باشد که یا اضافه را تشبیه کرده اند بیا ضمیر وبعد از وی یا اصلی آورده بعد از آن یا صله انداخته والتقا بکسره کرده ویا خود کوییم که
یا اضافه ساکن بود ویا جمع ساکن التقا ساکنین شد یا را مکسور کرده اند بر اصل التقا ساکنین بعد از آن فرمود که قطرب که از ائمه نحو است
روایت کرده است که یا اضافه را تشبیه میکنند بها ضمیر در لغت بنی یربوع وانشا این بیت کرده است قال لها هل لک یا تافی
قالت له ما انت بالمرضی وازقرا ابو عمرو روایت صحیح است پس این قرات صحیح باشد از جهت عربیت ونقل صحیح

وضم کفا حصن یضلوا یضل عن وافئدة بالیا بخلف له ولا

ال الله م را

ShivaDoc.com

یعنی مدلول کاف کفی وحصن ابن عامر و نافع و کوفیان قوله لیضلوا عن سبیله در سوره و لیضل عن سبیل الله در حج و لهو الحدیث لیضلی
در لقمن و لیضل عن سبیله در زمر در مواضع اربعه بضم یا خوانده و ابن کثیر و ابو عمرو بفتح و مدلول لام لد هشام قوله فاجعل افیدة من بکسر
وجه بعد از همزه یا ی زیاده کنند مثلا فی قرا بغیر یا ساکنه خوانده هشام بوجه ثانی موافق بیشان باشد سهلها قوله ولا رقا
فتح واوست و مراد از ولا تنبیه است بوجه زیادتی یا در افیدة زیرا اگرچه اصل آنست که یا ساکن باشد لحواز غنیه و ابو جهانم
اکثر نقله از هشام مانده اما چون روایت زیادتی یا نیز آمده است از هشام بنا بر مبالغه است در اخراج همزه و نیز روایت
صحیح است پس نظر آن کردن نیکو باشد و منع آن کردن از جهل باشد و از قید لیضل یعنی تا من یضل خارج باشد و لام لیضل اکهر
و زن حذف کرد و خلاف یضلون در انعام و یونس و یضل به الذین در توبه از نیست یاد کرده شد و مراد از انچه گفت و افید بالیا
اثبات یاست و ضد آن خلاف نه آنکه ضد با نون باشد چنانکه در جمله و چون قرائت ابن عامر نظیر قرائت کوفیان و نافع بود تنبیه کرد

وَفِي التَّنَزُّلِ الْفَتْحُ وَارْفَعْهُ رَاشِدًا وَمَا كَانَ لِي إِنِّي عِبَادِي خُذْ مُلَا

یعنی مدلول را راشدا کسایی قوله لتزول منه بفتح لام اول و رفع لام ثانی خوانده و باقیان بکسر لام اول و نصب لام اخیر
از لتزول خوانده و در رفع لام الجبال در قرائت اختلاف نیست سهلها فتح لام اول از لتزول از اطلاق ناظم معلوم شد و رفع لام ثانی
از قرینه اعراب و قوله راشدا اشارتست بثنا بر کسایی و وجه قرائت او که ان ان مخففه از مثقله میگیرد و لام در جواب کید نفی
و چون از حروف مختلف فیه که تعلق بوزن دارد فارغ شد تنبیه کرد بدانستن یا آن اضافه بقوله خذ ملا و ملا جمع است از ان ملاهه
و درین سوره یا اضافه سه است قوله و ما کان لی علیکم حفص بفتح خوانده فقط و انی اسکنت حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده و قل
عبادی الذین حرمیان و ابو عمرو و عاصم بفتح خوانده و یا آت محذوفه نیز سه است و خاف وعید ورش در حالت وصل با یا با
خوانده و اشرکتمون ابو عمرو در حالت وصل با ثبات یا خوانده و تقبل دعای ورش و ابو عمرو و حمزه با ثبات یا خوانده در حالت وصل
و بزی با ثبات یا خوانده در حالتین و باقیان بحذف یا خوانده در حالتین و ادغام کبیر درین سوره شانزده است لیبین لهم و یستحبون سالکم
تأذن ربکم لیبغفر لکم الصالحات جنات الامثال للناس انی یاتی یوم وسخر لکم الفلک در مواضع اربعه نعلم ما و نبیکم کیف فعلنا الاصفاد سلیم

وَرُبَّ خَفِيفٌ اِذْ نَمَا سُكِّرَتْ دَ نَا تَنَزَّلُ ضَمُّ التَّا لِشُعْبَةَ مُثِّلَا
وَبِالنُّونِ فِيهَا وَاكْسِرِ الزَّايَ وَانْصِبِ الْمَلَائِكَةَ الْمَرْفُوعَ عَنْ شَائِدٍ عَلَا

یعنی مدلول همزه اذ و نون نما نافع و عاصم ربما بود بتخفیف خوانده و باقیان بتشدید و مدلول دال دنا ابن کثیر سکرت بتخفیف کاف خوانده
و باقیان بتثقیل بعد از ان فرمود که شعبه ما تنزل بضم تا خوانده و باقیان بفتح و مدلول عین عن و شین شاید حفص و حمزه و کسایی بنونین
خواند نون اول که بجای تاست مضموم و نون دوم مفتوح و بعد از نون زا مکسور و قوله الملائکه منصوب خوانده و نافع و ابن کثیر و
ابو عمرو و ابن عامر ما تنزل الملائکة بفتح تا تنزل و فتح زای و رفع تا الملائکة خوانده و از بعض معلوم شد که شعبه بضم تا خوانده و از قید
قرائت حمزه و کسایی و حفص معلوم شد که شعبه تنزل بفتح زای و رفع تا الملائکة خوانده ایضا پس از جمیع سه قرائت حاصل شود و هر سه

فاما فلک سهلها ترجمه تخفیف و تشدید سکرت از انچه عطف کرد بر ربما معلوم چنانکه در انعام گفته بود و حرم فتح الضم والکسر اذ علا
و فصل اذ ثنی عطف کرد بر حرم و از انچه گفت فیها معلوم شد که نون تنزل مضموم باشد زیرا که تا بجای آن نون می آید مضموم است
و نصب از ضد رفع معتبر کرد و قوله عن شاید علا اشارتست بر رسوخ قاری نون در علم و تقریب حجج قوله و الریح و الخطیب و جزاء
و عیون و انا بشرک قد ذکر و میم مثلا رمز نیست زیرا که بعد از اسم قاریست و حال آنست که او را صریح یاد کرده است

وَثَقِّلْ لِلْمَكِّي نُونَ تُبَشِّرُونَ وَاكْسِرْهُ حِرْمِيًّا وَمَا الْحَذْفُ اَوَّلَا

یعنی ابن کثیر فبم تبشرون بتشدید نون خوانده و باقیان بتخفیف و مدلول حرمی نافع و ابن کثیر بکسر نون خوانده و باقیان بفتح پس
قراء سبعه را سه قرائت باشد سهلها قوله و ما الحذف اولا تنبیه است بدانچه نون ثانیه محذوفست زیرا که جایز نیست
حذف نون اول کردن که او علامت رفع است پس نون اول قایم مقام نون ثانی شد و مکسور گردانیدند از برای دلالت کسره بر یای
محذوفه که آن ضمیر متکلم بود و قوله حرمیا ای قویا تنبیه است بقوت وجه قرائت ابن کثیر و نافع از جهت نقل و صحت آن از وجه عربیت

وَيَقْنَطُ مَعْهُ يَقْنَطُونَ وَيَقْنَطُوا وَهُنَّ بِكَسْرِ النُّونِ رَافِقْ حُمَّلَا

یعنی دار رافق و حا حملا کسایی و ابو عمرو و من یقنط در این سوره و اذا هم یقنطون در روم و لا تقنطوا در زمر بکسر
نون خوانده در مواضع ثلثه و باقیان بفتح و قوله رافق حملا اشارتست بوجه قرائت یقنط که بعضی فتح اختیار کرده اند
و بعضی گفته اند که دو لغت اند مشهور لکن کسره در مضارع بیشتر است و مشهور تر پس ناظم تنبیه کرد بدین قول یعنی حملا برین لغت

وَمَنْجُوهُمْ خِفٌّ وَفِي الْعَنْكَبُوتِ نُنْجِيَنْ شَفَا مُنْجُوكَ صُحْبَتُهُ دَ لَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی انا لمنجوهم در این سوره و لننجینه در عنکبوت باسکان نون و تخفیف جیم خوانده اند و مدلول
صحبه و دال دلا حمزه و کسایی و ابو بکر و ابن کثیر انا منجوک در عنکبوت باسکان نون و تخفیف جیم خوانده و باقی قراء که در جمیع مواضع
بتشدید بتثقیل خوانده سهلها سکون نون مخفف از لفظ ناظم معلوم شد و فتح نون مرقاری منتقل بالاجماع علیه و معانی موجبا یاد

قَدَّرْنَا بِهَا وَالنَّمْلِ صِفْ وَعِبَادِيَ مَعْ بَنَاتِي وَاَنِّي ثُمَّ اِنِّي فَاَعْقِلَا

یعنی مدلول صاد صف ابو بکر الا امراته قدرنا در این سوره و قدرنا در نمل بتخفیف دال خوانده در موضعین و باقیان بتشدید
سهلها ترجمه تخفیف قدرنا معلوم شد از انچه حمل کرد بر ترجمه منجوهم و چون لفظی بنج واو فیصل نیاورد و نظایر قدرنا در سوره
واقعه و مرسلات و سبح اسم و مجر نیاید و قوله فاعقلا تنبیه است بمحافظت اختلاف مسایل مذکوره در ذهن خود بعد از معرفت این
در موضع تا آن نیز گفته آید که مذهب قراء چگونه است در ان بعد از ان فرمود که درین سوره یا آت اضافه چهار اول آن نبی عبادی
و دوم انی انا الغفور سیم انی انا النذیر حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده در مجموع و چهارم بناتی ان کنتم بفتح خوانده نافع و درین سوره
یا زوائد نمی آید و ادغام کبیر هشت است نحن نزلنا لنحن نحیی و قال رب و قال لم اکن و قال رب فانظرنی و قال رب بما و حیث

وَثَبِّتْ نُونَ نُونٍ صَحَّ يَدْعُونَ عَاصِمٌ وَفِي شُرَكَايَ الْخُلْفُ فِي الْكَسْرِ هَلْهَلَا

سورة النحل

يعني مدلول صاد صح شعبه ننبت لكم بنون خواند وباقيان بيا وقوله والذين يدعون من دون الله عاصم بغيب خواند وباقيان بخطاب
ومدلول ها هلهلا بزي قوله شركائي الذين درين سوره فقط بحذف همزه خواند ووجه دوم باثبات همزه خواند مجوز قرآن باقي
سهلا يعني يدعون از اطلاق معلوم شد وعما يشركون والشمس والنجوم در يونس واعراف ياد كرده شد وقوله هلهلا تنبيه است بضعف حذف شركائي

ومن قبل فيهم يكسر النون نافع معا يتوفيهم لحمزة وصلا

يعني نافع قوله تشاقون فيهم بكسر نون خواند وباقيان بفتح وحمزه قوله يتوفيهم بتذكير خواند در موضعين وباقيان بتانيث سهلا
تشاقون را مقيد كرداند بقبل فيهم تا معلوم شود كلمه مختلف فيه ونظير آن فرمود در انعام وخفف نونا قبل في الله يعني حاجوني از حمزه
روايت آمده نيز ناظم نيز نقل كرد وقوله الان باسمهم ويوحي اليهم وفيكون قد ذكر

سما كاملا يهدي بضم وفتحة وخاطب تروا شرعا والآخر في كلا

يعني مدلول سما وكاف كاملا حرميان وابو عمرو وابن عامر قوله يهدي بضم يا وفتح دال خواندند وباقيان بفتح يا وكسر دال ومدلول شين
حمزه وكسائي اولم يروا الى ما خلق الله بخطاب خواند وباقيان بغيب ومدلول فا في وكاف كلا حمزه وابن عامر الم يروا الى الطير بخطاب
خواند چنانكه اشارت بقوله والآخر في كلا وباقي بغيب پس حرميان وابو عمرو وعاصم اولم يروا در دو موضع بغيب خواند وابن عامر بغيب
اول وخطاب ثاني وكسائي بخطاب اول وغيب ثاني سهلا ورش در اماله يهدي بر اصل خود باشد ومعاني رموز كامل

ورا مفرطون اكسر اضا تتفيئوا المؤنث للبصري قبل تقبلا

يعني مدلول همزه اضا نافع وانهم مفرطون بكسر را خواند وباقيان بفتح وابو عمرو تتفيؤا ظلاله بتانيث خواند وباقيان بتذكير
سهلا قبل تقبلا تنبيه است بتقديم تتفيؤا در تلاوت بر مفرطون وقوله اضا بفتح همزه وكسر نيز روايت آمده است يعني غدير يعني
را مفرطون مكسور كردن حال انكه مشابه غديرست در زيادتي فوايد

وحق صحاب ضم نسقيكم معا لشعبة خاطب يجحدون معللا

يعني مدلول حق وصحاب ابن كثير وابو بكر وحمزه وكسائي وحفص نسقيكم درين سوره ودر مومنين بضم نون خواندند وباقيان بفتح وقوله
افبنعمة الله يجحدون شعبه بخطاب خواند وباقيان بغيب سهلا قوله معللا بفتح لام وبكسر نيز روايت آمده است فتح حال فاعل
باشد وكسر حال مفعول ويعني وي اشارت مي كند بوجه خطاب وقوله حق صحاب اشارت است بانكه نسقيكم بضم نون حق قرات جماعت مذكور

وظعنكم اسكانه ذائع ونجزين الذين النون داعيه نولا
ملكت وعنه نص الاخفش ياءه وعنه روى النقاش نونا موهلا

يعني مدلول ذال ذايع ابن عامر وكوفيان يوم ظعنكم باسكان عين خواندند وباقيان بفتح ومدلول دال داعيه ونون نولا ابن كثير
وعاصم ولنجزين الذين صبروا بنون خواندند وباقيان بيا ومدلول ميم ملكت ابن ذكوان موافق ابن كثير وعاصم باشد بيك وجه وبوجه دوم
سهلا قوله نجزين مقيد كرداند بالذين تا نجزينهم كه در نون آن خلاف نيست بيرون رود وچون رمز ابن ذكوان مجمل گفت بوجه تفصيل

قرات او كرده بود وجه بقوله وعنه نص الاخفش الى آخره وقوله اشارت است بقبل فان قرات مذكوره وتنزل بضم نون وفتح نيز روايت آمده است

سوى الشام ضموا واكسروا فتنوا لهم ويكسر في ضيق مع النمل دخللا

فرموده كه ابن عامر بعد ما فتنوا بفتح فا وتا خوانده وغير او بضم فا وكسر تا خوانده اند ومدلول دال دخللا ابن كثير ولا تك في ضيق درين سوره
وقوله ولا تكن في ضيق در نمل بكسر ضاد خوانده در موضعين وباقيان بفتح وچون كلمتين در ترجمه موافق داشتند تنبيه كرد بقوله
دخللا بدان ودرين سوره ياء اضافه وياء محذوفه نيست وادغام كبير پنجاه سه موضع است وقوله ويخلقكم والنجوم مسخرات يخلق كمن والله
ان الله يعلم ما قيل لهم انزل ربكم الملائكة ظالمي السلم ما وقيل للذين انزل ربكم الانهار لهم الملائكة طيبين امر ربك كذلك ليبين لهم
ان نقول له اكبر لو لتبين للناس يعلمون نصيب البنات سبحانه من القوم من فرين لهم فهو وليهم الا لتبين لهم سبل ربك خلقكم
العمر لكيلا يعلم بعد جعل لكم من انفسكم وجعل لكم من ازواجكم ورزقكم وبنعمة الله هم وجعل لكم السمع وجعل لكم من بيوتكم وجعل لكم من جلود
وجعل لكم مما وجعل لكم من الجبال وجعل لكم سرابيل يعرفون نعمة الله يؤذن للذين العذاب بما والبغي يعظكم بعد توكيدها يعلم ما
عند الله هو اعلم ما مما رزقكم الله من بعد ذلك يحكم بينهم سبيل ربك اعلم بمن اعلم بالمهتدين

سورة الاسرا

وتتخذوا غيب حلا يسوء نون راو وضم الهمز والمد عدلا
سما وتلقاه يضم مشددا كفى يبلغن امدده واكسر شمردلا
وعن كلهم شدد وفا اف كلها بفتح دنا كفؤا ونون على اعتلا

يعني مدلول حا حلا ابو عمرو الا تتخذوا بغيب خواند وغير او بخطاب ومدلول را كسائي لنسوء وجوهكم بنون خواند وباقيان بيا ومدلول
عين عدلا وسما حفص وحرميان وابو عمرو بضم همزه واثبات واو ساكنه بعد از همزه خوانده اند وباقيان بفتح همزه وحذف واو ساكنه خوانده
ومدلول كاف كفى ابن عامر كتابا يلقيه بضم يا خواند وفتح لام وتشديد قاف وباقيان بفتح يا واسكان لام وتخفيف قاف خوانده ومدلول
شين شمردلا حمزه وكسائي اما يبلغن باثبات الف وكسر نون با تشديد بعد از يبلغن خواند وباقيان بحذف الف وفتح نون با تشديد خوانده
ومدلول دال دنا وكاف كفؤا ابن كثير وابن عامر فلا تقل لهما اف درين سوره واف لكم در انبيا واف لكما در احقاف بفتح فا خوانده وباقيان بكسر در مواضع
ثلاثه ومدلول عين علا وهمزه اعتلا حفص ونافع بتنوين خواندند وباقيان بحذف پس نافع وحفص قوله اف بكسر تنوين خوانده وابو عمرو
وصحبه بكسر بي تنوين خوانده وابن كثير وابن عامر بفتح بي تنوين خوانده سهلا مد بعد از همزه امدده از سواد قرينه ضم معلوم شد وفتح لام تلقاه
مر قاري مشدد را از لفظ ناظم وسكون لام مر قاري مخفف را از نحو تلقوه معلوم شد ودانسته شد كه مد در يبلغن الف است بعد از غين وكسر

وبالفتح والتحريك خطأ مصوب وحركه المكي ومد وجملا

يعني مدلول ميم مصوب ابن ذكوان كان خطأ بفتح خا وطا وبعد از طا همزه مقصوره بي مد خواند وابن كثير خطأ بكسر خا وفتح طا وبعد از طا
الف ممدود وبعد از الف همزه مفتوحه خواند وباقيان بكسر خا واسكان طا وبعد از طا همزه مفتوحه خوانند سهلا از اصطلاح ناظم معلوم شد
كه خطأ مختصر است بين واز ضد مد ابن كثير قصر ابن ذكوان معلوم شد وكسر خا خطأ از ضد فتح ابن ذكوان معلوم شد وكسر قرات باقيان

واسکان ها خطا انتخذ فتح ونحو کمل معلوم شد و قصر نیز مر باقیان را از ضد مد معلوم شد ودانسته شد از قرینه فتح الف بعد از طا باشد و همزه
بر قاعده خود باشد وقوله مصقب تنبیه است بصحت قرات ابن ذکوان ورد بر قول منکران قرات صحیحه

وخاطب في يشركون شهود وضمنا بحر فيه بالقسطاس كسر شذا علا

یعنی مدلول شین شهود حمزه وکسائی فلا تسرف بخطاب خوانده وباقیان بغیبه ومدلول شین شذا وعین علا حمزه وکسائی وحفص

وسيئة في همزه اضمم وهائه وذكر ولا تنوين ذ كرا مكملا

یعنی مدلول ذال ذکرا ابن عامر وکوفیان کان سیئة بضم همزه وها مضمومه بی تنوین خوانده وباقیان بفتح همزه وتا مفتوحه منونه خوانند **تنبیها** قوله ذکرا یعنی تا سیئة ها ضمیر واحد مذکر کرد آن وضد آن ها تانیث باشد و در وقف قرا بر قاعده خود باشد از روم واشمام وتسهیل همزه وقوله ذکرا مکملا تنبیه است باتمام قیود حرف مختلف فیه

وخفف مع الفرقان واضمم ليذكروا شفا وفي الفرقان يذكر فصلا
وفي مريم بالعكس حق شفاؤه يقولون عن دار وفي الثاني نزلا
سما كفله انت تسبح عن حمى شفى واكسروا اسكان رجلك عملا

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسائی ولقد صرفنا فی هذا القرآن لیذکروا درین سوره وبینهم لیذکروا در فرقان باسکان ذال وضم وتخفیف ذال وکاف خوانند وباقیان بتثقیل ذال وکاف مع فتحها خوانند ومدلول فا فصلا حمزه بترجمه قرات اول خواند در سوره فرقان وباقیان بترجمه ثانی یعنی بتثقیل وقیود مذکور ثانیا ومدلول حق وشین شفاه ابن کثیر وابو عمرو وحمزه وکسائی اولا یذکر الانسان در مریم بعکس تقیید مذکور اول که آن تخفیف بود خوانند یعنی بفتح ذال وکاف مع التثقیل فی الحرفین وباقیان یعنی نافع وابن عامر وعاصم در سوره مریم بتخفیف ذال باسکان وتخفیف کاف با ضم خوانند پس قرا سبعه در مواضع مذکوره بر چهار مرتبه باشند فتامل ذلک ومدلول عین علا ودال دار حفص وابن کثیر کما یقولون بغیب خوانند وباقیان بخطاب ومدلول نون نزلا وسما وکاف کفله عاصم وحرمیان وابو عمرو وابن عامر یقولون بغیب خوانند وباقیان حمزه وکسائی بخطاب ومدلول عین عن وحا حمی وشین شفا که شطر ثانی اند تسبح له السموات بتا تانیث خوانند وباقیان که شطر ثانی اند بغیب خوانند پس حاصل آن شد که ابن کثیر در مواضع ثلثه بغیب خوانده وحمزه وکسائی بخطاب وابن عامر ونافع وشعبه بخطاب در اول وبغیب در آخرین وحفص بغیب اولین وخطاب اخیر وابو عمرو بخطاب بطرفین وغیب وسط فتامل المراتب الخمس ومدلول عین عملا حفص فقط بخیلک ورجلک بکسر جیم خواند وباقیان باسکان **تنبیها** ترجمه یقولون واخوته از اطلاق ناظم معلوم شد ومسئله استفهامین وزبورا اذ سبق وبسهوله تخفیف بذکر تنبیه کرد بقوله شفی وبحسن قرات ابن کثیر اشارت کرد بقوله عاملا زیرا که بر یکی نسق می‌خواند کامر وقوله سما کفله اشارت بصحت وجه قرات وعملا جمع عامل است والله اعلم

ونخسف حق نونه ونعيدكم فنغرقكم واثنان نرسل نرسلا

یعنی مدلول حق ابن کثیر وابو عمرو قوله ان نخسف بکم وقوله او نرسل وقوله ان نعیدکم وقوله فنرسل علیکم وقوله فنغرقکم در مواضع خمسه

١٠٣

بنون خوانند وباقیان بیا **تنبیها** فا فنغرقکم عاطفه نیست وتلفظ کرد باثبات واکتفا نکرد بتکرار تا وهم نیاید کسی را که نرسل از بهر تاکید واتمام قافیه مکرر شده است ونص نباشد در تکرار لفظ مختلف فیه وحق تنبیه است بصحت قراءة نون

خلافك فافتح مع سكون وقصره سما صف ناى اخر معا همزه ملا

یعنی مدلول سما وصاد صف حرمیان وابو عمرو وشعبه لا یلبثون خلافک بفتح خا واسکان لام وحذف الف خوانند وباقیان بکسر خا وفتح لام واثبات الف خوانند ومدلول میم ملا ابن ذکوان اعرض ونای درین ودر فصلت بتقدیم الف بر همزه خوانند وبتاخیر همزه مفتوحه وباقیان بتقدیم همزه بر الف خوانند **تنبیها** مراد از قصر اینجا حذف حرف مد است واز تاخیر همزه نای لازم آید تقدیم الف وامالة نای واعمی یاد کرده شد وبسور تنبیه کرد بقوله معا وقوله سما صف اشارت بافصح وجهین که آن مد است در خلافک وملا تنبیه است بوجه قرات ابن ذکوان

وحتى تفجر في الاولى كتقتل ثابت وعم ندى كسفا بتحريكه ولا
وفي سبا حفص مع الشعرا قل وفي الروم سكن لبس بالخلف مشكلا

یعنی مدلول ثا ثابت عاصم وحمزه وکسائی حتی تفجر بفتح تا واسکان فا وضم جیم مع التخفیف خوانند وباقی قرا بضم تا وفتح فا وکسر جیم مع التثقیل خوانند ومدلول عم ونون ندی نافع وابن عامر وعاصم او تسقط علینا کسفا بفتح سین خوانند وباقیان باسکان ونفی حفص باشد در شعرا وسبا که کسفا بفتح سین خواند ومدلول لام لبس هشام بیک وجه قوله کسفا در روم ومیم مشکلا ابن ذکوان وکلا واحدا باسکان سین خوانند وهشام بوجه ثانی وباقی قرا بفتح سین خوانند **تنبیها** ناظم تلفظ کرد بیک وجه بقوله تفجر فی الاولی وبوجه دوم بقوله کتقتل وآن اشارت بوزن وجه دوم واز قید اولی قوله فتفجر الانهار که ثانی است خارج شود که ایمه متفق اند در تشدید آن واز حصر کسفا حرف سبعه والطور قوله وان یروا کسفا خارج باشند که متفق الاسکان است وقوله ثابت اشارت بوجه تخفیف تفجر زیرا که معجزه حاصل شد بایجاز معدوم واین اشارت بمعنی آیت وقوله عم ندی تنبیه است بعموم وجه قرات

وقل قال الاولى كيف دار وضم تا علمت رضى والبا في ربي انجلا

یعنی مدلول کاف کیف ودال دار ابن عامر وابن کثیر قال سبحان ربی بفتح قاف قال ولام واثبات الف بینهما خوانند وباقیان بضم قاف واسکان لام وحذف الف خوانند ومدلول را رضی کسائی لقد علمت بضم تا وباقیان بفتح **تنبیها** از کیفیت قل وقال مستغنی شد از ترجمه قرائتین واز قید اول قل او قال کفی که ثانی است و تا ثالث است بیرون رود وقوله ضم بضم میم وفتح نیز جایز باشد و وقف ایا ما در اصول یاد کرده شد وقوله کیف دار تنبیه است بر انکه دو لغت اند بیک معنی وبا اضافه درین سوره قوله رحمة ربی اذا نافع وابو عمرو بفتح خوانند وبا زوائد لئن اخرتنی ابن کثیر باثبات یا خواند در حالتین وقوله فهو المهتد نافع وابو عمرو باثبات یا خوانند در حالت وصل دون الوقف وادغام کبیر سی وموضع است انه هو وجعلناه هدی کتابک کفی نهلک قریة لمن نرید ثم فاولئک کان کیف فضلنا نحن نرزقهم اولئک کان ذلک کان فی جهنم ملوما ذی العرش سبیلا

ShivaDoc.com

اعلم بما اعلم بكم اعلم بمن ربكم كان كذب بها انجو لنبتغوا افتنو فكم الممات ثم اعلم بمن امر ربى عليك كبيرا نومن لك
تفجر لنا ومن لدنك جعل لكم خزائن رحمة فقال له قال لقد الامر جئنا العلم من قبله **سورة الكهف**

وسكتة حفص دون قطع لطيفة على الف التنوين في عوجا بلا
وفي نون من راق ومرقدنا ولا م بل ران والباقون لا سكت موصلا

يعنى كه حفص سكته كند در چهار موضع اول در سوره كهف قوله عوجا بر الف تنوين عوجا و دوم بر نون من راق و سيم بر الف مرقدنا
و چهارم بر لام بل ران در قيامه و بس و المطففين و باقيان وصل كنند بى سكت **تنبيها** مراد از سكته آنست كه قطع صوت كنند زمانى
اندك كه اگر طويل باشد وقف باشد نه سكت وقوله بلا تنبيه است بر انجه جائز است ابدال در غير وقف از جهت روايت ونقل چون
در اضافه يك سكت نبود در اين باقيان ذكر كردنا صريح باشد وقوله لا سكت موصلا يعنى باقيان متصل خوانند كلمتين را بى سكت

ومن لدنه في الضم اسكن مشمه ومن بعده كسران عن شعبة اعتلا
وضم وسكن ثم ضم لغيره وكلهم في الها على اصله تلا

يعنى قوله من لدنه شعبه باسكان دال و اشمام ضم دال و كسر نون و ها با صله خواند و باقيان بضم دال و اسكان نون و ضم
ها بى صله خوانند الا ابن كثير كه او بر قاعده خود باشد در صله **تنبيها** اسكان را مقيد كردانيد از بهر ضد و مراد از اشمام
انضمام شفتين است در دال و كسرين را مقيد كردانيد بعد از دال تا فرود بر لام و ذكر باقيان كرد تا در ترجمه نون و ها لازم
خللى واقع نشود و بيشتر قد ذكر وقوله اعتلا تنبيه است بصحت روايت

وقل مرفقا فتح مع الكسر عمه وتزور للشامي كتحمر وصلا
وتزاور التخفيف في الزاي ثابت وحرميهم ملئت في اللام ثقلا

يعنى مدلول عم نافع و ابن عامر من امركم مرفقا بفتح ميم و كسر فا خوانند و باقيان بكسر ميم و فتح فا و ابن عامر تزور
عن كهفهم باسكان زاى و تشديد راى و حذف الف بوزن تحمر خوانند و مدلول ثا ثابت كوفيان تزاور بفتح زاى و تخفيف
زاى با اثبات الف خوانند و غير از ابن عامر و كوفيان يعنى نافع و ابن كثير و ابو عمرو مثل قرات كوفيان خوانند اما زاى را مشدد
كرداند و مدلول حرميهم نافع و ابن كثير و لملئت بتشديد لام خوانند و باقيان بتخفيف **تنبيها** مستغنى شد از ترجمه قرات
ابن عامر بلفظ تحمر وقوله وصلا اشارت است بصحت نقل از جهت عربيت و روايت ابن عامر وقوله عمه ضمير عايد است با مرفقا و سوى

بورقكم الاسكان في صفو حلوه وفيه عن الباقين كسر تاصلا

يعنى مدلول فا فى و صاد صفو و حا حلوه و شعبه و ابو عمرو و احدكم بورقكم باسكان را خوانند و باقيان **تنبيها** ذكر قرات باقيان
كرد خروجه عن المصطلح و چون در اسكان خفتى بود تنبيه كرد بقوله صفو حلوه وقوله كسر تاصلا تنبيه بر آنكه كسر در ورقكم كه آن اصل

وحذفك للتنوين من مائة شفا وتشرك خطاب وهو بالجزم كملا

يعنى مدلول شين شفا حمزه و كسائى قوله تعالى ثلثمائة سنين بحذف تنوين خوانند و باقيان بتنوين و مدلول كاف و كلا ابن عامر

وفي ثمر ضميه يفتح عاصم بحرفيه والاسكان في الميم حصلا

قوله وكان له ثمر و قوله و احيط بثمره اشارت كرد كه عاصم در هر دو حرف بفتح ثا و ميم خواند و مدلول حا حصل ابو عمرو بضم ثا و اسكان
ميم خواند و غير عاصم و ابو عمرو در موضعين بضم ثا و ميم خوانند **تنبيه** فتح را مقيد كردانيد كه از مصطلح بيرون رفته بود و قرات
قرا غير مذكور از قيد ضميه معلوم شد و قوله حصل اشارت است بحصول تخفيف در ثمر باسكان ضم در قرات ابو عمرو

ودع ميم خيرا منهما حكم ثابت وفي الوصل لكنا فمد له ملا

يعنى مدلول حا حكم و ثا ثابت ابو عمرو و كوفيان خيرا منهما بحذف ميم ثانيه خوانند و باقيان باثبات آن و مدلول لام له و ميم ملا
هشام و ابن ذكوان لكنا هو الله باثبات الف بعد از نون خوانند در حالت وصل دون الوقف و باقيان بحذف **تنبيها**
قوله دع يعنى حذف كن ميم را و ضد آن اثبات باشد و مراد ميم ثانيه است كه قابليت دارد و معلوم شد از قرينه كه مد لكنا
در قرات و آن الف است و تعرض اثبات الف در حالت وقف نرسانند زيرا كه ايمه سبعه متفق اند در اثبات
الف لكنا كما فى نظاير نحو انا الكم و راويان ابن عامر را بافراد ياد كردن عرض شا بود بر قرات ابن عامر و تنبيه كرد بحذف ميم
منهما بقوله حكم ثابت زيرا كه در مصحف عراق محذوف است

وذكر يكن شاف وفي الحق جره على رفعه حبر سعيد تاولا

يعنى مدلول شين شاف حمزه و كسائى و لم يكن بتذكير خوانند و باقيان بتانيث و مدلول حا حبر و سين سعيد
و تا تاولا ابو عمرو و ليث دورى كسائى الولاية لله الحق برفع خوانند و باقيان بكسر **تنبيها** رفع را مقيد كردانيد از جهت
اتمام بيت و تحسين بر وجه قرات رفع الحق را و يا بر آن تفرد ياد كرد و قوله الولاية ياد كرده شد در سوره انفال
و قوله شاف اشارت است بغايت تذكير كه با آن اعتبار معنى فئة است كه رجال اند و مناسب ينصرونه و منتصرا كه در كلام

وعقبا سكون الضم نص فتى ويا نسير والى فتحها نفر ملا
وفي النون انث والجبال برفعهم ويوم يقول النون حمزة فضلا

يعنى مدلول نون نص و فا فتى عاصم و حمزه و خير عقبا باسكان قاف خوانند و باقيان بضم و مدلول نفر ابن كثير و ابو عمرو و ابن عامر
و يوم نسير الجبال بتانيث و فتح يا مع التشديد خوانند و قوله الجبال برفع لام و باقيان بنون و كسر يا با تشديد و نصب لام الجبال
خوانند و حمزه و يوم يقول بنون خواند و باقيان بيا **تنبيه** قيد سكون و تانيث كرد كه در عقبا و نسير از مصطلح خارج بود
و سخن رموز اشارت است بعدالت و فضل ايمه قرا و صحت نقل و قوله قبلا و الريح ياد كرده شد

لمهلكهم ضموا ومهلك اهله سوى عاصم والكسر في اللام عولا

يعنى قرا سبعه غير از عاصم لمهلكهم در اين سوره و ما شهدنا مهلك اهله در سوره نمل ميم اول را بضم خوانند و عاصم بفتح خواند

عو ۷۸

ومدلول عین عولا حفص در موضعین بکسر لام خواند و باقیان بفتح لام پس سه قرات باشد قرا سبعه را فتامل ذلک قوله
ایجوز یعنی اگرچه درین لغت فتح اکثر است اما کسر نیز اجل لغات است

وَهَا كَسْرِ اَنْسَانِيهِ ضُمَّ لِحَفْصِهِمْ وَمَعَهُ عَلَيْهُ اللهَ فِي الْفَتْحِ وَصَّلَا سما

یعنی حفص وما انسانیه درین سوره وما عاهد علیه الله در فتح بضم ها ضمیر خواند و باقیان بکسر در موضعین
قوله وصلا ای اتبع هذا ذاک یعنی حرف سوره فتح را بترجمه کهف خواند حفص که وابن کثیر بر قاعده خود باشد در قوله وما انسانیه

لِتَغْرَقَ فَتْحُ الضَّمِّ وَالْكَسْرِ غَيْبَةً وَقُلْ اَهْلُهَا بِالرَّفْعِ رَاوِيهِ فَصَّلَا

یعنی مدلول دال راویه و فا فصلا کسایی و حمزه لتغرق بغیب و فتح یا و را و اهلها برفع خواند و باقیان با خطاب و ضم و کسر را لتغرق و اهلها بنصب

وَمُدَّ وَخَفِّفْ يَاسَاكِنَهْ سَمَا وَنُونَ لَدُنِّي خَفَّ صَاحِبُهُ اِلَى
وَسَكِّنْ وَاَشْمِمْ ضَمَّةَ الدَّالِ صَادِقًا فَاتَّخَذْتَ تُخَفِّفْ وَاكْسِرِ الْخَا دُمْ حُلَا

یعنی سما حرمیان و ابو عمرو نفسا زاکیه باثبات الف بعد از زای و تخفیف یا خوانند و باقیان بحذف الف و تشدید یا خوانند و مدلول صاد صاحبه
و همزه الی شعبه و نافع من لدنی بتخفیف نون خوانند و باقیان بتشدید نون خوانند و مدلول صاد صادقا شعبه با سکان دال و اشمام آن بضم خواند
و غیر شعبه بضم دال خوانند پس قرا سبعه بر سه مرتبه باشد در لدنی و مدلول دال دم و حا حلا ابن کثیر و ابو عمرو لتخذت علیه بتخفیف تا و کسر خا
خوانند و باقیان بتشدید و فتح خا خوانند تنبیه از لفظ ناظم موضع مد زاکیه معلوم شد و لام لتخذت از همزه و زن حذف کرده و بصحبت بروایت
شعبه تعبیر کرد بقوله صادقا و زاکیه بمد و تخفیف مرسوم است و در مصحف شامی و مدنی و بعلو آن تنبیه کرد بقوله

وَمِنْ بَعْدُ بِالتَّخْفِيفِ يُبْدِلَ هَهُنَا وَفَوْقُ وَتَحْتَ الْمُلْكِ كَافِيهِ ظَلَّلَا

یعنی مدلول کاف کافیه و ظا ظللا ابن کثیر و ابن عامر و کوفیان ان یبدلها درین سوره و ان یبدله ازواجا در تحریم و ان یبدلنا خیرا در نون
باسکان با و تخفیف دال خوانند و نافع و ابو عمرو بفتح با و تشدید دال در مواضع ثلثه تنبیه ضمیر یبدلها بنا باخت تا و حرف مختلف فیه
متحد شوند در صورت و سکون با تخفیف از لفظ ناظم معلوم شد و فتح آن مر قاری مشدد را از نحو علی ان یبدل و حرف سوره نوح را ایجا
نکرد از بهر اختلاف معنی و بر قران تخفیف صریح کرد بقوله کافیه ظللا و ضمیر کافیه عاید است با یبدل مذکور

فَاَتْبَعَ خَفِّفْ فِي الثَّلَاثَةِ ذَاكِرًا وَحَامِيَةٍ بِالْمَدِّ صُحْبَتُهُ كَلَا
وَفِي الْهَمْزِ يَاءٌ عَنْهُمُ وَصِحَابُهُمْ جَزَاءً فَنَوِّنْ وَانْصِبِ الرَّفْعَ وَاقْبَلَا

یعنی مدلول ذال ذاکرا ابن عامر و کوفیان فاتبع ثم اتبع بقطع همزه و تخفیف تا مع اسکان ها خوانند در مواضع ثلثه مذکوره و باقیان
بوصل همزه و فتح تا و تشدید آن و مدلول صحبه و کاف کلا شعبه و حمزه و کسایی و ابن عامر فی عین حمیه باثبات الف میان حا و میم و ترک
همزه خوانند و باقیان بحذف الف و همزه مفتوحه بعد از میم خوانند و مدلول صحاب حفص و حمزه و کسایی فله جزاء بنصب همزه و تنوین خوانند
و باقیان برفع بی تنوین تنبیه قوله خفف یعنی تا اتبع که فا الفعل است مخفف کردان و از لفظ ناظم معلوم شد که در قران تخفیف همزه قطع

۱۰۵

باشد و بدین معنی تنبیه کرد بقوله ذاکرا و ابن از آن قبیل است که گفته است و باللفظ استغنی عن القید فافهم ذلک و با حامیه مقید کرده اند
بهمزه تا ضد آن نون فهم نکند و نصب برفع مقید کرده اند تا جر فهم نکنند و قوله کلا ای حفظ یعنی لفظ حامیه بمد نگاه دارند مدلول صحبه

عَلَى حَقِّ السُّدَّيْنِ سُدًّا صِحَابُ حَقٍّ الضَّمُّ مَفْتُوحٌ وَيَس شَذًا عَلَا

یعنی مدلول حق و عین علی ابن کثیر و ابو عمرو و حفص بین السدین بفتح سین خوانند و مدلول صحاب و حق حفص و حمزه و کسایی و ابن کثیر
و ابو عمرو و قوله سدا بفتح سین خوانند و مدلول شین شذا و عین علا حمزه و کسایی و حفص من بین ایدیهم سدا و من خلفهم سدا بفتح خوانند
پس از ترجمه مذکوره معلوم شود که نافع و ابن عامر و شعبه در مواضع اربعه بضم خوانند و حفص در مجموع بفتح و ابن کثیر و ابو عمرو بفتح موضعین
کهف و ضم موضعین یس خوانند و حمزه و کسایی قوله السدین که مثنی است بضم خوانند و قوله سدا که مفرد است در مواضع ثلثه بفتح خوانند

وَيَاْجُوجَ مَاْجُوجَ اهْمِزِ الْكُلَّ نَاصِرًا وَفِي يَفْقَهُونَ الضَّمُّ وَالْكَسْرُ شُكِّلَا

یعنی مدلول نون ناصرا عاصم ان یاجوج و ماجوج درین سوره و حتی اذا فتحت یاجوج و ماجوج در انبیا بهمزه ساکنه خوانند و باقیان
بالف در مکان همزه در مواضع اربعه و مدلول شین شکلا حمزه و کسایی لا یکادون یفقهون بضم یا و کسر قاف خوانند و باقیان بفتح هر دو
تنبیه از لفظ ناظم محل همزه معلوم شد و مراد از آنچه گفت اهمز حذف مد است که مرسوم است بالف و ضد آن ترک همزه باشد مراد از شکلا
قوله شکلا حرکت حرف است کامر قوله یاجوج بر یفقهون مقدم داشت لضیق النظم و قوله ناصرا اشارت است بحجت و به قرات همزه یاجوج

وَحَرِّكْ بِهَا وَالْمُؤْمِنِينَ وَمَدُّهُ خَرَاجًا شَفَا وَاعْكِسْ فَخَرْجُ لَهُ مُلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی بجعل لک خرجا درین سوره و ام تسئلهم خرجا در مومنین بفتح را و اثبات الف بعد از را خوانند
و باقیان باسکان را و حذف الف خوانند کما اشار بقوله و اعکس پس حاصل آن باشد که ابن عامر بقصر خواند در مواضع ثلثه و حمزه و کسایی
بعکس ابن عامر خوانند یعنی در مواضع ثلثه بمد و نافع و ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم در اولین بقصر خوانند و در ثالث بمد تنبیه از لفظ ناظم
محل مد معلوم شد و مراد از عکس ضد است و ضد مد قصر است و ضد حرکت اسکان و حقیقت عکس تقدم و تاخر است و مراد اینجا آن است

وَمَكَّنَنِي اَظْهِرْ دَلِيلًا وَسَكِّنُوا مَعَ الضَّمِّ فِي الصُّدْفَيْنِ عَنْ شُعْبَةِ الْمَلَا
كَمَا حَقُّهُ ضَمَّاهُ وَاهْمِزْ مُسَكِّنًا لَدَى رَدْمًا ائْتُونِي وَقَبْلُ اكْسِرِ الْوِلَا
لِشُعْبَةَ وَالثَّانِي فَشَا صِفْ بِخُلْفِهِ وَلَا كَسْرَ وَابْدَاْ فِيهِمَا الْيَاءَ مُبْدِلَا
وَزِدْ قَبْلُ هَمْزَ الْوَصْلِ وَالْغَيْرُ فِيهِمَا بِقَطْعِهِمَا وَالْمَدُّ بَدْءًا وَمَوْصِلَا

یعنی دال دلیلا ابن کثیر ما مکننی فیه ربی بدو نون مخفف نون اول مفتوح و نون ثانی مکسور خواند و باقیان بیک نون مشدد مکسور خوانند
و شعبه بین الصدفین بضم صاد و اسکان دال خواند و مدلول کاف کما و حق ابن عامر و ابن کثیر و ابو عمرو بضم صاد و دال خوانند
و باقیان بفتح صاد و دال قوله و اهمز مسکنا یعنی در ردما ائتونی شعبه نون را مکسور کرداند که پیش از ائتونی است و بعد از ین
همزه را ساکن خواند در حالت وصل و قوله والثانی فشا صف یعنی مدلول فا فشا حمزه بخلاف و مدلول صاد صف شعبه با حد الوجهین

درکلمه ثانی یعنی قال ایتونی بترجه مذکور خوانند واما ماقبل همزه را مکسور نکنند زیرا که ما قبل همزه لام مفتوح است بخلاف کلمه اول که آنجا
ماقبل همزه تنوین بود که آن ساکن بود وقوله وابدأ فیهما الیا یعنی چون ابتدا کنی در کلمتین هارا ابدال کن از همزه ساکنه که فا کلمه است وهمزه
وصل مکسوره زاید گردان وآن در کلمه اول از آن شعبه باشد ودر ثانیه از آن حمزه قولا واحدا وشعبه بیک وجه پس از شعبه در کلمه
اولی وغیر از حمزه وشعبه در کلمه ثانیه وشعبه بوجه ثانی بقطع همزه ممدوده خوانند در حالت وصل ووقف چنانچه در نمودوالفی فیهما
بقطعهما والمبدا او موصلا **تنبیها** قوله والثانی یعنی آتونی زیرا که بعد از وی ما ایتونی است واز آنکه تلفظ کرد در مکنی بدو نون
معلوم شود که مراد اظهار نون است والله نون مظهر متحرک است ووجه سکون عینهم از هر کدام از ترجمتین جاء عند اهل تونن وقبل
اکثر الولا مقید کرد اند تا منزل باشد کسره برحرف ملاصق پیش از کلمه مذکوره ودر کلمه اولی که از شعبه بیک وجه قطع کرد موافقت صاحب
تیسیر کرد وذکر باقیان کرد زیرا که قرات ایشان از ضد معلوم نبود ومعانی رموز ذکر رفت سابقا

وطا فما اسطاعوا لحمزة شددوا وان ینفد التذکیر شاف تاولا

یعنی حمزه قوله فما اسطاعوا ان یظهروه بتشدید طا خوانند وباقیان بتخفیف ومدلول شین شاف حمزه وکسایی ان تنفد بتذکیر
خوانند وباقیان بتانیث **تنبیها** اسطاعوا مقید کرد اند بحرف فا تا قوله وما استطاعوا له نقبا از اختیار بیرون رود ودو چون
تانیث کلمات غیر حقیقی بود حمل تنفد کرد بر معنی وی کما اشار بقوله شاف تاولا

ثلث معی دونی وربی باربع وما قبل ان شا المضافات تجتلا

اشارت کرد درین بیت بیاات اضافه این سوره وآن نه است معی صبرا در سه موضع حفص فقط بفتح خوانند ومن دونی اولیا نافع وابوعمرو
بفتح وربی اعلم وربی احدا فعسی ربی ان یوتین ولا اشرک بربی احدا حرمیان وابوعمرو در مواضع اربعه بفتح خوانند وقوله وما قبل ان شا
یعنی ستجدنی ان شاء الله نافع بفتح خواند بظهور وانکشاف یاآت مذکوره اشارت بقوله تجتلا وباآت محذوفه درین سوره هفت موضع است
قوله المهتد نافع وابوعمرو باثبات یا خوانند در حالت وصل وان یهدین وان یوتین وعلی ان تعلمن ابن کثیر باثبات یا خوانند در مواضع
ثلثه فی الحالین وان ترن قالون وابوعمرو باثبات یا خوانند در وصل وابن کثیر در وصل ووقف وباقیان بحذف یا خوانند وما کنا نبغ
نافع وابوعمرو وکسایی باثبات یا خوانند در وصل وابن کثیر در حالتین وباقیان بحذف وفلا تسئلنی ابن ذکوان بیک وجه بحذف
یا خوانند وبوجه دوم با باقیان در حذف موافقت کنند وادغام کبیر سی ویک موضع است الکهف فقالوا نحن نقص اعلم ممن
اعلم بما اعلم بهم اعلم بعدلکم اعلم بما مبدل لکلماته ترید زینة للظالمین نارا فقال لصاحبه قال له صاحبه قلت لن نجعل لکم
اوربه بالباطل لیدحضوا اظلم ممن نعجل لهم العذاب بل لهم ابرح حتی فاتخذ سبیله قال لفتیه واتخذ سبیله قال له موسی قال
لا تواخذنی قال لو شئت وسنقول له تطلع علی قوم نجعل لهم للکافرین نزلا جهنم جزاءا **التفریع** من قوله تعالی ولا یشرک
بعبادة ربه احدا الی قوله کهیعص ذکر اصول این تفریع اول مد است ویاد کرده شد در اصول وقرا سبعه در آن
بر پنج ضرب اند ورش وحمزه مقدار پنج الف مد کنند ودونهما عاصم ودونه ابن عامر والکسایی ودونهما قالون ودوری

وابوعمرو بوجه ودونهما ابن کثیر والسوسی قولا واحدا وقالون ودوری بوجه الثانی ودوم وصل سوره نیز است با بسمله وسیم سکت
بی بسمله ایضا وچهارم بسمله بی وصل وسکت ومعلوم است که وقف بر بسمله جایز نیست در یک صورت وصل سوره نیز وصورت
دیگر جایز واماله ها ویا بین اللفظین واضجاع وفتحهما ووجهی عین وادغام واظهار صاد در ذال ذکر ووقف بر ذکر بااسکان
واشمام وروم پس با سه وجه بسمله مرا آنچه سه را چنانچه مذهب هر یکی باشد اولا یاد کنیم وبعد از آن ذکر اصول مذهب ایشان از
قرا یاد کرده باشیم اولا یاد کنیم وبعد از آن ذکر حمزه کنیم که او را بسمله وسکت نیست بعد از وی مذهب ورش وابن عامر وابوعمرو
که ایشان را وصل وسکت هست بگوییم پس وجوه هر یکی از ایمه سبعه معلوم شود حاصل الضرب آن بگوییم تا اصلی باشد طالب
این فن را وباقی تفریعات بر آن قیاس میکنند وبالله التوفیق **بدانکه** قالون را مد وقصر باشد وسه وجه بسمله واماله ها ویا
بین اللفظین واظهار صاد وسه وجه وقف ذکر پس دو وجه مد وقصر در دو وجه بسمله بران تقدیر که وصل بسمله بسوره مقتضی
واقع کنیم با وصل بسمله باقی کنیم چهار باشد واین چهار وجه ضرب کنیم ~~بهشت وچهار وجه شود~~ در دو وجه عین هشت شود
واین هشت در سه وجه ذکر ضرب کنیم بیست وچهار وجه شود از وجوه بسمله فصل از طرفین باقی ماند پس چون بر بسم الله الرحمن الرحیم
وقف کنی در رحیم چهار وجه باشد قصر وتوسط وطول وروم کما مر فی باب المد پس دو وجه مد وقصر قالون در چهار رحیم هشت
وجه باشد وهشت در دو وجه عین شانزده باشد وشانزده را در سه وجه ذکر چهل وهشت وجه باشد چون بیست وچهار وجه
ضم کنی با این وجوه هفتاد ودو وجه باشد پس مجموع وجوه قالون هفتاد ودو وجه باشد **ودوری از ابوعمرو** مثل او
باشد در عدد وجوه واصول قرآن لکن در فتح ها وادغام صاد مخالف **قالون** باشد پس وی نیز هفتاد ودو وجه باشد **و**
سوسی را نصف وجوه دوری باشد زیرا که او را مد نباشد پس یک وجه قصر در دو وجه بسمله ضرب کنی دو باشد ودو در دو وجه
عین ضرب کنی چهار باشد وچهار در سه وجه ذکر ضرب کنی دوازده باشد پس ظاهر شد درین صورت که سوسی را نصف وجوه دوری است
ودر وجه سیم بسمله یک وجه مد در چهار وجه رحیم ضرب کنی چهار وجه باشد وچهار در دو وجه عین ضرب کنی هشت باشد وهشت در سه وجه
وقف ذکر ضرب کنی بیست وچهار باشد وچون ضم کنی با دوازده مذکور سی وشش باشد پس معلوم شد که هر کسی را از ایمه که او را
در مد یک وجه باشد در وجوه بسمله او را سی وشش وجه باشد **ورش** را سی وشش وجه باشد **وابن کثیر را** سی وشش وجه
وابن عامر را سی وشش وجه باشد **وعاصم** را سی وشش وجه باشد بروایت شعبه وسی وشش وجه بروایت حفص
وکسایی را سی وشش وجه باشد پس مجموع وجوه مذکوره بسمله سیصد ونود وشش وجه باشد **واما** اصول قرات
ایمه بعد از قالون ودوری ابوعمرو بدانکه سوسی را در اماله ها ویا دو وجه است وجه اول اماله هر دو حرف ووجه دوم اماله ها وفتح یا
ودر وجهین اماله بین اللفظین باشد اول وادغام صاد در ذال ومد وقصر وورش را بامد طول واماله ها ویا بین اللفظین واظهار
صاد وابن کثیر را مد قصیر وفتح ها ویا واظهار صاد باشد وابن عامر را مد مذکور وفتح ها واماله محض در یا وادغام صاد باشد
وعاصم را بروایت شعبه مد مذکور واماله ها ویا واظهار صاد باشد وحفص غیر از اماله موافق شعبه باشد وکسایی بمد مذکور

واماله ها و یا و ادغام صاد خوانند و قرا سبعه در وجهی عین دو وجوه ثلثه و وقف ذکر متفق باشند **واما اصحاب**
وصل و سکت ورش و ابن عامر و ابو عمرو و حمزه موافق ایشانست در وصل فقط پس حمزه را در حالت وصل سوره بی بسمله
در عین دو وجه باشد پس دو در سه وجه ذکر شش وجه باشد و چون ورش و ابن عامر هر یکی را وصل و سکت است هر یکی قیاس
بر ضرب مذکور ضعف وجوه حمزه باشد زیرا که هر یکی دوازده وجه باشد و ابو عمرو را بروایت دوری که مد و قصر دارد ضعف وجوه ورش
و ابن عامر باشد پس دوری را بیست و چهار وجه باشد و سوسی را که قصر است فقط دوازده وجه باشد و وجه فتح یا از کاف ها یا وجه دوری
داخل باشد پس مجموع وجوه اصحاب وصل بین السورتین از حمزه و غیره و اصحاب سکت شصت و شش و جماعت چون ضم کنی با وجوه
اصحاب بسمله که آن سبعه و نود و شش وجه باشد مجموع چهار صد و شصت دو وجه باشد والله اعلم **سورة مریم علیها السلام**

وحرفا یرث بالجزم حلو رضی وقل ... خلقت خلقنا شاع وجها مجملا

یعنی مدلول حا حلو و را رضی ابو عمرو و کسایی یرثنی و یرث بسکون ثا خوانند در موضعین بجزم و باقیان برفع ثا خوانند و مدلول شین شاع
حمزه و کسایی و قد خلقناک من قبل بنون و اثبات الف بعد از آن خوانند و باقیان در مکان بتا مضمومه و حذف الف خوانند **تنبیه** مراد
از آنچه گفت حرفا یرث ثا است در کلمتین و یا یرثنی حذف کرد لضیق النظم و مستغنی شد از تلفظ بجز آن از ترجمه و اماله ها و فتح و ادغام
صاد در ذکر و اختلاف ذکریا و بشرک و لنبشره یاد کرده شد

وضم بکیا کسره عنهما وقل ... عتیا صلیا مع جثیا شذا علا

یعنی مدلول عین عنهما حمزه و کسایی سجدا و بکیا بکسر با خوانند و باقیان بضم و مدلول شین شذا و عین علا حمزه و کسایی و حفص من الکبر عتیا
علی الرحمن عتیا و صلیا و جهنم جثیا و فیها جثیا در مواضع خمسه بکسر خوانند و باقیان بضم **تنبیه** کسر را از ضم ضد مقید گردانید
و بکیا مقدم داشت بر نظایر خود از ضم و شذا علا تنبیه است بثنا بر قرات کسر

وهمز أهب بالیا جری حلو بحره ... بخلف ونسیا فتحه فائز علا

یعنی جیم جری و حا حلو ورش و ابو عمرو لاهب لک بمکان همزه یا خوانند و قالون بیک وجه موافق باشد و بوجه دوم موافق باقی
قرا باشد که بهمزه خوانند و مدلول فا فائز و عین علا حمزه و حفص و کنت نسیا بفتح نون خوانند و باقیان بکسر **تنبیه** لام لیهب
از همزه وزن حذف کرد و فتح یا معلوم شد از همزه مفتوحه که بجای آنست و در قرات یا لیهب اسناد فعل است با خود سبحانه و تعالی
ای لیهب لک الله غلاما و بدین معنی اشارت کرد بقول جری حلو بحره بثنا بر وجه قرات مذکور

ومن تحتها اکسر واخفض الدهر عن شذا ... وخف تساقط فاصلا فتحملا
وبالضم والتخفیف والکسر حفصهم ... ورفع قول الحق نصب ند کلا

یعنی مدلول همزه الدهر و عین عن و شین شذا نافع و حمزه و کسایی و حفص فناداها من تحتها بکسر میم من و جر تا تحتها خوانند و باقیان
بفتح میم و نصب تا ثانی خوانند و مدلول فا فاصلا حمزه تساقط علیک بتخفیف سین و فتح تا و قاف خوانند بجواز آن فرمود که حفص بضم
فاصلا

وتخفیف سین و کسر قاف خواند پس متعین شد مر باقیان را که در ترجمتین مذکور نیستند که بفتح تا و قاف و تشدید سین خوانند
و ایشان جمیان و ابو عمرو و ابن عامر و شعبه و کسایی اند و مدلول نون ندو کاف کلا ابن عامر و عاصم عیسی ابن مریم قول الحق بنصب لام
قول خوانند و باقیان برفع **تنبیه** فرمود اخفض و نگفت الکسران تا حمل خفض بر تا ثانی کرده شود و همزه وصل را رمز
گردانید بر مصطلح خود و قوله شذا علا اشارتست بثنا بر قرات کسر و قوله فاصلا اشارتست بوجه قرات تخفیف و تنقل الساقط
و تعلیل و تحمل مسند است با ضمیر النخله و رطبا منصوبست بتمییز و مید و جایز داشته است نصب رطبا بهزی کما اشار بقوله

وکسر وأن الله ذاک وأخبروا ... بخلف إذا ما مت موفین وصلا

یعنی مدلول ذال ذاک ابن عامر و کوفیان و ان الله ربی بکسر همزه خوانند و باقیان بفتح و مدلول میم موفین ابن ذکوان فی
قوله اذا ما مت بدو وجه خوانده است وجه اول بهمزه واحده مکسوره بر صیغت خبر و وجه دوم چنانکه قرات باقیان
یعنی بهمزتین **تنبیه** آن مقید کردانید بواو و با بسم الله تعالی پس ان الشیطان خارج باشد و آنکه باستفهام خوانند بر اصل خود
باشند در مد و تسهیل کما مر قوله موفین جمع موفیست و وصلا جمع واصل یعنی نقله چنانکه بدیشان رسیده بود روایت در قوله
اذا ما مت رسانیدند بطالبان چنانکه حق روایت بود نه زیاده و نه نقصان والله اعلم

وننجی خفیفا رض مقاما بضمه ... دنا ریا ابدل مدغما باسطا ملا

یعنی مدلول را رضی کسایی قوله و ننجی الذین باسکان نون ثانیه و تخفیف جیم خوانند و باقیان بفتح نون و مدلول با باسطا و میم ملا
نون و تشدید جیم و مدلول دال دنا ابن کثیر خیر مقاما بضم میم خواند و باقیان بفتح آن و مدلول با باسطا و میم ملا قالون و ابن ذکوان
اثاثا و ریا همزه را ابدال کنند بیا و یا را در یا ادغام کنند و باقیان بترک ابدال خوانند و ادغام کنند **تنبیه** سکون نون ننجی معلوم شد
از لفظ ناظم و فتح نون قاری مشدد از مجمع علیه و حمزه بر اصل خود باشد در قوله اثاثا و ریا و یا ننجی در مصاحف ثابتست و قوله
رض یعنی مجاهده کن با نفس خود تا بدانچه اشارت کرد در اصول و ابنی موقوف آن حاصل کرده بدان عمل کنی بر وجه مذکور و قوله باسطا

وولدا بها والزخرف اضمم وسکنا ... شفاء وفی نوح شفا حقه ولا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی مالا و ولدا و قالوا اتخذ الرحمن ولدا و ان دعوا للرحمن ولدا و ان یتخذ ولدا در این سوره و قل
ان کان للرحمن ولد در زخرف بضم واو و اسکان لام خوانند در مجموع و مدلول شین شفا و حق حمزه و کسایی و ابن کثیر و ابو عمرو
و ولده الا خسارا در نوح بضم واو و سکون لام خوانند پس متعین شد مر کسی را که از و ساکت است در ترجمتین بفتحه واو و لام
خوانند **تنبیه** قوله بها دلالت میکند بر عموم ولدا و قوله شفا اشارتست بقوه ضم در ولدا

وفیها وفی الشوری یکاد أتی رضی ... وطا یتفطرن اکسروا غیر أثقلا
وفی التا نون ساکن حج فی صفا کمال وفی الشوری حلا صفوه ولا

یعنی مدلول همزه اتی و را رضی نافع و کسایی یکاد السموات در مریم و شوری بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول حا حج و

ShivaDoc.com

وفا فی وصاد صغا وکاف کال ابو عمرو وحمزه وشعبه وابن عامر یتفطرن منه درین سوره بنون ساکنه خواندند که بعد از یاست وبعد از طا را مکسور بی تشدید خواندند ومدلول حا حلا وصاد صفوه ابو عمرو وابو بکر ینفطرن در سوره شوری بترجمه مذکوره خواندند پس متعین شد که آنکه درین دو حرف مذکوره نباشد بجای نون یا مفتوحه خواند با فتح طا وتشدید آن **تنبیه** تذکیر یکاد از اطلاق معلوم شد ونون را مقید کرده اند که از مصطلح بیرون رفته بود ومعنی رموز اشارتست بوجه قرات

وَرَائِیَ وَاجْعَلْ لِی وَاِنّی كِلاَهُمَا وَرَبّی وَاٰتَانِی مُضَافَاتُهَا الْعُلاَ

یعنی که یاء آت اضافه شش است درین سوره من وراءی ابن کثیر بفتح خواند واجعل لی ایه نافع وابو عمرو بفتح خواندند وانی اعوذ وانی اخاف نافع وابن کثیر وابو عمرو بفتح خواندند وقوله الولاء جمع ولیات وولیا نانیث الاولیست وحاصل معنی آنت که یا آت اضافه که یاد کرده شد درین بیت اولی در اصول مفصل ذکر رفته است ودرین سوره یا آت زواید نیست وعدد آیه درین سوره بیست ونه است ذکر رحمة قال رب العظم منی الراس شیبا قال رب اجعل لی ایه الکتاب بقوه فتمثل لها رسولا بکی لکل فاکهه جعل بکل النخلة تساقط جنیا شیبا نکلمن فی المهد صبیا یقول له فاعبروه هذا نحن نرث ساستغفر لک اخاه هرون بامر ربک لعبادته هل اعلم بالذین واحسن ندیا وقال الاولین الصالحات سیجعل سیجعل لهم

سورة طه

لِحَمْزَةَ فَاضْمُمْ كَسْرَ هَا اَهْلِهِ امْكُثُوا مَعًا وَافْتَحُوا اِنّی اَنَا دُمْ اَبًا حَلاَ

یعنی که حمزه اذ قال موسی لاهله امکثوا درین سوره ودر قصص بضم ها ضمیر خواند در حالت وصل وباقیان بکسر در دو موضع ومدلول دال دایما وحا حلا ابن کثیر وابو عمرو انی انا ربک بفتح همزه خواندند وباقیان بکسر **تنبیه** مراد از قوله معا هر دو مذکورین ولام لاهله از حکم حذف کرد وضم را از کسر ضد مقید کرده اند وانی مقید کرده اند بانا تا قول انی آنست بیرون رود ونیز انی انا الله وامال طا وها از طه یاد کرده

وَنَوِّنْ بِهَا وَالنَّازِعَاتِ طُوًى ذَكَا وَفِی اخْتَرْتُكَ اخْتَرْنَاكَ فَازَ وَثَقّلاَ
وَاَنَّا وَشَامٍ قَطْعُ اَشْدُدْ وَضَمَّ فِی ابْتِدَا غَیْرِهِ وَاضْمُمْ وَاَشْرِكْهُ كَلْكَلاَ

یعنی مدلول ذال ذکا ابن عامر وکوفیان المقدس طوی درین سوره ودر نازعات بتنوین خواندند وباقیان بترک تنوین ومدلول فا فاز حمزه وانا اخترناک نون انا مشدد وانا اخترناک بعد از ا بنون مفتوحه وبعد ازان الف خواند وباقیان بتخفیف نون انا وبعد ازان تا مضمومه در مکان نون الف خواندند ومدلول کاف کلکلا ابن عامر اشدد به بهمزه قطع مفتوحه واشرکه بضم همزه خواندند وباقیان اشدد به بهمزه وصل مضمومه واشرکه بفتح همزه خواندند **تنبیه** دانسته شد تنوین طوی از ذهب ابی نحو منیب دخلوها واز لفظ اخترتک واخترناک گفتن مستغنی شد از ترجمه وقوله وضم فی ابتداء غیره یعنی که ابن عامر قوله اخی اشدد چون بهمزه قطع خواند در ابتدا آن همزه را مفتوح کرد انید وباقیان چون مذهب ایشان همزه وصل باشد در ابتدا همزه را مضموم کردانند پس ضد قطع وصل باشد وقوله ذکا اشارتست بثنا بر قراءت تنوین طوی وقوله فاز اشارتست بصفات آن حمزه واحوال وچنانچه در خطبه بعضی از ان گفته آمد که در نوم قرآن بر حق تعالی خواند وچون بسوره طه رسید بخواند وانا اخترتک حق سبحانه وتعالی فرمود که همین کردان

پس بخواند وانا اخترناک وبعد ازان حق سبحانه فرمود که یا حمزه من چنین خواندم ونیز حمله عرش چنین خواندند الله بعد ازان فرمود تا ناجی وبکبری وسوار بیاورند فرمود که این سبب قرآن تو قرآن را وروزه تو روز نهارا وبآموختن تو بر دعا زا قرآن تاج

مَعَ الزُّخْرُفِ اقْصُرْ بَعْدَ فَتْحٍ وَسَاكِنٍ مِهَادًا ثَوَى وَاضْمُمْ سُوًى فِی نَدٍ كَلاَ
وَیَكْسِرُ بَاقِیهِمْ وَفِیهِ وَفِی سُدًى تُمَالُ وَوَقْفٌ فِی الْاُصُولِ تَاَصَّلاَ

یعنی ثاء ثوی کوفیان الارض مهدا درین سوره ودر زخرف بفتح میم واسکان ها وحذف الف خواندند وباقیان بکسر میم وفتح ها واثبات الف بعد از ها خواندند در هر دو موضع ومدلول فا فی ونون ندو کاف کلا حمزه وعاصم وابن عامر مکانا سوی بضم سین خواندند وباقیان بکسر سین **تنبیه** الف مهاد از لفظ ناظم معلوم شد ونجم در موضع قوله مهادا درین سوره عم بیرون رود وقراءت باقیان در سوی از کسر

فَیُسْحِتَكُمْ ضُمَّ وَكَسْرٌ صِحَابُهُمْ وَتَخْفِیفُ قَالُوا اِنَّ عَالِمُهُ دَلاَ
وَهٰذَیْنِ فِی هٰذَانِ حَجَّ وَثِقْلُهُ دَنَا فَاجْمَعُوا صِلْ وَافْتَحِ الْمِیمَ حُوَّلاَ

یعنی مدلول صحاب حمزه وکسائی وحفص فیسحتکم بضم یا وکسر حا خواندند وباقیان بفتح یا وحا خواندند ومدلول عین عالمه ودال حفص وابن کثیر قالوا ان بتخفیف نون مع الاسکان خواندند وباقیان بفتح نون وتشدید ومدلول حا حج ابو عمرو هذین بیا خواند وباقیان بتخفیف پس از تراجم مذکوره در ان هذان قراء سبعه را چهار قراءت باشد فتامل ذلک ومدلول حا حولا ابو عمرو وقوله فاجمعوا کیدکم بهمزه وصل خواند یعنی فاجمعوا بجیم متصل کرده اند ومیم را مفتوح کرده اند وباقیان بهمزه قطع خواندند وکسر میم پس فا از جیم منفصل باشد **تنبیه** گفتن ناظم از کلمتین هذین وهذان مستغنی شد از ترجمه آن واعادة تشدید آن نون کرد از کهر ابن کثیر که در نسا گفته بود از کهر تتمیم قراءت هذان وقوله صل یعنی همزه را همزه وصل کردن وقوله حولا یعنی میم مکسور را مفتوح کردن وقوله حج اشارتست بصحت وجه قراءت ابو عمرو از جهت نقل عربیه وبرد قول انکار روایت وابو عمرو رحمه الله گفته است

وَفِی سَاحِرٍ سِحْرٌ شَفَا وَتَلَقَّفُ ارْفَعِ الْجَزْمَ مَعْ اُنْثَى یُخَیَّلُ مُقْبِلاَ

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسائی کید سحر بکسر سین وحذف الف واسکان حا خواندند وباقیان بفتح سین وکسر حا واثبات الف خواندند میان سین وحا ومدلول میم مقبلا ابن ذکوان تلقف ما صنعوا برفع خواند ویخیل بتا تانیث وباقیان بجزم وتذکیر **تنبیه** از تلفظ کردن تا بحر وساحر مستغنی شد از ترجمه کلمتین ورفع را مقید کردانید از کهر وقیل تشدید نون ان وتشدید تا وبری در تلقف وتخفیف حفص یاد کرده شد ونیز تخفیف وتسهیل در قوله آمنتم در اصول وقوله سحر از کهر نظم مقدم افتاد بر تلقف و تخییل موخر افتاد از تلقف وقوله شفا تنبیه است بدانچه در رسوم سحر بغیر الف است

وَاَنْجَیْتُكُمْ وَاعَدْتُكُمْ مَا رَزَقْتُكُمْ شَفَا لاَ تَخَفْ بِالْقَصْرِ وَالْجَزْمِ فُصِّلاَ

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسائی قد انجیتکم من عدوکم وواعدتکم ومن طیبات ما رزقتکم بتا مضمومه وحذف الف خواندند در مواضع ثلثه وباقیان بنون واثبات الف بعد از نون خواندند ومدلول فا فصلا حمزه ولا تخف درکا بسکون فا وحذف الف خواند

وجه ثانی

و وباقیان باثبات الف ورفع فا خوانند **نسها** بتلفظ در کلمات ثلثه مستغنی شد از ترجمه احد او جهت آنکه ملفوظ است از ترجمه ارتفاع آن نحوانبیاکم معلوم شد ولما تخف در تلاوة معدوم است وقوله فصلا انتبه است بوجه جزم تخف که در عربیت معلوم است

وَحَا فَيَحِلَّ الضَّمُّ فِي كَسْرِهِ رِضًى ۞ وَفِي لاَمِ يَحْلِلْ عَنْهُ وَافَى مُحَلَّلاَ

یعنی مدلول را رضی بضم حا فیحل علیکم وبضم لام اول از قوله یحلل خوانند وباقیان بکسر لام خوانند در موضعین **نسها** ضم را مقید کرد انید از جهت ضد وکلام را مطلق گفت ومراد لام اول است زیرا که اطلاق محمول باشد بر حرف سابق وقوله عنه ضمیر عاید است بالکسایی وقوله وافی ای اتی یعنی کسره در وی آمد بجای ضمه بقراة کسایی در لام یحلل

وَفِي مُلْكِنَا ضَمٌّ شَفَا وَافْتَحُوا أُولِي ۞ نُهىً وَحُمِّلْنَا ضَمٌّ وَاكْسِرْ مُثَقِّلاَ
كَمَا عِنْدَ حِرْمِيٍّ وَخَاطَبَ تَبْصُرُوا ۞ شَذًا وَبِكَسْرِ اللاَّمِ يُخْلِفُهُ حَلاَ
دِرَاكٍ وَمَعْ يَا يَنْفُخُ ضُمَّهُ ۞ وَفِي ضَمِّهِ افْتَحْ عَنْ سِوَى وَلَدِ الْعَلاَ

یعنی شفی حمزه وکسایی ملکنا بضم میم خوانند ومدلول همزه اولی ونون نهی نافع وعاصم بفتح خوانند وباقیان بکسر ومدلول کاف کما وعین عند وحرمی ابن عامر وحفص وابن کثیر ونافع حملنا اوزارا بضم حا وکسر میم مع التشدید خوانند وباقیان بفتح حا ومیم مع التخفیف خوانند وباقیان بغیب ومدلول حا حلا ودال دراک ابو عمرو وابن کثیر لن تخلفه بکسر لام خوانند وباقیان بفتح وقرا سبعه غیر از ابو عمرو یوم ینفخ بیا تذکیر خوانند ویا را مضموم کرد انند وفا را مفتوح وابو عمرو بنون مفتوح وفا مضموم

وَبِالْقَصْرِ لِلْمَكِّي وَاجْزِمْ فَلاَ يَخَفْ ۞ وَأَنَّكَ لاَ فِي كَسْرِهِ صَفْوَةُ الْعُلاَ

یعنی ابن کثیر فلا یخاف ظلما بحذف الف وجزم فا خوانند وباقیان باثبات الف ورفع فا خوانند ومدلول صاد صفوه وهمزه العلا ابو بکر ونافع وانک لا تظما بکسر همزه خوانند وباقیان بفتح **نسها** مراد از قصر اینجا حذف الف است وقوله صفوه العلا اشارتست بثنا بر وجه قرات کسر آن که چون استیناف باشد مستغنی از تاویل باشد

وَبِالضَّمِّ تُرْضَى صِفْ رِضًى تَأْتِهِمْ مُؤَنَّثٌ ۞ عَنْ اُولِي حِفْظٍ لَعَلِّي أَخِي حُلاَ
وَذِكْرِي مَعًا إِنِّي مَعًا لِي مَعًا حَشَرْتَنِي ۞ عَيْنِي نَفْسِي إِنَّنِي رَاسِي انْجَلاَ

یعنی مدلول صاد صف وراء رضی شعبه وکسایی لعلک ترضی بضم تا خوانند وباقیان بفتح ومدلول عین عن وهمزه اولی وحا حفظ حفص ونافع وابو عمرو اولم تاتهم بتانیث خوانند وباقیان بتذکیر ویاات اضافه درین سوره سیزده موضع است لعلی اتیکم که قیان باسکان خوانند واخی اشدد ابن کثیر وابو عمرو بفتح خوانند ولذکری نافع وابو عمرو بفتح خوانند وفی ذکری اذهبا وانی آنست وانی انا ربک حرمیان وابو عمرو در مواضع ثلثه بفتح خوانند **قوله** ولی فیها ورش وحفص بفتح خوانند ویسر لی امری نافع وابو عمرو بفتح خوانند ونفسی اذهب وانی انا الله حرمیان وابو عمرو بفتح خوانند وبراسی انی نافع وابو عمرو بفتح خوانند ویاات زواید یک موضع است قوله الا تتبعن افعصیت نافع وابو عمرو در حالت وصل وابن کثیر در حالتین باثبات یا خوانند وادغام کبیر درین سوره بیست

موضع است مال لا هله نودی یا موسی قال رب نسبحک کثیرا ونذکرک کثیرا انک کنت ولتصنع علی امکث قال لا تخافا فقال جعل لکم قال لهم الیوم من کید ساحر السحرة سجدا آذن لکم لیغفر لنا قال لهم تقول لا مساس اعلم بما لمن اذن له یعلم ما ادم من قال رب لم حشرتنی نسبحک قبل النهار لعلک نحن نرزقک

سُورَةُ الأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ

وَقُلْ قَالَ عَنْ شُهْدٍ وَآخِرُهَا عَلاَ ۞ وَقُلْ أَوَلَمْ لاَ وَاوَ دَارِيهِ وَصَّلاَ

یعنی مدلول عین عن وشین شهد حفص حمزه وکسایی قال ربی یعلم بفتح قاف ولام واثبات الف خوانند در میان قاف ولام ومدلول عین علا حفص قوله قال رب احکم در آخر این سوره بترجمه مذکوره خوانند وغیر مذکوره در کلمتین بضم قاف وحذف الف وسکون لام خوانند ومدلول دال داریه ابن کثیر الم یر الذین کفروا بغیر واو خوانند وباقی قرا باثبات واو خوانند **نسها** از لفظ قل وقال مستغنی شد از ترجمه قرات واز جهت اختصار کلمتین را جمع کرد وفوحی الیه فاستبق وقوله داریه وصلا اشارتست بقرات ابن کثیر بوجه در مصحف

وَيَسْمَعُ فَتْحُ الضَّمِّ وَالْكَسْرِ غَيْبَةً ۞ سِوَى الْيَحْصُبِي وَالصُّمُّ بِالرَّفْعِ وُكِّلاَ
وَقَالَ بِهِ فِي النَّمْلِ وَالرُّومِ دَارِمٌ ۞ وَمِثْقَالَ مَعْ لُقْمَانَ بِالرَّفْعِ أَكْمَلاَ

یعنی قرا سبعه غیر از ابن عامر ولا یسمع بغیبت وفتح یا ومیم ورفع میم الصم خوانند پس ابن عامر بخطاب وضم تا وکسر میم تسمع ونصب میم الصم خوانند وقوله وقال به فی النمل والروم دارم یعنی مدلول دال دارم ابن کثیر بتقیید مذکوره اول خوانند قوله ولا یسمع الصم الدعاء در سوره نمل وتسمع در روم یعنی بغیب یسمع وفتح یا ومیم آن وضم میم قوله الصم وباقیان بضم تا وکسر میم تسمع ونصب میم الصم پس قرا سبعه در اسر قران باشد در مواضع ثلثه فتامل ذلک ومدلول همزه اکملا نافع قوله وان کان مثقال درین سوره وان تک مثقال در لقمن برفع خوانند وباقیان بنصب **نسها** فتح را مقید کرد انید از جهت ضد وکسر را عطف کرد بر ضم ومراد از فتح ضم فتح یاست وقوله والکسر یعنی کسر میم را فتح کرد انید وقوله انک لا تسمع الموتی قرار ادران خلافی نیست ونیز در نصب قوله الدعاء

جُذَاذاً بِكَسْرِ الضَّمِّ رَاوٍ وَنُونُهُ ۞ لِيُحْصِنَكُمْ صَافٍ وَأَنِّثْ عَنْ كِلاَ

یعنی مدلول را راو کسایی جذاذا بکسر جیم خوانند وباقیان بضم ومدلول صاد صافی شعبه لنحصنکم بنون خواند ومدلول عین عن وکاف کلا حفص وابن عامر بتانیث خوانند وباقیان بتذکیر **نسها** کسر را مقید کرد انید از جهت ضد وقوله اف وایه یاد کرده شد وچون در قرات شعبه اسناد فعل است بحق تعالی اشارت کرد بثنا بران بقوله صافی وبوجه قرات حفص وابن عامر وصحت آن از جهت روایت اشارت کرد بقوله عن کلا یعنی مرویست از قاری که صاحب حفظ است

وَسَكِّنْ بَيْنَ الْكَسْرِ وَالْقَصْرِ صُحْبَةٌ ۞ وَحِرْمٌ وَنُجِّي احْذِفْ وَثَقِّلْ كَذِي صِلاَ

یعنی مدلول صحبه شعبه وحمزه وکسایی وحرام علی قریة بکسر حا واسکان را وحذف الف خوانند وباقیان بفتح حا وراء واثبات الف خوانند ومدلول کاف کذی وصاد صلا ابن عامر وشعبه نجی المومنین بیک نون مضمومه وتشدید جیم خوانند وباقیان بنونین خوانند نون اول مضموم ودوم ساکن وتخفیف جیم خوانند **نسها** ننجی در تلاوة مقدم است بر حرام وقوله احذف مراد نون ثانیه است وترجمه ننجی مطلق یاد کرد

ShivaDoc.com

محققی است

اعتماد بر نظایر آن و سکون نون ثانی در قرات مثبت از مفهوم لفظ ناظم معلوم شد و نون ساکنه بر قاعده خود در جیم
و تشدید منزلات بر جیم و واو و حرم از تلاوة است و یاجوج و ماجوج و فتحت یاد کرده شد

وللکتب اجمع عن شذا و مضافها معی مسنی انی عبادی مجتلا

یعنی مدلول عین عن و شین شذا حفص و حمزه و کسائی السجل للکتب بضم کاف و تا و حذف الف بر صیغت جمع خوانند و باقیان
بکسر کاف و فتح تا و اثبات الف بر صیغت توحید خوانند **تنبیها** عن شذا اشارت بظهور و انتشار قرات جمع و فی الزبر
یاد کرده شد و یاآت اضافه درین سوره چهار است ذکر من معی تو د حفص باشد که بفتح خواند و مسنی الضر و عبادی الصالحون
نزد حمزه باشد که باسکان خواند و انی انا نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و یا محذوفه درین سوره یا مدن است و ادغام کبیر عفوات
علم ما ذکرتم یستطیعون نصرهم اذ قال لابیه قال لقد بقال له و یعلم ما تکتمون

سورة الحج

سکاری معا سکری شفا و محرک لیقطع بکسر اللام کم جیده حلا
لیوفوا ابن ذکوان لیطوفوا له لیقضوا سوی بزیهم نفر جلا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی الناس سکاری و ماهم بسکاری بفتح سین و اسکان کاف و حذف الف خوانند و باقیان بضم سین و فتح
کاف و اثبات الف خوانند و مدلول کاف کم و جیم جیده و حا حلا ابن عامر و ورش و ابو عمرو ثم لیقطع بکسر لام خوانند و باقیان باسکان
و ابن ذکوان قوله و لیوفوا نذورهم و قوله و لیطوفوا بکسر لام خوانند در موضعین و باقیان باسکان و مدلول نفر ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر
غیر از بزی و مدلول جیم جلا ورش ثم لیقضوا بکسر لام خوانند و باقیان که ایشان بزی و قالون و عاصم و حمزه و کسائی باسکان لام
خوانند **تنبیها** ضم سکاری معلوم شد از مجمع علیه و فتح سکری از نحو اسری و قاعده آن که گفت و محرک آن باشد از هر مسکوخ
اخذ اسکان کند که ضد تحریک است و نص کرد بر اسکان لام از بهر آنکه کسر اول در کلمات معهود شد و قرا هر یکی بر اصل خود باشند در امالا
سکری و لیفضل و هذان یاد کرده شد و قوله شفا تنبیه است بر صحت وجه قرات منکم و قوله کم جیده حلا اشارت بوجه کسر لام لیقطع
زیرا که قرات کسر بر اصل خود است پس آن را حلاوتی باشد و از جهت ظاهر شد حسن او و منکشف شد وجه او

و مع فاطر انصب لؤلؤا نظم الفه و رفع سواء غیر حفص تنخلا
و غیر صحاب فی الشریعة ثم و لیوفوا محرکه لشعبة اثقلا
تخطفه عن نافع مثله و قل معا منسکا فی السین بالکسر شلشلا

یعنی مدلول نون نظم و همزه الفه عاصم و نافع من ذهب و لؤلؤا درین سوره و فاطر بنصب خوانند در موضعین و باقیان بجر و قرا
سبعه غیر از حفص سواء برفع خوانند و حفص بنصب خوانند و قوله سواء محیاهم در سوره شریعة غیر از حفص و حمزه و کسائی برفع خوانند
پس متعین شد مر حفص و حمزه و کسائی را که مدلول ایشان که مدلول ایشان صحاب است نصب سواء بعد از آن فرمود که شعبه قوله و لیوفوا
بفتح واو و تشدید فا خوانند و باقیان باسکان واو و تخفیف فا بعد از آن فرمود که نافع فتخطفه الطیر بفتح خا و تشدید طا خوانند و باقیان

باسکان خا و تخفیف طا خوانند و مدلول شین شلشلا حمزه و کسائی جعلنا منسکا در موضعین این سوره بکسر سین خوانند و باقیان
بفتح **تنبیها** تخفیف عموم لولو یاد کرده شد و اکثر قرا که سواء برفع خوانده اند با کم دهما ضد آن که فتح است متعین باشد مر حفص را و عاشر
کرد قوله و لیوفوا تا تمام شود اختلاف قرات آن و ترجمه فتخطفه حواله کرد با آن از بهر اختصار و قوله تنخلا یعنی اختصار کردند
جماعت مذکور رفع سواء را زیرا که در قرات ایشان خبر مبتدا است که آن العاکف است

و یدفع حق بین فتحیه ساکن یدافع و المضموم فی اذن اعتلا
نعم حفظوا و الفتح فی تا یقاتلون عم علاه هدمت خفف اذ دلا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو ان الله یدفع بفتح یا و فا و سکون دال و حذف الف خوانند و باقیان بضم یا و فتح دال و اثبات
الف و کسر فا خوانند و مدلول همزه اعتلا و نون نعم و حا حفظوا نافع و عاصم و ابو عمرو اذن للذین بضم همزه خوانند و باقیان
بفتح و مدلول عین عم و عین علا نافع و ابن عامر و حفص للذین یقاتلون بفتح تا خوانند و باقیان بکسر و چون کلمتین با هم دیگر ضم
کنی قرا سبعه بر چهار مرتبه باشند نافع و حفص اذن بضم همزه و یقاتلون بفتح تا خوانند و ابو عمرو و شعبه بضم همزه و کسر تا
خوانند و ابن کثیر و حمزه و کسائی بفتح همزه و کسر تا خوانند و ابن عامر فقط بفتح همزه و تا خوانند و مدلول همزه اذ و دال دلا نافع و ابن کثیر
لهدمت صوامع بتخفیف دال خوانند و باقیان بتثقیل **تنبیها** چون قرات باقیان از ترجمه تمام معلوم نمی شود تلفظ کرد بقوله یدافع

و بصری اهلکنا بتا و ضمها یعدون فیه الغیب شایع دخللا

یعنی ابو عمرو قوله اهلکتها بتاء مضمومه و حذف الف خوانند و باقیان بنون مفتوحه و بعد از نون باثبات الف خوانند و مدلول
شین شایع و دال دخللا حمزه و کسائی و ابن کثیر مما یعدون بغیب خوانند و باقیان بخطاب **تنبیها** ضمیر اهلکناها حذف کرد
از هر وزن و ترجمه احدی از لفظ معلوم شد و ترجمه آن دیگر ناظم یاد کرد و دخللا اشارت بدخول حکم یعدون در ما قبل در غیب یعنی

و فی سبا حرفان معها معاجزین حق بلا مد و فی الجیم ثقلا
و الاول مع لقمن یدعون غلبوا سوی شعبة و الیا فی بیتی جملا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو فی آیاتنا معاجزین و معاجزین اولیک درین سوره و سبا بتشدید جیم و حذف الف خوانند و
باقیان بتخفیف و اثبات و مدلول غین غلبوا غیر از شعبه و ایشان ابو عمرو و حمزه و کسائی و حفص اند درین سوره و لقمن و ان ما یدعون
بغیب خوانند و حرمیان و ابن عامر و شعبه بخطاب خوانند **تنبیها** مراد از حرفین کلمتین معاجزین است و خصوصیت مد و محل آن از لفظ
ناظم معلوم شد و قوله و مدخلا یاد کرده شد و یدعون مقید کردانید با اول تا ثانی قوله ان الذین تدعون من دون الله خارج باشد و قوله جملا
اشارت بحسن اضافه بیت حق تعالی و آن قوله بیتی للطائفین نافع و هشام و حفص بفتح یا خوانده اند و یا آت محذوفه و البادی و نکیر
باثبات یا خوانند در حالتین و ورش و ابو عمرو در حالت وصل باثبات خوانند و ورش فکیف کان نکیر در جمیع قرآن باثبات یا خوانند
در حالت وصل و ادغام کبیر درین سوره سی و دو موضع است الساعة شی الناس سکاری لنبین لکم الا رحامها العمر لکیلا یعلم من بعد

بان الله هو الاحق ذلك الصالحات جنات في الموضعين الناس سواء العاكف فيه لاريب مكان يدافع عن اذن للذين كان نكير

ربك كالف بحكم بينهم عاقب بمثل ما عوقب بان الله هو من دونه هو وان الله هو يسخر لكم تقع على الارض اعلم بما تعملون يحكم بينكم عالم ما تدعون في

أمانتهم وحد وفي سال داريا صلوتهم شاف وعظما كذي صلا

مع العظم واضمم واكسر الضم حقه بتنبت والمفتوح سيناء ذللا

يعني مدلول دال دارياً ابن كثير والدينهم لامانتهم درين سوره ودر معارج بحذف الف خوانند بر صيغه واحد وباقيان باثبات الف بر صيغه جمع ومدلول شين شاف حمزه وكسائي وعلى صلوتهم بحذف الف خوانند بر صيغه توحيد وباقيان باثبات الف بر صيغه جمع ومدلول كاف ذي وصاد صلا ابن عامر وابو بكر عظما در موضعين ازين سوره بفتح عين واسكان ظا خوانند بي الف بر صيغه توحيد وباقيان بكسر عين وفتح ظا واثبات الف بر صيغه جمع خوانند ومدلول حق ابن كثير وابو عمرو تنبت بضم تا وكسر با خوانند وباقيان بفتح تا وضم با خوانند ومدلول ذال ذللا ابن عامر وكوفيان سيناء بفتح سين وباقيان بكسر سين خوانند دو كلمه آخرين را معطوف كرداند براول تا بترجمه ايشان از اول مستعار شود وجمع اگر چه مطلق گفته است محمول بر جمع صحيح باشد لكن اجماع درين او را تخصيص باشد بجمع مكر قوله داريا اي عالما يعني درين سوره وسال نيز توحيد كن حال آنكه عالمي يعني بدانكه ترجمه سال مثل ترجمه امانتهم است وكسر را مقيد كرداند

وضم وفتح منزلا غير شعبة ونون تترى حقه واكسر الولا

وان نوى والنون خفف كفى وتهجرون بضم واكسر الضم اجملا

و فرمود كه قراء سبعه غير از شعبه منزلا مباركا بضم ميم وفتح زاي خوانند وشعبه بفتح ميم وكسر زاي خوانند ومدلول حق ابن كثير وابو عمرو وصلنا تترا بتنوين خوانند وباقيان بترك تنوين واين قراء هر يكي بر اصل خود باشند در اماله ومدلول ثا ثوى كوفيان وان هذه بكسر همزه خوانند وباقيان بفتح ومدلول كاف كفى ابن عامر باسكان نون خوانند وباقيان بتشديد پس حاصل آن باشد كه حرميان وابو عمرو بفتح همزه ونون وتشديد خوانند وكوفيان بكسر همزه وتشديد نون خوانند وابن عامر بفتح همزه واسكان نون خوانند ومدلول همزه اجملا نافع سامرا تهجرون بضم تا وكسر جيم خوانند وباقيان بفتح تا وضم جيم سبيها ضد تنوين حذف تنوين باشد از تترا ومراد از حذف تنوين ترك تنوين است يعني باقي قراء كه ايشان را تنوين نيست در تترا ابدال كنند تنوين را بالف وقراء سبعه چون وقف كنند بر قوله تترا متفق باشند بر اثبات الف وبقاء على خود در اماله ودر حالت وصل آنكه تنوين خوانند ونيز بر اصل خود باشد در فتح واماله كما مر وجهمان در ره

وفي لام لله الاخيرين حذفها وفي الها ارفع الجر عن ولا العلا

يعني ابو عمرو سيقولون لله وسيقولون لله در موضعين آخرين بي لام جر خوانند وباقيان باثبات لام جر خوانند سبيها مراد از لام لام زايد است كه آن اولين است ومراد از اخيرين دو لام است در اسمين آخرين واز قيد اخيرين احتراز كرد از حرف اول كه قوله سيقولون لله قل افلا تذكرون كه در آن خلاف نيست واما در ابتداء ابو عمرو بفتح همزه الله خوانند وباقيان در حالت وصل ووقف

وعالم خفض الرفع عن نفر وفتح شقوتنا وامدد وحرك شلشلا

يعني مدلول عين عن ومدلول نفر ابن كثير وابو عمرو وابن عامر وحفص عالم الغيب بخفض ميم خوانند وباقيان برفع ومدلول شين شلشلا حمزه وكسائي شقوتنا بفتح شين وقاف واثبات الف بعد از قاف خوانند وباقيان بكسر شين واسكان قاف بي الف خوانند سبيها حركت تعبير آن بخفض كرد مقيد كرداند از جهة ضد ومراد از مد اثبات الف است كما مر وقوله حرك مراد از آن فتح قاف است وقوله شلشلا يعني مسارعت كن بدانچه امر كردم از جهة صاحب رمز كه حمزه وكسائي اند

وكسر سخريا بها وبصادها على ضمه اعطى شفاء واكملا

وفي انهم كسر شريف وترجعون في الضم فتح واكسر الجيم واكملا

وفي قال كم قل دون شك وبعده شفى وبها يا لعلي علا

يعني مدلول شين شفا وهمزه اعطى حمزه وكسائي ونافع فاتخذتموهم سخريا درين سوره وقوله اتخذناهم سخريا در صاد بضم سين خوانند در موضعين وباقيان بكسر ومدلول شين شريف حمزه وكسائي انهم هم الفائزون بكسر همزه خوانند وباقيان انهم بفتح همزه وترجعون بفتح تا وكسر جيم خوانند وباقيان بضم تا وفتح جيم خوانند ومدلول دال دون وشين شك ابن كثير وحمزه وكسائي قل كم لبثتم بحذف الف خوانند بر صيغه امر وباقيان باثبات الف قول وبعده شفى ومدلول شين شفى قل ان لبثتم كه بعد از كم لبثتم است بحذف الف خوانند وباقيان باثبات پس حاصل آن باشد كه نافع وابو عمرو وابن عامر وعاصم در موضعين بمد خوانند وحمزه وكسائي بقصر وابن كثير در اول بقصر خوانند در ثاني بمد ويا اضافه قوله لعلي عملا نافع وابن كثير وابو عمرو وابن عامر بفتح خوانند ويا محذوفه درين سوره شش است سبيها قوله بها وبصادها از قيد سورتين كلمه سخريا در حرف خارج باشد كه قراء در ضم آن متفق اند وبدين معني اشارت كرد بقوله اكملا ونيز اكملا اشارت است به انفسر اصطلاح ناظم در رمز كه حمزه وكسائي با در حرف انهم ودر ترجعون شريك كرداند بل ودر ترجعون مقدم داشت بر قل انهم نظم ونيز قل اول ابن كثير شريك بود واز تقييد قال بكم قوله قل ان لبثتم مبين شود كامر ميس قله ره احكم كه حرف ثالث است معلوم شود كه قراء متفق اند در اثبات الف آن وبكفتن قال وقل مستغني شد از ترجمتين وقوله علا اشارت است بقول قايل كه تعصب كرده باشد در اجماع صالحا وطلب رجوع خواهد بان كند تا عذر ما فات بخواهد كه از ممكنات نباشد وادغام كبير دو ازده موضع است القيامة تبعثون قال رب في الخمسة مواضع وما بخيله اخاه هرون انومن لبشرين ويتبين فسارع اعلم بما اسباب بينهم عدد سنين خولا برها

سورة النور

وحق وفرضنا ثقيلا ورافة يحركه المكي واربع اولا

صحاب وغير الحفص خامسة الاخير ان غضب التخفيف والكسر ادخلا

ويرفع بعد الجر يشهد شايع وغير اولي بالنصب صاحبه كلا

يعني مدلول حق ابن كثير وابو عمرو وقوله وفرضناها بتشديد را خوانند وباقيان بتخفيف وابن كثير قوله رافة بفتح همزه خوانند وباقيان باسكان ومدلول صحاب حمزه وكسائي وحفص شهادت احدهم اربع برفع خوانند وباقيان بنصب وقراء سبعه غير از حفص لمن الكاذبين والخامسة برفع خوانند وحفص بنصب ومدلول همزه ادخلا نافع ان غضب الله بتخفيف نون مع الاسكان وكسر ضاد ورفع ها

الله تعالی خواند و باقیان بتشدید مع الفتح و فتح ضاد و جر ها الله خواند و مدلول شین شایع حمزه و کسایی یوم تشهد بتذکیر خواند
و باقیان بتانیث و مدلول صاد صاحبه و کاف کلا شعبه و ابن عامر قوله اولی التابعین غیر بنصب را خواند و باقیان بجر **تنبیها**
از اطلاق ناظم قوله را و غیر معلوم شد که را غیر مخصوص است بسوره نور پس قوله را غیر در حدید داخل نباشد و اربع مقید کردانید بالی
و خامسه باخیر تا اربع ثانی و خامسه اولی که متفق النصب و رفع اند خارج باشد و سکون قوله ان مرقان مخفف را از لفظ
ناظم معلوم شد و فتح مرشد را ز مجمع علیه و مراد از کسر کسر ضاد است و قوله و برفع بعد الجر مراد از جر اسم الله است در قوله غضب الله
و المحصنات و خطوات و جیوبهن و ان لعنة الله یاد کرده شد قوله شایع اشارت باعتبار اطلاق ناظم در نحو یشهد که مستغنی است از ترجمه

وفی دری الکسر ضمه حجة رضی وفی مده والهمز صحبته حلا
یسبح فتح البا کذا صف وتوقد المؤنث صف شرعا وحق تفعلا

یعنی مدلول حا حجه و را رضی ابو عمرو و کسایی کوکب دری بکسر دال خواند و باقیان بضم و مدلول صحبه و حا حلا ابو بکر و حمزه و کسایی
و ابو عمرو بمد خواند با اول را با دوم را بهمزه و باقی قرا بیا مشدد و مدلول کاف کذا و صاد صف یسبح بفتح با خواند و باقیان
بکسر و مدلول صاد صف و شین شرعا حمزه و کسایی و ابو بکر توقد بتا بتانیث خواند و باقیان بتذکیر قوله و حق تفعلا یعنی ابن کثیر
و ابو عمرو توقد بوزن تفعل با تانیث مذکور خواند پس از آنچه مذکور شد که قرای سبعه را در دری سه وجه باشد و چون قطع
نظر کنی از مراتب مد و در توقد سه قرات و چون مزج کنی دری با توقد نافع و ابن عامر و حفص خواند دری یوقد و ابن کثیر دری
توقد و ابو عمرو دری توقد و شعبه و حمزه دری توقد و کسایی دری توقد پس پنج وجه باشد و چون حیال شعبه و حمزه مخالف
باشد بسبب مد پس شش وجه باشد قرا سبعه را و چون وقف کنی بر توقد سه وجه باشد قرا سبعه را اسکان و روم و اشمام که مر فی
الوقف پس شش وجه مذکوره اضرب کنی در سه وجه توقد هیجده وجه حاصل شود فتامل ذلک **تنبیها** از قول ناظم که دری و در
مع اظهار را معلوم شد و باقی مد از باب مد معلوم شده است و ضد آن قصر باشد و ضد همز با ترک همز باشد و ادغام یا در دوم
در نابه از باب وقف حمزه معلوم شده است و توقد در تلاوت بفتح معلوم است در آیه المومنون و نظیر آن و مبینات و نحو آن و معانی بر ظاهر است

وما نون البزی سحاب ورفعهم لدی ظلمات جر دار وأوصلا

یعنی بزی قوله سحاب بغیر تنوین خواند و باقیان بتنوین و مدلول دال دار ابن کثیر ظلمات بجر خواند و باقیان برفع پس حاصل
از ترجمتین قرا سبعه را سه قرات باشد فتامل ذلک **تنبیها** قوله و ما نون البزی نفی قرات تنوین سحاب است و ضد آن اثبات
باشد و جر را مقید کرد انیدا ز نحو ضد و قوله دار از در اینجا است اشارت بعلم راوی و او وصل تنبیه بر صحت نقل اوست

کما استخلف اضممه مع الکسر صادقا وفی یبدلن الخف صاحبه دلا
وثلث رفع سوی صحبة ووقف ولا وقف قبل النصب إن قلت أبدلا

یعنی مدلول صاد صادقا شعبه کما استخلف الذین بضم تا و کسر لام خواند و باقیان بفتح خواند و مدلول صاد صاحبه و دال دلا

ثلث عورات
شعبه و ابن کثیر و لیبدلنهم باسکان با و تخفیف دال خواند و باقیان بفتح با و تشدید دال و قرا سبعه غیر از مدلول صحبه
که آن ثانی است برفع خواند و مدلول صحبه حمزه و کسایی و شعبه بنصب خواند **تنبیها** بدانکه شعبه چون وقف کند بر حرفی که
بیش از همزه استخلف است همزه را مضموم کرداند و باقیان مکسور کرداند و قوله اضممه مع الکسر یعنی شعبه تا را مضموم و لام را
مکسور خواند قوله خلق کل شیء و یتقه یاد کرده شد و ثلث مقید کردانید بثانی تا قوله ثلث مرات متفق النصب بیرون رود و قوله
وقف یعنی وقف کن بر قوله تعالی صلوة العشاء اگر ثلث برفع خوانی یا منصوب خوانی بعذر و بر تقدیر آنکه منصوب کردانی
وقف مکن بر عشاء کما ثات بقوله و لا وقف قبل النصب ان قلت ابدلا و در این سوره یا اضافه و زواید نیست و ادغام کبیر یکی است
ما یه جلدة المحصنات ثم باربعة شهداء من بعد ذلک باربعة شهداء عند الله هم و تحسبونه هینا نتکلم بهذا ان الله هو یوذن لکم
و ان قیل لکم تعلم ما لتعلم ما یجدون نکاحا یکاد زیتها الامثال الناس و الاصال رجال لا تلهیهم و الابصار یخرج لکم فیصبحت
یکاد سنا برقه یذهب بالابصار خلق کل من بعد ذلک لیحکم بینهم فی الموضعین الرسول لعلکم الحلم منکم من بعد صلوة لا یرجون نکاحا بیوتکم
سورة الفرقان

ونأکل منها النون شاع وجزمنا ویجعل برفع دل صافیه کملا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی جنه یاکل بنون خواند و باقیان بیا و مدلول دال دل و صاد صافیه و کاف کملا ابن کثیر
و شعبه و ابن عامر و یجعل لک برفع لام خواند و باقیان بجزم **تنبیها** رفع را مقید کردانید از نحو ضد و ادغام باقی قرا کویم
خوانند از قوله و ما اول المثانی معلوم شده است و ضیقا یاد کرده شد و قوله دل صافیه کملا تنبیه است بثنا بر وجه قرات رفع
و یجعل وجه رفع شاید که استیناف باشد ای هو یجعل و نیز شرط چون ماضی باشد واقع شود جایز باشد در جزا رفع و جزم

ونحشر یا دار علا فنقول نون شام وخاطب یستطیعون عملا

یعنی مدلول دال دار و عین علا ابن کثیر و حفص و یوم یحشرهم بیا خواند و باقیان بنون و ابن عامر فیقول انتم بنون خواند و
باقیان بیا پس از ترجمه قرات یحشر و فیقول قرا سبعه را سه قرات حاصل شود چون کلمتین جمع کنند فتامل ذلک و مدلول عین
عملا حفص فما یستطیعون بخطاب خواند و باقیان بغیب **تنبیه** یحشر در انعام و یونس یاد کرده شد و در عدد ابن کثیر چهارم است

وننزل زده النون وارفع وخف والملائکة المرفوع ینصب دخللا

یعنی مدلول دال دخللا ابن کثیر و ننزل بنونین خواند نون اول مضموم و ثانی ساکن و زای مخفف و لام مرفوع خواند
و قوله الملائکة بنصب تا خواند و باقیان و نزل بیک نون مضموم و زای مشدد و لام مفتوح و تا الملائکه مرفوع خواند **تنبیها** قوله
زده النون یعنی تا بیا نونی زیاده کند ابن کثیر بر نون اصلی و سکون نون از لفظ ناظم و از اطلاق معلوم شد و عود والرفع
و ان بدکر یاد کرده شد و ترجمه ننزل بر ترجمه تشقق مقدم داشت تا با آن ضم کند قول الملائکة و قوله دخللا است بدین معنی که
یاد کرده شد از بهر آنکه معنی دخللا آنست که شیء مداخل شیء شود در امری

تشقق خف الشین مع قاف غالب ویأمر شاف واجمعوا سرجا وفا

۱۵۰

یعنی مدلول عین غالب ابو عمرو و کوفیان دوم تشقق در این سوره و در قاف بتخفیف شین خوانند در موضعین و باقیان بتشدید و مدلول
شین شافی حمزه و کسائی لما تأمرنا بغیب خوانند و نیز سراجا که بعد از تأمرنا است بضم سین خوانند و را و حذف الف بر صیغت
جمع خوانند و باقیان یأمرنا بخطاب و سراجا بکسر سین و فتح را و اثبات الف بعد از را بر صیغت توحید خوانند تنبیها ترجمه
تأمرنا از اطلاق معلوم شد و حذف ضمیر یأمرنا کرد از بهر وزن و صیغت جمع سراجا از لفظ ناظم معلوم شد و ضد آن از نحو سراجا مبرادا است
و سراجا یکی مزیاد کرد از بهر اختصار و بدان اشارت کرد بقوله وکلا یعنی ثانی را متابع سابق کردان و اشارت کرد بدان بتخفیف فقوله عاقل

ولم یقتروا اضمم عم والکسر ضم ثق یضاعف ویخلد رفع جزم کذی صلا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر ولم یقتروا بضم یا خوانند و باقیان بفتح و مدلول ثق کوفیان بضم تا که بعد از قاف است خوانند و نافع و ابن کثیر
و ابو عمرو و ابن عامر بکسر تا خوانند پس حاصل آن باشد که نافع و ابن عامر بضم یا و کسر تا خوانند و کوفیان بفتح یا و ضم تا خوانند و ابن کثیر
و ابو عمرو بفتح یا و کسر تا خوانند فلما قبل ذلک و مدلول کاف کذی و صاد صلا ابن عامر و ابوبکر یضاعف و یخلد برفع فعلین خوانند و باقیان بجزم
تنبیها تشدید ابن کثیر و ابن عامر از پیش معلوم شده است چون آنرا با رفع و جزم جمع کنی چهار قرائت باشد قراء سبعه را ابن کثیر یضعف
بتشدید و جزم و یخلد بجزم خوانند و ابن عامر بتشدید و رفع فعلین و شعبه بتخفیف و رفع فعلین و حمزه و کسائی و حفص و ابو عمرو و نافع

وذریتنا حفظ صحبة ویلقون فاضممه وحرک مثقلا
سوی صحبة والیا قومی ولیتنی وکم لو ولیث نورت القلب انصلا

یعنی مدلول حفظ و صحبة ابو عمرو و شعبه و حمزه و کسائی و ذریتنا بی الف خوانند بر صیغت توحید و باقیان بالف بر صیغت جمع بعد از آن
فرمود که قراء سبعه غیر از صحبة قوله و یلقون فیها بضم یا و فتح لام و تشدید قاف خوانند و مدلول صحبة بفتح یا و اسکان لام و تخفیف قاف خوانند
بعد از آن از یاءات اضافه دو یاد کرد قوله ان قومی اتخذوا نافع و ابو عمرو و بزی بفتح یا خوانند و قوله یالیتنی اتخذت ابو عمرو بفتح خوانند
و در این سوره یا محذوفه نیست تنبیها چون قرائت سوره سابقه تمام شد احتراز از تداخل تمام بیت کرد بموعظتی فرمود وکم
لو ولیث نورت القلب انصلا یعنی بها شرط که قایل را بجز فی موطن رساند و متالم کردانند هم چنانکه المی از نیش و صدمه حاصل
و تحریض کرد سامع را بر فعل خیر بدین استعارت و تجنیس در این و اما ادغام کبیر مجید است للعالمین نذیرا خلق کل جعل لک
بجعل لک کذب بالساعة بالساعة سعیرا فجعلناه هبا الملائکة تنزیلا اخاه هرون ذلک کثیرا یرجون نشورا الهه هواه
الی ربک کیف جعل لکم اللیل لباسا وربک قدیرا واذا قیل لهم ذلک قواما

سورة الشعراء

وفی حاذرون المد ماثل فارهین ذاع وخلق اضمم وحرک به العلا
کما فی ند والایکة اللام ساکن مع الهمز واخفضه وفی صاد غیطلا

یعنی مدلول میم ما و ثا ثل ابن ذکوان و کوفیان و حاذرون بالف بعد از حا خوانند و باقیان بحذف آن و مدلول ذال ذاع ابن عامر
و اهل کوفه قوله فارهین بعد از فا باثبات الف خوانند و باقیان بحذف الف و مدلول همز العلا و کاف کما و فا فی و نون ند نافع

و ابن عامر و حمزه و عاصم الا خلق بضم خا و لام خوانند و باقیان بفتح خا و اسکان لام و مدلول غین
غیطلا ابو عمرو و کوفیان کذب اصحاب الایکه در این سوره و در صاد باسکان لام و همزه مفتوحه
بعد از لام و کسر تا خوانند و چون بهمزه وصل ابتدا کنند مفتوح کردانند همزه را باقیان بفتح لام
و تا بغیر همزه خوانند در وصل و وقف تنبیهات محل مد از لفظ ناظم معلوم شد و از بهر
اختصار فارهین را عدم داشت و قوله مع الهمز مراد زیادتی همزه است محل همزه و حرکت
همزه از لفظ ناظم معلوم شد و از حصر موضعین سورة و صاد ایکه حجر و قاف بیرون رود که ایکه
در همزه آن متفق اند و حمزه در سکت و ورش در نقل بر اصل خود باشند و اماله طسم
و ترا ءا و اختلاف ارجه و نعم و یلقف و آمنتم وان اجری و عیون از پیش یاد کرده شد
قوله ماثل ای ماهر و غیطل جمع غیطله است و غیطله درخت بسیار شاخ را گویند
یعنی حجت قرائت مذکوره در صحت منهدم نیست و در استحکام و در قوت مشابهت

وفی نزل التخفیف والروح والامین رفعهما علو سما وتجملا
وانث تکن للیحصبی وارفع ایة وفاقتوکل واو ظمانه حلا

یعنی مدلول عین علو و سما حفص و حرمیان و ابو عمرو نزل بتخفیف زا و برفع قوله والروح والامین خوانند و باقیان بتشدید
زا نزل و نصب اسمین که بعد از نزل است خوانند و ابن عامر یحصبی او لم یکن بتا بیت خوانند و قوله لهم ایة برفع و باقیان او لم
یکن بتذکیر و ایة بنصب خوانند و مدلول ظا ظمانه و حا حلا ابن کثیر و کوفیان و ابو عمرو و توکل علی العزیز بواو خوانند
و نافع و ابن عامر بفا خوانند تنبیها کسفا والقسطاس و یتبعهم یاد کرده شد و قوله واو ظمانه حلا اشارتست بظهور وجه ابن عامر
و نافع که قرائت ایشان موافق رسم مصحف است و باقی رسوم ظاهر است کامر

ویا خمس اجری مع عبادی ولی معی معا ابی انی معا ربی انجلا

یعنی یاآت اضافه در این سوره سیزده است ان اجری الا در پنج موضع است نافع و ابو عمرو و ابن عامر و حفص بفتح خوانند و عبادی انکم نافع
بفتح خوانند فقط و عدو لی نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و ان معی ربی حفص بفتح خوانند فقط و من معی من المومنین ورش و حفص بفتح خوانند
و قوله و اغفر لابی نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و انی اخاف ان یکذبون و انی اخاف علیکم و ربی اعلم حرمیان و ابو عمرو در مواضع ثلثه بفتح
خوانند و یاآت زواید در این سوره نیست و اما ادغام کبیر سی و یک موضع است قال رب فی سته مواضع رسول رب العالمین قال لمن
قال لمن قال للملا و قیل للناس قال لهم السحرة ساجدین آذن لکم یغفر لنا قال لابیه ان یغفر لی و ورثة جنة و قیل لهم من دون
الله هل اذ قال لهم فی خمسة مواضع تومن لک خلقکم اعلم عالمنه رب العالمین نزل انه هو

سورة النمل

شهاب بنون ثق وقل یاتیننی د نا مکث افتح ضمة الکاف نوفلا

ShivaDoc.com

یعنی مدلول ثا اتی کوفیان بشہاب بتنوین خواندہ و باقیان بحذف تنوین و مدلول دال الدنا ابن کثیر اولیا یتیني بنونین خواندہ نون اول مفتوح و مشدد و باقیان بیک نون مکسور مشدد و مدلول نون نوفلا عاصم فمکث بفتح کاف خواندہ و باقیان بضم کاف تنبیہا نون و تنوین یکی خواندہ و فا بیوتا اکہ فرمود بنون آنست کہ عطف کرد نون بایتیني بران و لام لیاتینی از ہر و زن حذف کرد و قولہ نا ثابت

معًا سبأ افتح دون نونٍ حمىً هُدىً وسكّنه وانوِ الوقف زُهرًا ومندلا

یعنی مدلول حا حمی و ھا ھدی ابو عمرو و بزی من سبأ در سورۂ نمل و لسبأ در سبأ بفتح ہمزہ بغیر تنوین خواندہ و مدلول زا زہرا قنبل باسکان ہمزہ خواندہ بنیت وقف کہ در بعضی مواضع عادت آنست کہ وصل را جاری مجری وقف میدارند و وقف را جاری مجری وصل و باقیان بکسر ہمزہ و تنوین خواندہ و قولہ حمی ھدی تنبیہاست بدانچہ سبأ اسم قبیلہ است نہ اسم مدینہ

ألا يسجدوا راوٍ وقف مُبتلًا ألا ويا واسجدوا وابدأه بالضم موصلا

أراد ألا يا هؤلاء اسجدوا وقف له قبله والغير أدرج مُبدلا

وقد قيل مفعولًا وأن ادّغموا بلا وليس بمقطوع فقف يسجدوا ولا

یعنی مدلول را راوی کسایی الا یسجدوا بتخفیف لام خواندہ چنانچہ تلفظ کرد بدان و باقیان بتشدید لام خواندہ بعد ازان فرمود وقف مبتلی یعنی در وقف اختیار در مذہب کسایی سہ وجہ جایز باشد وجہ اول آنکہ وقف کند بر حرف استفتاح و گوید الا و وجہ دوم وقف کند بر حرف ندا و گوید الا یا و وجہ سیوم وقف کند بر اسجدوا و گوید الا یا اسجدوا قولہ و ابداہ بالضم موصلا یعنی بران وجہ کہ وقف کند بر حرف ندا و ابتدا کند بہمزہ و گوید الا یا و بعد از حرف ندا ہمزہ اسجدوا را مضموم کردہ اند چنانچہ ناظم گفت بالضم موصلا بعد ازان بیان قرات کسایی را فرمود اراد الا یا ہؤلاء اسجدوا یعنی مراد از قرائت کسایی آنست کہ یا حرف نداست و منادی محذوفست و اسجدوا امر حاضر و آن لغتیست فصیح و کثیر الاستعمال در کلام عرب چنانکہ الا یا اسلمی یا دارمی علی البلی بعد ازان امر کرد بوقف پیش از لا از بہر قرائت کسایی زیرا کہ چون الا حرف استفتاح دارد و او را صدر کلام باشد باید کہ در ابتدا واقع باشد قولہ والغیر ادرج یعنی غیر از کسایی ادراج کنند یسجدون با الا یعنی متصل خواندہ زیرا کہ مذہب ایشان این جملہ بدلست از اعمالہم سابق فرمود مبدلا و بعد ازان اشارت کرد بوجہی دیگر قرائت باقیان قولہ و قد قیل مفعولا یعنی بعضی از مفسران گفتہ اند الا یسجدوا مفعول بہ است یصدون بنا بر آنکہ لا زایدہ دارند و آن با مضارع در تاویل مصدر و مفعول بہ پس بنا برین کہ در قرائت ایشان أن ناصبہ است فرمود کہ ادغام کنند نون ان در لا بقولہ وان ادغموا بلا یعنی در قرائت ایشان مشدد باشد بعد ازان بہ تقویت قرائت باقیان فرمود کہ در رسم مصحف عثمانی رضی اللہ عنہ مقطوع نیست یعنی نون ان از لا و با از یسجدوا پس وقف در قرائت ایشان در آخر یسجدوا باید کردن نہ بر لا و نہ بر یا بنا بر آنکہ ایشان آن مجموع را ہمچون یک کلمہ واحدہ گرفتہ اند چنانچہ در علت گفتہ شد و وقف بر وسط کلمہ نباشد تنبیہا مبتلی اشارتست بدانچہ وقف مذکور در قرائت کسایی اختیاری باشد نہ اختباری و موصلا اشارتست بروایت صحیحہ بر مذہب کسایی حال آنکہ ہمزہ مضمومہ را ہمزہ وصل داری قولہ ولا تنبیہاست بر متابعت کلمات الا یسجدوا ہم چون متابعت حروف کلمہ واحدہ ہر یکی بر سابق را

ويُخفون خاطب يُعلنون على رضىً تُمدونني الإدغامُ فاز فثقّلا

یعنی مدلول عین علا و را رضی حفص و کسایی ما تخفون و ما تعلنون بخطاب خواندہ در موضعین و باقیان بغیب و مدلول فا فاز حمزہ اتمدونني بنون مشدد مکسورہ بادغام خواندہ و باقیان بنونین مخففہ نون اول مفتوحہ و نون دوم مکسورہ تنبیہا ہمزہ اتمدوننی از ہر و زن حذف کرد قولہ فثقلا تا کید است از ان ترجمہ و تشدید نون لازم آید مد واو و قولہ فاثقلا و انا الیک یاد کردہ شد و قولہ فاز یعنی ہمزہ خلاص یافت از اجتماع مثلین بسبب ادغام

مع السوق ساقيها وسوقٍ اهمز زكا ووجهٌ بهمزٍ بعده الواو وكّلا

یعنی مدلول زا زکا قنبل عن ساقیہا در سورۂ نمل و بالسوق در صاد و علی سوقہ در فتح بہمزہ ساکنہ بعد از سین در مواضع ثلثہ خواندہ و بوجہ ثانی بہمزہ مضمومہ و بعد از ہمزہ با اثبات واو ساکنہ خواندہ بوزن فعول در السوق و سوقہ و باقیان بغیر ہمزہ خواندہ تنبیہا از حصر کلمات ثلثہ قولہ یکشف عن ساق و التفت الساق بالساق خارج باشد و سکون ہمزہ از لفظ معلوم شد و از قولہ بعدہ الواو معلوم شود کہ در ساقیہا قنبل را یک وجہ مذکور باشد و در قولہ السوق و سوقہ وجہین مذکور بن بصحیح روایت قنبل و رد بر قول

نقولنّ فاضمم رابعًا ونبيتنه معًا في النون خاطب شمردلا

یعنی مدلول شین شمردلا حمزہ و کسایی حرف رابع از تقولن و نبیتن کہ آن لام و تا است مضموم کردہ اند و تا خطاب را بجای نون تقولن و نبیتنہ وضع کنند پس قرآن ایشان لتبیتنہ و لتقولن گردد تنبیہا تقولن بر نبیتنہ مقدم داشت از بہر وزن و از کلمتین حذف لام کرد با لام در تقولن و تا در نبیتنہ راست باشد کہ حرف رابع اند و مقید کردانید خطاب را کہ از مصطلح

ومع فتح أن الناس ما بعد مكرهم لكوفٍ وأما يشركون نَدٍ حلا

یعنی مدلول کوفیان عاصم و حمزہ و کسایی قولہ انا دمرناہم و ان الناس بفتح ہمزہ در کلمتین خواندہ و باقیان بکسر ہمزہ بین و مدلول نون ند و حا حلا عاصم و ابو عمرو و اما یشرکون بغیب خواندہ و باقیان بخطاب تنبیہا قولہ انا دمرناہم مقید کردانید بما بعد مکرہم تا قولہ انا الصادقون بیرون رود و ان در ان الناس مقید کردانید بقولہ الناس تا ان فی ذلک بیرون رود و یشرکون با اما مقید کردانید تا قولہ عما یشرکون بیرون رود و ترجمہ یشرکون از اطلاق معلوم شد و قدرناہا و آللہ و الہ و الریح و بشرا یاد کردہ شد و جرہ قرائت غیب یشرکون حلاوتی داشت بسبب مناسبت ما قبل و ما بعد اشارہ کرد بدان بقولہ ند حلا

وشدّد وصِل وامدُد بل ادّارك الذي ذكا قبله يذّكرون له حلا

یعنی مدلول ہمزہ الف و دال ذکا نافع و ابن عامر و کوفیان بل ادارک بوصل ہمزہ و فتح دال و تشدید دال و اثبات الف بعد از دال خواندہ و ابن کثیر و ابو عمرو بقطع ہمزہ و تخفیف دال و اسکان دال و حذف الف خواندہ و مدلول لام لہ و حا حلا ہشام و ابو عمرو قلیلا ما تذکرون بغیب خواندہ و باقیان بخطاب تنبیہا قولہ صل یعنی ہمزہ را ہمزہ وصل کردان و ضد آن ہمزہ قطع باشد و نوع مد و محل آن و فتح دال از لفظ ناظم معلوم شد و سکون دال بر قرائت تخفیف از نظیر معلوم شود و لام مکسور باشد بر قاریہ

واصلا وقارى قاطع را ساكن ويذكرون مقدم است بلا ادارك كما اشار بقوله قبله يذكرون وترجمه يذكرون از اطلاق معلوم شد
وقوله كما اشارت باشتار اصل بل ادرك در عربيت وچون قرآن غيب در يذكرون با ما قبل وما بعد مناسبتي داشت بجسن آن تنبيه كرد بقوله حلا

بهادي معا تهدي فشا العمي ناصبا وبالياء لكل قف وفي الروم شمللا

يعني مدلول فاء فشا حمزه وما انت بهادي العمي درين سوره وروم بتاء مفتوحه بيش از ها ساكنه وحذف الف خوانده وقوله العمي بنصب يا وباقيان
بياء مكسوره وفتح ها واثبات الف والعمي بخفض در موضعين خوانده وحمزه وكسايي چون وقف كنند بر بهادي موافق رسم مصحف عثماني كنند
در سوره نمل يعني با ثبات يا خوانند وغير از حمزه وكسايي در نمل با اثبات خوانند ودر روم بحذف يا كما اشار بقوله وباليا لكل قف وفي الروم شمللا

وآتوه فاقصر وافتح الضم علمه فشا يفعلون الغيب حق له ولا
وما لي واوزعني واني كلاهما ليبلوني الياآت في قول من بلا

يعني مدلول عين علمه وفاء فشا حفص وحمزه وكل اتوه بفتح تا وحذف الف خوانند وباقيان با اثبات الف وبعد از الف بتاء مضمومه
خوانند ومدلول حق ولام له ابن كثير وابو عمرو وهشام خبير بما يفعلون بغيب خوانند وباقيان بخطاب تنبيها مراد از قصر حذف حرف
مدات ونوع آن ومحل آن مرقاني مثبتا از لفظ ناظم معلوم شد وفتح را مقيد كردانيد كه از مصطلح بيرون رفته بود ومن فزع
يومئذ ويجلون ياد كرده شد وتنبيه كرد كه ياآت اضافه درين سوره پنج است مالي لا ارى الهدهد ابن كثير وهشام وعاصم وكسايي بفتح
خوانند واوزعني ورش وبزي بفتح خوانند واني آنست حرميان وابو عمرو بفتح خوانند واني القي وليبلوني نافع در موضعين بفتح
خوانند قوله في قول من بلا يعني ياآت اضافه درين سوره پنج است كه ياد كرده شد بر قول كسي كه عالم است درين فن ورد است بر
قول كسي كه قوله فما آتاني الله ازين قسم شمرد كه بيش ناظم ياء آن از باب محذوفه است وقالون وابو عمرو وحفص با اثبات يا خوانند در وقف
بخلاف عنهم چنانچه در اصول ياد كرده شد ودر حالة وصل بفتح يا خوانند در وقف بحذف يا وباقيان بحذف يا در حالتين واما
ادغام كبير درين سوره بيست وشش است بالاخرة زينا وورث سليمان وحشر لسليمان قال رب ورزقهم بعلم بما لا قبل لهم
الله تقوم من مقامك من فضل ربي يشكر لنفسه عرشك قالت كانه هو واوتينا بخلاف عن ابي عمرو والعلم من قبلها
معك قال المدينة تسعة قال لقومه آل لوط بخلاف عن ابي عمرو وانزل لكم وجعل لها ومن يرزقكم لا قل لا يعلم من يعلم ما تكن

وفي نري الفتحان مع الف وياءه وثلث رفعها بعد شكلا

يعني مدلول شين شكلا حمزه وكسايي ويري بياء مفتوحه در مكان نون وفتح را ويا اخير را قلب كنند بالف ودر اماله
بر اصل خود باشند وقوله وفرعون وهامان وجنودهما در اسماء ثلثه برفع خوانند كما اشار بقوله وثلث رفعها
بعد شكلا وباقيان ونري بنون مضمومه وكسر را وفتح يا ونصب اسماء ثلثه خوانند تنبيها مراد از آنچه گفت شكلا
قيود مذكوره است وحمزه وكسايي در اماله بر اصل خود باشند وقوله ائمة ياد كرده شد

وحزنا بضم مع سكون شفا ويصدر اضمم واكسر الضم ظاما انهلا

يعني مدلول شين شفا حمزه وكسايي عدوا وحزنا بضم حا واسكان زا خوانند وباقيان بفتح حا وزا خوانند ومدلول ظاء ظاميه
وعين عم انهلا ابن كثير وكوفيان ونافع حتى يصدر الرعاء بضم يا وكسر دال خوانند وابو عمرو وابن عامر بفتح يا وضم دال
تنبيها حمزه وكسايي بر اصل خود باشند در اشمام صاد بزاي در قوله حتى يصدر وورش بر اصل خود باشند در ترقيق را
يصدر وكسر را از يصدر ضد مقيد كردانيد وهاتين ولاهله امكثوا ياد كرده شد ومعاني هو نحو هنا بجز از بعض گفته آمده

وجذوة اضمم فز والفتح نل وصحبة كهف ضم الرهب واسكنه ذبر

يعني مدلول فاء فز حمزه او جذوة بضم جيم خوانند ومدلول نون نل عاصم بفتح وباقيان بكسر ومدلول صحبه وكاف كهف
شعبه وحمزه وكسايي وابن عامر من الرهب بضم را خوانند وغير ايشان بفتح خوانند ومدلول ذال ذبلا ابن عامر وكوفيان
باسكان ها خوانند پس قراء سبعه را سه قرآت باشد فتامل ذلك تنبيها وجه سكوت عنه در جذوة از ترجمه تا قوله الفتح نزد
معلوم شود زيرا كه تصريح كرد بضد اول وضد فتح كسر باشد وفذانك وردا ياد كرده شد

يصدقني ارفع جزمه في نصوصه وقل قال موسى واحذف الواو دخللا

يعني مدلول فاء في ونون نصوصه حمزه وعاصم ردا يصدقني برفع قاف خوانند وباقيان بجزم ومدلول دال دخلا ابن كثير و
موسى بحذف واو عطف خوانند وباقيان با اثبات تنبيها رفع را مقيد كردانيد از ضد وقال مقيد كردانيد بموسى تا كه
ستشهد بيرون رود ومراد از حذف واو عطف است نه واو ضمير وقوله نصوصه اشارتست باختلاف در وجه بفتح يصدقني كه

نما نفر بالضم والفتح يرجعون سحران ثق في ساحران فتقبلا

يعني مدلول نون نما ونفر عاصم وابن كثير وابو عمرو وابن عامر الينا لا يرجعون بضم يا وفتح جيم وباقيان بفتح يا وكسر جيم ومدلول
ثاء ثق كوفيان قالوا سحران بكسر سين واسكان حا واثبات الف در ميان سين وحا خوانند تنبيها يعني رمز نون نما تعلق
بما بعد دارد وجيء واو فصل با ورد يعني متوهم شده بود وتعلقش بما قبل دادند وقابل شدند از قوله سوم كما ربيه في اتصالها

ويجبى خليط يعقلون حفظته وفي خسف الحرفين حفص تنخلا

يعني مدلول خاء خليط قراء سبعه الا نافع يجبى اليه بتذكير خوانند ونافع بخطاب ومدلول حا حفظته ابو عمرو افلا تعقلون
بغيب خوانند وباقيان بخطاب وحفص لخسف بنا بفتح خا وسين خوانند وباقيان بضم خا وكسر سين تنبيها ترجمه يجبى ويعقلون
از اطلاق معلوم شد وقوله حفظته اشارتست بروايت يزيدي كه گفت ابو عمرو مخير كردانيد راوي را در يعقلون بخطاب
وناظم قطع كرد بر مذهب ابو عمرو بغيب زيرا كه آن اشهر است وفي امها وبضياء وثم هو ويكان ويكانه ياد كرده شد وقوله تنخلا
باختيار حفص فتح لخسف را وقوله خليط معني خلط است اي مالوف اشارتست بمصطلح ناظم كه چون اطلاق كند در موضعي
كه محتمل تذكير وتانيث باشد حمل بر تذكير كند كسي كه مصطلح ناظم داند كما مر

وعندي وذو الثنيا واني اربع لعلي معا ربي ثلاث معي اعتلا

وچون از اختلافات ورش درین سوره فارغ شد فرمود که یا آت اضافه دوازده است اول آن علی علم عندی حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و ابن کثیر را دو وجه باشد چنانچه در اصول یاد کرده شد و قوله و ذوا الثنیا یعنی ستجدنی ان شاء الله نافع بفتح خواند و انی انس و انی انا الله و انی اخاف اله حرمیان و ابو عمرو در مواضع ثلثه بفتح خوانند و انی ارید ان انکحک نافع بفتح خواند و لعلی نافع و ابن کثیر و ابن عامر و ابو عمرو در موضعین بفتح خوانند و معی ردا حفص بفتح خواند فقط و یا زواید قوله ان یکذبون ورش در حالت وصل باثبات خواند فقط و ادغام کبیر درین سوره بیست و نه موضع است المبین نتلوا و نمکن لهم قال رب فغفر له انه هو قال رب فاله قال رب یخنی فقال رب انی قال لا تخف قال لاهله النار لعلکم قال ربی انی و نجعل لکما اعلم بمن جاء و حشره بصایر للناس عند الله هو القول لعلهم من قبله هم به اعلم بالمهتدین القول ربنا الخیرة سبحانه یعلم ما تکن قوم موسی قال له و بعده لولا اعلم من آخر لا اله الا هو

سورة العنکبوت

تروا صحبة خاطب و حرک و مد النشاة حقا و هو حیث تنزلا

یعنی مدلول صحبة شعبه و حمزه و کسایی اولم تروا کیف بخطاب خوانند و باقیان بغیب و مدلول حقا ابن کثیر و ابو عمرو ینشی النشاة درین سوره و ان علیه النشاة در نجم و لقد علمتم النشاة در واقعه بفتح شین و اثبات الف بعد از شین خوانند و باقیان باسکان شین و حذف الف خوانند **تنبیه** مد النشاة و نوع آن از لفظ ناظم معلوم شد و عموم کلمات مذکوره از قوله حیث تنزلا معلوم شد و حمزه در وقف بر اصل خود باشد در نقل و ابدال

مودة المرفوع حق رواته و نونه وانصب بینکم عم صندلا

یعنی مدلول حق و راء رواته ابن کثیر و ابو عمرو و کسایی اوثانا مودة برفع خوانند و باقیان بنصب و مدلول عم و صاد صندلا نافع و ابن عامر و شعبه مودة بینکم بنصب خوانند و باقیان بحذف تنوین و جر بینکم خوانند پس حاصل آن باشد که ابن کثیر و ابو عمرو و کسایی مودة برفع بی تنوین و بینکم بجر خوانند و نافع و ابن عامر و شعبه بتنوین مودة مع النصب و بینکم ایضا بنصب خوانند و حمزه و حفص بنصب مودة خوانند بی تنوین و جر بینکم خوانند فتامل فی ذلک والله اعلم

و یدعون نجم حافظ و موحد هنا آیة من ربه صحبة دلا

یعنی مدلول نون نجم و حا حافظ عاصم و ابو عمرو ان الله یعلم ما یدعون بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول صحبة و دال دلا شعبه و حمزه و کسایی و ابن کثیر انزل علیه آیة من ربه بحذف الف بصیغه توحید خوانند و باقیان باثبات الف بصیغه جمع خوانند **تنبیها** توجه یدعون از اطلاق معلوم شد و آیة را مقید کرداند بقوله من ربه تا آیات بینات و انما الآیات بیرون روند و هیچ یکی توحید از لفظ ناظم معلوم شد و جمع صحیح از اطلاق توحید معلوم شد و نجم حافظ یعنی قاری که بذکر یدعون شبیه نجم است در علو

و فی یغفو للیا حصن و یرجعون صفو و حرف الروم صافیه حللا

یعنی مدلول الحصن نافع و کوفیان نقول ذوقوا بیا خوانند و باقیان بنون و مدلول صاد صفوه شعبه ثم الینا ترجعون درین سوره بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول صاد صافیه و حا حللا شعبه و ابو عمرو ثم الیه ترجعون بغیب خوانند در روم و باقیان بخطاب پس قرا سبعه را در موضعین چون جمع کنی سه قران باشد فتامل ذلک **تنبیها** واو یقول از تلاوة است و واو یرجعون از عطف جمله و خراست بیان از عطف مفرد را بر جمع یا مدلول صاد می خوانند فقط و ترجمه ترجعون از اطلاق معلوم شد والله اعلم

و ذات ثلث سکنت بالنبوئن مع خفه و الهمز بالیاء شمللا

یعنی مدلول شین شمللا حمزه و کسایی لنبوئنهم بعد از نون اولی بثا مثلثه ساکنه و تخفیف واو و اثبات یا بعد از واو خوانند و باقیان نون بیا منقوطه در زیر و تشدید واو بعد از واو همزه خوانند **تنبیها** مراد از ذات ثلث ثا است و تصریح کرد بضد زیرا که از مصطلح بیرون رفته بود و مراد از قوله مع خفه تخفیف واو است و قوله و الهمز بالیاء مراد یا است در مکان همزه با تخفیف واو چنانچه گفته آمد و چون لفظ لنثوینهم اخف بود از لنبوئنهم تنبیه کرد بدان بقوله شمللا

و اسکان و ل فاکسر کما حج جا ندی و ربی عبادی ارضی الیا بفا انجلا

یعنی مدلول کاف کما و حا حج و نون ندی ابن عامر و ابو عمرو و ورش و عاصم و لیتمتعوا بکسر لام خوانند و باقیان باسکان **قوله** جاندی اشارت بجنس وجه کسر و لیتمتعوا باضافه درین سوره سه است الحیاة بی انه نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و یا عبادی الذین نافع و ابن کثیر و ابن عامر و عاصم بفتح خوانند و ان ارضی واسعة ابن عامر بفتح خوانند و یا زواید درین سوره نیست و اما ادغام کبیر بیست و پنج است اعلم بما قال القوم یعذب من و یرحم من فامن له انه هو اذ قال لقومه ما سبقکم بها قال رب اعلم بما الا امرئک کانت و قد تبین لکم و زین لهم یعلم ما یدعون الصلوة تنهی یعلم ما و نحن له یعلم ما الموت ثم لا تحمل رزقها و القمر لیقولن و بعده و من اظلم ممن او کذب بالحق جهنم مثوی

و من سورة الروم الی سورة سبا

و عاقبة الثانی سما و بنونه نذیق زکا للعالمین اکسروا علا

یعنی مدلول سما حرمیان و ابو عمرو ثم کان عاقبة برفع خوانند و باقیان بنصب و مدلول زا زکا قنبل لنذیقهم بنون خواند و غیر قنبل بیا **تنبیها** از قید ثانی قوله کیف کان عاقبة فانظروا کیف کان عاقبة که حرف اول و ثالث است بیرون رود که در رفع هر دو اینها متفق اند و للعالمین و لیربوا در تلاوة بر نذیقهم مقدم اند و در قوله و لنذیقکم من رحمته اختلاف نیست و قوله علا تنبیه است بخصوصیت علما و اشارت بدانچه لام اول در قوله للعالمین از هر علما است پیش علمای عربیت و اختلاف در لام ثانی است و چون در اخبار علی الله تعالی تعظیم هست در قراة نون لنذیقهم تنبیه کرد بدان بقوله زکا والله اعلم

لتربوا خطاب ضم و الواو ساکن اتی و اجمعوا آثار کم شرفا علا

یعنی مدلول همزه اتی نافع لتربوا فی اموال الناس بتا خطاب و ضم تا و سکون واو خواند و باقیان بغیب و فتح یا و واو و مدلول کاف کم و شین شرف و عین علا ابن عامر و حمزه و کسایی و حفص فانظر الی آثار باثبات الف بعد از ثا خوانند بصیغه جمع

رحمة الله

ShivaDoc.com

وباقیان بحذف الف بر صیغه جحد تسهیلا لتربوا متعین کردانید بلام تا قوله فلا یربوا بیرون رود و از قوله خطاب ضم جیم
معلوم شود که قراءت باقیان با مفتوحه باشد که آن غیبست و چون در رحمتا اثر بسیار است اشارت کرد بدینها بوجه قراءة جمع

وینفع کوفی فی الطول حصنه ورحمة ارفع فایزا ومحصلا

یعنی کوفیان فیومئذ لا ینفع در سورهٔ روم بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول حصن نافع و کوفیان یوم لا ینفع در غافر
بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول فا و عا یعنی حمزه هدی و رحمة در لقمان برفع خوانند و باقیان بنصب تسهیلا ترجمه
ینفع از اطلاق معلوم شد و ینفع آخر مسئله روم است و بیت با اول مسئله لقمان تمام کرد و قوله فایزا تنبیه است بصفت
حمزه و مرتبه او و کثرت و تبحر وی یا فتن کسی که متابعت او کند در علم و عمل

وتتخذ المرفوع غیر صحابهم تضاعر بمد خف اذ شرعه حلا

یعنی مدلول صحاب حمزه و کسایی و حفص یتخذها هزوا بنصب ذال خوانند و باقیان برفع و مدلول همزه اذ و شین شرعه
و حا حلا نافع و حمزه و کسایی و ابو عمرو ولا تصاعر با اثبات الف بعد از صاد و تخفیف عین خوانند و باقیان بحذف الف و تشدید عین

وفی نعمة حرک وذکر هاءها وضم ولا تنوین عن حسن اعتلا

یعنی مدلول عین عن و حا حسن و عمرو اعتلا حفص و ابو عمرو و نافع واسبغ علیکم نعمه بفتح عین و ضم هایی تنوین خوانند
و باقیان باسکان عین و بتا تانیث منصوبه منونه خوانند تسهیلا صله ها مضمومه از باب هاء کنایه معلوم شود آنست
و از باب مرسوم معلوم شد که در حالت وقف تا تانیث بها خوانند و چون قراءت جمع نعمه دلالت دارد بر کثرت بحسن و اعتلا اشارت
کرد بقوله عن حسن اعتلا

سوی ابن العلا والبحر اخفی سکونه فشا خلقه التحریک حصن تطولا

یعنی قراء سبعه غیر از ابو عمرو والبحر یمده برفع خوانند و ابو عمرو بنصب خواند و مدلول فا فشا حمزه ما اخفی لهم بسکون یا خواند
و باقیان بفتح و مدلول حصن نافع و کوفیان شی خلقه بفتح لام خوانند و باقیان باسکان تسهیلا رفع والبحر از
اطلاق معلوم شد و سکون یا اخفی از لفظ ناظم معلوم شد و اخفی از مسایل سورهٔ سجده است و فتح لام خلقه از تحریک
معلوم شد در میان واو و فا صله یا ورد زیرا که التباسی نبود و بظهور تقدیم اخفی بر خلقه از هر وزن تنبیه کرد بدان
بقوله فشا و اعتماد بر قواعد خود کرد که طالب را مانند حصن است که از خبط ایمن باشد تنبیه کرد بقوله حصن تطولا

لما صبروا فاکسر وخفف شذا وقل بما یعملون اثنان عن ولد العلا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی لما صبروا بکسر لام و تخفیف میم خوانند و باقیان بفتح لام و تشدید میم و ابو عمرو
بن العلا بما یعملون خبیرا و بما یعملون بصیرا در احزاب بغیب خوانند و باقیان در دو موضع بخطاب تنبیهات
لما صبروا آخر مسایل سجده است و بما یعملون اول احزاب و ترجمه آن از اطلاق معلوم شد

وبالهمز اللاء والیا بعده ذکا وبیا ساکن حج هملا
کل ص

وکالیا مکسورا لورش وعنهما وقف مسکنا والهمز زاکیه بجلا

یعنی مدلول ذال ذکا کوفیان و ابن عامر ازواجکم اللائی در این سوره و الا اللائی در مجادله و اللائی لم یحضن در طلاق بهمزه
مکسوره و بعد از همزه یا ساکنه خوانند در حالت وصل و وقف و مدلول حا حج و ها هملا ابو عمرو و بزی بیا ساکنه خوانند
بی همزه در حالت وصل و وقف که اشارت بقوله و بیاء ساکن حج هملا و ورش همزه را همچو یا مکسوره یعنی تخفیف همزه کند
بین بین که اشارت بقوله و کالیا مکسورا لورش قوله و عنهما ضمیر عاید است با ابو عمرو و بزی یعنی بزی و ابو عمرو در وجه ثانی
که ورش می خواند موافقت کنند پس ایشان را دو وجه باشد در تیسیر وجه ثانی یاد نکرده است پس وجه ثانی مر بزی و ابو عمرو را
از زیادات قصیده باشد بعد از آن فرمود وقف مسکنا یعنی از ورش و بزی و ابو عمرو در حالت وقف همزه مخففه را یاء
ساکنه کردان بعد از آن فرمود والهمز زاکیه بجلا یعنی مدلول زا زاکیه و با بجلا قنبل و قالون همزه بی یا بعد همزه خوانند
تنبیها قوله وقف مسکنا ای عن ورش والبزی و ابی عمرو و چون این وجه از بزی و ابو عمرو مشهور تر است این وجه
بر بین که یاد کرده تا مذاهب ایشان با ورش تا معلوم شود که عمل بر وجهی مذکورین صحیح است قوله والهمز یعنی بتحقیق همزه
و حمزه در وقف بر اصل خود باشد و تخفیف همزه و قراء سبعه در مراتب مد اللائی بر اصل خود باشند کامر و قوله حج هملا اشارت
بنوع حجت قراءت و روایت صحیح و رد بر قول منکران و قوله زاکیه بجلا اشارت بقول سیبویه که حذف یا اللائی جایز داشته است
و ابقا کسره کرده هم چنانکه قاضی

وتظاهرون اضممه واکسر لعاصم وفی الها خفف وامدد الظاء ذبلا
وخففه ثبت وفی قد سمع کما هنا وهناک الظا خفف نوفلا

یعنی عاصم تظاهرون را در این سوره بضم تا و کسر ها خواند و بعد از آن فرمود که مدلول ذال ذبلا ابن عامر و کوفیان بتخفیف ها و مد ظا
خوانند بعد از آن فرمود مدلول ثا ثبت کوفیان بتخفیف ظا نیز خوانند قوله و فی قد سمع کما هنا یعنی قوله والذین یظاهرون
من نسائهم در سورهٔ قد سمع الله همین حکم که مذکور دارد از ضم و فتح و اثبات الف الا تخفیف ظا که عاصم منفرد باشد بتخفیف
در سورهٔ قد سمع اسم نافع و ابن کثیر و ابو عمرو در این سوره و در قد سمع بفتح حرف اول و تشدید ظا و ها یا فتح حرف و حذف الف
خوانند پس حاصل آن باشد که ائمه سبعه در این سوره بر چهار مرتبه باشند و در موضع مجادله بر سه مرتبه زیرا که عاصم
در این سوره تظاهرون بضم تا و کسر ها و تخفیف ظا و اثبات الف بعد از ظا خواند و ابن عامر بفتح تا و ها و تشدید ظا و اثبات
الف خواند و حمزه و کسایی تظاهرون بفتح تا و ها و تخفیف ظا و اثبات الف خوانند و نافع و ابن کثیر و ابو عمرو بفتح تا و ها
و تشدید ظا و ها و قصر ظا خوانند و در سورهٔ قد سمع الله ابن عامر و حمزه و کسایی بفتح تا و ها و تشدید ظا و اثبات الف
بعد از ظا خوانند و سیما و عاصم کما مر فتامل ذلک تنبیه قوله و فی الها خفف از لفظ عاصم منفصل است و تعلق بما قبل
دارد و مراد از مد اثبات الف است بعد از ظا کما مر و از بهر اختصار حرف قد سمع اینجا یاد کرد و معانی رمز کما مر والله اعلم

وحق صحاب قصر وصل الظنون والرسول السبيلا وهو في الوقف في حلا

یعنی مدلول حق صحاب ابن کثیر و ابو عمرو و حمزه و کسائی و حفص و تظنون بالله الظنونا و اطعنا الرسولا و فاضلونا السبیلا بحذف الف خوانند در حالت وصل و باقیان باثبات الف و مدلول فا فی و حا حلا حمزه و ابو عمرو در مواضع ثلثه بحذف الف خوانند در حالت وقف پس حاصل آن باشد که نافع و ابن عامر و شعبه بالف خوانند در حالت وصل و وقف و ابو عمرو و حمزه بغیر خوانند در حالتین و ابن کثیر و حفص و کسائی بقصر خوانند در حالت وصل و بمد در حالت وقف **تنبیها** از قراء سبعه هیچ کس باثبات الف در حالت وصل و حذف الف در حالت وقف نخوانده اند و نیز اجماع در حذف الف و هو یهدی السبیل ادعوهم وانتم ضلوا السبیل قالوا متفق اند در حالت وصل و وقف و مراد از قصر حذف مد است که

مقام لحفص ضم والثان عم في الدخان وآتوها على المد ذو حلا

یعنی حفص قوله لا مقام لکم بضم میم اول خواند و باقیان بفتح و مدلول ذال ذو و حا حلا ابن عامر و کوفیان و ابو عمرو و قوله لآتوها و ما تلبثوا باثبات الف بعد از همزه خوانند و باقیان بحذف الف **تنبیها** از قید ثانی دخان و قوله و مقام کریم خارج باشد که قرا متفق اند در فتح آن و چون لفظ ناظم محل مد در لآتوها و خصوصیت آن معلوم شد

وفي الكل ضم الكسر في إسوة ندى وقصر كفا حق يضاعف مثقلا
وباليا وفتح العين رفع العذاب حصن حسن وفي نعمل نؤت باليا

یعنی مدلول نون ندی عاصم اسوة حسنة درین سوره و قد كانت لكم اسوة و فیهم اسوة در ممتحنه بضم همزه خواند و باقیان در مواضع ثلثه بکسر همزه و مدلول کاف کفا و حق ابن عامر و ابن کثیر و ابو عمرو یضاعف لها العذاب بتشدید عین و حذف الف خوانند و باقیان باثبات الف بعد از ضاد و تخفیف عین خوانند بعد از آن فرمود که مدلول حصن و حا حسن نافع و کوفیان و ابو عمرو بیا و فتح عین و رفع العذاب خوانند پس ابن کثیر و ابن عامر که اصحاب تشدید عین و قصر الف بودند اولا نضعف بنون و فتح عین یا بکسر و با العذاب بنصب خوانند پس حاصل آن باشد که نافع و کوفیان بیا و مد و تخفیف یضاعف و رفع العذاب و ابو عمرو بیا و قصر و تشدید و رفع العذاب و ابن کثیر و ابن عامر بنون و قصر و کسر عین مع التشدید و نصب با العذاب خوانند و مدلول شین شملا حمزه و کسائی و یعمل صالحا و نؤتها حرف اول از یعمل بتذکیر خوانند و حرف اول از نؤتها بیا و باقیان حرف اول بتانیث و حرف دوم بنون خوانند **تنبیها** قوله بالیا قید نؤتها است و یعمل مراد از یعمل تذکیر است پس ضد او تانیث باشد که امر و کسر را مقید کرد باید بضم از هر ضد و ابن کثیر و ابن عامر را درین موضع یاد کرد و اگر چه ذکر ایشان در سوره البقره رفته بود از جهت موافقت ابو عمرو که اگر ذکر ابو عمرو درین موضع منفرد بودی توهم آمدی کسی را که تشدید درین موضع با ابو عمرو مخصوص است و الرعب و مبینة یاد کرده شد

وقرن افتح اذ نصوا يكون له ثوى يحل سوى البصري وخاتم وكلا

بفتح نما سادا تنا اجمع بكسره كفى وكثيرا نقطة تحت نفلا

یعنی مدلول همزه اذ و نون نصوا نافع و عاصم وقرن فی بیوتکن بفتح قاف خوانند و باقیان بکسر و مدلول لام له و ثا ثوی هشام و کوفیان ان یکون لهم الخیرة بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و قراء سبعه غیر از ابو عمرو لا یحل بتذکیر خوانند و ابو عمرو بتانیث و مدلول نون نما عاصم و خاتم النبیین بفتح تا خواند و باقیان بکسر و مدلول کاف و کفی ابن عامر سادا تنا باثبات الف خوانند بعد از دال و کسر تا بصیغه جمع صحیح و باقیان بحذف الف و فتح تا خوانند بصیغه تکسیر و مدلول نون نفلا عاصم لعنا کثیرا بیا خواند چنانچه ناظم مقید کرده اند و باقیان بثا مثلثه چنانچه تلفظ کرد ناظم بدان **تنبیها** ترجمه یکون و یحل از اطلاق معلوم شد و یحل بر خاتم مقدم داشت تا تقدیر عطف ممکن باشد و وکلا از برای فیصل نیست زیرا که سخن تمام نشده است و عسو هن و ترجی و اناه یاد کرده شد و النغیل الا و مراد آنست که نقطه در زیر حرف باشد بروایت عاصم و یاآت اضافه و زوائد نیست درین سوره مدکبره و اما ادغام کبیر در سوره روم دوازده است خلقکم من لا تبدیل لخلق الله یکلم ما الذی خلقکم ثم رزقکم العلیم من ایاته یریکم اصاب به اثار رحمة الله خلقکم من ضعف من بعد ضعف کذلک کانوا و ادغام کبیر در لقمن هشت است بشکر لنفسه فان لقمن نبئکم قیل لهم ان الله هو بان الله هو وان الله هو و یعلم ما فی و ادغام کبیر در سوره سجده هفت است جعل لکم المجرمون ناکسوا جهنم من وقیل لهم والاکبر لعلهم واظلم ممن وجعلناه هدی و ادغام سوره احزاب هشت است قبل لا یولوا وقذف فی وتقول للذی المومنات ثم و یعلم ما فی و یوذن لکم واطهر لقلوبکم لعل الساعة تکون

سورة سبا وفاطر

وعالم قل علام شاع ورفع خفضه عم من رجز اليم معا ولا
على رفع خفض الميم دل عليمه ويخسف نشا نسقط بها اليا شملا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسائی علام الغیب بر وزن فعال خوانند و باقیان بر وزن فاعل و مدلول عم نافع و ابن عامر عالم برفع میم خوانند و باقیان بجر و مدلول دال دل و عین علیمه ابن کثیر و حفص من رجز الیم درین سوره و در جاثیه برفع میم خوانند و باقیان در سوره تبریز بجر خوانند و مدلول شین شملا حمزه و کسائی ان نشا نخسف او نسقط در مواضع ثلثه بیا خوانند و باقیان بنون **تنبیها** از لفظ عالم و علام گفتن مستغنی شد از ترجمه و قاف قل رمزیست و علام الغیب از مختلف فیه نیست و رفعین را مقید کرد اند از هر ضد و نشا در تلاوه مقدم است بر نخسف و ادغام کسائی نخسف بهم و کسر زا در یعزب و یجزی و کسفا یاد کرده شد و ضمیر بها عاید است بکلمات ثلثه و قوله شملا اشارتست بدانچه حمزه و کسائی

وفي الريح رفع صح منساته سكون همزته ماض وابدله اذ حلا

یعنی مدلول صاد صح شعبه و لسلیمان الریح برفع حا خواند و باقیان بنصب و مدلول میم ماض ابن ذکوان تا کل منساته بسکون همزه خواند و مدلول همزه اذ و حا حلا نافع و ابو عمرو همزه را ابدال کنند بالف و باقیان بهمزه مفتوحه خوانند پس ابدال همزه را

ShivaDoc.com

سه قرات معلوم شد از قول ناظم سها قوله تنبیه است بعضی روایت شعبه و بعضی سکون همز منساته جایز
ناظم تنبیه کرد بعد بجواز آن بقوله ماضی وچون وجه ابدال همز یعنی مشهور است بدان اشارت کرد بقوله حلا

مساکنهم سکّنه واقصر علی شذا وفی الکاف فافتح عالما فتبجلا

یعنی مدلول تبجلا علی وشین شذا حفص وحمزه وکسائی فی مساکنهم باسکان سین و حذف الف خوانند وباقیان
بفتح سین واثبات الف خوانند ومدلول عین عالما وفا فتبجلا حفص وحمزه بفتح کاف خوانند وباقیان بکسر پس
حاصل سه قرات باشد مر ابو سعید را فتامل ذلک سها مراد از سکنه اسکان سین است که حرف ثانی است وضد
آن تحریک وضد قصر مد است کما مر واز لفظ ناظم معلوم شد که مراد از مد اثبات الف است که حرف سیم است وفتح را مقید
کردانید بکاف زیرا که از اول کلمه بعید بود وقوله تبجلا یاد کرده شد و مصدر باب تفعل یتفعل تفعلا آید نحو المدخل والمخرج

نجازی بیاء وافتح الزای والکفور رفع سما کم صاب اکل اضف حلا

یعنی مدلول سما وکاف کم وصاد صاب حرمیان وابو عمرو وابن عامر وشعبه وهل یجازی الا الکفور بیاء مضمومه وفتح زای
واثبات الف بعد از زای و الا الکفور برفع را خوانند وباقیان وهل نجازی بضم نون وکسر زای و یاء ساکن در مکان الف و
بنصب الا الکفور خوانند ومدلول حا حلا ابو عمرو ذواتی اکل خمط بحذف تنوین خوانند وباقیان بتنوین خوانند سها
اکل مقدم داشت بر نجازی در تلاوت والف نجازی معلوم شد از اجماع نحو فلا یجزی نه از لفظ نجازی زیرا که در لفظ ضد اثبات
الف عکس است وباء نجازی بر قاری را از نحو بوادی معلوم شد وقوله کم صاب اشارت است بکثرت امثال قراه بفتح زای نحو هل
یجزون والیوم تجزی وغیرها واضف حلا اشارت است بحسن وجاء اضافه اکل

وحق لوی باعد بقصر مشددا وصدّق للکوفی جاء مثقلا

یعنی مدلول حق ولام لوی ابن کثیر وابو عمرو وهشام ربنا بعّد بتشدید عین وحذف الف خوانند ونافع وابن ذکوان
وکوفیان باثبات الف بعد از با وتخفیف عین خوانند وکوفیان ولقد صدّق بتشدید دال خوانند وباقیان بتخفیف سها
خصوصیت مد ومحل آن از لفظ ناظم معلوم شد وتشدید منزل باشد بر دال صدق که عین الفعل است وصلاحیت آن
دارد وچون قراءت بعّد موافق رسم است بتنبیه آن تنبیه کرد که مانع است بلوا بقوله حق لوی

وفزّع فتح الضم والکسر کامل ومن اذن اضمم حلو شرع تسلسلا

یعنی مدلول کاف کامل ابن عامر حتی اذا فزع بفتح فا وزای خوانند وباقی فزع بضم فا وکسر زای خوانند ومدلول حا حلو وشین شرع
ابو عمرو وحمزه وکسائی لمن اذن له بضم همزه خوانند وباقیان بفتح تنبیه حرکتین را مقید کردانید از بهر ضد واذن
بر فزع مقدم داشت در تلاوت وبجهت هم تم بقول یاد کرده شد ومعانی رموز اشارت است بنا بر وجوه قرآن والله اعلم

وفی الغرفة التوحید فاز ویهمز التناوش حلو صحبة وتوصلا

یعنی مدلول فا فاز حمزه قوله وهم فی الغرفت باسکان را وحذف الف بر صیغه توحید خوانند وباقیان بضم را واثبات الف

بر صیغه جمع خوانند ومدلول حا حلو وصحبة ابو عمرو وشعبه وحمزه وکسائی وانی لهم التناوش بهمزه مضمومه بعد از الف خوانند
وباقیان بواو مضمومه بعد از الف خوانند سها لفظ توحید غرفة معلوم شد از لفظ ناظم وضم را غرفات نظیر
نحو ظلمات وقاری توحید وقف بها کند وقاری جمع بتا ودر تناوش قراءة همز حرکتی در مرتبه مد بر اصل خود باشد وحمزه
بر قاعده خود باشد در وقف وچیل یاد کرده شد وچون قراءت حمزه موافق رسم بود تنبیه کرد بقوله فاز وقوله حلو تنبیه است
باحتمال بعنیین در ثنا وستین یعنی شاید که از ناش بنوش باشد وشاید که از ناش باشد

واجری عبادی ربی الیا مضافها وقل رفع غیر الله بالخفض شکّلا

یعنی یاء اضافه در این سوره سه است ان اجری الا علی نافع وابو عمرو وابن عامر وحفص بفتح خوانند وعبادی الشکور حمزه
باسکان خوانند وربی انه سمیع نافع وابو عمرو بفتح خوانند ویاء محذوفه دو است قوله کالجوابی ونکیری ورش باثبات یا
در وقف خوانند در حالت وصل دون الوقف وابو عمرو موافق ورش باشد در کالجوابی باثبات یا خوانند در حالت وصل
ووقف ودر نکیر موافق باقی قرا باشد که بحذف یا خوانند وچون از سوره سبا فارغ شد شروع کرد در فاطر وفرمود که
شین شکلا حمزه وکسائی من خالق غیر الله بخفض را خوانند وباقیان برفع والریح ومیت ولؤلؤا ویدخلونها یاد کرده شد وشکلا یعنی

ویجزی بیاء ضم مع فتح زائه وکل به ارفع وهو عن ولد العلا

یعنی ابو عمرو بن العلا کذلک یجزی بیاء مضمومه وفتح زای واثبات الف بعد از زای وکل برفع لام خوانند وباقیان بنون
مفتوحه وکسر زای ویاء ساکنه بعد از زای وبنصب لام کل خوانند سها فرمود که بیاء ضم وتکلف بضم الیا تا احد ضد یا
وضد ضم هر دو ماخوذ بود

وفی السیئ المخفوض همز سکونه فشا بینات قصر حق فتی علا

یعنی مدلول فا فشا حمزه ومکر السیئ باسکان همزه خوانند وباقیان بجر ومدلول حق وفا فتی وعین علا ابن کثیر وابو عمرو وحمزه
وحفص فهم علی بینت بحذف الف بر صیغه توحید خوانند وباقیان باثبات الف بعد از نون بر صیغه جمع خوانند سها
السیئ مقید کردانید بخفض تا سیئ مرفوع نحو المکر السیئ بیرون رود که متفق الرفع است وخصوصیت مد بینات ومحل
آن از لفظ ناظم معلوم شد وقاری موحد بینت وقف بها کند وجامع بتا وبینت در تلاوت مقدم است بر السیئ ویا اضافه
در این سوره نیامده است ویاء زواید قوله نکیری فقط ورش باثبات یا خواند در حالت وصل وادغام کبیر در سوره سبا یازده است
یعلم ما یلج من اذن له فزع عن قال ربکم یرزقکم ونجعل له ویقول یقول للملائکة ویقول الذین کان نکیر وادغام کبیر
در سوره فاطر ده است مرسل له یرزقکم زین له العزة جمیعا خلقکم مواخر لتبتغوا والله هو کان نکیر والانعام مختلف خلائف فی الارض

سورة یس

وتنزیل نصب الرفع کهف صحابه وخفف فعززنا لشعبة مجملا

یعنی مدلول کاف کهف وصحاب ابن عامر وحمزه وکسائی وحفص تنزیل العزیز بنصب لام خوانند وباقیان برفع وشعبه
قوله فعززنا بثالث بتخفیف زای خواند وباقیان بتشدید سها نصب را مقید کردانید از بهر ضد ومراد از تخفیف است

برحرز آن

که یای مشدد را بخفف کرده اند و اماله یعنی و ادغام نون در واو یاد کرده شد و قوله جملا یعنی قرات شعبه معین است برقاری

وما عملته یحذف الها صحبة ۝ والقمر ارفعه سما ولقد حلا

یعنی مدلول صحبه حمزه و کسایی و شعبه بحذف ها خوانده اند از قوله وما عملته و باقیان باثبات ها و مدلول سما حرمیان و ابو عمرو والقمر قدرناه برفع را خوانده اند و باقیان بنصب **تنبیها** عملت معقد کرده اند بما تا قوله مما عملت که حرف نا فی است خارج باشد که ایه در حرف ها از آن متفق اند و واو عاطفه در اول والقمر نیاورد تا آن تدرک القمر خارج باشد که در نصب آن متفق اند والمیتة و نعم و ذریتهم یاد کرده شد و بار تفاع وحلاوة رفع والقمر یا بد ایشان و سالم از حرف اشارت کرد بقوله سما وحلا

وخا یخصمون افتح سما لذ واخف حلو بر وسکنه وخف فتکملا

یعنی مدلول سما و لام لذ حرمیان و ابو عمرو و هشام و هم یخصمون بفتح خا خوانده اند از سما و مدلول با بر و حا حلو قالون و ابو عمرو و اخفا فتحه کنند و مدلول فا فتکملا حمزه باسکان خا و تخفیف صاد خوانده اند پس غیر مذکور در تراجم ثلثه بکسر خا و تشدید صاد خوانده اند و ایشان ابن ذکوان و عاصم و کسایی باشند فتامل ذلک **تنبیها** قوله سکنه یعنی الخاء و قوله خفف یعنی الصاد و قوله فتکملا یعنی تمام شد وجوه قرات یخصمون و آن چهار قرات بطریق ناظم و صاحب تیسیر و وجه پنجم که کسر یا است بروایت شعبه و آن اختیار ناظم نیست و مولف این حروف بتکملة الاولاحمد زاهد در شهور سنه ثمان و ثمانمایه در قزوین بطریق غایة الاختصار فی قراة العشرة الامصار در ختم جمع الجمع از طریق شعبه بکسر یا خوانده و برین مشایخ بچهار وجه خوانده چنانچه ناظم یاد کرده والله اعلم

وساکن شغل ضم ذکرا وکسره فی ظلال بضم واقصر اللام شلشلا

یعنی مدلول ذال ذکرا ابن عامر و کوفیان قوله فی شغل فاکهون بضم غین و عین خوانده اند و باقیان بضم شین و اسکان غین و مدلول شین شلشلا حمزه و کسایی فی ظلال بضم ظا و حذف الف ظا خوانده اند و باقیان بکسر ظا و اثبات الف بین اللامین خوانده اند **تنبیها** ضم را معقد کرده اند از بهر ضد و مراد از قصر لام عدم اشباع حرکة لام است تا از آن الف حاصل نشود و خصوصیت مد و محل آن معلوم شد از لفظ ناظم و قوله شلشلا اشارتست بمبادرت در قراءت حمزه و کسایی زیرا که خفتی دارد و قوله ساکن شغل جایز باشد رفع نون با ابتدا است و جایز باشد نصب نون که مفعول ضم باشد و قوله ذکرا اشارتست بوجهین مذکورین فافهم ذلک

وفی جبلا مع کسره ضمه ثقله اخو نصرة واضمم وسکن کذی حلا

یعنی مدلول همزه اخو و نون نصرت نافع و عاصم جبلا کثیرا بکسر جیم و با و تشدید لام خوانده اند و مدلول کاف کذی و حا حلا ابن عامر و ابو عمرو بضم جیم و اسکان با و تخفیف لام خوانده اند پس یکی از قرا در ترجمتین مذکور نیست بضم جیم و با و تخفیف لام خوانده اند و ایشان ابن کثیر و حمزه و کسایی باشند

تنبیها

تنبیها کسر را معقد کرده اند از بهر ضد و تشدید منزل شد بر لام از بهر ترتیب و وجه قرات الا ایشان ساکنات معلوم شد و اقرا اول

وننکسه فاضممه وحرک لعاصم وحمزة واکسر عنهما الضم اثقلا

یعنی که عاصم و حمزه ننکسه فی الخلق بضم نون اول و فتح نون ثانی و کسر کاف مع التشدید خوانده اند و باقیان بفتح اول و اسکان ثانی و ضم کاف مع التخفیف خوانده اند **تنبیها** ترجمه ننکسه کاف که مذکور است بر سه حرف اول منزلت بترتیب و ترجمه رابعه که ثقل است هم بر حرف ثالث منزل باشد زیرا که معقد است بکسر و هر یک از این تراجم بر اصطلاح ناظم است الا مقید به ثقیل

لینذر دم عضنا والاحقاف هم بها بخلف هدی مالی وانی معا حلا

یعنی مدلول دال دم و عین عضنا ابن کثیر و ابو عمرو و کوفیان لینذر من کان در این سوره و قوله لینذر الذین در احقاف بغیب خوانده اند و باقیان بخطاب در سورتین و مدلول ها هدی بزی در سوره احقاف بوجهانی بخطاب خوانده کما اشار بقوله بخلف هدی **تنبیها** ترجمه غیب از اطلاق معلوم شد و خطاب از ضد و ضمیر هم باعتبار معنی عاید است با جمع مذکور و با دال دم و موضع احقاف موخر داشت تا خلاف بزی مختص باشد بدان و قاری غیب را تنا گفت بدوام حسن زیرا که اسناد فعل است با رسول صلعم و قوله هدی یعنی کسی که روایت بزی چنانچه گفته آمد بدانست راه یافت بطریق ابو عمرو دانی و ناظم قوله مالی چون از اختلاف کلمات فرش فارغ شد بر بیان اضافه تمام کرد در این سوره یا اضافه سه است مالی لا اعبد حمزه باسکان خواند فقط و انی اذا و انی امنت نافع و ابو عمرو بفتح خوانده در موضعین و ابن کثیر موافقت کند در ثانی و یا محذوف قوله ولا ینقذون فقط ورش باثبات یا خوانده در حالت وصل و ادغام کبیر ده است نحن نحیی غفر لی قیل لهم اتقوا قیل لهم انفقوا مما رزقکم الله اطعمه من یستطیعون نصرهم انا نعلم ما جعل لکم ان یقول له **سوره والصافات**

وصفا وزجرا ذکرا ادغم حمزة وذروا بلا روم بها التا فثقلا

وخلاد هم بالخلف فالملقیات فالمغیرات فی ذکرا وصبحا فحصلا

یعنی حمزه موافقت کند با ابو عمرو در ادغام تا والصافات در صاد صفا و تا والزاجرات در زای زجرا و تا فالتالیات در ذال ذکرا و تا والذاریات در ذال ذروا در سوره والذاریات لکن حمزه را روم نه باشد در مواضع مذکوره بعد از آن فرمود که خلاد بیک وجه ادغام کند تا فالملقیات در ذال ذکرا در مرسلات و تا فالمغیرات در صاد صبحا در عادیات و بوجه دوم اظهار در موضعین و باقیان اظهار کنند **تنبیها** قوله بلا روم ظاهر لفظ ناظم دلالت بر آن دارد که حمزه ادغام کند بی روم و ابو عمرو بر اصل خود باشد در روم و این قول بعضی است از شراح و قول بعضی آنست که ادغام و روم متنافیاند زیرا که ادغام ضد و کنا است و روم نوعی است از بیان بحرکت پس مراد ناظم حمل کنیم که ابو عمرو ادغام کند بر سبیل جواز و حمزه بر سبیل وجوب و قوله فحصلا اشارتست بدین معنی مذکور و نیز تنبیه است بدانچه ادغام در این موضع مخصوص نیست بحمزه زیرا که اصیل باب ادغام ابو عمرو است

بزینة نون فی ندی والکواکب انصبوا صفوة یسمعون شذا علا

ShivaDoc.com

بِتَنْوِينِهِ وَاضْمُمْ تَا عَجِبْتُ شَذًا وَسَاكِنٌ مَعًا اَوْ آبَاؤُنَا كَيْفَ بُلِّلَا

یعنی مدلول فا فی و نون ندٍ حمزه و عاصم بزینةٍ بتنوین خوانند و باقیان بحذف تنوین و مدلول صاد صفوٍ شعبه الکواکب بنصب خوانند و باقیان بخفض پس در مرج کردن کلمتین قرا بر سه مرتبه باشند و مدلول سین شذا و عین علا حفص و حمزه و کسائی لا یسّمّعون بفتح سین و تشدید آن و تشدید میم خوانند و باقیان باسکان سین و تخفیف سین و میم خوانند و مدلول شین شذا حمزه و کسائی بل عجبتُ بضم تا خوانند و باقیان بفتح و مدلول کاف کیف و با بللا ابن عامر و قالون او آباؤنا در این سوره و در واقعه باسکان واو خوانند در موضعین و باقیان بفتح **تنبیها** محل تشدید در موضعین بفتح سین معلوم شد مر قاری مشدد را از لفظ ناظم و سکون آن مر مخفف را از لحو لا یسمعون بحسیسها و اسکان متزل شد بر واو زیرا که صلاحیت آن دارد المخلصین و نعم یاد کرده شد و قوله کیف بللا اشارت است بدانچه نقل اسکان از ورش یاد کرده اند و چون نیست بل باغتسل فلیتی دارد تنبیه کرد بدان بقوله کیف بللا

وَفِي يُنْزِفُونَ الزَّايَ فَاكْسِرْ شَذًا وَقُلْ فِي الُاخْرَى ثَوَى وَاضْمُمْ يَزِفُّونَ فَاكْمُلَا

یعنی مدلول شین شذا حمزه و کسائی عنها ینزفون در این سوره بکسر زای خوانند و باقیان بفتح و مدلول ثا ثوی کوفیان در واقعه بکسر زای خوانند و باقیان بفتح و مدلول فا فکملا حمزه قوله الیه یزفون بضم یا خوانند و باقی قرا بفتح **تنبیها** معین گردانید محل کسر را زیرا که از اول کلمه دور بود و مراد از اخری واقعه است و یا بنی و یا ابت یاد کرده شد از زف الرجل اذا سکر و چون در بهشت مست نشوند تنبیه کرد بدان بقوله شذا علا

وَمَاذَا تَرَى بِالضَّمِّ وَالْكَسْرِ شَائِعٌ وَاِلْيَاسَ حَذْفُ الْهَمْزِ بِالْخُلْفِ مُثِّلَا

یعنی مدلول شین شائع حمزه و کسائی ماذا تری بضم تا و کسر را و یا ساکنه خوانند و باقیان بفتح تا و را خوانند و در اماله ایشان بر اصل خود باشند و مدلول میم مثلا ابن ذکوان قوله و ان الیاس در حالت وصل حذف همزه کند بیک وجه و بوجه دوم مع باقی قرا باثبات همزه قطع مکسوره خوانند **تنبیها** قوله و الیاس حذف الهمز مراد حذف همزه است در حالت وصل پس بر مذهب آنکه همزه را وصل کرد و چون ابتدا کند همزه را مفتوح گردانند و در آن وجه که همزه قطع باشد مکسوره پس ابن ذکوان بیک وجه در حالت وقف همزه الیاس را مکسوره خوانند و بوجه ثانی مفتوح والله اعلم

وَغَيْرُ صِحَابٍ رَفْعُ اللهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ وَاِلْ يَاسِينَ بِالْكَسْرِ وُصِّلَا
مَعَ الْقَصْرِ مَعْ اِسْكَانِ كَسْرٍ دَنَا غِنًى وَاِنِّي وَذُو الثُّنْيَا وَاَنِّي اَجْمِلَا

یعنی قرا سبعه غیر از حفص و حمزه و کسائی که مدلول ایشان صحاب قوله الله ربکم و رب برفع کلمات ثلثه خوانند و حفص و حمزه و کسائی بنصب خوانند و مدلول دال دنا و غین غنی ابن کثیر و ابو عمرو و کوفیان علی آل یاسین بکسر همزه و سکون لام و حذف الف خوانند و نافع و ابن عامر بفتح همزه و کسر لام و اثبات الف خوانند **تنبیها** قوله وصلا یعنی وصل کن یا قصر همزه

الیاسین را و آن حذف الف آل یاسین باشد که بعد از همزه می آید و قوله دنا غنی ای قرب غناه یعنی نزدیک و سهل است استغناء قاری ترجمه مذکوره از تاویل تغییر بود از آن و نمود که با آن اضافه سه است انی اری و ستجدنی و انی اذ یحکی نافع و سه را بفتح خوانند و ابن کثیر و ابو عمرو موافق نافع باشند در اول و ثانی و چون ستجدنی ان شاء الله متصل است اشارت کرد بقوله و ذو الثنیا و با محذوفه قوله لتردین فقط و ورش در حالت وصل باثبات یا خوانند و ادعام کبیر ده است و الصافات صفا فالزاجرات زجرا فالتالیات ذکرا الیوم مستسلمون قول ربنا قبلهم ذریتهم قال لابیه والله خلقکم قال لقومه

وَضَمُّ فُوَاقٍ شَاعَ خَالِصَةٍ اَضِفْ لَهُ الرُّحْبُ وَحِّدْ عَبْدَنَا قَبْلُ دُخْلُلَا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسائی ما لها من فواق بضم فا خوانند و باقیان بفتح و مدلول لام له و همزه الرحب هشام نافع بخالصة ذکری الدار باضافه خوانند یعنی بحذف تنوین و باقیان باثبات تنوین خوانند و مدلول دال دخللا ابن کثیر واذکر عبدنا بفتح عین و اسکان با و حذف الف بر صیغت توحید خوانند و باقیان بکسر عین و فتح با و اثبات الف بر صیغت جمع خوانند **تنبیها** صیغت توحید عبدنا از لفظ ناظم معلوم شد و صیغت جمع مشهور آن عبادنا است و عباد در تلاوت بر خالصة مقدم داشت و دخللا اشارت بدین معنی و در توحید عبدنا ابیب قرا متفق اند و از این است که ترجمه خالصة مقدم داشت بر ترجمه عبدنا ابراهیم که آن مختلف فیه است زیرا که قریب است بخالصة و لیکن فی ربوق و اللبس یاد کرده شد والله اعلم

وَفِي يُوعَدُونَ دُمْ حُلًا وَبِقَافَ دُمْ وَثَقِّلْ غَسَّاقًا مَعًا شَائِدٌ عُلَا

یعنی مدلول دال دم و حا حلا ابن کثیر و ابو عمرو هذا ما یوعدون بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول دال دم ابن کثیر در سوره قاف ما یوعدون لکل اواب بغیب خوانند و غیر ابن کثیر بخطاب و مدلول شین شائد و عین علا حمزه و کسائی و حفص و غساق در این سوره و غساقا در سوره عم بتشدید سین خوانند و باقیان در موضعین بتخفیف سین خوانند **تنبیها** ترجمه یوعدون از اطلاق معلوم شد و تشدید غساق از لفظ ناظم معلوم شد و قوله شائد علا اشارت است بوجه قرأت تشدید

وَاُخَرُ لِلْبَصْرِي بِضَمٍّ وَقَصْرِهِ وَوَصْلُ اتَّخَذْنَاهُمْ حَلَا شَرْعُهُ وِلَا

یعنی ابو عمرو و آخر من شکله بضم همزه و حذف الف خواند و باقیان بفتح و اثبات الف بعد از همزه خوانند و مدلول حا حلا و شین شرعه ابو عمرو و حمزه و کسائی اتخذناهم سخریا بهمزه وصل خوانند و باقیان بهمزه قطع **تنبیها** مراد از قصر حذف مدات و محل آن از لفظ ناظم معلوم شد و ورش بر اصل خود باشد در قوله و آخر در مد و قاری همزه وصل ابتدا بکسر همزه اتخذناهم کند و آنکه بهمزه قطع خواند در حالت وصل و وقف بفتح خوانند و قوله حلا شرعه و لا اشارت است بانچه لغة آمده

وَفَالْحَقُّ فِي نَصْرٍ وَخُذْ يَا اِلَى مَعًا وَاِنِّي وَبَعْدِي مَسَّنِي لَعْنَتِي اِلَى

یعنی مدلول فا فی و نون نصر حمزه و عاصم قال فالحق برفع خوانند و باقیان بنصب **تنبیها** قوله فالحق مقید کرد تا قوله و الحق خارج باشد که قرا در نصب آن متفق اند و چون نگران رفع فالحق بنا و بل احتیاج ندارد بسبب ابتدا و لا تلان

خبر آن تنبیه کرد بدان بقوله فی نفر بعد از آن فرمود که با آن اضافه در بعضی شتی است حث کرد طالب را بدانستن آن بقوله
اول ان ولی نعجة و ثانی ما کان لی من علم حفص در موضعین بفتح خوانده و انی اجبت حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و لاحد من
نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و مسنی الشیطان حمزه باسکان خوانده و لعنتی الی نافع بفتح خوانده و یا زوائد بنابر است
و اما ادغام کبیر دوازده است خزاین رحمة تسعون نعجة قال لقد فاستغفر ربه سلیمان نعم ذکر ربی قال رب اغفر لی
القهار رب اذ قال ربک قال رب اقول لاملان جهنم منک

سورة الزمر

أَمَنْ خَفَّ حِرْمِيٌّ فَشَا مَدَّ سَالِمًا مَعَ الْكَسْرِ حَقٌّ عَبْدَهُ اجْمَعْ شَمَرْدَلاَ

یعنی مدلول حرمی و فا فشا نافع و ابن کثیر و حمزه امن هو بتخفیف خوانده و باقیان بتشدید میم و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو
و رجلا سلما با ثبات الف بعد از سین و کسر لام خوانده و باقیان بفتح لام و حذف الف خوانده و مدلول شین شمردلا حمزه و کسائی
بکاف عبده بکسر عین و فتح با و اثبات الف بر صیغه جمع خوانده و باقیان بفتح عین و اسکان با و حذف الف بر صیغه مفرد خوانده
نسبها مراد از امن کنت خف تخفیف میم است از قوله امن که صلاحیت اسکان دارد و خصوصیت مد سالما و محل آن از
ناظم معلوم شد و امثالکم و لیفصل و برضه یاد کرده شد و چون قرات سالما بمد اصل بود که اسم فاعل است بیان تنبیه کرد بقوله
ترجمه است و صیغه عین از لفظ ناظم معلوم شد
حق بخفت قراة عباد بصیغه جمع اشاره کرد بقوله شمردلا

وَقُلْ كَاشِفَاتٌ مُمْسِكَاتٌ مُنَوِّنًا وَرَحْمَتِهِ مَعْ ضُرِّهِ النَّصْبُ حُمِّلاَ
وَضُمَّ قَضَى وَاكْسِرْ وَحَرِّكْ وَبَعْدُ رَفْعُ شَافٍ مَفَازَاتِ اجْمَعُوا شَاعَ صندلا

یعنی مدلول حا حملا ابو عمرو کاشفات ضره و ممسکات رحمته بتنوین تا اینها و نصب را ضره و تا رحمته خوانده و باقیان
بحذف تنوین در هر دو و جر ضره و رحمته خوانده و مدلول شین شاف حمزه و کسائی التی قضی علیها الموت بضم قاف و کسر
ضاد و یا مفتوحه در کلمه قضی و رفع تا در الموت خوانده و باقیان بفتح قاف و ضاد و اثبات الف در مکان یا و نصب
تا الموت خوانده و مدلول شین شاع و صاد صندلا شعبه و حمزه و کسائی مفازاتهم با ثبات الف بعد از زا بر صیغه
جمع خوانده و باقیان بحذف الف بر صیغه مفرد نسبها ضره بر رحمته مقدم داشت در تلاوه اگر گوئی بودی
و بالنصب ضره و رحمته حلاوه آن زیادت بودی بسبب ترتیب نگاه داشتن و قوله اجمعوا اطلاق جمع حمل بر صحیح است و مکانا تکم

وَزِدْ تَأْمُرُونِي النُّونَ كَهْفًا وَعَمَّ خِفْهُ وَفُتِّحَتْ خَفِّفْ وَفِي النَّبَا الْعُلاَ
لِكُوفٍ وَخُذْ يَا تَأْمُرُونِي أَرَادَنِي وَإِنِّي مَعًا مَعْ يَا عِبَادِي مُحَصِّلاَ

یعنی مدلول کاف کهفا ابن عامر تامرونی اعبد بدو نون مخفف نون اول مفتوح و ثانی مکسور خوانده و باقی قرا بیک
نون خوانده و بعد از آن شروع کرد در بیان تخفیف و تشدید نون و فرمود که مدلول عم نافع و ابن عامر بتخفیف نون خوانده
پس نافع که از اصحاب قرا باقی است بیک نون مخفف خوانده و ابن عامر که صاحب دو نون بود بتخفیف نونین خوانده و غیر از نافع

و ابن عامر بیک نون مشدد پس حاصل از ترجمتین ائمه سبعه را سه قرات باشد بعد از آن فرمود که کوفیان فتحت و فتحت
در موضع از سوره و فتحت السماء در سوره عم بتخفیف تا اول خوانده و باقیان بتشدید در مواضع ثلثه نسبها قرات
نافع و ابن عامر اگرچه موافق اند در تخفیف تامرونی اما در لفظ آن مختلف اند زیرا که ابن عامر بدو نون می خواند که آن اصل است
و قوله کهفا اشارت بدین معنی و درین سوره یا اضافه پنج است تامرونی اعبد نافع و ابن کثیر بفتح خوانده و ان ارادنی الله
حمزه باسکان خوانده و انی امرت نافع بفتح خوانده و انی اخاف حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده و یا عبادی الذین اسرفوا
ابو عمرو و حمزه و کسائی باسکان خوانده و یا زوائد قوله فبشر عبادی سوسی در حالت وصل بفتح یا خواند در حالت وقف یا ساکن
و ادغام کبیر بعث و عشر است الکتاب بالحق یحکم بینهم سبحانه هو الله خلقکم و انزل لکم یخلقکم و جعل لله تمتع بکفرک قلیلا
فی النار لکن و قیل للظالمین اکبر لو اظلم ممن او کذب بالصدق جهنم مثوی الشفاعة جمیعا یحکم بین انه هو الغفور الرحیم
العذاب بغتة او تقول لو ان الله هدانی جهنم مثوی خالق کل بنور ربها اعلم بما و قال لهم الجنة زمرا و قال لهم

سورة المؤمن

وَيَدْعُونَ خَاطِبْ إِذْ لَوَى هَاءُ مِنْهُمُ بِكَافٍ كَفَى أَوْ أَنْ زِدِ الْهَمْزَ ثُمَّلاَ
وَسَكِّنْ لَهُمْ وَاضْمُمْ بِيَظْهَرَ وَاكْسِرَنْ وَرَفْعَ الْفَسَادَ انْصِبْ إِلَى عَاقِلٍ حَلاَ

یعنی مدلول همزه اذ و لام لوی نافع و هشام و الذین تدعون من دونه بخطاب خوانده و باقیان بغیب و مدلول کاف کفی ابن عامر
اشد منکم بکاف خوانده و غیر او بها خوانده و مدلول ثا ثملا کوفیان او ان باسکان واو خوانده و پیش از واو ساکن همزه زیادت
کنند و باقیان بفتح واو خوانده و حذف همزه کنند و مدلول همزه الی و عین عاقل و حا حلا نافع و حفص و ابو عمرو یظهر بضم یا
و کسر ها و الفساد بنصب دال خوانده و باقیان بفتح یا و ها و رفع دال خوانده پس قرا سبعه را در قوله او ان و قوله یظهر چون جمع کنی چهار
قرات باشد فتامل ذلک نسبها قوله ها منهم در منهم نیست بلکه ترجمه است و قوله زد الهمز یعنی پیش از واو همزه زیاده کن
زیرا که چون واو ساکن باشد لازم آید که همزه پیش از وی باشد که مصلح اسکان باشد زیرا که تلفظ بساکن نتوان کرد و قوله
ثملا تنبیه است بدین معنی که گفته آمد و قوله سکن یعنی واو را ساکن گردان و قوله و اضمم بیظهر یعنی یا را از یظهر مضموم
گردان و قوله و اکسرن یعنی ها را مکسور گردان و قوله و رفع الفساد انصب یعنی دال مرفوع فساد را منصوب گردان و کفی
اشارت بدانچه مرسوم است بکاف و قرات ابن عامر موافق مصحف شام باشد

فَاطَّلِعَ ارْفَعْ غَيْرَ حَفْصٍ وَقَلْبِ نَوْ وِنُوا مَعْ حَمِيدٍ ادْخِلُوا نَفَرٌ صِلاَ
عَلَى الْوَصْلِ وَاضْمُمْ كَسْرَهُ يَتَذَكَّرُو نَ كَهْفٌ سَمَا وَاحْفَظْ مُضَافًا فَإِنَّهَا الْعُلاَ
ذَرُونِي وَادْعُونِي وَإِنِّي ثَلاَثَةٌ لَعَلِّي وَفِي مَالِي وَأَمْرِي مَعَ إِلَى

یعنی قرا سبعه غیر از حفص فاطلع برفع خوانده و حفص بنصب خوانده و مدلول میم من و حا حمید ابن ذکوان و ابو عمرو
علی کل قلب بتنوین و باقیان بحذف تنوین و مدلول نفر و صلا ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر و شعبه ادخلوا آل فرعون

بهمزه وصل خوانند وبضم خا درحالت وصل وباقیان بهمزه قطع وکسر خا درحالت وصل ووقف سهلا قوله قلیلا تلاوة
مقدم داشت وعابر علی الوصل ترجمه است نه رمز وواصل بضم همزه ابتدا کند وقاطع بفتح در وصل ووقف واماله
جیم وخلاف کلمات وصد ویدخلون وکن فیکون وینفع وسیدخلون وشبوحا وهاد وواق بجموع یاد کرده شده وچون
قرات تنوین قلب سالم بود از حذف شاگرد برقاری آن بقوله من حمید وبصحت قراءت وصل از جهت روایت وعربیت
اشارت کرد بقوله تعرضلا اسم ممدود است ای ذکا مقصور گردانید از بهر نظم وچون وجه قراءت یذکرون که مناسب
طرفین بود رعایت کرده اند بعلو حجة اشارت کرد بقوله علی حجة بعد از آن فرمود نگاه دار یا آت اضافه فراوان هر آیت
ذرونی اقتل وادعونی استجب ابن کثیر بفتح خواند وانی اخاف در بعد موضع حرمیان وابو عمرو بفتح خوانند ومالی ادعوکم
حرمیان وابو عمرو وهشام بفتح خوانند وامری الی الله نافع وابو عمرو بفتح خوانند ومالی
ادعوکم حرمیان وابو عمرو وهشام بفتح خوانند وامری الی الله نافع وابو عمرو بفتح خوانند
ولعلی ابلغ حرمیان وابو عمرو وابن عامر بفتح خوانند ویا محذوفه درین سورة سه آیت
التلاق والتناد وقوله اتبعون ورش در تلاق والتناد اثبات یا کند درحالت وصل وقالون را
دو وجه باشد وابن کثیر در موضعین باثبات یا خواند درحالت وصل ووقف وقوله اتبعونی ابن کثیر درحالتین باثبات یا
خواند وقالون وابو عمرو درحالت وصل باثبات یا خوانند وادغام کبیر درین سوره است الطول لا اله الا هو بالباطل لیدحضوا
وینزل لکم الدرجات ذو العرش ان الله هو وقال رجل وان یک کاذبا یرد ظلما هلک قلتم زین لفرعون ویاقوم مالی الغفار لا جرم
اقول لکم حکم بین العباد النار لخزنة جهنم لننصر رسلنا انه هو البصیر خلق وقال ربکم جعل لکم اللیل لتسکنوا خالق کل
جعل لکم ورزقکم خلقکم بقوله قیل لهم جعل لکم نحو فاغفر للذین ... باشد

سورة حم السجدة

واسکان نحسات به کسره ذکا وقول ممیل السین للیث اخملا

یعنی مدلول ذال ذکا ابن عامر وکوفیان قوله فی ایام نحسات بکسر حا خوانند وباقیان باسکان بعد از آن اشارت کرد بفتح واماله
از بهر ابو الحارث در الف نحسات واکثر نقله ترک اماله اختیار کرده اند چنانچه در تیسیر گفت واز این است که ناظم بضعف روایت
اماله اشارت کرد بقوله اخملا ومولف این مختصر در دمشق محروسه در تاریخ سنه خمس وسبعمایه بر جمیع مشایخ بدو وجه خواند
ومعون در حرم خلیل علیه السلام بر شیخ القرا برهان الدین جعبری تغمده الله بغفرانه در ختم جمع الجمع ... گفت بروایة
ابو الحارث اماله جایز است وآنچه در تیسیر ابو عمرو دانی نقل کرد باب حکایت نه روایت لکن فتح اشهر واصح است پس اماله جایز باشد

ویحشر یا ضم مع فتح ضمه واعداء خذ والجمع عم عقنقلا
لدی ثمرات ثم یا شرکای بی المضاف ویا ربی به الخلف بجلا

یعنی حا خذ قرا سبعه غیر از نافع ویوم یحشر بیا مضمومه وفتح شین ورفع اعدا خوانند ونافع بنون مفتوحه وضم شین

ونصب اعدا خوانند ومدلول عم وعین عقنقلا نافع وابن عامر وحفص وما تخرج من ثمرات باثبات الف بر صیغت جمع خوانند
وباقیان بحذف الف بر صیغت توحید سهلا قوله یا ضم دو ضد از ضد یا نون است وضد ضم فتح وترجمه علا لاطلاق
معلوم شد وقاری توحید وقف بها کند وقاری جمع بتا واللذین ویجحدون وارنا واعجمی واماله نای یاد کرده شده وبا اضافه قوله
این شرکای ابن کثیر بفتح خواند والی ربی ان لی ورش وابو عمرو بفتح خوانند وقالون را دو وجه باشد کما اشار بقوله به الخلف بجلا
ویا محذوفه درین سوره نیامده است وادغام کبیر شانزده است فقال لها انطق کل خلقکم النار لهم الخلد جزا نوعد عدو نحن
تدعون نزلا الشیطان نزغ انه هو والقمر لا تسجدوا بالذکر لما یقال لک قیل للرسل فاختلف فیه بعد ضرا اینتبین لهم

ومن سورة الشوری الی سورة الدخان

ویوحی بفتح الحا دان ویفعلون غیر صحاب یعلم ارفع کما اعتلا

یعنی مدلول دال دان ابن کثیر کذلک یوحی بفتح حا واثبات الف بعد از حا خوانده است وباقیان بکسر حا وبعد از حا یا ساکنه خوانند وقرا
سبعه غیر از صحاب بما یفعلون بیا خوانند ومدلول صحاب حمزه وکسائی وحفص بخطاب خوانند ومدلول کاف کما وهمزه اعتلا ابن عامر
ونافع ویعلم الذین برفع میم خوانند وباقیان بنصب تنبیها یوحی که درین سوره است ضم نکرد با اولی که قرا متفق اند در کسر حا
آن وروایت فتح با یوحی آمده است در تلفظ کردن والف یوحی دانسته شد از وحی یوحی ویا یوحی از نحو یوحی الیهم وترجمه یفعلون
از اطلاق معلوم شد واز ترتیب تلاوت معلوم شد که کلمه مختلف فیه یعلم آن است که بعد از والذین یجادلون ... ویعلم اول
که بعد از ویفعلون می آید قرا متفق اند در نصب آن وحم ویکاد وینزل الغیث والریح ویتفطرن ونیز یاد کرده شده

بما کسبت لا فا عم کبیر فی کبایر فیها ثم فی النجم شمللا

یعنی مدلول عم نافع وابن عامر فبما کسبت بغیر فا خوانند وباقیان در اول کلمه باثبات فا خوانند ومدلول شین
شمللا حمزه وکسائی کبایر الاثم درین سوره ودر نجم بکسر با پیش از یا ساکنه بغیر الف خوانند وباقیان بفتح با وبعد از با
باثبات الف وبعد از الف همزه مکسوره خوانند سهلا از اطلاق ناظم معلوم شد که فا در اول کلمه باشد واز لفظ
کبیر وکبایر مستغنی شد از ترجمه آن وقوله شمللا اشارت است بخفت قراءت حمزه وکسائی وقوله عم اشارت است بدانچه
در مصاحف شام ومدینه فبما کسبت مرسوم است بغیر فا والله اعلم

ویرسل فارفع مع فیوحی مسکنا اتانا وان کنتم بکسر شذا علا

یعنی مدلول همزه اتانا نافع ویرسل رسولا فیوحی برفع لام ویرسل واسکان یا یوحی خواند وباقیان بنصب یرسل
ویوحی خوانند وقوله ان کنتم از سوره زخرف است وفرمود مدلول شین شذا وهمزه العلا حمزه وکسائی ونافع صفحا
ان کنتم بکسر همزه خوانند وباقیان بفتح وقوله شذا علا اشارت است بعلو روایت وصحت آن از جهت عربیت ودر سوره
شوری یا اضافه نیست ویا محذوفه قوله الجوار فقط ابن کثیر باثبات یا خواند در حالتین ونافع وابو عمرو باثبات یا خوانند در حالت وصل

وینشأ فی ضم وثقل صحابه عباد برفع الدال فی عند غلغلا

واسکان

یعنی مدلول صحاب حفص و حمزه و کسایی او من ینشؤ بضم یا و فتح نون و تشدید شین خوانند و باقیان بفتح یا نون و تخفیف شین و مدلول عین علغلا ابو عمرو و کوفیان عباد الرحمن بیا مفتوحه و اثبات الف بعد از با و رفع دال عباد الرحمن خوانده و باقیان در مکان با نون ساکنه و حذف الف و فتح دال نحو عند الرحمن خوانند و قوله علغلا من غلغل الماء فی الشجر اذا تخللها اشارتست بدانکه قراءت عباد و عند یک معنی است و اکرچه لفظشان مختلف است

وَسَکِّنْ وَزِدْ هَمْزاً کَوَاوٍ اَؤُشْهِدُوا اَمِیناً وَفِیهِ الْمَدُّ بِالْخُلْفِ بَلَّلَا

یعنی مدلول همزه امینا نافع اشهدوا اخلقهم بهمزه ثانیه مسهله ضمه چو واو و سکون شین خواند و مدلول با بلل قالون ادخال الف کند میان همزتین بیک وجه و بوجه دوم ترک ضد کند و موافقت کند با ورش و این قول اشهر است و در قرائت شین ساکن باشد و باقیان اشهدوا خلقهم بهمزه مفتوحه و معنی همزه مسهله خوانند و فتح شین نسها از لفظ ناظم معلوم شد که قوله سکن مراد سکون شین است و ضد زیادتی همزه و حذف همزه باشد و مراد از مد الف است کما مر و قوله کواو عبارتست از همزه و اشارتست بدانکه منقول است از نافع قراءت علی السبعه من التابعین

وَقُلْ قَالَ عَنْ کُفْؤٍ وَسُقْفاً بِضَمِّهِ وَتَحْرِیکِهِ بِالضَّمِّ ذَکِّرْ اُنْبُلَا

یعنی مدلول عین عن و کاف کفو حفص و ابن عامر قال اولو بفتح قاف و اثبات الف بعد از قاف و فتح لام بعد از الف خوانند و باقیان بضم قاف و سکون لام و حذف الف خوانند و مدلول ذال ذکر و همزه انبلا ابن عامر و کوفیان و نافع قوله سقفا بضم سین و قاف خوانند نسها از لغت قل و قال مستغنی شد از ترجمه قراءتین و در نسبه برقل اخفیه کرد انید باولونا ملتبس نشود بقال مترفوها که قرا در فتح قاف قال منفق اند و ناظم اعتماد بر شهرت قراءت کرد و تنبیه کرد بکتابت و معلوم بمقاری بقوله عن کفو و قوله ذکر

وَحُکْمُ صِحَابٍ قَصْرُ هَمْزَةِ جَاءَنَا وَاَسْوِرَةً سَکِّنْ وَبِالْمَدِّ عُدِّلَا

یعنی مدلول حا حکم و صحاب ابو عمرو و حمزه و کسایی و حفص حتی اذا جانا بحذف الف خوانند و باقیان با ثبات الف میان همزه و نون خوانند نسها حاحکم رمز است چنانکه کاف کم صحبه کرد کاف رمز است و مراد از قصر همزه جانا ترک اشباع فتحه نکنند بروجهی که از ان اشباع الف حاصل شود و قرا در فتح و اماله بر اصل خود باشند و در مراتب مد و تحقیق و تخفیف بر قواعد خود و لا یا ایها الساحر قد سبق و قوله عدلا اشارتست بجمع اسوره نون افعله نحو حمار و احمره والله اعلم

وَفِی سُلُفاً ضَمَّا شَرِیفٌ وَصَادُهُ یَصُدُّونَ کَسْرُ الضَّمِّ فِی حَقِّ نَهْشَلَا

یعنی مدلول شین شریف حمزه و کسایی فجعلناهم سلفا بضم سین و ضم لام خوانند و باقیان بفتح حرفین و مدلول فا فی حق و نون نهشلا حمزه و ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم منه یصدون بکسر صاد خوانند و باقیان بضم نسها قوله ضما ضم حرفین مراد است بسین و لام سلفا که اطلاق ناظم دلالت بر ان میکند و چون صاد یصدون دو جا افتاده است کسر را مقید کرد انید بدان و معانی منه قید

ءَآلِهَةٌ کُوفٍ یُحَقِّقُ ثَانِیاً وَقُلْ اَلِفاً لِلْکُلِّ ثَالِثاً اُبْدِلَا

یعنی قرا کوفه و قالوا ءالهتنا بتحقیق همزه ثانیه و باقیان بتخفیف یعنی بتسهیل بین بین و قرا سبعه همزه ثالثه را ابدال کنند بالف نسها کوفیان در تحقیق همزتین الهتنا بر قاعده خود باشند و حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر تسهیل همزه ثانیه کنند بین بین و از قرا کسی ادخال الف نکند میان همزتین و ورش بر اصل خود باشد در مد و ثلثه لکن بجای الف قاعده

وَفِی تَشْتَهِیهِ تَشْتَهِی حَقُّ صُحْبَةٍ وَفِی تُرْجَعُونَ الْغَیْبُ شَایَعَ دُخْلُلَا

یعنی مدلول حق و صحبه ابن کثیر و ابو عمرو و شعبه و حمزه و کسایی بحذف ها ضمیر خوانند در تشتهیه پس قراءت ایشان تشتهی الانفس باشد و باقیان اثبات ها ضمیر کنند بعد از یا ساکنه و مدلول شین شایع و دال دخللا حمزه و کسایی و ابن کثیر و الیه یرجعون بغیب خوانند و باقیان بخطاب نسها از لفظ تشتهی و تشتهیه لفظ مستغنی شد از ترجمه ان و چون ها در مصحف شام و مدینه بحذف ها مرسوم است اشارت کرد بدان بقوله حق صحبه و نیز در ان اخفی هست

وَفِی قِیلِهِ اکْسِرْ وَاکْسِرِ الضَّمَّ بَعْدُ فِی نَصِیبٍ وَخَاطِبْ تَعْلَمُونَ کَمَا انْجَلَی

یعنی مدلول فا فی و نون نصیر حمزه و عاصم و قیله یا رب بکسر لام و ها مع صله خوانند و باقیان بفتح و ضم مع صله خوانند و مدلول کاف کما و همزه انجلا ابن عامر و نافع فسوف تعلمون بخطاب خوانند و باقیان بغیب نسها تعلمون مختلف فیه آخر سوره است زیرا که بعد از قیله است پس قوله الا من شهد بالحق و هم یعلمون خارج باشد که قرا متفق

تَحْتِی عِبَادِی الْیَا وَیَغْلِی دَنَا عُلاً وَرَبُّ السَّمَوَاتِ اخْفِضُوا الرَّفْعَ ثُمِّلَا

یعنی در سوره با اضافه من تحتی و یا عبادی لا خوف است نافع و بزی و ابو عمرو من تحتی بفتح خوانند و یا عبادی ابو بکر در حالت وصل بفتح خوانند و در حالت وقف با سکان و نافع و ابو عمرو و ابن عامر باسکان خوانند در حالتین و ابن کثیر و حفص و حمزه و کسایی بحذف یا خوانند و یا محذوفه فاتبعون هذا ابو عمرو در حالت وصل با ثبات یا خوانند و مدلول دال دنا و عین علا ابن کثیر و حفص یغلی فی البطون بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول ثا ثملا کوفیان رب السموات بجر یا خوانند و باقیان برفع نسها قوله عباد الیا آخر مسایل زخرف است و رب السموات اول مسایل دخان و یغلی در تلاوه موخر است از رب لکن موم داشت و ترجمه آن از اطلاق معلوم شد و خفض را از رفع ضد مقید کرد اند و چون حکم بر مضاف است نه بر مضاف الیه پس معلوم شد که خلاف در با رب نه در با السموات و بتقیید رب السموات ربکم و رب ابائکم بیرون رود که قرا متفق اند و چون لفظش صلاحیت رفع داشت از جهت اعراب تنبیه کرد بدان بقوله علا و تعبیر جر کرد بر خفض بر مذهب کوفیان

وَضَمُّ اعْتِلُوهُ اکْسِرْ غِنًی اِنَّکَ افْتَحُوا رَبِیعاً وَقُلْ اِنِّی وَلِی الْیَا حُمِّلَا

یعنی مدلول غین غنی ابو عمرو و کوفیان فاعتلوه بکسر تا خوانند و باقیان بضم تا خوانند و مدلول را ربیعا کسایی ذق انک بفتح همزه خوانند و باقیان بکسر بعد از ان بیت تمام کرد بیا اضافه سوره الدخان بروایت ممتنع صحیح کما اشار بقوله حملا و ان دو است انی اتیکم حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و لی فاعتزلون ورش بفتح خواند و یا محذوفه دو است ان ترجمون

وفا عتلوه ورش در حالت وصل با ثبات خوانند در موضع (سهما) کسر را تقیید کرد تا بدانند که ضد و مراد از ضم و کسر در قوله اعتلوه اگر ضم تا اعتلوه است و قوله انک فحوا مراد فتح همزه است زیرا که حرف اولست و مطلق فتح در اصطلاح ناظم منزل باشد بر حرف اول تنبیه کرد بدین معنی بقوله ربحا ای شبهه بین ربحا فی حسن وجه من جهة التاویل والفصحی من جهة العربیة و ادغام کبیر در سوره ... الا ان الله هو فالله هو جعل لکم البصیرة الکی ... بالحق الفصل القضی و یعلم ما و ینشر رحمته یاتی یوم یرسل رسولا و در زخرف دو است جعل لکم فی تلک مواضع سخرنا الرحمن نقیض رسول ربهم مریم مثلا ولابین لکم ان الله هو فاعبدوه هذا ربک قال و در سوره دخان چهار موضع است یرق کل انه هو السمیع فی البحر رهوا انه هو العزیز

سورة الشريعة والاحقاف

معا رفع آيات على كسره شفا وان وفي اضمر بتوكيد اولا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی آیات لقوم را بکسر تا خوانند در دو موضع و باقیان برفع (سهما) اصطلاح ناظم آنست چون کوید معا شامل دو کلمه باشد و اگر آن حرف زیاده از دو کلمه باشد منزل بر اول و ثانی باشد و درین موضع منزل بر ثانی و ثالث است زیرا که مراد آیاتی است که لام در اول نباشد کما اشار بقوله رفع آیات پس لآیات للمؤمنین که در اولست خارج باشد و تا را تقیید کرد اند بکسر از که ضد و تکلف علی جمع زیرا که جمع علامت نصب است والرفع و یونس و جز الیم یاد کرده شد و چون اعراب این کلمه از باب عطف بر معمولی عاملین مختلفین بود زیرا که و فی خلقکم معطوفست بر فی السموات و عامل در و فی انست و آیات اخری معطوف بر آیات اول و عامل درو ان بر تقدیر آنکه آیات ثانی منصوب باشد و بر تقدیر رفع معطوفست بر محل لآیات زیرا که اسم ان و محل آن رفع است بر ابتدائیت تنبیه کرد ناظم برین بقوله وان وفی اضمر و مراد ناظم ازین اضمار نیابت واو عاطفه است بجای عاملین مذکورین و چون عطف بر معمولی عاملین مختلفین بود نزد مشاهیر بصریان غیر جایز است ناظم از آن عدول کرد با وجهی دیگر و فره وکد بتوکید اولا یعنی این ترکیب نزد علما این فن که عطف بر عاملین مختلفین منع میدارند ماولست بدانکه آیات ثانی تاکید است از آن لآیات اول خواه که مرفوع باشد و خواه منصوب و هم چنین اختلاف در تاکید جاری بمجری آیات کردانیده اند تا بر سیاق واحد باشد و چون ماول بتاکید باشد از باب عطف بر عاملین مختلفین نه باشد پس با تفاق جایز باشد فالدلک

ليجزي يا نص سما وغشاوة به الفتح والاسكان والقصر شملا

یعنی مدلول نون نص عاصم و مدلول سما حرمیان و ابو عمرو لیجزی قوما بیا خوانند و باقیان بنون و مدلول شین شملا حمزه و کسائی علی بصره غشاوة بفتح غین و اسکان شین بغیر الف خوانند و باقیان بکسر غین و فتح شین و اثبات الف بعد از شین خوانند (سهما) از آنچه کفت بیا خواند مراد الفاست نه تا نی و مراد از فتح فتحه غین است و مراد از اسکان و قصر اسکان شین و حذف الف است از وی و محل مد و خصوصیت مد از لفظ ناظم معلوم شد و چون قرات بالیجزی اسناد با ضمیر اسم حق تعالی بود اشاره کرد

والساعة ارفع غير حمزة حسنا المحسن احسانا لكوف تحولا

یعنی همه سبعه غیر از حمزه والساعة لا ریب فیها برفع خوانند و حمزه بنصب و اهل کوفه بوالدیه احسانا بهمزه مکسوره و اسکان حا

خوانند و فتح سین و اثبات الف بعد از سین و باقیان حسنا بضم حا و اسکان سین و حذف الف خوانند (سهما) واو عاطفه در واو والساعة در آورد تا معلوم شود که واو دوم واو تلاوة است و از تقیید والساعة بواو قوله یوم تقوم الساعة و ما تدری ما الساعة خارج کشت که ایشه در رفع آن متفق اند و این آخر مسایل جاثیه است و حسنا از مسایل احقافست و از لفظ حسنا و احسانا مستغنی شد از ترجمان و معنی تحول آنست که کلمه مذکوره بر مذهب کوفیان محول باشد از مفعول به مطلق

وغير صحاب احسن ارفع وقبله وبعد بياء ضم فعلان وصلا

یعنی هر چهار سبعه غیر از حمزه و کسائی و حفص نتقبل عنهم و نتجاوز حرف اول از فعلین بیا مضمومه خوانند و احسن برفع نون و حمزه و کسائی و حفص و الفعلین بنون مفتوحه و احسن بنصب نون خوانند (سهما) و غیر غیر رمزی بلکه از جهت استثناست و قوله وصلا یعنی ضم کن احد الفعلین را با حدی و ای یاد کرده شد والله اعلم

وقل عن هشام ادغموا تعدانني نوفيهم باليا له حق نهشلا

یعنی هشام ادغام کند نون اول را از تعداننی در نون ثانیه و غیر هشام با ظهار نونین خوانند و مدلول لام له و حق و نون نهشلا هشام و ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم ولیوفیهم اعمالهم بیا خوانند و باقیان بنون (سهما) نون مدغم و مظهر از اجماع معلوم شد و لام لیوفیهم حذف کرد از بهر وزن و اذ هشم و المعکم یاد کرده شد و مردمی را نهشل کویند و اینجا معنی آنست که قاری مرد عالم است

وقل لا يرى بالغيب واضمم وبعده مساكنهم بالرفع فاشيه نولا

ويا لكني ويا تعدانني واني واوزعني بها خلف من تلا

یعنی مدلول فا فاشیه و نون نولا حمزه و عاصم لا یری بغیب و ضم یا مساکنهم بنصب نون خوانند و ایشان بفتح و اماله اصل اختیار با شد و در جاثیه یا اضافه و محذوف نیست و الزوائد اشارت بافشا علم حمزه و عاصم و ادغام کبیر در جاثیه هشت است علم من بعد ما کم بصایر للناس الصالحات سواء الهه هواه آیات الله هزوا و ادغام کبیر در احقاف هشت است الحکیم ما اعلم بما و شهد شاهد قال لوالدیه با مرربها العذاب بما العزم من الرسل و قوله و یا ولکنی اشارتست بیا اضافه در احقاف و آن چهار است فاما اوله ولکنی اریکم نافع و بزی و ابو عمرو بفتح خوانند و تعداننی نافع و ابن کثیر بفتح خوانند و انی اخاف حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و اوزعنی ورش و بزی بفتح خوانند و با محذوفه درین سوره نیامده است

ومن سورة محمد صلعم الى سورة الرحمن عز وجل

وبالضم واقصر واكسر التا قاتلوا على حجة والقصر في آسن دلا

وفي انفا خلف هدى وبضمهم وكسر وتحريك واملي حصلا

یعنی مدلول عین علا و حا حجه حفص و ابو عمرو و الذین قتلوا بضم قاف و کسر تا بغیر الف خوانند و باقیان بفتح قاف و تا و اثبات الف میان قاف و تا خوانند و مدلول دال دلا ابن کثیر غیر آسن بحذف الف خوانند و باقیان با ثبات الف بعد از همزه خوانند و مدلول ها هدی بزی آنفا بدو وجه بقصر خواند و بوجه دوم بمد چنانچه قرات باقی قراست و مدلول حا حصلا ابو عمرو و املی لهم

بضم همزه و کسر لام و یا مفتوحه خوانند و باقیان بفتح همزه و لام و اثبات الف بعد از لام خوانند سما یعنی قصر اینجا حذف حرف
مدات و خصوصیت مد و محل آن در مسایل ثلثه مذکوره از لفظ ناظم دانسته شد و مثله آنفا در اکثر کتب قرات مذکور نیست
پس ناظم اشاره کرد بصحت روایت قصر انفا بقول هدی و یا املی از لفظ ناظم معلوم شد و فتح یا از قید پس غیر ابو عمرو و نافع
نشود الا یا ساکنه زیرا که حرکت مطلق یاد کرده است پس ضد آن سکون باشد بنا بر اضداد و هر یک از نفوا غیر از ابو عمرو بر اصل
خود باشد در یا املی و عصیتم و کان یاد کرده شد و قوله علی حجه دلالت اشارت است بوجه قرات و صریح رسم در فقلوا و
قوله حصلا تنبیه است بر آنچه قاری ضم املی وقف کند بر سولهم و ابتدا کند باملی تا فرق ظاهر شود بیان آنکه فعل مسند باشد بشیطان

وَاَسْرَارَهُمْ فَاكْسِرْ صِحَابًا وَنَبْلُوَنَّكُمْ نَعْلَمَ الْیَا صِفْ وَنَبْلُوَ وَاَقْبِلَا

یعنی مدلول صحاب حفص و حمزه و کسایی والله یعلم اسرارهم بکسر همزه خوانند و باقیان بفتح و مدلول صاد صف ابو بکر ولنبلونکم
حتی یعلم و یبلو اخبارکم در مواضع ثلثه بیا خوانند و باقیان بنون سما و قوله واقبلا اشارت است یعنی کلمات مذکوره
یعنی بنقاد امر حق سبحانه باش و صبر کن بر مشقات تا اجر یابی در آخرت و رضوانه والسلم یاد کرده شد و قوله فی یومنوا

وَفِي يُؤْمِنُوا حَقٌّ وَبَعْدُ ثَلَاثَةٌ وَفِي يَا يُؤْتِيهِ غَدِيرٌ تَسَلْسَلَا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو لیومنوا بالله و تعزروه و توقروه و تسبحوه بغیب خوانند در کلمات اربعه و باقیان بخطاب
و مدلول غین غدیر ابو عمرو و کوفیان فسیوتیه بیا خوانند و باقیان بنون سما حذف لام لیومنوا کرد و تلفظ کرد با
ان بقوله و بعد ثلثه از بهر وزن و ترجمان معلوم شد از اطلاق و تنزیه سنوتیه حذف کرد و تصریح یاد کرد از بهر ضد و تا تسلسلا
انکرا از معنی و سهولت ادراک آن اشاره کرد بقوله تسلسلا و دایرة السوء و علیه الله قد ذکر

وَبِالضَّمِّ ضُرًّا شَاعَ وَالْكَسْرُ عَنْهُمَا بِلَامِ كَلَامَ اللهِ وَالْقَصْرُ وُكِّلَا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی بکم ضرا بضم ضاد خوانند و باقیان بفتح و مدلول ضمیر عنهما یعنی حمزه و کسایی کلام الله بکسر لام
و حذف الف خوانند و باقیان بفتح لام و اثبات الف بعد از لام خوانند سما مراد از قصر حذف حرف مدات و ضد حذف اثبات باشد
و محل مد و خصوصیت آن از لفظ ناظم معلوم شد و ندخله و نعذبه یاد کرده شد و قوله شاع اشارت است بانچه وجه ضم ضرا شیوع ضم است
در نظایرا و کقوله بضر و قوله وکلا اشارت است بر لزوم کسر لا کلم الله مر قصر الفرا یعنی قصر الف شایع کسر باشد و ملازم وی

بِمَا يَعْمَلُونَ حَجَّ شَطْأَهُ دُمْ مَاجِدًا وَاقْصُرْ فَآزَرَهُ مُلَا

یعنی مدلول حا حج ابو عمرو بما یعملون بصیر بغیب خواند و باقیان بخطاب و مدلول دال دعا و میم ماجد ابن کثیر و ابن ذکوان اخرج
شطاه بفتح طا خوانند و باقیان باسکان و مدلول میم ملا ابن ذکوان فازره بحذف الف خوانند و باقیان باثبات الف بعد از همزه
سما بما یعملون مختلف فیه آنست که بعد از کلام الله می آید پس بما تعملون خبرا خارج باشد که قرا متفق اند در خطاب آن و حا حرف
ترجمه است و مراد از قصر عدم حرف مدات و مسایل سوره فتح با خر رسید و علی سوء قد ذکر و معانی رموز اشارت است بوجوه صحت

قرات و لفظ دعا منصور کرد لنبدا از بهر وزن و شروع کرد در حجرات بقوله

وَفِي يَعْمَلُونَ دُمْ يَقُولُ بِيَاءٍ اِذْ صَفَا وَاكْسِرُوا اَدْبَارَ اِذْ فَازَ دُخْلُلَا

یعنی مدلول دال دم ابن کثیر کم در آخر سوره است بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول همزه اذ و فا فاز و دال دخللا نافع و حمزه و ابن کثیر
وادبار السجود بکسر همزه خوانند و باقیان بفتح سما ترجمه یعملون از اطلاق معلوم شد و لتبلوا و میبا و بالتکلم قد ذکر و مراد
از قوله وادبار آنست که در سوره ق است زیرا که اثرا یاد کرده درمیان بقول و بنادی پس و ادبار النجوم در طور خارج باشد که
در کسر آن متفق اند از طرق ناظم و دخللا جایز باشد که اشاره باشد بانچه کسر ادبار که مناسب سجود است و چون غیب یعملون مناسب ما قبل

وَبِالْيَا يُنَادِي قِفْ دَلِيلًا بِخُلْفِهِ وَقُلْ مِثْلَ مَا بِالرَّفْعِ شَمَّمَ صَنْدَلَا

یعنی مدلول دال دلیلا ابن کثیر یوم ینادی بیا باثبات یا خواند بیک وجه در حال وقف و بوجه دوم بحذف موافق باقی قرا و مدلول
شین شمم و صاد صندلا حمزه و کسایی و شعبه انه لحق مثل ما برفع لام خوانند و باقیان بفتح سما چون ابن کثیر را اختلاف بود
در وقف ینادی متابعت صاحب تیسیر را این مسئله در موضع یاد کرد و معانی رموز کما رویناه در آخر مسایل ق است و تشقق و نوعلون

وَفِي الصَّعْقَةِ اقْصُرْ مُسْكِنَ الْعَيْنِ رَاوِيًا وَقَوْمَ بِخَفْضِ الْمِيمِ شَرَّفَ حُمَّلَا

یعنی مدلول را راویا کسایی فاخذتهم الصاعقه بسکون عین و حذف الف خواند و باقیان بکسر عین و اثبات الف یعنی از عین و مدلول
شین شرف و حا حملا حمزه و کسایی و ابو عمرو وقوم نوح بجر خوانند و باقیان بنصب و سلم قد ذکر سما ضد اسکان فتح باشد و چون
آن متعذر است پس کسر عین متعین باشد حمل بر نظیر که مجمع علیه است نحو فاخذتهم الصاعقه و بدین تاویل که گفته آمد تنبیه کرد بقوله
راویا و چون از مسایل والذاریات فارغ شد شروع کرد در سوره و الطور بقوله

وَبَصْرٍ وَاتْبَعْنَا بِوَاتَّبَعَتْ وَمَا اَلَتْنَا اكْسِرُوا دِنَا وَاِنَّ افْتَحُوا الْجَلَا
رِضًى يَصْعَقُونَ اضْمُمْهُ كَمْ نَصَّ وَالْمُصَيْطِرُونَ لِسَانٌ عَابَ بِالْخُلْفِ زُمِّلَا
وَصَادٌ كَزَايٍ قَامَ بِالْخُلْفِ ضَبْعُهُ وَكَذَّبَ يَرْوِيهِ هِشَامٌ مُثَقِّلَا

یعنی ابو عمرو والذین امنوا و اتبعناهم بقطع همزه و باسکان تا و عین و اثبات نون بعدها الف خوانند و غیر ابو عمرو بوصل همزه
و فتح تا مع التشدید و فتح عین و در مکان نون و الف تا ساکنه خوانند و مدلول دال دنا ابن کثیر و ما التناهم بکسر لام خواند
و غیر او بفتح خوانند و مدلول همزه الجلا و را رضی نافع و کسایی انه هو بفتح همزه خوانند و باقیان بکسر و مدلول کاف کم و نون نص ابن عامر
و عاصم فیه یصعقون بضم یا خوانند و باقیان بفتح و مدلول لام لسان و زا زملا هشام و قنبل ام هم المصیطرون و بالمصیطر بسین خوانند
و باقیان غیر حفص بصاد خوانند و مدلول عین عاب حفص را دو وجه باشد یک وجه سین و وجه دوم صاد کما اشار بقوله
عاب بالخلف و مدلول قاف قام خلاد را دو وجه باشد وجه اول باشمام زای موافق قرات خلف و وجه دوم بصاد خالص و قوله
ماکذب هشام بتشدید دال خواند و باقیان بتخفیف سما حذف ضمیر کرد از و اتبعتهم از بهر وزن و از لفظ بکلمتین مستغنی شد

ازترجمه و مصطلح ناظم آنست که در اطلاق حمل اعراب حرف اول و حرف اول باشد اما چون الم نزدیک بود بهمزه در التناوش وسط را اعراب حرف
داد وقوله دنا تنبیه است برین معنی مذکور ای کسر آخر با و یعصمون بمصیطرونا مقوم داشت از نحو وزن و کذر از مسایل والنجم

تُمَارُونَهُ تَمْرُونَهُ وَافْتَحُوا شَذًا مَنَاةَ لِلْمَكِّي زِدِ الْهَمْزَ وَاحْفِلَا
وَهَمْزُ ضِيزَى خُشَّعًا خَاشِعًا شَفَى حَمِيدٌ وَخَاطِبْ يَعْلَمُونَ فَطِبْ كَلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسائی افتمارونه بفتح تا و سکون میم و حذف الف خوانند و باقیان بضم تا و فتح میم و اثبات الف بعد از میم
خوانند ابن کثیر قوله مناة بهمزه مفتوحه وضیزی بهمزه ساکنه خوانند و غیر او بحذف همزه مناة و در مکان همزه ضیزی یا ساکنه خوانند و
مدلول شین شفی و حا حمید حمزه و کسائی و ابو عمرو خاشعا ابصارهم بفتح خا و کسر شین و تخفیف شین و اثبات الف میان خا و شین
خوانند و باقیان بضم خا و فتح و تشدید شین و حذف الف خوانند و مدلول فا فطب و کاف کلا حمزه و ابن عامر سیعلمون غدا بخطاب خوانند
و باقیان بغیب <u>تنبیها</u> از لفظ تمارونه تمرونه مستغنی شد از ترجمه و مقید کرد ابتدا تا را بفتح از بهر عدم جلا لفظ که در مصطلح کفته
و باللفظ استغنی عن القید ان جلا و چون مسایل سوره نجم تمام شد غیر سوره خشعا خاشعا و تلفظ بلفظین کرد تا از ترجمه مستغنی باشد
و سیعلمون سیعلمون از بهر وزن حذف کرد و کبروا مهاتکم والنشاة واللات و فواصل و عاد الاولی و ثمود ذا در نجم و نکر و فتحنا
در قمر یاد کرده شد و معانی رموز اشارت بصحت وجوه و اثبات قرات و رد بر قول منکران و از سوره محمد صلعم تا سوره رحمن عز و جل
یا اضافه نیست و اما یا محذوفه در قاف چهار است وعید اقعیینا و من یخاف وعید ورش باثبات یا خواند در حالت وصل و اما یا ذی
در موضع خود یاد کرده شد و قوله المنادی نافع و ابو عمرو باثبات یا خوانند در حالت وصل و ابن کثیر باثبات یا خوانند در حالتین و در سوره
قمر یاآت محذوفه هشت است یدع الداع بی باثبات یا خواند و قنبل و باقی قرا بحذف و ورش و ابو عمرو در حالت وصل باثبات یا خوانند
و الی الداع در حالتین ابن کثیر باثبات یا خوانند و نافع و ابو عمرو در وصل قوله نذری در شش موضع می آید و تفرد ورش باشد که در حالت
وصل باثبات یا خواند و ادغام کبیر در سوره محمد صلعم دو است الصالحات جنات ناصر لهم نزل له عندک قالوا للعلم ماذا
یعلم متقلبکم القتال رایت تبین لهم سول لهم ما تبین لهم و در فتح ادغام سیزده است لیغفر لک ما تقدم من المومنات جنات
سیقول لک یغفر لمن و یعذب من فعلم ما لم تعلموا فعجل لکم ارسل رسوله الکفار رحما السجود ذلک اخرج شطاه و در حجرات
ادغام پنج است الامر لعنتم الالقاب بئس ان یاکل لحم و قبایل لتعارفوا و یعلم ما و در قاف ادغام هشت است و یعلم ما توسوس
قال لا القول لدی نقول لجهنم و بکل قبل نحن نحیی اعلم بما و در والذاریات ادغام دو است والذاریات ذروا افک قتل
حدیث ضیف لذلک قال قال ربک انه هو خزاین رحمة و در والنجم ادغام دو است الملایکة تسمیة اعلم بمن ضل اعلم بمن اهتدی
اعلم بکم اعلم بمن و انه هو و در قمر ادغام دو است الحکیم موضع الحدیث تعجبون و در قمر ادغام دو است یقولون نحن مقعد صدق سوره الرحمن عز و جل

وَالْحَبُّ ذُو الرَّيْحَانُ رَفْعُ ثَلَاثِهَا بِنَصْبٍ كَفَى وَالنُّونُ بِالْخَفْضِ شُكِّلَا

یعنی مدلول کاف کفی ابن عامر قوله والحب و ذو والریحان در مواضع ثلثه بنصب خوانند و مدلول شین شکلا حمزه وکسائی

والریحان بجر نون خوانند و برفع حرفین باقیتین و ما فی قرا در مواضع ثلثه برفع خوانند پس حاصل سه قرات باشد قرا سعد را
<u>تنبیها</u> از بهر اختلاف معنی واو عاطفه را در سروا و عاطفه آورد و نصب را مقید کرد ابتدا از بهر ضد و خوا در مصحف شامی ذا لحب
ذا رسوم بود بالف تنبیه کرد بدان بقوله کفی و قوله شکلا ای قید و صور یعنی حمزه و کسائی نون والریحان را مقید کرداند بخفض

وَيَخْرُجُ فَاضْمُمْ وَافْتَحِ الضَّمَّ إِذْ حَمَى وَفِي الْمُنْشَآتُ الشِّينُ بِالْكَسْرِ فَاحْمِلَا
صَحِيحًا بِخُلْفٍ نَفْرُغُ الْيَا شَائِعٌ شُوَاظٌ بِكَسْرِ الضَّمِّ مَكِّيُّهُمْ جَلَا

یعنی مدلول همزه اذ و حا حمی نافع و ابو عمرو و یخرج منهما اللؤلؤ بضم یا و فتح را خوانند و باقیان بفتح یا و ضم را و مدلول فا فاحملا حمزه
المنشات بکسر شین خوانند و مدلول صاد صحیحا شعبه بیک وجه موافق حمزه کند و بوجه دوم موافق باقی قرا باشد یعنی بفتح شین
خوانند و مدلول شین شایع حمزه و کسائی سنفرغ لکم بیا خوانند و باقیان بنون و ابن کثیر شواظ بکسر شین خوانند و باقیان بضم
<u>تنبیها</u> مراد از ضم یا یخرج است و مراد از فتح فتح را و بصحت وجهین شعبه تنبیه کرد بقوله صحیحا و سین سنفرغ حذف کرد تا یا که محل
اختلافست اول ملفوظ باشد و ابدا الثقلان یاد کرده شد و معانی رموز اشارتست بوجه قرات کامل

وَرَفْعُ نُحَاسٌ جَرُّ حَقٍّ وَكَسْرُ مِيمِ يَطْمِثْ الْأُولَى ضُمَّ تَهْدِي وَتُقْبِلَا
وَقَالَ بِهِ اللَّيْثُ فِي الثَّانِ وَحْدَهُ شُيُوخٌ وَنَصُّ اللَّيْثِ بِالضَّمِّ الْأَوَّلَا
وَقَوْلُ الْكِسَائِي ضُمَّ أَيُّهُمَا تَشَا وَجِيهٌ وَبَعْضُ الْمُقْرِئِينَ بِهِ تَلَا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو قوله و نحاس بجر خوانند و باقیان برفع و مدلول تا تهدی دوری کسائی بضم میم یطمثهن از کلمه
اول و کسر میم از یطمثهن که کلمه ثانیه است خوانده است و لیث بیک وجه بعکس قرات دوری خواندهاست و بوجه دوم مثل دوری است و کسائی
مخیر کرد انیده است روات را بین امرین اگر خواهد یطمث اول را بضم خواند و ثانی بکسر و اگر خواهد اول را بکسر خواند و ثانی بضم
<u>تنبیها</u> جر را مقید کرد انید از بهر ضد قوله و بعض المقرئین به تلا ضمیر عاید است با تخییر یعنی بعضی از ائمه قرا غیر از تخییر روایت نکرده اند از کسائی
پس حاصل آن باشد که سه وجه منقولست از کسائی ضم اول و کسر ثانی و کسر اول و ضم ثانی و تخییر از روایتین و جایز باشد یطمثهن را
خواندن و فی الاولی بنقل همزه و جایز باشد یطمث بضم تا و ترک نقل در فی الاولی

وَآخِرُهَا يَا ذِي الْجَلَالِ ابْنُ عَامِرٍ بِوَاوٍ وَرَسْمُ الشَّامِ فِيهِ تَمَثَّلَا

یعنی ابن عامر قوله ذو الجلال در آخر رحمن بواو خواند و باقی قرا بیا خوانند <u>تنبیها</u> چون در مصطلح واو دال ... است
برای تعرض یا در سایند و بیت را ابتدا استشهاد رسم ذو الجلال با تمام رسانید و معلوم شد که در مصحف شام بواو مرسوم است و در سوره
یا محذوفه و اضافه نیست و ادغام کبیر دو است التی یکذب بها عینان نضاختان سوره الواقعة والحدید

وَحُورٌ وَعِينٌ خَفْضُ رَفْعِهِمَا شَفَا وَعُرْبًا سُكُونُ الضَّمِّ صَحَّ فَاعْتَلَا

یعنی مدلول شین شفی حمزه و کسائی و حور و عین بجر را خوانند در کلمتین و باقیان برفع و مدلول صاد صح و فا فاعتلا شعبه و حمزه

کردانید

عربا بسکون را خوانند و باقیان بضم **تنبیها** قوله وعینی عطف کرد بر حور تا اخبار باشد از اختلاف اسمین و اسکان در عربا مقید
از بحر ضد و تنبیه کرد بخفت اسکان و صحت روایت و علو آن بقوله صحیح فاعتلا

وخفف قدرنا دار وانضم شرب فی ندا الصفو واستفهام انا صفا ولا

یعنی مدلول دال دار ابن کثیر نحن قدرنا بتخفیف دال خوانند و باقیان بتشدید و مدلول فا فی و نون ندا و عین الصفو حمزه و عاصم و
نافع شرب الهیم بضم شین خوانند و باقیان بفتح آن و مدلول صاد صفا شعبه انا لمغرمون بزیادتی همزه مفتوحه بر صیغه استفهام
خوانند و باقیان بحذف همزه را این خوانند بر صیغه خبر **تنبیها** بر اصطلاح ناظم تخفیف مقرر باشد بر دال قدرنا و همزه وصلا
در کرد ابتدا از بحر تمیم معنی و شعبه بر اصل خود باشد در تحقیق و قصر همزتین و از وی روایت تسهیل همزه نیز آمده است لکن از طرف ناظم
نیست کما اشار بقوله صفا ولا و قدرنا در تلاوة موخر است از شرب و قوله دال اشارت بوجه خفت قدرنا و استفهامیز و نیز قوله

بموقع بالاسکان والقصر شایع وقد اخذ اضمم واکسر الخا حولا
ومیثاقکم عنه وکل کفی وانظرونا بقطع واکسر الضم فیصلا

یعنی مدلول شین شایع حمزه و کسائی بموقع النجوم باسکان واو و حذف الف خوانند و باقیان بفتح واو و اثبات الف بعد از واو خوانند
و مدلول حا حولا و ضمیر عنه عاید است بابو عمرو و قد اخذ میثاقکم بضم همزه و کسر خا و رفع قاف میثاقکم خوانند و باقیان بفتح همزه و خا
و نصب قاف میثاقکم خوانند و مدلول کاف و کفی ابن عامر و کل وعد الله برفع لام خوانند و غیر او بنصب و مدلول فا فیصلا حمزه انظرونا
بقطع همزه انظرونا مفتوحه و کسر ظا خوانند و باقیان بوصل همزه و ضم ظا و در حالت ابتدا همزه را مضموم خوانند **تنبیها** مراد از قصر
اینجا حذف حرف مدات و ضد آن اثبات مد و موقع آن و سایل واقعات و قد اخذ اول حدید و رفع میثاقکم از اطلاق معلوم شد
و قوله بضا عنه و بضا عنها یاد کرده شد و چون قرات ابن عامر مصحف اوست تنبیه کرده بدان بقوله کفی

ویوخذ غیر الشام ما نزل الخفیف اذ عز والصادان من بعد دم صلا

یعنی قراء سبعه غیر از ابن عامر فالیوم لا یوخذ بتذکیر خوانند و ابن عامر بتانیث و مدلول عین اذ و عین عز نافع و حفص و ما نزل من الحق
بتخفیف زای خوانند و باقیان بتشدید و مدلول دال دم و صاد صلا ابن کثیر و شعبه بتخفیف صاد ان المصدقین و المصدقات خوانند و
باقیان بتشدید صاد این دو کلمه **تنبیها** ترجمه یوخذ از اطلاق معلوم شد و بتخفیف نزل شد در عین نزل و عطف کرد صاد
المصدقین و المصدقات بر نزل تا معلوم شود بتخفیف صاد این دو چون حواله کرد بر ترجمه کلمتین بسبب عطف بر نزل امر کرد باستمرار ذکا بقوله دم صلا

وآتاکم فاقصر حفیظا وقل هو الغنی هو احذف عم وصلا موصلا

یعنی مدلول حا حفیظا ابو عمرو بما اتیکم بحذف الف خوانند و باقیان باثبات الف خوانند بعد از همزه و مدلول عم نافع و ابن عامر فان الله هو
الغنی بحذف هو خوانند و باقیان باثبات هو **تنبیها** مراد از قصر حذف حرف مدات و ضد آن اثبات مد باشد و محل مد و خصوصیت آن
از لفظ ناظم معلوم شد و قوله حفیظا یعنی نگاه دار مصطلح ناظم را و بالبخل و صفوا تا قدمه و چون قرات نافع و ابن عامر موافق مصحف شام است

تنبیه کرد بدان بقوله وصلا موصلا و در سوره واقعه و حدید یا اضافه و زواید نیامده است و ادغام کبیر
در واقعه نحن است الذین نحن الخالقون نحن المنشئون نحن امتم بمواقع و تتصله نجم و در حدید انه علیم جنات یعلم ما
قضی بیمین العظیم ما اصاب فان الله هو **وفی سورة المجادلة الی سورة النون**

وفی یتناجون اقصر النون ساکنا و قدمه و اضمم جیمه فتکملا

یعنی مدلول فا فتکملا حمزه ینتجون بالاثم باسکان نون قبل از تا و بعد از تا جیم را مضموم خوانند و باقیان بفتح نون
بعد از تا مفتوحه و بفتح جیم و اثبات الف میان نون و جیم خوانند **تنبیها** از لفظ ناظم معلوم شد که محل اختلاف در
یتناجون وقتی باشد که مرفوع بن بس و لا یتناجوا خارج باشد که مجزوم است و اذا تناجیتم نیز خارج باشد زیرا که
ماضی است و تناجوا نیز خارج باشد زیرا که امر است و بنظایر مذکور و الله اعلم

وکسر انشزوا فاضمم معا صفو خلفه علا عم وامدد فی المجالس نوفلا

یعنی مدلول عین علا و عم حفص و نافع و ابن عامر و اذا قیل انشزوا فانشزوا بضم شین خوانند در فعلین و مدلول صاد صفو
شعبه بیک وجه موافق اینها مذکوره خوانده است و بوجه دوم بکسر شین موافق قراء غیر مذکور و مدلول نون نوفلا عاصم تفسحوا
فی المجالس بفتح جیم و اثبات الف بعد از جیم خوانده است بر صیغه جمع و باقیان باسکان جیم و حذف الف بر صیغه توحید
تنبیها ضم را مقید کردانید از بحر ضد و خلف از ابوبکر است زیرا که راوی او معلوم است و قاری بضم شین چون ابتدا کند
بهمزه مضمومه خوانند و آنکه بکسر شین خوانند بکسر همزه خوانند و قوله صفو خلفه اشارت بصفا خلاف که از یحیی روایت
تخییر ضم و کسر آمده است و نیز روایت آمده است از ابوبکر که یاد ندارم که چگونه خوانده ام این حرف را بر عاصم رحمه الله

وفی رسلی الیا یخربون الثقیل حز ومع دولة انث یکون بخلف لا

اشارت کرد بیا اضافه قوله و رسلی نافع و ابن عامر بفتح خوانند و یا محذوفه در این سوره نیست و ادغام کبیر نیست است
فتحریر رقبه یعلم ما الذین نهوا قبل لکم اولئک کتب حزب الله هم و یخربون از مسایل حشر است فرموده که مدلول حا حز ابو عمرو
یخربون مشدد خوانده و باقیان بسکون خا و تخفیف را و مدلول لام لا هشام قوله کیلا یکون دولة بیک وجه تکون
بتانیث و دولة برفع خوانده و بوجه دوم یکون بتذکیر و دولة بنصب همچنانکه قراء سبعه **تنبیها** سکون خا یخربون
معلوم شد از لفظ ناظم مر قاری بتخفیف را و فتح آن مر قاری مشغل یا از نحو بحر موته و سوال کرده اند از ناظم که مراد از بخلف لا
چیست شاید که لا لا نافیه باشد یعنی هشام با حد الوجهین نفی تانیث مذکر کند و اثبات تذکیر و بوجه دوم شاید که لا لای
باشد اسم فاعل از لای که منقوص شده است از بحر وزن و لای مبطل را گویند یعنی روایت تانیث در یکون با رفع دولة از هشام
اکثر و اشهر است از تذکیر بنصب او بسط و مثبت بود بر تانیث دون التذکیر و قوله الرعب یاد کرده شد

وکسر جدار ضم والفتح واقصروا ذوی اسوة انی بیاء توصلا

وبانی دار

یعنی مدلول ذال الذی و همزه اسوه نافع و ابن عامر و کوفیان من وراء جدر بضم جیم و دال و حذف الف خواندند بکسر جیم و فتح و اثبات الف میان دال و را خواندند و بعد از آن اشارت کرد بیا اضافه در سوره حشر قوله انی اخاف حرمیان و ابو عمرو بفتح خواندند و بانواید درین سوره نیست و ادغام کبیر نیست و قد و فی الذین نافقوا قال للانسان الذین نسوا المصیر لم **نسها**

ضم را مقید کردانید از بهر ضد و محل ضد و خصوصیت آن از لفظ ناظم معلوم شد و ابو عمرو بر اصل خود باشد در اماله جبار و اماله بار

وَيُفْصَلُ فَتْحُ الضَّمِّ نَصٌّ وَصَادُهُ بِكَسْرٍ ثَوَى وَالثِّقْلُ شَافِيهِ كَمَّلَا

چون از مسایل حشر فارغ شد شروع کرد در ممتحنه فرمود مدلول نون نص عاصم یفصل بینکم بفتح یا خواندند و غیر عاصم بضم و مدلول ثا ثوی کوفیان بکسر صاد خواندند و غیر ایشان بفتح و مدلول شین شافیه و کاف کملا حمزه و کسایی و ابن عامر بتشدید صاد خواندند و غیر ایشان بتخفیف صاد پس حاصل از ترجمه مذکوره قرا سبعه را چهار قرائت باشد زیرا که ابو عمرو و حرمیان بضم یا و اسکان فا و فتح صاد مع التخفیف خواندند و عاصم بفتح یا و سکون فا و فتح و کسر صاد و تخفیف صاد خواندند و ابن عامر بضم یا و فتح فا و صاد با تشدید خواندند و حمزه و کسایی بضم یا و فتح فا و کسر صاد با تشدید خواندند فتامل ذلک **نسها** قرات عاصم از ترجمه خودش و کوفیان معلوم شد و قراة حمزه و کسایی از ترجمه کوفیان و ترجمه ایشان و ضد عاصم معلوم شد و قرات ابن عامر از ترجمه وی ضد کوفیان و عاصم معلوم شد و قرات باقیان از ضد تراجم بیت معلوم شد و فتح را مقید کردانید از بهر ضد و محل تشدید از نحو تفصل الایات معلوم شد و شافیه کلا

وَفِي تُمْسِكُوا ثِقْلٌ حَلَا وَمُتِمُّ لَا تُنَوِّنْهُ وَاخْفِضْ نُورَهُ عَنْ شَذًا دَلَا

یعنی مدلول حا حلا ابو عمرو ولا تمسکوا بفتح میم و تشدید سین خواندند و غیر او باسکان میم و تخفیف سین خواندند و مدلول عین و شین عن شذا و دال دلا حفص و حمزه و کسایی و ابن کثیر والله متم نوره بحذف تنوین و جر نوره خواندند و باقیان بتنوین متم و نصب نوره خواندند **نسها** سکون میم تمسکوا مر قاری بتخفیف از لفظ ناظم معلوم شد و فتح میم مر قاری مشدد را از نظیر آن و این آخر مسایل ممتحنه است و ضد نهی امر باشد پس ضد لا تنون تنوین باشد و سوره

وَلِلّٰهِ زِدْ لَامًا وَأَنْصَارَ نَوِّنَا سَمَا وَتُحِيطُهُمْ عَنِ الشَّامِ ثُقِّلَا

یعنی مدلول سما حرمیان و ابو عمرو و کونوا انصار الله بتنوین را و زیادتی لام جر در الله خواندند و باقیان بحذف تنوین و حذف لام جر خواندند **نسها** قاری منون وقف بر انصار با الف کند و ابتدا بلله بحذف همزه وصل و قاری غیر منون انصار بسکون را وقف کند و ابتدا بهمزه وصل مفتوح خواندند و انصار الله بر تحیطهم مقدم داشت از بهر وزن

وَبَعْدِي وَأَنْصَارِي بِيَاءِ إِضَافَةٍ وَخُشْبٌ سُكُونُ الضَّمِّ زَادَ رِضًى حَلَا

یعنی مدلول زا زاد و را رضی و حا حلا قنبل و کسایی و ابو عمرو کانهم خشب باسکان شین خواندند و باقیان بضم **نسها** خشب اول مسئله منافقون است و سکون را مقید کردانید بضم از بهر ضد

وَخَفَّ لَوَوْا إِلْفًا بِمَا يَعْمَلُونَ صِفْ أَكُونَ بِوَاوٍ وَانْصِبُوا الْجَزْمَ حُفَّلَا

یعنی همزه الفا نافع لووا رؤسهم بتخفیف واو خواندند و باقیان بتشدید واو و مدلول صاد صف شعبه بما تعملون که ختم سوره منافقون است بغیب خواندند و باقیان بخطاب و مدلول حا حفلا ابو عمرو فاصدق و اکون با اثبات واو بعد از کاف و نصب نون خواندند و باقیان بحذف واو و جزم نون **نسها** قوله خف لووا مراد تخفیف عین کلمات که آن واو است و ترجمه یعملون از اطلاق معلوم شد و اکون از لفظ ناظم و نصب مقید کردانید از بهر ضد و یعملون بر اکون مقدم داشت از بهر وزن و چون قرات نافع بنا بر اصل کلمه که آن تخفیف است تنبیه کرد بدان بقوله الفا و در ممتحنه و جمعه و منافقون و تغابن یا اضافه و زواید نیست و در سوره صف یا اضافه دو است من بعدی اسمه حرمیان و ابو عمرو شعبه بفتح خواندند و انصاری نافع فقط بفتح خواند و یا زواید در صف و مسایل فرشی در سوره جمعه نیست و ادغام کبیر در ممتحنه شش است اعلم بما المصیر ربنا فان الله هو اعلم بایمانهن الکفار لا هن یحکم بینهم و در سوره صف سه موضع است اظلم ممن ارسل رسوله الحواریون نحن و در جمعه چهار موضع قبل لفی العظیم مثل التوریة ثم مثل الله هو و من و در منافقون دو موضع نطبع علی قبلهم و در تغابن چهار موضع خلقکم یعلم ما و یعلم ما هو و علی الله بخلاف ابی عمرو بعد از آن شروع کرد در سوره طلاق فقال

وَبَالِغُ لَا تَنْوِينَ مَعْ خَفْضِ أَمْرِهِ لِحَفْصٍ وَبِالتَّخْفِيفِ عَرَّفَ رُفَّلَا

یعنی حفص انّ الله بالغ امره بحذف تنوین خواند و امره بجر را و باقیان باثبات تنوین و نصب را امره و مدلول را رفلا کسایی عرف بعضه بتخفیف را خواند و باقیان بتشدید **نسها** ضد نفی اثبات باشد و ضد جر نصب باشد مر قاری جر را و واو مر قاری نصب را و محل تخفیف از لفظ ناظم معلوم شد و مبینه و مبینات و کاین و نکرا و الای یاد کرده شد و عرف اول مسئله تحریم است و قوله رفلا اشارت است بتعظیم جاری و صحت

وَضَمُّ نَصُوحًا شُعْبَةٌ مِنْ تَفَوُّتٍ عَلَى الْقَصْرِ وَالتَّشْدِيدِ شُقَّ تَهَلُّلَا

فرمود که شعبه توبة نصوحا بضم نون خواند و باقیان بفتح و مدلول شین شق حمزه و کسایی من تفاوت بتشدید واو بی الف خواندند و باقیان بتخفیف واو و با اثبات الف بعد از فا **نسها** نصوحا از مسایل تحریم است و من تفاوت اول مسئله ملک و محل مد از قرات قاری بتخفیف معلوم شد و خصوصیت مد از فتح ما قبل معلوم شد و قوله شق تهللا یعنی قرات مذکوره در شهرت و صحت وجه شبیه است برقی که منشق شود و درخشنده باشد

وَآمَنْتُمُ فِي الْهَمْزَتَيْنِ أُصُولُهُ وَفِي الْوَصْلِ الْأُولَى قُنْبُلٌ وَاوًا ابْدَلَا

یعنی حکم همزتین آامنتم در اصول یاد کرده شد اما لفظ این کلمه معین نکرده بود زیرا که بتبعیت آامنتم ادراج کرده بود پس مجوات خود معین کرد الا که اختلاف قاری در آن فرمود که قنبل همزه اولی را در حالت وصل ابدال کند بواو و آن را مقدم داشت بسحقا زیرا که مراد

فَسُحْقًا سُكُونًا ضُمَّ مَعْ غَيْبِ يَعْلَمُونَ مَنْ رُضْ مَعِي بِالْيَا وَأَهْلَكَنِي انْجَلَا

یعنی مدلول را رض کسایی فسحقا بضم حا فسیعلمون من هو بغیب خواند و باقیان باسکان حا سحقا و خطاب در تعلمون خواندند **نسها** یعنی از ائمه قرا روایت کرده اند که کسایی را دو وجه است در سحقا و ناظم متابعت صاحب تیسیر کرد و قطع کرد بضم حا سحقا اشار بقوله فسحقا سکونا ضم ضمه را مقید کردانید از بهر ضد و ضم کرد با سحقا فسیعلمون کیف خارج باشد و امر کرد برای صاحب طالب غافل الا آنچه مبهم من رمز بن شهرزد و با وجود غیر از روایت ناظم قبول نکند روایت بعض مذکور را که آن طرق ناظم نیست و سبب یاد کرده شد و ضمیر انجلا

عاید باین اضافه است که معنی واهلکنی است یعنی منکشف ومعین در اصول ذکر آن رفته است فاما معی اورحما ح سمیان وابوعمرو وابن عامر وحفص بفتح خوانند واما اهلکنی قراء سبعه غیر از حمزه بفتح خوانند و یا محذوفه دعوه واست قوله نکیر ونذیر ورش فقط با یا خوانند و در سوره طلاق وتحریم با آن مختلف فیه نیست و ادغام کبیر در طلاق دو موضع است حیث سکنتم وامر ربها و در تحریم ادغام سه موضع است تحرم ما کان الله هو ان طلقکن و در ملک ادغام شش است تکاد تمیز یعلم من جعل لکم کان نکیر یرزقکم جعل لکم

وَضُمُّهُمُ فِي يُزْلِقُونَكَ خَالِدٌ وَمِنْ قَبْلِهِ فَاكْسِرْ وَحَرِّكْ رِوًى حَلاَ

یعنی مدلول خا خالد سبعه غیر از نافع لیزلقونک بضم یا خوانند و نافع بفتح یا خوانند و مدلول را روی وحا حلا کسایی وابوعمرو ومن قبله بکسر قاف خوانند و فتح با وباقیان بفتح قاف واسکان با تنبیها ضمه ضمهم عاید است باشیوخ قراء ولام لیزلقونک حذف کرده تا ضم بحرف اول متصل شود که آن یا است وابن مسد آخر نون ثلاث ومن قبله اول الحاقه است وادغام نون واو وان یبدلنا یاد کرده شد فأذن در الحاقه قدر ذکر ومعانی رموز چنانچه از پیش یاد کرده شد

وَيَخْفَى شِفَاءً مَالِيَهْ مَاهِيَهْ فَصِلْ وَسُلْطَانِيَهْ مِنْ دُونِ هَاءٍ فَتُوصَلاَ

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسایی لا یخفی بتذکیر خوانند وباقیان بتانیث ومدلول فا فتوصل حمزه قوله مالیه وسلطانیه در سوره حاقه وماهیه در القارعه بغیر ها خوانند در حالت وصل در مواضع ثلثه وباثبات ها در حالت وقف وباقیان باثبات ها در حالتین تنبیها ترجمه یخفی از اطلاق معلوم شد واما کتابیه وحسابیه قراء سبعه در حالت وصل و وقف باثبات ها خوانند و مجموع کلمات مختلف فیه

وَيَذَّكَّرُونَ يُؤْمِنُونَ مَقَالُهُ بِخُلْفٍ لَهُ دَاعٍ وَيَعْرُجُ رُتِّلاَ

یعنی مدلول میم مقاله ابن ذکوان بخلاف عنه ومدلول لام له ودال داع هشام وابن کثیر قلیلا ما یذکرون قلیلا ما یومنون بیا غیب خوانند و ابن ذکوان بوجه دوم وباقیان در موضعین بخطاب خوانند ومدلول را رتلا کسایی تعرج الملائکه بتذکیر خوانند وباقیان بتانیث تنبیها ترجمه سایل ثلثه از اطلاق معلوم شد وچون در روایت ابن ذکوان نقل را اختلافی بود تنبیه کرد بدان وقوله مقاله ویذکرون از آخر الحاقه است ویومنون مقدم داشت از بهر وزن ویعرج از سوره معارج است

وَسَالَ بِهَمْزٍ غُصْنُ دَانٍ وَغَيْرُهُمْ مِنَ الْهَمْزِ أَوْ مِنْ وَاوٍ اوْ يَاءٍ ابْدَلاَ

یعنی مدلول غین غصن ودال دان ابوعمرو وکوفیان وابن کثیر سال بهمزه محققه مفتوحه خوانند ونافع وابن عامر در مکان همزه الف خوانند مبدل از همزه یا از واو یا از یا چنانچه ناظم اشارت کرد بدان وقوله غصن دان اشارت بوجه قراءت همزه که آن واضح است از ترکیب همزه یا که

وَنَزَّاعَةٌ فَارْفَعْ سِوَى حَفْصِهِمْ وَقُلْ شَهَادَاتِهِمْ بِالْجَمْعِ حَفْصٌ تَقَبَّلاَ

یعنی قراء سبعه غیر از حفص نزاعه للشوی برفع خوانند وحفص بنصب بعد از آن فرمود که حفص بشهاداتهم قائمون باثبات الف خواند بعد از دال بصیغه جمع وغیر حفص بحذف الف بر صیغه توحید و بومئذ وامانتهم قد ذکر

إِلَى نُصُبٍ فَاضْمُمْ وَحَرِّكْ بِهِ عُلاً كِرَامٍ وَقُلْ وُدًّا بِهِ الضَّمُّ أُعْمِلاَ

یعنی مدلول عین علا وکاف کرام حفص وابن عامر الی نصب بضم نون وصاد خوانند وباقیان بفتح نون واسکان صاد ومدلول همزه اعملا نافع ولا تذرن ودا بضم واو خوانند وغیر او بفتح تنبیها قوله الی نصب آخر سال معارج است و ودا از سوره نوح

دُعَائِي وَإِنِّي ثُمَّ بَيْتِي مُضَافُهَا مَعَ الْوَاوِ فَافْتَحْ إِنَّ كَمْ شَرَفاً عَلاَ

وَعَنْ كُلِّهِمْ أَنَّ الْمَسَاجِدَ فَتْحُهُ وَفِي أَنَّهُ لَمَّا بِكَسْرٍ صَوَى الْعُلاَ

اشارت کرد بیا اضافه سه موضع که در سوره نوح است قوله دعایی وانی اعلنت حرمیان وابوعمرو وابن عامر بفتح خوانند در اول وثانی موافقت نکند ابن عامر بیتی مومنا حفص وهشام بفتح خوانند بعد از آن شروع کرد در سوره جن و فرمود که مدلول کاف کم وشین شرفا وعین علا ابن عامر وحمزه وکسایی وحفص بفتح خوانند همزه ان که بعد از واو منضم شود بان و آن دوازده حرف است اول آن وانه تعالی و آخر وانا منا المسلمون وباقیان در مجموع بکسر خوانند و فرمود که قراء سبعه متفق اند در فتح وان المساجد لله و بعد از آن فرمود که مدلول صاد صوی والف العلا ابوبکر ونافع وانه لما قام بکسر همزه خوانند وباقیان بفتح تنبیها بیان آنکه مختلف فیه بود گفته آمد غیر از سیزده موضع مذکور ائمه سبعه متفق اند در فتح آن وقوله صوی جمع صوه است و آن نشانی باشد که از بهر اعلام نصب کرده باشند یعنی که وجه کسر آن ظهور دارد از برای اکر اشتیاق با عطف

وَيَسْلُكْهُ يَا كُوفٍ وَفِي قَالَ إِنَّمَا هُنَا قُلْ فَشَا نَصّاً وَطَابَ تَقَبُّلاَ

یعنی کوفیان یسلکه بیا خوانند وباقیان بنون ومدلول فا فشا ونون نصا حمزه وعاصم قل انما ادعوا بضم قاف وسکون لام وحذف الف خوانند وباقیان بفتح قاف ولام واثبات الف بینهما خوانند

وَقُلْ لِبَداً فِي كَسْرِهِ الضَّمُّ لاَزِمٌ بِخُلْفٍ وَيَا رَبِّي مُضَافٌ تَجَمَّلاَ

ومدلول لام لازم هشام علیه لبدا بضم لام خواند واز هشام بکسر لام نیز آمده است وقوله بخلف اشارت بدان لکن مشهور از وی روایت ضم است کما اشار بقوله الضم لازم وباقیان بکسر خوانند تنبیها از لفظ قال وقل در بیت سابق مستغنی شد از ترجمه آن ولبدا از بهر وزن موخر گردانید وقال مقید بانما تا قوله ای لا املک خارج باشد وچون قل بر صیغه امر متلک داشت با قل لن یجیرنی تنبیه کرد بانتشار حفظ مناسبت بقوله فشا نصا وطاب فهو له ونیز موافق رسم است قراءت قل و یا ربی مضاف یعنی در سوره جن با آن اضافه قوله ربی امدا امده است فقط حرمیان وابوعمرو بفتح خوانند وقوله تجملا یعنی جمیل الاسم

وَطَاءً وِطَاءً فَاكْسِرُوهُ كَمَا حَكَوْا وَرَبُّ بِخَفْضِ الرَّفْعِ صُحْبَتُهُ كَلاَ

وَثَا ثُلُثِهِ فَانْصِبْ وَفَا نِصْفِهِ ظُبىً وَثُلْثَيْ سُكُونٌ لاَحَ وَجْهاً وَجَمَّلاَ

یعنی مدلول کاف کما وحا حکوا ابن عامر وابوعمرو قوله وطاء بکسر واو وفتح طا واثبات الف بعد از طا خوانند وباقیان بفتح واو واسکان طا وحذف الف ومدلول صحبه وکاف کلا شعبه وحمزه وکسایی وابن عامر رب المشرق بجر با خوانند وباقیان برفع ومدلول ظا ظبی ابن کثیر وکوفیان بنصب نصفه وثلثه خوانند وباقیان در موضعین بجر خوانند تنبیها از لفظ وطاء وطاء

ShivaDoc.com

مستغنی شد ناظم از ترجمه کلا و کلمه ثانیه را مقید کرده اند بکسر زیرا که لفظ محتمل کسر و غیر کسر است و چون در ثانیه ذکر کسر کرد
از ضد معلوم شود که در کلمه اولی که مقصورات است واو مفتوح باشد و کما حکوا اشارتست بصحت روایت کسر حفص
مقید کرد اشتباه از ضد و قوله صحبته کلا یعنی جماعت مذکور محافظت خفض کرده اند در روایت و تمیز را ایضا زاده است بصحت
وجه آن زیرا که خفض بنا بر وصفیت لیل است و مقید کرد اند سکون را از جهت ضد و معلوم شد که خلاف در ثلثی منفی است از لفظ
ناظم و ثلثه مختلف فیه معلوم شد که دوم است از ترتیب صار ان من قلیلا نصفه که حرف اولی است و ثلثه آخر از آن خارج باشد
و ثلثه بر نصفه مقدم داشتن و ابن هم دوم را بر ثلثی بعکس تلاوه از جهت نظم و قوله طبی یعنی حجج فاطوه است ترجمه مذکور را ولاح
و جلا ثنا است بر قاری سکون ثلثی زیرا که ورش فواتش ظاهر است در روایت صحیح

والرجز ضم الكسر حفص اذا قل اذ وادبر فاهمزه وسكن عن اجتلا
فبادر وفا مستنفره عم فتحه وما يذكرون الغيب خص وخللا

یعنی حفص قوله والرجز بضم را خوانده و باقیان بکسر و مدلول همزه عن و عم اجتلا و فا باد حفص و نافع و حمزه واللیل اذ بسکون
ذال و حذف الف بعد از ذال و ادبر بهمزه قطع مفتوحه پیش از دال و اسکان دال خوانده اند و باقیان اذا بفتح ذال و اثبات الف بعد از
ذال و حذف همزه که پیش از دبر بود و فتح دال ادبر خوانده اند و مدلول عم نافع و ابن عامر مستنفره بفتح فا خوانده اند و باقیان بکسر و مدلول
خا حفص قراء سبعه الا نافع و ما یذکرون بغیب خوانده اند و نافع بخطاب تنبیها قوله والرجز از مسایل مدثر است و واو عاطفه
واو عاطفه آورد تا معلوم شود که آن تلاوه است و از سوره نون تا بدین موضع یا اضافه و محذوفه نیست الا سر یاء دو در نوح یکی
در جن کامر و ادغام کبیر در نون نیست اعلم بالمهتدین اکبر لو یکذب بهذا الحدیث سنستدرجهم و در الحاقه چهار حرف فلا اقسم بما تبصرون
اقسم بالقول رسول الاقاویل لاخذنا و در معارج سه حرف است المعارج تعرج اقسم برب الاجداث سراعا و در نوح شش
حروف است لا یوخر لو قال رب لیغفرلهم و قد خلقکم الشمس سراجا جعل لکم و در جن شش حروف است ما اتخذ صاحبة ذلک کنا
طرایق قددا و لن نعجزه هربا ذکر ربه یجعل له و در مزمل قوله عند الله هو و در مدثر شش حروف است ما سقر لا تبقی و لا تذر لواحة
الا هو و ما بخلاف عنه البشر لمن ما سلککم نکذب بیوم ان یشاء الله هو

وعن سورة القيمة الى سورة النبا

ورا برق افتح آمنا يذرون مع يحبون حق كف يمنى علا علا

یعنی مدلول همزه آمنا نافع فاذا برق بفتح را خوانده اند و غیر از نافع بکسر خوانده اند و مدلول حق و کاف کف ابن کثیر و ابو عمرو و
و ابن عامر بل تحبون العاجلة و تذرون الآخرة بغیب خوانده و باقیان بخطاب در دو موضع و مدلول یا یمنی علا حفص من منی
یعنی یمنی بتذکیر خوانده و باقیان بتانیث و یحبون در تلاوه مقدم داشت بر تذرون و من راق و سدی و لا اقسم و فواصل سوره
و معانی رموز کما سبق و بعد از مسایل قیامت شروع کرد در سوره انسان بقوله

سلاسل نون اذ رووا صرفه لنا وبالقصر قف من عن هدى خلفهم فلا

زکا وقواریرا فنونه اذ دنا رضا صرفه واقصره فی الوقف فیصلا
وفی الثان نون اذ رووا صرفه وقل یمد هشام واقفا یعنی مدلول همزه اذ و راء رووا و صاد صرفه معهم ولام
مرفم و لام لنا نافع و کسایی و شعبه و هشام للکافرین سلاسلا بتنوین خوانده اند در حالت
وصل و باقیان بحذف تنوین بعد از آن فرمود که میم من و عین عن و ها هدی ابن ذکوان
و حفص و بزی باحد الوجهین و حمزه قبل قولا واحدا بقصر خوانده اند در حالت وقف بر ابن ذکوان
و حفص و بزی بوجه دوم بالف خوانده اند چه حاصل سخن در سلاسلا آن باشد که
از قراء سبعه قاری منون وقفا و بر الف باشد و قاری غیر منون شاید که وقف کند قولا واحدا بالف و آن
ابو عمرو است فقط و شاید که وقف کند بالف بیک وجه و توجه ثانی وقف کند بقصر و آن مذهب ابن ذکوان و حفص
و بزی است فتامل ذلک و مدلول همزه اذ و دال دنا و راء رضی و صاد صرفه حرمیان و کسایی و شعبه قواریرا
اول بتنوین خوانده اند در حالت وصل و ابن عامر و ابو عمرو و حمزه و حفص بحذف تنوین و اما در حالت وقف
قراء سبعه غیر از حمزه وقف کنند بالف و حمزه بغیر الف وقف کند و مدلول همزه اذ و راء رووا و صاد صرفه نافع
و کسایی و شعبه قواریر دوم بتنوین خوانده اند در حالت وصل و باقیان ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر و حمزه
و حفص بحذف تنوین خوانده اند و اما در حالت وقف صاحب تنوین یعنی نافع و کسایی و شعبه بالف خوانده اند و هشام نیز موافق شد باایشان
و باقیان ابن کثیر و ابو عمرو و ابن ذکوان و حفص و حمزه در حالت وقف بحذف الف خوانده اند و چون قواریرا اول و ثانی جمع کنی در
ترجمتین قراء سبعه بر پنج مرتبه باشند بعضی آن باشد که قواریرا اول و ثانی منون خوانند و وقف بر هر دو بالف کنند و آن نافع
و کسایی و ابو بکر است و بعض دوم آنند که اول را منون خوانند و وقف ثانی را غیر منون و بر اول بالف وقف کنند و بر ثانی بغیر
الف و آن ابن کثیر است فقط و بعضی که طایفه سیم اند که در اول و ثانی ترک تنوین کنند و بر اول بالف وقف کنند و در ثانی بغیر الف
و آن ابو عمرو و ابن ذکوان و حفص است و بعضی چهارم که در کلمتین ترک تنوین کنند و وقف بر هر دو بالف هشام است فقط و قسم پنجم
که در کلمتین ترک تنوین کنند و وقف بر کلمتین بغیر الف و آن حمزه است فقط

وعاليهم اسكن واكسر الضم اذ فشا وخضر برفع الخفض عم حلا علا
واستبرق حرمي نصر وخاطبوا تشاؤون حصنا وقتت واوه حلا
وبالهمز باقيهم قد نا تقيد اذ سما وجمالات فوحد شذا علا

یعنی مدلول همزه اذ و فا فشا نافع و حمزه عالیهم ثیاب بسکون یا و کسر ها خوانده اند و باقیان بفتح یا و ضم ها و مدلول عم و حا حلا
و عین علا نافع و ابن عامر و حفص خضر برفع را خوانده اند و باقیان بجر و مدلول حرمی و نون نصر نافع و ابن کثیر و عاصم و استبرق
برفع خوانده و باقیان بجر و حاصل از ترجمتین چهار قرات باشد نافع و حفص خضر و استبرق در کلمتین برفع خوانند

وحمزه وکسایی در کلمتین بجر وابو عمرو وابن عامر برفع اول وجر ثانی وابن کثیر وشعبه بجر اول ورفع ثانی ومدلول حصا نافع وکوفیان وما تشاؤن بخطاب خوانند وباقیان بغیب ومدلول حاحلا ابو عمرو واذا الرسل وقتت مضموم خوانند پیش از حرف قاف وباقیان بهمزه مضمومه خوانند در مکان واو ومدلول همزه اذ ورد رسا نافع وکسایی فقدرنا فنعم القادرون بتشدید دال خوانند وباقیان بتخفیف دال ومدلول شین شذا وعین علا حمزه وکسایی وحفص کانه جمالات بحذف الف بر صیغت توحید خوانند وباقیان بالف بر صیغت جمع خوانند **سها** مراد از سکون سکون یاء علیهم است وکسر ورفع را مقید کرد ابتدا از هر ضد ترجمه استبرق از ترجمه خضر معلوم شد وتشاؤن وآخر مسایل انسان ووقتت اول والمرسلات وچون منطوق دلالت بر قرات باقیان نداشت گفت وبالهمز باقیهم وازهر فتن فاقدرنا حذف کرد وتشدید منزل شد بر دال بر مصطلح ناظم وفا الملقیات فالمغیرات وقدرنا یاد کرده شد وتنبیه کرد بلزوم سکون یا در علیهم از هر کسرها وانفشار بجانب سکون یا بقول فشا وازین است که حمزه علیهم هم چو علیهم بضم ها خواند وبفتح وجه خطاب تشاؤن اشارت کرد بقول حصنا وحلاوت وجه قرات ابو عمرو ودر وقتت تنبیه کرد بقول حلا زیرا که اصل آن از وقت است وقاری بتوحید در حالت وقف بها کند وغیر او وقف بتا ودر قیامة وانسان ومرسلات یا محذوف واضافت بین وادغام در قیامة سه است لا اقسم بیوم ولا اقسم بالنفس لن نجمع عظامه ودر انسان سه است الدهر لم یشرب بها نحن نزلنا ودر مرسلات چهار است فالملقیات ذکرا انطلقوا شعب ولا یؤذن لهم واذا قیل لهم

ومن سورة النبأ الى سورة العلق

وقل لابثين القصر فاش وقل كذابا بتخفيف الكسائي اقبلا

یعنی مدلول فاش حمزه لبثین بحذف الف خواند وباقیان باثبات الف بعد از لام وکسایی ولا کذابا بتخفیف دال خواند وباقیان بتشدید **سها** مراد از حذف حرف مد است واز لفظ ناظم معلوم شد که مد الف است بعد از لام سر قاری بشبت ولا کذابا مختلف است زیرا که مقید است پس قول بابا کذابا که حرف اول است خارج باشد که قرا در تشدید آن متفق‌اند وتشدید منزل شد بر دال زیرا که عین الفعل است وفتح وحمیم وغساقا یاد کرده شد وقوله فاش تنبیه است بر انجر لبثین بحذف الف مرسوم است ووجه آن در عربیت شایع است

وخفض رب السموات خفضه ذلول وفي الرحمن نامیه كملا

یعنی مدلول ذال ذلول ابن عامر وکوفیان رب السموات بخفض خوانند وباقیان برفع ومدلول نون نامیه وکاف کملا عاصم وابن عامر وما بینهما الرحمن بجر خوانند وباقیان برفع پس قرا سبعه را در کلمتین سه قرات باشد **سها** از انجر رب السموات اضافت است نظام قوله الی ربک مضاف است با عاصم خارج باشد وذکر ما کرد تا معلوم شود که اختلاف ومشار الیه در اعراب رب است نه در قوله السموات ویقال دابة ذلول ای سهل منقاد اشارت است بوضوح وجه قرات ونامیه من نمی الحدیث ای غیره عنه اذا اسنده واشارت است بصحت اسناد وقوله کملا اشارت است باتمام مسایل سوره عم

وناخرة بالمد صحبتهم وفي تزكى تصدى الثان حرمي اثقلا

یعنی مدلول صحبة عطاءنا ناخرة باثبات الف خوانند بعد از نون وباقیان بحذف الف ومدلول حرمی نافع وابن کثیر الی ان تزکی در سوره والنازعات فانت له تصدی در عبس در موضعین حرف ثانی را که آن زای وصاد است مشدد خوانند وباقیان بتخفیف **سها** مراد از مد زیادتی حرف مد است واز لفظ ناظم معلوم شد که آن الف است بعد از نون وتزکی مختلف فیه آنست که دو نقطه بر سه دارد پس قوله بزکی ولا یزکی خارج باشد از مصطلح ناظم در ترتیب وسه استفهامین وامالة فواصل وطوی یاد کرده [illegible]

فتنفعه في رفعه نصب عاصم وانا صببنا فتحه ثبته تلا

شروع کرد در سوره عبس ودر سوره که عاصم قوله فتنفعه الذکری بنصب عین خواند وباقیان برفع ومدلول ثا ثبته کوفیان انا صببنا بفتح همزه خوانند وباقیان بکسر **سها** تعدی مقدم داشت از هر اختصار ونصب را مقید کرد ابتدا از هر ضد وانا [illegible]

وخفف حق سجرت ثقل نشرت شريعة حق سعرت عن اولی ملا

یعنی مدلول حق سجرت بتخفیف جیم خوانند وباقیان بتشدید ومدلول شین شریعة وحق حمزه وکسایی وابن کثیر وابو عمرو ونشرت بتشدید شین خوانند وباقیان بتخفیف ومدلول عین عن وهمزه اولی ومیم ملا حفص ونافع وابن ذکوان سعرت بتشدید عین خوانند وباقیان بتخفیف پس حاصل کلمات ثلثه با هم دیگر جمع شود چهار قرات باشد نافع وابن ذکوان وحفص بتشدید طرفین وتخفیف وسط خوانند وابن کثیر وابو عمرو بتخفیف طرفین وتشدید وسط خوانند وشعبه وهشام بتشدید اول وتخفیف اخیرین وکسایی بتشدید [illegible]

وظا بظنين حق راو وخفف في فعدلك الكوفي وحقك يوم لا

یعنی مدلول حق وراء راو ابن کثیر وابو عمرو وکسایی وما هو علی الغیب بظنین بظا خوانند وباقیان بضاد وکوفیان فعدلک بتخفیف دال خوانند وباقیان بتشدید ومدلول حق ابن کثیر وابو عمرو یوم لا تملک برفع میم خوانند وباقیان بفتح **سها** ضاد وظا بظنین از لفظ ناظم معلوم شد وفعدلک اول مسایل انفطار است وتخفیف منزلست بر عین الفعل فعدلک که آن دال است وتوجه یوم از اطلاق وقید یوم لا قول یوم الدین خارج باشد ویوم آخر انفطار است وحق راو اشارت است بدانچه رسول صلعم بظنین بظا وضاد [illegible]

وفي فاكهين اقصر علا وختامه بفتح وقدم مده راشدا ولا

یعنی مدلول عین علا حفص انقلبوا فاکهین بحذف الف خواند وباقیان باثبات ومدلول راء راشدا کسایی وختامه مسک بفتح خا وتقدیم الف بر تا خواند وباقیان بکسر خا وتاخیر الف بعد از تا خوانند **سها** مراد از قصر حذف حرف مد است وختامه در تلاوه مقدم است بر فاکهین وتنبیه کرد بکیفیت تقدیم بقوله راشدا ولا وقوله اقصر علا اشارت است بحذف الف فاکهین در رسم وبلی ران قدر ذکر بعد از مطففین شروع کرد در انشقاق فقال

يصلى ثقيلا ضم عم رضى دنا وباء تركبن اضمم حيا عم نهلا

یعنی مدلول عم وراء رضی ودال دنا نافع وابن عامر وکسایی وابن کثیر ویصلی سعیرا بضم یا وفتح صاد وتشدید لام ومدلول حا حیا وعم ونون نهلا نافع وابن عامر وابو عمرو وعاصم لترکبن طبقا بضم با خوانند وباقیان بفتح **سها** از لفظ ناظم فتح صاد یصلی معلوم شد قاری مشدد درا وسکون صاد مخفف را از نحو تصلی نارا معلوم شد وهر کل ترقا در ترقیق وتغلیظ وفتح وامالة لام بر اصل خود باشد وقوله حیا عم نهلا تنبیه است بانچه قرات ملکم شبیه ماست که عام باشد تشنگانرا

[illegible]

ومحفوظ اخفض رفعه خص وهو في المجيد شفى والخف قدره رتلا

یعنی قوله سبحانه فی لوح محفوظ را نافع برفع خواند و مدلول شین شفی حمزه و کسائی ذو العرش المجید بجر دال خوانند و باقیان برفع و مدلول راء رتلا کسائی قدر بتخفیف دال خواند و غیر او بتشدید سهها محفوظ بر مجید مقدم داشت بحسب اتفاق و آن آخر سوره البروج است و در سوره والطارق مسایل مختلف فیه آنست که یاد کرده شد و قدر از سوره اعلی است و قوله خص اشارتست بدانچه قرآن خفض محفوظ که صفت لوح باشد بخلاف قرائت رفع که آن صفت قرآن باشد و قوله شفی اشارتست بوجه خفض مجید که صفت عرش باشد بخلاف رفع که آن صفت حق تعالی باشد بخوانده حمید مجید

وبل يؤثرون حز ويصلى يضم حز صفا يسمع التذكير حق وذو جلا
وضم اولوا حق لاغية لهم مصيطر اشمم ضاع والخلف قللا
وبالسين لذ والوتر بالكسر شايع فقدر يروى اليحصبي مثقلا

یعنی مدلول حاء حز ابو عمرو بل یؤثرون الحیوة بغیبت خواند و باقیان بخطاب و مدلول حاء حز و صاد صفا ابو عمرو و ابو بکر تصلی نارا بضم تا خوانند و باقیان بفتح تا و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو و لا تسمع فیها بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول الف اولوا و حق نافع و ابن کثیر و ابو عمرو بضم اول تسمع و رفع لاغیة خوانند و ابن عامر و کوفیان بفتح اول تسمع و نصب لاغیة خوانند پس حاصل آن شد که ابن کثیر و ابو عمرو و لا تسمع فیها لاغیة بتذکیر و ضم و رفع لاغیة خوانند و نافع بتانیث و ضم و رفع لاغیة خواند و ابن عامر و کوفیان بخطاب و فتح و نصب لاغیة خوانند و مدلول ضاد ضاع خلف لست علیهم بمصیطر صاد را باشمام زای خواند و مدلول لام لذ هشام بسین خواند فقط و مدلول قاف قللا خلاد بیک وجه موافق خلف باشد و بوجه دوم موافق باقی قرا یعنی بصاد خالص خواند و مدلول شین شایع حمزه و کسائی والوتر بکسر واو خوانند و باقیان بفتح و ابن عامر فقدر بتشدید دال خواند و باقیان بتخفیف سهها ترجمه بل تؤثرون از اطلاق معلوم و قرا هر یکی بر اصل خود باشند در ادغام و اظهار و تخفیف و تحقیق بل تؤثرون آخر مسایل سبح اسم است و اماله فواصل یاد کرده شد و یصلی اول غاشیه است و قرا هر یکی در تغلیظ لام و ترقیق و اماله و فتح بر اصل خود باشند و آیه یاد کرده شد و قوله والوتر از مسایل والفجر است و بجنس غیب یؤثرون اشارتست بقوله ای اخذه و حسن محافظت که ما قبل یؤثرون بتجنبها است و جواب معنی در یصلی واقع بود تنبیه کرد بدان بقوله حز صفا و باقی ظاهر است

واربع غيب بعد بل لا حصى لها يحضون فتح الضم بالمد ثملا

یعنی مدلول حاء حصو لها ابو عمرو بل لا تکرمون و لا تحاضون و تاکلون و تحبون در مواضع اربعه بیا غیب خواند و باقیان بخطاب در مجموع و مدلول ثاء ثملا کوفیان تحاضون بفتح حا خوانند و اثبات الف بعد از حا خوانند و باقیان بضم حا و حذف الف خوانند پس قرات ابو عمرو بقصر و غیب باشد و حرمیان و ابن عامر بخطاب و قصر و کوفیان بخطاب و مد سهها حرف مختلف فیه را مقید کردانید بلا پس فیقول خارج باشد و افعال الاربعه یا یاد کرد که بعد از لا می آید تا نحو یتذکر خارج باشد

مراد از بها

و فتح یا مقید کرد تا از سکون و سکون جدا شود فتح که مد الف باشد و بعد آن جلبا بشد و قوله ثملا یعنی بمد خوانند آن کسانی که حا را فتح خوانند

يعذب فافتحه ويوثق راويا وياء ان في ربي وفك ارفع ولا
وبعد اخفض واكسر ومد منونا مع الرفع اطعام ندى عم فانهلا

یعنی مدلول راء راویا کسائی لا یعذب و لا یوثق بفتح ذال و ثا خوانند و غیر کسائی بکسر هر دو در کلمتین خوانند و مدلول نون ندی و عم و فا فانهلا عاصم و حمزه و نافع و ابن عامر فک رقبة برفع کاف و جر تا رقبة و اطعام بکسر همزه و اثبات الف بعد از عین و رفع میم با تنوین خوانند و باقیان بفتح کاف فک و نصب رقبة و فتح همزه اطعم و میم اطعم با حذف تنوین و حذف الف خوانند سهها از فتح مراد فتح ذال یعذب است و ثا یوثق زیرا که یوثق عطف بر یعذب است و مطلق چون عطف کفتند مقید نشود و بدین معنی اشارت کرد بقوله راویا و ذکر اختلاف یاء ربی بعد از این یاد کرده شود و ربی آخر فجر است و فک رقبة اول مسایل بلد و قوله ندی عم فانهلا اشارتست بکثرت فواید ترجمه مذکوره یعنی یا فتی عطای عام دریاب

ومؤصدة فاهمز معا عن فتى حمى ولا عم في والشمس بالفاء وانجلا

یعنی مدلول عین عن و فا فتی و حا حمی حفص و حمزه و ابو عمرو نار مؤصدة آخر سوره بلد و علیهم مؤصدة در همزه بهمزه ساکنه خوانند در مکان همزه و مدلول عم نافع و ابن عامر فلا یخاف بفا خوانند و باقیان بواو سهها سکون همزه مؤصدة از لفظ ناظم معلوم شد و اعاده ابو عمرو کرد تا معلوم شود که او در تحقیق همزه خلافی ندارد که ما و حمزه در وقف بر اصل خود باشد و قوله و لا عم اول مسئله است از شمس و رمز کبیر متوسط افتاده است در میان قرآن و ترجمه آن از سوره والليل تا بسوره اقرا از مسایل ورش و یاآت اضافه و محذوفه نیامده است و در سوره فجر یا اضافه ربی اکرمن و ربی اهانن حرمیان و ابو عمرو در موضعین بفتح خوانند و یا محذوفه چهار است در والفجر قوله اذا یسر ابن کثیر در حالت وصل و وقف باثبات یا خوانند و ورش و قنبل در حالت وصل باثبات یا خوانند و در حالت وقف از قنبل باثبات یا نیز روایت آمده است و قوله اکرمن و اهانن نیز باثبات یا خوانند در موضعین در حالتین و نافع موافقت کند در حالت وصل و از ابو عمرو اثبات و حذف هر دو روایت آمده است اما مشهور از وی حذف یاست و اماله فواصل یاد کرده شد و ادغام کبیر در سوره عم اللیل لباسا و الملائکة صفا ادکه و در نازعات فالسابحات سبحا فالسابقات سبقا الراجفة تتبعها و در عبس و ما یدریک لعله خلقه دو موضع شاء انشره شققنا و در تکویر النفوس زوجت الموده سئلت اقسم بالخنس لقول رسول الغیب بظنین و در انفطار رکبک کلا بل ان الابرار لفی ان الفجار لفی و در مطففین تکذب به الابرار لفی الفجار لفی تعرف فی ثوب بها و در انشقاق انک کادح ربک کدحا اقسم بالشفق اعلم بما و در بروج المؤمنات ثم انه هو الودود ذو العرش و در غاشیه حامیة تسقی و در فجر ذلک قسم کیف فعل فعل ربک فیقول ربی دو موضع و در بلد لا اقسم بهذا و مالا لبدا و در شمس فقال لهم و در لیل و کذب بالحسنی و در الضحی و انشراح و التین احکم

وعن سورة العلق الى آخر القرآن

ShivaDoc.com

وعن قنبل قصرا روی ابن مجاهد راه ولم یاخذ به متعملا

یعنی قنبل قوله ان راه استغنی بحذف الف خوانده است و باقیان باثبات سهوا مراد ازانچه گفت ولم یاخذ به متعملا اشارتست بقول ابن مجاهد که روایت کرده است بر قنبل خواندم ان راه بغیر الف و آن سهو است و ناظم تنبیه کرد بر انچه روایت از قنبل صحیح است و قول ابن مجاهد درین مسئله معتبر نیست که او سهو کرده است که ائمه کبار چنانچه مکی و مهدوی و ابو عمرو دانی نقل کرده اند قصر از قنبل و مولف این حروف بر مشایخ کبار بعضی خوانده است فافهم ذلک

ومطلع کسر اللام رحب وحرفی البریة فاهمز اهلا متاهلا

یعنی مدلول راء رحب کسائی مطلع الفجر بکسر لام خوانده و غیر کسائی بفتح خوانده و مدلول همزه اهلا و میم متاهلا نافع و ابن ذکوان شر البریة و خیر البریة بهمزه مفتوحه بعد از یا ساکنه خوانده و باقیان بیاء مشدد مفتوحه بعد از را سهوا مطلع از سورة قدر است و البریة از لم یکن و قوله فاهمز یعنی که همزه را محقق کردان و قایع و ادغام فالمغیرات صبحا و ماهیه یاد کرده شد و معانی معوذ اشارتست بصحت وجه قرآن و کسی که کم اعتقاد باشد بعد از آن منع روایت صحیح کند نعوذ بالله منه

وتا ترون اضمم فی الاولی کما رسا وجمع بالتشدید شافیه کملا

یعنی مدلول کاف کاورا رسا ابن عامر و کسائی لترون الجحیم ضم تا خوانده و باقیان بفتح و مدلول شین شافیه و کاف کملا حمزه و کسائی و ابن عامر الذی جمع مالا بتشدید میم خوانده و باقیان بتخفیف سهوا لام لترون حذف کرد زیرا که در قافیه طویل فعلن نیامده است و از عدم ضمیر و اطلاق لترون معلوم شد که خلاف در حرف اولست پس چون ثانی قوله لترونها خارج باشد

وصحبة الضمیر فی عمد وعوا لایلاف بالیا غیر شام مبهم تلا وایلاف کل وهو فی الخط ساقط ولی دین قل فی الکافرون تحصلا

یعنی مدلول صحبة شعبه و حمزه و کسائی فی عمد ممددة بضم عین و میم خوانده و باقیان بفتح و قرا سبعه غیر از ابن عامر لایلاف قریش بیا ساکنه خوانند بعد از کسره همزه خوانده و ابن عامر بحذف یا و قرا در اثبات یا قوله ایلافهم متفق اند موافقت مرسوم را سهوا عمد آخر مسایل همزه است و بعد از مسئله لایلاف تا بسوره تبت اختلاف نیست الا قوله ولی دین در کافرون نافع و حفص و هشام بفتح خوانده و بری را دو وجه باشد و باقیان باسکان خوانند چنانچه در اصول یاد کرده شد و اشاره بقوله تحصلا

وها ابی لهب بالاسکان دونوا وحمالة المرفوع بالنصب نزلا

یعنی مدلول دال دونوا ابن کثیر یدا ابی لهب باسکان ها خوانده و باقیان بفتح و مدلول نون نزلا عاصم حمالة الحطب بنصب تا خوانده و باقیان برفع سهوا از تبت لهب با ابی تا ذات لهب خارج باشد که قرا در فتح آن متفق اند و حمالة مقید کردانید بنصب از حمد و کفوا یاد کرده شد و قوله دونوا اشارتست بوجوه قرآن در کتب اهل عربیت بغیر آنچه تعلق باختلاف قرا داشت از اول قران تا باخر چنانچه مذاهب ایشان بود یاد کردیم و آنچه در نظم مکنجید برموز

و اشارة تنبیه کردیم بدانچه باقی در کتب اهل عربیت مذکور است از انجا می باید طلبید و بالله التوفیق و اما ادغام کبیر در سوره علق علم بالقلم و در قدر ما لیلة القدر لیلة و مطلع الفجر لم یکن در ان وجه که وصل سورتین کند ابو عمرو دانی نیز جایز داشته در لم یکن البریة جزاؤهم و در عادیات و العادیات ضبحا فالمغیرات صبحا الخیر لشدید و در قارعه فامه هاویه و در همزه تطلع علی الافئدة و در فیل کیف فعل ربک و در صیف الصیف فلیعبدوا و در دین یکذب بالدین و چون از قرآن فارغ شد

وری القلب ذکر الله فاستسق مقبلا ولا تعد روض الذاکرین فتمحلا

یعنی آرام دل و سیرابی آن ذکر حق تعالی است پس در ان حالت که متوجه او شوی آب ده دل را بیاد کرد حق تعالی بقوله الله اکبر یعنی که عظیم ترا مجموع عظماست بعد از آن نهی کرد از مجاورة ذکر و مراد از روض مجلس ذکر است یعنی از حلقه که در ان تسبیح و تهلیل باشد دور مشو و قوله فتمحلا المحل الجدب یعنی انقطاع المطر اشارتست درین بیت که ذکر گفتن دل زنده دارد و ترک ذکر کردن دل را میرانند و غلظت و قساوت دل آورد و قال علیه الصلوة والسلام ان لله ملائکة تعفون علی المجالس الذکر فی الارض فاذا تعوا فی الریاض ریاض الجنة قال مجالس الذکر فاغدوا و روحوا فی ذکر الله سهوا یعنی ذکر تکبیر کرد که ناظم موافقت ابو عمرو دانی کرد و حدیث نبوی تا معلوم شود که تکبیر گفتن از کجا حادث شد مکه در آثار آمده است که خوشه انگور رسول علیه الصلوة والسلام آوردند بهدیه سایلی سوال کرد و گفت اطعمونی من فضل ما رزقکم الله رسول ایثار کرد سایل بگرفت و بعوض از مشتری آن اثنا بآز آمد و آن را بستد و باز بفروخت و مشتری بخدمت رسول علیه الصلوة والسلام آورد سایل در نوبت سیم باز آمد و سوال کرد رسول صلعم برنجید و فرمود انک ملح پس چهل روز وحی منقطع شد و مشافقان شادی کردند و گفتند خدای محمد با او خشم کرفت پس جبرئیل علیه السلام سوره والضحی با ورد چون رسول صلعم بشنید قصد تقریر انتظار وحی و تکذیب بر قول کفار را گفت الله اکبر و ناظم بعضی از فضایل تکبیر یاد کرد کما اشار بقوله ایه

وآثر عن الآثار مثراة عذبه وما مثله للعبد حصنا وموئلا ولا عمل انجی له من عذابه غداة الجزا من ذکره متقبلا

آثار جمع اثر است که سنن رسول صلعم است و مثراة کثرة مذکر است یعنی مقدم دار ذکر را بر غیر ذکر و مداومت کن بران که بجز از متابعت سنن رسول صلعم ترا حصنی نباشد روز قیامت که او پناه گاه نبود باشد از عذاب و فتن در دنیا و آخرت نجات بنده روز جزا یعنی روز قیامت از عذاب حق تعالی بغیر از ذکر نباشد و قران از ذکر حق تعالی است و فاضلتر از ذکر و قال صلعم قراءة القرآن فی الصلوة افضل فی غیره و قراءة القرآن فی غیر الصلوة افضل من التسبیح و التکبیر و التسبیح افضل من الصدقة و الصدقة افضل من الصیام و الصیام جنة من النار و چون قرآن قرآن افضل اعمال باشد

ومن شغل القرآن عنه لسانه ینل خیر اجر الذاکرین مکملا

ضمیر عنه و لسانه عاید است با ذکر می فرماید که هر که ذکر او قرآن قرآن باشد حق سبحانه و تعالی بدهد او را اجر تمام

ShivaDoc.com

اذا لم يذكر بي دیگر دهد چنانچه رسول صلعم فرمود من شغله قراءة القرآن عن دعايي ومسئلتي اعطيته افضل ما اعطي السائلين

وما افضل الاعمال الا افتتاحه مع الختم حلا وارتحالا موصلا

یعنی فاضلترین عملی آنست که چون قاری ختم کند قرآن را در عقب آن ختم شروع کند در ختمی دیگر بی آنکه قطعی طویل باشد اشارت کرد درین بیت بدانچه از رسول صلعم سوال کردند که کدام عمل فاضلتر است گفت بنزول قریب باید بدان نحو تعالی فرمود الحال المرتحل

وفيه عن المكين تكبيرهم مع الخواتم قرب الختم يروى مسلسلا
اذا كبروا في آخر الناس اردفوا مع الحمد حتى المفلحون توسلا

ضمیر فیه عاید است با افضل اعمال و شاید که عاید باشد با حال مرتحل یعنی قرا مکه از بهر ابن کثیر و غیر او از قرا سبعه جایز داشته اند تکبیر گفتن بنا بر حدیث مذکور از آخر سوره والضحی یا آخر واللیل تا باخر سوره قل اعوذ برب الناس و بعد از تکبیر در آخر قل اعوذ سوره فاتحه خوانده اند و بعد از فاتحه از اول سوره البقره خوانده اند تا قوله اولئک هم المفلحون و دلیل ایشان روایت عکرمه است رضعم که گفت قرآن بر اسمعیل بن قسطنطین رضعم می خواندم چون بسوره والضحی رسیدم فرمود تکبیر بگوی تا با آخر ختم که عبدالله بن کثیر چنین فرموده مرا و روایت ابن کثیر از ابن عباس از ابی بن کعب از رسول صلعم و قوله مسلسلا اشارتست بدین روایت مذکور **مسلسلا** ناظم رحمه الله اضافه کرد تکبیر را با اهل مکه مطلقا و بعضی از ایمه قرا گفته اند مخصوص است باین کثیر کما مر

وقال به البزي من آخر الضحى وبعض له من آخر الليل وصلا

یعنی روایت از بزی آمده است تکبیر در آخر والضحی و بعد در آخر واللیل [illegible] ناظم بعد روایات را ذکر کرد والتزام باید که تکبیر در آخر والضحی آمده است

فان شئت فاقطع دونه او عليه او صل الكل دون القطع معه مبسملا

ناظم قاری را در کیفیت تکبیر و بسم الله تلفظ کردن و وقف و وصل بر هر یکی از آن مخیر کرد میان سه وجه اول آنکه وقف کند بر آخر سوره سابقه و برین تقدیر شاید که بر تکبیر نیز وقف کند و بسم الله را متصل کرداند با اول سوره یا بر بسم الله نیز وقف کند و بجواز این قسم اجازه کرد بقوله فان شئت فاقطع دونه یعنی اگر می خواهی قطع کن بر آخر سوره بدون تکبیر و وجه دوم آنکه وقف کند بر تکبیر و بدین تقدیر شاید که وقف کند بر دیگرها و شاید که همه را وصل کند و شاید که بر بعضی وقف کند و بر بعضی فصل و بدین وجه اشارت کرد بقوله او علیه و وجه سوم آنکه وصل کند مجموع را یعنی آخر سوره را با اول تکبیر و آخر تکبیر با اول بسم الله و آخر بسم الله با اول سوره لاحقه و بدین وجه اشارت کرد بقوله او صل الکل بعد از آن فرمود که دون القطع معه مبسملا یعنی جایز نباشد وقف کنی و حال آنکه تکبیر بسم الله گفته باشی و مراد آنست که تکبیر و بسمله را هم بگوید بعد از آن وقف کند بر بسمله و این وجه باشد یکی آنکه وقف کرده باشد آخر سوره سابقه دیگر آنکه آخر سوره متصل کردانیده باشد بتکبیر و تکبیر ببسمله و این دو قسم جایز نیست زیرا که بر تقدیرین بسمله در آخر غیر مستحسن باشد پس مجموع صور چهار قسم باشد سه جایز و یکی غیر جایز

وما قبله من ساكن او منون فللساكن اكسره في الوصل مرسلا

وادرج على اعرابه ما سواهما ولا تصلن هاء الضمير لتوصلا

یعنی چون قاری وصل تکبیر کند و آخر کلمه ساکن باشد نحو فحدث و فارغب یا آخر منون باشد نحو لخبیر و حامیه در صورت حرف ساکن و منون را مکسور باید کردانید و غیر از ساکن و منون حرف آخر را ادراج باید کرد بر اعراب خود یعنی متصل کردانیدن بتکبیر و حال آنکه اعراب آخر خویش باقی باشد و آن بر سه ضرب باشد یکی مفتوح نحو الحاکمین الله اکبر و دوم مضموم نحو الابتر الله اکبر و سیم مجرور نحو عن النعیم الله اکبر بعد از آن نهی کرد از وصل هاء ضمیر و آن در دو موضع است قوله لمن خشی ربه و شرا یره زیرا که در وصل آن پیش از تکبیر التقاء ساکنین واقع است و این منقوض نشود بقوله عنه تلهی در قواف بزی که در آن حرص بود بر بیان تشدید تا قول لتوصلا اشارتست بوصلة مردم یعنی محافظت مسایل مذکوره کن تا جمیع خلایق توصل کنند بتو

وقل لفظه الله اكبر وقبله لاحمد زاد ابن الحباب فهيللا

بعد از آن شروع کرد در بیان لفظ تکبیر چنین که الله اکبر و ابن حباب روایت کرده است از بزی که لا اله الا الله زیادت کرد پیش تکبیر و او از اهل اتقان و علمای این فن بود و هیلل و هلل یک معنی است و مراد از گفتن لا اله الا الله است

وقيل بهذا عن ابي الفتح فارس وعن قنبل بعض بتكبيره تلا

هذا اشارتست بتهلیل یعنی روایت با تکبیر ابو عمرو دانی روایت کرده است از شیخ خود از طریق ابن مجاهد نیز روایت کرده است از قنبل کما اشار بقوله وعن قنبل بعض بتکبیره تلا و ضمیر عاید است با قنبل

باب مخارج الحروف وصفاتها التي يحتاج القارئ اليها

ناظم رحمه الله چون از احکام و اختلاف قراات بر وفق قول ابو عمرو دانی رحمه الله فارغ شد موافقت کرد با بعضی از قرا که مخارج حرف را بیان کرده بودند و چون خواست که قصیده مکمل و فواید آن زیاده بر ترتیب کما قال فی الاصول والفا فیها زادت بنشر فواید درج کرد در آخر قصیده معرفت مخارج حروف که اگر قاری حق هر حرفی نتواند گزاردن در اداء آن نقصانی باشد و در قرآن او امامت را نشاید و بعضی ذکر مخارج حروف پیش از بحث ادغام کرده اند زیرا که حقیقت ادغام موقوف بر معرفت تقارب و تقاعد و تباعد در مخارج و قوت و ضعف در صفات و صفات بر دو نوع است آن نوع که قرا بدان محتاج اند یاد کرد و اقتصار کرد بر صفات مشهوره که متداول است میان قرا و شروع کرد اولا در مخارج حروف بر وجهی

وهاك موازين الحروف وما حكى جهابذة النقاد فيها محصلا
ولا ريبة في عينهن ولا ربا وعند صليل الزيف يصدق الابتلا

مراد از موازین مخارج حروف است و چون ذکر آن رفته بود اشارت کرد بقوله هاک و معنی هاک آنست که بستان مخارج حروف را یعنی معلوم کن که منشاء آن از چیست و هر حرفی از کجاست که صحت قرآن بر دانستن ایشان موقوف است و رسول صلعم فرمود الماهر بالقرآن مع السفرة الکرام البررة و بنیاد باب بر قول ایمه قرا کرد که بر قول ایشان اعتماد بود از حذاق اعاظم کرد کما اشار بقوله جهابذة النقاد و امر کرد بحصول آن بقوله محصلا و از بهر تاکید فرمود ولا ریبة فی عینهن ولا ربا

ShivaDoc.com

یعنی هر یکی از حروف هجا مانند کلمه یاد کنیم بروجهی که در صحت آن هیچ شکی نباشد و تجاوز نکنیم زیادتی از آنچه در احوال نقل کرده باشند
بران و صلیل مصدر صلّ است و معنی صلّ صوت است و زیف جید ناسره را گویند و بدین استعارت اشارت می‌کند بآنکه هرگاه
که قاری تلفظ بحرفی از حروف هجا کند در التلفظ که صوت تمام شود مبین کرده صحت و فساد حرف یعنی ظاهر شود که آن حرف
از مخرج خود می‌آید یا نه قاری را آن زمان امتحان توان کردن که صادق است در اخراج آن یا نه

ولابُدَّ فی تعیینهنّ من الاولی عُنُوا بالمعانی عاملین و قولا

و بعد فرمود که مر این جمیع حروف را با صفات آن بترتیب یاد کنیم بروجهی که علما این فن گفته باشند و عمل کرده
بران یعنی که سخن برای خود نشاید گفتن بل که متابعت ائمه ثقات از واجبات است چنانکه گفته باشند و عمل کرده باید
گفتن و کردن و بعد از آن شروع کرد بدانچه وعده کرده بود بقوله

فابدأ منها بالمخارج مُرْدَفًا لهنّ بمشهور الصفات مفصّلا

یعنی اولا ذکر مخارج حروف یاد کنیم بعد از آن صفات مشهوره که تعلق بدان دارد مفصل یعنی مبین یاد کنیم بروجهی که ائمه قرا اختیار کرده باشند

ثلث باقصی الحلق واثنان وسطه وحرفان منها اول الحلق جُمّلا

بدانکه حروف هجا بیست و نه حرف است شانزده مخرج است سه مخرج از حلق و آن اقصی و وسط و اول حلق است و هفت
از آن حلق است که اسباب و فم باده مخرج است و هجده حرف و شفه را دو مخرج و چهار حرف و خیشوم یک مخرج
و یک حرف و آن نون خفیفه است و این مذهب سیبویه است و بقول جرمی و موافقان ایشان و بقول ایشان را چهارده مخرج است
از آن وجه که لام و نون و را از یک مخرج می‌شمرند فاما سه حرف که از اقصی حلق اند حرف اول همزه است و بعد از آن الف و بعد
از الف ها و این مذهب سیبویه و ابوالحسن اخفش است که ها و دیگر همزه است و بعد از آن الف چنانچه ناظم بعد ازین یاد کرد
در تحقیق اهاع و دعی و محمد بن مکی در کتاب رعایه مراتب حرفی مخرج بتفصیل یاد کرده است و ناظم فرمود ثلث باقصی
الحلق باجمال و اگر کسی تفصیل آن خواهد از رعایه طلب دارد که این مختصر تحمل آن نکند خوف تطویل را **قوله**
وحرفان وسطه یعنی عین و حا مخرج ایشان از وسط حلق است که مخرج دوم است و غین و خا از مخرج سیم اند
که آن اول حلق است نزدیک بفم پس این هفت حرف مذکور حلقی اند لکن در مخرج تفاوتی دارند کما مر **اشارات**
هر مقداری را دو نهایت باشد که هر کدام ازین دو نهایت اول فرض کنند آن نهایت دیگر که در مقابله این اول است
آخر آن باشد و چون مبنا حروف بر صوت است و ماده صوت هوا است که از داخل بخارج آید اول آن آخر حلق
باشد و آخرش اول شفتین برین تقدیر ناظم رحمه الله ترتیب حروف باعتبار صوت نهاده است پس اول ذکر
حروف حلقی کرد و بعد از آن ذکر حروف فمی بعد از آن ذکر حروف شفوی **قوله** منها یعنی حروف هفت که مذکور شد که مخرج
یا فاز حلق پس حاصل سخن آن باشد که از بیتین موعود بالذکر هفت حرف از اول حلق باشد بتفصیل مذکور و آن هفت

و آرام

حرف چهار حرف کلمه اهاع است یکی ها و حا از اول حشا و غین از اول غا و خا از اول خلا پس مخارج حلقی تمام شد بقوله

وحرف له اقصی اللسان وفوقه من الحنک احفظه وحرف باسفلا

چون از مخارج حلق فارغ شد شروع کرد در مخارج فم فرمود که یک حرف از اقصی لسان و حنک اعلاست که آن قاف است چنانچه
بعد از ذکر مخارج حروف معلوم شود که آن اول کلمه قاف است و قوله و حرف باسفلا اشارت بکاف که آن اول کاف است و کاف
از مخرج دهم است از فم و مخرج کاف نیز از اقصی لسان و حنک اسفل است که اشار بقوله و حرف باسفلا

ووسطهما منه ثلث وحافة اللسان فاقصاها لحرف تطولا
الی ما یلی الاضراس وهو لدیهما یعز وبالیمنی یکون مقللا

یعنی جیم و شین و یا از مخرج سیم فم اند از وسط لسان و از وسط حنک علی و ایشان از اول کلمه جرا و شرط و یرید اند
و قوله و حافة اللسان بیان آنست از آن مخرج چهارم فم که آن ضاد است که از اول کلمه ضارع است و فرمود که ضاد از پهلوی
زبان است و برابر او از سو دندانها و طرف دهن که آنرا اضراس خوانند و فرمود که از جانب چپ خارج شود گفتی اما از جانب یسار
نیکوتر باشد و امیرالمومنین عمر بن الخطاب رضی الله عنه از فصاحتی که داشت از جانبین گفتی و اضبط قرا بودی در عمل آوردن
آن و در وقت گفتن هر دو دست اشارت کردی **قوله** وحافة اللسان اشارت بجانب لسان و اقصی چیزی آخر آن چیز است
پس فرمود فاقصاها و چون در ضاد استطالتی هست اشارت کرد بدان بقوله لحرف تطولا

وحرف بادناها الی منتهاه قد یلی الحنک الاعلی ودونه ذو ولا
وحرف بدانیه الی الظهر مدخل وکم حاذق مع سیبویه به اجتلا
ومن طرف هن الثلث لقطرب ویحیی مع الجرمی معناه قولا

یعنی مخرج لام که مذکور است در اول لاح بعد از مخرج ضاد است یعنی نزدیک حافة اللسان تا منتهاها طرف لسان و از حنک
اعلی که بالای اسنان ضواحک و انیاب و رباعیات و ثنایا است و آن مخرج پنجم است از فم و قوله و دونه ذو ولا یعنی نون که
مذکور است در اول نو فلا از مخرج ششم است از فم و مخرج نون نشیب مخرج لام است باید که اشار بقوله و دونه و یا مخرج
او بالای لام است نزدیک بمخرج لام و را از مخرج هفتم فم است و نزدیک بمخرج نون که مذکور است آن در اول دعی و مذهب قطرب
و قرا و ابو عمرو و حرمیان آنست که لام و نون و را از طرف لسان اند و قوله قولا یعنی منقول از ایشان این است که یاد کرده شد

ومنه ومن علیا الثنایا ثلثة ومنه ومن اطرافها مثلها انجلا

ضمیر منه در موضعین بطرف عاید است یا طرف لسان و ثلثه اشارت بطا و دال و تا که مذکور اند در اوایل طمع و دین و تم
و هر سه حرف را مخرج میان طرف لسان و اصول ثنایا بالا گفت و فرمود که از مخرج هشتم اند از فم و ضمیر اطرافها
عاید است بثنایا یعنی ظا و ثا و ذال که مذکور اند در اوایل ظل و ذی و ثنا که خارج می‌شوند از میان طرف لسان

واصول ثنايا علیا حال آنکه مایل اند بحنک علی کما ز مخرج هم اند از فم و قوله و مثلها یعنی سه حرف مذکور ثانیا در عدد مماثل سه حرف
مذکور اند اولا

وعنه ومن بین الثنایا ثلاثة وحرف من اطراف الثنایا هی العلا
ومن باطن السفلی من الشفتین قل وللشفتین اجعل ثلاثا لتعدلا

یعنی از طرف لسان و از میان ثنایای علیا مخرج سه حرفست که مذکور است در اوایل صفا و سجل و زهد یعنی صاد و سین
و زای از مخرج دهم قم اند و چون از مخارج حلق و فم فارغ شد شروع کرد در مخارج شفه بقوله و حرف من اطراف الثنایا
و مراد آن حرفست که مذکور است در اول فی و مخرج فا از باطن شفه سفلی و از طرفهای ثنایای بالاست که مخرج اول شفه است
و قوله و للشفتین اجعل ثلاثا یعنی واو و با و میم هر سه حرف از مخرج دوم شفه اند از باطن شفه زیرین و از اطراف
ثنایا بالایین که مذکور اند در اوایل وجوه بنی ملا و این مخرج پانزدهم است و مخرج شانزدهم بعد ازین یاد کرده شود

وفی اول من کلم بیتین جمعها سوی اربع فیهن کلمة اولا

اخبار میکند که حروف مذکوره را در اوایل کلمات این دو بیت که بعد ازین می آید بر ترتیب مذکور ذکر کردم هر حرفی در اول
کلمه الا چهار حرف که آنرا در کلمه اول کما یأتی از بیت اول جمع کرده ام و آن کلمه لفظ اهاع است و مجموع حروف او معتبرست بعد ازان
بهمزه و هاء و عین

اهاع حشا غاو خلا قارئ خوی جنی شرط یسری ضارع لاح نوفلا
رعی طهر دین تمه ظل ذی ثنا صفا سجل زهد فی وجوه بنی ملا

چون بیان مخارج بیست و نه حرف که آنها نوزده مخرج مذکور معلوم کرده شد معانی این کلمات بیتین نیز یاد کنم تا طالبان فن را
فایده معنوی نیز باشد مراد از اهاع افزع است و از حشا قلب و از غاو ضال و از خلا حدیث یعنی قرآن و از ضارع
متضرع و از لاح ظهر و از نوفلا مراد کثیر العطا است در مذکور بمدح قاری یعنی می ترساند دل کمراه یعنی
گناه کننده را قرات قاری یعنی از غایت آنکه نزدیک است بقبول و جذب هم چنانکه جاری است و مقرر است و قوله شرط
یسری ضارع یعنی آسانی و خوش عیشی که حق تعالی شرط کرده است از بهر کسی که او متضرع و با خشوع باشد و حال آنکه
از غایت کثرت خیر و فواید مثل مردی کثیر العطا باشد و مراد قاریست که متصف باشد بصفات مذکوره در صدر کتاب
و قوله رعی الی آخرها صفات دیگر از آن قاری ذکر میکند رعایت کرد طهارت دین یعنی پاکی دین و عادة خود را آنکاه داشت
آن عادتی که تمه ظل ذی ثنا یعنی که اتمام کرده است از ظل وقار امامی و غیره که متصف است بثنا خیر حسن و صافی
از جهت سجل زهد یعنی سخاوت که از سر رغبت است از دنیا و توجه با آخرت در میان جمعی از اشراف بنی اشراف و غرض از مجموع
تحریص قاریست بتحصیل این فن یعنی چون حاصل کند این علم را با وصاف مذکوره صدر الکتاب متصف باشد
موصوف شود بدین صفات بعد ازین فصل شروع کرد در بیان مخرج شانزدهم بقوله

وغنة تنوین ونون ومیم ان سکن ولا اظهار فی الانف یجتلا

یعنی غنه تنوین و میم بشرط آنکه غیر مظهر باشد در انف و مکشوف شده است از کتب قرات و غنه عبارتست
از صوتی که از خیاشیم خارج شود و محل آن تنوین است و نون و میم اما بشرط سکون و اخفا که اگر متحرک باشد یا ظاهر
عمل در اخراج ایشان خاص شود بفم و ختم کرد بر خیشوم مخارج شانزدهم موعود یاد کرد او شروع در ذکر صفات آن
که مشهور است بوجهی مفصل مبین بقوله

ومجهورها رخو واستفتاح صفاتها ومستفلة فاجمع بالاضداد اشملا

بدانکه معنی مجهوره حرفیست که عند التلفظ از جهت قوة اعتمادی بر مخرج وی حاصل باشد و مانع باشد از آنکه
نفس جریان یابد بلفظ بدان تا وقتی که آن اعتماد منقطع شود و ضد وی مهموسه است و مهموس عبارتست از حرفی که اعتماد
بر موضع وی ضعیف باشد تا غایتی که نفس با وی جاری باشد و معنی رخو آنست که حرفیست ضعیف که صوت با وی
جاری باشد و ضد وی شدیده بود و شدیده عبارتست از حرفی سخت و قوی که صوت با وی جاری نباشد و منفتحه آنست
که عند التلفظ بدان زبان بحنک مرتفع نشود بلکه منطبق شود بر حرف و ضد وی مطبقه بود و مطبقه عبارتست از حرفی
که در تلفظ بلکه با سافل فم مایل باشد و ضد وی عند التلفظ بدان زبان مرتفع شود بحنک علی و مستعلا آنست که چون قاری تلفظ
کند بدان صوت و زبان مستعلی نشود با عالی دهن و ضد وی مستعلیه است و آن عبارتست از هر حرفی که صوت وی مرتفع شود
با عالی دهن و چون ناظم بعد ازین ذکر اضداد خواهد کرد هر یکی را بترتیب بعد ازین یاد کنیم

فمهموسها عشر حثت کسف شخصه اجدت کقطب للشدیدة مثلا
وما بین رخو والشدیدة عمر نل وواي حروف المد والرخو کملا

بدانکه مهموسه که در وی صفات ضعف است ضد مجهوره است که در وی صفات قوة است و مهموسه را در سه کلمه جمع کرد
قوله حثت کسف شخصه و آن ده حرفست پس باقی بماند از حروف هجی نوزده حرف آن مجهوره باشد بعد از آن فرمود که حروف
شدیده هشت حرفست و آنرا در دو کلمه جمع کرد قوله اجدت کقطب و درین حروف صفت قوة است و بعد از آن فرمود و ما بین
رخو و الشدیدة عمر نل یعنی که این پنج حرف عمر نل از آن قسم آید که میان شدة و رخاوة اند پس آنچه غیر ازین دو قسم مذکور اند
که آن اجدت کقطب و عمر نل است شانزده حرف بود مجموع حروف رخو باشند بمذهب ناظم و اکثر نقله حروف رخو را
سیزده حرف شمرده اند زیرا که حروف علة را میان شدة و رخاوة گرفته اند و ناظم آنرا از حروف رخو گرفته است کما اشار بقوله
وواي حروف المد والرخو کملا پس حاصل سخن آن شد که بیست و نه حروف را منقسم گردانید بر سه قسم اول شدیده محضه
و آن هشت حرف اجدت کقطب و قسم دوم حروف عمر نل که میان شدیده و رخوه است و قسم سیم رخو محض و آن
شانزده حرف باقی مذکوره اند و بصحت قول خود اشارت کرد بقوله والرخو کملا یعنی اختیار قول من قوی و کافی دار در اینجا

وقظ خص ضغط سبع علو ومطبق هو الضاد والظا اعجما وان اهملا

١٨٤

فرموده درین بیت که از حروف مذکوره هفت حرف مستعلی اند که ایشان قوی اند پس غیر حروف سبعه مستعلی که آن بیست و دو
حرف اند مجموع مستفله باشد و حروف مستعلی را جمع کرده در قظ خص ضغط و آنرا فرموده که بر دو نوع اند نوع اول
مطبق و آن صاد و ضاد و طا و ظا اند کما اشار بقوله و مطبق هو الصاد و الضا اعجما و الطا و الظا اهملا پس هر یک از ضاد و ظا
خواه نقطه برو باشد یا نباشد پس غیر این چهار حروف را حروف منفتحه گویند زیرا که انطباق ضد انفتاح باشد و نوع دوم
از مستعلی خا و غین و قاف اند اگرچه علو دارند اما منطبق نمی شوند بخلاف نوع اول که در وقت تلفظ ایشان زبان

وَصَادٌ وَسِينٌ مُهْمَلَانِ وَزَايُهَا صَفِيرٌ وَشِينٌ بِالتَّفَشِّي تَعَمَّلَا

فرمود که صاد و سین و زا موصوف اند بصفیر زیرا که در وقت تلفظ ایشان آواز بالا بیرون آید که بصفیر مانند و قوله
مهملان اشارتست بصاد و سین یعنی نقطه ندارند و بدانکه حروف صفیر از نوع قوی اند و شین نیز و او را اسم تفشی شد
زیرا که در لغت تفشی توسع و انتشار است و چون قاری تلفظ کند بشین که صوت که ظاهر می شود متفشی و منتشر می شود در دهن پس

وَمُنْحَرِفٌ لَامٌ وَرَاءٌ وَكُرِّرَتْ كَمَا الْمُسْتَطِيلُ الضَّادُ لَيْسَ بِأَغْفَلَا

بعد از آن فرمود که لام و را و ضاد از حروف قوی اند و لام و را منحرف خواند و را را مکرر و ضاد را مستطیل و قوله لیس باغفلا
یعنی که ضاد منقط نیست یعنی نقطه دارد و لام را منحرف خواند که از مخرج خود منحرف شد تا که بمخرج نون برسید و را نیز انحرافی
دارد بطرف لام و از نیست که النبح را را با لام کرده اند و قوله کما المستطیل الضاد اشارتست بدانچه در ضاد انحرافی هست
زیرا که در گفتن آن زبان دراز بکشید تا متصل شود بمخرج لام

كَمَا الْأَلِفُ الْهَاوِي وَآوِي لِعِلَّةٍ وَفِي قُطْبِ جَدٍّ خَمْسُ قَلْقَلَةٍ عَلَا
وَأَعْرَفُهُنَّ الْقَافُ كُلٌّ يَعُدُّهَا فَهَذَا مَعَ التَّوْفِيقِ كَافٍ مُحَصِّلَا

فرمود که الف موصوفست بهوی و از آن سبب ویرا هاوی خوانند که هوی میکند عند التلفظ در حلق بعد از آن خبر داد
که حروف آوی موصوف اند باعتلال یعنی همزه و الف و واو و یا را از آن سبب حروف علت میخوانند که متغیر و منقلب میشوند
از حالی بحالی دیگر و قاف و طا را و با و جیم و دال را فرمود که موصوف اند بقلقله کما اشار بقوله و فی قطب جد خمس قلقلة
علا و اطلاع نیابند برین پنج حرف الا باواز سخت در وقت تلفظ بدیشان پس این حروف نیز از آن نوع اند که در ایشان
اوصاف قوتست بعد از آن فرمود که قاف مشهورتر است بصفت مذکوره از حروف مذکوره زیرا که چون وقف کنی
بر قاف در آن صوتی زاید پیدا شود از جهت آنکه عند التلفظ مخرج وی سخت منضغط می شود و نیز مستعلی است
بخلاف اخوات قاف بعد از آن فرمود که آنچه گفته آمد از صفات حروف کافی است مر کسی را که حق تعالی توفیق دهد
که حاصل کند چنانچه گفته آمد **فصل** بدانکه حروف مذکوره را بیست و نه حرف اسما دیگر اند که ذکر آن بتطویل
انجامد از آنجمله حروف حلقیه اند و ناظم در اول فصل هفت حرف را فرموده که از حلق اند و بعضی الف را نسبت کردند بهوائی

و شش باقی را بحلق و گفته اند که حروف حلق شش اند **و حروف لهویه اند** و آن قاف و کاف است
و لهات آن گوشت پاره سرخ باشد که در آخر زبان از حنک اعلا فرو آویخته باشد **و حروف شجریه اند**
و آن شین و یا و جیم است و مراد از شجر اینجا گشادگی دهانست چون حنک زیرین از زبرین جدا شود
میان ایشان شجر میگویند **و حروف اسلیه اند** و آن صاد و سین و زا است و اسله تیزی سر زبان باشد
و حروف نطعیه اند و آن طا و تا و دال است نسبت ایشان بانطع کرده اند **و حروف**
لثویه اند و آن ظا و ثا و ذال است نسبتشان بالثه کرده اند که از گوشت بن دندان باشد
و حروف ذلقیه اند و آن را و لام و نون اند و شاید گفتن که ذولقی و ذلق طرف زبان باشد و بقول
بعضی را و لام و نون را لثوی گفته اند و ظا و ثا و ذال را ذلقی گفته اند بعکس قول مذکور **و حروف شفویه**
گفته اند و آن حروف با و میم و فا است و شفه لب باشد پس نسبت کردند حروف را بآن **و حروف جوفیه یا هوائیه اند**
و آن حروف الف و واو و یا است نسبتشان با جوف کرده اند زیرا که از اقصی حلق اند و بعضی موافقت ناظم را کما مر
همزه را ضم کردند بوی با حروف علت **تنبیهات** بدانکه صفات مذکوره که ناظم یاد کرد بعضی از صفات قوتست بعضی
صفات ضعف اما جهر و شدت و اطباق و استعلا و استطالت و قلقله و صفیر و تفشی و انحراف و تکریر مجموع صفات
قوتست و همس و رخاوة و انفتاح و استفال و مد و اعتلال و هوی صفات ضعف است پس قوت و ضعف
هر حرفی از حروف هجی بحسب وجود و عدم این صفات باشد در وی یعنی هر حرفی که از صفات قوت در آن بیشتر باشد
قوی تر باشد و هر حرفی که صفات ضعف در وی بیشتر باشد آن ضعیف تر باشد و هر حرفی که در وی صفات قوت و ضعف مساوی
باشد متوسط باشد **مثلا** طا شدید القوة است زیرا که در وی جهر و شدت و اطباق و استعلا و استطالت
و قلقله جمع آمده است که در مجموع صفات قوتست کما مر و ها شدید الضعف است زیرا که متضمن همس و رخاوت
و انفتاح و استفال و بعد مخرج است پس در غایت خفا باشد زیرا که اینها صفات ضعف است کما مر و همزه متوسط
در قوت و ضعف زیرا که متضمن جهر و شدت است و نیز انفتاح و استفال در وی هست پس متوسط باشد و باقی
حروف برین حکم گفته آمد قیاس کن که این اصلیست مر قاری را و بدین معلوم شود حسن الادغام و قبحه قوله و جهر
و رخو الی آخرها در بیت مذکور چهار نوع از صفات حروف بسبیل اجمال یاد کرد و بعد از آن بتفصیل اضداد آن
ذکر کرد و از تفصیل اضداد معلوم شده و بواقی صفات برا قیاس کرده شود و معانی صفات را بیان نکرد در ابیات اعتماد
بر ظهور اشتقاق و بعد از آن فرمود که عشر یعنی حروف همس ده حرفست و بعد از آن جمع کرد آنرا در حثه کشف شخصه
تا وهم نیابد کسی را که صلد ها مخففه که آن یا است از حروف همس است و بعد از قطب جد فرمود که جمع قلقله تا وهم نیابد
کسی را که تنوین جد از جمع قلقله است و بعد از خص ضغط فرمود که سبع علو از بهر این معنی فرمود که والاخرى كلا تا نقص باشد

ShivaDoc.com

مثرا لکن مذهب آنکه در حروف رخو شانزده حرف مذکور است نه سیزده که احتیاط دیگران است و قوله مهملا
الا انکه گفت که معلوم شود که ضاد و شین معجم از ان قسم نیست و قوله منحرف لام و راء و تکرار در وصف لام و را
هر دو صفت انحراف هست بعد از ان فرمود که در صفت تکرار نیز هست پس مراد و صفت باشد یکی انحراف
و دیگر تکرار و مراد لیس با غفلا آنست که حروف معجم باشد کامر و معنی اعرفهن اشهرها الستی و از انجه ذکر
نکرده است از اوصاف مخرج و غیر صفات بقوله هذا مع التوفیق کاف محصلا

وَقَدْ وَفَّقَ اللّٰهُ الْكَرِيمُ بِمَنِّهِ لِاِكْمَالِهَا حُسْنًا مَيْمُونَةَ الْجِلَا

چون ناظم از احکام قراآت و مخارج حروف فارغ شد شروع کرد بشکر و ثنا حق تعالی که توفیق داد ناظم را بفضل
و احسان خود که تمام کرد این قصیده را و حال آنکه نیکو و مبارک آمد ظهور آن که هر که آنرا بخواند منتفع شود از ان و مولف
کتاب سماع دارد از مشایخ کبار که منقولست از ناظم که در هر مقامی که این قصیده باشد در آنجا برکت از ان موضع منقطع
نشود بسبب اخلاص و نیت پاک ناظم رحمه الله که این نظم را نه از بهر اظهار فضل و سمعت جمع کرده پس حق تعالی
آن سعی و نیت وی را ضایع نگردانید پس از ان فرمود

وَاَبْيَاتُهَا اَلْفٌ تَزِيدُ ثَلٰثَةً وَمَعْ مِائَةٍ سَبْعِينَ زُهْرًا وَكُمَّلَا

یعنی که ابیات قصیده هزار و صد و هفتاد و سه بیت است و صفت کرد مر ابیات را بقوله زهرا و کملا یعنی حال آنست که منتظم
شد ابیات مذکوره روشن و تمام بر وجهی که هر آنکسی که صلاحیت اشتغالش باشد بقدر خود بهره مند شود از این قصیده
و مستغنی شود از مطولات بعون الله تعالی

وَقَدْ كُسِيَتْ مِنْهَا الْمَعَانِي عِنَايَةً كَمَا عُرِيَتْ عَنْ كُلِّ عَوْرَاءَ مُفْصِلَا

درین بیت مدح قصیده کرد فرمود که معانی این قصیده بسبب الفاظ بدیع و استعارات
لطیف و عنایت و اهتمام ناظم پوشیده شده است همچنانکه قوافی آن عاری است از کلمه
قبیحه و مراد از عورا کلمه قبیحه است و بمفصل قافیه قصیده میخواهد و چون قافیه
عاری باشد از کلمات قبیحه مع ضیقها غیر آن بطریق اولی که عاری باشد مع سعیه
از کلمات قبیحه

وَتَمَّتْ بِحَمْدِ اللّٰهِ فِي الْخَلْقِ سَهْلَةً مُنَزَّهَةً عَنْ مَنْطِقِ الْهُجْرِ مِقْوَلَا

یعنی تمام شد این قصیده بتوفیق حق تعالی و مراد از خلق اینجا نظم است یعنی نظم کردن آن
در حال آن بود که آسان بود و نیز دور بود از سخنهاء بد و فحش و مراد از مقول لسان است
الا اضافه کرد آنرا با قصیده بر سبیل مجاز والله اعلم

وَلٰكِنَّهَا تَبْغِي مِنَ النَّاسِ كُفْؤَهَا اَخَا ثِقَةٍ يَعْفُو وَيُغْضِي تَجَمُّلَا

یعنی هیچ در بایستی نیست این قصیده را الا آنکه میخواهد کسی را که همتای او باشد در استعداد و نیز امین
باشد که اگر تقصیری و اهمالی رفته باشد غض بصر کند از ان و اگر ترکیبی بیند که در ان رکاکتی از روی
لفظ یا معنی باشد آنرا اصلاح کند بوجهی از وجوه و اخذ نکند بر ناظم و چون اول مدح قصیده کرده بود
در آخر عذر آن میخواهد و اضافه با خود می کند بقوله

وَلَيْسَ لَهَا اِلَّا ذُنُوبُ وَلِيِّهَا فَيَا طَيِّبَ الْاَنْفَاسِ اَحْسِنْ تَأَوُّلَا

یعنی ای ناظر که صاحب کلامی و صاحب فهمی تاویلی نیکو کن بسخنان ضعیف مرا تا حق تعالی ترا جزای نیکو
کرامت دهد که اهمالی که رفته باشد از تقصیر ناظم بوده باشد

وَقُلْ رَحِمَ الرَّحْمٰنُ حَيًّا وَمَيْتًا فَتًى كَانَ لِلْاِنْصَافِ وَالْحِلْمِ مَعْقِلَا

یعنی از ملتمس خود درخواه میکند از ان کسی که طیب انفاس باشد که ناظم را دعای خیر گوید یعنی از حق
تعالی درخواهد تا رحمت کند بر ناظم که اوست رحیم و رحمان تا در حالت زندگی و مردگی او را محروم نگذارد
از رحمت خود و قوله فتی کان للانصاف و الحلم معقلا یعنی از جوانی معقل یعنی ملجا انصاف
و حلم باشد یعنی اگر حسن و پسندیده آید او را انصاف دهد و اگر بخلاف آن بیند بحلم خود از ان درگذرد

عَسَى اللّٰهُ يُدْنِي سَعْيَهُ بِجَوَازِهِ وَاِنْ كَانَ زَيْفًا غَيْرَ خَافٍ مُزَلَّلَا

عسی متصل است بما قبل یعنی دعا کند از بهر ناظم برحمت تا باشد که حق تعالی نزدیک گرداند سعی وی را در این
قصیده بقبول و اگر چه سخنهای بی رونق و منسوب بخطا یافته شود در ان بعد از ان رجوع کرد با حق تعالی بقوله

فَيَا خَيْرَ غَفَّارٍ وَيَا خَيْرَ رَاحِمٍ وَيَا خَيْرَ مَأْمُولٍ جَدًا وَتَفَضُّلَا

اَقِلْ عَثْرَتِي وَانْفَعْ بِهَا وَبِقَصْدِهَا حَنَانَيْكَ يَا اَللّٰهُ يَا رَافِعَ الْعُلَا

پس از اعتداد فرمود که ای بهترین آمرزندگان و ای بهترین رحمت کنندگان و ای بهترین کسانی که از ایشان
امید باشد امیدوار آنرا عطا و احسان عفو کن خللی که واقع شده باشد درین کتاب و منتفع گردان بدین
قصیده طالبان را و قوله حنانیک یعنی طلب مهربانی میکنم و رحمت از خداوندی در می خواهم که بر جا دارنده رسمهای عالی است

وَآخِرُ دَعْوَانَا بِتَوْفِيقِ رَبِّنَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَحْدَهُ عَلَا

یعنی آخر دعا ما بندگان بتوفیق حق تعالی ست و او خداوندیست که منفرد است در بزرگی

وبعد صلوة الله ثم سلامه على سيد الخلق الرضى متبجلا

يعنى خفيفه عملها بنده كان بتوفيق حق تعالى است ان خداوند يست كه ستودنست بپاكيزگى و بلندى

يعنى بعد از حمد حق تعالى درمى خواهم بهترين خلقان سلام شريف نيز اكراو است پسنديده برگزيده از جميع خلايق

محمد المختار للمجد كعبة صلوة تبارى الريح مسكا ومندلا

محمد بدلست يا عطف بيان يعنى سيدى كه محمد است وبرگزيده است وكعبه است مر بزرگى وشرف را يعنى كسى كه شرف وبزرگى خواهد بايد كه تقرب بدو كند صلوات الله وسلامه عليه بعد از آن فرمود صلوات بر او باد صلواتى كه آن معارضه كند با باد در رفتن معطر باشد چون بوى مشك و عود

وتبدى على اصحابه نفحاتها بغير تناه زرنبا وقرنفلا

يعنى كه ظاهر كند اين صلوات بر اصحاب رسول رضوان الله عليهم اجمعين دميدن خود را كه نهايتى نباشد وغايتى نه بود بلكه دايم بود ببوى زرنب وقرنفل وزرنب را بعضى تفسير بنبات خوش بوى كرده اند وبعضى بزنجبيل كرده اند وبعضى گفته اند درختى است بكوه لبنان وورق آن مانند [illegible] بوى ميدهد وقرنفل معروف

تم الكتاب بعون رب الارباب والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب

هذا حزب سيدى الشيخ العارف المحقق ابو الحسن الشاذلى نفعنا الله به وهو حزب الصغير

بسم الله الرحمن الرحيم يا على يا عظيم يا عليم يا حليم انت ربى وعلمك حسبى فنعم الرب ربى ونعم الحسب حسبى تنصر من تشاء وانت العزيز الرحيم نسألك العصمة فى الحركات والسكنات والكلمات والارادات والخطرات من الشكوك والظنون والاوهام الساترة للقلوب عن مطالعة الغيوب لقد ابتلى المومنون وزلزلوا زلزالا شديدا اذ يقول المنافقون والذين فى قلوبهم مرض ما وعدنا الله ورسوله الا غرورا فثبتنا وانصرنا وسخر لنا هذا البحر كما سخرت البحر لموسى وسخرت النار لابرهيم وسخرت الجبال والحديد لداود وسخرت الريح والشياطين والجن لسليمان وسخر لنا كل بحر هو لك فى الارض والسماء والملك والملكوت وبحر الدنيا وبحر الاخرة وسخر لنا كل شىء يا من بيده ملكوت كل شىء كهيعص كهيعص كهيعص انصرنا فانك خير الناصرين وافتح لنا فانك خير الفاتحين وارحمنا فانك خير الراحمين واغفر لنا فانك خير الغافرين واهدنا ونجنا من القوم الظالمين وهب لنا ريحا طيبة كما هى فى علمك وانشرها علينا من خزائن رحمتك واحملنا بها حمل الكرامة مع السلامة والعافية فى الدين والدنيا والاخرة انك على كل شىء قدير اللهم يسر لنا امورنا مع الراحة لقلوبنا وابداننا والسلامة والعافية فى ديننا ودنيانا وكن لنا صاحبا فى سفرنا وخليفة فى اهلنا واطمس على وجوه اعدائنا وامسخهم على مكانتهم فلا يستطيعون المضى ولا المجىء الينا ولو نشاء لطمسنا على اعينهم فاستبقوا الصراط فانى يبصرون ولو نشاء لمسخناهم على مكانتهم فما استطاعوا مضيا ولا يرجعون يس والقران الحكيم انك لمن المرسلين على صراط مستقيم تنزيل العزيز الرحيم لتنذر

قوما ما انذر اباؤهم فهم غافلون لقد حق القول على اكثرهم فهم لا يومنون انا جعلنا
فى اعناقهم اغلالا فهى الى الاذقان فهم مقمحون وجعلنا من بين ايديهم سدًا ومن
خلفهم سدًا فاغشيناهم فهم لا يبصرون شاهت الوجوه شاهت الوجوه شاهت الوجوه
وعنت الوجوه للحى القيوم وقد خاب من حمل ظلما طس حمعسق مرج البحرين
يلتقيان بينهما برزخ لا يبغيان حم حم حم حم حم حم حم كامر وجاء
النصر فعلينا لا ينصرون حم تنزيل الكتب من الله العزيز العليم غافر الذنب
وقابل التوب شديد العقاب ذى الطول لا اله الا هو اليه المصير
بسم الله بابنا تبارك حيطاننا يس سقفنا كهيعص كفايتنا حمعسق
حمايتنا فسيكفيكهم الله وهو السميع العليم ستر العرش مسدول علينا
وعين الله ناظرة الينا بحول الله لا يقدر علينا والله من ورائهم محيط
بل هو قرآن مجيد فى لوح محفوظ فالله خير حافظا وهو ارحم الراحمين
ان وليى الله الذى نزل الكتاب وهو يتولى الصالحين فان تولوا فقل
حسبى الله لا اله الا هو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم بسم الله
الذى لا يضر مع اسمه شىء فى الارض ولا فى السماء وهو السميع العليم
حسبى الله ونعم الوكيل نعم المولى ونعم النصير والحمد لله رب العالمين
وصلى الله على سيدنا محمد واله اجمعين برحمتك يا ارحم الراحمين

باب در تجوید فاتحه

بدانکه قراء سبعه رحمهم الله جمیع گفته اند

که هرکه در خواندن فاتحه بنجاه و هفت جای نگاه دارد و هر یکی را از مخرج خود بیرون نیارد
فاتحه را درست خوانده باشد اول بسم الله الرحمن الرحیم بار را پا نگویند و الحمد لله را
دو لله نگویند تا پارسی نشود و بعضی گفته اند که نام دیو می شود اما قول ضعیفست
و اعراب دال الحمد را ضعیف گویند و حرکت کسره لام لله را بلند تر گویند و بر الحمد وقف و سکته
نیارد و از استاد خود سوال کردم که بعضی از مردمان میگویند که در فاتحه چند جای نام دیو است
مثل وَلِلْہ و هَرْب و کَنْع و کَنْس چگونه است فرمود که در فاتحه هیچ جای نام دیو نیست
و نباید که باشد و روایتی درست و منقول را منع نیست چرا زیرا که در قران مجید هر جا که نام دیو مذکور شده
در عقب آن لعنت یا استکبار مذکور شده است و در فاتحه لفظ لعنت و استکبار مذکور نشده است پس صحیح آنست
که نام دیو نباشد اما استادان مبالغه نموده اند که این هفت جای را نیکو محافظت نماید چنانکه وقف
و سکته نباید نشود و اعراب کسره لله را ضعیف تر گویند و حرکت را در رب آشکاره تر گویند و بر لله وقف
و سکته نیارد و در تشدید لله و رب مبالغه اندک کنند و در رب العالمین غنه نیارد یعنی در وقت حرکت دادن عین العالمین
نعمان بسیار باز نکنند و از میانه حلق گویند و مراد از غنه آواز بینی است که از خیشوم آید یعنی از بینی الرحمن الرحیم
در وقت حرکت دادن میم الرحمن دهان آشکاره تر گویند تا از غنه گفته نشود و در وقت تشدید دادن هر دو
را را اندک مبالغه کنند چنانکه دو حرف گفته شود نه چنانکه سه حرف یا یک حرف گفته شود بعضی در زمانه هر
وقت تشدید را چندان مبالغه میکنند که دو سه حرف زیاده می شود و بعضی چنان سست میگویند که یک حرف را
و تشدید را حرفی نماند نشود از برای آنکه غرض از تشدید چنین و اندازه مد چگونه است که التشدید ادخال حرف في حرف
شده بودی که بدل الف لام معرفه است مثل آنکه کوی الراکعین و الساجدین از برای آنکه بی الف لام در معنی خلل
پدید نمی شود و لیکن نه چنانکه در تشدید مبالغه کنند و از حد بیرون بوند کیوم الدین بگویند اعراب کاف را
ضعیف تر گویند و حرکت یای یوم آشکاره تر گویند و بر مالک وقف و سکته نیارد و در هر دو کلمه غنه نیارد
و بر نون الدین روم آرد و روم آنست که طبیعت حرکت حرف گفته آید و آواز ضعیف شود اما ایاک نعبد در حرکت دادن
الف ایاک غنه نیارد و سر زبان را بر سوی کام نبرد تا روشن گوید و در یای ایاک غنه نیارد و در نرم خواندن
در تشدید مبالغه نکنند تا آواز حاشیه بیرون نیاید و حرکت کاف ایاک را ضعیف تر گویند و حرکت نون نستعین آشکاره تر گوید
در حرکت عین غنه نیارد و در اعراب نون نستعین اشمام کنند که اشمام تحریک الشفتین بالصوت و بالتحریک ما عمی

واو الاصل مثل وعد ووا والوصل مثل عمرو وواو الزیادة مثل عشرون وواو الجمع مثل مسلمون وواو الضمیر مثل نصروا وواو العطف

الطاء علی اثنی اوجه طاء الاصل مثل طهر وطار والبدل عن التاء مثل اصطبر واصله اصتبر

[illegible]

نعی چنان نکویدکه حرکتش درنافی پیدا شود

وسوزبانرا بدانجا نهد که مخرج نونست و بلیما فعل لازن با شمام اشارت کند اهدنا در حرکت الف اهدنا زنخدانرا نرم دارد و دهانرا قوی باز نکند و غنه نکند و نارا حرکت ندهد و در حرکت دال نون اهدنا غنه نیارد و دهانرا باز نکند چنانکه شنونده را معلوم شود که ما لغاست و مثل این در قران بسیارست چون ذاقا الشجرة وقالا الحمد لله الذی باید که اواز بلند ترکند که اینها تا شیر اند بالف و در تشدید صاد الصراط مبالغت کند و طارا تفخیم گوید تا نشود و اینجا نیز قرات کرده اند و تاء المستقیم را طا نگوید و حرکتها را کشاده تر گوید و بر صراط تانی تشدید نیارد و طارا تا نگوید و در تشدید لام الذین مبالغت نکند و ضمه انعمت را نیکو گوید و تا انعمت مفتوح نیکو گوید که اگر تا انعمت را مضموم گوید کافر شود و در حرکت عین انعمت غنه نیارد و را پیدا گوید و بر علیهم وقف نکند که امام سجاوندی چنین گفته است لا وقف علی علیهم وقف اما بعضی از قرای متاخرین گفته اند که بر انعمت علیهم وقف حسن است و غین غیر را قاف نگوید و بر حرکت میم المغضوب غنه نکند و بر ضاد تشدید نیارد و هر دو ضادرا ضا گوید و ظا و ذال نگوید که بیشتر امامان عجم و فقها بر اینند که نماز تباه شود بعلیهم نگوید حرکت اعراب باء مغضوب را نرم تر گوید و حرکت عین علیهم کشاده تر گوید و سکون میم علیهم را درست گوید چنانکه لبها را اهم رساند که میم جمع بحروف بوقف رسیده است و واو ولا الضالین را روشن گوید و این مذکورات که گفتیم نسبت با عوام است اما امامان باید که بیشتر ازین طلب کنند و مثل اینها در باب رعایت حروف بیان کرده شده است تمام چون کسی ازین باب مطالعه کند ازین معنیها مستغنی گردد و در تشدید ضاد ولا الضالین مبالغت کند و در کشش مد نیز هم مبالغت کند و مد نزدیک محققان مقدار چهار الف چنانکه در باب مدات تمام بیان کرده شده است و این مد را مد طویل و مد عدل نام کرده اند و بسیار نیز اینجا نشنید که مخرج نون ولا الضالین است و اظهار نکنند وقت و در فاتحه دو جای وقف است که تعلق باشمام و روم دارد و یکجا تعلق باسکان دارد آنجا که تعلق بروم دارد الدین است و آنکه تعلق باشمام دارد نستعین است و آنکه تعلق باسکان دارد ولا الضالین است و روم از آن است که بصیر را از آن حظ نیست اما کسی که در پهلو نوبات قرائت حظ باشد و اشمام آن است که بصیر را از آن حظ باشد و اعمی را حظ نباشد چنانکه اصم را از روم حظی نباشد و اسکان آن است که موقوف علیه را ساکن کنند بغیر حرکت هیچ معلوم نشود و نیز وقف این مخارج حروف و مواضع وقوف و وصل و قطع و مد و تشدید و روم و اشمام و اسکان بخصوص نه فاتحه بلکه در همه واجب و لازم است و چند درین سورت معلوم و مفهوم شد باید که در همه قران بجای آورد و هر که در فاتحه این بجا بعضی جای را نگاه دارد تا بسورتهای دیگر درست خواند امام مسلمانان را شاید و اگر کسی که اینها را محافظت نتواند کردن بروی بلا که از امامت پرهیز کند و امام مسلمانان نکند والله اعلم

بسم الله الرحمن الرحیم

قوله تعالی سائه وکذلک فهی خبر حیث کان وفیما کنتم وفیما فیه فیما کانوا القران ما فی کل وکذلک ما یحکمون وساء ما یعملون وساء ما یزرون فهی خبر فی ای موضع کان وکذلک لما بکسر اللام کلها لفظهن خبر ایضا فصل واذا کان قبلها اذا یعنی ما الصلة یعنی الزیادة نحو واذا ما انزلت سورة واذا ما اتقوا واذا ما اتقوا واذا ما جاؤها وما شاکل ذلک فلفظهن خبر والما الصلة وکذلک نحو قوله تعالی قلیلا ما تشکرون وقلیلا ما تذکرون وقلیلا ما یومنون فالما الصلة ولفظهن توبیخ فصل ما اصحاب المیمنة وما اصحاب المشئمة وما اصحاب الیمین وما اصحاب الشمال فهذه الاربعة فیها خلاف قال ابو بکر بن احمد ابن الانباری کان ذلک تعجب معناه ما هم وقال ابو حاتم سهل بن محمد السجستانی کلها صلة والله اعلم بالصواب

بسم الله الرحمن الرحیم الاعشار القران المجید

سورة البقرة

واذا قیل لهم امنوا وان کنتم فی ریب قالوا سبحانک ولا تلبسوا الحق بالباطل ثم عفونا عنکم ان الذین امنوا واذ قتلتم نفسا والذین امنوا وعملوا ولقد جاءکم موسی واتبعوا ما تتلوا بلی من اسلم وجهه لله الذین اتیناهم الکتاب ووصی بها ابرهیم سیقول السفهاء کما ارسلنا ان الذین کفروا وماتوا ومثل الذین کفروا فمن تبله واقتلوهم حیث ومنهم من یقول سل بنی اسرائیل ویسئلونک واذا طلقتم النساء وللمطلقات متاع وقتل داود جالوت واذ قال رب ارنی وما انفقتم من نفقة وان کان ذو عسرة

سورة ال عمران

کداب ال فرعون ان الذین یکفرون بایات الله قل ان کنتم قال رب اجعل لی ایة فلما احس عیسی فمن حاجک فیه یا اهل الکتاب واذ اخذ الله میثاق ان الذین کفروا وماتوا وکیف تکفرون وان یقاتلوکم واذ غدوت واتقوا النار التی سنلقی وما کان لنبی یستبشرون بنعمة

سورة النساء

لقد سمع الله الذین یذکرون الله یوصیکم الله وکیف تاخذونه ان تجتنبوا فکیف اذا جئنا ام لهم نصیب فکیف اذا اصابتهم وان منکم لمن افلا یتدبرون وما کان لمؤمن واذا کنت فیهم ومن یکسب خطیئة والذین امنوا وعملوا ولله ما فی السموات وما فی الارض وکفی بالله وکیلا ان المنافقین والذین امنوا بالله ورسله لکن الراسخون لن یستنکف المسیح

سورة المائدة

والذین کفروا وکذبوا یا اهل الکتاب قد جاءکم لئن بسطت والسارق والسارقة وانزلنا الیک الکتاب واذا نادیتم قل یا اهل الکتاب لعن الذین کفروا وکلوا مما رزقکم الله اعلموا ان الله ذلک ادنی ان یاتوا

سورة الانعام

قل سیروا ومن اظلم قد خسر الذین فکشف والذین الذین وهو القاهر وان اقیموا الصلوة وکیف اخاف وما قدروا الله بدیع السموات ولو اننا نزلنا ولا تاکلوا مما

ذلك ان لم يكن • وهو الذي انشا • قل تعالوا • ان الذين فرقوا **سورة الاعراف** قال ما منعك •
فلما ذاقا الشجرة • قل من حرم • والذين امنوا وعملوا • ولقد جئناهم • ابلغكم وانصح • فانجيناه والذين •
وما كان جواب قومه • الذين كذبوا شعيبا • وما وجدنا • قال فرعون امنتم • وقالوا مهما • وواعدنا موسى •
ان الذين اتخذوا • فبدل الذين ظلموا • واذ اخذ ربك من بني آدم • والذين كذبوا باياتنا • ولا يستطيعون لهم نصرا •
سورة الانفال اذ يغشيكم • ولا تكونوا • واذا تتلى عليهم • واعلموا انما • اذ يقول المنافقون •
ولا يحسبن الذين • يا ايها النبي **سورة التوبة** لا يرقبون في مؤمن • الذين امنوا وهاجروا •
وقالت اليهود • الا تنصروه • ان تصبك حسنة • انما الصدقات • الم ياتهم • استغفر لهم •
وجاء المعذرون • والسابقون الاولون • لا يزال بنيانهم • ما كان لاهل المدينة **سورة يونس**
ولو يعجل الله • واذا اذقنا الناس • قل من يرزقكم • وان كذبوك • اثم اذا • وما تكون • واتل عليهم •
فلما القوا • فاليوم ننجيك • قل انظروا **سورة هود** فلعلك تارك • ان الذين امنوا •
ولا اقول لكم • وقال اركبوا • يا قوم لا اسئلكم عليه اجرا • قالوا يا صالح • قالت يا ويلتى • والى مدين اخاهم •
ويا قوم اعملوا • ان في ذلك لاية • ولا تركنوا **سورة يوسف** قالوا يا ابانا • وقال الذي اشتريه من مصر •
فلما سمعت • يا صاحبي السجن اما • قال ما خطبكن • قالوا سنراود • قالوا واقبلوا • ارجعوا • قالوا تالله •
رب قد اتيتني **سورة الرعد** سواء منكم • قل من رب السموات • افمن يعلم • الذين امنوا وعملوا الصالحات
طوبى • يمحوا الله ما يشاء **سورة ابراهيم** قالت رسلهم • وبرزوا لله • قل لعبادي الذين امنوا •
ولا تحسبن الله غافلا **سورة الحجر** وما ياتيهم من رسول الا كانوا به يستهزؤن • وان من شيء •
فسجد الملائكة • قال هذا صراط علي مستقيم • ونبئهم عن ضيف ابرهيم • فلما جاء ال لوط • واتيناهم اياتنا
فكانوا عنها معرضين **سورة النحل** ينبت لكم • اموات غير احياء • جنات عدن • والذين هاجروا •
وقال الله لا تتخذوا • ولو يواخذ الله • والله فضل • والله جعل • واوفوا بعهد الله • واذا بدلنا •
وضرب الله مثلا قرية • ثم اوحينا اليك ان اتبع **سورة بني اسرائيل** ويدع الانسان •
انظر كيف • ولا تقتلوا اولادكم • ولقد صرفنا • قل كونوا • واذ قلنا للملائكة • يوم ندعوا • وقل جاء الحق •
او يكون لك • ولقد اتينا موسى **سورة الكهف** فضربنا • وكذلك اعثرنا • اولئك لهم جنات • او يصبح
ماؤها غورا • ما اشهدتهم • فلما بلغا • فانطلقا حتى اذا ركبا • فاردنا ان يبدلهما • حتى اذا بلغ مطلع • وعرضنا جهنم •
سورة مريم يا يحيى خذ • فحملته فانتبذت • والسلام علي • اذ قال لابيه • وكان يامر اهله • لا يسمعون
فيها لغوا • ثم ننجي الذين اتقوا • واتخذوا من دون الله **سورة طه** واضمم يدك • فقولا له • كلوا وارعوا •

فاجعوا

فاجمعوا • انه من يات ربه • قال فانا قد فتنا • قال بصرت • يومئذ يتبعون الداعي • واذ قلنا للملائكة • قال رب
لم حشرتني **سورة الانبياء** وكم قصمنا • ام اتخذوا الهة • ولقد استهزئ برسل • ولقد اتينا ابرهيم •
قالوا فاتوا به • ووهبنا له اسحق ويعقوب نافلة • ومن الشياطين • ان هذه امتكم امة • لا يسمعون حسيسها •
سورة الحج ومن الناس من يعبد الله • ان الله يفعل ما يشاء • ان الله يدخل الذين امنوا • لكم فيها منافع •
وان يكذبوك • وليعلم الذين • له ما في السموات • ما قدروا الله حق قدره **سورة المؤمنون**
وان لكم في الانعام • ثم انشانا قرنا • ثم انشانا قرونا • وجعلنا ابن مريم • والذين يؤتون ما اتوا • ام يقولون به جنة •
وهو الذي يحيي ويميت • بل اتيناهم بالحق • لعلي اعمل صالحا • فاتخذتموهم سخريا **سورة النور** ولولا
فضل الله عليكم ان الله رحيم • يا ايها الذين امنوا لا تتبعوا • وقل للمؤمنات يغضضن • ولقد انزلنا اليكم ايات مبينات
الم تر ان الله يسبح له • انما كان قول المؤمنين • والقواعد **سورة الفرقان** بل كذبوا بالساعة • وقال الذين •
وكذلك جعلنا • واذا راوك • ولو شئنا لبعثنا • تبارك الذي جعل • ومن تاب وعمل صالحا **سورة الشعراء**
وتلك نعمة تمنها • قال نعم وانكم اذا • فلما تراء الجمعان • والذي يميتني ثم يحيين • كذبت قوم نوح • كذبت عاد •
كذبت ثمود • كذبت قوم لوط • كذب اصحاب الايكة • وانه لتنزيل • انهم عن السمع لمعزولون **سورة النمل**
والق عصاك فلما راها • لاعذبنه عذابا • قالت يا ايها الملا افتوني • قال نكروا لها • ومكروا مكرا • امن يبدؤا الخلق •
ولا تحزن عليهم • انك لا تسمع الموتى ولا تسمع **سورة القصص** وحرمنا عليه المراضع • ولما توجه تلقاء •
وان الق عصاك • وجعلناهم ائمة يدعون • ولقد وصلنا • افمن وعدناه • قل ارايتم ان جعل الله • فخسفنا به •
سورة العنكبوت وقال الذين كفروا • وما انتم بمعجزين • قالوا نحن اعلم • ان الله يعلم • قل كفى بالله •
الله يبسط الرزق **سورة الروم** ويوم تقوم الساعة يبلس • ومن اياته ان خلق لكم من انفسكم • منيبين اليه •
ظهر الفساد • ولئن ارسلنا ريحا **سورة لقمن** ولقد اتينا لقمن الحكمة • ومن يسلم وجهه • واذا غشيهم
سورة السجدة ولو ترى اذ المجرمون • ومن اظلم ممن ذكر **سورة الاحزاب** هنالك ابتلي المؤمنون • لقد
كان لكم • ومن يقنت • يعوي الذي يصلي عليكم • ترجي من تشاء • ملعونين اينما ثقفوا **سورة السباء**
ولقد اتينا داود منا فضلا • وما كان له • وقال الذين كفروا • قالوا سبحانك انت **سورة الملائكة**
من كان يريد العزة • انا ارسلناك • جنات عدن • واقسموا بالله جهد **سورة يس** انا نحن نحيي الموتى
ومالي لا اعبد • واية لهم • وخلقنا لهم من مثله • قالوا يا ويلنا • ولقد اضل • وذللناها لهم **سورة الصافات**
احشروا الذين • ويقولون ائنا لتاركوا • ائذا متنا وكنا ترابا • ولقد نادينا نوح • فلما بلغ معه • وان لوطا لمن المرسلين •
اصطفى البنات **سورة ص** كذبت قبلهم • اذ دخلوا • فقال اني احببت • ووهبنا • وعندهم قاصرات •

فسجد الملائكة كلهم اجمعون **سورة الزمر** خلقكم من نفس واحدة ۝ قل يا عبادي الذين امنوا ۝ افمن شرح الله صدره ۝
فمن اظلم ۝ واذا ذكر الله وحده اشمأزت ۝ وانيبوا الى ربكم ۝ له مقاليد السموات والارض **سورة المؤمن** ذلكم بانه اذا ۝
اولم يسيروا ۝ ويا قوم اني اخاف عليكم يوم التناد ۝ ويا قوم ما لي ادعوكم ۝ ولقد اتينا موسى الهدى ۝ ذلكم الله ربكم ۝
ثم قيل لهم **سورة السجدة** فقضيهن ۝ وذلكم ظنكم الذي ۝ ومن احسن قولا ۝ ما يقال لك **سورة الشورى** ۝
له مقاليد السموات والارض ۝ من كان يريد حرث الاخرة ۝ او يوبقهن ۝ ولمن صبر وغفر **سورة الزخرف** بل قالوا انا وجدنا ۝
اهم يقسمون ۝ فاستمسك بالذي ۝ ام انا خير ۝ ولما جاء عيسى ۝ ادخلوا الجنة انتم **سورة الدخان** يوم نبطش ۝
فدعا ربه ۝ ولقد اخترناهم **سورة الجاثية** الله الذي سخر لكم ۝ افرايت من اتخذ ۝ واذا قيل ان وعد الله **سورة**
الاحقاف ومن قبله كتاب موسى ۝ قالوا اجئتنا لتافكنا ۝ ومن لا يجب داعي الله **سورة محمد** افلم يسيروا في الارض ۝
والذين اهتدوا زادهم ۝ ام حسب الذين **سورة الفتح** سيقول لك ۝ ليس على الاعمى **سورة الحجرات**
يا ايها الذين امنوا لا يسخر **سورة ق** وجاءت كل نفس ۝ ادخلوها بسلام **سورة الذاريات** وفي
انفسكم افلا تبصرون ۝ قال فما خطبكم ۝ وفي عاد اذ ارسلنا ۝ ولا تجعلوا مع الله الها **سورة والطور**
وامددناهم بفاكهة ۝ ام تامرهم احلامهم **سورة النجم** ولقد جاءهم من ربهم ۝ الذين يجتنبون كبائر ۝ وان
الى ربك المنتهى **سورة القمر** والتقى الماء على امر ۝ كذبت ثمود بالنذر ۝ ولقد جاء ال فرعون **سورة الرحمن**
رب المشرقين ۝ هذه جهنم التي ۝ هل جزاء الاحسان **سورة الواقعة** وفاكهة مما يتخيرون ۝ انا انشاناهن انشاء ۝
لو نشاء جعلناه اجاجا **سورة الحديد** من ذا الذي يقرض الله ۝ ما اصاب من مصيبة **سورة المجادلة**
يا ايها الذين امنوا اذا قيل **سورة الحشر** الم تر الى الذين نافقوا **سورة الممتحنة** لا ينهاكم الله عن الذين
سورة الصف يا ايها الذين امنوا هل ادلكم **سورة الجمعة** يا ايها الذين امنوا اذا نودي **تم الكل**

ShivaDoc.com

باب معرفة الوقف على كلا والابتداء به وجملتها ثلثة وثلثون موضعا

كلها في النصف الاخير وهو على ثلثة اوجه الوجه الاول يجوز الوقف عليه ولا يبتدا به معا
وهو اثنا عشر موضعا فاول ذلك في سورة مريم قوله تعالى اطلع الغيب ام اتخذ عند الرحمن عهدا
كلا يجوز الوقف عليه ولا يبتدا به معا والثاني فيها ليكونوا لهم عزا كلا والثالث في سورة المؤمنين
لعلي اعمل صالحا فيما تركت كلا والرابع في المعارج ثم ينجيه كلا والخامس فيها جنة نعيم كلا
والسادس في المدثر ثم يطمع ان ازيد كلا والسابع فيها صحفا منشرة كلا والثامن في سورة القيمة
يومئذ اين المفر كلا والتاسع في عبس فانت عنه تلهى كلا والعاشر في المطففين قال اساطير الاولين
كلا والحادي عشر في الفجر فيقول ربي اهانن كلا والثاني عشر في الهمزة ان ماله اخلده كلا واما
الوجه الثاني وهو ما يوقف عليه ولا يبتدا به وهو في ثلثة مواضع الاول في سورة الشعراء
فاخاف ان يقتلون قال كلا الوقف على كلا احسن والثاني فيها انا لمدركون قال كلا الوقف على
كلا احسن والثالث في سورة سبا الحقتم به شركاء كلا الوقف على كلا احسن والوجه
الثالث وهو ما يبتدا به ولا يجوز الوقف عليه وهو في ثمانية عشر موضعا الاول في سورة المدثر
كلا والقمر والثاني فيها كلا انه تذكرة والثالث في القيمة كلا بل تحبون العاجلة والرابع
فيها كلا اذا بلغت التراقي والخامس والسادس في النبا كلا سيعلمون ثم كلا سيعلمون
والسابع في عبس كلا لما يقض ما امره والثامن في الانفطار كلا بل تكذبون والتاسع
في المطففين كلا ان كتاب الفجار لفي سجين والعاشر فيها كلا انهم عن ربهم يومئذ لمحجوبون
والحادي عشر فيها كلا ان كتاب الابرار لفي عليين والثاني عشر في الفجر كلا اذا دكت الارض
والثالث عشر في العلق كلا ان الانسان ليطغى والرابع عشر فيها كلا لئن لم ينته و
الخامس عشر فيها كلا لا تطعه والسادس عشر والسابع عشر والثامن عشر في التكاثر كلا
سوف تعلمون ثم كلا سوف تعلمون كلا لو تعلمون فذلك ثلثة وثلثون موضعا

فصل آخر في كلا

قد كثر كلام الناس في كلا والذي عليه الاعتماد انها تاتي لاربعة معان الاول الرد والتكذيب
والثاني الردع والزجر والثالث صلة الايمان وافتتاح الكلام والرابع التحقيق بما جاء به
بعدها من الاخبار وما سوى هذه الاربعة الوجوه فلا يخفى وجه رده وابطاله اما الاول وهو الرد
والتكذيب مثاله اذا قال لك قائل اكلت تمرا فتقول كلا فتقف عليها فيكون الخبر مفهوما ورده
بكلا مفهوما ايضا كما قال الله تعالى اطلع الغيب ام اتخذ عند الرحمن عهدا ثم قال له كلا ردا وتكذيبا

الثاني وهو الردع والزجر قوله تعالى الهيكم التكاثر حتى زرتم المقابر كلا ردع عنهم عن التكاثر وهي محتملة
معنى الرد وقوله تعالى واما من جاءك يسعى وهو يخشى فانت عنه تلهى كلا ردع اي لا تفعل ومثلها كلا لا تطعه
الثالث وهو صلة الايمان وافتتاح الكلام فقوله تعالى كلا والقمر يحتمل ان يكون ردا وردعا لكلام متقدم
يضاهي ما اقسم عليه والرابع ان ياتي لتحقيق ما بعدها من الاخبار كقوله تعالى كلا انها تذكرة وقوله تعالى
كلا بل تكذبون بالدين كلا ان الانسان ليطغى فهذا مبسوط معاني كلا وعند التحقيق ترجع المعاني الاربعة الى
معنيين احدهما الرد والردع والاخر التحقيق ويلازمه افتتاح الكلام وليس في النصف الاول من كتاب الله تعالى
كلا وقد يجي كلا محتملة معنيين فصاعدا من وجوهها المذكورة وربما احتمل الكل في جميع ما ورد منها فان
قوله تعالى واتخذوا من دون الله الهة ليكونوا لهم عزا كلا سيكفرون بعبادتهم ردا لما قبله فيحسن الوقوف عليه
اذا واثباتا لما بعده لانهم زعموا ان تلك الالهة تكون لهم عزا فيحسن الابتداء به فقوله رب ارجعون لعلي اعمل
صالحا فيما تركت كلا محتملة ثلثة معان الرد لقوله رب ارجعون والتحقيق لقوله انها كلمة هو قائلها والردع
لا تقل كذا لست فاعله وقوله تعالى في الشعراء فاخاف ان يقتلون قال كلا هو رد لقوله ان يقتلون اي
لن يقتلوك وهو ردع لقوله فاخاف اي لا تخف واما قوله قال اصحاب موسى انا لمدركون قال كلا هو
رد لظنهم ولا دراك ولا اثبات لقوله تعالى ان معي ربي سيهدين وقوله تعالى قل اروني الذين الحقتم به شركاء
كلا دون ان يكون ردا على قوله اروني وذلك ان النبي صلعم لما امر بان يقول لهم اروني الذين الحقتم به شركاء
قال لهم ذلك فكانهم قالوا هي هذه الاصنام التي تضرنا وتنفعنا فاروه اياها ورد عليهم لقوله تعالى
كلا بل هو الله العزيز الحكيم اي ان الذي يضركم وينفعكم هو الله ومعنى قوله اروني اي علموني والله اعلم

باب ما تختص المات

وهو على ثلثة الفاظ ما الجحد والنفي ولفظها في التلاوة سواء
على وجه لفظ الانكار والثاني ما الاستفهام والتعظيم ولفظها في التلاوة سواء على وزن لفظ
السؤال وكذلك لفظ ما التعجب وهي في موضعين احدهما في سورة البقرة قوله تعالى فما اصبرهم والثانية في
سورة عبس قتل الانسان ما اكفره والثالثة ما الخبر وما الذي وهما في التلاوة سواء ولفظها
على قدر ما ياتي به المحاذر

باب علامتها ما الجحد والنفي

كل ما جاء بعدها الا فهي جحد ونفي
الاول ثلثة عشر موضعا موضعان في البقرة قوله تعالى ان تاخذوا مما اتيتموهن شيا الا ان يخافا والثاني
فنصف ما فرضتم الا ان يعفون وموضعان في النساء احدهما لتذهبوا ببعض ما اتيتموهن الا ان ياتين بفاحشة
والثاني ولا تنكحوا ما نكح اباؤكم من النساء الا ما قد سلف والخامس في المائدة وما اكل السبع الا ما ذكيتم
وموضعان في الانعام احدهما ولا اخاف ما تشركون به الا ان يشاء ربي شيا والثاني وقد فصل لكم ما حرم

عليكم الا ما اضطررتم اليه وموضعان في هود احدها ما دامت السموات والارض الا ما شاء ربك وخالدين فيها ما شاء ربك
وموضعان في يوسف احدها فما حصدتم فذروه في سنبله الا قليلا مما تاكلون والثانى يأكلن ما قدمتم لهن الا
قليلا مما تحصنون والثانى عشر في الكهف وما يعبدون الا الله والثالث عشر في الاحقاف وما بينهما
الا بالحق واجل مسمى وفي اي موضع كان بعدها الا ولم يكن فصل ايضا كل ما بعدها باء فهي نفي وجحد
مثل وما ربك بظلام للعبيد وما ربك بغافل عما تعملون وما الله بغافل عما تعملون وما نحن بمخرجين وما نحن
بمبعوثين وما شاكله حيث كان في جميع القران الا في ثلث مواضع احدها في الاعراف وما كانوا باياتنا يجحدون
والثانى في النحل وما بكم من نعمة وفيها ايضا من سوء ما بشر به فهذه الثلثة خبر فصل اخر كل ما بعدها لكن
فهي نفي وجحد مثل وما كفر سليمان ولكن الشياطين كفروا وما ظلمهم الله ولكن كانوا انفسهم يظلمون وما رميت اذ
رميت ولكن الله رمى وما شاكل ذلك في جميع القران الا من بعد ما جاءتهم البينات ولكن اختلفوا فهذه وحدها
خبر فصل اخر كل ما بعدها حتى فهي نفي وجحد مثل فما اختلفوا حتى جاءهم العلم في يونس الا في سورة
المومن مما جاءكم به حتى اذا هلك فهذه خبر خاصة فصل اخر كل ما في القران وما كان من المشركين وما
انا من المشركين وما يشعرون وما يشعركم وما لكم من ناصرين وما لكم من دون الله وما لكم من اله غيره فما اتيتهم
من نذير فما لهم من الله من هاد وما كانوا مهتدين وما كان جواب قومه ولو شاء الله ما اشركوا فهذه كلها نفي وجحد
حيث كانت في جميع القران فصل اخر وكل ما بعدها لام مكسورة فهي جحد نحو وما كان الله ليطلعكم
على الغيب وما كان الله ليضل قوما وما كان الله ليذر المومنين وما كان المومنون لينفروا كافة وما اشبهه
باب علامات الاستفهام وكل ما في القران من قوله ماذا فهو استفهام نحو فيقول ماذا اراد الله بهذا مثلا
وماذا عليهم لو امنوا بالله قل انظروا ماذا في السموات والارض وعليهم ماذا تفقدون وما شاكل ذلك حيث كان وكذلك
قوله تعالى فما لكم في المنافقين فئتين فما لكم كيف تحكمون وكذلك قوله تعالى ما هى وما خطبكم وما خطبك وما
خطبكن وما شاكل ذلك في جميع القران ولها قوله تعالى وما ادريك ما يوم الدين في اي موضع كان
فهو للتعظيم ولفظه الاستفهام وكذلك قوله تعالى وما ادريك ما القارعة وما ادريك ما يوم الفصل
وما ادريك ما الحطمة وما ادريك ما عليون ولها متى اذا كان بعدها او قبلها قل او قال فهي استفهام
وكذلك انى نحو انى تصرفون وانى يؤفكون انى لك هذا او متى او ايان باب علامة ما الخبر
كل ما جاءت بعدها باء فهي خبر نحو بما كانوا يصنعون وبما كانوا يعملون وما صنعوا وما شاكل ذلك
فصل فاذا كان بعدها لم او ليس او لا فانما يكون خبرا حينئذ نحو ما لم تكونوا تعلمون وما
ليس في قلوبهم وما لا تعلمون وما شاكل ذلك وكذلك اذا كان نقبل ما الا نحو الا ما علمتنا

ما يحيون سلا عليه (هامش)

وكذلك كل ما في القران فيما كانوا وفيما فيه وفيما كنتم فهي خبر حيث كان وكذلك قوله تعالى كيما ما يزرون
فهي خبر في اي موضع كان وكذلك لما بكسر اللام كلها لفظهن خبر ايضا فصل واذا كان قبل ما اذا فالكاف
ما الصلة يعني الزيادة نحو قوله تعالى واذا ما انزلت سورة واذا ما انفقوا واذا ما اتقوا واذا ما جاوها
وما شاكل ذلك فلفظهن خبر والما صلة وكذلك قوله تعالى قليلا ما تشكرون وقليلا ما تذكرون و
وقليلا ما يومنون فالما صلة ولفظهن توبيخ فصل ما اصحاب الميمنة وما اصحاب المشأمة وما
اصحاب اليمين وما اصحاب الشمال فهذه الاربعة فيها خلاف قال ابو بكر بن احمد ابن انبارى كل ذلك تعجب
معناه ما هم وقال ابو حاتم سهل بن محمد السجستاني كلها صلة والله اعلم بالصواب

كتاب الماآت

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله المنعم على خلقه
وباعث محمد عليه السلام الى حقه شرفه بالكتاب المبين والبيان المنير واوضح له كلام على الاختصار
واحمل لهم ما احتيج اليه على الاقتصار صلى الله عليه وعلى آله الابرار قال الشيخ ابو على الحسين بن محمد بن الحسن
المقرى لما رايت حاجة القراء الى معرفة الماآت اشد من حاجتهم الى القراءات لما في الجهل بها من حدود اللحن
في الخطاب وما في المعرفة بها من استقامة المعنى والصواب ورايت من صنف فيها شيا لم يبلغ تمام المراد
ولم يؤد فيها حق التدبر والاجتهاد دعاني الى ان املى فيها فصولا مختصرة يغني واصولا مجموعة تلقى وتقديم
حملها لذوى البصير والتحصيل ثم الاتيان على الحروف باعيانها في مواضعها تشديدا للحاذق وارشادا للمريد البيان
والتفصيل مستقيما به درجة المثوبة وراجيا من الله تعالى وحسن المعونة اسال الله ان يرحم كاتبه وقاريه
والناظر فيه ومصنفه والداعي له اعلم ان ماءات القران على اربعة اضرب فضرب منها ماء الشرب وماء الظهر
وهو الممدود لنفسه وهو الذي الميم اوله والالف حشوه والهمزة آخره نحو قوله تعالى وجعلنا من الماء كل شيء حي
وكما انزلناه فهذا ماء الشرب والسقي وربما كان مثلا القران لانه حيوة القلوب كما ان الماء حيوة للبلاد كقوله انزل
من السماء ماء فسالت اودية بقدرها الاية وربما ان مدينة الماء في قول بعض المفسرين لقوله تعالى لاسقيناهم ماء
غدقا وفسره الاخرون على انه الماء بعينه وجاز فيه معنى الماء ولان بالماء ينبت الزرع ويخرج الثمار وتخصب البلاد
فيعبر بالماء عن المال وماء الظهر نحو قوله تعالى من ماء دافق ومن ماء مهين فالماء في هذا الباب لا يجيء معربا منونا
او مصاحبة الالف واللام او مضافا الى الاسم بعده فيفارق التنوين والالف واللام الاضافة نحو هذا ماء بارد وشربت
الماء بعد الطعام وماؤكم عذب والضرب الثانى ان يكون اللفظ بمد والفا ولا همزة فيه ويراد به التثنية نحو عليكما
وعليهما وربكما كقوله تعالى فباي الاء ربكما تكذبان فهذا قران كان في اللفظين وبينه انه ما فليس بماء وانما هو التثنية
والضرب الثالث ان يكون الميم والالف بعض الاسم وليس بما انما هو من حروف الاسم نحو قوله تعالى مالك يوم الدين

ShivaDoc.com

وماكنتم فيه ابدا فنادوا يا مالك وانكم ما كنتم فيالبون منها البطون من مارج شيطان مارد وهذا وما اشبهه
او يكون الميم والالف مع حرف لا يفارقه بحال نحو اما واما ولما فهذا صورته في اللفظ والخط فليس بما عندي
فاما المفتوحة الالف فهو حرف موضوع للوصف يبتدى بالكلام بعده لتحقيق الايجاب وتوكيده ويكون ما بعده
ابتداء والابتدا مرفوعا او منصوبا بفعل بعده وما يجي بعد الابتدا والمفعول هو بالفاء في تاويل جواب الشرط
نحو قوله تعالى فاما ثمود فاهلكوا بالطاغية واما عاد فاهلكوا بريح صرصر واما ثمود فهديناهم والمنصوب بالفعل
نحو فاما اليتيم فلا تقهر واما السايل فلا تنهر واما مكسورة الالف على ضربين **احدها** ان يكون مع ما ان للشرط نحو
اما ياتيكم وساذكر ما فيها في موضعها ان شاء الله تعالى وهذا ما **والثاني** اذ جائت اما مكررة قد ذكرت مرتين نحو اما الذي
ولما الذي فهذا عند القراء ما وليس عندي بما لانها لا ينفرد ولا يفارق تشديد الميم والالف في اولها فهو حرف عندي
موضوع للتخيير وساجدد ذكرها في مواضعها ان شاء الله في باب الماآت وان لم يكن منها ولما على ضربين **احدها** بمعنى لم وهو
حرف وليس بما عندي وعند اكثر القراء هي ما نحو قوله تعالى ولما ياتكم ولما يعلم الله ولما يدخل الايمان ولما يلحقوا بهم جعلها
بعضهم صلة وبعضهم نفيا وهو عندي حرف جازم للفعل بمعنى لم وليس بما لانها لا تنفرد ولا يفارق لامها ولا الميم
تشديدها فهذا هو الاصل في هذا الحرف في جميع القرآن ولا اجدد ذكره **والثاني** لما مع الفعل الماضي نحو فلما
كتب فلما ترآى الجمعان هي عندي حرف وليس بما وعند القراء انها ما وساذكرها في مواضعها في ذكر الماآت وان لم
يكن منها فانها قريبة الشبهة بها **والضرب** الرابع هو الماآت في القرآن وهي منصرفة على وجوه عند
بعضهم على سبعة اوجه وعند بعضهم على اثني عشر وجها وعندي على وجوه كثيرة وسابينها واصولها عندي ستة
متفرعة على وجوه كثيرة مختلفة الالقاب والاسماء متفقة المعاني في بعضها المختلفة في اكثرها وان كانت متقاربة
مع اختلافها فمنها **ما** الاسم **وما** الخبر **ما** الذي **وما** الاخبار **وما** التحير **وما** المشبهة **وما** التمثيل **وما** النكرة
وما النسب **وما** الوقت **وما** الوقف **وما** الاستقامة **وما** المقدار والظرف **وما** التاجيل **ما** التابيد
وما حتى **وما** الحين **وما** اذ **وما** الصلة **وما** الزيادة **وما** الكفاية **وما** الوعيد **وما** التاكيد **وما**
الحشو **وما** النفي **وما** الجحود **وما** الاثبات **وما** الايجاب **وما** التحقيق **وما** الاستفهام **وما** التوبيخ و
ما اللطف **وما** الترحم **وما** التعجب **وما** التعظيم **وما** الشرط **وما** الجزاء **وما** التوبة **وما** التهديد **وما**
وما المصدر فما الاسم والذي والخبر والاثبات والايجاب واحد وهذه القابه والاصل هو الاسم ويقال الذي
ويقال الخبر والباقي من القاب على جواز الكلام **و**التشبيه والتمثيل والمصدر والوقت والوقف والظرف
والمقدار والتابيد والاستقامة القاب لمعان تختلف وكلها في ما الاسم وكذلك ما حتى والاستفهام والتوبيخ و
اللطف والتكبر والتكبير من باب الاستفهام الا انها سميت باسمائها لمعان اريدت **و**الشرط والجزاء واحد

والصلة والزيادة والحشو والوعد والتاكيد والتحقيق كله من الصلة وسميت لمعانيها الا الزيادة والحشو فانهما
اختلاف للفظين وهو الصلة نفسها **و**التعجب والتعظيم والمبالغة ايضا هو باب التعجب **و**النفي والجحد واحد
وسماه النحويون واكثر القراء في القرآن والفرقان والفرق بينهما لاهل المعاني وعندهم كل جحد نفي وما كل نفي جحد فان
سميت كلها في القرآن من باب النفي نفيا اصبت وان سميت كله جحدا كورعت فان سميت ما كان نفيا نفيا وما كان
جحدا جحدا كان احسنين واسمى النفي نفيا اذا نفيت ضعيفا واسمي النفي جحدا اذا نفيت منفيا كقولك ما قام زيد ولم يقم
فهذا النفي فان كان قام وقلت ما قام فذلك جحد ويعرف باب ما الاسم بدخول حروف الجر عليها ووقوع النصب فاذا
جعلت مع حروف النصب شيئا واحدا صارت مع الحرف حرفا ولم اسمها ما نحو قوله تعالى كانما يصعد وانما الله اله واحد و
ربما اختلف في بعض هذا وسابين ذلك في موضعه ان شاء الله تعالى **و**من باب الاسم ان يكون بعدها لم او ليس او لا يكون
قبلها فعل مستقبل سمي فاعله او لم يسم بيان ذلك كقولك في ما قلت كفاية وبما قلت رضيت وعلى ما قلت
عولت وان ما قلت حسن ويفعل الله ما يشاء ويحكم ما يريد وسمع ما امرت اليه واحب فيما ليس كراهة و
استحسنت منك ما لم يقل واعلمك ما لم تعلم فان وقعت ما بين فعلين الذي قبلها علم او ارادة صلحت ما
بمعنى الاسم والاستفهام جميعا نحو هل علمتم ما فعلتم وانك لتعلم ما نريد وما ادري ما يفعل بي ولا بكم واذا جاءت
ما بعدها او لكن او الا كانت نفيا نحو ما انا بكاذب وما هو الا عالم وما جاء زيد لكن عمرو والا في ثلثة عشر موضعا
فان ما قبل الا اسم وهي قوله تعالى لا يحل لكم ان تاخذوا مما اتيتموهن شيئا الا ان يخافا فنصف ما فرضتم الا ان
يعفون ببعض ما اتيتموهن الا ان ياتين ولا تنكحوا ما نكح اباؤكم من النساء وما اكل السبع الا ما ذكيتم ولا اخاف
ما تشركون به الا وقد فصل لكم ما حرم عليكم خالدين فيها الا ما شاء ما دامت السموات والارض الا ما شاء ربك في موضع
في ذكر اهل النار والجنة فما حصدتم فذروه في سنبله الا قليلا ياكلن ما قدمتم الا قليلا وما يعبدون الا الله في هذا
الحرف خلافا وما بينهما الا بالحق انني براء مما تعبدون الا الذي فطرني فانه ايضا من جملة التعجب اذا كان بعدها
اسمان منصوبان نحو ما احسن زيدا وما الاستفهام ما كان طلب الفهم ما لا يعلم نحو ما قولك في كذى والصلة
نحو فبما رحمة من الله اي فبرحمة من الله والشرط والجزاء ما كان بعدها فعل مجزوم وقد اجيب بالفاء او مجزوم مثله
نحو ما تاكل اكل وما تاكل فاكل **فالماآت** كلها آيلة الى هذه الستة **الاسم والشرط والصلة**
والنفي والاستفهام والتعجب وسايرها متفرع عليها والبيان في القراءة ان يخفف الصوت
في ما الاسم وتشديد الصوت في ما النفي وتمد الصوت في التعجب وتجعل الصوت بين التخفيف والتشديد
في الاستفهام ولا يبين في القراءة الا ما ذكرت بما ذكرت فهذه جملة الماآت وسابينها في مواضعها من القرآن
سورة سورة حرفا حرفا ان شاء الله تعالى فاما كلا فهي عندي حرف لا ينفصل ما عما قبلها وهي كلمة واقعة موقع الظرف

واصبح
اودرايه
ولايبين

وهذا اصلها وهو من الباب الذي لا اجد ذكره البقرة ذكرها في سورة البقرة ومما رزقناهم ينفقون بما انزل
اليك وما انزل من قبلك اسما لان وما انزل معطوفة على بما انزل والمعطوف على الاسم اسم واذا دخلت حروف الجر
على ما الاستفهام حذفت الالف منها نحو لم قلت هذا وعم سالت زيدا الان حروف الجر تدخل على الاسم فلما دخلت
على الاستفهام فرق بين الاستفهام والاسم بحذف الالف وما هم بمؤمنين وما يخدعون وما يشعرون كلها نفي
بما كانوا يكذبون وكما امن الناس كما امن السفهاء اسما وقد قيل كما في كل القران تمثيل وتشبيه وليس بشي لان
التشبيه والتمثيل للكاف لا لغيرها وقد قيل مصدر وهذا حينئذ معناه كايمان الناس لان كما اذا وليها فعل
صارت ما مع الفعل مصدر كقولك تعجبني ما يقول معناه يعجبني قولك فهو اسم في تاويل المصدر فما ربحت وما
كانوا مهتدين نفيان فلما اضاءت حتى اضاءت وقد قيل بمعنى اذ في جميع القران وهو حسن ما حوله فما نزلنا
ايمان مثلا ما بعوضة صلة وزيادة وتاكيد ويسميها بعضهم حشوا وبعضهم لغوا وصورة الصلة ان لا يشغل
العامل عن عمله ويمكن النطق بالكلام دونها والعامل يضرب ومثلا به منصوب فلم يبطل عمل يضرب ويصلح
في الكلام ان يضرب مثلا بعوضة فهذا جهة الصلة في جميع القران ومن قرا بعوضة بالرفع يكون ما اسما اي
ما هو بعوضة وكذلك فبما رحمة وفبما نقضهم من رفعها على ما هو رحمة وما هو نقضهم ويجوز واصله مع الرفع
يريد مثلا هو بعوضة فما فوقها اسم ماذا اراد الله بهذا استفهام حيث كان وما يضل به نفي ما امر الله ما
في الارض جميعا ما لا تعلمون ما علمتنا ما تبدون وما كنتم تكتمون مما كانا فيه اسما فلما انباهم حين فاما
ياتينكم قد قيل وعد وقيل شرط وهذا يعوت وقد قيل صلة وهو الوجه وقد قيل تاكيد وهو لا كنفي حين
صلة موكدة دليل صلتها اصلاح حذفها لو قلت ان ياتيكم جاز دليل تاكيدها ثبوت النون في الفعل في
هذا الاختلاف فيها وفي كل اما في القران ما لم يكن لخبر بما انزلت وبما معكم ما رزقناكم اسما وما ظلمونا
بما كانوا يفسقون مما تنبت الارض ما سالتم بما عصوا ما اتيناكم ما فيه لما بين يديها وما خلفها اسما
بما عصوا قالوا مصدر وهو حسن كذلك كل لما بما اذا وليها فعل فهو مصدر اي بعصيانهم وبما كفروا
اي بكفرهم وبما عملوا اي بعملهم فهو اسم في تاويل المصدر ما هي استفهام ما يامرون اسم ما لونها ما هي استفهام
وما كادوا نفي ما كنتم تكتمون لما يتفجر لما يشقق لما يهبط اسما وما الله بغافل نفي حيث كان عما يعملون نفي ما علموا
بما فتح الله ما تسرون وما تعلنون مما كتبت مما يكسبون ما تعلمون اسما قيل من بعد ما بمعنى اذ وكذلك بعد
ما في القران وهذا اصلح دليله قوله تعالى لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وبعد اذ هدانا الله وبعد اذ هديهم
معنى يدل على ان ما بمعنى اذا كانت مع بعد فما جزاء من يفعل وما الله بغافل نفيان ويجوز فما جزاء على لفظ
الاستفهام وان كان معناه نفيا عما تعملون بما لا تهوى اسمان فقليلا ما يؤمنون صلة في جميع القران

وقيل

وقد قيل اسم بالصلة اقول واخبروا الاسم فلما جاءهم خبر لما معهم ما عرفوا بئسما اشتروا بما انزل الله كلها نفيا
بما انزل علينا بما وراءه لما معهم اسما فلما جاءكم حين فلم تقتلون استفهام وتوبيخ ما اتيناكم بئسما يامركم
بما قدمت اسما وما هو بمزحزحه نفي بما يعملون لما بين يديه اسمان وما يكفر بها نفي ولما جاءهم حين لما معهم ما
تتلوا اسمان وما كفر نفي وما انزل على الملكين اسم ويقال وبالاسم اقول الا تراه لم يقتل وما انزل ذلك على الملكين
وما يعلمان نفي ما يفرقون به اسم وما هم بضارين نفي ما يضرهم اسم ماله في الاخرة نفي ولبئسما شروا اسم في
تاويل المصدر في جميع القران اذا وليها الفعل ما يود نفي ما ننسخ شرط وما لهم من دون الله نفي كما سئل اسم
في تاويل المصدر من بعد ما تبين اسم في تاويل اذ حيث كان وما تقدموا شرط بما يعملون بصير فما كانوا اسما
ما كان لهم ان يدخلوها نفي فاينما تولوا صلة اي فاين تولوا وقد قيل اسم وبالاول اقول ما في السموات اسم ما لكم من الله
نفي وما تعبدون من بعدي استفهام ما كسبت ما كسبتم عما كانوا اسما وما كان من المشركين نفي وما انزل وما انزل وما اوتي
بمثل ما امنتم اسما وما الله بغافل نفي عما تعملون ما كسبت وما كسبتم عما كانوا اسما ما ولاهم استفهام وتعجب وتوبيخ وما
جعلنا القبلة وما كان ليضيع نفيان وحيث ما كنتم صلة وقيل اسم والصلة اجود حيث كان هذا الحرف وما الله بغافل
نفي عما تعملون اسم ما تبعوا قبلتك وما انت بتابع وما بعضهم كلها نفي من بعد ما جاءك اسم في تاويل اذ كما يعرفون اسم
في تاويل المصدر اينما تكونوا صلة ويقال اسم حيث ما كنتم مثلها وما الله بغافل نفي عما تعملون اسم وحيث ما كنتم و
اين ما كنتم واينما تولوا واينما تكونوا في جميع القران صلة ويقال اسم ولا اجد ذكرها بعدها كما ارسلنا اسم في تاويل
المصدر وما لم تكونوا ما انزلنا من بعد ما بيناه بما ينفع الناس وما انزل الله من السماء كما تبروا اسما وما هم بخارجين
نفي مما في الارض ما لا تعلمون ما انزل الله ما الفينا بما لا يسمع ما رزقناكم وما اهل ما انزل الله اسما انما حرم من قرا الميتة
بالنصب انما يؤتوا الكلام ومن رفعها ان من فصلة عنها وما هي اسم والقراءة المستعملة نصب الميتة ما ياكلون
في بطونهم نفي فما اصبرهم على النار وقيل الانسان ما اكرمه كلاهما تعجب ويقال استفهام الذي اصبرهم وما الذي اكرمه
وبالتعجب اقول فلا اقول بالتعجب في القران الا فيهما فقط بعد ما سمعه كما كتب على ما هديكم ما كتب الله لكم بمثل ما اعتدى
فما استيسر اسما وما تفعلوا من خير شرط وجزا كما هداكم اسم في تاويل المصدر وما له في الاخرة نفي بما كسبوا على ما في قلبه من بعد
ما جاءتكم من بعد ما جاءته فيما اختلفوا اسما وما اختلف فيه نفي من بعد ما جاءتهم لما اختلفوا اسمان ماذا ينفقون استفهام
في جميع القران ولا اجد ذكرها ما انفقتم وما يفعلوا اشرطان بما كسبت قلوبكم ما خلق الله في ارحامهن مما اتيتموهن فيما
افتدت به وما انزل عليكم ما اتيتم بالمعروف بما تعملون فيما فعلن بما تعملون خبير فيما عرضتم ما في انفسكم ما لم تمسوهن
ما فرضتم بما تعملون كما علمكم ما لم تكونوا فيما فعلن اسما وقد قيل ما لم تمسوهن معناه اذ لم وهو حسن قالوا وما لنا
استفهام تعجب فلما كتب وكلما فلما مع الفعل الماضي في كل القران حين وكلما مع الفعل المستقبل المجزوم هو حرف

الجنى

في جميع القران ليلا اجود ذكرها مما ترك آل موسى وعليه مما يشاء اسمان ما اقتتل الذين من بعدهم ما اقتتلوا نفيان من بعد
ما جاءتهم يفعل ما يريد مما رزقناكم له ما في السموات وما في الارض وما بين ايديهم وما خلفهم بإذنه مما انفقوا منا
مما كسبوا عما يعملون بصير من طيبات ما كسبتم ومما اخرجنا لكم اسما وما يذكر وما للظالمين نفيان وما انفقتم شرط
بما تعملون وما تنفقوا الا بقوم ما سلف ما بقي ما كسبت كما علمه الله اسما وما تنفقون الا ابتغاء نفي اذا ما دعوا
صلة وهي عندي موكدة للكلام وصلة وقيل اسم والوجه ما قلت بما تعملون عليم ما في السموات وما في الارض ما في
انفسكم بما انزل اليه ما كسبت ما اكتسبت كما حملته ما لا طاقة لنا به اسماء **ال عمران** ذكر ما في آل عمران
لما بين يديه ما تشابه منه اسمان وما يعلم تاويله وما يذكر نفيان وما اختلف الذين نفي من بعد ما جاءهم اسم بمعنى
اذ وما لهم من ناصرين نفي حبطت كما نوا يغفرون ما كسبت عما في صدوركم ما في السموات وما في الارض ما عملت
من خير محضرا وما عملت من سوء ما في بطني بما وضعت يفعل ما اسما وما كنت لديهم وما كنت لديهم نفيان يخلق ما يشاء
بما تاكلون وما تدخرون لما بين يديه عما انزلت فيما كنتم فيه اسماء وما لهم من ناصرين نفي من بعد ما جاءك اسم اذ وما من
اله الا الله نفي لم تحاجون استفهام تعجب وانكار وما انزلت التورية نفي فيما لكم فيما ليس لكم اسمان ما كان ابرهيم يهوديا
وما كان من المشركين وما يضلون وما يشعرون كلاهما نفي لم تكفرون لم تلبسون استفهاما توبيخ مثلها او تيتم اسم
ما دمت عليه اسم وحسن ان يقال تاجيل وقد قيل ظرف وقد قيل تابيد وكلا ذلك حسن وهو اسم في هذا المعاني
في جميع القران وما هو من الكتاب وما هو من عند الله ما كان لبشر كلاهما نفي عما كنتم تعلمون وبما كنتم تدرسون اسمان لما
آتيتكم اسم حرف تام او فتحت لما معكم وما انزل وما انزل وما اوتي اسما وما لهم من ناصرين نفي مما تحبون اسم وما
تنفقوا شرط ما حرم اسرائيل اسم وما كان من المشركين نفي لم تكفرون لم تصدون استفهاما توبيخ على ما تعملون اسم في
تاويل المصدر وما الله بغافل نفي عما تعملون وعلى ما تعملون وبما تعملون في كل القران اسم في تاويل المصدر اي على عملكم
وعن عملكم وبعملكم من بعد ما جاءهم بما كنتم اسمان وما الله يريد ظلما نفي تبروا وتبره لنا ما في السموات وما في الارض تبروا
اسمان اينما ثقفوا الا بحبل صلة وقد قيل اسم مصدر وهو مثل اينما تكونوا وما اشبهه بما عصوا اسم مصدر وما تفعلوا
شرط مثل ما ينفقون اسم وما ظلمهم الله نفي ما عنتم وما تخفي عما يعملون اسما وما جعله الله الا بشرى وما النصر الا من عند الله
نفيان ما في السموات وما في الارض على ما فعلوا اسما وما محمد الا رسول وما كان لنفس نفيا وهنوا وما ضعفوا وما
استكانوا وما كان قولهم كلاهما نفي لما اصابهم بما اشركوا ما لم ينزل به ما لا كم ما تحبون على ما فاتكم ما اصابكم عما تعملون
ما لا يبدون لك اسما ما قتلنا ها هنا نفيها في صدوركم ما في قلوبكم ما كسبوا اسما ما ماتوا وما قتلوا نفيان عما تعملون
بصير اسم في تاويل المصدر فبما رحمة صلة وما كان لنبي نفي ما كسبت عما يعملون وما اصابكم ما ليس في قلوبهم بما
تكتمون اسما ما قتلوا نفي بما آتيهم من بعد ما اصابهم انما نملي خيرا اسما انما نملي لهم حرف ما كان الله ليذر المؤمنين

وما كان الله

وما كان الله ليطلعكم نفيان على ما انتم عليه ما آتيهم الله ما بخلوا به بما تعملون ما قالوا بما قدمت اسماء فلم قتلتموهم
استفهام توبيخ وتبهيت وما الحيوة الدنيا نفي فبيس ما يشترون بما اتوا ويحبون بما لم يفعلوا اسما ما خلقت هذا
وما للظالمين نفيان ما وعدتنا وما عند الله خير وما انزل وما انزل اسماء **النساء** ما طاب او ما ملكت مما
ترك الوالدان مرتين مما قل منه ثلثا ما ترك السدس مما ترك نصف ما ترك الربع مما تركتم الثمن مما تركن ببعض ما
آتيتموهن ما نكح اباؤكم ما قد سلف الا ما ملكت ايمانكم ما وراء ذلكم اسما فما استمتعتم به شرط فيما تراضيتم فمن ما
ملكت ما على المحصنات كبائر ما تنهون ما فضل الله مما كسبوا مما اكتسبن مما ترك الوالدان مما فضل الله وبما
انفقوا بما حفظ الله ومما ملكت ما آتيهم من فضله مما رزقهم الله اسماء حتى تعلموا ما تقولون ان وجهتها اي
جهة المعرفة اسم وان جعلها عما فهو استفهام اي حتى تعرفوا الذي يقولون وحتى تعلموا اي شيء تقولون بما نزلنا
لما معكم كالعنا ويغفر ما دون ذلك على ما آتيهم الله اسما نعما يعظكم وفنعما هي اسمان وقد قيل صلة وبالاسم اقرب
بما انزل وما انزل اليك بما انزل الله بما قدمت ما في قلوبهم اسما وما ارسلنا نفي فيما شجر مما قضيت اسمان ما فعلوه الا
قليلا نفي ما يوعظون به اسم وما لكم لا تقاتلون استفهام توبيخ لم كتبت استفهام ترحم وترفق وكراهية فما
لهؤلاء القوم استفهام توبيخ ما اصابك مرتين شرطان فما ارسلناك نفي ما يبيتون اسم فما لكم في المنافقين استفهام توبيخ
بما كسبوا كما كفروا اسما المصدر فاجعل الله وما كان لمؤمن نفيان بما تعملون خبير اسم فيم كنتم استفهام توبيخ كما تالمون
ما لا يرجون بما اريك الله ما لا يرضى بما يعملون اسماء وما يضلون وما يضرونك نفيان ما لم تكن تعلم من بعد ما تبين ما تولى
ما دون ذلك اسماء وما يعدهم الشيطان نفي ما في السموات وما في الارض ما يتلى عليكم ما كتب لهن اسما وما تفعلوا شرط ما في السموات
وما في الارض بما تعملون حسبي ما في السموات وما في الارض اسما ما يفعل الله بعذابكم استفهام تقريع وتقريب من بعد ما جاءتهم
اسم فبما نقضهم صلة ما قتلوه وما صلبوه ما لهم به من علم ما قتلوه يقينا كلاهما نفي بما انزل وما انزل كما اوحينا بما انزل
اليك ما في السموات وما في الارض نصف ما ترك مما ترك اسماء **المائدة** الا ما يتلى يحكم ما يريد وما اهل لغير الله به وما
اكل السبع الا ما ذكيتم وما ذبح وما علمتم مما علمكم الله مما امسكن اسماء ما يريد الله ليجعل نفي بما تعملون اسم فبما نقضهم
صلة مما ذكروا حرفان مما كنتم تخفون وما بينهما وما بينهما اسما ما جاءنا من بشير نفي تجد ما لم يؤت اسم ما داموا اسم
وتاجيل وقد قيل ظرف وقيل تابيد وقيل مقدار وهو اسم في هذه المعاني ما انا بباسط نفي لو ان لهم ما في الارض اسم كما
نقبل منهم وما هم بخارجين نفيان بما كسبا اسم وما اولئك نفي بما استحفظوا لما بين يديه حرفان بما انزل الله فيه عما
بين يديه عما جاءك فيما آتيكم ما كنتم فيه بما انزل الله على ما اسروا وما انزل الينا وما انزل من قبل بما كانوا يكتمون ما كانوا
يعملون ما كانوا يصنعون بما قالوا ما انزل اليك وما انزل اليهم ساء ما يعملون بلغ ما انزل اليك اسماء فما بلغت نفي وما
انزل اليكم ما انزل اليك بما لا تهوى بما تعملون اسماء وما للظالمين وما من اله الا اله واحد ما المسيح بن مريم كلها نفي

ShivaDoc.com

ما لا علك لكم بما عملوا لبئس ما كانوا لبئس ما قدمت وما انزل اليه اسما ما اتخذوهم نفي ما انزل الى الرسول مما عرفوا اسمان
وما لنا لا نؤمن استفهام تاسف وما جاءنا بما قالوا ما احل الله مما رزقكم الله بما عقدتم ما تطعمون فيما طعموا اسما اذا ما اتقوا
صلة وتاكيد مثل ما قبل عما سلف ما دمتم ما في السموات وما في الارض اسما ما على الرسول نفي ما تبدون وما تكتمون اسمان
ما جعل الله نفي الى ما انزل الله حسبنا ما وجدنا بما كنتم تعملون اسما وما اعتدينا ما يكون لي نفيان ما ليس لي اسم
ما في نفسي وما في نفسك اسمان ان اردت ان يعرف ما في نفسي ولا اعرف ما في نفسك وان اردت العلم فاستفهاما
ما قلت لهم نفي ما امرتني به ما دمت فيهم وما فيهن اسما **الانعام** ما يكسبون اسم في تاويل المصدر وما ياتيهم
نفي انباء ما كانوا ما لم نمكن لكم ما يلبسون ما كانوا به يستهزءون ما سكن في الليل مما تشركون كما يعرفون ابناءهم
اسما ما كنا مشركين جحد لان الله تعالى اكذبهم فقال انظر كيف كذبوا على انفسهم ما كانوا يفترون اسم وما يشعرون
نفي ما كانوا يخفون لما نهوا عنه اسمان وما نحن بمبعوثين جحد لانهم يبعثون فجحدوا ما كنتم تكفرون على ما فرطنا ما يزرون
اسما وما الحيوة الدنيا نفي على ما كذبوا اسم نعوته وما من دابة ما فرطنا في الكتاب نفيان ما تدعون اليه ما تشركون ما
كانوا يعملون ما ذكروا به بما اوتوا اسماء وما نرسل المرسلين نفي بما يفسقون ما يوحى اسمان ما عليك من حسابهم
وما من حسابك وما انا من المهتدين ما عندي كلها نفي ما تستعجلون ما تستعجلون به ما في البر اسماء وما تسقط
نفي ما جرحتم بما كنتم اسمان واما ينسينك الشيطان صلة مؤكدة وما على الذين يتقون بما كسبت بما كسبوا
بما كانوا يكفرون ما لا ينفعنا اسما وما انا من المشركين نفي ما تشركون به ما اشركتم بالله ما لم ينزل به عليكم بما كانوا
يعملون اسما وما قدروا الله نفي ما انزل الله جحد لانه قد انزل ما لم تعلموا مثل ما انزل الله بما كنتم تقولون كما خلقناكم
ما خولناكم اسماء وما نرى نفي ما كنتم تزعمون عما يصفون اسمان وما انا عليكم نفي ما اوحي اليك اسم ما اشركوا
وما جعلناك وما انت عليهم كلها نفي عما كانوا اسم وما يشعركم استفهام توبيخ كما لم يؤمنوا اسم ما كانوا ليؤمنوا
ما فعلوه نفيان وما يفترون ما هم مقترفون مما ذكر اسم الله مما لم يذكر اسم الله ما حرم عليكم ما اضطررتم اليه
مما لم يذكر ما كانوا اسما وما يمكرون وما يشعرون نفيان مثل ما اوتي بما كانوا يعملون ما شاء كما كانوا
اسما وما ربك بغافل نفي عما يعملون كما انشاكم انما توعدون اسماء وما في انما هاهنا منفصل يعني
وهو موضع النصب بان ولات خبران وتوعدون صلتها وما انتم نفي مما ذرأ من الحرث فما كان لشركائهم وما
كان لله ما يحكمون اسما ما فعلوه بما يفترون بما كانوا ما في بطون هذه مما رزقكم الله اسما وما كانوا نفي ما اشتملت
حرفان فيما اوحي الى الا ما حملت او ما اختلط اسما ما اشركنا نفي اتل ما حرم ربكم ما ظهر منها وما بطن عما كانوا بما يصدفون
كانوا يفعلون اسما وما كان من المشركين نفي بما كنتم فيه فيما اتاكم اسمان **الاعراف** ما انزل اليكم اسم قليلا ما تذكرون
صلة وقيل اسم وعلى هذا الاختلاف في كل قليلا ما في القران فما كان دعواهم وما كنا غائبين نفيان عما كانوا بما كانوا

اسم قليلا ما تشكرون صلة ما منعك استفهام توبيخ مما يكون لك نفي فيما اغويتني ما وري اسمان ما نهيكما نفي
كما اخرج ابويكم من الجنة ما لا يعلمون كما بداكم ما ظهر منها وما بطن ما لم ينزل ما لا تعلمون اسما اما ياتينكم صلة وتاكيد
بما كنتم تدعون اسم وهي مرفوعة بابن مخارقة باب ايما تكونوا وايما تولوا فما كان لكم نفي بما كنتم تكسبون ما في
صدورهم اسمان وما كنا لنهتدي نفي بما كنتم تعملون ما وعدنا ربنا ما وعد ربكم اسما ما اغنى عنكم نفي ويجيز الاستفهام
في اللفظ والمعنى نفي وما كنتم مما رزقكم الله كما نسوا وما كانوا يجحدون وما كانوا يفترون اسما ما لكم من اله غيره نفي
ما لا تعلمون اسم ما كان يعبد بما تعدنا اسمان ما نزل الله بها وما كانوا مؤمنين ما لكم من اله غيره كلها نفي ائتنا بما
ارسل بما تعدنا اسم ما سبقكم بها وما كان جواب قومه ما لكم من اله غيره ما يكون لنا وما ارسلنا في قرية كلها نفي
بما كانوا يكسبون اسم فما كانوا ليؤمنوا وما وجدنا نفيان الا ان تلقي واما ان نكون حرفا خبر ما يافكون ما كانوا
يعملون اسمان وما تنقم نفي من بعد ما جئتنا اسم اذ وقالوا مهما قال بعض النحويين هي ما ما في الاصل حرف جزاء ابتلي
فكره اجتماعهما فابدلت من الالف الاولى هاء لانها والهمزة خفيفتان كما ابدلوا الهمزة من الهاء في الاصل
ثم البيت الاجتماع للتمييز فلما صغرت ردت الى هاء قبل اهل وقال بعضهم مه بمعنى زجر وكف وما بعدها اجزاء
وشرط يريد هاهنا القائل ان القوم قالوا لموسى عليه كف عنا قولك فلا نؤمن قال الاستاذ ابو علي وعندي انها
باسرها حرف جزاء او شرط لا ينفصل ما عنه ولا منه عن ما فانها بعض الكلمة وليست بمنقطعة فما نحن لك نفي
بما عهد بما صبروا اما كان وما كانوا كما لهم الهة ما هم فيه ما كانوا يعملون ما اتيتك الا ما كانوا بئس ما خلفتموني
بما فعل السفهاء ما ردفكم اسماء وما ظلمونا نفي بما كانوا يظلمون بما كانوا يفسقون اسمان لم تعظون استفهام
مما ذكروا به بما كانوا عما نهوا اما فيه ما اتيناكم ما فيه بما كانوا بما فعل ما يعلمون اسما ما بصاحبهم نفي وما خلق الله
ما شاء الله اسمان وما مسني السوء نفي فيما اتاهما عما يشركون ما لا يخلق اسما واما ينزغنك صلة مؤكدة ما يوحى
اسم **الانفال** ومما رزقناهم كما اخرجك بعد ما تبين اسما كما اخرجك اسم في تاويل المصدر وقد قيل بمعنى
وما جعله الله وما النصر وما رميت كلها نفي لما يحييكم اسم وما كان الله ليعذبهم وما كان الله معذبهم نفيان وما لهم
استفهام وعيد وما كانوا وما كان صلاتهم نفيان بما كنتم ما قد سلف بما تعملون اسما ما غنمتم شرط وما انزلنا
بما تعملون ما لا ترون بما قدمت ما بانفسهم اسما فاما تثقفنهم واما تخافن صلتان مؤكدتان ما استطعتم اسم وقد
قيل مصدر وما تنفقوا شرط ما الفت ما كان لنبي نفيان فيما اخذتم مما غنمتم مما اخذ اسما ما لكم من ولايتهم نفي بما
تعملون اسم **التوبة** فما استقاموا لكم قيل ما الوقف اي فقفوا ما وقفوا وقيل استقامة اي استقيموا ما استقاموا
قال الاستاذ ابو علي هو عندي شرط ساء ما كانوا يعملون بما يعملون اسمان ما كان للمشركين نفي بما رحبت ما حرم الله
اسمان وما امروا نفي عما يشركون ما كنزتم ما كنتم كما يقاتلونكم ما حرم يستحلونه ما حرم الله اسما ما لكم استفهام دعا

وحص

وما متاع الحيوة نفي لم اذنت لهم في استفهام عتب ما زادوكم نفي ما كتب الله اسم وما منعهم نفي ويجوز لفظه
استفهام ومعناه نفي وما هم منكم ما اتاهم الله بما في قلوبهم ما يجدون كما استمتع اسما فما كان الله نفي يحلفون
بالله ما قالوا الجحد وقد اكذبهم الله فقال ولقد قالوا بما لم ينالوا اسم وما نقموا وما لهم في الارض نفيان وبما
اخلفوا الله ما وعدوه بما كانوا يكذبون بما كانوا يكسبون ما ينفقون حرج اسما ما على المحسنين نفي ما اتوك
ما احملكم ما ينفقون بما كنتم ما انزل الله ما ينفق مغرما ما ينفق قربات بما كنتم اسما اما يعذبهم واما يتوب صلة
وتوكيد ما كان للنبي نفي من بعد ما تبين ما اذو ما كان استغفار وما كان الله ليضل نفيان ما ينفقون اسم
وما لكم من دون الله نفي من بعد ما كاد اسم اذا بما رحبت اسم ما كان لاهل المدينة نفي احسن ما كانوا اسم
وما كان المومنون نفي واذا ما انزلت نفي ما الذين واما الذين كلاهما صلة موكدة ما عنتم اسم **يونس** ما من
من شفيع ما خلق الله نفيان وما خلق الله وبما كانوا وما كانوا ما يكون لي نفيان الا ما يوحى اسم ما تلوته نفي ما لا يضرهم
بما لا يعلم عما يشركون اسماء وما كان الناس نفي فيما فيه ما يمكرون بما كنتم مما ياكل اسما ما لكم من الله ما كنتم ايانا
نفيان ما اسلفت ما كانوا اسمان فما لكم استفهام توبيخ وما يتبع نفي عما يفعلون اسم وما كان هذا القران نفي بما
لم يحيطوا بما اعلم بما يفعلون اسما ما كانوا نفي فاما نرينك صلة تاكيد ما شاء الله اسم اثم اذا ما وقع صلة وتاكيد
ما كنتم اسم ما انتم نفي ما في الارض ما في السموات لما في الصدور مما يجمعون ما انزل الله اسما وما ظن الذين استفهام توبيخ
وما تكون وما تتلوا وما يعزب كلاهما نفي وما يتبع الذين يدعون قيل اسم وعلى مذهبهم يكون نصبا عطفا على من
في السموات وقيل نفي وبه اقول ومعناه ليس متبوعهم لله شركا لا يستحق الالهية ما في السموات وما في الارض بما لا
تعلمون بما كانوا اسما فما سالتكم فما كانوا ليومنوا نفيان بما كذبوا وكذلك في الاعراف اسمان عما وجدنا اسم المصدر
وما نحن نفي وما انتم اسم ما جئتم به من مد السحر نفي ويجوز الاستفهام في اللفظ والمعنى نفي واسم لمن بعد الف السحر فما
امن فما اختلفوا نفيان فيما كانوا بما انزلنا اسمان وما كان لنفس وما تغني الايات نفيان فيما كانوا بما كانوا
اسمان وجاز في ما تغني لفظ الاستفهام والمعنى نفي ما لا ينفعك اسم وما انا عليكم نفي **هود** ما يسرون
وما يعلنون اسمان وما من دابة نفي ما يحبسه استفهام استقرار ما يوحى ما صنعوا ما كانوا اسما وما كان لهم
ما كانوا يستطيعون وما كانوا يبصرون مما نراك الا وما نراك اتبعك وما لكم وما انا بطارد كلاهما نفي قوله ما نريك وما
نريك وما نرى لكم جملة كلامهم جحد بما في انفسهم بما تعدنا اسمان وما انتم نفي بما كانوا كما تسخرون اسمان وما
امن نفي ما ليس لك ما ليس لي اسمان ما كنت تعلمها ما لكم من اله غيره ما جئتنا وما نحن وما نحن كلاهما نفي بما تركوا
اسم ما من دابة نفي ما ارسلت به اسم ما لكم من اله غيره نفي ما يعبد اباؤنا اسم فما تزيدونني فما لبث ما لنا في بناتك
كلاهما نفي ما نريد استفهام ان لم يجعل للعلم لتعرف واسم ان جعلته بمعنى لتعرف ما اصابهم اسم وما هي وما لكم من اله غيره
نعلم

وما

وما انا عليكم كلاهما نفي ما نعبد ما نشاء اسمان وما اريد نفي ما لكم من اله غيره الى ما انهيكم ما استطعت اسمان
وما توفيقي نفي مثل ما اصاب اسم وما قوم لوط ما نفقه نفيان مما تقول اسم وما انت نفي بما تعملون كما بعدت
اسمان وما امر فرعون برشيد وما ظلمناهم فما اغنت وما زادوهم وما نوخره كلاهما نفي ما دامت السموات والارض
في موضع اسم ظرف وقتا ومقدارا وتابدا وتاجيلا ما شاء ربك لما يريد ما شاء ربك مما يعبد اسما ما يعبدون
نفي كما يعبد اسم لما ليوفينهم من شدد صار حرفا بمعنى الا ومن خفف فصلة بما تعملون كما امرت بما يعملون اسما
وما لكم نفي ما اترفوا اسم وما كان ربك نفي ما نثبت به اسم وما ربك نفي عما تعملون اسم **يوسف** بما اوحينا
كما اتمها اسمان في تاويل المصدر ما لك لا تامنا استفهام وما انت بمومن نفي ما تصفون بما تعملون اسمان في تاويل
المصدر قالت ما جزاء ما هذا بشرا نفيان وجاز في ما جزاء لفظ الاستفهام والمعنى نفي ما امره ما يدعونني اليه من بعد ما راوا
مما علمني اسما ما كان لنا ما تعبدون ما انزل الله وما نحن كلاهما نفي فيما يأكلون فما حصدتم مما تاكلون ما قدمتم مما
تحصنون اسما ما بال النسوة ما خطبكن استفهامان ما علمنا عليه وما ابرئ نفيان الا ما رحم كما امنتكم اسمان في
تاويل المصدر ما نبغي نفي ويجوز الاستفهام على ما نقول اسم وما اغني عنكم ما كان يغني نفيان لما علمناه مما كانوا اسمان
ما جئنا وما كنا نفيان ماذا تفقدون استفهام فما جزاؤه استفهام ما كان لياخذ نفي بما تصفون ما فرطتم اسمان
وما شهدنا وما كنا نفيان بما علمنا مما لا تعلمون اسمان هل علمتم ما فعلتم اسم اذا كان معنى هل عرفتم والا فالاستفهام
ما لا تعلمون لما يشاء اسمان وما كنت لديهم وما اكثر الناس وما تسالهم وما يومن وما انا وما ارسلنا ما كان
حديثا كلاهما نفي **الرعد** ما تحمل وما تغيض وما تزداد ما بقوم ما بانفسهم اسما وما لهم من دونه وما هو ببالغه
وما دعاء كلاهما نفي ومما يوقدون واما ما ينفع الناس ما في الارض انما انزل ما امر الله مما رزقناهم بما صبرتم ما امر الله
اسما وما الحيوة الدنيا نفي بما صنعوا بما كسبت بما لا يعلم اسما ما له من هاد وما لهم من واق نفيان عما انزل بعد ما جاءك
اسمان ما لك من الله وما كان لرسول نفيان ما يشاء الاسم فاما نرينك صلة وتاكيد ما تكسب اسم **ابرهيم**
ما في السموات وما في الارض اسمان وما ارسلنا نفي بما ارسلتم مما تدعوننا عما كان يعبد اسما وما كان لنا نفي وما لنا
استفهام ما اذيتمونا اسم وما هو بميت نفي مما كسبوا اسم وما ذلك ما لنا من محيص وما كان لي ما انا بمصرخكم
وما انتم بمصرخي كلاهما نفي بما اشركتمون اسم في تاويل المصدر ما لها من قرار نفي ما يشاء مما رزقناهم ما سالتموه ما
من كل ما
نخفي وما نعلن اسما وقد جعل بعضهم ما سالتموه نفيان اذا نون من كل وما هذه القراة بمشهورة ولا هذا
المعنى بحسن وما يخفى على الله نفي عما يعمل اسم في تاويل المصدر ما لكم نفي ما كسبت اسم **الحجر** ربما يود قال
بعضهم ما انكره وقائل هذا القول ذاهب الى ان رب داخلة على النكرات يجعل ما نكرة لهذا وليس بشيء وقال
بعضهم هي كافة للتوقيت اي رب وقت يود الذين كفروا وما هنا بمستقيم وقال بعضهم صلة

ShivaDoc.com

والصلة
الفعل

وما هذا الجبل لان رب لا يليها الا النكرة والجملة لبيت بعدها جزو وتولى انها ليت
وهي حرف معروف اذ ارادوا الا يخصوها بالاسم الذي هو المنكر يخرجوها
عن باب ربة فتوها مع ما فقالوا ربما فحينئذ يكون مع الفعل تارة ومع الاسم
مرة من ذلك ربما زيد اخوك وربما يقوم زيد وما اهلكنا ما تسبق وما يتاخرون
كلها نفي لو ما تاتينا قال السجستاني والفرا انها صلة وليس بشي لان القوم
لا تميزوا لا تيان الملائكة ولا احتاجت لولا الى الجواب باللام او بما نحو قولك
لو اتيتني لاتيتك ولو هجرتني ما هجرتك ولكن ما في قوله لو ما كلا في قولك
لولا ومعنى لولا هلا لان في مثل هذا الموضع على الحث والتحريض وهذا مثل قول
الكفار في حكاية الله تعالى عنهم في الفرقان لولا انزل علينا الملائكة او نرى ربنا
معناه هلا فقال الله تعالى يوم يرون الملائكة لا بشرى يومئذ للمجرمين لانهم
ينزلون لقبض ارواحهم فيرونهم عند ذلك وكذلك قالوا هاهنا لو ما تاتينا
بالملائكة ان كنت من الصادقين اي هلا تاتينا فما يعني لا فقال الله تعالى
هاهنا بمثل ما قال في الفرقان ما ننزل الملائكة الا بالحق اي بالموت فما ينزل
وما كانوا اذا وما تاتيهم وما تنزله وما انتم له كلها نفي ما لك الا تكون استفهام توبيخ بما اغويتني ما في
صدورهم ايمان وما هم منها نفي فبم تبشرون فما خطبكم استفهام ان بما كانوا فيه اسم فما اغنى عنهم
نفي وجاز في اللفظ الاستفهام والمعنى نفي ما كانوا اسم وما خلقنا نفي وما بينهما اما متعنا كما انزلنا
عما كانوا بما تومر بما يقولون اسما **النحل** عما يشركون موضعان ما لا تعلمون وماذا اكم ما تسرون وما
تعلنون اسما وما يشعرون نفي ما تسرون وما يعلنون ما يزرون اسما ما كنا نعمل حكاية الله تعالى
فعال بلى بما كنتم ما يشاؤون بما كنتم اسما وما ظلمهم الله نفي ما عملوا ما كانوا به اسمان ما عبدنا وما لهم
نفيان من بعدما اسم اذ وما ارسلنا نفي ما ترك اسم فما هم نفي الى ما خلق الله ما في السموات وما في الارض
ما في السموات وما بكم ما آتيناهم ما لا يعلمون مما رزقناهم عما كنتم ما يشتهون ما بشر ما يحكمون اسما ما ترك
نفي ما يكرهون اسم وما انزلنا عليك نفي مما في بطونه ومما يعرشون اسما فما الذين فضلوا نفي على ما ملكت
ما لا يملك لهم اسمان وما امر الساعة ما يمسكهن نفيان مما خلق ما كانوا يفترون وبما كانوا يفعلون عما كنتم
فيه عما كنتم بما صبرتم انما عند الله ما عندكم وما عند الله ما كانوا عما ينزل ما فتنوا اما عملت عما كانوا
مما رزقكم الله وبما اهل لما تصف ما قصصنا اسما وما ظلمناهم وما كان نفيان فيما كانوا اما عوقبتم اسمان

وما صدرك نفي مما يمكرون اسم **بني اسرائيل** كما دخلوه كما علوا اسمان فرتا وبل المصدر وما كنا معذبين نفي
ما نشا اسم وما كان نفي اما يبلغن صلة وتاكيد كما ربياني بما في نفوسكم اسمان ولما توضحن صلة كما نسي
لكن مما اوحى اسمان وما يزيدهم نفي كما يقولون عما يقولون بما يستمعون مما يكبر اسما وما ارسلناك عليهم
وما منعنا وما نرسل وما جعلنا فما يزيدهم وما يعدهم كلها نفي ويجوز في ما منعنا اللفظ الاستفهام والمعنى
نفي باالكريم ما هو شفا اسمان وما اوتيتم وما منع ما انزل وما ارسلناك كلها نفي ايا ما تدعوا صلة **الكهف**
ما لهم به نفي ما على الارض ما عليها لما لبثوا اسما وما يعبدون اسم قال اصحاب المعاني والتفسير يجوز فيه النفي
والاسم ارادوا بالنفي ان الله تعالى مدح اصحاب الكهف فقال وما يعبدون الا الله وفاو بالاخوات واذ اعتزلتموهم
وكانه مقدم ومؤخر المعنى واذا اعتزلتموهم فاووا الى الكهف وما يعبدون الا الله قال الاستاذ ابو علي ولست
اقول بالنفي وهي اسم عندي وما منصوبة معطوفة على الهاء والميم في اعتزلتموهم القوم وما هم عابدوهم
دون الله فاووا الى الكهف ولا تكلفوا عندهم والا ههنا بمعنى سوى كدون الله اي وما يعبدون سوى الله
ودون الله ومثله قوله تعالى لو كان فيهما آلهة الا الله اي سوى الله وقوي الاسم الذي اخترت قوله تعالى
في قصة ابرهيم عليه واعتزلكم وما تدعون من دون الله ثم قال فلما اعتزلهم وما يعبدون من دون الله كذلك
قوله واذا اعتزلتموهم وما يعبدون الا الله بما لبثتم اسم وما علمهم نفي بما لبثوا اسم ما لهم من دونه نفي ما اوحي اسم
قال ما اظن ان تبيد وما اظن الساعة جحدان لانها تبيد والساعة يقوم مجيء ما شا الله على ما انفق اسمان
وما كان منتصرا نفي كما خلقناكم عما فيه اسمان وما لهذا الكتاب استفهام تلهف وترجح ما عملوا اسم ما اشهدتهم
وما كنت وما منع الناس وما ارسل كلها نفي ويجوز ان يكون اللفظ استفهاما في ما منع والمعنى نفيا وما
انذروا اما قدمت بما كسبوا اسما وقال بعض مشايخنا رحمه الله وما انذروا هزوا نفي رده الى قوله وما نرسل المرسلين
الا مبشرين ومنذرين ولم ينذروا هزوا او عندي هو اسم وعلى الاسم المتقدمون من اهل اللغة والقراءة يكون ما اسما
منصوبا عطفا على اياتي واتخذوا اياتي والمنذرين هزوا او دليل هذا القول قوله تعالى ذلك جزاؤهم جهنم بما كفروا واتخذوا اياتي
ورسلي هزوا قال والنفي غير جائز عندي وما انسانيه نفي ما كنا نبغ مما علمت ما لم تحط بما نسيت ما لم تستطع
اسمان وما فعلته نفي ما لم تستطع اسم لما ان تعذب واما ان تتخذ فالاختيار على الاول ما مكني اسمان فما اسطاعوا وما
استطاعوا نفيان بما كفروا اسم **المريم** فاما ترين صلة وتاكيد ما كان ابوك وما كانت نفيان ما دمت اسم
وتاجيل ما كان لله نفي لم تعبد استفهام توبيخ ما لا يسمع ما لم ياتك وما تدعون وما يعبدون اسما وما نتنزل
ما بين ايدينا وما خلفنا وما بين ذلك اسما وما كان ربك نفي وما بينهما اسم كما مر صلة ما توعدون اسم اما يخاف
ولما الساعة يجبر ان ما يقول اسمان وما ينبغ نفي **طه** ما انزلنا نفي ما في السموات وما في الارض وما بينهما

وما تحت الثرى لما يوحى بما تسعى اسما وما تلك استفهام لطف و وسط و توقيف ما يوحى اسم فما بال القرون استفهام
اما ان تلقى واما ان يخيل ولقف ما في يمينك ما صنعوا انما صنعوا ما جاءنا ما انت قاض وما اكرهتنا ما غشيهم اسما
ومن قرا كيد سحر بفتح الدال جعل انما حرفا واحدا ابتدا الكلام ورفع الدال هي القراة المستعملة وما يعني الاسم في موضع
النصب هو الوجه وما هدى نفي ما رزقناكم اسم وما اعجلك استفهام لطف ما اخلفنا نفي ما منعك في ما خطبك استفهاما
عالم ببصروا اما قد سبق بما يقولون ما بين ايديهم وما خلفهم اسما فاما ياتينكم صلة وتاكيد لم احشرتني استفهام
تدبر وتندم على ما يقولون ما متعنا **الانبيا** ما ياتيهم ما امنت وما ارسلنا وما جعلنا ما في الصحف اسما
وما كانوا كلها نفي ما اترفتم اسم فما زالت وما خلقنا نفيان وما بينهما عما تصفون عما يفعل اسما وما ارسلنا نفي
ما بين ايديهم وما خلفهم اسمان وما جعلنا نفي ما كانوا به اسم اذا ما ينذرون صلة ما هذه استفهام توبيخ ما هولاء
نفي ما لا ينفعكم ولما تعبدون ما به من ضر وما تعبدون من دون الله اسما ما وردوها نفي كما بدانا اسم في تاويل المصدر
وما ارسلنا كل نفي ما توعدون ما تكتمون على ما تصفون اسما **الحج** عما ارضعت اسم وما هم بسكارى نفي ما نشاء
بما قدمت ما لا يضره وما لا ينفعه يغيظ ما يغيظ يفعل ما يشاء اسما في الله نفي ما في بطونهم على ما رزقهم
الا ما يتلى على ما رزقهم على ما اصابهم ومما رزقناهم على ما هديكم مما تعدون اسما وما ارسلنا نفي ما يلقي الشيطان
ما عوقب به وانما تدعون ما في السموات وما في الارض ما في الارض عما تعملون فيما كنتم ما في السما ما لم ينزل ما ليس
لهم اسما ومن قرا تدعون من دونه هو الباطل بفتح اللام جعل انما حرفا واحدا الوجه في ما اسم وفي الباطل رفع
وما للظالمين وما قدروا الله نفيان ما بين ايديهم وما خلفهم اسمان وما جعل عليكم نفي **المومنون**
او ما ملكت اسم في تاويل المصدر وما كنا عن الخلق نفي مما في بطونه اسم ما لكم من اله غيره ما هذا الا بشر مثلكم
ما سمعنا كلاهما نفي وما هذا الا بشر وما سمعنا جحدان بما كذبون اسم ما لكم من اله غيره ما هذا الا بشر نفيان وقال
بعض العلما الثاني جحد مما تاكلون مما تشربون لما توعدون اسما وما نحن جحد وما نحن له نفي بما كذبوا اسم في تاويل المصدر
عما قليل صلة ما تسبق وما يستاخرون نفيان انى بما تعملون بما لديهم انما نمدهم ما اتوا ما لم يات ما بهم اسما
فما استكانوا وما يتضرعون نفيان قليلا ما تشكرون صلة ما قال كما الاولون انتم ما اتخذ الله من ولد وما كان معه
نفيان بما خلق عما يصفون عما يشركون اسما اما تريني صلة ما يوعدون ما نعدهم بما تصفون فيما تركت
بما صبروا اسما **النور** ما اكتسب فيما افضتم ما ليس اسما ما يكون لنا ما زكى منكم نفيان بما كانوا بما تقولون
بما يعملون ما تبدون وما تكتمون بما يصنعون ما ظهر منها او ما ملكت ما يخفين مما ملكت احسن ما عملوا بما تفعلون
يخلق الله ما يشاء اسما وما اولئك نفي بما تعملون ما حمل ما حملتم اسما وما على الرسول نفي كما استخلف كما استاذن
او ما ملكتم ما في السموات ما انتم بما عملوا اسما **الفرقان** ما لهذا الرسول استفهام تعجب ما يشاؤن وما يعبدون

اسمان ما كان ينبغي نفي بما تقولون اسم فما تستطيعون وما ارسلنا نفيان الى ما عملوا مما خلقنا وما لا ينفعهم اسما وما ارسلنا
ما اسلكم نفيان وما بينهما اسم وما الرحمن استفهام انكار لما تامرنا بما صبروا اسمان ما يعبؤ اذا جعلت المعنى فلولا دعاؤكم
اي عبادتكم الاصنام ما استفهام لطف وتقريب واذا جعلت المعنى لولا عبادتكم لي فهو استفهام تحير وسلطنة واستغنا
الشعراء وما ياتيهم نفي عما كانوا اسم وما كان اكثرهم مومنين في جميع هذه السورة نفي وما رب العالمين استفهام اختيار
وما بينهما في موضعين ما يافكون اسما ما تعبدون استفهام توبيخ ما كنتم تعبدون اين ما كنتم تعبدون اسمان وما
اضلنا في الله وما اسلكم كلاهما نفي وما علمي استفهام بما كانوا اسم وما انا بطارد وما اسلكم كلاهما نفي بما تعملون اسم
وما نحن وما اسلكم كلاهما نفي فيما هاهنا اسم ما انت الا بشر وما اسلكم كلاهما نفي ما خلق لكم مما تعملون اسمان وما اسلكم وما
انت الا بشر نفيان قيل الثاني جحد بما تعملون اسم ما كانوا به نفي ما كانوا يوعدون ما كانوا يمتعون اسمان وما اهلكنا
وما كنا وما تنزلت وما ينبغي وما يستطيعون كلها نفي وجاز فما اغنى لفظ الاستفهام والمعنى نفي عما تعملون ما لا
يفعلون من بعد ما ظلموا اسما **النمل** فقال ما لي استفهام تطلب ما لم تحط ما تخفون وما تعلنون اسما ما كنت
قاطعة نفي بم يرجع استفهام فما اتاني الله خير مما اتيكم ما كانت تعبد اسما لم تستعجلون استفهام توبيخ ما شهدنا نفي
ما ظلموا اسم في تاويل المصدر ما كان جوابه نفي اما يشركون اسم ما كان لكم نفي قليلا ما تذكرون صلة عما يشركون اسم
في تاويل المصدر وما يشعرون نفي ما تكن صدورهم وما يعلنون اسمان وما من غائبة وما انت بهادي نفيان بما ظلموا بما
يفعلون ما ذا كنتم تعملون اسما وما ربك بغافل نفي عما تعملون **القصص** ما كانوا يحذرون ما انت في قلت اسما
وما تريد ان تكون نفي ما خطبكما استفهام لما انزلت ما سقيت لنا اسمان وما اريد نفي ايما الاجلين صلة على ما
نقول اسم ما هذا الا سحر وما سمعنا ما علمت كلها جحد وقال بعضهم الجحد في القران اربعة احرف ما جانا من بشير ولا نذير
يجحدون بالسما قالوا وما كنا نعلم من سوره ما علمت لكم وهو اكبر مما قال وهذه من الجملة من بعد ما اهلكنا اسم اذ
وما كنت بجانب وما كنت من الشاهدين وما كنت ثاويا وما كنت بجانب ما اتيهم من نذير كلها نفي بما قدمت مثل ما اوتي
بما اوتي بما صبروا ومما رزقناهم اسما وما كان ربك مهلك وما كنا مهلكي نفيان وما اوتيتم شرط وما عند الله مما غوينا
اسمان ما كانوا ايانا ما كان لهم نفيان وقال بعضهم ما كان لهم الخيرة اسم ولا باس به وعندي نفي وفيه ادلة وموضعه
غير هذه عما يشركون ما تكن وما تعلنون ما كانوا يفترون اسما ما ان مفاتحه ذكر بعض المفسرين ان ما ان هاهنا بمعنى
وذكر بعضهم انها تعجب وعندي هي اسم في موضع نصب مفعول ثان كما تقول اتيت زيدا درهما اي واتيناه من الكنوز
ما ان مفاتحه لتنوء بالعصبة اولي القوة الذي هو ومثله قولك اعطيتك من المال ما ان بعضه لو فرق على اهل بيت
ما كفاهم اسم فيما اتيك الله كما احسن الله مثل ما اوتي اسما فما كان له وما كان نفيان الا ما كانوا اسم وما كنت ترجو نفي
العنكبوت ساء ما يحكمون ما ليس لك بما كنتم بما في صدور اسما وما هم بحاملين نفي عما كانوا اسم وما على الرسول

وما انتم بمعجزين وما لكم من دون الله فما كان جواب وما لكم من ناصرين ما سبقكم فما كان جواب كلاهما نفي انما اتخذتم من دون الله
من نصب المودة كان انما حرفا ولم يكن لها ومن رفع المودة كان ما اسما منصوبة بان ما كانوا اسم وما كانوا وما
كان نفيان يعلم ما يدعون اسم في تاويل المصدر وما يعقلها نفي اتل ما اوحي ما يصنعون اسما وما يجحد وما كنت
وما يجحد كلها نفي ما في السموات وما كنتم اسمان وما هذه الحيوة نفي لما اتيناهم اسم في تاويل المصدر **الروم**
ما خلق الله نفي وما بينهما مما عمروها اسمان فما كان الله نفي مما ملكت فيما رزقناكم اسمان وما لهم من ناصرين نفي بما قدمت ايديهم بما
اتيناهم بما كانوا بما قدمت اسما وما اوتيتم وما اوتيتم شرطان عما يشركون بما كسبت اسمان وما انت بهادي العمي نفي ما يشاء
اسم ما لبثوا نفي **لقمان** بالبر لك بما كنتم ما اصابك ما في السموات وما في الارض ما انزل الله ما وجدنا بما عملوا اما في
السموات ولو ان ما في الارض اسما ما نفدت ما خلقكم نفيان بما تعملون انما تدعون اسمان وما يجحد نفي ما في الارحام
اسم ان جعلت يعلم يعرف والا فاستفهام وما تدري فحرف نفي **السجدة** ما اتيهم نفي وما بينهما اسم ما لكم
من دونه نفي عما تعملون اسم قليلا ما تشكرون صلة بما نسيتم بما كنتم ومما رزقناهم ما اخفي لهم بما كانوا بما كانوا لما
صبروا اذا كسرت اللام فما كانوا اسما واذا فتحت اللام وشددت الميم فبمعنى خبر واذ **الاحزاب** ما يوحى بما تعملون
اسمان ما جعل الله وما جعل وما جعل كلها نفي فيما اخطاتم ما تعمدت بما تعملون بصيرا اسما ما وعدنا الله
وما هي بعورة وما لبثوا فما قاتلوا كلها نفي هذا ما وعدنا الله اسم وما زادهم نفي ما عاهدوا الله اسم وما بدلوا
نفي واذكرن ما يتلى اسم وما كان لمؤمن نفي ما الله مبديه اسم ما كان على النبي نفي فيما فرض الله اسم ما كان محمد
فما لكم عليهن نفيان وما ملكت مما افاء الله ما فرضنا وما ملكت بما اتيتهن ما في قلوبكم الا ما ملكت اسماء
واذا لم يجعل يعلم يعني يعرف ما في قلوبكم استفهام وما كان لكم نفي ولا ما ملكت ما اكتسبوا اسمان وما يدريك
استفهام اياتي عما قالوا اسم **السبا** ما في السموات وما في الارض ما يلج وما يخرج وما ينزل وما يعرج ما بين ايديهم
وما خلفهم بما تعملون ما يشاء اسمان ما دلهم ما لبثوا نفيان بما كفروا اسم في تاويل المصدر وما كان وما لهم وما له كلها نفي
عما اجرمنا عما يعملون اسمان وما ارسلناك نفي الا بما كانوا اسم وما ارسلناك نفي بما ارسلتم اسم وما نحن وما اموالكم
نفيان بما عملوا اسم في تاويل المصدر وما انفقتم شرط ما هذا الا ما هذا الا مجد عما كان اسم وقالوا ما هذا مجد وما اتيناهم
وما ارسلنا وما بلغوا كلها نفي معشار ما اتيناهم اسم ما بصاحبكم نفي ما سالتكم شرط وما يبدئ وما يعيد نفيان
فيما يوحي وبين ما يشتهون كما فعل اسما **الملائكة** ما يفتح الله وما يمسك شرطان بما يصنعون اسم في تاويل
المصدر وما تحمل وما يعمر وما يستوي البحران ما يملكون ما استجابوا وما ذلك وما يستوي الاعمى وما يستوي الاحياء
وما انت بمسمع كلها نفي ومما رزقناهم لما بين يديه ما يتذكر فيه اسما للظالمين ما زادهم وما كان الله ليعجزه كلها نفي
بما كسبوا اسم في تاويل المصدر ما ترك نفي **يس** ما انذر اباؤهم قال بعضهم كالانذروا احتج بقوله تعالى

ام جاءهم ما لم يات اباءهم الاولين وقال بعضهم صلة والاول قول مقاتل والثاني قول السجستاني وعندي هو نفي دليله
لتنذر قوما ما اتاهم من نذير في مواضع كثيرة وقال ايضا وما ارسلنا اليهم قبلك من نذير واما قوله تعالى ما لم يات اباءهم
الاولين فلم يعن به قريش والعرب وانما اريد بذلك قوم ابرهيم ونوح واقوام الانبياء الذين هلكوا حين كذبوا انبياءهم
ما قدموا اسم في تاويل المصدر قالوا ما انتم وما انزل نفيان وما علينا نفي وما لي لا اعبد استفهام توبيخ وتعجب بما غفر لي
اسم على المصدر وما انزلنا وما كنا ما ياتيهم كلها نفي لما جميع صلة اذا خففت واذا شددت فحرف الاستثناء وما عملته
اسم وقد قيل نفي قال الاستاذ ابو علي سمعت بعض مشايخي رحمهم الله يقول من قرا وما عملته بالهاء فما اسم ومن حذف الهاء
فنفي ولا باس بهذا والقول عندي انها اسم في القراءتين جميعا مما تنبت ومما لا يعلمون ما يركبون ما بين ايديكم وما
خلفكم اسما وما تاتيهم نفي مما رزقكم الله اسم ما ينظرون نفي ما وعد الرحمن الا ما كنتم ما يدعون بما كنتم بما كانوا اسما في
استطاعوا وما علمناه وما ينبغي كلاهما نفي مما عملت ما يسرون وما يعلنون اسما **الصافات** وما بينهما وما
كانوا يعبدون اسمان ما لكم لا تناصرون استفهام توبيخ ومنه وما كان لنا وما تجزون نفيان الا ما كنتم اسم انما
نحن وما نحن نفيان فما ظنكم ما لكم لا اسمعها ما وتخبر ما تنحتون وما تعملون ما تومر اسما ما لكم كيف استفهام توبيخ
عما يصفون وما تعبدون اسمان وما منا ما انتم نفيان **ص** ما سمعنا بهذا جحد وما بينهما اسم ما هنالك صلة
وما ينظر ما لها نفيان على ما يقولون اسم في تاويل المصدر وقليل ما هم صلة وقيل اسم بما نسوا اسم على المصدر
وما خلقنا نفي وما بينهما ما توعدون اسمان ما له من نفاد نفي ما لنا لا نرى استفهام تلهف وما من اله نفي وما
بينهما اسم ما كان لي نفي ما منعك استفهام توبيخ ما اسالكم وما انا نفيان **الزمر** ما نعبدهم نفي فيما هم مما يخلق
بما كنتم تعملون ما كان يدعوا ما شئتم ما كانوا يكسبون لهم ما يشاؤن ما تدعون من دون الله اسما فما له من هاد وما له
من مضل نفيان وما انت عليهم نفي فيما كانوا ما في الارض ما لم يكونوا ما كسبوا ما كانوا اسما فما اغنى نفي ويجوز فيه
الاستفهام في اللفظ والنفي معناه ما كانوا يكسبون ما كسبوا اسمان بما هم نفي احسن ما انزل ما فرطت اسمان
وما قدروا الله نفي عما يشركون ما عملت ما يفعلون اسما **المؤمن** ما يجادل وما يتذكر نفيان بما كسبت اسم على المصدر
ما للظالمين نفي وما تخفي الصدور اسم على المصدر وما كان وما كيد نفيان ما اريكم وما اهديكم جحدان الا ما ارى
اسم وما الله يريد ما لكم فما زلتم كلها نفي مما جاءكم به اسم وما كيد فرعون نفي ما لي ادعوكم استفهام بريه ما ليس لي
انما تدعونني ما اقول لكم ما مكروا اسما وما دعاء الكافرين ما هم ببالغيه وما يستوي الاعمى كلها نفي قليلا ما تتذكرون بما
ارسلنا اين ما كنتم تشركون بما كنتم تفرحون وبما كنتم تمرحون اسما فاما نرينك صلة وما كان لرسول فما اغنى نفيان وجاز
فما اغنى لفظ الاستفهام خلاف المعنى ما كانوا مما عندهم ما كانوا بها كانوا به اسما **السجدة** مما تدعونا بما ارسلتم
بما كانوا اسما اذا ما جاؤها صلة وبما كانوا اسم لم شهدتم علينا استفهام تلهف وما كنتم تستترون نفي مما تعملون.

اسم على المصدر فما هم من المعتبين نفي ما بين ايديهم وما خلفهم بما كانوا ما تشتهي ما تدعون اسما وما يلقيها
نفيان واما ينزغنك صلة ما شيتم بما تعملون اسمان على المصدر ما يقال لك نفي التوبة ما قد قيل اسم وما ربك بظلام وما
تخرج وما تحمل ما منا كلاهما نفي ما كانوا يدعون اسم ما لهم وما اظن نفيان بما عملوا اسم على المصدر **عسق** ما في السموات
وما في الارض اسمان وما انت وما لهم نفيان وما اختلفتم شرط ما وصى ما وصينا ما تدعوهم اسما وما تفرقوا نفي
من بعد ما جاءهم كما امرت بما انزل الله ما استجيب له اسما وما يدريك استفهام ايناس وما له نفي ما لم ياذن مما كسبوا
ما يشاءون ما يفعلون ما يشاء ما قنطوا وما بث فيهما وما اصابكم فيما كسبت اسما اذا جعلت ويعلم ما تفعلون
بمعنى بحرف والا فاستفهام واما وما اصابكم فهو اسم على معنى الشرط وما انتم بمعجزين وما لكم من دونه نفيان بما كسبا
اسم على المصدر ما لهم من محيص نفي فما اوتيتم شرط وما عند الله اسم ما غضبوا صلة ومما رزقناهم اسم ما عليهم فما له
من ولي وما كان لهم فما له ما لكم من ملجا وما لكم من نكير وما عليهم فما ارسلناك كلاهما نفي بما قدمت يخلق ما يشاء
اسمان وما كان لبشر نفي ما يشاء اسم ما كنت تدري نفي ما الكتاب استفهام ما في السموات وما في الارض اسمان
الزخرف وما ياتيهم نفي ما تركبون اسم وما كنا له نفي مما يخلق ما ضرب اسمان ما عبدناهم ما لهم ما ارسلنا
كلاهما نفي مما وجدتم بما ارسلتم مما تعبدون اسما لما متاع صلة اذا خففت وحرفا استثنا اذا شددت فاما نذهبن
صلة وما نريهم نفي بما عهد اسم ما ضربوه لك نفي ما تشتهيه الانفس ما كنتم اسمان وما ظلمناهم نفي عما يصفون وما
بينهما اسمان **الدخان** وما بينهما اسم فما بكت عليهم وما كانوا نفيان ما فيه بلاء اسم وما نحن وما خلقنا نفيان
وما بينهما اسم ما خلقناهما نفيها كنتم اسم **الجاثية** وما يبث وما انزل الله ما كسبوا ولا ما اتخذوا ما في السموات
وما في الارض بما كانوا اسما فما اختلفوا نفي ما جاءهم فيما كانوا سا ما يحكمون ما كسبت اسما وقالوا ما هي ما يهلكنا
وما لهم بذلك ما كان حجتهم كلاهما نفي والا الآن تجد ما كنتم ما كنتم اسمان قلتم ما ندري نفيها الساعة استفهام وما نحن
نفي ما عملوا ما كانوا به كما نسيتم اسما وما لكم نفي **الاحقاف** ما خلقنا نفي وما سمى عما انذروا ما تدعون بما تفيضون
اسما قل ما كنت وما ادري نفيان ما يفعل استفهام الا ما يوحى اسم وما انا الا ما سبقونا نفيان عما كانوا ما عملوا
اسمان ما هذا تجد مما عملوا اسم على المصدر عما كنتم وما كنتم عما تعدنا ما ارسلت ما استعجلتم فيما ان مكناكم اسما فما اغنى
عنهم نفي ما كانوا به ما حولكم وما كانوا لما بين يديه بما كنتم تكفرون كما صبر ما توعدون اسما **القتال** بما نزل
اسم على المصدر فاما واما تحبران كما تاكل من بعد ما تبين ما نزل الله ما اسخط الله من بعد ما تبين اسما **الفتح** ما تقدم
وما تاخر ما ليس في قلوبهم عما كانوا يعملون كما توليتم ما في قلوبهم بما تعملون فالم تعلموا اسما **الحجرات** ما فعلتم ما في السموات
وما في الارض بما تعملون اسما **قاف** ما تنقص الارض اسم على المصدر وما لها نفي ما توسوس اسم على المصدر
ما يلفظ نفي ذلك ما كنت هذا ما لدي اسمان ما اطغيته ما يبدل وما انا بظلام كلاهما نفي هذا ما توعدون ما يشاءون

وما بينهما اسما وما مسنا نفي على ما يقولون بما يقولون اسمان على المصدر وما انت عليهم نفي **الذاريات**
انما توعدون ما آتيهم اسمان ما يهجعون صلة وقد قيل نفي وقد تنبيه في كتاب الاغنا وما توعدون مثل ما انكم اسمان
فما خطبكم استفهام فما وجدنا ما تذر فما استطاعوا وما كانوا ما اتى الذين فما انت وما خلقت ما اريد وما اريد
كلاهما نفي **الطور** ما له من دافع نفي بما آتاهم بما كنتم اسمان وما التناهم نفي بما كسبت مما يشتهون اسمان فما انت نفي
عما يشركون اسم على المصدر **النجم** ما ضل وما غوى وما ينطق كلاهما نفي ما اوحى اسم على المصدر ما كذب نفي ما راى
ما يرى ما يغشى اسما ما زاغ وما طغى ما انزل الله كلاهما نفي وما تهوى ما تغني اسمان وما لهم نفي ما في السموات وما في الارض
بما عملوا بما في صحف ما سعى اسما فما ابقى نفي ما غشى **القمر** ما فيه مزدجر اسم فما تغني نفي وان شئت كان اللفظ استفهاما
والمعنى نفيا وما امرنا نفي ليس في سورة الرحمن شيء **الواقعة** ما اصحاب الميمنة ما اصحاب المشامة ما اصحاب اليمين
ما اصحاب الشمال استفهامات التعظيم والناس يقولون التعجب مما يتخيرون مما يشتهون بما كانوا ما تمنون اسما وما نحن
نفي فيما لا تعلمون ما تحرثون اسمان **الحديد** ما في السموات ما يلج وما يخرج وما ينزل وما يعرج بما تعملون فما جعلكم
اسما وما لكم الا استفهام توبيخ بما تعملون وما نزل اسمان وما الحيوة ما اصاب نفيان ما فاتكم بما آتيكم اسمان ما كتبناها
فما رعوها نفيان **المجادلة** ما هن امهاتهم نفي لما قالوا بما تعملون كما كتب بما عملوا ما في السموات وما في الارض اسما
ما يكون نفي بما عملوا الما نهوا بما لم يحيك بما نقول بما تعملون اسما ما هم منكم نفي سا ما كانوا كما يحلفون اسمان **الحشر**
ما في السموات وما في الارض اسمان ما ظننتم نفي ما قطعتم وما افاء الله ما افاء الله ما آتيكم وما نهيكم شروط فما اوجفتم نفي
مما اوتوا ما قدمت بما تعملون ما في السموات اسما **الممتحنة** بما جاءكم بما اخفيتم وما اعلنتم بما تعملون وما
تعبدون اسما وما املك نفي ما انفقوا ما انفقتم ما انفقوا اسما **الصف** ما في السموات وما في الارض اسمان لم
تقولون استفهام تاديب ما لا تفعلون ما لا تفعلون اسمان لم تؤذونني استفهام توبيخ لما بين يدي كما قال عيسى
اسمان **الجمعة** ما في السموات وما في الارض بما قدمت عما كنتم ما عند الله اسما **المنافقون** سا ما كانوا
مما رزقناكم بما تعملون اسما **التغابن** ما في السموات وما في الارض بما تعملون ما في السموات ما تسرون
وما تعلنون بما عملتم بما تعملون اسما ما اصاب نفي ما استطعتم اسم على المصدر **الطلاق** مما اتيه الله
ما اتيها اسمان **التحريم** لم تحرم استفهام عتب ما احل الله ما امرهم ما يؤمرون ما كنتم اسما **الملك**
ما ترى ما نزل الله ما كنا ما يمسكهن كلاهما نفي قليلا ما تشكرون صلة **القلم** وما يسطرون اسم على المصدر
ما انت نفي كما بلونا اسم على المصدر ما لكم استفهام توبيخ لما تخيرون لما تحكمون اسمان وما هو نفي **الحاقة**
ما الحاقة في موضعين وما ادريك استفهامات تعظيم يقول الناس هو تعجب بما اسلفتم اسم على المصدر ما حسابي
استفهام ما اغنى عني نفي بيديه وان شئت كان اللفظ استفهاما والنفي معناه بما تبصرون وما لا تبصرون اسمان

انكار
وما هو قول نفي قليلا اما في موضعين صلتان فما منكم نفي **المعارج** او ما ملكت اسم على المصدر فما للذين استفهام
مما يعملون اسم وما نحن نفي **نوح** ما لكم لا ترجون استفهام توبيخ مما خطاياهم اسم والصلة حسن ايضا **الجن**
ما اتخذ نفي كما ظننتم ما يوعدون مما لديهم اسما **المزمل** على ما يقولون كما ارسلنا ما تيسر ما تيسر اسما وما
تقدموا شرط **المدثر** ما ادريك ما سقر استفهام تعظيم وما جعلنا وما جعلنا وما يعلم وما هي كلها نفي بما كسبت
اسم على المصدر ما سلككم استفهام تقرير فما تنفعهم نفي وان شئت كان استفهاما والنفي معناه فما لهم عن التذكرة
استفهام توبيخ وما يذكرون نفي **القيامة** بل قدم اسم على المصدر **الانسان** اما شاكرا واما
كفورا حرفا تخيير على التهديد بما صبروا اسم على المصدر ما تشاؤون نفي **المرسلات** انما توعدون اسم
وما ادريك ما يوم الفصل استفهاما تعظيم من ماء مهين ما الظاهر ما افرات ماء الشرب الى ما كنتم مما يشتهون بما
كنتم اسما **النبأ** عم يتساءلون استفهام توبيخ وانكار ما يحتمل معناه الما وما بينهما ما قدمت اسمان **النازعات**
فانما هي زجرة اسم في موضع النصب قال الشيخ ابو معشر ما ولها ومرعيها ما الظاهر ما سعى اسم فيم انت استفهام
تبعيد **عبس** وما يدريك وما عليك استفهاما تبعيد والثاني يحتمل فيه النفي اما من استغنى واما من جاءك
يا ايها الانسان ما اكفره تعجب وقيل استفهام وقد ذكرناها في البقرة ما امره اسم **التكوير** ما احضرت اسم على
المصدر وما صاحبكم وما هو وما هو وما تشاؤون كلها نفي **الانفطار** ما قدمت اسم على المصدر ما غرك استفهام
توبيخ ما شاء ركبك اسم وقيل صلة ما تفعلون اذا جعلت يعلمون يعرفون والا فاستفهام وما هم عنها نفي وما
ادريك ما يوم الدين ثم ما ادريك ما يوم الدين استفهامات تعظيم **المطففين** وما ادريك ما سجين وما ادريك
ما عليون استفهامات تعظيم وعند اكثرهم التعجب وما يكذب نفي وما ارسلوا نفي ما كانوا يفعلون اسم
الانشقاق ما فيها وما وسق اسمان فما لهم استفهام توبيخ بما يوعون اسم على المصدر **البروج**
وما نقموا نفي على ما يفعلون اسم على المصدر **الطارق** وما ادريك ما الطارق استفهاما تعظيم لما عليها
صلة اذا خففت وحرف الاستثناء اذا شددت مم خلق استفهام اعتبار فما له وما هو نفيان **الاعلى**
ما شاء الله وما يخفى اسمان ليس في الغاشية شيء **الفجر** اذا ما ابتلاه في الحرفين صلة **البلد**
وما ادريك ما العقبة استفهاما تعظيم **الشمس** وما بناها وما طحاها وما سواها اسما له المصدر
الليل وما خلق اسم على المصدر وما يغني نفي وان شئت استفهام والمعنى نفي وما لاحد نفي نفيه القرآن
ما ودعك وما قلى نفيان فما يكذبك استفهام توبيخ ما لم يعلم اسم وما ادريك استفهاما تعظيم وما تفرق الذين
نفي من بعد ما جاءتهم اسم اذ وما امروا نفي ما لها استفهام تلهف ما في القبور ما في الصدور اسمان ما القارعة
وما ادريك ما القارعة وما ادريك ما هيه استفهامات تعظيم وعند اكثرهم التعجب وما ادريك ما الحطمة

استفهاما تعظيم وعند اكثر اهل العلم التعجب ما تعبدون وما اعبد ما عبدتم ما اعبد اسما ما اغنى عنه نفي وان شئت
استفهمت فالاولى في اللفظ لفظ النفي وما كسب من شر ما خلق اسمان على المصدر [illegible] علم الكتاب
بعون الملك الوهاب والحمد لله اولا واخرا ظاهرا وباطنا وصلى الله على سيدنا محمد وآله اجمعين
وقد وقع الفراغ من تحرير هذه النسخة الشريفة المباركة الميمونة
على يد العبد الضعيف النحيف اقل عباد الله تعالى
بن عثمان حسين الحافظ [illegible] سنة اربع و
ثمانين وثمانمائة الهجرية النبوية
حامدا لله ومصليا على نبيه [illegible]
لوالديه ولجميع المؤمنين
والمؤمنات والمسلمين و
المسلمات برحمتك
يا ارحم الراحمين
يا رب

ShivaDoc.com

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد واله الطاهرين اما بعد فان احق
ما يبتدئ به في التنبيه بعد المعرفة بالله جل اسمه كتاب الله الذي لا ياتيه الباطل
من بين يديه ولا من خلفه تنزيل من حكيم حميد سالت وفقك الله للهدى وجنبك
الردى ان اجمع لك في الجامع ذكر قراءات القراء العشرة وهم اهل الحجاز والشام و
العراق وان اختصرها بالفاظ لطيفة وتراجم موجزة وان اذكر من القراءات
ماثورها ومن الروايات مشهورها ليسهل حفظه على مريدها وان لا احشوها
بالاسانيد ولا اعيد ذكر الكلمة المختلفة فيها واشباهها بعد ان ذكرناها في موضع واحد
اما في الحاشية او في ابواب الجامع اذ وجد نظيرها في مواضع من كتاب الله تعالى مثل
الصراط وصراط ه وعليهم ه ويومنون ه من ربهم ه ومن الناس ه وابصارهم ه
واذا قيل ه بالكافرين ه يا ايها الناس ه ويا ادم ه اصحاب النار ه من الابرار ه واشباههن
وباب الامالة والادغام ه والهمز ه والمد ه فاجبتك الى اختصار هذه الحروف في الجوامع
اذ كنا قد ابيّنا في كتاب الكامل في وجوه القراءات من اصولهم في ذلك مشروحا مبينا مع
اختلافهم بالروايات وحجج القراء في الكلمات والحروف وذكرنا في رؤس السور عدد حروف
السور وكلماتها وعدد اياتها واختلاف العادين فيها وذكر انساب القراء وانساب
رواتهم وفضائلهم بالاسانيد التي سمعناها من المشايخ وبالله التوفيق

ذكر ترجمة اسامي القراء العشرة على طريق الاوراق وترجمة اسامي رواتهم

ترجمة نافع ع وراويه ورش ش وقالون ن من طريقين واسمعيل ل من
طريقين والمسيبي مس ثم ابن كثير ر وراويه البزي بز والقواس س من طريقين
وابن فليح ج ثم ابن عامر مر وراويه العجمي من والتغلبي بي وهشام
شا والاخفش فش ثم ابو عمرو و وراويه اليزيدي د من طريقين و
شجاع ج ثم عاصم م وراويه ابو بكر كر من طريق وحفص ص من طريقين
ثم حمزة ه وراويه سليم لم وللرواة منهم خلف لف وخلاد خلا ثم الكسائي
ي وراويه ابو الحرث ث وابو عمرو بو وقتيبه به ونصير نص ثم
ابو جعفر فر من طريق واحد ثم خلف ف من طريق واحد ثم يعقوب

اجمع

ش
س
شا د
لف
به
فر

ب

وراويه

ح

وراويه رويس يس وروح ثم ق اريد الباقين من جملة القراء العشرة ثم
وكلما قلت وذكرت في حاشية الجامع من اختلافاتهم في الكلمة والحروف قرا فلان وفلان
بكذا وكذا ولم اذكر الاخرين من اولئك العشرة فما كتب في اصل الجامع بالسواد واعجم
بالخضرة او بغيرها على خلاف رسم القراءات هو طريق الاخرين وكلما ياتيك من هذا الباب
يكون على هذا النسق الى اخره وبالله التوفيق فصل اعلم ان ائمة هذه الامصار
الذين اعتمد الناس في زماننا هذا على قراءتهم هم عشرة انفس فالحجازيون هم اهل
مكة والمدينة فمن اهل مكة ابو معبد عبد الله بن كثير مولى عمرو بن علقمة الكناني مات بمكة
سنة عشرين ومائة قرا القران على مجاهد بن جبير ودرباس مولى ابن عباس رضعهم و
قرا على عبد الله بن عباس وقرا هو على ابي بن كعب رضعهم وقرا ابي على النبي
صلعم وراويه هاهنا احمد بن محمد البزي واحمد بن محمد بن عون القواس وعبد الوهاب
بن فليح ومن اهل المدينة ابو عبد الرحمن نافع بن عبد الرحمن مولى جعونة بن شعوب
الليثي وقيل شعوبة ويقال كنيته ابو رويم ويقال ابو عبد الله وابو الحسن وكان اصله
من اصفهان مات بالمدينة في سنة تسع وقيل ست وتسعين ومائة قرا القران على سبعين
من التابعين احدهم ابو جعفر القاري وشيبة وعبد الرحمن بن هرمز الاعرج فاما الاعرج
فقد قرا على ابن عباس وغيره وقد ذكرنا اسناد ابن عباس رضعم وراويه اسمعيل
بن جعفر الانصاري وابو سعيد عثمن بن سعيد المصري الملقب بورش واسحق بن محمد
المسيبي وعيسى بن مينا الملقب بقالون الاصم النحوي ومن اهل الشام
عبد الله بن عامر اليحصبي وكان يكنى بابي عمران ويقال بابي نعيم يقال انه
لقي عثمان بن عفان رضعم مات بدمشق في سنة ثمان عشرة ومائة قرا على المغيرة
وقرا المغيرة على عثمان بن عفان رضعه وقرا هو على الرسول صلعم وراويه هشام
بن عامر واسمعيل بن سعيد العجمي واحمد بن يوسف التغلبي وهرون بن موسى بن
شريك والعراقيون هم الكوفة والبصرة فمن اهل الكوفة عاصم بن ابي النجود
وابو النجود اسمه بهدلة ويقال ان بهدلة اسم امه وهو مولى لبني خزيمة بن
مالك مات بالكوفة في سنة ثمان وعشرين ومائة قرا القران على ابي عبد الرحمن السلمي
وقرا هو على علي بن ابي طالب رضعم وقرا علي بن ابي طالب على رسول الله صلى الله عليه

وراويه هاهنا ابو بكر بن عياش بن سالم الاسدي وحفص بن سليمان البزاز وله وهما
رواة قد ذكرتهم في كتاب الكامل في وجوه القراآت وابو عمارة حمزة بن حبيب
بن عمارة الزيات مولى بني عجل من ولد الحكم بن صبيغ مات بحلوان سنة ستة
وخمسين ومائة قرا على جماعة منهم حمران بن اعين وقرا حمران على ابي حرب ابن الاسود
وقرا ابو حرب على ابي الاسود وقرا ابو الاسود على علي بن ابي طالب وقرا علي بن ابي طالب
على رسول الله صلعم وراويه هاهنا سليم وله رواة منهم خلف وخلاد وابو الحسن علي
بن حمزة الكسائي مات بقرية من قرى الري يقال لها ارنبويه سنة تسع وثمانين ومائة
وقيل احدى وقيل اثنتي وقرا الكسائي على حمزة وقد ذكرت اسناد حمزة وراويه ابو الحرث
الليث بن خلد وقتيبة بن مهران ونصير وابو عمرو ومن اهل البصرة ابو عمرو
بن العلاء بن الحصين وكان اسمه زبان وقيل العريان وقيل غير ذلك مات بالكوفة
سنة اربع وخمسين ومائة وقيل سبع وله ست وثمانون سنة قرا على مجاهد بن جبير
وسعيد بن جبير وقرا على عبد الله بن عباس رضعم وراويه هاهنا ابو محمد يحيى بن المبارك اليزيدي
وشجاع بن ابن ابي نصر البلخي وله رواة فاما ما عدا هولاء الائمة فاخترنا من اهل
عصرنا ثلثة انفس والحقوهم بهم في القراآت والفضل احدهم ابو جعفر يزيد بن القعقاع
المدني مولى عبد الله بن عياش عتاقة وكان يقرئ الناس في مسجد رسول الله صلعم قبل
الحرة على راس ثلث وستين مات في زمان مروان وكان استاذ نافع ولم يعدوه من
السبع لانه قرا بالقراآت الشاذة الغريبة والثاني ابو محمد يعقوب بن اسحق الحضرمي
النحوي نزيل البصرة مات يوم الاحد سنة خمس ومائتين وراويه محمد بن المتوكل اللؤلؤي
المعروف برويس وروح بن عبد المؤمن وقرا يعقوب على سلام وقرا سلام على
عاصم وقد ذكرت اسناد عاصم وقرا على غيرهم ايضا والثالث ابو محمد خلف
بن هشام الكوفي مات سنة تسع وعشرين ومائتين قرا على سليم وقرا سليم على حمزة
وقد ذكرت اسناد حمزة باب الادغام ادغم ه ي شا ف
نضجت جلودهم خبت زدناهم رحبت ثم وجاءت سيارة وحصرت صدورهم
وحملت ظهورهما ولبثت وكذبت ثمود واورثتموها ويريد ثواب ولقد جاءكم
ولقد ذرانا ولقد زينا لقد سمع الله وقد شغفها ولقد صرفنا لقد ظلمك ولقد ضربنا

اذ دخلت واذ جعلنا هذه الحروف مذهب شا واذ زين واذ سمعتموه واذ صرفنا
ف
ه يدغم هذه الاحرف الثلثة في رواية خلاف في اختياره لم يدغم وكذلك لبثت وكذبت
ثمود ورحبت ثم فاما اذا تحرك الحرف فكان و يدغم كل حرفين من جنس واحد او مخرج
واحد او قريب المخرج الا ان يكون مضاعفا مثل احل لكم او لتحذوفا مثل يحل لكم او منونا
قبل ساكن غير مثلين مثل فيقول رب وتركوك قائما ابن د يدغم فمن زحزح عن النار
وقد بينت ادغام و في كتاب الكامل في وجوه القراآن وههنا اوما ثاليه
ه وافقه في قوله بيت طائفة والصافات صفا فالزاجرات زجرا فالتاليات ذكرا والذاريات
ذروا مر ادغم التاء في الثاء كذبت ثمود وفي الصاد حصرت صدورهم وفي الظاء
حملت ظهورهما والدال في الضاد قد ضلوا وفي الظاء فقد ظلم نفسه والثاء في التاء
فقد لبثتم الا اورثتموها فانه لم يدغم وذال اتخذتم وابنت سبع فش خرج من هذا
مي
الحرف وزاد مي اذ تقول للمومنين واذ تقول للذي انعم الله مع شا وادغم سن
روايته كر رعاية دال قد في الضاد وفي الظاء ش زاد عليهما في حملت ظهورهما حيث كان
ادغم ب في رواية يس يدغم الميم في الميم واللام في اللام والباء في الباء في جميع
القران ويدغم ايضا وطبع على قلوبهم تكاد تميز يدغم حرفا واحدا والصاحب بالجنب واظهر
مس دال قد تبين وكذلك اجيبت دعوتكما فلما اثقلت دعوا الله ص روايته دخل معه
ي
في قد تبين ادغام هل وبل كان ي يدغم في التاء وفي الثاء هل تنقمون منا هل
ثوب وفي الزاء بل زين وفي السين بل سولت وفي الضاد بل ضلوا وفي الطاء بل طبع الله
ه
وفي الظاء بل ظننتم وفي النون بل نتبع شا معه الا في الظاء والضاد فانه لم يدغم ه
وافقه في التاء والثاء والسين و دخل معهم في الملك والحاقة فهل ترى وهل ترى ب
ادغم
ادغم اللام في الذال في ستة مواضع في البقرة ومن يفعل ذلك وفي ال عمران وفي النساء
موضعين وفي الفرقان وفي المنافقين مس عن ع لم يدغم الغنة عند اللام والراء مثل
هدى للمتقين ومن ربهم وادغم النون والتنوين عند الخاء والغين ولم يدغم الغنة
مثل هل من خالق غير الله وروت جماعة عن ه باظهار الغنة عند الراء واللام والواو
ه نص
وقرا ق بادغام الغنة عند الراء واللام ويدغم ه نص النون والتنوين في الواو
ث
مثل غشاوة ولهو ق لا يدغمون ويدغم ه ي الا ث النون والتنوين عند الياء

فر ش كر

مثل من يقول لوق باظهار الغنة **باب** بترك **فر ش كر** رواية كل همزة
ساكنة مثل يومنون وياكلون ويامرون وياخذون والذي اوتمن ولقانا ايت و
الضان والموتفكة والموتفكات **ش** خالفهم في كاس وباس وراس وشيت وجيت
وشان وكذاب وراى العين وماويهم وقرات ورياء ولولوا فانه همز وترك
فر كر رواية همز قوله اقرا وهي ونبي ام لم ينبا وهمز **ش** هذه الاحرف
ويتركون ايضا من الهمزة المتحركة مثل قوله لا يواخذكم الله فليود ايود فوادك
يوخركم موذن لنبونهم خاسيا وناشية وملئت والخاطئة وترك **فر**
كر رواية قوله رياء الناس ويسعون اموالهم رياء الناس واذا قرئ ليبطئن
فر ترك الهمز من هذه الاحرف فحسب **كر** رواية في جميع القران الا في سورة البقرة
فانه همز ولكن ليطمئن قلبي ان شانئك وترك **فر ش** همزها وثم اقروا وهمز
كر رواية تفرد **فر** في ترك الهمز في قوله مستهزءون فمالون وليطفئوا وليواطئوا
ولا يطئون موطئا ومتكون ومتكين واسرائيل **ش** تفرد به في ترك الهمز
كانهم وكان لم يكن افامن افاصفيكم فاذن واطمانوا خيرا اطمان فنبي
لانبي حديث لاملان همزة الثانية بتركها ليلا والذين تبوؤ الدار ومن
الارض والاخرة خلوا الى شياطينهم الباب وما تفرد به **كر** رواية من ترك
الهمز مائة عام وفئة وفئتين من شعائر الله مطمئن ولنطمئن ومن
تاخر او يتاخر في هذين الحرفين فحسب من كل ها سالتموه ولقد استهزئ
بترك **و** كل همزة ساكنة الا ان يكون سكونها علامة للجزم مثل ان نشاء وتسؤكم و
نبئ وهيئ وترك همز يومنون وتاكلون وماوى وجيت وشيت وكاس
وبير وذيب فاووا الى الكهف ياتي وتاتي **ج** همز الكاس والباس والراس
والبير ولا يالتكم والباسا و يهمز المتحرك بلا خلاف ومذهب **ه** اذا وقف
بترك الهمز فاذا لم يقف همز **باب الامالة والتفخيم** كان **و ه** في رواية
ي غير **ث ه ش مي** يميلون كل الف بعدها راء مجرورة مثل الضار ودينار
وقنطار زاد **ي** عليهم والجار ذي القربى والجار والجوار حيث كان الا **ث** يميل
هار **ه** لم يميل الغار وهار وجبار واوزار واثار **ه** في رواية **لف ث ف**
ه

فر

ي ش م

لا يميلون

لا يميلون منه الا ما يتكرر الراء فيه نحو القرار والابرار ولا شرار **ه** في رواية **خلا**
لا يميل منها شيئا و يميل **وي** الا **ث ش مي يس** بالكافرين **ح** جمعهم
في موضع واحد من قوم كافرين ويكسر **وه ي ش مي ف** كل راء بعدها ياء
نحو ترى واشترى وافترى ويميل **ه ي ف** كل اسم مقصور وفعل من ذوات
الياء مثل يغشى وتجلى وابتغى وادنى والاسم مثل الدنيا والقصوى والمولى والماوى
واشباه ذلك ومن هذا الباب واوصاني ومن عصاني واتاني فما اتاني الله وما انسانيه
فتحها **ه ف** وامالها **ي** وفي رواية **به** مازكى تفرد به ويميل ايضا في رواية
نص بو في طغيانهم وباياتكم وكمشكوة وفي رواية في اذانهم وكذلك
يواري فلا تمار وكذلك سارعوا ويسارعون نمال وكذلك هدى ومثوى ومحياي
وكذلك جبارين ويميل في كل الروايات خطايا كم فاحياكم ومرضات الله ويميل **ه**
ف امات واحيا ويموت ونحيا ويميل في رواية الصاد من النصارى والسين
من سارى والتاء من اليتامى والكاف من سكارى والسين من كسالى ويميل حتى امالة
الطيبة والداعي ويميل في رواية **به** لله في كل القران والراكعين والساجدين والشاهدين
والشاكرين من حساب من كتاب وبالوالدين وللرجال الى شمائلكم يميل كل هذا اذا كان
في موضع خفض وكذلك في الارحام والمساجد وما هم بخارجين وشرح باحسان من
الجاهلية والجاهل والجاهلون يميل في حال النصب والرفع والخفض والقيامة اما يوم
القيامة تلك ليال الحاكم وادنا وفاكهة واد ولا يميل غير اخراج وما بقي من امالته
سنذكره في موضعه ليكون اسهل ويميل وهو اباخراج وكذلك ليس بخارج ويميل **ه ف**
الان تتقوا منهم تقية ولا يميلان حق تقاته يميلهما ويميل انا اتيك به
الحرفين **خلا** لا يميل ويميل **ه** جاء وشاء وزاد وزاغ وطاب وحاق وخاب
وخاف وضاق ولا يميل ام زاغت وكذلك ازاغ الله وافقه **مر** الا في رواية **شا**
ف في اختياره في امالة جاء وشاء **مر** امال فزادهم الله في سورة البقرة فحسب
قرة خاب ممال في ابراهيم وخاب كل جبار عنيد وفي طه وقد خاب وفي الشمس
وقد خاب من دسيها **نص** عن **ي** فزادهم الله ممالة في جميع القران ويميل **و** ما كان
على وزن فعلى وفعلى وفعلى مثل موتى وسلوى وقصوى ودنيا فعلى سيما امالة

ث
ش ي ف
به
نص بو
نص
شي
ي

ShivaDoc.com

لطيفة بين الفتح والكسر والى الفتح اقرب ولذلك كل سورة اياتها على الياء فانه يقرها
ايضا بين الفتح والكسر مثل سورة طه والنجم واماله ش مثل و وكل ما امال امالا وزاد عليه
امالة احرف انا اذكرها امالة ش بسم الله يميل اذا كان قبل الاسم كسرة وكذلك بيته
ويميل فيها ومنها وبها امالة لطيفة ويميل نون الكناية اذا كانت قبلها كسرة مثل اذنا
وقنا وذكورنا وازواجنا و يميل ايضا في حال الوقف لا في حال الادراج كل ياء بعدها راء
وقبلها كسرة مثل سعيرا وكبيرا وبصيرا وخبيرا ويميل ايضا فراشا علكم اخراجهم
والخيرات حيث كانت واخراج اهله حيث كان غير اخراج لا اكراه في المحراب في
موضع الخفض والنصب واسراف ومرارا في جميع القران اسرافنا حذران اقترا او
احوايا عن درستهم اجرامي حمرا جامرو اكراما والصابرات والذاكرات بين اسفارنا
سراعا بالعشي والاشراق والناشرات قاصرات والاكرام والمعصرات كراما يميل جميع
ذلك امالة لطيفة وق جميع ذلك بالفتح وقد بقيت احرف اذكرها ليكون احفظ على القاري
مثل ادريكم ودهار

القراآت في فاتحة الكتاب قرا مري ب ف

مالك يوم الدين بالالف ملك بغير الف قرا في رواية خلا الصراط باشمام
الزاء اذا كان فيه الالف واللام في جميع القران وفي رواية لف الصراط وصراط
باشمام الزاء فيهما في جميع القران [في جميع القران صح] وروت جماعة عن من طريق ابي حفص الكناني
باشمام الزاء في هذا الحرف الواحد اهدنا الصراط فحسب وساير القران بالصاد قرا ش من
طريق ابن مجاهد لس عن الصراط وصراط بالسين في جميع القران وروى بز عن ش
بزح بالصاد في جميع القران وكذلك قراه انعمت عليهم واليهم ولديهم بضم الهاء
بضم كل هاء قبلها ياء ساكنة مثل ايديهم وعليهم ويزكيهم زاد يس وان سقطت
الياء لعلة نحو فاستفتهم وقهم والم ياتهم الا قوله ومن يولهم قرا فر رواية عليهم
ولديهم واليهم [عليهم ولديهم واليهم صح] بضم ميم الجمع في كل القران ش يضم مع الف القطع ويضم ن رواية عند
روس الاي والف القطع وعند الميم به نص عند روس الايات والف القطع اذا لم يكسر
ما قبلها وزاد عند الميم وقال هو اذا خفت الكلمة ولم تطل فاذا ثقلت او طالت
لم اضمم به يضم ف على كسر الهاء وسكون الميم في جميع القران فاذا لقي الميم الف
ساكنة نحو عليهم الذلة ضم الهاء والميم ه ف وكسرهما و ب معه اذا لم يكن

القراآت في البقرة

قبلها ياء فاذا كان قبلها ياء ضمها ق على كسر الهاء وضم الميم
قرا فر الم ذلك بتقطيع الاحرف من الم قال ال م ولذلك مذهبه في ساير فواتح السور
التي على التهجي مثل المص ال م ص الر ال ر المر ال م ر كهيعص ك ه ي ع ص طه ط ه طسم
طس ي س حم كلها في مقطوعة من الاخرى وقرا ق موصولة الاحرف
في جميع ذلك واجتمعوا على مد اليا التي في هجا ميم لاجتماع الساكنين واختلفوا في الم
الله وسياتي في موضعها ان شاء الله تعالى قرا ر لا ريب فيهي وعليهي باشباع الهاء
يصلها بياء واضربوهو واجتباهو يصلها بواو في جميع القران وافقه مس ل
رواية في قوله عليهي كل القران زاد على ل في طه واشركهو في امري ويصلها
بواو وافقه به فيهي مهانا وافقه به في قوله ساصليهي سقر وفي قوله فملاقيهي
وقرا و بغير اشباع في جميع ذلك

باب القصر والمد

قرا بما انزل اليك وما انزل من قبلك بغير مد وكذلك في النداء مثل يا ايها ويا ادم مر ه ف
يمدون حرفا بحرف مري يمدان مدا وسطا قرا رع و فر شا بس ءانذرتهم ءاسلمتم ءاقررتم
بهمزة طويلة اقصر مدا مر ه ي ف ح بهمزتين مثل و في المفتوحتين
واذا اختلفتا ادخل بينهما مدة مثل اؤنبئكم ائنكم في جميع القران الا في ستة مواضع فانه
يقرر مثل اوله في الانعام ائنكم لتشهدون وفي يوسف ائنك لانت يوسف وفي يس
ائن ذكرتم وفي ص اانزل وفي حم السجدة ائنكم لتكفرون وفي القمر القي وفي ص والعرع
ابن د وما بقي من الهمزتين سنذكرهما في موضعهما قرا فر ش س هولاء ان كنتم صادقين
يهمزون الاولى ويلينون الثانية ويشيرون بالكسر اليهما وكذلك في المفتوحتين جاء امر ربك
وكذلك في المضمومتين اولياء اولئك الا انهم يشيرون في المفتوحتين الى الفتح وفي المضموم
الى الرفع وفي المكسورتين الى الخفض والباقون من اصحاب ع هولاء ان كنتم يلينون
الاولى شبه الياء ويهمزون الثانية مثل و وقرا و يس هولاء ان كنتم وجاء امرنا بهمزة
واحدة في جميع القران وبهمزتين مر مه ي ف ح وقرا رع ف ص ان
لنا لاجرا بكسر الالف و يس بهمزة مطولة شا بهمزتين بينهما مد ق ف بهمزتين قرا
رع مر و فر يس قال فرعون ءامنتم به بالمد وفي طه والشعراء مثله ص س ءامنتم به
على الخبر وقرا س من طريق ابن مجاهد بواو في اللفظ اذا وصل ولا يهمز واذا وقف ابتدا على الخبر

ShivaDoc.com

فخطه على الخبر مثل ش ص وفي الشعراء بالمد مثل بز وبهمزتين ه ى كر لح
قرا فر وان تعجب فعجب قولهم اذا بكسر الالف على الخبر اينا بهمزة مطولة في جميع القرآن
الا في اول والصافات والواقعة فانه جمع بين الاستفهامين فيهما وفي النازعات قدم
الاستفهام على الخبر قرا ع ب س ايذا بهمزة مطولة انا على الخبر في جميع القرآن الا في العنكبوت ب
فانهما قدما الخبر واخرا الاستفهام وفي النمل ع قدم الخبر واخر الاستفهام
جمع بين الاستفهامين في النمل قرا ش ن رواه ايذا بهمزة غير مطولة وقرا ى ح
ءايذا بهمزتين انا على الخبر في جميع القرآن الا في النمل والعنكبوت فان ي
في العنكبوت ح قدم الخبر على الاستفهامين وفي النمل ح جمع بين الاستفهامين ى قرا — جمع بين الاستفهامين
ايذا بهمزتين اننا بنونين قرا م ر اذا على الخبر ائنا بهمزتين في جميع القرآن الا في النمل
فانه قرا مثل ى وفي الواقعة جمع بين الاستفهامين الا في رواية ن شا فانه يستفهم بالاول
ولا يستفهم بالثاني وفي النازعات قدم الاستفهام على الخبر قرا ر و م ه ف ايذا اينا
بالاستفهامين في جميع القرآن الا ان د ص لم يجمعا بين الاستفهامين في العنكبوت
فحسب قرا الاول على الخبر والثاني على الاستفهام ومذهب و المد ومذهب ر القصر
ومذهب م ه ف الهمزتان

باب في كيفية جمع سور القرآن

اخبرنا ابو بكر محمد بن احمد بن ابرهيم الفقيه الزاهد رحمة الله عليه قال حدثنا ابو بكر عبد الله
بن محمد بن فورك القباب قال حدثنا ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن الحسن قال حدثنا محمد بن
بكير الحضرمي قال حدثنا عبد الله بن وهب المصري عن يونس بن يزيد الايلي عن ابن
شهاب الزهري قال اخبرني عبيد بن السباق ان زيد بن ثابت حدثه قال ارسل الي
ابو بكر الصديق رضعم مقتلة من اليمامة فاذا عمر بن الخطاب رضعم عنده فقال ابو بكر — فتتبعه
ان عمر اتاني فقال ان القتل قد استحر باهل اليمامة من قبل السلام واني اخشى ان يستحر
القتل بالقراء في المواطن فيذهب كثير من القرآن لا يوعى واني ارى ان تامر بجمع
القرآن فقلت لعمر كيف افعل شيئا لم يفعله رسول الله صلعم فقال عمر هو والله خير
فلم يزل يراجعني من ذلك حتى شرح الله تعالى بذلك صدري ورايت فيه الذي راى
عمر فقال زيد رضعم وعمر عنده جالس لا يتكلم فقال ابو بكر رضعم انك رجل شاب
عاقل فلا نتهمك وكنت تكتب الوحي لرسول الله صلعم لرسول الله صلعم فاتبع القرآن

فاجمعه

فاجمعه قال زيد فوالله لو كلفني نقل جبل من الجبال ما كان اثقل علي مما امرني به
من جمع القرآن فقلت كيف تفعلون شيئا لم يفعله رسول الله صلعم قال هو
والله خير فلم يزل ابو بكر رضعم يراجعني حتى شرح الله تعالى صدري للذي
شرح صدر ابي بكر وعمر رضعهما قال فقمت فتتبعت القرآن من الرقاع و
الاكتاف والاقتاب والعسب وصدور الرجال حتى وجدت آخر سورة
التوبة آيتين عند خزيمة بن ثابت الانصاري لم اجدهما مع احد غيره لقد جاءكم
رسول من انفسكم وكانت الصحف التي جمعنا فيها القرآن عند ابي بكر رضعم في حياته
حتى توفاه الله تعالى ثم عند عمر رضعم حتى توفاه الله تعالى ثم عند حفصة بنت عمر
قال ابن شهاب ثم اخبرني انس بن مالك انه اجتمع لغزو اذربيجان وارمينية
اهل الشام واهل العراق فتذاكروا القرآن واختلفوا فيه حتى كاد تكون بينهم فتنة
قال فركب حذيفة بن اليمان لما راى اختلافهم في القرآن الى عثمان بن عفان رضعم
فقال ان الناس قد اختلفوا في القرآن حتى والله اني لاخشى ان يصيبهم ما اصاب
اليهود والنصارى من الاختلاف ففزع لذلك عثمان رضعم فزعا شديدا وارسل
الى حفصة فاستخرج المصحف التي كان ابو بكر امر زيدا بجمعها فنسخ منها مصاحف
فبعث بها الى الافاق فلما كان مروان امير المدينة ارسل الى حفصة ليسالها
عن الصحف ليمزقها وخشي ان يخالف بعض الكتاب بعضا فمنعته اياها
قال ابن شهاب حدثني سالم بن عبد الله بن عمر قال فلما توفيت حفصة ارسل
الى عبد الله بن عمر بعزيمة ليرسلن بها فساعة رجعوا من جنازة حفصة ارسل
بها عبد الله بن عمر رضعم الى مروان فغسلها ومزقها مخافة ان يكون في شيء من ذلك
اختلافا لما نسخ عثمان رضعم **فان قال قايل** فلم جمع الناس عثمان رضعم
على زيد وترك مصحف ابي بن كعب وقد قال رسول الله صلعم امرت ان اقرا عليك
القرآن وترك مصحف عبد الله بن مسعود رضعم وقد قال رسول الله صلعم من احب
ان يسمع القرآن غضا طريا كما انزل فليقراه على قراءة ابن ام عبد وقال عبد الله
اخذت بضعا وسبعين سورة من في رسول الله صلعم **قيل له** لان رسول
الله صلعم عرض القرآن عرضة على عبد الله بن مسعود وعرضتين على ابي بن كعب

ثم عرض على زيد بن ثابت رضعم فكان آخر العرض عرض زيد وتوفي رسول الله صلعم
وبه كان يقرأ ويصلي فاختار المسلمون آخر العرض اذا كان ذلك اختياره
لنفسه واختار الله تعالى له يبين ذلك ان ابن عباس رضعم قال ان رسول الله صلعم
كان يعرض القران على جبريل صلوات الله عليهما في كل شهر رمضان مرة واحدة
فلما كان العام الذي قبض فيه عرضه مرتين فقراءة زيد هو آخر العرض وانما يؤخذ وقراءة
بالآخر من قول رسول الله صلعم وفعله خصوصا وقد راوا ان عبد الله بن مسعود
حذف من مصحفه ام الكتاب وهي السبع المثاني والمعوذتين مع عظمهما
وعظم فضلهما وراوا ايضا مصحف ابي بن كعب وقد زاد فيه سورتي
القنوت وراوا مصحف زيد سليما من ذلك فاختاروا ذلك فلو كان
هذا الذي فعله عثمان رضعم باطلا لكان من بعض الصحابة لانكار عليه
فلما اتفقوا عليه في وقته ومن بعده الى يومنا هذا لم ينكر احد القراءة
بهذا المصحف علمنا كون صنيعه حقا وصوابا وبالله التوفيق **وقد**
ذكرت في تفسير القران بابا مفردا لهذا الشان وسؤالات الملحدة وغيرهم
فمن اراد الاستقصاء في ذلك فعليه به **فصل** روي عن النبي صلعم
انه قال اعطيت السبع الطول مكان التورية والمثاني مكان الزبور و
المئين مكان الانجيل وفضلت بالمفصل وعن ابن مسعود رضعم من
قوله نحوه **قال** بعض اهل العلم في سورة السبع الطول لانها القران
اطول سور القران وهي البقرة وال عمران والنساء والمائدة والانعام
والاعراف والانفال بالتوبة وكانوا يرونهما واحدة لانهما جميعا نزلتا في مغازي
رسول الله صلعم فلذلك لم يفصلوا بينهما والسور التي تعرف بالمئين هي
ما ولي السبع الطول سميت بالمئين لان كل سورة منها تزيد على مائة
آية او تقاربها والمثاني ما ولي المئين من السور التي هي دون المائة كان
المئين مبادي وهذه مثاني **قال** وقد يكون المثاني سور القران كلها قصارها
وطوالها **ويقال** هي من ذلك قوله جل ثناؤه كتابا متشابها مثاني وانما
سمي القران مثاني لان الانباء والقصص يثنى فيها **والمفصل**

ما يلي المثاني من قصار السور وسميت مفصلا لقصرها وكثرة الفصول فيها بسطر
بسم الله الرحمن الرحيم اخبرنا محمد بن احمد الفقيه قال اخبرنا ابو الحسن علي
بن محمد بن سعيد الرزاز قال اخبرنا جعفر بن محمد الفريابي قال حدثنا يزيد بن خالد
الرملي قال حدثنا المفضل بن فضالة عن ابن جريج عن عبد الله بن ابي مليكة عن
يحيى بن حكيم بن صفوان عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضعم ان رجلا اتى النبي صلعم
فقال يا رسول الله ما اجر من علم ولده القران فقال القران كلام الله تعالى
لا غاية له فجاء جبريل عليه السلام فقال يا محمد رب العزة يقريك السلام ويقول من
علم ولدا واحدا القران فكانما حج البيت عشرة الف حجة واعتمر عشرة
الاف عمرة واعتق عشرة الاف رقبة من ولد اسمعيل صلعم وغزا عشرة
الاف غزوة واطعم عشرة الاف مسكينا مسلما جايعا وكانما كسا عشرة الف
عار مسلما ويكتب له بكل حرف عشرة حسنات ويمحى عنه عشر سيئات ويكون
معه في قبره حتى يبعث الله تعالى ويثقل ميزانه ويجاز على الصراط كالبرق
الخاطف ولم يفارقه القران ينزل به من الكرامة افضل ما يتمنى تمت و
الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد واله اجمعين اختم بالخير

وقد وقع الفراغ من تنميق هذا النسخة
الشريفة على يد العبد الضعيف
المذنب المحتاج الى رحمة ربه
المنان حسن بن عثمان
الحافظ السروي
في سنة خمس
وثمانين وثمانمائة
محرم هلاليه
سوره

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير البرية محمد واله وصحبه اجمعين قال الشيخ الامام العالم العلامة شيخ القراء والمحدثين محمد بن محمد بن محمد الجزري الشافعي

يقول راجي عفو رب سامع محمد بن الجزري الشافعي الرجاء الطمع فيما يمكن حصوله والعفو الصفح عن الذنب وترك مجازاة المتعدي والسمع بمعنى القبول والاجابة ومنه قول المصلي سمع الله لمن حمده اي اجاب الله لمن حمده وقوله الحمد لله وصلى الله على نبيه ومصطفاه اقول الحمد هو الثنا باللسان على قصد التعظيم والله اسم الذات الواجب الوجود المستحق لجميع المحامد والصلوة من الله رحمة ومن الملائكة استغفار ومن الجن والانس دعاء وهي واجبة على من سمع اسمه عليه السلام والنبي هو المنبئ عن الله تعالى اي المخبر عنه والمصطفى المختار والله تعالى اصطفى النبي محمدا صلعم على سائر الخلائق قوله محمد واله وصحبه ومقرئ القران مع محبه اقول محمد معناه الوضعي اولا البليغ كونه محمودا وهذا المعنى ثابت في ذات النبي صلعم وال النبي اهل بيته وقيل اهله الادنون وعشيرته الاقربون وقيل الحسن والحسين واولادهما رضي الله عنهما وقيل كل تقي آلي والصحب اسم جمع الصحابي من روى عن النبي صلعم او صحبه او راى النبي او راه النبي صلعم من المسلمين فان ابن مكتوم كان اعمى ولم ير النبي صلعم لكنه صحابي بالاجماع لما راه النبي صلعم ومقرئ اي وعلى مقرئ القران من التابعين وغيرهم مع محبه اي مع محب القران سواء كان قاريا او لم يكن ويجوز ان يكون معناه مع محب مقرئ القران لان المرء مع من احب قوله وبعد ان هذه مقدمة فيما على قاريه ان يعلمه اقول اي بعد الحمد والصلوة ان هذه مقدمة اي هذه المقدمة انموذج من علم التجويد فرض على القراء والحفاظ ويتوقف الشروع عليها واليه اشار بقوله اذ واجب عليهم فيما على قاريه اي في الذي يجب على كل قارئ من القران تعلمه قوله اذ واجب عليهم محتم قبل الشروع اولا ان يعلموا اي واجب قطعي لا ظني ومحتم تاكيد لقوله اذ واجب قبل الشروع اي قبل الشروع في القراءة قوله مخارج الحروف والصفات ليلفظوا بافصح اللغات اي واجب ان يعلموا مخارج الحروف وصفات الحروف مثل الجهر والهمس والتفخيم والترقيق وغيرها ليلفظوا اي ليحسنوا التلفظ بافصح اللغات وهي لغة نبينا صلعم ولغة اهل الجنة لقوله عليه السلام احبوا العرب لثلث لاني عربي والقران عربي ولسان اهل الجنة عربي قوله محرري التجويد والمواقف وما الذي رسم في المصاحف اي متقني التجويد القران وعارفي مواقفه ومباديه اي مواضع وقفه

واتبعه

وابتدائه وما الذي رسم اي محرري المواضع الذي رسم في المصاحف العثمانية لان عثمان رضي الله عنه كتب اربعة مصاحف بعث واحدا منها الى الشام وواحدا الى الكوفة وواحدا الى البصرة وامسك واحدا منها عنده في المدينة وقيل كتب سبعة مصاحف هي هذه الاربعة وثلثة اخرى بعثها الى مكة والبحرين واليمن واذا قيل في المصحف الامام فالمراد به هو الذي امسك عنده في المدينة لانه الذي يقتدى به قوله من كل مقطوع وموصول بها وتاء انثى لم تكن تكتب بها اي لم تكن تكتب بصورة الهاء لان تاء التانيث اذا كتب على صورة التاء تسمى تاء التانيث واذا كتب على صورة الهاء تسمى هاء التانيث والوقف في الاول على التاء وفي الثاني على الهاء قوله مخارج الحروف سبعة عشر على الذي يختاره من اختبر اي مخارج الحروف سبعة عشر على قول كل من اختار ذلك فانهم اختلفوا في عدد مخارج الحروف قال سيبويه واتباعه ستة عشر لكن الحق الذي عليه الجمهور وهو الصحيح مذهب الخليل انها سبعة عشر واليه اشار بقوله على الذي يختاره من اختبر اي جرب والمخارج جمع مخرج وهو اسم لموضع الخروج وهو عبارة عن الحيز المولد للحرف والحروف جمع حرف ويريد به حرف الهجاء وسمي بذلك لانه غاية الصوت وغاية كل شيء حرفه اي طرفه ومادته الصوت والحرف صوت معتمد على مقطع محقق او مقدر اعلم ان الحروف قسمان اصلية وفرعية والفرعية هي التي تكون ممزوجة وهي ثلثة همزة بين بين والالف الممالة والصاد المشممة وقال مكي منها كالواو وكالياء والنون المخفاة والحروف الاصلية تسعة وعشرون قوله للجوف الف واختاها وهي حروف مد للهواء تنتهي اي المخرج الاول الجوف وفيه ثلثة احرف الالف واختاها الالف وهما الواو والياء المديتان ومخرج هذه الثلثة جوف الفم والحلق وهو الخلاء ولبس لهن حيز والى ذلك اشار بقوله للهواء تنتهي وهن بالصوت اشبه ويتميزن بتصعيد الالف وتسفل الياء واعتراض الواو وانما قال واختاها لان الالف اصل في المدية لانها ابدا تكون حرف مد بخلاف الواو والياء قوله ثم لاقصى الحلق همز هاء ثم لوسطه فعين حاء اي المخرج الثاني اقصى الحلق مما يلي الصدر وفيه حرفان الهمزة والهاء والمخرج الثالث وسط الحلق وفيه حرفان ايضا العين والحاء المهملتان اي غير المنقوطتين قوله ادناه غين خاءها والقاف اقصى اللسان فوق ثم الكاف اي المخرج الرابع ادنى الحلق وفيه حرفان ايضا الغين والخاء المعجمتان والمخرج الخامس مخرج القاف وهو اقصى اللسان مما يلي الحلق وما يحاذيه من الحنك الاعلى وقوله فوق يعني ان مخرج القاف

فالف الجوف واختاها

ومن وسطه

فوق مخرج الكاف قوله اسفل والوسط فجيم الشين يا اى المخرج السادس مخرج الكاف وهو اقصى
اللسان ايضا لكن اسفل من مخرج القاف والبه اشار بقوله اسفل والمخرج السابع مخرج الجيم و
الشين واليا الغير المدية وهو وسط اللسان وما يحاذيه من الحنك الاعلى ويسمى هذه الثلثة
شجرية اى منسوبة الى الشجر وهو ما بين اللحيين ويسمى القاف والكاف لهوية اى منسوبة الى اللهاة
وهى اللسان الصغير قوله والضاد من حافته اذ وليا الاضراس ايسر او يمناها واللام ادناها لمنتهاها
اى المخرج الثامن مخرج الضاد من حافة اللسان اى جانبه وما يليه من الاضراس اى الاسنان واليه
اشار بقوله اذ وليا الاضراس والالف فى وليا للاشباع وسقطت الهمزة فى الاضراس للوصل
واعلم ان تلفظ الضاد من اليسرى صعب واكثر استعمالا ومن اليمنى اصعب واقل استعمالا فلذلك
قدم اليسرى على اليمنى والمخرج التاسع مخرج اللام ادنى حافة اللسان اى اولها الى منتهى حافة اللسان
الى آخرها وما يحاذيه من الحنك الاعلى من اللثة فى سمت الضاحك واللثة بالتخفيف ما حول الاسنان
والضاحك كل سن يبدو قوله والنون من طرفه احعلوا والرا يدانيه لظهر ادخل اى المخرج
العاشر مخرج النون غير الغنة لان النون التى هى غنة لها مخرج براسها وهو الخيشوم واما مخرج
هذه النون فمن طرف اللسان اى راسه وما يحاذيه من اللثة وقوله تحت احعلوا اى احعلوا مخرجه
تحت مخرج اللام والمخرج الحادى عشر مخرج الراء وهو ظهر اللسان ويحاذيه من لثة الثنيتين
العليتين والثنية مقدم الاسنان وقوله يدانيه اى يقارب مخرج النون وقوله لظهر ادخل اى
لظهر اللسان قوله والطاء والدال وتا منه ومن عليا الثنايا والصفير مستكن اى المخرج الثانى عشر
مخرج الطاء والدال والتاء من راس اللسان ومن بين الثنيتين العليتين اما من اصولها او
وسطها وتسمى هذه الثلثة نطعية لخروجها من نطع الغار الاعلى اى سقفه والغار داخل
الحنك قوله منه ومن فوق الثنايا السفلى والظاء والذال وثا للعليا من طرفيهما ومن بطن الشفة
فالفا مع اطراف الثنايا المشرفة اى المخرج الثالث عشر مخرج الصاد والزاء والسين من طرف
اللسان ومن فوق الثنايا السفلى وتسمى هذه الثلاثة صفيرية فلذلك عبر عنها بالصفير و
الضمير فى منه عايد الى طرف اللسان وقوله مستكن اى مستقر فى هذا الحيز والمخرج الرابع عشر
مخرج الظاء والذال والثاء من طرف اللسان والثنايا العليتين وتسمى هذه التسعة التى هى الطاء والتاء
والدال والصاد والزاء والسين والظاء والذال والثاء لثوية لخروجها من اللثة والمخرج الخامس عشر
مخرج الفاء من باطن الشفة ومن اطراف الثنايا العليا ولهذا قال المشرفة اى العالية قوله

السمت برابر
تحت صح

للشفتين الواو باء ميم وغنة مخرجها الخيشوم اى المخرج السادس عشر مخرج الواو
الغير المدية والباء والميم غير الغنة من بين الشفة العليا والسفلى والمخرج السابع
عشر مخرج الغنة وهو الخيشوم اى داخل الانف والغنة تارة تكون صفة وتارة
تكون حرفا وهى النون والميم المدغمتان والمخفتان وهو مذهب المصنف وغيره
واعلم ان النون والميم المدغمتين ليستا من الخيشوم فقط بل النون منه ومن طرف اللسان
ايضا والميم والشفتين ايضا قوله صفاتها جهر ورخو مستفل منفتح مصمتة والضد قل
اى لما فرغ من بيان المخارج شرع فى بيان الصفات منها الجهر وهو حبس النفس عند لفظها
لقوة الاعتماد عليها وهو لغة الاعلان وضده الهمس وهو جرى النفس عند لفظها لضعف
الاعتماد على مخرجها وهو لغة الخفاء ومنها الرخاوة وهو جرى الصوت مع لفظها لضعف
الاعتماد عليها وهو لغة اللين وضده الشدة وهو حبس الصوت عند لفظها لقوة الاعتماد
عليها وهى لغة القوة ومنها الاستفال وهو انحطاط اللسان عن الحنك الاعلى عند اللفظ
وضده الاستعلاء وهو ارتفاع اللسان الى الحنك الاعلى ومنها الانفتاح
وهو تجافى كل واحد من اللسان والحنك الاعلى وضده الاطباق وهو تلاقى طائفتى
اللسان والحنك الاعلى وهو ابلغ من الاستعلاء وهو لغة التلاصق ومنها الاصمات
وهو من الصمت وهو المنع وسميت ما عدا الفاء والراء والميم والنون واللام والباء مصمتة
لانها ممنوعة من انفرادها اصولا فى بنات الاربعة والخمسة اعنى ان كل كلمة على اربعة
احرف او خمسة اصول لابد ان يكون فيها شئ من المذلقة ولهذا قيل ان عسجدا اعجمى
واشار المصنف الى ان لكل صفة ضدا بقوله فالضد قل اى فالضد المفهوم المذكور عقيب
هذا البيت قل اى اجعله مقابلا لكل صفة من هذه الصفات الخمس اولا لاول و
ثانيا لثانى وهكذا الى آخره على الترتيب واعلم ان المخرج للحرف كالميزان ان يعرف به كميته
والصفة كالمحك قد يعرف به كيفيته قوله مهموسها فحثه شخص سكت شديدها لفظ اجد قط بكت
وبين رخو والشديد لن عمر وسبع علو خص ضغط قظ حصر وصاد ضاد طاء ظاء
وفر من لب الحروف المذلقة اى المهموس الحروف هذه العشرة التى جمعها كلمة فحثه شخص سكت
وما عداها مجهورة والحروف الشديدة هذه الثمانية التى جمعها لفظ اجد قط بكت والحروف البينية
هذه الخمسة التى جمعها لفظ لن عمر اى بين الرخوة والشديدة لانه اذا نطق بها فى الفم واعمل الحرف

قط بكت

ShivaDoc.com

الصوت والنفس معها جريا نهما مع الرخوة ولم ينحبسا انحباسهما مع الشديدة وماعداها
الشديدة والبينية رخوة قوله سبع علو اى حصر لفظ خص ضغط قظ اى الحروف المستعلية
السبعة وما عدا هذه السبعة مستفلة والحروف المطبقة الصاد والضاد والطاء والظاء
وما عدا هذه الاربعة منفتحة والحروف المذلقة هذه الستة التى جمعها لفظ فر من لب لخروجها
من ذلق اللسان او الشفة اى طرفه وما عدا هذه الستة مصمتة قوله صفيرها صاد وزاي
وسين قلقلة قطب جد واللين اى الحروف الصفيرية هذه الثلثة والصفير صوت زايد من
بين الثنيتين يصحبها عند خروجها وهو لغة صوت يصوت به البهايم والحروف المقلقلة
هذه الخمسة التى جمعها لفظ قطب جد وانما وصفت بذلك لانها اذا وقف عليها يتقلقل المخرج
وهو لغة التحرك والاضطراب قوله واو وياء سكنا وانفتحا قبلهما والانحراف صححا فى اللام
والراء بتكرير جعل وللتفشي الشين ضادا استطل اى الواو والياء اذا سكنتا وانفتح
ما قبلهما يسميان حرف اللين قوله والانحراف صححا اى صحح صفة الانحراف فى اللام و
الراء اى يسميان منحرفين لان اللام فيه انحراف الى طرف اللسان واليه اشار فيما سبق
بقوله ادناها لمنتهيها والراء فيه انحراف الى ظهر اللسان واليه اشار بقوله لظهر ادخل
والانحراف لغة الميل قوله وبتكرير جعل اى وصف الراء بالتكرير اى تسمى مكررا لانه
يقبل التكرار لكن يجب التحفظ عنه وطريق سلامته منه ان يلصق اللافظ ظهر لسانه
باعلى حنكه لصقا محكما مرة واحدة ومتى ارتعد حدث من كل مرة راء قوله وللتفشي
اى اختص الشين بصفة التفشي وهو انتشار الصوت عند لفظها حتى يتصل بحروف الطرف
قوله ضادا استطل اى صفته بالاستطالة لانه يستطيل حتى يتصل بمخرج اللام و
سبيل تسهيلها قطع النظر عن الحيز المقابل وتمكينها فى مخرجها وتحصيل صفاتها المميزة
لها عن الظاء قوله والاخذ بالتجويد حتم لازم من لم يصحح القران آثم اى العمل بالتجويد
فرض عين لازم لكل قارى التجويد مصدر جود فى القراءة اذا اتى بها مجودة الالفاظ ومعناه
بلوغ النهاية فى تحسينها من لم يقرء القران بالتجويد يكون آثما لانه ترك الفرض وتارك
الفرض آثم قوله لانه به الاله انزلا وهكذا عنه الينا وصلا لان الشان ان الله تعالى
انزل القران بالتجويد قال الله تعالى ورتلناه ترتيلا اى انزلنا القران بالترتيل اى التجويد
قوله وهكذا هذا جواب عن سوال مقدر كانه قيل من اين تعلم كيفية نزول القران حتى نقرء

كما نزل

١٦٦

كما نزل فقال ان القران هكذا اى بالتجويد وصل الينا عن النبى صلعم وعن الصحابة رضعم
وعن التابعين وعن الشيوخ السبعة رحمهم الله قوله وهو ايضا حلية التلاوة وزينة
الاداء والقراءة اى اولها كالحلى الفرق بين التلاوة والاداء والقراءة ان التلاوة قراءة القران
متتابعا والاداء الاخذ من الشيوخ والقراءة اعم منهما قوله وهو اعطاء الحروف حقها
من كل صفة ومستحقها اى هذا اشارة الى تعريف التجويد اى التجويد اعطاء الحروف بعد
اخراجها من مخارجها وتمكينها فى محايزها حقها من كل صفة من صفاتها المتقدمة من
الجهر والهمس وغير ذلك ومستحقها من تفخيم وترقيق وغيرهما وانما قال ومستحقها ولم
يكتف بقوله حقها من كل صفة لانه لو اكتفى بذلك لتبادر الفهم الى الصفات السابقة فقط
وليس كذلك بل المراد جميع الصفات التى يستحقها الحروف سواء كانت صفة لازمة لها
كالجهر وغيره او صفة لازمة ناشئة من الصفات المذكورة كترقيق المستفل وتفخيم
ورعاية الغنة والاخفاء والاظهار وغير ذلك وايضا لو اكتفى بقوله حقها من كل صفة تفهم
منه مراعات تكرير الراء لان التكرير صفته كما صرح به بقوله وبتكرير جعل وليس كذلك بل ينبغى
ان يحترز عنه كما سيشير اليه بقوله واخف تكريرا اذا تشدد فلما قال ومستحقها لم
يتناول التعريف امثال ذلك لان التكرير ليس مستحق الاداء قوله ورد كل واحد لاصله
واللفظ فى نظيره كمثله اى والتجويد رد كل حرف الى اصله اى حيز من مخرجه كقوله تعالى انقض
ظهرك وبعض الظالم ترد الضاد الى حافة اللسان والظاء الى طرفه الاعلى والتجويد ايضا
اللفظ اى التلفظ فى نظير ذلك الحرف مثل لفظك به اولا ترقيقا وتفخيما وتشديدا ومدا
وقصرا مثل ان تمد الف الرحمن كما تمد ياء الرحيم وواو اعوذ قوله مكملا من غير ما تكلف
باللطف فى النطق بلا تعسف اى حال كونه مكمل الصفات حقا ومستحقا من غير تكلف
فى القراءة وما زايدة ولتكن القراءة باللطف بلا تعسف اى بلا تعب يعنى ينبغى ان يكون القارى
مفرطا ولا مفرطا قوله وليس بينه وبين تركه الا رياضة امرء بفكه اى ليس بين التجويد
وبين تركه الا رياضة امرء اى مداومته على القران بالتكرار والسماع من افواه المشايخ الحذاق
لا بمجرد اقتصاره على النقل وقوله بفكه اى بفمه قوله فرققن مستفلا من احرف وحاذرن تفخيم
لفظ الالف اى اذا كان التجويد عبارة عما ذكر فرققن حرفا مستفلا سوى الراء واللام لانه يجئ
حكمها فيما بعد واحذر تفخيم لفظ الالف كما يفعله الاعجام قوله وحاذرن يجوز ان يكون امرا

من حاذر يحاذر بمعنى حذر ويكون النون خفيفة ويجوز ان يكون اسم فاعل من المجرد ويكون
منصوبا على انه خبر كان المقدر اى كن حاذرا ولا بد حينئذ ان يكتب بالالف لا بالنون لانه
تنوين والتنوين يكتب بالنصب على صورة الالف مثل عليما حكيما الا فى المواضع المستثنات
مثل خالصة ورحمة ونعمة واعلم انه ذكر المصنف رحمه الله فى كتابه المسمى بالنشر ان الالف اذا
وقعت بعد حرف مفخم تفخم اتباعا لما قبلها نحو قال وطال وعصى لان الالف لا حيز لها
حتى توصف بالترقيق او التفخيم فتكون تابعة لما اتصلت به قوله كهمز الحمد اعوذ اهدنا
الله ثم لام لله لنا اى وفى بعض النسخ وهمز بالواو اى لا تفخم الالف بل رققها كما ترقق
همز الحمد وهمز اعوذ وهمز اهدنا وهمز الله ثم رقق لام لله ولنا قوله وليتلطف وعلى الله ولا الضـ
والميم من مخمصة ومن مرض وباء برق باطل بهم بذى فاحرص على الشدة والجهر الذى
فيها وفى الجيم كحب الصبر ربوة اجتثت وحج الفجر اى ورقق اللام الثانية فى وليتلطف
وانما قلنا اللام الثانية لان اللام الاولى مرققة لا محالة واما الثانية فلما وليها الحرف المفخم
يصعب ترقيقها فيجب الوصية بها ورقق اللام الاولى فى على الله وفى ولا الضالين ورقق
الميمين فى مخمصة وفى مرض ورقق الباء فى برق وباطل وبهم وبذى تماما واحرص على
الشدة والجهر فى الباء وفى الجيم كقوله تعالى يحبونهم كحب الله واستعينوا بالصبر والصلوة
وكمثل جنة بربوة وكشجرة خبيثة اجتثت واذن فى الناس بالحج والفجر وليال عشر
ونحو ذلك قوله وبيّنن مقلقلا ان سكنا وان لم يكن فى الوقف كان ابينا اى بيّن
حرفا مقلقلا ان كان ساكنا مثل واجهروا وقل ادعوا الله وفى السبت واقتربت الساعة
وتطلع على قوم واذا كان الحرف المقلقل فى الوقف كان بيانه اشد مثل اليه متاب ومآب
وماله فى الاخرة من خلاق ومن ورائهم محيط وبيّنن امر من بيّن مؤكد بالنون الخفيفة قوله
وحاء حصحص احطت الحق وسين مستقيم يسطوا ويسقوا اى بيّن حاء حصحص لمجاورتها
وكذلك حاء احطت لمجاورتها الطاء وكذلك حاء الحق لمجاورتها القاف وكذلك سين مستقيم
لضعفها بالسكون مع مجئ القاف بعدها لئلا يشتبه بالصاد وكذلك سين يسطون ويسقون
لمجاورتها الطاء والقاف ولذلك ما شابه هذه الكلمات قوله ورقق الراء اذا ما كسرت
كذاك بعد الكسر حيث سكنت ان لم تكن من قبل حرف استعلا او كانت الكسرة ليست اصلا
اى رقق الراء اذا كانت مكسورة سواء كانت الكسرة تامة او مبعضة كما فى الروم والامالة

وترقيق الحرف لخفائه وتفخيمه لتفخيمه والاصل فى الراء التفخيم وكذلك ترقق الراء اذا كانت
ساكنة واقعة بعد كسرة محضة او مقلقلة كالياء الساكنة مثل قوله نعم وان تصبروا خير
او هو خير وقفا بالاسكان ولكن انما ترقق الراء الساكنة ان لم تكن واقعة من قبل حرف استعلا
اما اذا كانت واقعة من قبل حرف استعلا فانها تفخم مثل قرطاس ومرصاد وفرقة قوله
او كانت الكسرة هذا عطف على مقدر يدل عليه قوله ان لم تكن من قبل حرف استعلا تقديره
تفخم الراء ان كانت من قبل حرف استعلاء او كانت الكسرة ما قبلها ليست اصلا اى عارضة
ولو قال او كانت الكسرة فيه اصلا لسلم من التقدير اى يرقق الراء اذا كانت الكسرة الواقعة
فيما قبلها اصلا اى غير عارضة اما اذا كانت عارضة فالتفخيم مثل ارجع وارجعون
وان ارتبتم وام ارتابوا ونحوها قوله والخلف فى فرق لكسر يوجد واخف تكريرا اذا
اى اختلف القراء فى قوله تعالى فكان كل فرق كالطود العظيم فى سورة الشعراء فان مكى والصقلى
وابن شريح بالترقيق وادعوا فيه الاجماع وقال الدانى فى التيسير بالتفخيم ووجه الترقيق
ضعف الراء بوقوعها بين الكسرتين ووجه التفخيم وقوع الراء قبل حرف استعلاء قوله واخف
تكريرا يعنى اذا كانت الراء مشددة فاخف تكريرها قال مكى رضى الله عنه لا بد من اخفاء التكرير
مطلقا سواء كانت مشددة او غير مشددة قوله وفخم اللام من اسم الله عن فتح او ضم كعبد الله
اعلم ان اللام اصلها الترقيق بعكس الراء ولا تفخم الا لموجب وهو وقوعها فى اسم الله بعد
بعد فتح او ضم لاجل التعظيم لان التفخيم عبارة عن تسمين الحرف نحو قوله تعالى عبد الله
والله يعلم والله ربنا قوله وحرف الاستعلاء فخم واخصصا الاطباق اقوى نحو قال والعصا
اى يجب تفخيم حروف الاستعلاء وخصص حروف الاطباق بقوة التفخيم واخصصا امر
من خصص يخصص مؤكد بالنون الخفيفة المنقلبة الفا وسقطت الهمزة من الاطباق للنقل
مثال حروف الاستعلاء غير المطبق قال ومثال المطبق نحو عصا واللام فى العصا للعهد
اى العصا التى فى قوله تعالى ان اضرب بعصاك الحجر وكان الاولى ان لا يذكر مع الالف واللام
ليتناول الفعل ايضا نحو وعصى ادم ربه فغوى قوله وبيّن الاطباق من احطت مع
بسطت والخلف بنخلقكم وقع اى بيّن اطباق الطاء من احطت مع بسطت حتى
لا تشتبه بالتاء المدغمة واعلم ان الطاء تدغم فى التاء ههنا ولكن يبقى اطباق الطاء
لان الادغام على قسمين ادغام تام وهو ادراج الحرف الاول فى الثانى ذاتا وصفة مثل

قال المتن فما ربحت تجارتهم عفوا وقالوا وادغام ناقص وهو ادراج الحرف الاول
في الثاني ذاتا لا صفة وادغام احطت وبسطت ونظيرهما من قبيل الناقص قوله والخلف
اي والاختلاف وقع في قوله تع الم نخلقكم قال بعضهم يبقى استعلاء القاف ويذهب ذاتها
وقال بعضهم لا يبقى استعلاؤها فيكون من قبيل الادغام التام والاول مذهب الداني
ومن تابعه والثاني مذهب مكي وغيره وبالاول اخذ الشاميون وبالثاني اخذ المصريون
وهو اختيار المص قوله واحرص على السكون في جعلنا انعمت والمغضوب مع ضللنا
اي احرص على سكون اللام في جعلنا ونون انعمت وغير المغضوب احترازا عن
التحرك كما يفعله جهلة القراء لانهم سمعوا انه لا بد في امثال هذه من البيان احترازا عن
الاخفاء فيفرطون في ذلك فاكد المص لاجل هذا وقال احرص على السكون قوله
وخلص انفتاح محذورا عسى خوف اشتباهه بمحظورا عصى اي خلص انفتاح الذال
في قوله تع ان عذاب ربك كان محذورا حتى لا يشتبه بالظاء في قوله تع وما كان عطاء ربك
محظورا وخلص انفتاح السين في قوله تع عسى ان يبعثك ربك حتى لا يشتبه بالصاد
في قوله تع وعصى ادم ربه فغوى قوله وراع شدة بكاف وبتا كشرككم وتتوفى فتنتنا
اي راع صفة كل حرف خصوصا شدة الكاف والتاء وهي ان لا يجري الصوت معهما
معهما عند تلفظهما قوله واولى مثل وجنس ان سكن ادغم كقل رب وبل لا وابن
وفي يوم مع قالوا وهم وقل نعم سبحه لا تزغ قلوب فالتقم اعلم ان الحرفين اذا التقيا
اما ان يتفقا مخرجا وصفة او يتفقا مخرجا ويختلفا صفة والاول يسميان متماثلين والثاني متجانسين
او لا يتفقا لا مخرجا ولا صفة وهما المتغايران فاذا التقى المتماثلان او المتجانسان وسكن
الاول منهما يدغم الاول في الثاني مثال المتماثلين نحو بل لا يخافون وقل لكم ومثال المتجانسين
نحو قل رب واجيبت دعوتكما قوله وابن اي واظهر الياء المدية عند الياء نحو في يوم
كان مقداره واظهر الواو المدية عند الواو نحو قالوا وهم وامنوا وعملوا محافظة على المد
وكذلك اظهر اللام الساكنة عند النون نحو قل نعم لان النون لما لم يدغم فيها شيء مما ادغمت
فيه استوحش من الادغام اللام فيها لذلك وكذلك اظهر الحاء عند الهاء نحو فسبحه لان
قاعدتهم ان لا يدغم حلقي في حرف ادخل منه والهاء ادخل من الحاء ولان حروف الحلق بعيدة
من الادغام لصعوبتها وكذلك اظهر الغين عند القاف نحو ربنا لا تزغ قلوبنا لتقاربها

[illegible]

لان

لان الغين حلقية والقاف لهوية وكذلك اظهر اللام التي لغير التعريف عند التاء نحو فالتقمه الحوت
لبعد مخرجهما وانما قلنا لغير التعريف لانه يجب ادغام لام التعريف في التاء لكثرة استعمالها
نحو التائبون العابدون الحامدون ويوم التغابن قوله والضاد باستطالة ومخرج ميز
من الظاء وكلها تجي اي ميز الضاد من الظاء بشيئين بالمخرج وهو ان الضاد من حافة اللسان
والظاء من راس اللسان وبالصفة وهي الاستطالة قوله وكلها تجي اي جميع الظاءات الواقعة
في القرآن تجي في هذه الالفاظ المذكورة في الابيات الآتية بعد وهي من الظعن الى قوله وفي ظنين
قوله في الظعن ظل الظهر عظم الحفظ ايقظ وانظر عظم ظهر اللفظ اي تجي الظاء في الظعن
في قوله تع يوم ظعنكم في سورة النحل وليس غيره وفي الظل في قوله تع الم تر الى ربك كيف مد
الظل في الفرقان وقوله تع ندخلهم ظلا ظليلا في النساء وقوله تع وظللنا عليهم الغمام ووقع
منه في القرآن اثنا وعشرون موضعا وباب الظلة منه ووقع منه في القرآن موضعان كانه ظلة في
الاعراف ويوم الظلة في الشعراء وفي الظهر وهو وقت انتصاف النهار وهو في القرآن موضعان
في سورة النور وحين تضعون ثيابكم من الظهيرة وفي سورة الروم وحين تظهرون وفي العظم
بمعنى العظمة ووقع في القرآن في مائة موضع وثلاثة مواضع نحو قوله تع ولهم عذاب عظيم وفي الحفظ
ووقع في القرآن في اثنين واربعين موضعا نحو وحفظا من كل شيطان وفي ايقظ وتحسبهم ايقاظا
في الكهف وليس غيره وفي انظر ووقع اثنا وعشرون موضعا نحو لا يخفف عنهم العذاب ولا هم
ينظرون في البقرة وقال انظرني الى يوم يبعثون وفي العظم جمعا وفردا ووقع في اربعة عشر
موضعا مثل قوله تعالى وانظر الى العظام كيف ننشزها وفي الظهر بفتح الظاء مثل قوله تع ما ترك
على ظهرها وكتاب الله وراء ظهورهم ولتستووا على ظهوره وفي اللفظ مثل قوله تعالى ما يلفظ من
قول في سورة ق وليس غيره قوله ظاهر لظى شواظ كظم ظلما اغلظ ظلام ظفر انتظر ظما
اي ومما جاء بالظاء لفظ ظاهر قوله تعالى هو الاول والآخر والظاهر والذين يظاهرون منكم وان
تظاهرا عليه وفي لظى قوله تع كلا انها لظى في المعارج وقوله تع فانذرتكم نارا تلظى في الليل ولم
يات غيرهما والشواظ قوله تع يرسل عليكما شواظ من نار في سورة الرحمن وليس غيره ولفظ
الكظم ووقع منه في ستة مواضع نحو قوله تع والكاظمين الغيظ في سورة آل عمران ولفظ ظلم ووقع
منه مايتان واثنان وثمانون لفظا الا من ظلم وكان الله سميعا عليما في سورة النساء وقوله تع الا
من ظلم ثم بدل حسنا في سورة النمل ولفظ اغلظ ووقع منه ثلاثة عشر لفظا مثل قوله تع غليظ القلب

ShivaDoc.com

القلب لانفضوا وقوله تع والمنا فقروا اغلظ عليهم ولفظ ظلام ووقع منه في ستة وعشرين موضعا
قوله تع واذا اظلم عليهم قاموا وتركهم في ظلمات لا يبصرون وهما في البقرة ولفظ ظفر قوله تعالى
كل ذي ظفر في سورة الانعام وليس غيره واسكن الفاء للضرورة ولفظ انظر ووقع منه اربعة عشر
لفظا قوله تعالى وانتظروا انهم منتظرون وقل انظروا ولفظ ظما ووقع في ثلثة مواضع في سورة
التوبة لا يصيبهم ظماء وفي سورة طه لا تظمؤ فيها وفي سورة النور يحسبه الظمآن ماء قوله
اظفر ظنا كيف جا وعظ سوى عضين ظل النحل زخرف سوى اي ومما جاء بالظاء لفظ
اظفر في قوله تعالى من بعد ان اظفركم في سورة الفتح ولم يات غيره ولفظ الظن ووقع منه
في سبعة وستين موضعا قوله تع ان نظن الا ظنا وقوله تع الا يظن وليكن في التطفيف قوله
كيف جا اي على اي هيئة جاء هذه الالفاظ المتقدمة من الظعن الى عظ واما الالفاظ التي
بعد عظ فانها مختصة بالهيئة التي ذكرت في النظم الا ما نص على عمومه وقوله وعظ سوى
عضين اي لفظ عظ كله بالظاء قوله تع من كل شيء موعظة واذ قال لقمان لابنه وهو يعظه
الا الذي في سورة الحجر جعلوا القران عضين فانه بالضاد ولفظ ظل في سورة النحل قوله تع
بالانثى ظل وجهه مسودا وقوله تع في سورة الزخرف بما ضرب للرحمن مثلا ظل وجهه مسودا
وقوله سوى اي كلاهما سواء في كونهما بالظاء وغيرهما بالضاد كقوله تع وقالوا ائذا ضللنا في
الارض وفي بعض النسخ ظل النحل زخرفا بجر النحل ونصب زخرفا كلاهما على الحكاية قوله
وظلت ظلتم وبروم ظلوا كالحجر ظلت شعرا نظل يظللن محظورا مع المحتظر
وكنت فظا وجميع النظر الا بويل هل واولى ناضرة والغيظ لا الرعد وهود قاصرة
اي ومما جاء بالظاء لفظ ظلت في قوله تعالى ظلت عليه عاكفا في سورة طه ولفظ ظلتم في قوله تع
فظلتم تفكهون في سورة الواقعة ولفظ ظلوا في سورة الروم في قوله تعالى لظلوا من بعده يكفرون
وفي سورة الحجر قوله تعالى فظلوا فيه يعرجون والمها اشار بقوله وبروم ظلوا كالحجر اي لفظ
ظلوا الذي في الروم بالظاء كما ان ظلوا الذي في الحجر بالظاء قوله ظلت شعرا نظل اي لفظ ظلت
في الشعراء ولفظ نظل فيهما ايضا بالظاء كقوله تع فظلت اعناقهم فنظل لها عاكفين ولفظ
يظللن في قوله تعالى فيظللن رواكد في سورة الشورى فالحاصل ان ظل الذي بمعنى الدوام و
الصيرورة بالظاء وهو في تسعة مواضع من قوله ظل النحل الى ان يظللن والذي بمعنى ضد
الهداية بالضاد ولفظ محظورا في قوله تع وما كان عطاء ربك محظورا في سورة الاسراء ولفظ

الحنظ

المحتظر بكسر الظاء قوله تعالى فكانوا كهشيم المحتظر في سورة اقتربت ولفظ فظا في قوله تعالى ولو كنت
فظا في سورة ال عمران وليس غيره وجميع الفاظ النظر ووقع منه في ستة وثمانين موضعا كقوله تعالى
فنظر نظرة في النجوم الا في ثلثة مواضع في سورة ويل للمطففين نضرة النعيم وفي سورة هل اتى ولقيهم
نضرة وسرورا والخلاف في سورة هل اتى فانها بالظاء وانواع الغيظ كلها بالظاء ووقع منه في احد
عشر موضعا كقوله تعالى والكاظمين الغيظ في ال عمران ويشبه بها لفظان احدهما في سورة هود
قوله تع وغيض الماء والثاني في سورة الرعد وما تغيض الارحام لكنهما بالضاد واليه اشار بقوله
لا الرعد وهود قاصرة اي الكلمة التي في السورتين قاصرة عن الالفاظ بالضاد لا بالظاء قوله
والحظ لا الحض على الطعام وفي ظنين الخلاف ساميا اي انواع الحظ بالظاء ووقع منه
سبعة الفاظ قوله الا يجعل لهم حظا الا في ثلثة مواضع في سورة الحاقة قوله تع ولا يحض على طعام
المسكين وفي سورة الفجر ولا تحاضون على طعام المسكين وفي سورة الماعون ولا يحض على طعام المسكين
والى هذه الثلثة اشار بقوله لا الحض على الطعام اي لا الحض المقرون بلفظ الطعام قوله وفي
ضنين الخلاف ساميا اي الخلاف عاليا مشهورا في لفظ ظنين قرا ابن كثير وابو عمرو والكسائي
قوله تع وما هو على الغيب بظنين في سورة التكوير بالظاء والباقون نافع وعاصم وحمزة
وابن عامر بالضاد قوله وان تلاقيا البيان لازم انقض ظهرك يعض الظالم اي اذا تلاقيا
الضاد والظاء لزم بيانهما اي اظهارهما نحو انقض ظهرك ويعض الظالم ولا يجوز ادغام احدهما
في الاخر فلو قرئ بالادغام تفسد الصلوة قوله واضطر مع عظت مع افضتم وصف هاجباههم
اي بيان لازم في اضطر اي اذا تلاقى الضاد والطاء وكذلك في وعظت اي اذا تلاقى الظاء والتاء
وكذلك في افضتم اي عند تلاقي الضاد والتاء قوله وصف ها اي خلص الها في مثل هذه المواضع لان
الها حرف خفي فلا بد من الحرص على بيانها قوله واظهر الغنة من نون ومن ميم اذا ما شددا واخفين
الميم ان تسكن بغنة لدا باء على المختار من اهل الادا اي اذا ادغم النون في النون او الميم في الميم
ينبغي ان تظهر غنتهما لان الغنة صفة لازمة لها لا تنفك عنهما بحال كقوله تعالى خلقكم من نفس واحدة
وجنة وان الله وثم وهم قومهم وينبغي اخفاء الميم الساكنة عند الباء مع بقاء غنة الميم نحو وما هم
بمؤمنين ويجوز اظهار الميم ايضا كما عند الواو والفاء لكن المذهب المختار عند اهل الاداء الاخفاء
واليه اشار بقوله على المختار من اهل الاداء قوله واظهرنها عند باقي الاحرف واحذر لدى واو وفاء ان تختفي
اي يجب اظهار الميم عند الاحرف الباقية لكن الاظهار نوعان قوي وغير قوي فالقوي يكون عند

الاول في سورة ... وهي
يومئذ ناضرة

ShivaDoc.com

الواو والفا والیه اشار بقوله واحذر لدی واو وفاء ان تختفی ای احذر من اخفاءها واحرص
علی اظهارها لان المیم شفویة والواو والفاء کذلک فلو لم یحرص علی اظهارها تختفی
نحو قوله تع علیهم ولا الضالین وقوله تع عند بارئکم فتاب علیکم واظهرنها امر موکد
بالنون الخفیفة والضمیر یعود الی المیم قوله وحکم تنوین ونون یلفی اظهار
ادغام وقلب اخفا ای حکم تنوین ونون ساکنة یوجد فی الکلام اربعة انواع اظهار
وادغام بغنة او بغیرها وقلب واخفا وانما افرد ذکر التنوین وان کانت نونا ساکنة
لانها لا تکتب علی صورة النون قوله فعند حرف الحلق اظهر وادغم فی اللام والراء
لا بغنة لزم ای اظهر النون الساکنة والتنوین عند حرف الحلق ای الهمزة والهاء والعین
والحاء والغین والخاء مثل عذاب الیم وینهون عنه وینأون وسلام هی وحکیم علیم واواه
حلیم وکل من علیها فان ومن حق وعربیا غیر ذی عوج فسینغضون ومختوم ختامه
الا یعلم من خلق وتجب ادغام النون الساکنة والتنوین عند اللام والراء بغیر غنة
بغیر غنة مثل من لدنه وان اراد لیضلوا من ربهم حسابا رب السموات واشار الی عدم
الغنة بقوله لا بغنة لزم ای لا بغنة لازمة بل متعلقة عنها وحذف التاء من لزم لضرورة
القافیة ویحتمل ان یکون قوله لزم صفة للادغام المقدر لان قوله لا بغنة صفة لموصوف
محذوف وقع مفعولا مطلقا تقدیره ادغم ادغاما بغیر الغنة لزم ذلک الادغام للنون الساکنة
اذا لقیت راء او لاما ویحتمل ان یکون صفة لقوله لا بغنة کانه اعتبر کلمة واحدة بمعنی عدم
الغنة ای لزم عدم الغنة لهذا الادغام وفی بعض النسخ لا بغنة اتم فلا یحتاج الی ارتکاب هذه
التعسفات ثم اشار الی محل ادغام مع الغنة قوله وادغمن بغنة فی یومن الا بکلمة کدنیا عنونوا
ای ادغم النون الساکنة والتنوین فی حروف یومن ای فی الیاء والواو والمیم والنون مثل
من یقول وبرق یجعلون ومن وال وظلمات ورعد وبرق وعلی هدی من ربهم ومما رزقناهم
ملکا نقاتل من نزید قوله الا بکلمة ای اذا وقعت النون الساکنة واحد هذه الاربعة فی کلمة واحدة
مثل دنیا وصنوان فانه یجب اظهار النون فیهما لئلا یشتبه بالمضاعف اعنی لو ادغم لم یعلم
ان المدغم نون ادغم فی الواو والیاء او حرف مماثل للمدغم فیه ومثل بلفظ عنونوا لتکثیر الوزن
بلفظ صنوان وقنوان والمقصود یحصل بمجرد التمثیل وان لم یکن من القران لوجود نظیره فیه
قوله والقلب عند الباء بغنة کذا لاخفا لدی باقی الحروف اخذا ای القلب عند تلاقی النون
الساکنة

الساکنة او التنوین

او التنوین مع الباء وحقیقة القلب ان یقلب النون الساکنة میما مخفاة مع بقاء غنتها نحو انبئونی وان علیکم
ووجه القلب تناسب المیم مع الباء فی کونهما شفویة والاخفاء یکون عند باقی الحروف وهی خمسة
عشر حرفا وهی التاء والثاء والجیم والدال والذال والزاء والسین والشین والصاد والضاد والطاء
والظاء والفاء والقاف والکاف نحو ان بنیتم وازواجا ثلثة وتجیکم وحقیقة الاخفاء ان یذهب ذات
النون من اللفظ مع بقاء صفة الغنة ولهذا قالوا الغنة حرف مخرجها الخیشوم واعلم ان الالف فی
قوله اخذا للاشباع وسقطت الهمزة من قوله لاخفا للنقل وقصر للضرورة ای کذا اخذ الاخفاء
ای اخفاء النون والتنوین عند باقی الحروف وهی التی ذکرناها قوله والمد لازم وواجب اتی
وجائز وهو قصر ثبتا اعلم ان الحروف المد ثلثة الالف والیاء الساکنة المکسورة ما قبلها و
الواو الساکنة المضموم ما قبلها والمد نوعان اصلی وفرعی فالاصلی اشباع الفتحة او الکسرة
او الضمة وهو لا ینفک عن الحروف الثلثة لانه لا یتم مخرجها الا به لان الالف مرکب من فتحتین والیاء
من کسرتین والواو من ضمتین فاذا اشبعت الفتحة یتولد منها الف واذا اشبعت الکسرة یتولد منها
یاء واذا اشبعت الضمة یتولد منها واو وقال الجعبری المد طول زمان صوت الحرف واللین اقله
والقصر عدمها والمد الفرعی زیادة المد الاصلی والمراد ههنا الفرعی وهو ثلثة اقسام مد لازم ومد واجب
ومد جائز ای یجوز فیه القصر ایضا والیه اشار بقوله وهو قصر ثبتا ای المد والقصر ثبتا فی المد الجائز
قوله فلازم ان جاء بعد حرف مد ساکن حالین وبالطول یمد ای المد اللازم هو الذی جاء بعد حرف
مد ای بعد الالف والیاء المدیة والواو المدیة حرف ساکن فی الحالین ای الوصل والوقف کقوله تع آلئن
وقد عصیت وقل آلذکرین وما من دابة ولام ومیم وصاد وقاف ونون واعلم ان القراء اختلفوا فی
قدر المد اللازم فمنهم من قال قدر الف فیکون مع الاصلی قدر الفین ومنهم من قال قدر الفین فیکون
مع الاصلی ثلث الفات وهو اختیار الناظم والیه اشار بقوله وبالطول یمد وانما سمی لازما للزوم سببه
وهو السکون لانه لا ینفک وصلا ووقفا لان للمد الفرعی سببین اما سکون الحرف الذی بعده او وقوع
الهمزة اما بعده او قبله وواجب ان جاء قبل همزة متصلا ان جمعا بکلمة ای المد الواجب هو الذی یجیء
حرف المد ای الالف والیاء المدیة والواو المدیة قبل الهمزة متصلا ای یکون حرف المد والهمزة معتبرا
فی کلمة واحدة مثل جاء وجیء وسوء واعلم ان المشهور فی اکثر النسخ ان جمعا بکسر الهمزة ای اذا جمعا
فی کلمة ای انما یکون متصلا اذا اجتمع حرف المد والهمزة فی کلمة والاولی ان یکون بفتح الهمزة ویکون
الباء مقدرا ای بان جمعا فیکون تفسیرا للاتصال وفی بعض النسخ اذ جمعا فیکون تعلیلا للاتصال شاغا

ShivaDoc.com

شيئ واجبا لانه يجوز قصره عند جميع القراء بخلاف المد المنفصل قوله وجايز اذا اتى منفصلا او عرض السكون
وقفا مسجلا اى المد الجايز يكون فى موضعين احدهما اذا كان حرف المد فى آخر كلمة والهمزة فى اول كلمة اخرى نحو
بما انزل وفى ايهم صوهم وقوا انفسكم وثانيهما اذا عرض السكون حال الوقف على الحرف الموقوف عليه
مسجلا او مطلقا سواء كان سكونا محضا او مع لاشمام لا فى الروم مثل الموصل فى المد والقصر مثل
يوم الدين ونستعين ولا الضالين وتكذبان وتعلمون كل ذلك فى الوقف واعلم انه يجوز فى الوقف ثلثة
اوجه الطول والتوسط والقصر ومقدار القصر الف بالاتفاق ومقدار التوسط الفان ان كان الطول
ثلث الفات والف ونصف ان كان الفين لانك ان لم تعتبر السكون لعروضه لان العارض كالمعدوم
قصرت وان اعتبر السكون طولت كالمد اللازم وان اردت الاشعار ان تفضل اللازم على العارض وسطت
قوله وبعد تجويدك للحروف لابد من معرفة الوقوف والابتداء وهى تنقسم اذا ثلاثة تام وكاف وحسن
اى لما فرغ من احكام التجويد شرع فى بيان الوقف والابتداء لانهما مما يتعلق بالتجويد فقال وبعد تجويدك
للحروف اى حروف القران اى كلماته وانما جمع الوقف باعتبار الانواع ووحد الابتداء لعدم تنوعه والوقف
قطع الصوت عند آخر الكلمة مقدار زمان التنفس وسكت قطع الصوت زمانا اقصر من زمان التنفس
واعلم ان الوقف ثلاثة اقسام اختيارى واضطرارى واختبارى لانه لا يخلوا اما ان يقصد لذاته اولا
فان كان الاول فاختيارى وان كان الثانى لضيق النفس ونحوه فاضطرارى والا فاختبارى والمراد
ههنا الاختيارى وهو الذى يكون بعد تمام الكلام واليه اشار بقوله وهى لما تم فان لم يوجد
تعلق او كان معنى فابتدى فالتام فالكافى ولفظا فامنعن الا رؤس الآى جوز فالحسن
اى الوقوف للكلمة والوقف الاختيارى ثلثة اقسام ايضا تام وكاف وحسن لانه لا يخلوا اما ان
لا يتعلق ما قبله بما بعده لا لفظا ولا معنى فالتام او يتعلق معنى لا لفظا فالكافى اى ان لم يوجد تعلق
لا لفظا ولا معنى فالتام وان وجد معنى لا لفظا فالكافى ويجوز الابتداء فيهما بما بعده واليه اشار بقوله
فابتدى اى ابتدى بما بعده من غير عود الى ما قبله مثال الوقف التام الوقف على المفلحون والابتداء بان
الذين كفروا والوقف على يوم الدين والابتداء باياك نعبد والوقف على نستعين والابتداء باهدنا وجميع
اواخر القران من هذا القبيل ومثال الوقف الكافى الوقف على لا ريب فيه والابتداء بهدى للمتقين والوقف على
هم يوقنون والابتداء باولئك على هدى هذا اذا لم يتعلق ما قبله بما بعده الا اذا كان راس آية واليه اشار بقوله وان يجز
فيه التعلق بما بعده فلفظا فامنعن الا رؤس الآى جوز فالحسن اى ان وجد تعلق لفظا فامنع الابتداء بما
بعده فالوقف يسمى حسنا فالحاصل ان الوقف الحسن قسمان قسم لا يجوز الابتداء بما بعده بل لا بد ان يبتدء

والكافى ولفظا

الفصيح

١٧١

بالموقوف عليه ويوصل بما بعده مثل ان يقف على الحمد لله ويبتدئ بالحمد لله واتصل برب العالمين
وقسم يجوز الابتداء بما بعده مثل ان يقف على لتمرون عليهم مصبحين ويبتدى وبالليل افلا تعقلون
وان يقف على انعمت عليهم ويبتدى بغير المغضوب ومثل ان يقف على رب العالمين ويبتدى بقوله
الرحمن الرحيم ويقف على قوله الرحيم ويبتدى بقوله مالك يوم الدين ونظايرها قوله وغير ما تم قبيح وله
الوقف مضطرا ويبدأ قبله اى الوقف على الكلام الغير التام قبيح مثل الوقف على بسم من بسم الله
والوقف على الحمد من حمد الله والوقف على غير من غير المغضوب لكن يجوز للقارى ان يقف فى امثال
هذه المواضع اذا كان مضطرا مثل ضيق النفس ونحوه لكن يبتدئ بالكلمة التى وقف عليها ليزول
القبح واليه اشار بقوله ويبدأ قبله والهمزة ساكنة فى يبدأ على نية الوقف كما فى قوله تعالى لقد كان
لسبأ فى قراءة ابن كثير من رواية قنبل قوله وليس فى القران من وقف يجب ولا حرام غير ما له سبب
اى ليس فى القران من وقف واجب بحيث يأثم القارى لو لم يقف ولا وقف حرام بحيث يأثم لو وقف
الا اذا كان له سبب يقتضى حرمته مثل ان يقصد القارى الوقف على وما من اله او الوقف على انى كفرت
من غير ضرورة فانه حينئذ يكون حراما ويأثم القارى به قوله واعرف لمقطوع وموصول وتا
فى المصحف الامام فيما قد اتى اى واعرف الرسم للفظ المقطوع والموصول حتى يعرف كيفية وقفه
فى الوقف الاضطرارى والاختبارى لان فى القران الفاظا بعضها قد رسم فى المصاحف مقطوعا
عما بعده وبعضها موصولا بما بعده فيحتاج القارى الى معرفتها حتى يقف على المقطوع فى
المقطوع وعلى الموصول فى الموصول واعرف ايضا تاء التانيث التى كتبت تاء فى المصحف الامام
فى الموضع الذى قد اتى رسمه بالتاء لتقف فى ذلك على التاء من يقف فى مذهب من يقف فيه على التاء
لا على الهاء كما فى المرسومة هاء والمراد بالمصحف الامام المصحف الذى كتبه امير المؤمنين عثمان رضى الله عنه
لنفسه فى المدينة افضل الصلوة على ساكنها ثم شرع فى تفصيل المقطوع والموصول فبدا ببيان
المقطوع ليعلم ان غيره موصول قوله فاقطع بعشر كلمات ان لا مع ملجأ ولا اله الا اى اقطع
ان لا فى عشر كلمات اى اقطع لفظة ان عن لفظة لا فى عشرة مواضع يجوز فى قوله كلمات ان التنوين
كلمات فيكون ان لا مفعول اقطع ويجوز عدم تنوين كلمات بالاضافة كلمات الى ان لا قوله مع ملجأ
يجوز فى الفتح على الحكاية والتنوين للضرورة ويجوز الجر على الاضافة اى من الموضع العشر ان لا المقارن
بلفظ ملجأ فى سورة التوبة فى قوله تعالى ان لا ملجأ من الله الا اليه ومنها ان لا الموقون بلا اله الا هو
فى سورة هود فى قوله تعالى فاعلموا انما انزل بعلم الله وان لا اله الا هو لا الذى فى سورة الانبياء فى

قوله يس
قوله تع فنادى في الظلمات ان لا اله الا انت فانه يختلف فيه وكان ينبغي ان يشير اليه وتعبدوا
ثانى هود لا يشركن تشرك يدخلن تعلوا على اى من المواضع العشرة الا لا المقرون بتعبدوا
الذى فى سورة يس فى قوله تع الم اعهد اليكم يا بنى ادم ان لا تعبدوا الشيطان ومنها
الذى فى سورة هود فى قوله تعالى انى لكم نذير مبين ان لا تعبدوا الا الله انى اخاف وانما
قال ثانى هود احترازا عن الاول فى قوله تعالى الا تعبدوا الا الله اننى لكم منه نذير وبشير ومنها ان لا المقرون الا تعبدوا
بيشركن فى سورة الممتحنة فى قوله تع ان لا يشركن بالله شيئا وههنا ان لا المقارن بتشرك
فى سورة الحج واذ بوانا لابرهيم مكان البيت ان لا تشرك بى شيئا ومنها المقرون بيدخلن
فى سورة ن والقلم فى قوله تع ان لا يدخلنها اليوم عليكم مسكين وههنا المقرون بتعلوا على
فى سورة الدخان وان لا تعلوا على الله انى اتيكم وانما قيد تعلوا على احترازا عن الذى فى سورة
النمل فانه موصول وهو قوله تع انه بسم الله الرحمن الرحيم الا تعلوا على واتونى مسلمين
قوله ان لا يقولوا لا اقول اما بالرعد والمفتوح صل وعن ما اى من المواضع العشرة ان المقرون
بيقولوا فى سورة الاعراف قوله تع ميثاق الكتاب ان لا يقولوا على الله الا الحق ومنها المقرون
بلا اقول فى قوله تع حقيق على ان لا اقول على الله الا الحق وما عدا هذه العشرة موصول ففى
المقطوع يوقف على ان وفى الموصول على لا قوله اما بالرعد اى من المقطوع كلمة ان ما فى سورة
الرعد فى قوله تع وان ما نرينك بعض نعدهم او نتوفينك كقوله تع فاما نرينك بعض الذى نعدهم
فى سورة غافر والمفتوح صل اى صل اما المفتوح همزته فى جميع القران اماذا كنتم فى سورة النمل
واما اشتملت عليه وان كان مركبا من ام وما قوله نهوا اقطعوا من ما بروم والنسا ملكت
خلف المنافقين ام من اسسا اى اقطعوا ايها القراء لفظ عن ما المقرون بلفظ نهوا فى سورة
الاعراف فى قوله تع فلما عتوا عن ما نهوا عنه وصلوا غيره كقوله تع عما تعملون ومفعول اقطعوا
مقدم فى البيت السابق وهو لفظ عن قوله بروم اى اقطعوا ايضا كلمة من ما فى سورة الروم هل لكم
كقوله تع من ما ملكت ايمانكم من شركاء وفى سورة النسا قوله تعالى فمن ما ملكت ايمانكم من
فتياتكم المومنات قوله خلف المنافقين اى اختلاف المصاحف ثابت فى سورة المنافقين
فى قوله تعالى وانفقوا مما رزقناكم من قبل وفى بعض المصاحف مقطوع وفى بعض المصاحف
موصول وصلوا ما عدا هذه الثلثة كقوله تع ومما رزقناهم ينفقون قوله ام من اسسا اى اقطعوا
لفظ ام من المقارن بلفظ اسس فى سورة التوبة كقوله تعالى ام من اسس بنيانه على شفا جرف هار قوله

فصلت النسا وذبح حيث ما وان لم المفتوح كسر ان ما الانعام والمفتوح يدعون معا
فصلت النسا وذبح حيث ما وان لم المفتوح كسر ان ما اى اقطعوا كلمة ام من ايضا
فى فصلت فى قوله تع ام من ياتى امنا يوم القيمة وفى النسا فى قوله تع ام من يكون عليهم
وكيلا وفى سورة الصافات وعبر عنها بقوله وذبح لان وفديناه بذبح عظيم كقوله
ام من خلقنا انا خلقناهم من طين وصلوا ما عدا هذه الاربعة نحو قوله تع امن يجيب المضطر
اذا دعاه واقطعوا حيث ما حيث وقع كقوله تع وحيث ما كنتم فولوا وجوهكم شطره فى سورة
البقرة فى ايتين فيهما واقطعوا لفظ ان لم المفتوح همزته حيث وقع نحو ايحسب
ان لم يره احد فى سورة البلد فقيد بالمفتوح احترازا عن مكسور الهمزة فان بعضه مقطوع
وبعضه موصول كما سيجى قوله الانعام والمفتوح يدعون معا وخلف الانفال ونحل وقعا
اى اقطعوا انما المكسور الهمزة فى سورة الانعام فى قوله تع ان ما توعدون لات وما
انتم واختلف فى قوله تعالى ولا تشتروا بعهد الله ثمنا قليلا انما عند الله هو خير لكم
فى سورة النحل واليه اشار بقوله ونحل وصلوا غيرهما نحو قوله تعالى انما توعدون
لواقع قوله والمفتوح اى اقطعوا انما المفتوح الهمزة المقرون بلفظ يدعون فى سورة الحج
قوله تع وان ما يدعون من دونه هو الباطل وفى سورة لقمن فى هذا المحل وان ما يدعون
من دونه الباطل واليهما اشار بقوله معا اى فى الموضعين واختلف فى قوله تع واعلموا
انما غنمتم من شئ فى سورة الانفال واليه اشار بقوله وخلف الانفال اى وخلاف المصحف
فى الانفال والنحل وقع اى ثبت والالف فى وقعا للاشباع وصلوا وما عدا هذه الثلثة
كقوله تع قل انما يوحى الى انما الهكم اله واحد فاعلموا انما انزل بعلم الله قوله وكل ما سالتموه
ردوا كذا قل بئسما والوصل صف اى اقطعوا لفظ كل ما المقرون بسالتموه فى سورة ابرهيم فى قوله تع
واتيكم من كل ما سالتموه واختلف فى كل ما المقرون بردوا واختلف ايضا فى قوله تع قل بئسما
يامركم به ايمانكم فى سورة البقرة واليه اشار بقوله كذا قل بئسما اى مثل كل ما ردوا قل بئسما فى
الاختلاف واعلم انه قد اختلف ايضا فى قوله تع كلما دخلت امة لعنت اختها فى الاعراف
وفى قوله تع كلما جاء امة رسولها فى المومنين وفى قوله تعالى كلما القى فيها فوج فى الملك ولم يتعرض
الناظم لهذا واتفقوا على وصل كلما فيما سوى هذه الخمسة نحو قوله تع كلما نضجت جلودهم قوله
خلفتمونى واشتروا فى ما اقطعا اوحى افضتم واشتهت يبلوا معا ثانى فعلن وقعت روم كلا
تنزيل شعرا وغيرها صلا اى صل لفظ بئسما المقرون بلفظ خلفتمونى فى قوله تع قال

تنزيل ظلة وغير ذى صلا

ShivaDoc.com

بئسما خلفتموني من بعدي في سورة الاعراف ولفظ اشتروا في قوله تعالى بئسما اشتروا به انفسهم
وقل بئسما يأمركم في سورة البقرة واقطع غير هذه الثلثة كقوله تعالى ولبئس ما شروا به انفسهم
قوله خلفتموني مجرور بتقدير في والعامل صف المتقدم في الابيات اي صف الوصل
في خلفتموني والمعنى اجعل لفظ بئسما موصوفا بالوصل في هذين الموضعين. قوله فيما اقطعا
اي اقطع لفظ فيما في هذه المواضع وهي احد عشر الاول في قوله تعالى قل لا اجد في ما اوحي الي
في سورة الانعام واليه اشار بقوله اوحي والثاني في قوله تعالى لمسكم في ما افضتم في سورة
النور واليه اشار بقوله افضتم والثالث في قوله تعالى وهم في ما اشتهت انفسهم خالدون
في سورة الانبياء واليه اشار بقوله اشتهت والرابع في سورة المائدة بقوله تعالى ولكن
ليبلوكم في ما اتيكم في سورة المائدة والخامس في قوله تعالى درجات ليبلوكم في ما اتيكم
في سورة الانعام واليهما اشار بقوله يبلوا معا والسادس في قوله تعالى في ما فعلن
في انفسهن من معروف واليه اشار بقوله ثاني فعلن احترازا عن الاول فانه موصول
وهو قوله تعالى فيما فعلن في انفسهن بالمعروف والسابع قوله تعالى وننشئكم في ما لا تعلمون
واليه اشار بقوله وقعت اي في سورة الواقعة والثامن في قوله تعالى من شركاء في ما
رزقناكم في سورة الروم واليه اشار بقوله روم والتاسع في قوله تعالى ان الله يحكم
بينهم في ما هم فيه يختلفون والعاشر في قوله تعالى انت تحكم بين عبادك في ما كانوا فيه يختلفون
في سورة الزمر واليهما اشار بقوله كلا تنزيل والحادي عشر في قوله تعالى اتتركون في ما
ههنا آمنين في سورة الشعراء واليه اشار بقوله شعرا قوله في ما اقطعا اقطعا امر
مؤكد بالنون الخفيفة المنقلبة الفا للضرورة والفاء فيه زائدة وفيما مفعول مقدم عليه وكلا
قوله وغيرها صلا اي صل غير هذه المذكورات كقوله تعالى ليحكم بينهم فيما كانوا فيه يختلفون
قوله فاينما كالنحل صل ومختلف في الشعرا الاحزاب والنسا وصف اي صل لفظ
فاينما تولوا فثم وجه الله في سورة البقرة وعلم كونه في سورة البقرة من الفاء في فاينما
وصل لفظ اينما ايضا في قوله تعالى اينما يوجهه لا يأت بخير في سورة النحل واليه اشار بقوله
كالنحل اي كما تصل في النحل واختلف في قوله تعالى اينما كنتم تعبدون من دون الله في سورة
الشعراء وفي قوله تعالى اينما ثقفوا اخذوا وقتلوا تقتيلا في سورة الاحزاب وفي قوله تعالى اينما
تكونوا يدرككم الموت في سورة النساء وقوله وصف اي وصف الخلاف في سورة الثلاث

وفي بعض النسخ التصحيف والمعنى واحد واعلم ان اكثر المصاحف على قطع هذه الثلاثة
واقطع في غير هذه النسخة كقوله تعالى اينما كنتم تشركون من دون الله قالوا ضلوا في سورة غافر
قوله وصل فالم هود الن نجعلا نجمع كيلا تحزنوا تأسوا على حج عليك حرج وقطعهم
عن من يشاء من تولى يوم هم اي صل لفظ فالم الذي في سورة هود في قوله تعالى فان لم يستجيبوا
لكم فاعلموا وصل لفظ الن المقرون بنجعل في قوله تعالى الن نجعل لكم موعدا في سورة الكهف والمقرون
بنجمع في قوله تعالى الن نجمع عظامه في سورة القيمة واقطع غيرهما كقوله تعالى ان لن ينقلب الرسول
وصل لفظ كيلا المقرون بتحزنوا في قوله تعالى لكيلا تحزنوا على ما فاتكم في سورة آل عمران والمقرون بتأسوا
في قوله تعالى لكيلا تأسوا على ما فاتكم في سورة الحديد ووصل ايضا في قوله تعالى لكيلا يعلم من بعد علم شيئا في
سورة الحج ووصل ايضا المقرون بعليك حرج في قوله تعالى لكيلا يكون عليك حرج في سورة الاحزاب
واقطع بغير هذه الاربعة كقوله تعالى لكي لا يكون على المؤمنين حرج في سورة الاحزاب قوله وقطعهم
اي وقطع القراء النقلة لفظ عن من المقرون بيشاء وتولى ثابت في سورة النور في قوله تعالى
ويصرفه عن من يشاء يكاد سنا برقه وفي سورة النجم في قوله تعالى فاعرض عن من تولى عن ذكرنا
ولم يأت غيرهما وقطع يوم هم الساكن الميم وفاقا ووصلا ثابت ايضا في قوله تعالى يوم هم بارزون
لا يخفى وفي قوله تعالى يوم هم على النار يفتنون وانما قيدنا بالساكن الميم احترازا من متحرك الميم كقوله تعالى
يومهم الذي فيه يصعقون في سورة الطور فانه موصول قوله ومال هذا والذين هؤلاء تحين في الامام صل ووهلا
صل وقيل لا اي وقطع مال ثابت في سورة الكهف في قوله تعالى ويقولون يا ويلتنا مال هذا الكتاب في سورة
الكهف وفي قوله تعالى مال هذا الرسول يأكل الطعام في سورة الفرقان واليهما اشار بقوله هذا اي مال
المقرون بلفظ هذا وفي قوله تعالى فمال الذين كفروا قبلك مهطعين في سورة المعارج واشار اليه بقوله
والذين اي المقرون بلفظ الذين وفي قوله تعالى فمال هؤلاء القوم لا يكادون في سورة النساء واليه اشار
بقوله هؤلاء اي المقرون بلفظ هؤلاء واعلم ان نافعا وابن كثير وابن عامر وعاصما وحمزة يقفون
على اللام اتباعا للرسم وابا عمرو يقف على ما والكسائي يجوز الامرين وما عدا هذه الاربعة موصول كقوله
ومال احد عنده من نعمة تجزى قوله تحين في الامام اي صل التاء بلفظ حين في قوله تعالى ولات حين مناص
في سورة ص هكذا رسم في المصحف الامام قوله وقيل لا اي وقيل لا تصل هكذا رسم في ساير المصاحف واعلم
ان القراء يقفون على الهاء الا الكسائي فانه يقف على التاء موافقا للرسم وذكر الامام الجعبري ان هذا
الاختلاف انما يكون اذا كان التاء منفصلا عن حين واما اذا كان متصلا كما في رسم الامام

فينبغي ان يوقف على الواو ويبتدى بلفظ هم وبه قال ابو عبيد رحمه الله قوله وَوَزَنُوهُمْ وكالوهم وصل
كذا كمن الهاء والياء لاتصل اى صل لفظ وزنوهم وكالوهم او وزنوهم يخسرون في سورة التطفيف اي لا تكتب
بعد واو الجمع الف فلا يجوز الوقف على الواو بل على هم بخلاف في قوله تع واذا ما غضبوا هم يغفرون في سورة
الشورى حق له كذا كمن ال اي لا تفصل الكلمة التي دخلت عليها الالف واللام منهما نحو العالمين والرحمن
والمستقيم فلا يجوز الابتداء بلفظ عالمين منفصلا عن الالف واللام كما يجوز الفصل في الرسم وكذا لا تفصل
الكلمة عن ها التنبيه قراءة ورسما نحو هاءنتم هؤلاء وكذا عن حرف النداء نحو يابني ادم ويا عيسى ويا ادم
قوله ورحمت الزخرف بالتاء زبر الاعراف روم هود كاف البقرة اي لفظ رحمت الذي في سورة الزخرف
كتبه الصحابة بالتاء وهو في قوله تع اهم يقسمون رحمت ربك قوله تع ورحمت ربك خير مما يجمعون وفي
سورة الاعراف في قوله تع ان رحمت الله قريب من المحسنين وفي سورة الروم في قوله تع فانظر الى اثار رحمت الله
كيف يحيي الارض بعد موتها وفي سورة هود في قوله تع رحمت الله وبركاته عليكم اهل البيت وفي سورة
مريم في قوله تع كهيعص ذكر رحمت ربك وعبر عنها بكاف وفي سورة البقرة في قوله تع ان الذين امنوا
والذين هاجروا وجاهدوا في سبيل الله اولئك يرجون رحمت الله وما سوى هذه السبعة بالهاء كقوله تع
ام عندهم خزائن رحمة ربك العزيز الوهاب في سورة ص قوله نعمتها ثلاث نحل ابرهم معا اخيرات عقود الثاني هم
لقمن ثم فاطر كالطور عمران لعنت بها والنور اي رسم لفظ نعمت بالتاء في احد عشر موضعا الاول
في سورة البقرة في قوله تع واذكروا نعمت الله عليكم وما انزل عليكم واليه اشار بقوله نعمتها اي نعمة البقرة
والثاني والثالث والرابع في سورة النحل اواخرها في قوله تع افبالباطل يؤمنون وبنعمت الله هم
يكفرون وفي قوله تع يعرفون نعمت الله ثم ينكرونها وقوله تع واشكروا نعمت الله ان كنتم اياه تعبدون
واليه اشار بقوله ثلث نحل والخامس والسادس في اخر السورة ابرهيم في قوله تع الم تر الى الذين بدلوا نعمت الله
كفرا وقوله تع وان تعدوا نعمت الله لا تحصوها واليه اشار بقوله ابرهم معا اي كلاهما ابرهم لغة في ابرهيم وانما
قال الاخيرات احترازا عن الاوائل فانها بالهاء كقوله تع اذكروا نعمة الله عليكم اذ انجيكم من ال فرعون في سورة ابرهيم
وقوله تع وان تعدوا نعمة الله لا تحصوها ان الله لغفور رحيم في سورة النحل والسابع في سورة المايدة في قوله تع
يا ايها الذين امنوا اذكروا نعمت الله عليكم اذ هم قوم واليه اشار بقوله عقود الثاني هم اي المقرون بلفظ هم
وفي بعض النسخ ثم بضم الثاء اي ثم لقمن وقيد بالثاني احترازا عن الاول فانه بالهاء كقوله تع واذكروا نعمة الله
عليكم وميثاقه الذي واثقكم به والثامن في سورة لقمن في قوله تع الم تر ان الفلك تجري في البحر بنعمت الله
والتاسع في سورة فاطر في قوله تع يا ايها الذين امنوا اذكروا نعمت الله عليكم هل من خالق غير الله والعاشرة في

سورة الطور وفي قوله تع فذكر فما انت بنعمت ربك بكاهن ولا مجنون والحادي عشر في سورة ال عمران
في قوله تع واذكروا نعمت الله عليكم اذ كنتم اعداء واليه اشار بقوله عمران وما سواها بالهاء
كقوله تع واما بنعمة ربك فحدث قوله لعنة بها اي رسم لفظ لعنت بالتاء في سورة
ال عمران في قوله تع ثم نبتهل فنجعل لعنت الله على الكاذبين وفي سورة النور في قوله تع
والخامسة ان لعنت الله عليه ان كان من الكاذبين وقوله والنور معطوف على الضمير المجرور
فيها على الشذوذ وما سوى هذين بالهاء كقوله تع فاذن مؤذن بينهم ان لعنة الله
على الظالمين في سورة الاعراف قوله وامرات يوسف وعمران القصص تحريم معصيت
بقد سمع يخص اي رسم لفظ امرات بالتاء اذا اضيفت الى زوجها وهي في سبعة
مواضع الاول والثاني في سورة يوسف في قوله تع وقال نسوة في المدينة امرات العزيز تراود
وقوله تع وقالت امرات العزيز الان والثالث في سورة ال عمران في قوله تع اذ قالت امرات
عمران رب اني نذرت والرابع في سورة القصص في قوله تع وقالت امرات فرعون قرت
والخامس والسادس والسابع في سورة التحريم امرات نوح وامرات لوط وامرات فرعون
وما سواها بالهاء كقوله تعالى وان كان رجل يورث كلالة او امرأة وله اخ واعلم ان
قوله امرات مرفوع بالابتداء وخبره محذوف ومنها امرات اي من المرسومة بالتاء
كلمة امرات في المواضع المعينة قوله ويوسف مبتدا خبره محذوف اي محلها سورة
يوسف وقوله وعمران القصص تحريم معطوفات حذف حرف العطف للوزن قوله
معصيت اي من الالفاظ المرسومة بالتاء لفظ معصيت في سورة المجادلة قوله تع
في الموضعين واليه اشار بقوله بقد سمع يخص اي يخص هذا السورة قوله
شجرت الدخان سنت فاطر كلا والانفال واخرى غافر اي تم رسم بالتاء لفظ
شجرت في سورة الدخان في قوله تع ان شجرت الزقوم طعام الاثيم وفي غيرها بالهاء كقوله تع
اذلك خير نزلا ام شجرة الزقوم في سورة الصافات ومنه لفظ سنت في سورة الفاطر في
قوله تعالى فهل ينظرون الا سنت الاولين فلن تجد لسنت الله تبديلا ولن تجد لسنت الله تحويلا
والى هذه الثلاثة اشار بقوله كلا قوله والانفال اي في سورة الانفال في قوله تع فقد مضت سنت
الاولين قوله واخرى غافر اي في اخر سورة الغافر في قوله تعالى سنت الله التي قد خلت في عباده
قوله واخرى بيان لمحله لا للاحتراز عن الاول وما سوى هذه السبعة بالهاء كقوله تعالى

الكلمات ص

معصيت الرسول ص

ShivaDoc.com

سفينة من قد ارسلنا في سورة بني اسرايل قوله قُرَّتُ عَيْنٍ جنتُ في وقعت
فطرتَ بقيت وابنت وكلمت اوسط لاعراف وكلا اختلف جمعا وفردا فيه بالتا عرف
اى مما رسم بالتا لفظ قرت في قوله تعالى قرت عين لي ولك في سورة القصص باضافته الى لفظ
عين احترازا عن المضاف الى لفظ اعين كقوله تعالى وذريات قرة اعين في سورة الفرقان
فانه بالها ومنه لفظ جنت في سورة الواقعة في قوله تعالى فروح وريحان وجنت نعيم وغيرها
بالها كقوله تعالى قل ذلك خير ام جنة الخلد في سورة الفرقان ومنه لفظ فطرت في قوله تعالى
فطرت الله التي فطر الناس في سورة الروم ومنه لفظ بقيت غير المنون في قوله تعالى بقيت الله خير لكم
في سورة هود وقيدنا بغير المنون ليخرج غير المنون كقوله تعالى وبقية مما ترك آل موسى
وآل هرون وقوله بقية ينهون فانهما بالها ومنه لفظ ابنت في قوله تعالى ومريم ابنت عمران التي احصنت
وليس غيرها ومنه لفظ كلمت اوسط لاعراف في قوله تعالى وتمت كلمت ربك الحسنى على بني
اسرايل وغيرها بالها كقوله تعالى وكلمة الله هي العليا ولم يحترز بقوله اوسط عن اول
ولا اخر اعلم ان كلمت التي في الانعام ايضا بالتا ولم يصرح الناظم هيهنا لكونها مندرجة في
قوله وكلا اختلف اى كل لفظ اختلف القراء في جمعه بالالف والتاء وافراده عرف فيه رسم
بالتاء ليشتمل القرائتين وذلك في اثني عشر موضعا لاول في سورة الانعام كقوله تعالى وتمت
كلمت ربك صدقا وعدلا قرا عاصم وحمزة وكسائي بالتوحيد والباقون بالجمع والثاني
والثالث في سورة يونس في قوله تعالى وكذلك حقت كلمت ربك على الذين فسقوا وقوله تعالى
ان الذين حقت عليهم كلمت ربك لا يؤمنون قرا نافع وابن عامر بالجمع والباقون بالتوحيد
والرابع والخامس والسادس في سورة يوسف كقوله تعالى ايات للسائلين قرا ابن كثير بالتوحيد
والباقون بالجمع وقوله تعالى والقوه في غيابت الجب وان يجعلوه في غيابت الجب قرا نافع
بالجمع والباقون بالتوحيد والسابع في سورة العنكبوت لولا انزل عليه ايت من ربه
قرا ابن كثير وابو بكر وحمزة وكسائي بالتوحيد والباقون بالجمع والثامن في سورة سبا
قوله تعالى وهم في الغرفات امنون قرا حمزة بالتوحيد والباقون بالجمع والتاسع في سورة فاطر
قوله تعالى فهم على بينت منه قرا ابن كثير وابو عمرو وحفص وحمزة بالتوحيد والباقون بالجمع والعاشر
في سورة غافر وكذلك حقت كلمت على الذين كفروا قرا نافع وابن عامر بالجمع والباقون بالتوحيد
والحادي عشر في سورة فصلت قوله تعالى وما تخرج من ثمرات من اكمامها قرا نافع وابن عامر

كلها

وحفص

وحفص بالجمع والباقون بالتوحيد والثاني عشر في سورة المرسلات في قوله تعالى كالقصر كانه
جمالات صفر قرا حفص وحمزة وكسائي بالتوحيد والباقون بالجمع قوله
وابدا بهمز الوصل من فعل بضم ان كان ثالث من الفعل يضم واكسره
حال الكسر والفتح وفي لاسماء غير اللام كسرها وفي ابن مع ابنة امرئ واثنين
وامرأة واسم مع اثنتين اى اذا بدات بفعل فيه همزة وصل فلا يخلو اما ان يكون
حرف الثالث مضموما اولا فان كان مضموما فضم الهمزة ايضا اذا بدات كقوله تعالى
اُسكن انت واُدخلوا الجنة واُجتثت من فوق الارض واليه اشار بقوله ان كان ثالث
من الفعل يضم وان لم يكن الحرف الثالث مضموما فاكسر الهمزة في الابتداء كقوله تعالى ارحمهما
كما ربياني صغيرا انقلب على وجهه استحوذ عليهم الشيطان انفطرت انشقت ائتني
صرحا ارجع الى ربك واليه اشار بقوله واكسره حال الكسر والفتح اى اكسر همزة الوصل
في الابتداء حال كسر الحرف الثالث وفتحه قوله وفي الاسماء اى اذا بدات بالاسماء التي فيها
همزة وصل غير ذي اللام فاكسر الهمزة ثابت ايضا نحو انتقام وابتغاء الفتنة و
اختلاف الليل وقوله غير اللام اى كسر الهمزة ثابت في جميع الاسماء غير اسماء التي
دخلت عليها الالف واللام فان الهمزة فيها تفتح في الابتداء لكثرة استعمالها نحو الحمد
لله رب العالمين والحج اشهر والذين والصادقون والتائبون وكسر همزة الوصل ثابت
ايضا في لفظ ابن وابنت في الواحد والتثنية وامرئ واثنين وامراة و
تثنيتها واسم واثنتين مثل ابن مريم وابني ادم بالحق وابنت عمران وابنتي
هاتين وان امرؤ هلك ليس له ولد وامرأة سوء واثنين اذ هما في الغار واثنا عشر شهرا
وامراتان العزيز وامراة مؤمنة وامرأتين تذودان واسمه احمد واسمه يحيى واسمه
المسيح وفيها اسمه وسعى في خرابها واثنتين فلهن ثلثا ما ترك واثنتا عشرة عينا
قوله وحاذر الوقف بكل الحركة الا اذا رمت فبعض الحركة
الا بفتح او بنصب واشم اشارة بالضم في رفع وضم اى احذر الوقف
بالحركة التامة اى لا يجوز الوقف على الحركة التامة في الروم وغيره اما على الحركة الناقصة
فيجوز في الروم دون غيره لان حقيقة الروم هو التلفظ ببعض الحركة في الوقف بصوت خفي واليه
اشار بقوله الا اذا رمت فبعض الحركة وقدروا ذلك البعض بالثلث او الثلثين وانما قلنا

ShivaDoc.com

في الوقف احترازا عن الاختلاس لانه لا فرق عند البعض بين الروم والاختلاس الا باختصاص الروم بالوقف دون الاختلاس كقوله تعالى فنعما هي على قراءة ابي عمرو وقالون وابي بكر فان فيه الاختلاس دون الروم وعند البعض الاختلاس خلف الحركة اي التلفظ بالحركة التامة ولكن السامع لا يميز بين الاتيان ببعض الحركة وبين الاتيان بالحركة التامة لسرعة قوله الا بفتح او بنصب اشار الى شرط الروم اي لا يجوز الوقف بالروم اذا كان حرف الموقوف عليه مفتوحا مثل العالمين ويعلمون ولا ريب ونزل او منصوبا مثل احدا واستحق ولن ندعو وعلموه بان الفتح لا يتجزى بخلاف الضم والكسر فانهما يتجزيان ولو اكتفى بالفتح لكان اولى لان الفتح يشتمل النصب ايضا ولان القراء لا يميزون بين الفتح والنصب ولانه يوهم ان الروم لا يجوز في قوله تعالى ان المسلمين والمسلمات والقانتين والقانتات وغيرهما لصدق النصب على كسر التاء فعلم من هذا ان محل الروم هو الحرف المضموم نحو نستعين ونشاء وسواء وصم وبكم وعمي والمكسور نحو يوم الدين وليلة القدر وهولاء وابن الجيب قوله واشم اي قف بالاشمام كما يجوز بالروم والاسكان المحض لكن ينبغي للقارئ ان يعرف حقيقة الاشمام ومحله واما حقيقته فهو اسكان الحرف الموقوف عليه فضم الشفتين بلا صوت اعني ان تضم الشفتين عقيب الاسكان من غير اسماع صوت حال ضم الشفتين حتى يتميز من الروم ولهذا قالوا الروم يسمع والاشمام يرى ولا يسمع والى حقيقته اشار الناظم بقوله اشارة بالضم اي بضم الشفتين واما محله فهو حرف المتحرك بحركة الضم واليه اشار بقوله في رفع وضم ولو اكتفى بالضم لكان جيدا لما مر مثال المرفوع قوله تعالى الم ذلك الكتاب والركتاب والله لا اله الا هو الحي القيوم ولا شفيع يطاع ومثال المضموم انتم ولله الامر من قبل ومن بعد واعلم انه لا يجوز الروم والاشمام في تاء التانيث الموقوف عليها هاء نحو الحاقة ودابة والشوكة ومستبشرة وانما قلنا الموقوف عليها هاء احترازا عن الموقوف عليها تاء نحو ذكر رحمت فانظر الى اثار رحمت بعضها سخريا ورحمت واذا وقفت على لفظ رحمت اختبارا او اضطرارا فانه لا يجوز الروم والاشمام واما الاشمام في المضموم والروم في المكسور والمضموم ولا يجوز الاشمام والروم ايضا في ميم الجمع نحو انتم الاعلون واولئك هم الظالمون واخرجوا انفسكم

وكذلك

174

وكذلك لا يجوزان في حرف المتحركة العارضة حركته نحو يومئذ وحينئذ وانذر الناس ولا تنسوا الفضل بينكم وهذا على راي الاكثرين قوله وقد تقضى نظمي المقدمة مني لقارئ القرآن تقدمه اي وقد تم نظمي الذي هو مقدمة في التجويد حال كونها تقدمة مني لقارئ القرآن التقدمة التحفة قوله والحمد لله لها ختام ثم الصلوة بعد والسلام اي قولي الحمد لله ختام المقدمة والختام ما يختم به الشيء ثم الصلوة والسلام على النبي صلعم وعلى اله بعد الحمد ختام لها ايضا تم الكتاب بعون الملك الوهاب والحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على نبيه محمد واله اجمعين وقد وقع الفراغ من تسويد هذا النسخة المباركة الشريفة في اول ليلة الاحد من شهر المبارك ذي حجة ثمان وعاشر وعلى ما

قال النبي عليه السلام

من اكل الرمان انار الله قلبه

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ShivaDoc.com

۱۷۹

فایده

این بیت نه حرف را با الف در خود سه مخرج جست حلق و دهان و لب و بقولی نه مخرج جست

حلقی و ... و شجری و اسلی و ذلقی و نطعی و لثوی و شفوی و هوائی

مخارج حروف

ص س ز این هر سه
حرف از سر زبان
آید و باریکی او
... و دندانهای
پیشین ن از
سر زبانست و آخر
دندانهای پیشین و بعضی گفته ن
از خیشوم است یعنی آواز بینی
مخرج لام از کرانهٔ زبانست
تا سر زبان و زیر دندانهای پیشین مخرج
ظ ذ ث از درون سر زبانست و پیش دو دندان پیشین چنانکه سر زبان پاره از دندان
بیرون نماید

ذلقی سه حرفست
ر ل ن و بعضی ط د ت
ذلقی گویند ر ل را لثوی
و این درست است و
سه حرفست ط د ت
و نطعی سه حرفست ف ب م
و هوایی سه حرفست ا و ی آخر
حلق همزه ها میان حلق ع ح
اول حلق غ خ علمیات ق ک علمیه
اول هات و عکله آخر هات سوی دهان

ShivaDoc.com

۱۸۰

حروفی که از اسامی قرّاء می نویسند از بهر اختصار

نافع	ابن کثیر	ابوعمر	ابن عامر
ع	ر	و	مر

عاصم	حمزه	کسائی
م	ه	ی

راویان عاصم

حفص	ابوبکر
ص	ب

ShivaDoc.com